

BIBLIOTECA ȘCOLARULUI

Dimitrie
CANTEMIR

Istoria ieroglifică

LITERA

biblioteca școlarului

Dimitrie
CANTEMIR

ISTORIA IEROGLIFICĂ

**

INTERNAȚIONAL

BUCUREȘTI — CHIȘINĂU

CUPRINS

<i>Notă asupra ediției</i>	2
PARTEA A ȘESEA	3
PARTEA A ȘEPTEA	40
PARTEA A OPTA	86
PARTEA A NOA	129
PARTEA A DZECEA	156
PARTEA A 11-ECEA	197
PARTEA A 12-ECEA	223
IARĂȘI CĂTRĂ CITITORIU	240

SCARA

A NUMERELOR ȘI CUVINTELOR IEROGLIFICEȘTI TÂLCUITOARE

Volumul I	241
Volumul II	254
GLOSAR	261
<i>Aprecieri</i>	375

CZU 859.0-31
C 19

CUPRINS

Textul romanului se reproduce după:

Dimitrie Cantemir, *Istoria ieroglifică* (în două volume). Colecția „Biblioteca pentru toți”. Editura Minerva, București, 1983.

În prezenta ediție s-a păstrat ortografia sursei.

Coperta: *Isai C`rmu*

ISBN 9975-74-083-9

© LITERA

PARTEA A ȘESEA

CUPRINS

Inorogul și dreptății bizuit, și datului cuvânt și giurământ sprijenit fiind, după ce cea de obște făclie lumina supt umbre își duce și fața pământului cu brăul întunerecului să încinge, din vârful munților la locul [locul] numit în prundiș să coborî, unde nu după multă vreme și Șoimul viind, cu cinste și cu plecăciune îi dede închinăciune. Cătr-aceasta cădzute țeremonii și cinsteșe plecăciuni, precum din chipul dinafară, așe din sufletul dinluntru arătând, tând pe sine norocit, tând ceasul împreunării fericit și de buni chedzi numiia, de vreme ce de împreunare dorită ca aceasta și de pofta spre carea de multă vreme inima îi sălta, lipsit și neîncrednicit n-au rămas. Așijderea, tuturor cereștilor mulțemită făcea, pentru căci sănătos și de toată grijea pizmei neprietinești neatins și nebetejit pre Inorog vede. După aceasta cu multe chipuri să arete siliia, precum macar că din porunca stăpânească împotrivnic a fi s-ar fi vădzut, însă amintrilea pururea cu bun gând și cu chiară inimă cătră dânsul au fost și ieste. Deci pre o parte ca o slugă, celea ce slugii credincioase s-ar fi cădzut a isprăvi au vrut și s-au nevoit, iară pre altă parte așe lucrul au cumpănit, ca nici stăpânului său vicleșug să facă, nici după porunca nedreaptă dreptatea să calce¹ (că atuncea numai

¹ La întâlnirea care are loc între Dimitrie și Toma, acesta din urmă se vede silit să recunoască situația sa delicată: pe de o parte, în calitate de executor al poruncii lui Brâncoveanu, ar fi trebuit să joace rolul de dușman al lui Dimitrie, iar, pe de alta, conformându-se spiritului de echitate, sosește la întâlnire ca prieten, fapt ce îl situează în rol de trădător al domnului său.

schimosirea slujbei ieste lăudată, când pentru voia dreptății voia stăpânului să calcă).¹ Ce ca ce cu nedreptate și cu răutate s-ar fi poruncit a să face, aceiași cu cinste și cu dreptate din urăciune spre dragoste și din vrajbă spre pace a să întoarce au silit și precum bună și vârtoasă nedejde are, dzicea, că ce cu amară neprietinie s-au început, aceia cu dulce frăție să să istovască și să să plinească (că precum căldura soarelui din grăunțele putredzite spicele verdzi a odrăsli face, așe sufletele înțelepte din împuțita vrăjmășiiie frumos mirositoare a dragostii flori a răzsări prefac).²

Cătră acestea și Inorogul celea ce să cuviniia priimiri de închinăciuni îi da, buna-i socoteală și a sufletului orânduială îi lăuda și cu tot felul de cuvânt dulce și cuvios data-i cuceritură îi lua. În scurt, la începătura dialogului³ între dânșii sosiră și unul

¹ Înțelegând disocierea antagonică dintre ordinea morală și cea politică (citește absolutismul politic), Dimitrie Cantemir este silit să recunoască faptul că optând pentru dreptate încalci loialitatea față de stăpânire, îndeplinirea datoriei devenind astfel o simplă simulare („schimosire“), un act formal.

² Toma Cantacuzino se străduiește să împace conștiința datoriei cu teza, formulată ad-hoc, că alegând calea împăcării între cei doi dușmani, Dimitrie și Brâncoveanu, acest lucru va servi amândurora și ca atare și cauzei generale.

³ Sau *Dialogul Inorogului cu +oimul* este la cheie începătura istoriei. Cu aceasta ar fi trebuit să înceapă *Istoria Ieroglifică* într-o redactare obișnuită, întrucât în acest dialog sunt povestite cronologic momentele semnificative ale conflictului dintre Cantemirești și Brâncoveanu, acest conflict începând, după părerea scriitorului, o dată cu urcarea în scaun a domnului muntean (1688). Dar Cantemir, urmând modelul compozițional al lui Heliodor, a mutat acest moment la mijlocul povestirii, în timp ce perioada anului 1703, cu respectiva adunare de la Arnăuț-chioi, a fost plasată la început, devenind, în limbajul ieroglific, vorbăreața adunare a animalelor. Dialogul dintre Dimitrie Cantemir și Toma Cantacuzino este un moment important al *Istoriei Ieroglifice*, întrucât este o confruntare a poziției scriitorului cu cea a opticii muntene privind istoria conflictului amintit. Dar, cu toată importanța lui de ordin istoric, din punct de vedere literar trebuie considerat mai curând un excurs în trecut, adevăratul conținut al romanului constituindu-l prezentul limitat la etapa 1703-1705.

de altul pricine vrăjbiei, carile și pentru ce ar fi fost, a întreba începură, Inorogul întrebarea într-acesta chip înainte puind:¹

„Toate lucrurile firești câte soarele vede, luminează și încăldește, fără pricinitorul clătirii lor nu numai a nu fi, ce așeși nici a să gândi pot. Una numai și aceia singură slobodă voia muritorilor ieste, carea fără nici o pricină și fără altă îndemnare a sa hirișă clătire are și singură șie și clătitoriu și clătire a-și fi și a-și face poate. Cătră carea macar că dinafară viitoare spre clătire-i îndemnătoare multe și în multe chipuri a i să adaoge și spre plecarea într-o parte, trăgătoare, împingătoare, asupritoare, rădicătoare, lesnitoare, îngreuitoare, iușurătoare, lățitoare, strâmtătoare și altele asemenea acestora a-i vini și a i să tâmpla pot. Însă orice ar fi fapta de făcut, de bine sau de rău, de scădere sau de folos, a o ispiti, a o cerca, a o afla și într-o parte clătirea a-și alege singură șie stăpânitoare și în toate volnică ieste, atâta cât vădzind și înțelegând binele, din volnica voie răul a urma, a alege și a face poate. De pre care lucruri într-această mare și puternică monarhie carea în pieptul muritorilor să cuprinde, doaă chipuri sau, mai adevărat să dzic, doaă tipare a doaă chipuri a avea aieveja și tuturor cunoscut a fi poate. Adecă unul mai mult decât firesc și oarece ceresc și dumnădzăiesc, iară altul mai gios și mai puțin decât firesc și oarece ceriului și firii împotrivă. Cel dintâi binelui, cest de pre urmă răului însoțitoriu și următoriu și așeși de tot moștenitoriu și purtătoriu ieste. Că amintrilea, dinafară clătitoriu

¹ Tema discuțiilor dintre cei doi este căutarea cauzei prime (idee de tip aristotelic, aplicată de Cantemir la viața socială), adică a primului fapt care a dus la intensificarea actuală a conflictului dintre Cantemirești și Brâncoveanu. Primul care ia cuvântul în această chestiune, Dimitrie, își începe intervenția printr-o introducere filozofică, după obiceiul său. Ideile filozofice expuse cu acest prilej au o dublă importanță: în primul rând, sunt ideile unui personaj (Inorogul), autorul însuși, iar, în al doilea rând, ele reprezintă cheia prin care putem detecta, ca ale sale, și alte idei, vehiculate de scriitor prin intermediul altor personaje, de obicei, partizani de ai săi sau exponenți ai maselor.

în voia slobodă putere și biruință de ar avea, nici voia slobodă slobodă ar fi, nici de bunătate laudă, nici de răutate hulă cu dreptul i s-ar cădea¹. De unde să arată că între muritori obiceiul voroavii și deprinderea limbii în zădar ieste, cu carea încotro voia din voia ei să fie pohârnit vrând, să ne înștiințăm². Carea ar fi fost a clătirii pricină a întreba ne-am obiciuit și pentru ca zugrăvala

¹ Cantemir reia ideea împărțirii lucrurilor în doua categorii: ordinea naturală și cea morală. Ordinii naturale aparțin fenomenele naturale, care nu au autonomie existențială; ele nu pot fi concepute ca existând și manifestându-se fără o cauză din afara lor, „pricinitorul clătirii“, Dumnezeu. Ordinii morale, diferită de cea naturală, aparțin faptele umane. Acestea sunt rezultatul autonomiei voinței umane, a libertății sale absolute de manifestare, omul acționând, sub raport moral, fără a fi impulsionat și dirijat din afară, deși cauzele extramorale ale activității umane sunt numeroase, Cantemir imaginând o mulțime. Teza autonomiei voinței morale („monarhia carea în piepturile muritorilor să cuprindă“) aparține moralei creștine, din nevoia de a explica orientarea omului spre bine sau spre rău. Pentru a justifica sancțiunea divină, creștinismul a negat atât predestinaționismul sub raportul binelui sau al răului (Cantemir va dezbate pe larg această problemă în *Loca obscura*, lucrarea sa de maturitate în domeniul educației și moralei), cât și comiterea oricărui act moral sub impulsul unei forțe exterioare spirituale (îngeri sau diavoli). Autonomia voinței morale înseamnă deci libertatea omului de a se decide spre bine sau spre rău în actele sale de voință. Acestea sunt ideile pe care le susține Cantemir în cuvântarea sa teoretică.

Pentru o mai bună înțelegere a acestora, socotim necesară coroborarea lor cu teza legității cauză-efect din lumea faptelor umane în cadrul vieții sociale, teză expusă prin intermediul stolnicului. Din compararea celor două concepții, rezultă că una este problema autonomiei voinței umane, văzută din perspectiva binelui și răului, și alta aparține justiției imanente, care operează ca factor punitiv cu puterea unei legități naturale în cadrul vieții sociale și individuale. Ambele teze descind însă din concepția creștină, în care divinitatea este imaginată ca o entitate supremă justițiară a faptelor omenești, fapte ce integrează omul ordinii morale.

² Întemeindu-se, desigur, pe experiența sa de viață, Cantemir susține că vorbirea joacă în realitate rolul de mistificatoare a adevăratelor gânduri și intenții ale omului.

răutății să acoperim, puterea voii slobode într-un chip cu altă zugrăvală, așeși de tot tăgăduim.

Ce oricum ar fi, greșala învechită chipul negreșelii luând, după învechita obiceiure, dzic, vrere-ași și ași pofti, iubite prietine, ca să pociu ști, aceștii asupra mea vrăjmașe și de cap goană, carea și ce i-ar fi fost pricina? Și de nu toată răutatea din singură voia și inima muritorilor purcede, alta, când, cum, ce, și pentru ce să fie fost?⁴¹

Șoimul răspunsă:² „Celea mai vechi și mai de demult începături cum ar fi fost nici a le ști, nici știute a le grăi pot (că precum nu toate avutele folositoare sint, așe nu toate știutele vorovite vreun folos aduc). Iară din cât și a ști și a grăi pot, din ceste mai de aproape ieste aceasta, că jiganiia cu talpa de gânscă, cu colții de știucă, adecă Vidra, vulpea peștelui și peștele vulpii, mai denainte până din monarhiia dobitoacelor și a tuturor jiganiilor a să izgoni, în mare dragoste și prieteșug cu Corbul să avea, atâta cât, când Corbul din vârvul copaciului crângăiia, Vidra din fundul pâclei răspundea, și când Vidra soldzii peștelui înghițiia, grumadzii Corbului simțiia³ (căci adevărata dragoste capetelor funii <i> să asemănă, ca când unul într-o parte s-ar trage, altul neclătit a rămânea nu poate). Deci Vidra, epitropiia pre acele vremi șiind, de pururea jalobă și grele pâri cătră Corb trimitea, precum Inorogul, Filul, Lupul, Pardosul, Râsul, Veverița și încă alte câteva din jigăniia ascultării și stăpânirii ei nu vor să să su-

¹ Considerând necesară uitarea tuturor greșelilor și conflictelor vechi, Dimitrie roagă pe Toma să-i dezvăluie motivele pentru care Brâncoveanu îl ura și îl urmărea cu atâta patimă.

² Toma Cantacuzino va expune mai departe punctul de vedere muntean în problema conflictului dintre Cantemirești și Brâncoveanu.

³ Toma Cantacuzino afirmă că actuala dușmănie între Cantemirești și Brâncoveanu s-ar urca în timp de-abia până în vremea primei domnii a lui Constantin Duca (1693—1695), ajuns în scaunul Moldovei cu sprijinul și banii domnului muntean.

puie, ce în tot chipul statul monarhiei să tulbure și tot trupul publică spre răzșipă să aducă îmblă.¹

Deci Corbul, de unele ca acestea audzind, să tulbura și câte un prietin pentru un prietin pofta și cererea ce i-ar fi fost a-i plini și a-i face siliia și pre prietini ei prietini, iară pre neprietini ei neprietini îi ținea și-i avea. De unde (dragoste și prieteșugul numai cătră un chip spre multe chipuri ură și vrăjmășie au scornit), și așe, pre cât a mea slabă socoteală a agiunge poate, începătura răcelii și împotrivirea inimilor să să fie scornit socotesc.²

Inorogul: „Aceasta foarte bine am înțeles-o și, precum dzici, așe ieste. Numai încă mai dintr-adânc începătura lucrului a ști și să cade. Că precum mai sus ț-am dzis, toate clătitele firești, pricina clătitoare firească cearcă. Iară în faptele voii slobode nu pricinile clătitoare, ce a căror clătite pricină clătitoare să fie fost să întreabă.”³

Șoimul: „Foarte cu dragă inimă ași pofti ca pentru acesta lucru mai într-adevăr să mă înștiințadz”.

¹ Duca, aflat în mare amicitie cu Brâncoveanu, se plângea mereu curții de la București împotriva fraților Cantemir, Dimitrie și Antioh, împotriva lui Lupu Bogdan hatmanul, cumnatul lor, și, de asemenea, contra fraților Rusetști, Iordache, Mihalache și Manolache, învinuindu-i că-i fac greutăți în domnie, desigur prin pările la Poartă (să nu uitam că Duca luase domnia Moldovei scoțând din scaun pe Dimitrie, ales domn de boierii de sfat, unii dintre aceștia fiind frații Ruset, pe atunci devotați familiei Cantemir).

² Era așa de mare amicitia între Duca și Brâncoveanu în această vreme — spune Toma — încât domnul Țării Românești socotea prieten pe cine era prietenul lui Duca și dușman pe cine era acestuia dușman.

³ Dimitrie consideră că începutul dușmăniei este cu mult mai vechi, încă din timpul domniei lui Constantin Cantemir (1685—1693). Cu acest prilej el enunță, pe scurt, un principiu de metodologie pentru detectarea cauzei primare în conflictele interumane. Astfel, în timp ce în ordinea naturii orice fenomen, manifestat în mod firesc, obliga la căutarea unei singure cauze naturale, în ordinea faptelor umane, produse ale autonomiei voinței, singura metodă posibilă este căutarea cauzei prime („pricina clătitoare”) a tuturor manifestărilor („a celor clătite”) și nu a celor seriale („pricinile clătitoare”, seria de cauze dintre cea primă și momentul ultim al manifestării, ultima faptă).

Inorogul: „De vreme ce așe cu sete pentru rădăcina lucrului acestuia a te înștiința poștești, dinceput a ți-l povesti nu mă voi lenevi. Însă pre cât lungimea istoriei ar pofti, scurtimea vremii mână nu-mi dă, căci iată și câtăva parte a nopții au trecut și pre aceasta vreme cineși la ale sale a să afla s-ar cădea (căci multe și în multe chipuri sint sigetele și nălucirile nopților tăcute, carile prin întunec împlă și vâjâiesc, iară în lumină lovăsc și rănesc). Deci pre cât mai în scurt voi putea și în puține cuvinte toată lungimea și lățimea poveștii a cuprinde mă voi nevoi.

Vii ști dară că odânăoară *Monocheroleopardalis*¹ din toate jiganile pământului mai vestit și mai ales era (nici de alcătuire a atâtea numere într-un nume te mira, căci mai pre urmă și aceasta taină vii înțelege), a căruia vrednicie, macar că lumii știută ieste, însă într-acesta chip numele, slava și puterea adăogând, până într-atâta au crescut.² Acesta din părinții săi oaie zămislit și născut era³, deci întâi, și la chip și la fire, mielușel. Iară după

¹ Licornul — leul — leopardul este Constantin Cantemir, tatăl fraților Cantemir. Fiul său, scriitorul, găsește prilejul de a face o expunere a vieții și ascensiunii la putere a tatălui său. Aceasta nu are decât în final o legătură cu subiectul *Istoriei ieroglifice* și poate fi intitulată, conformându-ne cheii, *Povestea na=terii, cre=terii, suirii* [n st[p`nire a p[rintelui Inorogului. Dimitrie va mai scrie două biografii ale tatălui sau, una, de mică dimensiune, în *Istoria Imperiului Otoman*, și alta, o lucrare special afectată acestei probleme, *Viața lui Constantin Cantemir*. În toate cele trei există însă sensibile diferențe, în special sub raportul originii familiei. Din punct de vedere literar această viață a tatălui său prezintă o trăsătură deosebită față de povestirile semiautonome de până acum din *Istoria ieroglific[. Oglindind faptul real al ascensiunii spre putere a tatălui său, așadar schimbări ale situației acestuia de-a lungul vieții, scriitorul va realiza, cu ajutorul limbajului ieroglific, o permanentă metamorfoză a persoanei. Narațiunea capătă astfel un aspect de basm popular în stil românesc. Scriitorul folosește pentru aceasta și credința, de origine magică, a dobândirii de către învingător a puterii adversarului ucis.*

² De aici înainte, scriitorul se referă la ceea ce numește la cheie: *Povestea na=terii, cre=terii, suirii* la st[p`nire a p[rintelui Inorogului.

³ *Din p[rin\i oaie: din oameni buni, pro=ti, din step[na mai de gios (D.C.)* —

ce la mai mare vârstă crescă și în toată turma în fruntea a tuturor areșilor ieși, împotriva a căruia, a sta sau în cap a să lovi, nici un berbec să putea afla și carile prin necunoștință precum împotriva îi va putea sta i să părea, deodată numai ispita puterii frunții făcea, că a doa lovitură nici aștepta, nici mai suferia.¹ Așe el toată turma decât păstorii mai bine păscând și otcârmuind, un lup vrăjmaș și lacom din fire, dară de foame încă mai vrăjmaș și mai cumplit făcut, cu mare răpegiune și cu fălcile căscate totdeodată pre berbec să-l fărâme, să-l spintece și să-l înghiță vrăjmaș viniia. Berbecule, vădzind pre lup așe de cu mare răpegiune asupra viindu-i și acmu vremea în desară, când dzua cu noaptea să îngână, fiind, pre lup unul din areși să fie și după obicei precum în capete să să lovască vine, socoti. Într-această socoteală berbecule aflându-să, din toată groaza și frica lupului afară era și așe în tâmpinare-i fără nici o spaimă ieșind, ca pre un arete, așe de chibzuit și de tare în frunte îl lovi, cât poftorire a mai face nu mai trebui, de vreme ce carnea prin tidva capului lupului pătrundzind, fruntea zdrumicându-i, crierii afară îi vârsă. Lupul într-acesta chip vârtos lovit și rănit, fără de a doua răzsuflare, viața pre

Cantemir, în acord cu izvoarele vremii, se referă la condiția modestă a familiei Cantemir, tatăl său fiind fiu de răzeș sărac din ținutul Fălciului, și anume din satul Silișteni de pe valea Elanului. Cronicarul Ion Neculce menționează despre el amănuntul că era analfabet și în timpul domniei învățase doar să se iscălească. Cronicarul muntean Radu Greceanu menționează că, înainte de a fi mercenar, tatăl scriitorului fusese hergheliegiu. Probabil, vreo întâmplare din această etapă de viață îi va fi furnizat scriitorului de mai târziu episodul cu lupul și armăsarul din cea de a doua povestire a Vulpiei despre iscusința Lupului.

¹ *Arete v`rtos: bun viteaz (D.C.)* — tânărul Constantin Cantemir se va deosebi, prin urmare, de restul celor de o seamă cu el, prin calitățile sale excepționale de războinic. De altfel, asemenea calități, subliniază scriitorul, îl vor urca pe tatăl său pe scara socială. Este probabil ca tânărul să fi învățat încă din această vreme meseria armelor, pentru care avea înclinații deosebite, prilejul constituindu-l vecinătatea cu tătarii, situație ce obliga pe toți locuitorii să fie bine pregătiți din punct de vedere militar.

moarte își schimbă.¹ Aretele mai târziu vitejia ce făcuse cunoscând, carea măcar că din tâmplare fusese, însă îndată duhurile cele de arete ce purta își schimbă și până în dzuă din oaie în jiganie și din arete în lup să mută.² (Că tâmplările fericirii la cei mai mulți obiceiii firii a muta pururea s-au vădzut). Așe berbecele preobrajenie ca aceasta luând, îndată din neamul său răzlețindu-să, după firea lupilor codrii, câmpii și munții a cutreiera începu și multă vreme a vieții sale într-acesta chip în streinătate îmblând și petrecând³, odânăoară la loc ca acela a nemeri i să tâmplă, unde decât toate jigăniile mai mulți pardoși să afla. Acolo nu după multă vreme, ce să vânedze și cu ce viața să-și sprijenească neavând (căci mulțimea pardoșilor pre altele așeși de tot împutinase), cu dânșii de luptă a să ispiti începu. (Că pofta biruinții toate ispitește și nevoia toate învață, ales în primejdia vieții lipsa sosind). Deci așeși din ispita dintâi, lucrul cu fericire

¹ *Lupta cu lupul: r[zboaiiele carile au avut cu t[tari (D. C.)* — pasajul se referă la o luptă a tânărului Cantemir cu un mârzac tătar, așa cum sunt prezentate mai târziu lucrurile în *Viața lui Constantin Cantemir*.

² *Mutarea în lup: numele ce i s-au schimbat: Cantemir (D.C.)*— expresia ar arăta că viteazul Constantin, care purta până acum alt nume de familie, în urma omorării unui vestit mârzac tătar cu numele Cantemir (de care vorbesc izvoarele istorice ale timpului), își va lua de acum înainte numele de familie Cantemir.

³ Începe o a doua etapă în viața lui Constantin Cantemir, aceea de mercenar, deci de militar în slujba unei țări străine când, în mare măsură, el își duce existența în afara Moldovei. Pentru această epocă, scriitorul afirmă la cheie doar un singur amănunt: *R`zle\ prin mun\i: capichehaie la /arigrad*— Constantin Cantemir devine într-adevăr capichehaia la Poartă a lui Gheorghe Duca în cea de a treia domnie în Moldova (1678—1683). Dar scriitorul se referă în text și la alte amănunte de viață: el cutreieră codrii (adică merge la Adrianopol), munții și câmpii (*/ara C`mpilor: Polonia*). Este vorba de perioada în care se afla ca mercenar (1648—1660), în armata regelui polon Ioan II Cazimir (1648—1668), și apoi în armata domnului muntean Grigore Ghica (1660—1664), cu a cărui nepoată se căsătorește. Scriitorul nu amintește însă că tatăl său revine în Moldova în vremea domniei lui Eustratie Dabija (1661—1665) și a lui Gheorghe Duca, ce domnește de trei ori în Moldova.

și după voie a vini i să tâmplă, de vreme ce întâiași dată cu cel mai mare și mai groznic pardos de luptă să apucă, pre carile, după multe nevoi și nu cu puține a vieții cumpene și primejdii, îl birui și-l omorî. A căruia duhuri îndată luând, precum din arete lup, așe din lup pardos să făcu.¹ După mare și primejdioasă biruință ca aceasta, pardosul mai înalte și mai puternice duhuri în sine simți, carile în trupul și pieptul pardosului de încăput nu era, și așe, de ispită, spre lupta leului să apucă² (că toate în lume de să și cuprind în hotarările sale, iară pofta a cinstei mai mari și a biruinții mai tari, nici în lat câmpul a tot pământul, nici înalt muntele a tot locul a să opri sau a să îndestuli poate). Ce leul prea vârtoasă și puternică jiganie fiind (precum poți cunoaște), nu pre lesne îi fu duhurile a-i lua, căci adese și mai în toată vremea ispita monomahiii făcând, în carea macar că nu să biruia, însă nici titlul biruinții a lua putea. Așe ei în toate dzilele la luptă, ca la o scoală, să ispitia și să deprindea, până când pardosul pricepu că nu altă ceva de la cea deplin biruință îl împie-decă, fără numai iuțimea picioarelor și sprintiniia carea leul în trupul său purta. Că de multe ori pardosul acmu mai dobândind biruința, leul, cu iuțimea dinainte-i i să feriia și cu acesta chip cea desăvârșită biruință îi tăgăduia. Pardosul, într-acesta chip pricina neizbândii sale bine cunoscând, cătră vârtoase duhurile pardosului, grea greuimea filului și sprintină iuțimea inorogului

¹ *Lupta cu pardo-ii: r[zboaietele cu =fedzii] n Tara Le-easc[(D.C.)* — scriitorul se referă aici la războiul polono-suedez (1655—1660), la care a luat parte și tatăl său în calitate de comandant a o mie de mercenari moldoveni. Cu acest prilej, lângă Thorn, el omoară în duel un ofițer suedez. De aici și transformarea sa, simbolică-magică, în leopard.

² Leul este simbolul Moldovei și prin excelență semnul ridicării la demnitatea domniei, treapta supremă a ascensiunii sociale. Interesant că fiul afirma despre tatăl său că a aspirat la domnia Moldovei, conștient, desigur, de excepționalele sale calități militare. Această epocă de aspirație la puterea supremă trebuie să înceapă o dată cu revenirea sa în Moldova în vremea lui Eustratie Dabija și a definitivei sale stabiliri în timpul domniilor lui Gheorghe Duca.

adaosă și mai cu de-adins cu ascuțit și nebiruit cornul a monocherului într-armându-să, într-o luptă numai toată biruința asupra leului dobândi,¹ în carile îndată și fără nici o împiedecare să și mută (că precum nuării după vânturi aleargă, așe duhurile după biruințe să pleacă). Firi, duhuri și puteri ca acestea născutul miel în sine strângând și alcătuiind, în doaă hirișe numere și le-au împărțit; unul: Provatolicoelefas², altul: Monocheroleopardalis³. Ce dintr-acestea cest mai de pre urmă mai mult obiciuindu-să, precum în nume, așe în fire Monocheroleopardal au rămas. Așe dară, toate firile într-una boțind, blândețea oii, înțelepciunea lupului, cunoștința pardosului, greuimea filului, iuțimea inorogului și vârtutea leului în sine nebetejite și nesmintite le ferii și, din dzi în dzi încă mai adăogându-le, la stepăna cea mai de sus le înălța și le suia. Și așe, toată cinstea, lauda și puterea a tuturor jiganiilor dobândi. Deci jiganiile toate, de atâtea vrednicii încungiurat și împregiurat vădzindu-l, cu un duh și cu o inimă îl rugară ca oblăduitoriu, purtătoriu și despre tot împotrivnicul păzitoriu să le fie. Monocheroleopardalis, prin câțava vreme a tuturor viața în mâna sa să priimască ferindu-să, această rugăminte a lor să priimască să tăgăduia. Însă până mai pre urmă pre cel ce lup-

¹ *Biruința Leului: step[na domnii a dob`ndi, cap peste toate dobitoacele (moldovenii — n. ed.) a fi (D. C.)* — insistența cu care scriitorul vorbește despre tatăl său că, după revenirea în țară, ar fi aspirat la domnie, ar putea conține un sâmbure de adevăr, deși mai târziu, în *Viața lui Constantin Cantemir*, renunță la această precizare. Cert este că, deși fiul îl prezintă că ar fi ajuns domn datorită strălucitelor sale virtuți militare, realitatea este că marii boieri ai Moldovei l-au ales, socotindu-l ușor de manevrat, cum de altfel s-a și întâmplat.

² Înseamnă, în grecește, oaie — lup — elefant, Constantin Cantemir întrunind calitățile acestor animale: blândețea și sentimentul echității de la oaie, curajul înțelept și spiritul pragmatic specifice lupului, puterea fizică proprie elefantului.

³ Desemnează, în grecește, licorn (inorog) — leu — leopard, Constantin Cantemir întrunind deci și calitățile acestor animale: iuțimea și invincibilitatea inorogului, puterea politică și noblețea sufletească exprimată de leu, ferocitatea și viclenia leopardului.

tele a atâtea vrăjmașe jigăanii a-l birui nu putusă, moale rugă-mintele înfrângându-l și umilite cuvintele înduplecându-l, după pofta lor îl adusă¹ (că precum răspunderea moale frânge mâniia, așe rugămintea cu umilință pornește cruțarea). Carile a tuturor chivernisire în palmă și a tuturor otcârmuire în samă luând, prin câtăva vreme cînsteș, frumos, drept și cu înțelepciune, cum să cade, pre toate jigăniile și dobitoacele giudeca, îndrepta, ocrotiia, păziia și stăpiniia² (că atuncea publica înflorește și odrăsește, când stăpânii miluiesc și ceartă în dreptate și supușii ascultă și slujesc din dragoste).³ Așe cât în vremea stăpânirii lui nici ochiul neprietinului s-au veselit, nici budzele vrăjmașului s-au zimbit, nici inima împotrivicului s-au învoieșeat. Ce precum cereștii (ah) de multe ori peminteștilor a zavistui s-au vădzut, așe și Monocheroleopardalis de sigeata lutului mai denainte de vreme nerănit și de tâmplările țărni neprăvuit a rămânea n-au putut⁴, de vreme ce încă în puterile firii sale fiind, în carile a multora nedejde și

¹ O inconșvență: mai sus, scriitorul afirmă că tatăl său ar fi fost un aspirant la puterea politică, de o manieră oarecum agresivă („lupta cu Leul“), în timp ce acum lasă să se înțeleagă că a fost ales aproape fără voia sa domn al Moldovei de către boierii țării. Adevărul este că în aceste vremuri de intensificare a dominației otomane, marii boieri nu prea aveau interesul să ocupe ei scaunul domnesc, ci căutau o persoană mai de jos și docilă, în spatele căreia ei să poată jefui netulburăți țara. O astfel de persoană a fost Constantin Cantemir.

² *Cu înțelepciune dobitoacele a giudeca: cu dreptate =i cu cînste domnia a vinea (D. C.)* — părerea excelentă a fiului despre domnia tatălui, așa cum o vom întâlni și în *Via la lui Constantin Cantemir*. Bătrânul Cantemir ar fi condus pe supușii săi cu înțelepciune și cu dreptate. Realitatea este că a fost un domn slab, nu fără greșeli politice, precumuciderea fraților Costin (Velicico hatmanul și Miron cronicarul), și, de asemenea, o unealtă docilă în mâna unor boieri hrăpăreți, între care mai ales Iordache Ruset (Pardosul).

³ Concepția politică a lui Cantemir privind relația dintre domn și supuși: un domn, care stăpânește cu dreptate, își atrage iubirea poporului. Așadar, spiritul de echitate trebuie să fie virtutea fundamentală a unui domn.

⁴ *Sigeata lutului: sl/bicunea firii (D. C.). T mpl/rile \r/rii: zavistii oamenilor (D. C.)* — fiul recunoaște că totuși tatăl său nu a domnit fără nici o greșeală

viață să rădzima, cu mare a tuturor pagubă și nesuferită jele, cătră cele de sus lăcașuri s-au mutat¹, ca cel ce leu între dobitoace de vârtos să lăuda, leu între stelele ceriului în veci să luminedze s-au aședzat,² în urma sa doi numelui său moștenitori, pre Fil adecă și pre Inorog lăsind.³ Deci la săvârșitul lui a fi și la începutul lui a nu fi, Filul (carile și de stat, și de vârstă mai mare era), pentru une pricini departe în munții de la Grumadzii-Boului trimăs era⁴, a cării trimeteri pricini de povestea noastră abătută fiind, a le povesti părăsim (că voroava nu în vremea și la locul său, ca rafturile de aur în capul măgariului să prind). Iară Inorogul, acolea de față aflându-să, toate supusele și nesupusele jigăniilor lor chivernisitoriu și stăpânirii părintelui moștenitoriu a fi îl aleasără și cu toții într-o inimă și într-un glas în scaunul obladuirii îl ridicară.⁵ Ce precum să dzice cuvântul (că fericirea grab-

(„slăbiciunea firii“), aluzie la uciderea fraților Costin, provocată de „zavistiia oamenilor“, adică de intrigile celor din jur. Se știe că omorârea Costinilor s-a făcut la instigarea lui Ilie Țifescu (Vulpea) și mai ales a fraților Ruset, Iordache (Pardosul) fiind cel care a avut de fapt inițiativa în această nenorocită întâmplare.

¹ *Ĉ[tr[cele de sus l[ca=e a s[muta: din via la trec[toare]n cea vecinic[a s[muta (D. C.)* — este vorba de moartea lui Constantin Cantemir, la 13 martie 1693.

² *Leu]ntre stele: sf`nt]n ceriu (D. C.)* — Leul este constelația care desemnează puterea regală, domnia, iar expresia „sfânt în ceriu“ corespunde formulei de „sfânt răposat“ ce se atribuia domnului decedat.

³ La moartea sa, Constantin lasă ca moștenitori legitimi la domnie pe Antioh (Filul) și pe Dimitrie (Inorogul). Scriitorul sugerează că, prin tatăl lor, cei doi frați își câștigaseră drepturi ereditare la domnie.

⁴ În momentul morții lui Constantin Cantemir, fiul său mai mare, Antioh, cu drepturi prioritare la domnie, se afla ca ostatec la Istanbul.

⁵ Aflându-se de față la moartea tatălui său, Dimitrie este proclamat domn, deși, în realitate, dreptul i se cuvenea lui Antioh, ca mai vârstnic. Scriitorul spune că el a fost ales de către „supusele și nesupusele jigăniilor“, adică de țărani și boieri, afirmație inexactă, deoarece a fost vorba de o alegere de palat, marii boieri — în special Rusetștii — văzând în tânărul Dimitrie un domn ușor de manevrat, ca și tatăl său. Cu timpul, Rusetștii, în frunte cu Iordache, vor trăda cauza familiei Cantemir, în condiții critice pentru situația celor doi frați.

nică curând obosește), de vreme ce pe aceia vreme Vidra¹ la locul prundișului,² unde acum noi sintem, a lăcui să tâmplase, carea cu multe chipuri de lingușituri și cu a Corbului mijlocii în dragostea monarhiei pasirilor întrând. Corbului prin scrisori într-acesta chip înștiința, că, „de vreme ce Monocheroleopardalis dintre vii au lipsit și toată împiedicarea poftii noastre din mijloc s-au râdicat, să silești și să te nevoiești, te rog, ca stăpânirea asupra dobitoacelor mie să mi să dea. Iară eu voi face ca toată vita grasă și toată carnea săoasă domnului și stăpânului meu în mâncare și tot singele cald și sățios în băutura să să dea.”³ Corbul, întâi pentru cea din fire lăcomie ce avea, apoi pentru căci nu puțină pizmă și zavistie asupra dobitoacelor purta, de vreme ce prin toată vremea a stăpânirii lui Monocheroleopardalis, rar și mai niciodată cu odihnă și cu ticneală stârvurile cerceta și așeși singe cald să bea sau carne proaspătă să mănânce în viața lui nu s-au învrednicit⁴. Cătră aceasta și altă pricină să adăogea, că fata Cor-

¹ Vidra, Constantin Duca, fiul lui Gheorghe Duca, în vremea căruia Constantin Cantemir fusese capucehaie la Istanbul.

² O mahala din Istanbul situată pe malul Bosforului. Interesant amănuntul: Duca locuise în același loc unde acum se aflau frații Cantemir.

³ Constantin Duca, în calitate de fiu de domn, socotea și el că ar avea dreptul legitim de a moșteni domnia Moldovei. Nu putuse beneficia de aceste drepturi, datorită domniei lui Constantin Cantemir, care fusese pentru el o „împiedicare a poftii” legitime. El scrie lui Constantin Brâncoveanu — dușmanul Cantemireștilor — să-l ajute pentru a ocupa scaunul Moldovei, ce i se cuvenea de drept — Cantemireștii fiind, după el, niște uzurpatori — și-i promite domnului muntean o bună parte din veniturile Moldovei („vita grasă și toată carnea săoasă... și tot singele cald”).

⁴ *L[comiia din fire: pofta =tiin\ei =i a cinstei numelui (D. C.)* — datorită lăcomiei sale pentru prestigiu („cinstea numelui”) și, de asemenea, din dușmănie pentru Cantemirești, Brâncoveanu va îmbrățișa cauza lui Constantin Duca, sprijinind pretențiile acestuia la domnia Moldovei. Motivul real era, desigur, necesitatea pe care o simțea domnul Țării Românești de a avea ca vecin un prieten și un aliat.

bului, Mreana, la vârsta căsătoriei agiungând, pre tâlhariu chelariu Corbul socoti să facă și Vidrii femeie să o dea aleasă.¹ Așe dară, Corbul, știind că trăind Monocheroleopardalis, precum despre munți, așe despre câmpi, toate străjuite și păzite era,² iară acmu el lipsit, precum să dzice cuvântul (că pre leul mort și șoarecii să cațără), îndată tuturor dulăilor de casă știre dede pentru ca cum mai curând și pre cât mai tare vor putea cu lătrături și cu brehăituri prin toate locurile spaimă și groază să dea (căci dulăii cu Corbul de pururea însoțire avea). Dulăii îndată toți munții cu dealurile și toate văile cu pădurile de cehnituri și de schilălăituri împlură, de a căroră rău menitoriu, spurcate și grețoage glasuri, toate dobitoacele să înspăimântară, și unele într-o parte, altele într-altă parte capetele să-și cruțe o plecară (că când capul să amețește, picioarele dovedesc, și când mădularile buiguiesc, lipsa criirilor arată). Așe dară, totdeodată iele împrăștiindu-să și fietecarea unde și cum putea amistuindu-să și aciuându-să, atuncea Corbul vreme află ca toate după reaoa sa voie să facă și pre Vidră din baltă în curte și din tină în scaun să o urce, ca jiganiia în neam cu prepus tuturor dobitoacelor împărat și stăpânitoriu să fie (o, ceriu și păminte, au din nuări piatră și din cremene

¹ *Mreana: fata lui Basaraba vod[(D. C.)* — este vorba de Maria, fiica lui Brâncoveanu, promisă drept soție lui Duca. Aceste aranjamente s-au întâmplat, probabil, imediat după moartea bătrânului Cantemir, adică prin martie 1693, iar nunta Mariei cu Duca va avea loc în toamna aceluiași an. Cunoscând bine firea și apucăturile lui Duca, scriitorul prezintă cu umor această înrudire: „pre tâlhariu chelariu Corbul socoti să facă“, adică acesta dădea cheia cămării pe mâna unui om cu totul necinstit; într-adevăr, ca domn, Duca a jefuit fără scrupule veniturile Moldovei.

² Scriitorul socotește că tatăl său impusese respect polonilor, aluzie la invazia nenorocoasă a polonilor conduși de Ioan Sobiețki în vara lui 1691 (atunci a avut loc cunoscuta confruntare între Sobiețki și plăieșii cetății Neamțului, descrisă mult mai târziu de Costache Negruzzi), și că avusese o poziție forte la Poartă, ceea ce era adevărat.

picături de apă vii să scoți? Că rămân firile precum au început, precum toate să cunosc la sfârșitul spre carile năzuiesc¹).

A Vidrii dară schimositură de stăpânire ca aceasta făcându-să, dobitoacele toate în toate părțile prin câtăva vreme pribege și de la locurile și sălașele lor streine petrecând, cele mai multe dintr-însele acmu vivorul înstreinării și holbura rătăcirii nemai-puțând suferi, capetele plecându-și, cerbicea supt greu și aspru giugul tirăniiei Vidrii își plecară și cineși pre la lăcașurile lor să înturnară² (că coliba în țarina sa și bordeiul în pământul său decât palaturile în streinătate mai desfătate și mai frumoase a fi socotiră), fără numai Lupul și Pardosul (carii pre aceia vreme Monoheroleopardalului foarte credincioși și de aproape prietini era), din socoteala lor neîntorși, departe, în Țara Câmpilor, prin multă vreme ramasă, adecă până la vreme stăpânirii Filului.³ De care lucru, toată pasirea de singe vărsătoare pre acești doi mare pizmă și mânie avea. Inorogul, încă și de ai săi părăsit și tirăniia Vidrii întărită și în toate părțile întinsă și lățită vădzind, să sculă și în munții înalți, carii la Grumadzii-Boului să află, unde

¹ Cât timp domnise Constantin Cantemir, respectat de poloni și cu trecere la Poartă — spune cu mândrie scriitorul — Brâncoveanu nu avusese succes în uneltirile sale dușmănoase față de Cantemir. Dar după moartea bătrânului, el dă ordin capuchehaielor (dulăii) și agenților săi (coteii) să umble prin codri (Adrianopol) și munți (Istanbul) pentru a influența pe demnitarii otomani în favoarea ridicării lui Constantin Duca (Vidra) pe scaunul Moldovei, împotriva drepturilor lui Dimitrie. Această acțiune a agenților munteni trebuia să însemne și înfricoșarea boierimii moldovene susținătoare a Cantemireștilor.

² Cantemir vorbește aici foarte vag, dar în realitate boierimea ostilă Cantemireștilor, refugiată peste hotare în vremea domniei lui Constantin Cantemir, revine în țară după ce Duca sosește în scaunul Moldovei. Printre boierii întorși în țară sunt și fiii lui Miron Costin cronicarul.

³ La numirea lui Constantin Duca (1693), pribegesc peste hotare boierii favorabili Cantemireștilor. Cei mai de frunte, Lupu Bogdan hatmanul și Iordache Ruset, se refugiază în Polonia, unde stau până la venirea în scaun a lui Antioh Cantemir (1695).

și Filul să afla, să dusă. Ce dintâi pre la cetatea Deltii cătăva vreme locurile cercetând, în prundișul acesta să așădzară.¹ Vidra știind că stăpânire în silă au apucat și cu tirănie iese să o ție, așjiderea pre dreptii moștenitori² între vii știind, ea viață cu ticneală să ducă nu va putea, cu fel de fel de amestecături cătră monarhiia Vulturului și cătră Corb îi pârăia, însă toată pâra într-aceasta să închidea, dzicând: „Filul și Inorogul vii rămăind, și voi, și noi viață cu linește și stăpânire cu slobodzenie să petrecem și să facem nu vom putea, căci nu numai a mea, ce încă și a voastră nebiruită monarhie a tulbura și a o răzsipi vor sili și răutățile lor una după alta ca valurile vor să urmedze³ (că marea nu de altă, ce de vânt fața își schimbă, vântul vivor, vivorul holbură, holbura furtună, furtuna valuri, valurile primejdie vaselor și peirea celor din vase aduce)“.

Corbul, macar că în curândă vreme de spurcat lucrul ce făcuse într-ascunsul inimii sale rău să căise, căci Vidra nu multă vreme

¹ *Mergerea Inorogului la mun'ii Grumadzii-Boului: mergerea lui din |ar|=-i la |arigrad (D. C.)* — Dimitrie Cantemir susține că după ce Poarta a acordat domnia lui Constantin Duca, el a părăsit Moldova și după ce a trecut mai întâi prin Adrianopol, a mers și s-a stabilit la Istanbul, unde se afla fratele său, Antioh. Realitatea este că, în urma demersurilor făcute de Brâncoveanu, Dimitrie Cantemir nu a fost confirmat în domnie, deși fusese ales de către boieri în urma morții tatălui său. După vreo trei săptămâni de domnie neconfirmată, el este ridicat din scaun de către un capegibaș, care îl transportă sub escortă la Istanbul. În urma sa sosește noul domn, Constantin Duca, pe care Brâncoveanu și-l va face ginere.

² Acești „drepti moștenitori“ ai tronului Moldovei erau — zice scriitorul — Antioh și el însuși. Dar „drept moștenitor“ era de fapt și Constantin Duca, și el fiu de domn.

³ Noul domn, temându-se de frații Cantemir, propune lui Brâncoveanu, socrul său, să lupte în comun împotriva lor, mergând chiar până la suprimarea fizică. Obiceiul ca domnii să ceară Porții suprimarea pretendenților era mai vechi. (Să ne amintim că munteanul Petru Cercel fusese ucis de turci la cererea lui Mihnea Turcitul, în 1585, și tot astfel moldoveanul Miron Barnovschi, se pare, la cererea lui Vasile Lupu, în 1633).

la cuvântul dat ș-au stătut, nici căsătoria cu fata lui, Mreana, și rudenii ce făcuse din firea ei au mutat-o,¹ ce, după cea hirișă și veche fire, mai mult pre ascuns decât la ivală îmbla și mai cu drag prin fundul apelor decât la uscat să primbla și gânduri împotrivnice împotriva Corbului fierbea.² De unele ca acestea Corbul înțelegând, de mare căință și de grea dosadă tare să năcăjia, însă de a lumii rușine pentru lucrul ce lucrase aieva a să căi și de împietrirea inimii ce avea pentru greșala ce greșisă de tot a să pocăi nu putea (că inima în răutăți îngrășată de gândul căielii să vitonește, iară cu pocăința să omoară). Ce cele ce Vidra împotriva-i făcea, ca cum nu le-ar pricepe, cu ochiul cunoștinței le trecea (însă din inima pizmătare răbdarea când izbucnește, atuncea răbdarea, nu vrednicie, ce răutate la vremea sa naște, că tot pizmătariul din neputință, iară nu din bunăvoie rabdă). Cu o pricină ca aceasta și a Corbului răbdare și așe adâncă tăcere să spândzura, de vreme ce pre Vidră organul răutății având, supt numele ei pre cei ce i să părea împotrivnici în toate părțile-i go-niia și în tot chipul fără nici o cale îi dosediia și-i păgubii. În scurt, Corbul cu mâna altuia șerpele din bortă a scoate silia³, dară în zădar. Că Inorogul, precum mai sus s-au pomenit, în

¹ Scriitorul afirma cu ironie că Duca nu și-a schimbat „firea“, adică apucăturile sale urâte, prin căsătoria cu fata lui Brâncoveanu, ceea ce înseamnă cu nu a adoptat cel puțin conduita recunoștinței față de socrul și binefăcătorul său.

² Vidra, „mai cu drag prin fundul apelor decât la uscat să primbla“, adică intensifica mai curând relațiile cu turcii decât cu socrul său Brâncoveanu, împotriva căruia chiar începuse să facă intrigi la Poartă. După cum rezultă din izvoarele vremii, sursa reală a conflictului dintre Duca și domnul Țării Românești a constituit-o, în primul rând, motivul că Brâncoveanu cerea ginerelui să-i înapoieze banii cheltuiți de el cu obținerea domniei de la Poartă și, în al doilea rând, datorită faptului că socrul se amesteca prea mult în treburile politice ale ginerelui, lucru ce incomoda și pe boierimea moldoveană.

³ Brâncoveanu mergea atât de departe în tutelarea ginerelui, încât se folosea de acesta ca de un instrument pentru satisfacerea intereselor personale și mai ales pentru doborârea propriilor dușmani, cum erau Cantemireștii.

munți ducându-să, acoloa pre Fil află, cu carile sfatul obștiindu-și, lucrul pre o cale își pusără și, nu după multă vreme, din dobitoacele și jigăniile împrăștiate, precât mai curând putură, la un loc le adunară. De ciia la vrăjitorii vremii aceia mărăgând, hrismul Pleonexiii de la capiște Epithimiii învățat foarte pre mulcomiș le cântară:

În cindzăci de singeroase
 Vom pre cele lăcrămoase,
 Ochii umedzi să le ștergem,
 La moșie să ne mergem.
 Vidra pește, Corbul stârvuri
 Cerce-n vârtopi, nu prin vârvuri
 Să să urce fără cale
 Și să-și cate ale sale.

Vrăjitorii Epithimii <i> stihurile acestea citind și de câteva ori procitindu-le, tâlcul acesta să fie înțăleasără, adecă cindzăci de căpuși (carile sint pungi de piele cu singe împlute¹ pline de supt singele strein, jirtfă Pleonexiii vor să aducă, pentru ca de supt tiraniia Vidrii și vrăjmășiia Corbului mântuindu-i boadza, la moșie-și să-i ducă și din nevoia robiii scoțindu-i, voia cea rea și lacrămile în veselie și bucurie să le întoarcă.² Deci vrăjitorii, jirtfa priimind, descântecul buiguirii³ le citiră, cu carile întâi pre Corb în som-

¹ *C[pu-i s`ngeroase sau pungi de piele cu singe]implute sunt pungi de bani din sudorile s[racilor (D. C.), iar vr[jjitorii sunt cei ce au putere la Poart[, cei ce ispr[v/sc (D.C.) — înalții demnitari otomani. Prin urmare, în condițiile prigoanei începute de Constantin Duca și Brâncoveanu împotriva celor doi frați Cantemir, aceștia nu rămân pasivi, ci regroupează în jurul lor pe „dobitoacele și jigăniile împrăștiate“, adică pe boierii rămași fideli, și plătesc cincizeci de pungi de galbeni marilor demnitari pentru răsturnarea lui Duca și reînscăunarea unuia dintre cei doi.*

² Revenirea la domnie a unuia dintre frații Cantemir ar fi însemnat — spune scriitorul — eliberarea Moldovei de sub tirania și robia lui Constantin Duca, lucru adevărat, deoarece acesta supusese pe locuitori la o fiscalitate exagerată.

³ *Desc`ntecul buiguirii, cuv`ntul =i lucrul f[cut pe tain[=i peste =tiin\ a altora (D. C.).*

nul nesimțirii băgând, pe Vidră din scaun pohârniră, carea, în legătura vrăjii stăpânit cunoscându-să, într-acele părți mai mult zăbavă a face nu putu, ce îndată, cu Mreana, fiica Corbului, și cu alalți ai ei rude, lindini, păduchi, lipitori și cărcei¹, sculându-să, la gârlele Grumadzii-Boului să dusă. Iară Inorogul, din bunăvoie pentru strajea în munți rămâind, pre Fil la moștenirea părințască trimasă.²

Corbul, de aceasta în știre luând, de mare mânie cu urgie încins, cu bogăția simăț, de minte răzleț, cuvinte lăudăroase și duhuri ca focul de mânioase a slobodzi începu și ca acestea, ni în față, ni în dos, cu mari îngrozituri dzicea: „Pentru ce Inorogul au scos cuiul pre carile eu l-am bătut? Pentru ce Filul al său ș-au luat? și asupra gândului meu gând au rădicat? Așe? Lasă, că le voi arăta și a cunoaște îi voi face eu că a pasirilor monarhie ieste mai tare și vor pricepe că Vulturul zboară mai presus decât toate trupurile, și precum Corbul cu glasul său tot răul menește și isprăvește vor înțelege.”³ Și ce mai mult, iubite prietine,

¹ *Lindini, p[ăduchi, lipitori, c`rcei* (deci animale parazite) sunt la cheie *streinii =i carii nu s[înt de]ar[(D. C.)* — expresia desemnează pe greci, în mare parte rude, pe care Duca îi adusese cu sine în Moldova și probabil că le încredințase, în calitate desigur de creditori, o parte din veniturile țării.

² Folosind în mare taină relațiile și banii, astfel încât Brâncoveanu nu a putut prinde deloc de veste, Antioh Cantemir obține domnia Moldovei (1695), Dimitrie, fratele său, devenind capuchehaia sa la Poartă („strajea în munți“). Pus în fața unui fapt împlinit, Constantin Duca pleacă la Istanbul („gârlele Grumadzii-Boului“), împreună cu soția sa (Mreana) și cu grecii pe care îi adusese cu sine („lindini, păduchi, lipitori și cărcei“).

³ *Cuiul b[ă]tut: lucrul ispr[ă]vit. Domnia lui Constantin vod[ă] Duca (D. C.)*. — „Pentru ce Inorogul au scos cuiul pre carile eu l-am bătut?“ — strigă cu furie Brâncoveanu, acuzând pe Dimitrie Cantemir că a scos pe Duca („cuiul“ bătut de el) din domnie. Dincolo de această revoltă a domnului Țării Românești, care merge până la a amenința pe Cantemirești cu răzbunarea, trebuie să înțelegem că mazilirea lui Duca s-a făcut în urma străduințelor lui Dimitrie, care nu reține domnia pentru sine, ci o face cadou fratelui său.

vorova să lungesc. Corbul, macar că în capul Vidrăi tot focul iadului a să grămădi bucuros era, însă răul cuiva, carile cu mâna lui nu să isprăviia, precum răzspă în toată lumea să face i să părea, mai vârtos că în scăderea Vidrei adaogerea altora socotia, de care lucru, vrăjmășiia carea asupra Vidrii cocea, asupra Inorogului și a Filului o borî¹.

Și macar că la mijloc patru mii și șapte sute de ani cu luptele din toate dzile au trecut², și nu puține singeroase jirtfe pre la capiștele bodzilor și multe pre la nesățioase lăcomiia vrăjitorilor s-au vărsat și s-au împrăștiat, însă Corbul de ce s-au apucat tot răul a plini nicicum rămășiță n-au lăsat, că într-adevăr, precum rău din gură să lăudase, mai rău cu lucrul au săvârșit, de vreme ce iarăși cu Vidra mâna au dat³ (că făcătorii de rău spre răul mul-tor buni cu binenele a unui rău a să sluji obiciuți sint). Iarăși dulăii ș-au întărtat, iarăși ogarâi ș-au asmuțat, iarăși coteii în

¹ Deși își ura ginerele, domnia lui Antioh Cantemir devenea un factor de îngrijorare pentru Brâncoveanu, care cunoștea puterea relațiilor celor doi frați la Poartă, relații ce se puteau întoarce împotriva sa.

² După obiceiul său, scriitorul mărește cu o sută cifrele indicând diverse date. Aici această regulă este încălcată, deoarece reducerea cu o sută ar însemna patruzeci și șapte de ani, ceea ce ar împinge evenimentele pe vremea domniilor lui Matei Basarab și Vasile Lupu, lucru ce constituie un nonsens. Dacă reducem cifra cu o mie, ne dă patru ani și șapte luni, ceea ce corespunde aproape exact cu timpul primei domnii a lui Antioh Cantemir (1 decembrie 1695—14 septembrie 1700).

³ *Jirtfe singeroase: mit[, m`zd[, dat[din spatele altora (D. C.)* — tot timpul primei domnii a lui Antioh, Brâncoveanu a plătit mită și a dat daruri pe la demnitarii Porții, nelăsându-se până nu a adus din nou ca domn în Moldova pe Constantin Duca, deși acesta nu-i mai era ginere (doamna Maria murise în 1697) și deși îi făcuse destule necazuri în prima domnie. Scriitorul nu amintește că, tot în această vreme, prin 1696, Brâncoveanu chiar a încercat să-l otrăvească și că înainte de a aduce pe Duca a doua oară în scaun, a propus ca domn pe un oarecare Toderașco, un negustor bogat din Galați, care însă nu va fi acceptat de turci. Marele vizir Rami reis-efendi oferă însă lui Brâncoveanu și domnia Moldovei, dar acesta refuză, la sfatul prea prudentului Constantin Cantacuzino stolnicul.

munți și în păduri ș-au băgat, iarăși în câmpii măiestriile, în dumbrăvi silțele și în rediuri mrejiile ș-au vărsat, iarăși tot dobitocul au spăriiat și în toate părțile l-au împrăștiat¹. Și așe, sfârșitul tuturor tirăniilor și începutul tuturor vrăjmașiilor, iarăși pre Vidră, cu tirănie mai cumplită decât toată tirăniia, ca locul altuia să tirănească și lăcașul dreptului fără milă să răzsipească, au trimis-o².

Filul, de acestea înțelegând, întâi Lupului și Pardosului știre dede (căci aceștea pre aceia vreme dreptatea ferii), cari nu cu mică a vieții primejdie, din întinse mrejiile tiranului scăpând, iarăși la Țara Câmpilor pribegiră.³ Inorogul, în munți precum și mai sus s-au pomenit, aflându-să în locuri tari și ascunse, în cătăva vreme aciuat s-au potolit. Așijderea Filul, la Grumadzii-Boului viind s-au aședzat, însă nu puține asuprele despre vrăjitorii vremii trasă, de vreme ce Corbul cu toată nevoița sta, ca nu numai de hrană, ce așeși de viață să-l lipsască. Ce vrăjitorii, întâi de jirtfele vechi, apoi și de cele noă voia boadzii Pleonexiii plecând, la ale sale să margă voie îi dederă⁴ (că mila Pleonexiii atuncea numai să clătește, când cele din față mistuiește, iară de cele din dos în scurtă vreme cu mai multul nedejduiește).

¹ În noile condiții, Brâncoveanu reactivează corpul său de agenți și spioni din capitala otomană, punându-i pe urmele fraților Cantemir și căutând să îngrozească pe boierii care îi sprijineau.

² Cea de a doua domnie a lui Constantin Duca (1700—1703) — spune scriitorul — a fost mai cumplită decât cea dintâi, atât pentru cei doi frați cât și pentru țară.

³ Aflând de mazilirea sa, făcută în mare secret, Antioh vestește mai întâi pe Lupu Bogdan și pe Iordache Ruset (în acea vreme fiind încă sprijinitor al celor doi frați), care se refugiază și de astă dată în Polonia („Țara Câmpilor“).

⁴ În aceste noi condiții, Dimitrie, aflat deja la Istanbul, se ascunde bine, iar Antioh, venit și el tot aici, este supus acțiunii de prigonire din partea lui Duca și Brâncoveanu, care voiau să-l ucidă. El scapă însă cu viață plătind mulți bani demnitarilor, care au ținut seama și de sumele oferite mai înainte. Teama lui Dimitrie de ura lui Brâncoveanu era justificată, deoarece, prin căsătoria, în 1699, cu Casandra, fiica lui Șerban Cantacuzino, devenise moștenitorul tronului muntean.

Așe și într-acesta chip, iubite priietine, Vidra tirăniia în mâna vrăjmășii și vrăjmășiiia în dreapta tirăniia luând, de ciia Corbul aievea vrajba, la arătare neprietiniia și tot răul asupra Inorogului și a Filului a plini, cătu-i negrul bobului a lipsi n-au lăsat, ce dintăiași dată, toate după voie a isprăvi neputând, vremea păștea, ca când va putea, atuncea să isprăvască. Așe, Vidra cu răutatea Corbului agiutorită și la epitropiia jiganiilor aședzată fiind, pe Bâtlan la gârle pentru paza pe aceia vreme lăsase. Carile nu după multă vreme pre Vidră de vicleană cătră Corb o vădi, adecă precum cu meșterșuguri viclene și cu mari și multe giuruințe de jirtfe minciunoase pre la ușile vrăjitorilor îmblă, ca epitropiia pasirilor să tulbure și monarhiia să le răzșipască.¹

Asupra pârăii aceștiia și câteva jigăanii de singe mîncătoare soșiră, între carile mai de frunte Lupul, Ursul, Vulpea, Ciacalul și Strutocamila era. Acestea, încăși tiraniia-i a mai suferi neputând, în Țara Pasirilor, la epitropiia Corbului, fugiră, cătră carile mare și lăcrămoasă jalobă făcând, întra-cesta chip dzicea:² „Mare

¹ *Paza B`tlanului la g`rle: capichehaial`cul lui Dimachi (D. C.)* — după ce Constantin Duca revine pentru a doua oară la domnia Moldovei (1700—1708), numește capuchehaie la Poartă pe grecul Chiriță Dimachi, care fusese mai înainte și capuchehaia lui Brâncoveanu. Se vede însă că juca rolul de agent al domnului Țării Românești pe lângă curtea din Iași, din moment ce el trădează pe Duca și informează pe Brâncoveanu de intrigile acestuia la Poartă, împotriva fostului socru, mergând până acolo încât urmărea răsturnarea lui din scaunul muntean. De altfel, această conduită a lui Duca va constitui motivul principal al măsurilor pe care Brâncoveanu le va lua pentru înlăturarea definitivă a nerecunoscătorului său protejat, înlăturare ce se va produce în 1703.

² Câțiva boieri moldoveni intrați în conflict cu Duca — Lupu Bogdan hatmanul, Vasile Costache, Ilie Țifescu, Maxut serdarul și Mihai Racoviță — se refugiază la curtea lui Brâncoveanu, căruia îi adresează o jalbă scrisă conținând învinuirii la adresa domnului lor. Asemenea pări scrise constituiau — după obiceiul vremii — argumente în demersurile pe care le făceau nemulțumiții la Poartă în vederea mazilirii unui domn. Cu refugierea acestor boieri la curtea de la București, faptele istorice sunt aduse în faza preliminară a adunării de la Arnăuț-chioi.

strâmbătate și greu păcat cu noi ai lucrat, o, în lumină ponegrit¹, Coarbe, de vreme ce iarăși în scaunul tirăniilor asupra noastră vrăjmășia Vidrii ai rădicat, jiganie carea nici în fire neam, nici în minte socoteală, nici în lucru vreun așezimânt stătătoriu a avea poate (că ce-i mai poftit? Stăpânirea. Și ce-i mai cu greu? Stăpânirea.), și cela carile pre sine neașezdat știe, stăpânire cu așezimânt să facă cum va putea?² Aceasta dară, cu tirăniia ce face și cu lăcomiia ce lucrează, nu numai oile în munți și în păduri au împrăștiat, nu numai caprile prin văi și prin vârtopi au izgonit, nu numai boii, vacile și hergheliile cu foc și cu fier au ars³, nu numai găinele de pene și puii de tuleie au zmulț și le-au dzăciuit, ce acmu și soldzii peștelui să radză⁴ și să-l vânedze pe supt gheață va, dzicând că firea ei de pește decât de carne mai priimitoare ieste, lucru carile de firea și de deprinderea noastră prea departe stă. Deci acmu și noi ale noastre pustii pără-

¹ Expresia *În lumină ponegrit* însemnând *În adevăr = în dreptate necunoscutoriu* (D. C.) — are rostul de a sublinia că Brâncoveanu nu se ghida după spiritul adevărului și al dreptății.

² Un portret al naturii lui Constantin Duca, în care scriitorul subliniază nestatornicia, acesta fiind un agitat mintal („nici în minte socoteală), dezordonat în gândire, și în același timp dezorganizat și netemeinic în activitate („nici în lucru vreun așezimânt stătătoriu avea poate“). Cantemir accentuează că aceste trăsături sunt incompatibile cu greaua sarcină a domniei, sarcină ce cere un om echilibrat și așezat, cu aptitudini pentru activitatea organizată și perseverentă.

³ *Boii, vacile, hergheliia cu fier = foc a arde: v[c]ritul* (D. C.) — printre măsurile de excesivă fiscalitate pe care le-a luat Constantin Duca, a fost și vâcărul, dare ce lovea și în boierii, proprietarii cirezilor de cornute mari, declanșând astfel o nemulțumire generală. De răul acestor dări, oile, adică țărani, fug în munți, amănunt confirmat și de documentele vremii.

⁴ *Soldzii peștelui a rade: bani c[pu]tu=i, minciuno=i a face* (D. C.) — Lămurirea dată de Cantemir este cu totul neclară, ea putându-se referi fie la refuzul lui Duca de a plăti datoriile către Brâncoveanu, ceea ce ar corespunde cu izvoarele vremii, fie la o eventuală acțiune a lui Duca de falsificare a banilor, amănunt necunoscut de izvoarele timpului, dar foarte potrivit cu apucăturile acestui domn.

sind, de mare nevoie la menitoriu glasul tău am năzuit, ca iarăși cu sfatul și cu voia ta, pre tiranul acesta deasupra-ne să-l rădicăm și iarăși pre stăpânitorii moșneni la locu-și să chemăm.¹ Căci numai într-acesta chip socotim că tulburările și răscoalele acestea la aședzimânt și la linește a să aduce vor putea² (că oala fierbând și de mare fierbinteală peste margini dând, cu lingura apa vânturând, deodată cevași a să stâmpăra să vede; iară stând focul neclătit, vărsarea de tot a să potoli preste puțință iese; deci la înfocări la carile vânturarea lingurii nu sporește, potolirea și stângerea focului trebuiește).“ Corbul, și mai denainte cu pâra Bâtlanului asupra Vidrii ațigat și acmu cu jaloba acestora încă mai întărâtat fiind, cuvânt le dede că, pre cât va putea va sili, și din tirăniia Vidrii îi va mântui. Care pizmă Corbul la adunarea dintâi carea la cetatea Deltii ș-au izbândit, unde pre Vidră dintr-îmbe monarhiile au izgonit-o (precum la locul său istoriia s-au pomenit)³.

Corbul dară atâtea și atâtea răutăți și îndrăpniciiuni precum să fie făcut și precum a multora răzspîa pricină să fie fost bine

¹ Boierii cer lui Brâncoveanu să-i scape de un „tiran“ și străin de țară ca Duca și să cheme în locul său la domnie din nou pe „stăpânitorii moșneni“, adică pe domnii de drept, adevărații moștenitori ai tronului moldovean. Acești moștenitori și stăpânitori legitimi erau — spune scriitorul — el și fratele său Antioh. Nu știm din altă parte că boierii moldoveni refugiați la curtea lui Brâncoveanu ar fi cerut în mod expres revenirea în scaun a unuia dintre frații Cantemir.

² Numai respectând principiul domniei ereditare se poate ajunge la o stabilitate politică în țară și mai ales la înlăturarea tulburărilor interne.

³ Ducându-se la Adrianopol, în vara lui 1703, Brâncoveanu obține de la marele vizir Rami reis-efendi mazilirea lui Constantin Duca. Izvoarele vremii vorbesc de „jalbele“ repetate ale boierilor moldoveni adresate Porții, plângeri ce precedaseră desigur demersurile domnului Țării Românești. Tot aici se face precizarea că un obiectiv principal al primei adunări de la Adrianopol, adică al adunării de la Arnăut-chioi, fusese aprobarea unanimă și scrisă a participanților în vederea scoaterii din domnie a lui Constantin Duca, pentru ca mai apoi să se treacă la cel de al doilea obiectiv, acela al votării candidaturii lui Mihai Racoviță pentru funcția de domn.

cunoscând, însă nici așa de păcat s-au pocăit, ce cu aceasta pricină mai mari și mai grele unul peste altul să grămădească au gândit, de vreme ce pățimașilor alt cuvânt le da, iară în reaoa inimă spurcat gând purta (că răutatea inimii din fire rele, din răutate, răutate învață și din cercetare pizma și izbândă gătește), adecă de pizma veche binele Inorogului și a Filului nicicum nu-l poftiia, iară de pizma noăă pre Vidră dintr-îmbe monarhiile să izgonească (precum au și făcut) și al triilea chip să aleagă (precum la alegerea Strutocamilei s-au vădit) au socotit.¹ La carea cu ce meșterșuguri spurcate și cu ce vicleșuguri fără de lege s-au slujit pre larg la locul său s-au pomenit.

Iară cele mai pre ascuns ce să lucrasă pre scurt acmu să ți le arăt. Vii ști dară, iubite prietine, că vădzind Corbul greșala ce cu Vidra făcusă, apoi inimile jiganiilor cunoscând, că asupra Inorogului și a Filului stăruiesc, împotriva aievea să li se puie, socotiia că multe nevoi și grele gâlceve să vor râdica² (că cuvântul împotrivă sabiia ascute, iară răspunderea lină frânge mâniia). Și așa, pre Lup în taină chemând, dzisă: „Bine cunosc, o, prietine, că multe nevoi și asuprele despre spurcata Vidră ați tras și încă multe asupră a vă aduce, de va putea, să gătește. Însă noi, pentru ca greșala să ne îndreptăm și păcatul să ne răscumpărăm, împotriva și spre pohârnirea ei, pre cât în mână ne va vini, cu tot sufletul ne vom nevoi. Pentru care lucru, o poftă am și eu de la voi, ca mijlocitori fiind între noi și între Fil și Inorog, pace să

¹ Din „pizma veche“, Brâncoveanu nu vroia revenirea la domnie a Cantemireștilor și din „pizma noăă“ îl îndepărtase din scaun pe Constantin Duca, preferințele sale de acum îndreptându-se spre un „al triilea chip“, adică spre Mihai Racoviță (Struțocămila).

² Cantemir dă unele amănunte de culise privind faza care a precedat pregătirile pentru alegerea candidaturii lui Mihai Racoviță, subliniind că Brâncoveanu, după ce hotărâse mazilirea lui Duca, își dă seama de situația delicată creată, întrucât preferințele sale veneau în conflict cu cele ale boierimii moldovene pentru revenirea fraților Cantemir. Așa cel puțin crede scriitorul.

alcătuim, și aceasta întru tot adevărul și curata inimă să fie (că decât pacea zugrăvită, războiul crunt mai curat și mai fericit ieste¹).“ Acestea Lupul de la Corb audzind și precum din toată inima să fie încredințându-să, să bucură foarte și: „Acesta lucru foarte pre lesne să va face, răspunsă, de vreme ce eu adevărit sint că Filul și Inorogul dreptății și păcii plecați sint și, îndată ce cuvântul păcii din gură vor da, în inimă pecetluit și tipărit le va rămânea. (Că curat ascunsul inimii singur șie și icoană și oglindă-și ieste, în carea ce și cum ieste de pururea să vede). Și de vreme ce și a ta poftă spre a dreptății chip s-au plecat și pacea îmbrățășadză, pentru acesta lucru știre să le facem și vii cunoaște că cele de mine grăite nu numai din dragostea carea cătră dâșii am, ce mai vârtos după voia adevărului s-au grăit. Însă pacea aceasta într-aceasta a stărui trebuiește, ca de acmu înaintea Vidrii împotriva și lor într-agiutoriu să fii.“²

În puține cuvinte toată istoria să cuprindzi, o, prietine, pentru pofta, legătura și isprăvirea păcii s-au grăit, s-au răspuns, s-au trimăs, s-au întors și toate cele trebuitoare la mijloc puindu-să, prin chipuri de credință s-au isprăvit și cu mari giurământuri și blăstămuri dintr-îmbe părțile tare s-au legat³. (Ce la viclean parola dumnădzăiască și basna poeticească tot o cinste au), în care

¹ O afirmație în contradicție cu mândria exagerată ce caracteriza pe Brâncoveanu; recunoscându-și greșelile, domnul Țării Românești ar fi luat inițiativa împăcării cu Cantemireștii și în acest scop ar fi chemat pe Lupu Bogdan, aflat la București, pentru a-i mijloci reluarea relațiilor. Probabil însă că a recurs la un asemenea procedeu cu gând ascuns, ca o manevră pentru adormirea vigilenței celor doi frați. Presupunerea noastră este confirmată de desfășurarea ulterioară a evenimentelor.

² Lupu Bogdan primește bucuos propunerea lui Brâncoveanu, căruia îi sugerează perspectiva unei colaborări cu Cantemireștii în lupta care trebuia dusă împotriva lui Constantin Duca.

³ S-a ajuns, așadar, la o înțelegere între Lupu Bogdan, care vorbea în numele cumnaților lui, și Brâncoveanu, înțelegere scrisă, întărită prin jurământ, după obiceiul vremii, pe care însă, domnul Țării Românești se va grăbi s-o calce.

chip și Corbul în vreme ce giurământurile cele strașnice să făcea, atuncea toate măiestriile viclesugului prin toate locurile își întindea și cu mari giuruințe de multe jirtfe pre la bodzi și pre la vrăjitori ispitiia, ca pre o pasire, a căriia și numele, și traiul, și lăcașul împuțit și scârnav îi ieste, epitrop monarhiii dobitoacelor să facă siliia. Poți ști și numele pasirii, o, prietine, că Pupădza era, din Țara Gemănării născută și în satul Furcăi crescută, și acmu, mai-mai în curțile funelor bătrânețele ș-ar fi închis de nu ș-ar fi fost așe de timpuriu puturos duhul slobodzit¹. Ce de această agiunge și la cuvântul nostru să ne întoarcem.

Corbului nici jertfele i s-au priimit, nici vrăjitorii după plăcere i-au vrăjit. De care lucru, socoteala într-alt chip de răutate a-și muta i-au căutat, adecă pre proastă jiganiia Strutocamila în taină luând, cu multe măgulituri și învăluituri o ispiti. Chipul, statul, faptul, îmblatul și căutatul în multe ritoricești tropuri laudându-i, și precum firea spre vâlfa stapânirii să o fie făcut, dzicându-i, s-au înșelat, au credzut și așe și ea s-au cunoscut, săraca, precum la întrebarea ei frumos s-au pomenit. Unde Corbul cu siloghismul de vrednică ade-

¹ *Pup[dza: Verga (D. C.)* — născut în /ara Gem[n[rii adică /ara *Furcii*, descifrată la cheie ca *Ceatalgea*, un sat de lângă Istanbul. Verga sau Vergo este un grec, născut într-adevăr în Ceatalgea, care a ocupat diverse dregătorii atât sub Șerban Cantacuzino cât și sub Constantin Brâncoveanu. Lipsa de bunăcredință a domnului muntean este evidentă: în timp ce pe față promova o politică de împăcare cu Cantemireștii, angajându-se chiar prin intermediul unor înțelegeri scrise, în același timp făcea demersuri la Poartă pentru înscăunarea în Moldova a acestui Vergo, de numele căruia sunt legate astăzi șoseaua și bariera Vergului din București. Se întâmplă însă că Vergo moare tocmai în timpul acestor demersuri (1703). Despre același personaj, scriitorul mai afirmă că era crescut la „satul Furcăi“. La cheie, *curvile funiiei, satul Furc[i* înseamnă *sp`nzur[torile*. Expresia pare a semnifica Istanbulul, poate locul mărginaș din capitala otomană, afectat pentru execuțiile prin spânzurătoare. Scriitorul sugerează, prin aceste precizări enigmatice, că dacă n-ar fi murit, Vergo ar fi ajuns probabil la spânzurătoare, ca mulți dintre pretendenții și domnii mazili.

verind-o, coarnele bouului, coada păunului și cu penele lui îndatorind-o, episcop Leului și stăpânitoriu dobitoacelor au pus-o. Unde și până astăzi, cu minunea a toată lumea, stăpânește¹ (că de multe ori cel greșit nemerit și cel nemerit greșit iese).

Aședară Corbul, o, prietine, organul răutății, iară nu răutatea, nici pizma ș-au schimbat, chipul neprietiniii, iară nu vrajba spre pace ș-au mutat, de vreme ce la acea adunare carea întâi la cetatea Deltii s-au făcut, nu după cum cuvânt cu giurământ avea

¹ După ce-a cheltuit fără nici un folos banii cu demersurile pentru înscăunarea lui Vergo, Poarta neluând în seamă această candidatură, Brâncoveanu își îndreaptă atenția spre boierul moldovean Mihai Racoviță, refugiat la curtea sa de frica lui Duca, pe care, în împrejurările cunoscute, l-a ajutat să se urce în scaunul domnesc al Moldovei. Cu aceasta evenimentele sunt aduse la zi.

Precizarea „unde și până astăzi... stăpânește“ ne obligă să considerăm că ne aflăm la începutul lui 1704 (probabil prin ianuarie-februarie) când domnea efectiv Mihai Racoviță. *Istoria ieroglific[* se afla în curs de elaborare și fusese începută cu probabilitate în vara lui 1703, o data cu evenimentele de la Arnăuțchioi, ceea ce ar explica și masiva prezență a adunării animalelor în structura romanului. Pornind de la o astfel de supradimensionare a acestui moment, am putea avansa opinia că inițial scriitorul n-a gândit *Istoria ieroglific[* așa cum o cunoaștem astăzi, ci socotim că era limitată la momentul adunării, în scopul de a ridiculiza, cu mijloace filozofice și literare, practica alegerii domnului, falsificarea spiritului democratic în cadrul adunărilor populare, confruntarea de interese și de patimi, incapacitatea logicii de a promova adevărul în condițiile confruntării de interese, necinstea demnitarilor otomani, spectacolul grotesc al deficiențelor de caracter etc. Pe traseu, scriitorul își va da seama de importanța evenimentelor trăite, le va consemna într-un „catastih“ și le va integra, după ce va face apel la întâmplările anterioare. Acestea explicau prezentul, rezultatul lor fiind „Dialogul Inorogului cu Șoimul“, prin care ar fi trebuit să înceapă romanul în condițiile unei îndelungate și elaborate proiectări literare. Apoi, scriitorul și-a rescris romanul, fără a-l mai restrucutura compozițional, de unde și factura sa încărcată și oarecum insuficient sudată și prelucrată. Este de sine înțeles că o organizare atât de întâmplătoare de material, în care evenimentele propriu-zise, trecute și prezente, țin mai mult de istorie decât de literatură, nu pot fi puse pe seama unei concepții să zicem baroce, cum începe să se susțină în ultima vreme.

dat, nici dreptilor moșneni agiutoriu au fost (căci, precum știut îți ieste, Filul încă acolea agiunse și cu tine împreunare avuse, cătră carile singur tu mare priința Corbului arătaseși, carea mai pre urmă căptușită au ieșit)¹, ce cu tot mijlocul inimile ale altor jigăanii după pofta sa să le întoarcă, cu feliu de fel de meștersuguri, au silit, pre unele cu înfricoșeri, pre altele cu spărieri, pre unele cu îngroziri și spăimântări, pre altele cu giuruințe și cu dări, siloghismul ce pentru Strutocamilă la mijloc să puie vrea, a priimi, vrând-nevrând, le-au silit și a învoi le-au făcut. Care lucru, după cum știi, isprăvindu-l, încă mai cumplită și mai vrăjmașă goană asupra dreptății au scornit, carea și până astăzi, precum vedzi, să trăgănează² (iară a tot lucrul sfârșitul la ce iese vremea arată și norocul învață). Acestea dară, o, priietine, au fost pricinele și începăturile și acesta au fost pricinitorul și începătorul vrăjbilor, răscoalelor, goanelor și războaielor carele întru monarhiia dobitoacelor și până în dzua de astăzi să lucrează.³ Ce acmu, sfârșit voroavii puind, poftim ca nu alta a giurui și alta a dărui să ne fii cunoscut, de vreme <ce> în proimiul voroavii scurtimea cuvântului făgăduiam, iară acmu oarecum toată

¹ Se revine la momentul adunării de la Arnăut-chioi, în vara lui 1703. Dimitrie crezând cu naivitate că Toma Cantacuzino, care avusese o întrevedere cu Antioh Cantemir, prezent și el acolo, i se arătase binevoitor, dându-i probabil dreptate de cauză. În realitate, după cum mărturisesc și izvoarele vremii, Toma fusese trimis cu sarcini speciale de către Brâncoveanu, pe față urmând să amăgească pe Antioh, iar în ascuns („căptușit“) trebuind să orienteze adunarea spre candidatura lui Racoviță.

² Constantin Brâncoveanu este arătat drept singurul vinovat de dușmănia dintre el și Cantemirești, datorită politicii sale de rea-credință în înțelegerile încheiate și din vina măsurilor de contracarare a ascensiunii acestora la puterea politică.

³ Concluzia pe care o trage Cantemir din expunerea de până aici a faptelor este că Brâncoveanu apare cu evidență ca inițiatorul și întreținătorul stării conflictuale de la început până în prezent. Numai că scriitorul exagerează când vorbește de războaie, ele neavând în realitate loc. După cum va arăta desfășurarea ulterioară a evenimentelor, conflictul are un caracter cu totul particular.

lungimea istoriei prin câteva ceasuri am trăgănat. Însă iertăciunea aceștii asuprale a dobândi pre lesne vom nedejdii, de vreme ce (a lucrurilor știință nu din părere, ce din chiară arătare să naște, carea, după materia ce are, potrivirea formii înțelegirii cearcă) (că voroava laconească la meșterșug ieste lăudată, iară materia adevărul cu îndelungată și chiară voroavă a să tâlcui, a celor neminciunoși și la voroavă izvorători lucru ieste).“

Șoimul de acestea pre amănuntul bine înțelegând, precum de dulce voroava Inorogului, așe de înștiințarea adevărului, mult să minună și într-acesta chip cătră Inorog dzisă: „Vechiu și adevărat cuvânt între toți să grăiește (că dreptatea toate biruiește și adevărul decât toate mai tare ieste), așijderea (strâmbătatea și lucrătoriul ei pururea viptul căii sale mănâncă și băutura toap-săcului său bea). Ce dară între strâmb și între drept, între adevăr și între minciună ar fi, de nu pemintenii, cereștii vor giudeca și vor alege. Ce acmu lucrul rămâne ca dintr-această a noastră dorită și nesățioasă împreunare vechile începături a răutății să să surpe și noaă temeliile bunățății să să arunce (că mutarea minții, schimbarea socotelii și nestarea cuvântului, numai atunci sint lăudate, cât din rău spre bine și din vrajbă spre dragoste să întorc¹).“

Inorogul dzisă: „Începuturile bune, o, prietine, din inima bună și neprepusă izvorăsc, iară amintrilea, îndoința inimii stând, îndoite, întreite și în multe noduri împleticite și căptușite din rost cuvintele ies). De care lucru, a mă înștiința ași pofti: Aceste începături bune, carile dzici la mijloc<u>1 să punem, singur din tine vii să le pui, au a le pune de la alții poruncă și pozvolenie ai?“

Șoimul răspunsă: „Într-adevăr ieste că eu poruncă ca aceasta și aieva pozvolenie de la mai-marii miei nu am. Însă inima a toatei noastre monarhii spre ce stăruiește foarte bine cunosc,

¹ Toma Cantacuzino, vorbind ca din partea sa, este de aceeași părere cu scriitorul și propune în consecință ștergerea neînțelegerilor trecutului și trecerea la o politică de pace. Pentru el orice conduită este bună dacă promovează binele și pacea.

adeacă, ca cu orice mijloc s-ar putea, lucrurile spre o aședzare și linește să să aducă poftesc. Și de vreme ce adevărul de grai ieste, că de nu de tot cu toții a goni s-au obosit, însă nici unul între noi odihnit n-au rămas, și mai mult grijea din toate dzilele, decât goana din toate locurile, sudori de singe ne picureadză (că ostenința clătirii sudori pe trup umedzește, iară grijea neîncetată vлага inimii topește). Încă cătră acestea ieste și altă pricină carea spre ispita lucrului acestuia mă îndeamnă, adevă credința carea Corbul în mine și în cuvintele mele are. Cătră carile eu tot adevărul lucrului precum ieste arătând, fără nici un prepus, din gândul carile până acmu asupra ta are, părăsindu-să, răutatea spre bunătate își va pleca.⁴¹

Inorogul dzisă: „Lucrul acesta, o, priietine, oarecum necred-zut și peste puțină mi să pare, că precum din bătrâni știm (corbul puii albi își scoate, iară firea în negrimea lor îi întoarce²). Deci și Corbul bătrân în alb de s-ar văpsi, cu o ploaie, sau și cu o roaă să să spele poate și ce supt albiciune din fire imăciune au avut, în curândă vreme își va arăta (că rămân ființele precum au început, de s-ar și tâmplările în toate ceasurile schimba³). Așjiderea de am dzice că Corbul la pene pre dinafară a să albi

¹ La întrebarea lui Cantemir dacă are îputernicire din partea lui Brâncoveanu pentru o eventuală împăcare, Toma răspunde negativ, dar îl asigură că are atâta trecere pe lângă domnul Țării Românești pentru a-l putea convinge de utilitatea împăcării cu frații Cantemir.

² Natura lucrează după norme fixe, orice deviere de la normele ei fiind anihilată prin readucere la normal. Cantemir se dovedește, în *Istoria ieroglică* [, intens preocupat de legitățile proceselor naturale, acestea devenind pentru el un model de explicare a naturii umane și a vieții sociale.

³ Aplicând la domeniul biologic principiul aristotelic al ineficienței acțiunii întâmplării asupra substanței, Cantemir enunță teza fixității speciilor, orice întâmplare survenită asupra unor indivizi neputând duce la vreo transformare a lor; prin extensie, el enunță și teza psihopedagogică a imutabilității naturii umane, negând posibilitatea transformării unui om rău în altul bun sub acțiunea diverselor condiții.

poate, însă inima pre dinluntru fără prepus tot neagră îi va rămânea. Ce pentru ca să nu să dzică că inima mea de cuvântul bun s-au împietroșet, sau de numele păcii s-au îngreșoșet, iată în tot adevărul și în curată inimă dzic, că precum hotarale neprieteșugului, așe ale prieteșugului a le păzi gata sint și pre aceștea pre amândoaă aievea și nezugrăvite a le purta știu¹ (că precum chipul frumos și icoana ghizdavă ochiul veselește, pre atâta vicleșugul ascuns și dragostea schizmuită sufletul întristeadză). Așjderea (precum boala ascunsă pre doftori și pre doftorii batgiocurește și pre cel ce dzace până la moarte măgulește, așe vicleșugul și pre cel ce viclenește și pre cel ce să viclenește la scădere aduce și încă mai vârtos pre viclenitoriu decât pre viclenit spre groznică răzșipă pohârnește, precum și răul tăinuit pre doftori măgulește numai, iară pre cel ei supus întâi din sănătate, apoi și din viață îl izgonește).“

Șoimul răspunsă: „Adevărat, aceștea precum le dzici, așe sint, însă (de multe ori boala nenedejduită pre leac ș-au dat) și precum un cuvânt să dzice (morții numai leac între muritori nu s-au aflat, iară amintrilea viața stând și buna socoteală slujind, tuturor tămăduire și vindicare să nedejduiește). În care chip și eu acmu dzic: Într-această dată și cu mine lucrul ispitește și vii cunoaște că macar că la pene iușor, însă la cuvânt greu și stătătoriu sint și precum în aer a zbură, așe pre copaci a sta și pre stâncă nemutat a mă aședza pociu.“²

Inorogul dzisă: „Cu bună samă cuvintele aceștea pofțitoriu binelui să fii te arată și dreptății iubitoriu și de cuvinte adevărate

¹ Deși nu crede că un om ca Brâncoveanu este în stare să-și schimbe apucăturile, adică nu poate gândi sincer la o împăcare, Cantemir declară deschis despre sine că ar putea promova o astfel de politică și ar da dovadă că știe să se țină de cuvânt.

² Toma roagă pe Dimitrie să creadă cel puțin în statornicia cuvântului și caracterului său, virtuți de prim rang în practica vieții cavaleriești.

grăitoriu să fii te sfitesc, însă giuruitele acestea la faptă a aduce, precum socotesc, un lucru a te opri poate, adevă căci supt poruncă și supt ascultare supus ești. Pravila dară stăpânilor asupra supușilor cea mai de temeiu ieste: *A=e voiu, a=e poruncesc, a=e s/ s/ fac/*. Deci oriunde sentenția aceasta putere desăvârșită are, acolo cuvântul adevărat și sfatul cu cale loc nu are¹. Ce precum vor unii să dzică (ispita până în de trii ori ieste a înțelepților, iară aceiași nepărăsit a ispiti, a nebunilor). De care lucru, o dată, de da-ori sau și de trii ori și tu ispitește și vedzi de vor ieși poftele strâmbe după dzisele drepte și de ieste ureche destupată spre ascultarea cuvântului drept, cunoaște (că urechea astupată leacu îi ieste ca cu ce ar fi astupată să să scoață, iară căriia organul audzirii ieste betejit și de tot surdu, nici leacul pre lesne, nici trăsnetul tunului, nici buhnetul dobelor spre simțire a o aduce pot)². După aceasta a ști și să cade, o, prietine, că ispita înțelepțască ieste și să face când oarecare nedejde înainte mărgătoare și une semne de ieșirea ispitii arătătoare să află. Iară amintrilea, când cineva ispita peste toată nedejdea începe, ispita să dzice, însă nu înțelepțască, ce nebunească. Că cu ce socoteală cineva cele peste ceriu sau cele în chentrul pământului lăcuitoare a cunoaște ar ispiti și ce nedejde, precum va putea cunoaște i s-ar da, unde simțirea a agiunge și socoteala a încăpea nu poate, că precum axioma filosofască știută îți ieste: Toată cunoștința și toată știința din înaintea mărgătoare simțire purcede³. Deci de ai povață

¹ Cantemir subliniază că în condițiile absolutismului, adică în condițiile manifestării voinței aberante a monarhului, nu sunt posibile nici adevărul și nici consilierea cea mai bună cerută de împrejurări.

² Cantemir continua să rămână sceptic privitor la posibilitatea ca Brâncoveanu să meargă cu adevărat pe calea păcii.

³ Cantemir formulează o teză senzualisto-raționalistă privind posibilitățile și limitele cunoașterii: după el cunoașterea este posibilă cu ajutorul a două căi, inseparabile una față de alta: treapta simțurilor („simțirea“), care joacă rolul primar în procesul cunoașterii („înainte mărgătorea simțire“), și gândirea

ca aceasta, bărbătește pasă, iară de nu (fără povață la ostroavele fericitilor a merge părăsește-te¹)“.

Șoimul dzisă: „Foarte adevărit să fii că inima bună nedejde îmi arată și încă de demult adevărate semne spre această călătorie am cunoscut. Ce numai acmu atâta poftesc, ce ț-ar fi poftele să știu și cu ce chip pătimirile carile peste toată dreptatea ai tras, a le uita ai putea, să cunosc. Și cătră aceasta puțină vreme de

(„socoteala“), adică treapta rațională, un proces secundar. În cunoașterea lucrurilor și oamenilor, deseori nu este necesar un simplu contact senzorial, ci este obligatorie repetarea, care joacă rolul de cercetare sau probă („ispită“). Această încercare nu este însă totdeauna utilă și nu poate fi nici rațională, oportună („înțelepșasca“), ci se impune numai atunci când poți anticipa adevărul sau, mai bine zis, când există indicii ale adevărului; încercările nefundate în acest mod constituie un act irațional („ispită nebunească“), cu totul inutil. Asemenea indicii ale adevărului sunt date numai prin cunoașterea senzorială — cu care însă nu putem pătrunde nici în centrul pamântului (domeniu neaccesibil simțurilor) și nici dincolo de cer, adică dincolo de lumea vizibilă a stelelor (iarăși un domeniu inaccesibil simțurilor), Cantemir având în vedere, probabil, universul spiritual (teologia) și în mod sigur lumea metafizicii (ontologia). Prioritatea funcțională pe care o acordă Cantemir cunoașterii senzoriale față de cea rațională, prioritate ce trebuie înțeleasă și sub forma că cea de a doua este dependentă de prima, este exprimată în teza, de factură senzualistă, că știința, cunoașterea se întemeiază pe datele furnizate de simțuri, empiria trebuind să premerge epistimiei. Se cuvine să comparăm această teză cantemiriană cu principiul gnoseologiei senzualiste a lui John Locke: „nimic nu există în intelect care să nu fi fost mai întâi în simțuri“. Această teză a întemeierii cu necesitate a științei pe datele senzoriale face din Cantemir un premergător al metodologiei moderne în știință, al unei științe limitate la domeniul fizic, guvernat de legi naturale, singurul domeniu care poate oferi certitudini pentru cunoașterea umană. Credincios acestui principiu, Cantemir privește cu ironie și ostilitate, în câteva locuri din *Istoria ieroglific[*, adevărurile, metodele și construcțiile pur raționale, fie că este vorba de domenii logicii, fie că este vorba de cel al metafizicii.

¹ F[r] pova[la ostroavele fericitilor a merge: f[r] =tiin[locul adev[rului a afla (D. C.).

îngăduință având, pentru ca de cele trebuitoare știre a da și răspuns a lua să pociu¹.”

Inorogul dzisă: „Poftele mele și puține și, precum mi sã pare, drepte sint. Puține dzic, căci numai doaă, drepte dzic, căci ale noastre, iară nu streine poftim. Întâi dară ieste: Filului dreapta și părințasca moștenire sã nu i sã oprească, sau Corbul de la Stru-tocamilă aripile luându-și, noi pentru a noastră dreptate orice a face vom putea, de nu agiutoriu, încai împotrivnic sã nu ne fie. A doa ieste: traiul și lăcașul meu, veri în vârvul munților, veri în fundul văilor, veri în câmp, veri în pădure, sau oriunde aiurea pofta inimii mele ar fi, din toată grijea vicleşugului neprietinesc afară sã fiu. Aceste doaă făcându-sã, poate fi începăturile prieteşugului sã sã puie și mai cu vreme dragostea adevărată sã sã întemeiedze. Cu vreme dzic, căci cu vreme și neprieteşugul în multe au crescut² (cã cele dimpotrivã tot o măsurã și tot un număr au). Iară amintrilea cine ar dzice cã cu toată inima din urăciune îndată spre cea desãvârșită dragoste a sã întoarce poate, aceia inimã vicleanã și minciunoasã ieste. Cã precum întrarea, așe ieșirea patimilor sã socotește și mai vârtos obiceiul învechit ieste deprindere cu nevoie a sã uita, pre carile precum meș-terşugul, așe firea pre lesne a-l lipsi sau a-l tăgădui nu poate. Iară deși s-ar afla nas de ceară și inimã de argint-viu ca aceia, mã crede cã acel feliu de prieteşug pururea îndoit și cu prepus ar fi

¹ Toma cere lui Cantemir sã-și expunã condițiile și pretențiile pe care le are față de Brâncoveanu în eventualitatea încheierii unei înțelegeri între ei.

² Condițiile „drepte“, expuse de Dimitrie, sunt:

a) Antioh Cantemir sã poată reveni la domnia Moldovei, ca la un drept de moștenire, iar Brâncoveanu sã-și retragã protecția asupra lui Mihai Racoviță, lãsând toată libertatea fraților Cantemir de a-și apăra drepturile lor politice;

b) sã înceteze toată acțiunea de urmãrire și persecutare împotriva lui Dimitrie Cantemir, astfel încât sã-și poată recãpãta întreaga libertate de acțiune. De îndeplinirea celei de a doua condiții — pe care Dimitrie o socotește fundamentalã — depindea o realã împãcare între el și domnul Țării Românești.

(că sufletul carile pre lesne din ură în dragoste a să muta știe, acela urmadză ca încă mai pre lesne și din foarte mică pricină din dragoste în ură a să schimba să poată). De care lucru (pierderea vremii cinstită ieste când întru alegerea priietinilor și pentru nepierderea priietinilor să cheltuiește). Iară pentru vremea dării și luării răspunsului, după a locului depărtare, socotesc că 1.500 de minute¹ nu numai de agiuns, ce încă și de prisosit sint. Deci orice știi și poți, fără zăbavă fă, ca nice prieteșugul, nici neprieteșugul prin multă vreme în prepus să rămâie.“

¹ 1500 minute (neexplicate la cheie) trebuie să însemne 15 zile, timpul necesar pentru ca Toma să trimită la curtea din București condițiile puse de Dimitrie și să primească răspunsul de la Brâncoveanu.

PARTEA A ȘEPTEA

CUPRINS

Acestea într-acesta chip prin câteva a nopții ceasuri Inorogul cu Șoimul voroavă făcând, Hameleon, precum mai sus s-au pomenit, la lăcașul său ducându-să, în vasul uluirii vetrilele gândurilor deșchidea, prin marea relelor socotele înotând, spre toate vânturile, horburilor funele chitelelor întindea¹. Așe el în valurile vicleşugurilor tăvălindu-să (poate fi răutatea îndoit și întriit să lucredze fortuna slobodzind), somn fără somn și odihnă fără odihnă îl chinuia, atâta cât cu ochii deșchiși somna și cu toată fantazia deșteptată visa.² În care vis părerea chipuri ca acestea închipuindu-i îi zugrăvia.³

Hameleonului cu aer a să paște și cu vânt a să hrăni⁴ firea fiindu-i, precum pre marginea unii ape îmblă i să părea⁵, unde

¹ Este de remarcat complexa și frumoasa metaforă a mării pentru a sugera frământările nocturne ale lui Scarlat Ruset.

² Scarlat are un vis premonitor, foarte logic construit de scriitor, dovadă a conștiințelor întinse ale lui Cantemir în domeniul oniromanției. Această secvență a *Istoriei ieroglifice* ar putea fi intitulată *Visul Hameleonului*. Prin importanța pe care o acordă visului (motivul propriu-zis și seria de interpretări) în desfășurarea întâmplărilor din *Istoria ieroglifică*, Dimitrie Cantemir trebuie considerat ca primul scriitor care introduce în literatura noastră atmosfera onirică.

³ Construcția și alegoria visului, de o logică severă, demonstrează un scriitor ce nu rămâne la modalitatea primitivă a oniromanției vremii, ci construiește totul după o tehnică savantă, în care logica este conjugată cu psihologia.

⁴ Se reamintește că hrana Hameleonului, adică a lui Scarlat Ruset, este aerul, vântul, ceea ce înseamnă cămătăria și intriga.

⁵ Visul începe să fie povestit în manieră populară, deși terminologia este,

niște hingiuri dese și înghimpoase și niște copaci frunzozși și umbroși era, atâta cât de desimea și grosimea umbrelor ce avea, precum de tot soarele le lipsește și preste tot întunecul îi căptușește i să părea. Aședară, el împlând și prin întunecoasă ceața aceia orbăcâind, departe înainte precum o zare de foc vede i să păru, spre carea cu toată nevoița năzuind și la dânsa apropiindu-să, vădzu că atâta de mare era focul carile cu mare văpaie ardea, cât cu vârvul parăi nuării ceriului pătrundea, unde stihia focului¹ cu apa² nuărului mari și groznice trăsnete și plesnete făcea (precum aceste doaă trupuri³ de stihii goale unul pre altul a nu priimi și vrăjmășește una pre alta a strica și a împrăștiia obiciuite sint). Iară în mijlocul focului o jiganie groz-nică vădzu, carea la chip ca șopârla, însă cu multul mai mare și mai groasă a fi i să părea. Aceasta în toate părțile prin pară primblându-să, fără sațiu jăratecul⁴ păștea și de mare lăcomie și spudza înghiția, nemică cevași de atâta înfocată văpaie betejindu-să. Hameleonul așe de cu dulce mâncarea sulimendriții⁵ vădzind (căci așe să numia jigania aceia), lucru carile nici odânăoară stomahul ei îl simțisă, foamea în mață i să scorni (că din multe pofta sufletului

pe alocuri, savantă. Prima secvență a visului, destul de întinsă, are rostul de a realiza portretul moral al lui Scarlat Ruset.

¹ Focul privit ca element fundamental al existenței. Se observă cum scriitorul folosește o terminologie specifică filozofiei antice, în care întâlnim focul printre elementele care stau la baza lumii (aerul, apa, focul, pământul).

² Apa este înțeleasă aici tot ca un element stihial.

³ Trup: corp, în înțeles de element, de stihie; „trupuri de stihii“ — elemente stihiale, elemente ultime; „trupuri de stihii goale“ — elemente stihiale pure, primare. Cantemir privește focul și apa asemenea unui cuplu de contrarii, aflate în permanentă luptă, ca în filozofia lui Empedocle.

⁴ Focul, j[r]atecul: binele =i desf[t[r]ile lumii (D. C.) — după opinia lui Cantemir, înclinația umană spre plăcere și satisfacții de tot felul acționează în interior ca un foc mistuitor.

⁵ Cantemir folosește credința populară, după care focul nu ar avea nici o putere asupra salamandrei.

neclătită ar fi, de n-ar fi simțirile pre dinafară iscoditoare și apoi îndemnătoare).¹ Foamea dară începând, mănunțăile i să întorcea și stomahul tare îl chinuia. Carile de toată știința a simțire ca aceia gol, cu de moarte țipete: „vai, mațele, vai, mănunțăile, vai, pânțele, vai, vintrile mele!“ a să văieta și a să văiera începu. Și leacul aceii necunoscute boale, ce ar fi și unde s-ar afla, nu știia. Așe el într-acel chip mișelos chinuindu-să, salamandra din mijlocul focului: „O, sărace, strigând, dzisă, ce poate fi acest chin, carile așe de fără milă te-au apucat și ce această lacomă căutare și nesățioasă mâncare spre bucatele mele?“ Hameleonul, fără „vai și vai“, altă nu dzicea, și fără „moriu și moriu“, altă nu răspundea. Ce mai pre urmă cu langed glas dzisă: „Simțire nesimțită simt și pătimire nepătimită pat², o, domnul meu și împăratul focului (că Hameleonului precum salamandra bodzul focului³ să fie i să păru).“ Hameleonul la toate amăgitoriu, iară la aceasta să amăgi, căci în hrană și în mâncare deosăbire a face neștiind, i să păru că jăratecul fără primejdie și focul fără nevoie a înghiți și a mistui va putea. Ce răul rău pate, că în locul foamei sațiu cu arsură și nesuferite durerile i să înmulțiră. Salamandra dzisă: „O, ticăloase, au nu știi că foametei hrana și setei băutura îi ieste leacul? Însă nu tot stomahul toată bucata mistuiește, nici tot gătlejul toată băutura priimește, nici altă jiganie, fără de mine, foc a paște poate [că cine pentru desfrânata poftă orânduiala firească covârșește, acela în focul lăcomiii sale (ca tine acmu) să pedepsește, a căruia stângere și potolire foarte cu greu și mai nici cu greu să găsește]. Ce tu acmu, mai multă zăbavă nefăcând,

¹ O justă observație psihologică.

² Scarlat Ruset este prezentat ca un om chinuit de dorința de a se bucura de „binele și desfătările lumii“.

³ *Bodzul focului: slava lumii* (D. C.) — salamandra ar simboliza, prin urmare, renumele pe care îl poți câștiga prin conduita de viață exprimată de lume, al cărui sens, după concepția cantemiriană expusă în *Divanul lumii*, ar fi cel al fărădelegilor.

cum mai curând aleargă, cearcă și unde oaăle șerpelui¹ vii afla, nezăticnit le bea, căci după mâncare ca aceasta, băutură ca aceia trebuie, că numai acelea doară vâpaia carea în droburile tale s-au ațîțat a stânge vor putea.“ Hameleonul, de leac ca acesta de la sulimendriță înțelegând, macar că nu fără mari slăbiciuni și leșinături, însă îndată prin toate malurile a cerca, toți câmpii și dealurile a cutreiera și toate bortele copacilor, gaurile țărurilor și crăpăturile pământului a scociori începu (că la cel bolnav sănătatea de mare preț ieste, pentru carea toate în cumpănă puind, mai iușoare a fi le socotește). Deci după multă și cu multe dureri, trudă și ostenință, oaăle șerpelui, carile ohendra să cheamă, într-un loc a afla i să tâmplă, pre carile, de mare arsura mațelor², îndată și fără de nici o îngăimală le sorbi. Aședară, de cu grabă dacă oaăle bău, precum arsura mațelor ce avea i s-au potolit i sa păru. Însă după fire doftorul, după doftor leacul și după leac ca acela tămăduirea carea i să cuviniia îi vini, de vreme ce nu chipul boalei în chipul sănătății, ce forma răului într-altă formă mai rea și mai cumplită s-au mutat. Căci oaăle ohendrii în călduros pântecele Hameleonului coborându-să, nu spre mistuire, ce spre zămislire clătire a face începură și acmu embrionați puii ohendrei după a lor fire pântecele îi fărâma și, pentru ca în lumină să iasă, vintrele îi spinteca (că cine cu lăcomie acul cosătoriului înghite, acela cu mare mișălie fierul arătoriului borește), și așe, săracul Hameleonul iarăși spre moarte să bătea, iarăși munci și dureri de naștere îl cuprindea, în locul leacului otrava și în locul sănătății moartea cunoștea, dară ce să facă și de ce să apuce nici știia, nici să pricepea. Puii ohendrii din pântece-i ieșind³, peste trup i să împleteciia, de grumadzi i să

¹ *Oa[de =erpe: minciunile scornite (D.C.).*

² *Arsura ma\elor: pedeapsa a =tiin\ei rele]ntr-ascunsul inimii (D.C.).*

³ *Ie=irea puilor prin p`ntece: viptul minciunilor, ocară carea peste voie vine (D.C.)* — Cantemir subliniază că rezultatul minciunilor și intrigilor lui Scarlat

colăciia, îl pișca, îl mușca, și nu laptele, carile nu avea, ce sin-gele, carile de prin toate vinele i să scurea, îi sugea. Într-acesta chip puii ohendrii și născuții lui și atâta de cumplit din toate părțile de viață deșertându-l, și cu toapsăc și venin împlându-l, în dureri așe mari și chinuri așe nesuferite, îndată oțșirea în minte nu-i veniia. Ce mai târdziu de mare și minunată puterea cornului Inorogului asupra a toată otrava aminte își adusă¹ (căci și de altă dată de otrăvită a văzduhului putregiune mântuindu-l, cu sănătatea vieții îl dăruisă)² și așe, din pădure la munte într-un suflet alergă, ca doară pre Inorog, de binele său făcătoriu, unde-va a afla va putea. Pre carile într-un munte prea înalt și loc prea aspru și fără suiș aflându-l, i să părea că pre o stincă înaltă în simceaoa muntelui șede, iară din toate părțile prăpăști, hârtoape și păhârnituri groznice era, atâta cât căutării ametală aducea³. Iară din văzduh și peste vârvul munților îi păru că o pasire neagră⁴, cu mare vâjiituri viind, pre luminos și lunecos cornul

Ruset va însemna până la urma pierderea prestigiului pentru autorul lor; în orice caz, ele vor atrage după sine o pedeapsă binemeritată.

¹ Credință populară, potrivit căreia praful ras de pe cornul inorogului, acest animal fabulos, ar fi un puternic antidot. Simbolic, scriitorul se referă la o întâmplare adevărată petrecută între Scarlat și Dimitrie Cantemir, simbolizat de Inorog. Începe cea de a doua secvență a visului, foarte scurtă, menită să demonstreze, cu ajutorul unei întâmplări, generozitatea sufletească a lui Dimitrie Cantemir, precum și conduita recunoștinței, de care ar fi trebuit să dea, cu necesitate, dovadă Scarlat.

² Este vorba de un ajutor bănesc acordat de Dimitrie lui Scarlat, aflat odinioară într-o grea situație financiară („otrăvita a văzduhului putregiune“ știm că este „aierul sam“, care la cheie este tâlcuit ca „datoriia și sărăciia Hamleonului“).

³ Muntele semnifică, în oniromanție, urcuș social, demnitate și putere, dar simbolica *Istoriei ieroglifice* desemnează pe un înalt demnitar otoman. Poate că această a doua semnificație are în vedere scriitorul, dacă ne gândim că el se afla într-adevăr ascuns în casa înaltului demnitar otoman amintit.

⁴ *Pasire neagră*: *Corbul* (D. C.) — Constantin Brâncoveanu. Începe o altă secvență a visului, de factură premonitorie propriu-zisă, în care Scarlat asistă

Inorogului vrea să să puie. Inorogul cu capul clătind și cornul cutremurând, pasirea cu picioarele de neted și luciul cornul lui a să lipi nu putea. Câtăva vreme pasirea să să puie, Inorogul să o surpe și războiu ca acesta făcând, odată să tâmplă ca Inorogul în curmedziș cu cornul lovind, câteva pene din aripa cea dreaptă a pasirii să rumpă.¹ De care lucru, pasirea, slăbindu-să și de multă luptă amețind și obosindu-să, în mieșalos chip, giumątate zburând, iară giumątate prăvălindu-să, în prăpatea dedesupt să cobori² (că înălțarea înflaților cu mintea, ca penele în aripi, iară sfârșitul lor ca pasirea zmultă rămâne). Hameleonul, într-atâtea dureri ce să afla, frumoasă privala aceii monomahii³ durerile a-și uita îl făcuse (că când puterea sufletului chiară în privala înțelegerii să înfige, atuncea toate simțirile trupului dinafară amurțesc). Ce a luptii privală săvârșindu-să, boldurile și strămurările patimii la simțirea durerilor îl întoarsă.⁴ Ce, precum s-au dzis, unde Inorogul ședea, nici loc, nici nedejde de suit Hameleonul având, de departe, cu mare umilință, patima își povestii și: „Milostivește-te, milostivește-te asupra ticăloșiii mele!“ striga. Inorogul

la o luptă între Corb (Constantin Brâncoveanu) și Inorog (Dimitrie Cantemir), luptă ce trebuia să facă pe visător să înțeleagă că Dimitrie va fi mai puternic decât domnul Țării Românești.

¹ *Penele c[dzute: sc[derea puterii (D. C.).*

² *De sus în pr[paste c[derea: din m`ndrie trecerea în ocar[(D. C.)* — Cantemir subliniază faptul că din această luptă Brâncoveanu va ieși în pierdere, ceea ce s-a și întâmplat: a cheltuit foarte mulți bani cu mituirea demnitarilor și era să-și piardă și tronul în împrejurările de la 1703.

³ Duelul (monomahia) la care a asistat în vis Scarlat oglindește un adevăr: Rusetestii, care până aici se dovediseră sprijinitorii familiei Cantemir, fuseseră în același timp și martorii conflictului dintre aceștia și domnul Țării Românești, conflict care începuse încă din 1688.

⁴ În ultima secvență a visului, scriitorul aduce lucrurile în prezent, pentru a ridiculiza profilul moral al lui Scarlat, imposibil de transformat în bine. În acest scop se reia firul convorbirii Hameleonului cu Inorogul, căruia îi cere să-l vindece de suferința provocată prin înghițirea ouălor de șarpe.

dzisă: „Ce fel de patimă iese carea te chinuiește?” Hameleonul răspunsă: „Întâi foamea lîngedzind, apoi focul m-au pârjolit, iară mai pre urmă puii carii am născut m-au prăpădit; și iată că, de nu mai curând milostivirea ta asupra slăbiciunei mele va agiunge, pierit și prăpădit sint, căci altă nedejde și năzuire vieții mele n-au rămas.“ Și iarăși din toată inima: „Agiutoriu, agiutoriu! striga, și cornul plecându-ți, din otrava ce mă putredește, mântuiește-mă!” să ruga.¹ Inorogul răspunsă: „Leacul și puterea leacului cornului meu spre otrava carea dinafară vine slujește, iară nu spre veninul carile dinluntru să naște (că răutatea boalii doftorii o tămăduiesc, iară boala sufletului² leacurile apotecarilor nu știe). Ce pre cât a socoti pociu, receta leacului tău aceasta iese: cornul cămilii, coama șerpelui, ochiul guziului orb și unghile peștelui luând, în laptele aspidei le fierbe, până din dzece ocă, dzece dramuri vor rămânea, carile în chipul alefiului făcându-să, când soarele ca luna va scădea cu o parte pre la rane te unge, iară cu altă parte la sfârșitul soarelui, apă din fărnușuri de marmure și din pilituri de aur storcând, o amestecă, și în chipul șerbetului făcând-o, o bea, și așe leacul îți vii afla.“³ Hameleonul chipul leacurilor audzind și precum în batgiocură îi dzice

¹ Hameleonul povestește Inorogului pe scurt întâmplarea care l-a adus la el: arzând de focul patimilor lumesti („binele și desfătărilor lumii“) și chinuit de conștiința încărcată („pedeapsa științei reale într-ascunsul inimii“), merge la salamandră, zeița focului, o ființă diabolică, după sfatul căreia înghite ouă de viperă (minciuni) ce se dezvoltă apoi în pânțelele lui, îi provoacă chinuri mari la naștere și-i intoxică tot trupul (pedepsirea minciunilor).

² Scriitorul nu înțelege o psihopatie, ci un viciu moral care, desigur, nu putea fi vindecat cu doctorii, sau, cum se spune expresiv în text, această boală „leacurile apotecarilor nu știe“.

³ Rețeta oferită de Inorog cuprinde leacuri absurde, sensul acesteia referindu-se la imposibilitatea vindecării lui Scarlat Ruset de grava sa boală morală, reprezentată de minciună, vicleșuguri, intrigi, ce alcătuiau „firea“, natura personajului. Cantemir se exprimă plastic la cheie: *Receta leacului boalei Hameleonului: neputin\ a]ntoarcerii firii spre bine.*

socotind: „Vai de mine, vai de mine, dară unde și cine poate lucruri nevădute, neaudzite ca acestea să afle?“ Și cu strigarea deodată să deșteptă.

Din somn și din vis ca acesta Hameleonul trezindu-să, tot chipul videnii ca într-un punct a socotelii culegând, ni spre bine, ni spre rău îl lua. De carile totdeodată ni să bucura, ni să întrista. Ce precum să dzice (tot ce cu mare poftă iubim, aceia cu mare lesnire credem), în care chip și Hameleonul toate cele dimpotrivă din gând izgonind, după plăcerea și pofta sa visul într-acesta chip tâlcuia:

Apa carea curea, pre a c[riia margine el s[primbla: nestătătoare vreme și amestecate dzilele ei sint; *p[durea deas[=i ca]ntunerecul umbroas[*, *prin carea cu mare nevoie]mbla*: mulțimea gloate-lor tulburate; iară *negura carea lumina soarelui opriia*: învăluirea lucrurilor a căroră sfârșit cu ochiul înțelegerii a să videa și a să cunoaște nu să putea; *Int`i de departe zarea focului v[dzut[*: mici începăturile poftei fierbinți; iară *de aproape par[]nalt[*: mărimea poftei și a lucrului din nemică până într-atâta îngroșet și crescut, cât preste toată lumea vestea i-au ieșit; *sulimendri]a carea]n j[ratecul focului s[p[=tea*: statul a toată adunarea carile cu nestânsă poftă spre izbândirea inimilor să hrăniia și cu mare nevoință pentru pofta sa, tot greul și nevoiia a suferi nu să tăgăduia. Așijderea, *salamandra de foc precum nebetijit[*, *a=nes[turat[*: statul lucrului început pentru săvârșire nepărăsit să silește, nici cineva din cei împotrivnici în ceva a-l beteji va putea și pofta atâta de folos îi va fi, cât de binele carile va urma neîndestulit va fi, căci în mare mărime și lucrul și lauda lui va crește. Iară *r[zboiul apii nu[rilor cu v`rvul par[i focului =i tr[s-netele =i plesnetele carile]ntre d`nsele s[f[cea*: precum acestor doaă monarhii minunate fapte și vestea lucrului ce să va între dânsel isprăvi, peste nuări va trece și prin și preste toate țările și olaturile va merge; *foamea carea din m`ncarea salamandrii i s-au scornit*: pofta cu carea el spre acela lucru (cu carile vreun amestec nu avea) a să amesteca l-au îndemnat; *]n chipul ei jeratec a*

m`nca: pentru agonisirea laudii de la monarhiia pasirilor (căci para pasirilor zburătoare, iară apa nuărilor, dobitoacelor la pământ, trăgătoare a fi tâlcuia), în pofta a tot statul lor au intrat. *Arsura carea* *ln p`ntece i s-au scornit*: greuimea și nevoia lucrului; *leacul pre carile salamandra l-au* *lnv[lat*, adecă *oa[le =erpelui s[bea*: mijlocele carile din socoteală și din înțelepciune să nasc (căci șerpele înțelepciunea, iară oaăle aflările și mijlocele pre carile înțelepciune le dă, tâlcuia), *ar[t`ndu-i, le-au aflat, le-au b[ut =i ln p`ntece puii =erpelui s-au z[mislit*: socoteala în gând și în inimă au băgat, apoi, ca cum le-ar fi zămislit, la calea lor spre ducerea săvârșitului le-au pus. *Prin p`ntece cu mari dureri i-au n[scut*: adecă preste nedejdea sa și de unde nici s-au gândit, fapta cu mare bucurie au săvârșit (căci durerile împotriva tâlcuind, veselie și bucurie a fi socotiia). Iară *leacul carile* *lnpotriva durerii de la Inorog poftiia*: prin buiguirea fantaziii, visul aieva și durerea adevărată socotind, stricarea aceii bucurii de la nebiruită puterea neprietinului prin necunoștință cerca. Ce *Inorogul leac carile* *ln fire nu s[d[, nici undeva s[afl[,* spuindu-i, precum lucrul început nicicum a să strica nu va putea, nici asupra aceii bucurii, pre carea faptul înțeleptăsc au adus-o, vreo întristare împotrivică va putea sta¹. Acestea așe, toate, după a sa voie Hameleonul tâlcuind, visul în nespusă bucurie și în lucrul aieva întorcea. Ce un lucru această înfiptă socoteală oarecum din temelie îi clătiia, căci după voie tâlcul a potrivi nu putea.² Adecă: *pre cornul Inorogului pasirea cea neagr[a s[pune neput`nd, cu penele aripilor fr`nte, de r`p[mai mult pr[v[lit[dec`t l[sat[s-au dat. A=ijderea, c[el la locul unde Inorogul sta a s[urca =i loc a s[sui n-au aflat*. Ce până mai pre urmă, macar că cu îndoit și prepus gând, însă iarăși pre cât mai aproape de pofta sa a-l aduce au putut, și pre

¹ Până aici elementele visului sunt tâlcuite de Scarlat în favoarea sa, considerându-le o prevestire, nu fără dificultăți, a succeselor în demersurile sale.

² Rămân însă câteva elemente a căror natură rău prevestitoare îl pun pe gânduri, dar, forțând interpretarea, le stabilește un sens benefic.

acesta într-acesta chip l-au tâlcuit. Adecă: pre neprietin moartea de nu-l și va de tot stăpâni, ea într-o parte, *spre r`pl*, adecă spre vremea necunoscută lăsându-să, viața strâmtă și nenorocită îi va lăsa, ca carea altul nici mai denainte, nici mai pre urmă de dânsul a vieții nu s-au vădzut, sau în loc strâmt și rău ca acela viața își va petrece, de unde nici el la altul, nici altul la dânsul să margă va putea.

Aședară, Hameleonul, vesel după vis și voios după tâlcuirea lui, din locu-și sări și, cum de la Șoim pentru vinirea Inorogului cevași știre nu i s-au dat să mira¹ (căci cu Șoimul cuvânt pusese ca când Inorogul ar vini, îndată știre să-i facă). Apoi iarăși singur mângâindu-să, în sine dzicea: „Vicleșugul carile în inimă port nici piielea de pre mine nu-l simpte, necum aceștea în prepus ca acesta să fie întrat și mai vârtos că precum în toată credința mă au, bine i-am cunoscut. Ce, poate fi, Inorogul de ceva s-au împiedecă și la locul prundișului nu s-au coborât, căci amintrilea și el la cuvântul dat stătătoriu, și Șoimul de vicleșug neștiutoriu ieste.“ Și așe, iarăși în stratu-și culcându-să, dzua a să lumina cu întunecos gând aștepta.

Deci Inorogul și cu Șoimul, după ce prin multă vreme a nopții, ce le-ar fi fost voroavele sfârșiră, unul cu altul sărutându-să și în brațe prietnești cuprindzindu-să, sara bună își dederă și unul de la altul despărțindu-să, cineși la ale sale să înturnară (că la împreunare pofta hirișă, iară la despărțire voia de împreună trebuie²). Iară când mâna cea de aur cu degetele de trandafir din vârvurile munților flori culege și mănunchele negre din cele albe

¹ Interpretând visul în favoarea lui, deși unele elemente i se arătau net nefavorabile, Scarlat pleacă vesel la întâlnirea cu Toma Cantacuzino, neliniștit însă că acesta nu-l anunțase de sosirea lui Dimitrie.

² Toma se transformă prea repede în prieten afectuos al lui Dimitrie, după ce până de curând fusese dușmanul lui. Mai trebuie să remarcăm, de asemenea, și faptul că nu-l anunțase pe Scarlat de sosirea lui Dimitrie la el, deși se convenise în acest sens.

alege¹. Hameleonul, după obicei, la ispitele răutăților, școala vrăjbilor și cercetare străjilor degrabă porceasă, pre carile într-un suflet cutreierând și ceva nou din cele ce rău nedejduia neaflând, precum cu bună samă Inorogul din munte la locul împreunării să nu să fie coborât, singur șie își dovedi (că vicleanul când pe altul în lucru să amăgească nu are, atuncea singur pe sine în so-coteală să viclenește și cuvintele din sin furându-și în pungă le pune). Și așe, precum vremea clevetii și ceasul zavistiii să fie nemerit socotind, cum mai degrabă la Șoim să dusă².

Cătră carile darea bunii dimineți de giumątate curmând și cădzuta închinăciune încă bine nesfârșind, cu capul viperii să închina, cu ochii vulpei căuta, cu trupul dulăului să clătina și, ca cum de duh rău tulburat ar fi fost, cu fălcile căscate, cu budzele lăsate și cu balele aspumate cuvinte cu stropi și stropi cu cuvinte amestecate într-acesta chip a împrăștia începu:³ „Vădzut-ați,

¹ Se remaracă unele metafore semnificând revărsatul zorilor și răsăritul soarelui, scriitorul explicându-le pe fiecare la cheie. Astfel: *m`na de aureste soarele; degete de trandafir sunt radzele soarelui ro-ii de diminea\[, culegerea florilor din mun\i înseamnă c`nd radzele soarelui]n v`rvurile mun\ilor love-te, iar m[nunchele albe din cele negre a alege se tâlcuiesc c`nd s[]ng`n[dzua cu noaptea*. Între acestea, „mâna cea de aur cu degetele de trandafir“ (vezi textul), poate fi socotită o influență a *Iliadei* lui Homer, unde întâlnim expresia „aurora cea cu degete de trandafir“. Format la școala retoricii vremii, care exagera rolul podoabelor stilistice, Dimitrie Cantemir a suferit foarte mult influența acesteia, preferând exprimării simple încărcătura stilistică, prețiozitatea și efectele de contrast. Așa stând lucrurile, trebuie privită cu rezerva convenită opinia curentă că el ar putea fi un reprezentant de concepție al barocului în literatura noastră veche, deși, luat în sine, și barocul este o modalitate *sui generis* a spiritului retoric.

² Neliniștit totuși de unele elemente rău prevestitoare ale visului, Scarlat, înainte de a vizita pe Toma Cantacuzino, se duce în zori să sondeze străjile de bostangii, care aveau sarcina de a tăia retragerea lui Dimitrie pe apă și de a-l captura.

³ Constatând că Dimitrie n-a fost prins de bostangii, așa cum se aștepta și, convins că acesta nu venise la întâlnirea convenită, Scarlat se duce în grabă la Toma Cantacuzino și, dându-și pe față ura de care era capabil, își începe șirul

dzice, lucru la cuvânt așe de năstătătoriu și ca frunza de tot vântul în toate părțile clătitoriu? Vădzut-ați cucoșul, învățătoriu vântului, în vârful turnului?¹ Eu încă de multă vreme la trup câte dramuri și la minte câte grăunță cumpănește, să ți-l cântăresc și de toate pre amănuntul să ți-l perigrapsesc vream, la chip, cum și la obicei ce fel ieste să ți-l arăt poftiiam și precum din gura lui vreodată adevărul nu iese a ți-l dovedi mă ispitiiam. Însă spre împreunarea lui cu atâta sete încins și cu atâta poftă spre vederea lui aprins vădzindu-te, a ți-l povesti mă siiam. Iară acmu, iată, singur iușurimea minții, nestarea cuvântului și toată prostimea firii bine i-ai vădzut și precum socotesc, precum și cât ieste, de pre unghie leul și de pre parte tot țircălamul vii fi cunoscut, căci eu, ticălosul, pentru a mea prostime, ca nu cândai în prepusul de zavistnic și îndoința de clevetnic să cadz, adevărul a-ți grăi mă temeam și toată ființa lucrului a-ți descoperi mă feriiam (că pre cât de urăcioasă ieste minciuna la urechile drept audzitoare, pre atâta de primejdioasă ieste adevărul la audzirea strâmb ascultătoare). Ce acmu, iată, el, la locul însămnat și după cuvântul dat, n-au vinit. Iată, giurământurile în loc de basnă și cuvintele și rugămintele în chip de batgiocură le-au luat². De care lucru, îndrăzneala adevărului luând, din curată inimă ași dzice

de atacuri calomnioase la adresa fostului stăpân și prieten. Din acest motiv putem intitula această parte *Seven'la calomniei*. Din punct de vedere literar, trebuie remarcată capacitatea scriitorului de a reprezenta dinamica gestuală în manifestarea ipocriziei, urii și perfidiei de care era stăpânit Scarlat: „cu capul viperii să închina, cu ochii vulpei căuta, cu trupul dulăului să clătina și, ca cum de duh rău tulburat ar fi fost, cu falcile căscate, cu budzele lăsate și cu balele aspumate cuvinte cu stropi și stropi cu cuvinte amestecate într-acesta chip a împrăștiia începu“.

¹ *Cuco=ul [n v`rvul turnului, carile dup[v`nt s[]ntoarce, cela ce dup[vreme]-i mut[voia =i priete=ugul (D. C.)* — Dimitrie Cantemir este acuzat de oportunism în relațiile cu semenii.

² Scarlat face un portret psihic și moral calomnios lui Dimitrie, alcătuit în realitate după propriul său caracter. Modelul uman negativ, frecvent în epoca

ca de această prietinească împreunare părăsindu-te, cu chipul carile priietinul și prieteșugul ce să fie n-au învățat, deplinul neprieteșug și vrednicul neprietin, cum și cât să fie, a cunoaște să-l faci, ca alte feliuri de curse și de lațe întinzindu-i și într-însele vânându-l, să priceapă¹ (că precum toate obrazele unul cu altul nu să asemănă și stelele una cu alta în lumină nu să potrivăsc, așe decât vicleanul mai viclean și decât meșterul altul mai meșter și mai isteț să află).“

Șoimul deodată și într-acesta chip oare de cine grăiește mult să miră. Apoi această puturoasă hulă, de unde și asupra a cui o scornește, cu lin glas îl întrebă.

Hameleonul dzisă: „Dară, domnul meu bine știe cine în lume și singur între toți muritorii de toată hula și ocară vrednic ieste, a căruia și a numelui pomenire grețosă, și audzului scărândăvoasă ieste“.

Șoimul dzisă: „Hele, pentru aceasta și mai ales a înțelege aș vrea“.

El dzisă: „Au nu amăgeul și șifariul acela atâtea crunte sudori mi-au vărsat?² Au nu vicleanul și înșelătoriul acela de atâtea ori și într-atâtea de moarte cumpene și de viață primejdii m-au

evenimentelor descrise în *Istoria ieroglifică*, dar respins de concepția despre om a lui Cantemir, are următoarele trăsături: nestatornicie în promisiuni, angajamente și atitudini; influențabilitate, lipsa unei conduite ferme; oportunism în relațiile cu semenii și mai ales în contractarea și păstrarea prieteniei; natură vulgară, neevoluată („prostimea firii“); inconstanță și agitație mentală. („iușurimea minții „), adică trecerea rapidă de la o părere la alta, incapacitatea de a aprofunda și a urmări o idee, intelect aberant. (Acestea nu trebuie confundate cu acea ce am numi astăzi mobilitatea inteligenței, flexibilitatea, receptivitatea și aprehensivitatea mentală, care sunt calități nu defecte.)

¹ Față de un prieten atât de nedemn și de amăgitor ca Dimitrie, spune Scarlat, trebuie ca Toma să-și schimbe atitudinea și să continue să-i întindă curse pentru a-l captura.

² Scarlat consideră că prin neprezentarea la întâlnire, Dimitrie Cantemir i-a anulat toate eforturile și cheltuiala de energie pentru prinderea plănuită.

băgat, mai vârtos că cu a lui pricină și rob la mâna crocodilului am cădzut, unde și până astăzi cu greu preț a mă răscumpăra și cu mulți chizăși prețul să-mi plătesc legat sint.¹ Dară de vreme ce el toate ostenințele în zădar și toate slujbele în darn a fi mi-au arătat,² lasă, că încă puținel, și visul carile am visat după tâlcuire îl voi plini. Căci visele pre mine vrodată macară nu mă amăgesc, că precum a viselor tâlcuire, așe a vrăjilor alcătuire de la tată-mieu foarte bine am învățat. Că tată-mieu, Apariul³, prin multă vreme la Hersonisul crivățului⁴ cu corăbierii îmblând, de la babele schithilor toate meșterșugurile gheomandiii, hiromandiii și a necromandiii deplin învățasă, pre carile prin adese paradosin supt pecetea pomenirii tare le-am însămnat, din carile șuvăitoriul și a multe cărări știutoriul acela nu-mi va scăpa“.⁵

¹ Continuând să creadă că Dimitrie nu a venit într-adevăr la întâlnirea cu Toma, Scarlat trece de la calomnii la acuzații care să justifice ura și pornirea sa pătimașă. O primă acuzație: Cantemir l-ar fi pus de mai multe ori în situații care i-au primejduit viața — ceea ce nu știm din altă parte — amănuntul referindu-se probabil la unele misiuni riscante pe vremea când Rusetestii erau fideli familiei Cantemir. Cea de a doua acuzație — mai gravă — este exprimată clar: din cauza lui Dimitrie, Scarlat ar fi intrat în închisoarea bostangiilor, de unde ar fi scăpat numai cu girul unor cunoștințe care garantaseră că vor plăti o anumită sumă de bani. Se vede că întâmplarea nu se petrecuse prea demult, dacă Scarlat era tolerat încă (1704) pentru neplata sumei.

² Scarlat afirmă expres că Dimitrie nu i-a arătat recunoștința cuvenită pentru serviciile mari aduse cândva.

³ *Apariul: Cupariul cel b[tr`n (D. C.)* — este vorba de Constantin Ruset, grec de neam, tatăl fraților Ruset: Mihalache, Lascarache (mort la acea vreme), Iordache, Manolache și Scarlat, ultimul jucând un rol de frunte în povestirea *Istoriei ieroglifice*. Pentru că bătrânul Ruset fusese cupar în vremea lui Vasile Lupu, fiii săi au fost numiți și Cupărești. Acest Constantin Cuparul a jucat un rol imens în viața politică a Moldovei și, după el, fiul său Iordache.

⁴ *Hersonisul criv[ului: Cr`mul t[t[r[sc (D. C.)* — Crimeea.

⁵ Scarlat dă amănunte interesante despre tatăl său, care se ocupase în tinerețe cu comerțul pe mare („cu corăbierii îmblând“), amănunt confirmat de izvoarele timpului. El frecventase, cu acest prilej, Crimeea, învățând de la

Șoimul înțelegând că toate acestea vărsături asupra curățării Inorogului le borește: „Șterge-ți gura, dzisă, o, prietine, și de ieste cu puțință știupitura iarăși îți înghiți și borătura iarăși îți sorbi, căci Inorogul și la cuvântul dat au stătut, și la locul împreunării, asară, după cum au dzis, au vinit. De la carile de întregă voroavă săturându-mă și de înaltă înțelepciune mult mirându-mă, adevărit sint că acestea toate spre ispită sau prin zavistie veche le grăiești. Și acmu din pricina sau a neștiinții, sau a răutății (căci amândoaă jigăniile rele și cu multe capete sint), în vreme fără vreme cu ce erai încărcat a te descărca și în locul ce nu ți s-au cădzut a le arunca ai silit. Ce de ai făcut ispită, o, prietine (întâi pre tine de bun, apoi pre altul de rău ispitește); iară de te-ai din zavistiia veche clevea noaă a face pornit, să știi (că sabiia zavistiii mănunc nu are, și oricine a mână ar apuca-o, nerănit și nebetejit să rămâie nu poate)¹”

Hameleonul, de o parte cu obrazul (carile nu de rușine, ce de vicleșuguri a să muta știe), în multe fețe să schimba și pen-

niște tătăroaice bătrâne diverse practici divinatorii ca: *geomantia* — ghicirea prin anumite semne sau figuri ivite în pământ, nisip, țărână etc.; *chiromantia* — precizarea viitorului după semnele din palmă; *necromantia* — comunicarea cu spiritele morților, spiritismul. Mai sus se afirmă că acest Scarlat învățase de la tatăl său nu numai aceste practici, ci și oniromanția, adică arta tâlcuirii viselor, și, de asemenea, „alcătuirea“ vrăjilor. Cum vrăjitorii sunt înalții demnitari otomani în ipostaza de dispunători ai vieții politice din țările românești, expresia pare a se referi la faptul, adevărat, că Rusetștii au fost măștrii de culise ai vieții noastre politice din acel timp.

¹ Dându-și seama la cine se refereau insultele lui Scarlat, Toma Cantacuzino trece la apărarea lui Dimitrie Cantemir, nu fără a acuza pe intrigant că a făcut toate acestea fie din ură veche („zavistie veche“), fie ca să-i sondeze părerea („spre ispită“). Cu acest prilej el face un portret al calităților lui Dimitrie, lucru nu lipsit de importanță pentru părerea pe care o avea scriitorul despre sine însuși. Astfel, el se consideră statornic în cuvântul dat (trăsătura a cavalerismului), om cu „întregă voroavă“, adică echilibrat și cu judecată bună și de asemenea, plin de o „înaltă înțelepciune“, ceea ce ar însemna om cu vederi largi, de principiu.

tru că acum Șoimul din minciunile și clevetele, carile din spurcata lui gură audzisă, să nu cumva vechea-i pizmă să cunoască și mai cu de-adins vicleșugurile să nu-i cumva cerce și, aflându-le, să nu-i cumva amintrilea visul tâlcuiască să teamea. Iară de altă parte, cum minciuna în haina adevărului și vicleșugul în cămeșă dreptății ș-ar îmbrăca și acum de curând călcatele-și de vulpe vicleană urme cum ș-ar astupa, cu gândul obrăzniciei, în câmpul nerușinării, ca un cal sirep și desfrânat, alerga. Așijderea, acestea cu a cuvântului meșterșug a le șicui, a le căptuși și a le zugrăvi de nu le-a cumva putea, de toată nedejdea ce mai denainte luasă, scăpat să simția¹. Însă (aflătoare de meșterșuguri firea în nevoi), și ales a lui, carea organul răutății a-și afla și răutatea minții a-și acoperi îndată în pomenire îi adusă, singur în inima sa ca acestea scornind: „Oare cei ce a meșterșugului cuvântului învățatori sint ce altă giuruință cătră ucinicii săi dau, fără cât, precum adevărul minciună și minciuna adevărul să facă îi va face², și de vreme ce cu cea de obște socoteală lucrul și meșterșugul acesta

¹ Văzându-și vicleșugurile descoperite, Scarlat intră în panică și caută o cale de a ieși din încurcătură; aceasta este arta cuvântului („a cuvântului meșterșug“), adică știința retoricii. Această artă este văzută de Scarlat ca un mijloc de „a zugrăvi“ lucrurile după voia și interesele de moment.

² Afirmație gravă: Cantemir vede în retorică știința de a preface adevărul în minciună și minciuna în adevăr, știință ce își are, prin urmare, o logică proprie, o logică sofisticată. De altfel, marele nostru gânditor face, în *Istoria ieroglific*, o severă critică a logicii tradiționale aristotelice în ansamblu, demonstrând atât incapacitatea acesteia de a obține, în toate împrejurările, adevărul, cât și ușurința cu care aceasta se poate transforma în sofistică, în retorică și chiar în poetică. Mai gravă trebuie considerată situația care stă în spatele afirmației, pusă în gura lui Scarlat, că o asemenea concepție privind funcționalitatea retoricii se profesa de la catedră din generație în generație („cei ce a meșterșugului cuvântului învățatori sint...“), situație ce indică viabilitatea unei mentalități ce reactiva în lumea grecească a Fanarului epoca sofisticii clasice. Nu este de mirare că retorică de catedră putea perverti caracter, exemplele oferite de Scarlat și de Alexandru Mavrocordat Exaporitul în această privință fiind elocvente.

așe să crede, iată că urmadză ca și eu aceasta a isprăvi să pociu, de vreme ce nu puțin untdelemn într-aceasta învățătură am chel-tuit și mai vârtos că prin multă vreme între alalte lighioi scaunul aceștii școale am ținut și cu scrisorile a cărților amăgitoare deprinderea din toate dzile am avut¹. Și așe, fețe după fețe și chipuri după chipuri în față schimbându-și, cătră Șoim voroava într-acesta chip începu:² „(Dragostea prea mare și liubovul carile peste hotar trece, de prea mică pricină, mari prepusuri își face)³, precum maicele cătră fiii săi aieva dovadă sint. Carele ori de fietece mică a orânduiei sănătății mutare grele și primejdioase boale cuconilor săi prepun și de celea ce să nu le cumva vie să tem, acele precum să le fie vinit, de frică socotesc, de unde cuvântul a să dzice s-au apucat (să nu vie în capul copilului ce-i menește maică-sa)⁴. Asemenea dragostele Afroditei⁵, când la

¹ *+coala, scaunul ritoric* [i a \inea: gramatic, scriitoriu de c[r]i a fi (D. C.) — din monolog mai rezultă că Scarlat se formase la școala retoricii și că fusese grămătic, situație ce corespunde adevărului. El a avut această funcție în cancelaria fostului domn Gheorghe Duca, tatăl lui Constantin Duca. Cantemir nu amintește aici că Scarlat a deținut chiar funcția de mare retor al Patriarhiei Ortodoxe din Constantinopol.

² Vrând să spună că insinuările făcute la adresa lui Dimitrie sunt pornite în realitate dintr-un adânc sentiment de prețuire și prietenie, Scarlat ține o cuvântare în fața lui Toma, prin care face o demonstrație retorică despre universalitatea, forța și inventivitatea sentimentului de dragoste.

³ În exordiul cuvântării, pregătit după rețeta retoricii, Scarlat expune teza de bază, ce urmează să fie demonstrată, exprimată de ideea că atunci când sentimentul de dragoste devine copleșitor, creează starea contrară a suspiciunii.

⁴ Un prim exemplu în această privință îl constituie dragostea de mamă către copiii săi.

⁵ *Dragostele Afroditei: iubostele spurcate, curve-ti* (D. C.) — potrivit rețetei retorice, Scarlat nu abordează direct tema amicitiei, cum s-ar fi convenit, ci, pentru a-și argumenta mai bine teza, recurge la analogie, folosind în acest sens sentimentul iubirii carnale specific cuplului iubit-iubită. Urmează apoi o imaginară jelanie a geloziei, în care bărbatul se plânge de infidelitatea iubitei. Folosind antiteza, procedează aparținând, de asemenea, arsenalului retoricii,

stepăna hirișiii sale sosesc, pre tot ochiul viclean și tot piciorul strâmb socotesc, și, în toate și pentru toate, pentru cel șie iubit, negândite prepusuri și zelotipii își scornește. Și pentru ca dragostele să-și poftorească și iubostele să-și înnoiască, tot prepusul fantastic în locul adevărului apucând, o hulă drăgăstoasă și o mânie mângâioasă scornește, dzicând: „Bine cunosc și din multe împotriva semne adevărit sint¹ că răul meu noroc cu curată inima mea rău să slujește și de nesuferit rane în toate dzilele prin mâna ta într-înemă îmi trimete. De vreme ce tu acmu pre altul sau pre cutarile (anume dzicând) a iubi ai început, iară pre mine, ticălosul, din drăgăstoșii tăi ochi depărtându-mă, cu toată inima din adevărata dragoste m-ai lepădat și m-ai urgisit. Bine încă dinceput inima îmi spunea că dragostea, cu carea în zădar ardeam, adevărul a cunoaște mă opriia, că dragostelor zugrăvitoare și inimii mele amăgitoare ești, de vreme ce acmu, iată, aievea și la arătare au ieșit, că așeși dintâi cătră mine numai cu gura și cu cuvântul erai, iară cătră ciuda lumii² acela cu toată inima și cu tot sufletul te dai. Ce bună nedejde am că în curândă vreme de lancea carea eu m-am rănit și de veninul cu carile eu m-am otrăvit și el nerănit și neotrăvit să nu scape, și peste puține dzile, precum eu acmu, așe el atuncea deplin va cunoaște că nici odănoară cu cineva dreptatea a ținea și curăția inimii nebetejită și

scriitorul pune față în față defectele iubitului părăsit cu frumusețea celui care i-a luat locul în inima iubitei. Totul formează o excelentă pagină închinată dragostei. Pe de altă parte, Cantemir sugerează că, prin folosirea incorectă a analogiei, Scarlat comisese, de fapt, o aberație logică, întrucât nu se poate stabili o relație de asemănare între sentimentul amicitiei și cel al dragostei afrodisiace. În felul acesta, scriitorul face o demonstrație indirectă a modului în care logica retorică promovează sofisticarea adevărului.

¹ De aici încep reproșurile de dragoste specifice stării de gelozie, subliniindu-se infidelitatea și nestatornicia ființei iubite. Este de remarcat precizarea făcută de Scarlat că „hula“, calomnia la adresa iubitei este, de fapt, „o hulă drăgăstoasă și o mânie mângâioasă“, pornite dintr-o pasiune profundă.

² Adică uimirea, minunea lumii, cu sensul de urâtul, monstrul lumii. Astfel numea gelosul pe rivalul său și noul preferat al iubitei.

neimată a feri nu te-ai învățat, ce pururea cătră toți la cuvânt nestătătoare și cu inima ca valurile mării în toate marginile lovitore ai fost și ești. De care lucru, precum liniștei mării, așe dragostelor tale de credzut și în cuvintele tale de sprijenit n-au fost, nici poate fi. Căci din nemică în înalte de urăciune valuri te înalți și fără nici o pricină liniștea în tulburare și furtuni de mânie ca acestea îți întorci, cât ticălosul inimii vas în ocehan fără fund și mare fără margine, ca aceasta undeva liman de năzuință și liniște de mântuintă a afla nu poate. Ce de vreme ce nemilostiva-ți inimă și sufletul întoarcere spre căială nu-ți știe¹, iată că de astădzi și înainte mânănită fața mea nu vii mai videa și slăbănog piciorul meu înalt și neagiuns pragul tău nu va mai călca. Fă-ți voia, plinește-ți pofta, negura din vârful munților s-au rădicat, nuării de pe fața soarelui s-au mutat, tot spinul și piiedeca din cale-ți s-au luat, și fără de nice o sială, strânge, îmbrățășadză, dulci sărutături și a trupurilor încăldzături cu acest acmu de curând și proaspat iubovnic vă împărțiți. Eu m-am vechit², m-am veștedzit și ca florile de brumă m-am ovilit. Soarele m-au lovit, căldura m-au pălit, vânturile m-au negrit, drumurile m-au ostenit, dzilele m-au vechit, aii m-au îmbătrânit, noptile m-au schimosit și, decât toate mai cumplit, norocul m-au urgisit și din dragostele tale m-au izgonit. Iară acesta nou,³ vios, vlăgos, ghizdav și frumos, ca soarele de luminos, ca luna de arătos și ca omătul de albicios

¹ Urmează amenințările îndrăgostitului, arma psihologică pentru determinarea reîntoarcerii ființei iubite.

² După ce lasă toată libertatea ființei iubite de a se bucura de farmecele noului său ales, gelosul începe un plâns al disperării iubitelui părăsit — prima elegie în literatura română, alcătuită în stilul bocetelor populare în versuri, unde se întâlnește o puternică influență a *Mioriiei*, dar apar și elemente literare exotice, desigur, o reminiscență a lecturilor și a mediului oriental în care Cantemir și-a dus tinerețea. Pasajul bocetului formează primul termen al analizei, cu sublinierea defectelor iubitelui părăsit.

³ De aici începe al doilea termen al antitezei, cu evidențierea calităților noului iubit, toate acestea constituind trăsăturile frumuseții bărbătești, unele

ieste. Ochiul Șoimului, pieptul leului, fața trandafirului, fruntea iasiminului, gura bujorului, dinții lăcrămioarelor, grumadzii păunului, sprâncenele corbului, părul sobolului, mâinile ca aripile, degetele ca radzele, mijlocul pardosului, statul chiparosului, pelița cacumului, unghiele inorogului, glasul bubocului și vârtutea colunului are. Lucru ca acesta ți-ai agonisit? Paște-l, poartă-l și în multe zile cu fericire hrănește-l și îngrașă-l. Iară mie aceasta îmi rămâne, pe blăstămatu lumii năroc plângând, dreptatea mea cătră tine și strâmbătatea ta cătră mine în veci cătră toți și nepărăsit petiutinderile să povestesc.“ Acestea și altele ca acestea jelea inimii a grăi găsește și zelotipiia asupra iubitului său, sau de față, sau cătră alt chip, să jăluiește, până când răspunsul cel șie dorit, din dulce rostul iubitei¹ sale slobodzit, răspuns spre a sa nemângâiată mângâierea a audzi să învrednicește. Carea în curată inimă stăruiată trăind și de la iubitul ei în prepusuri ca acestea țiindu-să, într-acesta chip îi răspunde: „Norocul meu cel nenorocit,² o, dulcele meu, până într-atâta necredincios și prepui-toriu te face, că din sinul maicei și de la țitele mamcii de când am ieșit, decât tine mai frumos și mai dragăstos nici a trupului ochi mi-au vădzut, nici a sufletului a videa mi-au poftit. Că între toți dumnădzăii³, deși ieste soarele mai frumos, însă eclipsis îl întunecadză și noaptea îl depărteadză, de ieste luna⁴ între boadză

dintre ele conținând o notă oriental-exotică (datorită comparațiilor cu luna, iasiminul, pardosul, cacumul etc.).

¹ Cuplul iubit-iubită apare pentru prima dată în literatura noastră în contextul unor pagini închinată iubirii.

² Scriitorul folosește de mai multe ori cuvântul „noroc“ pentru partener sau pentru parteneră cu înțelesul popular de soartă bună sau rea. Cu aceste cuvinte începe răspunsul de liniștire al iubitei față de gelosul și suspiciosul său adorat.

³ *Dumn[dz]ii: dup[obiciuita voroav[poeticeasc[trupurile cere-ti]n-s[mmadz[(D. C.) —* astrele, stelele și planetele.

⁴ Luna este luată în înțelesul de divinitate feminină, ca la popoarele antice, în timp ce Soarele (vezi mai sus) este considerat divinitate masculină, simbolizând forța și strălucirea bărbătească.

și Vinerea¹ între stele mai ghizdavă, însă lipsa luminii, acoperirea nuărilor și minunată nașterea comitelor le astupă și le acoperire. Singure numai, decât toate frumsețele mai frumoase, frumsețele tale dzua luminează, noaptea străluminează, de departe mângâiesc și de aproape sufletul veselesc, a căroră lumină apus nu știe și privala sațiu nu are. O,² blăstămat ceasul acela în carile lăcrămos ochiul meu nu te vede și nenorocită dzua în carea de privala ta depărtată stau. Soarele nu răsaie, stelele nu luminedze și dzua să nu să arete nopții aceia în carea brațele mele nu te îmbrățășadză și țitele mele la talpele tale nu să alătorează. Vulturul ceresc³ ascunsele inimilor și tainele sufletelor știe. Pre carile neminciunos și credincios martur puii, că în ceasul în carile cu lipsa nespusele tale lumini⁴ mă osindesc, îndată fântănele Nilului din ochi⁵ neîncetat îmi izvorăsc și suspinele înfocate din inimă decît para tartarului mai înalte și decît scânteile Ethnii mai înfocate îmi izbucnesc. Din tine ales, o, iubitul meu, toate trupurile ciunguri de copaci pârjoliti și toate chipurile tăciuni în tină potoliti ochilor miei să văd și sufletului meu să par.⁶ Ah, pustie și decît cu moartea mai omorâtă eu, când neînfrântă voia ta asupra mea mâhnită voiu cunoaște. Nu, sufletul sufletului meu, nu, lumina ochilor, nu, viața și ființa mea, nu prepune pe țărna talpelor tale

¹ *Vinerea: steaoa ciobanului, carea înt`ir[sare (D. C.)* — Vinerea este Afrodida sau Venus, zeita frumuseții. În explicația dată, Cantemir o confundă cu Arcturus, numit în popor și Steaua ciobanului, stea de primă mărime în constelația Boarului din Balanță. Scriitorul nu avea de unde să știe că Venus sau Luceafărul apare la apusul Soarelui numai în faza de elongație estică, în timp ce Arcturus apare în mod permanent, în timpul verii, la apusul Soarelui.

² Răspunsul de liniștire se transformă acum într-o înfocată declarație de dragoste din partea femeii iubite.

³ *Vulturul ceresc: Dumn[dz[u p[rintele (D. C.)*

⁴ *Lipsa nespusele lumini: lipsa privelii frumo=ilor ochi (D. C.)*

⁵ *F`nt`nele Nilului din ochi: izvoar[le lacr[milor nep[r/site (D. C.)*

⁶ O foarte frumoasă exprimare: femeia declară iubitului său că trupurile altor bărbați i se par niște cioturi, iar fețele asemenea unor tăciuni stinsi, lipsite de strălucire.

gând ca carile nici după moarte, necum pân la moarte în inima mea va întra. O mie de suflete Dumnădzău de mi-ar fi dat, în primejdiia părului capului tău pre fietecarile de o mie de ori jirtfă și giunghere spre plecarea mâinii Dumnădzăului le-ași aduce. Că de ieste în lume vreo fericire, aceia privala ta ieste, și de ieste după lume vreo fericire în carea mie privala ta să-mi lipsască, și ea să lipsască, că toată munca tartarului mie alta nu poate fi, fără numai minuta ceasului despărțirii tale. Că numai cu tine fericirea adevărată, iară fără tine, oricum și oriunde ar fi, minciunoasă ieste.“ Ca acestea răspunsuri plăcute iubitul de la iubita sa (o, domnul meu, Șoaima,) luând, inima din dogoreala prepusurilor își răcorește și oarecum dragostea înnoindu-și, liubovul și iubostele își adeverește. Într-acesta chip și ca cu aceasta dragoste cătră în veci de iubitul Inorog aflându-mă, pentru obraznica, însă din adevărata dragoste pornita ispită, iertare să aib, mă rog.¹ Căci ce ieste adevărul a mărturisi să cade, că în toate prepusurile dimpotrivă cu o oarbă purcedere am cădzut, ca nu cumva el, după datul cuvânt neviind, ceva măiestrii neprietinești să fie simțit am prepus și, pentru ca adevărul a pricepe să poți, celea ce nu are îi grăiiam și celea ce nu-i poftesc îi dziceam. Iară acmu dintr-îmbe părțile cunoscând și înștiințându-mă că nu ce dineoarea prepuneam, ce ce dinceput știiam și nedejduiam, au ieșit, înspăimântata-mi inimă acea deplină veselie au luat și toată îndoința dimpotrivă de pe suflet mi s-au râdicat. Adevărat, dară, domnul meu, că, precum dzici, Inorogul, precum la cuvânt stătătoriu, așe la lucruri stăruitoriu și la minte neclătătoriu ieste, că el minciuna nu numai căci nu o grăiește, ce

¹ Scarlat Ruset cere iertare lui Toma pentru defăimarea adusă lui Dimitrie, susținând că a făcut toate acestea din prea mare prețuire și amicitie pentru el, așa cum s-a întâmplat și cu îndrăgostitul părăsit, care aruncă tot felul de acuzații femeii iubite. Apoi, începe să-l laude, găsindu-i multe calități, negate mai înainte cu seninătate. Este de observat cum Scarlat știe să treacă, în mod foarte abil, de la o atitudine la alta.

macar a o audzi nu o priimește, și precum cu limba despre voroavele deșerte postește, așe urechile despre cuvintele fără ființă își oprește. Adevérit, dară, să fii că pre cât din voroava lui te-ai înștiințat, cu mii de mii de ori mai cu multul din faptele lui vii cunoaște că în toată vrednicia străluminat și în toată bunătatea curat să va afla.¹ Înalțe dară cereștii cornul slăvii lui și, dintr-a mele dzile scurtând, dzilele lui înmulțască, și nenumărați aii îi adaugă. Că ce sint, după pricina dintâi², a lui și de la dânsul sint, că odânăoară puterea cornului³ lui cu antidotul cel neprețuit și în de binefaceri neperigrăpsit asupra slăbiciunii cum mai curând de n-ar fi agiuns, încă de mult viața mi s-ar fi curmat și țărna cu pravul mi s-ar fi amestecat.⁴ Ce acmu, pentru căci la vremea împreunării neafându-mă și de a lui nesățioasă privală lipsindu-mă,

¹ Portretul admirativ, făcut de astă dată de Scarlat lui Dimitrie, neagă cu totul pe cel anterior. Sunt de reținut calitățile invocate, pentru a cunoaște părerea deosebit de bună pe care scriitorul o avea despre sine, ele constituind un adevărat autoportret sub raport moral, al voinței și al virtuților mintale: statornic în promisiuni și angajamente („la cuvânt stătătoriu“), perseverent în activitate („la lucruri stăruitoriu“), echilibrat mintal („la minte neclătătoriu“), iubitor al adevărului și neîngăduitor cu minciuna, preocupat de a nu flecări („despre voroavele deșerte postește“), fiind, de asemenea, vestit pentru virtuțile lui („în toată vrednicia străluminat“). Portretul consună, cu unele completări, cu cel făcut mai înainte de Toma Cantacuzino, constituind un model al vieții sociale.

² Cantemir dezvoltă, în *Istoria ieroglifică*, o întregă teorie a cauzalității, cauza inițială având un rol metodologic deosebit în desprinderea adevărului din lanțul complex al relației cauză-efect, în lumea fenomenelor sociale și mai ales în relațiile interindividuale. Scarlat este silit să recunoască faptul că în lanțul de conflicte dintre cei doi, Dimitrie Cantemir joacă rolul de cauză primă în sensul că acest lanț al relațiilor dintre ei a început printr-o binefacere față de Scarlat, care, însă, a uitat-o.

³ Este vorba de credința populară, pătrunsă prin *fizioloage*, după care cornul inorogului ar conține o substanță ce ar neutraliza otrăvurile.

⁴ Prin urmare, Cantemir l-ar fi scăpat pe Scarlat de o datorie mare, pentru care acesta fusese probabil închis și pus în situația de a fi ucis la cererea creditorilor, practică obișnuită în acea vreme. Această achitare de datorii vine

inima-mi cu pară înălțată și cu văpaie nestâmpărată îmi arde. Ce poate fi fortuna șegi necredzute și glume nesuferite ca acestea arătându-mi, cu întristările și mâhnirile mele giucându-să, să zăbăvește. De care lucru, pentru a lui de a doa venire fără știință să nu fiu,¹ ca paguba și pedeapsa carea acmu sufletul mi-au simțit, a-mi răscumpăra și a-mi mângâia să pociu, și de nu cu sărutarea talpelor, macar cu privala ochilor să mă învrednicesc, carea, una și singură, toată întristăciune și mâhniciumea a-mi râdica și toată durerea inimii a-mi vindica, destulă și de prisosit ieste.“

Șoimul, la inimă curat, viclenelor a Hameleonului cuvinte încredințându-să, precum iarăși după câteva dzile sint să să împreune îi spusă.²

Hameleonul îndată: „Dară, eu știu, dzice, că visele mele pe mine să mă amăgească cu puțință nu ieste.“ Șoimul: „Ce vis ieste acela, rogu-te, că și denioarea pomenind, precum asupra lui îl vii izbândi dziceai?“

Hameleonul dinceput pre amănuntul începu a i-l povesti, precum mai sus s-au dzis. Șoimul, deodată adâncimea visului cu sigea socotelii pătrundzind, tâlcul ce i-ar fi mult să mira și cătră Hameleon: „Dară tu acesta cum l-ai tâlcuit?“ dzisă.

Hameleonul nu numai în cuvintele aievea viclean, ce încă și în vise fantastice dușman,³ acmu, înaintea Șoimului, visul spre bine tâlcuia și pre scurt mintea a-i căptuși siliia, dzicând:

în contradicție cu acuzația anterioară a lui Scarlat privind faptul că tocmai datorită lui Dimitrie ar fi fost reținut în închisoarea bostangiilor.

¹ Simțind că Toma Cantacuzino a rămas convins de sinceritatea declarațiilor sale pentru Dimitrie Cantemir, Scarlat roagă pe mandatarul curții de la București să-i anunțe și lui data celei de a doua întâlniri dintre Toma și Dimitrie, ascunzându-i, bineînțeles, motivele reale.

² Naivul Toma se lasă înșelat de Scarlat, căruia îi spune că peste câteva zile va avea loc o nouă întâlnire cu Dimitrie Cantemir. Precizarea „câteva dzile“ ne îndreptățește să considerăm justă tâlcuirea celor „1500 de minute“ prin 15 zile necesare trimerii și sosirii corespondenței dintre Istanbul și București.

³ Ar putea însemna vise ce scapă unei chei raționale și ca atare greu sau imposibil de descifrat; acestea nu intrau în atenția lui Scarlat.

„P[*durea cea deas*] =i *umbroas*]: grijea carea pentru pogorârea Inorogului purtam era și îndoința venirii lui la împreunare însă-mna¹. *Salamandra carea* /n *para focului s*] p[=*tea*: vechiul neprieteșug, carile în răutăți au crescut și s-au hrănit. *Foametea carea* /n p`*ntece mi s-au scornit*: jelea carea pentru acest neprieteșug mi-au vinit și de greu pentru prietini inima mi s-au rănit. *Leacul oa*]lor =*erpelui, carile mai mare durere mi-au f*]cut: vinirea Inorogului pentru a cării neștiință oarece în prepusuri am intrat și ispita cea de dineaoarea am făcut. *Z*]mislirea =i *na=terea puilor prin p`ntece*: nedejdea venirii lui și minunată isprăvirea lucrului prieteșugului ce va să să facă. *Pasirea cea neagr*], *carea, de cornul Inorogului neput`ndu-s*] lipi, cu *capul* /n *gios au c*]dzut: vestea și numele cel rău, carile pre năpaste asupra cinstii Inorogului îl puneau, adevărul cunoscându-să, de pre capul lui să va rădica și în prăpăstia uitării să va lepăda. *Leacul cel peste putin*\a *firii Inorogul* /i *ar*]ta =i /ntr-*ace dat*] sf`*r=itul visului urma*: precum veselii și bucuriia carea din isprava lucrului va lua, în lume împotrivic sau în ceva betejitoriu a i să afla nu va putea, și așe, tot săvârșitul lucrului în bucurie și inimă bună va rămânea.“

Așe Hamleonul în grabă, la unele prindzindu-să, la altele neprindzindu-să, izbândirea visului nădind și cârpind în scurte cuvinte, lungi și late vicleșuguri acoperiia.²

Ce Șoimul, macar că visul în multe părți lua, însă deodată în cămara tăcerii îl încuie și sfârșitul lucrului tâlcuirea visului să arete aștepta (că vrăjitorii minciunoși și credzătorii părerilor

¹ Scarlat trece, în fața lui Toma, la o a doua tâlcuire a visului său. Este interesantă reconstrucția și reinterpretarea simbolurilor onirice, Cantemir introducând astfel o importantă notă de relativism în domeniul oniric, aflat în acea vreme încă în stadiul tâlmăcirilor tradiționale.

² Noua interpretare a visului era, de fapt, o încercare a lui Scarlat de a mistifica lucrurile cu scopul de a convinge pe Toma că actualele demersuri pentru înțelegere se vor termina cu bine pentru toate persoanele: Toma, Dimitrie și Scarlat.

noptii, de nu frați, iară veri primari își sint. Cela din minciuni adevărul, cesta din fantazie chipul a scoate silește).¹

După acestea Hameleonul de la Șoim ieșind și cum vânatul au pierdut și Inorogul au scăpat, cu mare jele și a inimii durere gândind, de mare năcăz budzele își mușca și mânuile își frângea. Și așe, cum mai degrabă la dulăi și la ogari alergând, cu fața posomorâtă și cu inima înfrântă, în trist chip și jelnică închipuire li să arătă² (că a amăgeilor cea mai de frunte învățătură și mai de treabă schimositură ieste ca în inimă pe cacodemonul, iară în față evdemonul să poarte)³, pre carile ei, într-aceasta formă și arătare vădzindu-l: „Ce poate fi aceasta, o, prietine, dzisără, că chipul urgie și fața bezciscnicie îți arată și lucru peste voie să ți să fie tâmplat, mâhnite căutăturile și fierbinți oftăturile îți mărturisesc? Au spre chedzi răi vrăjile ceva Ț-au venit? Au spre pofta inimii noastre de ceva împotrivă și neagră veste ai simțit? Sau de nu ție ceva rău Ț-au vinit, altuia vreun bine a să face ai cunoscut (că zavistnicul mâhnirea îndoită poartă, una când lui ceva rău, alta când altuia ceva bine să nu cumva vie să teme). Noi până acmu într-atât tăcere înfundat a te videa nu ni s-au tâmplat. Limba cea ca clopotul cine Ț-au legat? Gura cea ca doba ce Ț-au astupat? Voroava cea ca pohoaiete ploilor cine Ț-au înghețat? Glasul cel ca tunul fulgerului ce Ț-au amortit? Mulțimea cuvintelor cele ca păcura izvorătoare și ca năboiul pe toate șesurile clevetelor năbușitoare cine Ț-au oprit? Fără nici o zăbavă și cum mai curând spune-ne, ca, sau mâhnirii împreună părtași, sau, de va fi

¹ Față de visul povestit și interpretat de Scarlat, Toma adoptă atitudinea cea mai potrivită: va aștepta să vadă cum se vor desfășura evenimentele. Atitudinea lui Toma coincidea cu cea a lui Dimitrie, care nu credea nici în vrăji, nici în visuri (vezi paranteza).

² Nemulțumit și mâhnit de eșecul demersurilor sale pentru capturarea lui Dimitrie, Scarlat se duce să comunice toate agenților munteni.

³ *Evdemonul [n fa] [, cacodemonul [n inim]: tu ar [tare prietin, iar [ntr-as-cuns neprietin (D. C.)* — caracteristica ipocriților și înșelătorilor, după părerea scriitorului.

cu puțință, mângăietori și gonași să ne facem. (Că cuvântul mângăios la întristare ieste ca numele doftorului la dzăcare), carile macar că îndată toată întristarea n-ar râdica, însă o îndoință oarecarea chitelelor aduce. (Iară unde îndoința, acoloa și nedejde, și unde nedejde, acoloa și începătura mângâierii ieste), precum și doftorul macar că nu într-acea dată toată boala scoate, nici numele lui face minuni, ce nedejde bolnavului râdicând, socotește că cel ce lecurile dă, de față ieste, așe precum și leacul îi va afla nedejduiește, care nedejduire oarecare chip de oțeșire îi aduce.“

Hameleonul, din nări pufnind, pieptul izbînd, din cap tremurând, din mâni aruncând, cu picioarele ca dulăii turbați țărna împrăștiind, din gură aspumând și toată icoana vrăjmășiii de la inimă în față-și zugrăvind: „O, fraților și prietinelor, în mare a inimii strâmtoare mă aflu, dzisă, atâta cât, precum să dzice dzicătoarea, că de oi grăi, oi muri, de oi tăcea, oi plesni, și din doaa răutăți carea de mai bună să aleg mintea nu-mi poate nemeri. Să încep, tremur, să nu încep, de năcaz mă cutremur, să dzic, mă tem, să nu dzic, putere a răbda nu mi-au rămas, ca fătătoarele la ceas am sosit: să făt, durerile și chinurile mă înspăiminteadză, să nu făt, pânțelece îmi crapă și cuvintele ca puii ohendrii prin treci îmi ies. Să stric doaa, tocmăsc una, să tocmăsc doaa, stric o mie. Pentru care lucru, mai denainte, până cuvântul a vă deșchide, prietinesc sfat să-mi dați și cu mâna frățască să mă îndămânați vă poftesc. Adecă, întâi să stric doaa și să tocmăsc una? Au întâi, tocmind una, să stric doaa? La aceasta întrebare de voi videa că și voi după a mea socoteală mă sfătuiți, atunceea gura de voi închide, pânțelece să-mi cașce și pre spinare plesnind, povestea prin treci să izbucnească și călcâiul în locul rostului să grăiască voi lasa.¹”

¹ Scarlat Ruset este îndemnat de agenții munteni să le comunice cauza mahnirii sale, dar acesta ezită să le vorbească direct despre eșecul încercării de a prinde pe Dimitrie Cantemir. De altfel, avea și de ce să se teamă, întrucât urma să acuze de acest eșec pe Toma însuși, șeful spionilor.

Dulăii, câtăva vreme în gânduri stând și la întrebare fără baie
ca aceia ce să-i răspundă socotind, mai târziu într-acesta chip
îi dzisără: „La toată începătura a tot lucrul doăă săvârșituri a unii
pricini să socotesc, carile pentru un săvârșit dintr-acele doăă să
începe, adecă un săvârșit ieste, pentru ca oricum ar fi, lucrul acela
ieste să să facă, iară altul ieste, pentru ca bine sau rău, tare sau
slab, trainic sau netrainic și altele asemenea acestora să să facă
caută. Deci când cel de pre urmă și mai cu anevoie nu să soco-
tește, cel mai dintâi și mai pre lesne să apucă. Așijderea (orice
mai cu lesne la săvârșitul poftit a să duce s-ar putea, aceiași mai
cu greu și mai cu nevoie a să face nebunie ieste). Deci pentru
care săvârșit pricina începerii ț-ar fi socotind, spre acela lucrul
îți așadză. Iară amintrilea știm că, precum din fire, așe din
meșterșug, tot lucrul decât a să face, a să strica mai pre lesne
ieste. Că un copaciu în 40 de ani la cea deplin vârstă și hirișă
mărime a vini, iară a să usca în 40 dzile poate. Așijderea, videm
că cele în meșterșug a să tocmi decât a să face mai lesne și decât
amândoaă mai lesne stricarea, că piramidele Eghiptului, colosul
Rodosului, raiul Vavilonului, capiștea Efesului¹ carea prin vremea
a [...] de ani de-abia și cu lucrarea a toată puțința Asiii cu mare
nevoie a să isprăvi s-au putut; și altele asemenea acestora, cu
câtă nevoie și cu câtă ostenință s-au făcut, cine poate povesti?
Carile cât de cu lesne și cât de cu iușor în nimică s-au întors, a
toți muritorilor minune aduce (că a tot muritoriu tot lucrul mu-
ritoriu și puțin stătătoriu ieste). Așijderea altele, precum pre
lesne a să face, așe mai pre lesne a să strica, iară a să tocmi,
toată isteciunea meșterilor gonește (că un copil mititel cu un
bețșor suptșirel o mie de oale și dzăci de mii de stecle a sfărâma

¹ Cantemir enumeră patru din „cele șapte minuni ale lumii“ din antichitate:
piramidele Egiptului, colosul din Rhodos, grădinile suspendate („raiul“) din
Babilon, templul („capiștea“) din Efes, celelalte trei fiind mausoleul din
Halicarnas, farul din Alexandria și statuia lui Zeus din Olimpia de Fidias.

² Loc alb în manuscris.

poate, iară o mie de olari o oală spartă a cârpi și dzăci de mii de steclari o steclă frântă a tocmi nu pot). Și precum să dzice cuvântul (un nebun o pietricea în fundul mării aruncă, pre cărea o mie de înțelepți să o scoată vrednici nu sint), care paradigmă lesnirea facerii, și nevoia desfacerii arată. Acmu, dară, chipul face-rii, tocmelii și stricării în sine socotind, după care ai pofți, sfatul nostru alcătuieste și de carea întâi să te apuci, alege¹.

Hameleonul răspunsă: „Adevărat, dzice, că prietinească sfătui-tură și înțelepțască învățatură mi-ați dat, și acmu cunosc (că su-fletele priietinilor adevărați, cu puterea simbathiii carea între sine au, unul gândul altuia oarecum nemerește și unul altuia proroc să face). După povestea dară carea au trecut și după sfatul cari-le de la voi am audzit, urmadză ca întâi doaa stricând, apoi pre unul să tocmăsc, carile mai pre urmă a multora de tocmirea vieții pricină poate fi. Veți ști, dară, o, fraților, că pieirea a doaa cape-te ieste viața a capului al triilea, adecă cu moartea Inorogului și acmu și a Șoimului, viața Corbului să va stărui, prin carile toată a pasirilor și a dobitoacelor monarhie să va întări și despre răzsipa

¹ Prin intermediul agenților, Cantemir dezvoltă o teorie a acțiunii și creației umane. O acțiune umană, și ca atare o creație, este expresia unei motivații sau a unor interese („pricini“). În realizarea oricărei acțiuni se au în vedere două perspective sau scopuri („săvârșituri“): aceea a acțiunii în sine, un lucru urmând să fie făcut indiferent de orice implicație; și cea a valorii, lucrul putând fi făcut „bine sau rău, tare sau slab, trainic sau netrainic“ etc. De asemenea, în realizarea unui lucru se are în vedere procedeul cel mai lesnicios și, am zice astăzi, cel mai economic, orice complicare inutilă sau adoptarea unei căi mai dificile decât este necesar ținând de domeniul iraționalului. Judecând, apoi, lucrurile din perspectiva durabilității („trăinicia“), în general acestea se produc mai greu și se pot nimici mai ușor, fie și cele construite în vederea unei durabilități mari. Cantemir interpretează problema prin zădărnicia și deșertăciunea străduințelor și creației umane, idee de factură biblică. Din același unghi de vedere trebuia și Scarlat Ruset să-și evalueze propriile sale demersuri pentru prinderea lui Dimitrie. Este curios cum tocmai agenții, gata la orice, sunt puși de scriitor să țină un logos cu o astfel de filozofie defetist-moralizatoare unui om cu o atât de diabolică plăcere și perseverență în a face rău.

careia i să gătește să va sprijeni. Iară într-alt chip nici putință, nici vreo de putință nedejde au rămas, precum mai pre urmă povestea viți înțelege!“¹

Dulăii din gura Hameleonului pentru numele Șoimului audzind, nu puțin să tulburară, căci și frica îi avea și cinstea îi purta. Însă, pentru ca dintr-adânc lucrul mai la ivală sa scoată, cu tot de-adinsul pe Hameleon a întreba începură și cum curg lucrurile și ce ar fi povestea să le spuie îl poftiră.

Hameleonul dzisă: „Lucrurile toate după poftă și după tâlcuirea visului cea dintâi purcesese și până în săvârșit așe ar fi mârș. Iară acmu vicleșugul carile Șoimul cătră stăpânul său au arătat și lucrurile spre mare și groznic rău au mutat și tâlcuirea visului meu spre cumplită și strașnică izbândire au schimbat.“

Dulăii, învăluite cuvintele lui nepricepând, precum de aierul fierbinte îmbătat sau acmu la schimbarea lunii fiind, de boala ce avea² turbat, și tulburat să fie socotia, ales de numele visului (în carile toată voroava întemeiată să videa), audzind (din vis, vis, și din noapte întunerec să iasă socotia), însă macar și vis să fie (a tot lucrului știința decât neștiința [decât neștiința] mai bună și mai de folos a fi dzicea). Și așe, pentru temeiu voroavii și ceința poveștii, vârtos a-l iscodi apucară.

Hameleonul dzisă: „Șoimul spre amândoaă monarhiile aieve neprietin și cumplit vrăjmaș a fi s-au arătat, și pre mine de atâta vreme în răs și batgiocură țiindu-mă, toate și mai nenumăratele mele slujbe în prav și în pulbere le-au vânturat, de vreme ce,

¹ Încurajat de agenți, Scarlat le comunică, tot în formă voalată, planul său de a nimici nu numai pe Dimitrie, ci și pe Toma Cantacuzino, considerat de el un trădător, pentru a feri pe Brâncoveanu de nenorocirea pe care, zicea el, i-o pregăteau cei doi.

² Cantemir afirmă despre Scarlat Ruset că suferea de o boală („boala ce avea“) psihonervoasă, cu manifestări ciclice de tip lunar („la schimbarea lunii“). Scriitorul repetă de câteva ori acest lucru în *Istoria ieroglific[*. (A se vedea și anterior: „ca cum de duh rău tulburat“, p. 15. expresie ce insinuează epilepsia).

precum bine știți, că cu toții sfatul la un loc pusesem, ca doară vreun mijloc a să afla s-ar putea, cu carile pre Inorog la prundiș să-l coborâm și pre neprietinul obștii la strâmpul lui și la largul nostru să-l aducem, la care lucru cu toții, ca într-o desime de pădure umbroasă și ca într-o noapte nuăroasă și întunecoasă, cu gândurile rătăcind și cu socoteala orbăcâind, îmblam (că întunecarea minții, decât a nopții mai grea, și pierderea socotelei decât a căii mai primejdioasă ieste). Și acmu mai toată nedejdea pentru isprăvirea lucrului să curma, ce eu, cu multe ostenințe și cu fierbinți sudori vărsate, în mijlocul primejdiilor, ca o sulimendriță în mijlocul focului m-am aruncat și acmu mijlocul lesniirii și chipul isprăvirii aflând, atâta nevoița mi să îndemnasă și pofta slujbei ațățase, cât ca cum cu totul în foc ași arde mi să părea și acmu plinirea slujbei, leacul arsurii țind, pojarul carile mănuntăile îmi topiia precum să-l potolească socotiam. Căci cu multe meșterșuguri acoperite și cu fel de feliuri de giurământuri zugrăvite pre Inorog la strâmpul lui și la largul nostru scosesem și în marginea prundișului îl coborâsem. Și acmu ca cum în nedezlegate legături știindu-l, din ceas în ceas și asupra neprietinului izbândire și cea dorită a visului meu tâlcuire să audz așteptam și, toată noaptea în gânduri tăvălindu-mă, în pat ca peștele pe uscat mă izbiiam (că precum peștele afară din apă cu aier să îneacă, așe pofta peste măsură toate valurile gândurilor asupră-și încarcă). Iară după ce astădzi soarele zorile ș-au răvărsat și de dzuă s-au luminat (oh, cu multul noaptea morții decât dzuă ca aceasta mai fericită și mai plăcută mi-ar fi fost) și curmarea nedejdii, cărea fără de nedejde mi s-au tâmplat, înțelegând, pentru ca minciunoase ispitele Inorogului să arăt, la Șoim m-am dus. Nici cum de vinirea și de slobodzirea lui în gând puind (căci, de ar fi vinit, precum și eu și voi știre am fi avut, socotiam), cătră carile eu pentru chiară firea Inorogului și pentru nestătătoare cuvintele lui a povesti și de-a fir-a-păr a le tâlcui începând, Șoimul, cu mare mânie a mă probodzi și cu amare cuvinte a mă ocări,

au început. Așijderea, cu nespuse laude pre Inorog a lăuda și preste ceriu lauda a-i râdica să siliia, și, încă cu puțință de ar fi fost, toate tropurile ipervolicești unul peste altul grămădind, scaun decât a lui Zefs mai înalt preste ceriuri i-ar fi așezat. Deciia precum Inorogul la împreunare să fie vinit și în mintea lui adâncă înțelepciune să fie găsit și toată răutatea și strâmbătatea la noi, iară toată bunătatea și dreptatea la dânsul să fie aflat dzicea. Cătră acestea, mare cinste pomenirii numelui adăogea, și precum cu jiganie ca aceasta prietinie, iară nu neprietinie, a face și a păzi trebuie, nici strâmbă goana noastră (carea împotriva a tuturor cereștilor ieste), carea asupra blândețelor și liniștii lui am scornit, fără izbândă de sus și fără plată din ceriu a rămânea poate. După acestea și pre mine cu tot de-adinsul tare mă îndemna ca de acmu înainte, tot neprieteșugul din inimă scoțind, cât prin mână mi-ar vini, spre folosul, iară nu înalgiosul lui să silesc, de vreme ce și el de astădzi înainte într-această inimă curat și dintr-această socoteală nemutat rămâne. Ce năboiul cuvintelor să-mi abat (căci la inima dosedită meșterșugul voroavii neînvățat să află și materiia cuvântului nu să sfârșeste) și într-un cuvânt toată încheietura voroavii să cuprindz: câtă nepriință și vrăjmășie asupra Inorogului de la Șoim nedejduiam, atâta și încă și mai multă priință și frăție între dânsii am cunoscut. Eu, dară, o, fraților, otrăvite ca acestea de la Șoim cuvinte audzind, ca cum cu oaă de năpărcă m-ar fi ospătat și cu venin de vipere m-ar fi adăpat mi s-au părut, carile cu mari dureri de întristări în mațe-mi zămislindu-să, de mare năcaz pânțelele crăpându-mi, cătră voi le nasc și visul în izbândire încă puțin au rămas și mai vârtos laudele și clătirile cele de cap cu carile cu urgie îmi poruncia, pentru ca despre voi cuvântul tănuit să țiuu, acelea toate clătirea otrăvii și a melanholiii în ficați mi-au scornit, cât, precum mă vedeți, de tulburat înainte vă stau. Ce cereștii de s-ar milostivi și cu atâta pohârnirea faptei de s-ar opri, încă tot de viață nedejde ași trage. Iară cursul izbândirii visului, tot pre această cale de va merge,

Inorogul de toată primejdiia scăpat și mântuit ieste, căci pasirea cea neagră, carea de corn nu i s-au putut lipi, tot cuvântul și lucrul împotriva împotriva lui biruință să nu aibă, va să să tâlcuiască și leacurile cele peste fire date, sau de tot tăgăduite, rana și boala poftii mele așeși de tot neștielită va să rămâie (că rana poftii decât a fierului mai obrintitoare și de pricina cât de mică mai burziluitoare ieste).⁴¹

Dulăii amestecătura visului cu împrăștiitura altii voroave amestecată audzind, voroavii ce să răspundă nu putea și visul cum ar tâlcui nu știa. De care lucru, iarăși pre Hamleon dintr-acestea ce s-ar înțelege întreba și visul ce s-ar tâlcui cerceta.

El dzisă: „A visului izbândire într-acesta chip Dumnădzău să o depărteze, iară ceia carea eu mai denainte am tâlcuit, de izbândire să o apropiedze. Și mai mult pentru vis în zădar cu gândurile în deșert nu vă purtați, ce pentru povestea deșteptată lucrul a păzi nu vă îngămați, și de ce întâi și mai cu temei viți apuca, fără zăbavă vă gătați. Că nu prea atâta Inorogul, pre cât Șoimul lucrurilor noastre să împoncișadză (că cine priește neprietinului, acela nu priește prietinului), și într-această dată oricine viața Inorogului pofteste, acela cină spre moartea Corbului gătește. Iară cât despre partea mea ieste, bine știți, că încă de demult îmbletele Șoimului nu-mi plăcea și precum pentru vicleșugurile în prepus să întrăm era, mutarea sfatului celui dintâi îl arăta, precum v-am și mai povestit. Iară acmu, iată, prepusurile mele la adevereală și vicleșugurile lui la ivală au ieșit² (că

¹ Folosind și datele visului său, Scarlat caută să demonstreze în fața agenților vinovăția lui Toma Cantacuzino: acesta nu numai că a dejucat cu bună știință planul de prindere a lui Dimitrie, dar nu încetează să-l laude, dovadă că Toma și-a trădat domnul și stăpânul, coalizându-se cu Dimitrie împotriva acestuia.

² Scarlat, bănuind pe Toma mai demult de neloialitate față de Brâncoveanu, avertizase despre aceasta pe agenți, ceea ce înseamnă că domnul Țării Românești folosea un personal de supraveghere și control asupra rețelei sale de spionaj și chiar asupra trimișilor săi speciali. De altfel, cronica lui Radu

spre porunca stăpânească ce vicleșug mai mare a fi poate decât prieteșug și frăție a lega cu nepriietinul cel de moarte), precum și Șoimul a face acmu s-au vădzut, carile, pre vrăjmaș ca acesta la mână având, nu numai căci în toată pacea l-au slobodzit, ce încă și departe țiindu-i, spre a lui priință și a vicleșugului părtășie pre alții a-i întoarce silește. Însă precum bine salamandra mă muștra că nu fietecui ieste dat jăratec a mânca (nici fietecui de lucruri aspre și grele a să apuca să cade, ales când pricina asupri-toare lipsește). Dară de vreme ce eu, ticălosul, jăratecul am mâncat, în mață neastâmpărat pojar ca acesta mi s-au ațităt, oaăle ohendrii am băut, puii șerpelui am zămislit și acmu iată că i-am și născut, pre toți cereștii milostivi cu plecăciune rog ca aceasta numai, iară nu alta, izbândirea visului să fie. Că până aice fortuna piciorul a călca de-și va opri, tot oarece nedejde rămâne ca lucrul început la săvârșit să să ducă, însă nevoință din inimă și silință din suflet de să va pune (că nevoința sufereală cearcă, iară sufereala toate rabdă, iară răbdarea cu vreme mai mult izbândește).¹

Dulăii dzisără: „Dară acmu adevărat, peste știința noastră, Inorogul cu Șoimul împreunare să fie avut? Și fără prepus cuvinte necădzute ca acestea cătră tine împotriva stăpânului nostru să fie grăit?”

„Cu bună sama, răspunsă Hameleonul, și așe să-m aib parte de copiii pre carii acmu prin pântece i-am născut (că bine știți că într-alt chip nașterea copiilor firea mi-au tăgăduit) și așe roada săditurii carea am sădit și zmiceaoa, odrasla hultuoanei carea am hultuit să-mi crească, cât ieste minciună sau alt chip de blojeritură în voroava mea. Deci mai mult ceva de acestea a vă prepune vă părăsiți și cum mai curând pentru lucrurile Inorogului și pen-

Greceanu, cronicarul oficial al lui Brâncoveanu, înregistrează manifestările de neloyalitate ale lui Toma Cantacuzino față de domnul Țării Românești.

¹ În colocviul cu agenții munteni, Scarlat face mereu referiri la visul său, dând progresiv o altă interpretare.

tru strâmbe îmbletele Șoimului, Corbului știre să dați. Că amintrilea (rana obrintindu-să și patima învechindu-să, a să vindica cu nevoie va fi) (căci până a nu flămândzi, hrana a cerca, a socolanilor, iară flămând pe la ușile altora a să împrumuta, al leneșilor lucru ieste). Și cătră acestea lucrul încă mai dintr-adânc a cunoaște de viți vrea, a ști vi să cade că a Șoimului fapte spurcate nu numai cu atâta să încheie, ce încă și de alte ale lui vânturoase fantazii bine m-am adevărit, pentru carile fără nici un prepus adevărit sint.¹

Dulăii aceia ce poate fi întrebându-l și de va fi ceva de temei, pentru ca totdeodată monarhiilor știre să facă, dzicându-i, Hameleonul răspunsă: „Ieri, când soarele fruntea cailor spre apus și carul spre coada ursului celui mic își întoarce², pre marginea prundișului încoace și încoalea, pentru ca meleanholiia să-mi rășchir, primblându-mă și pentru lucrurile asupră-ne stăruitoare în multe gânduri învaluindu-mă, Moliia, carea blanele strică, în timpinare îmi ieși.³ Eu, macar că nu de foame, ce pentru zăbava pre vârful limbii luând-o, ea, săraca, de icoana morții carea acmu

¹ Scarlat consiliază pe agenții munteni să alcătuiască împreună cu el un denunț către Brâncoveanu, în care să-l încunoștințeze despre trădarea lui Toma Cantacuzino. Aceasta dovedește rolul oficial al lui Scarlat în rețeaua secretă a lui Brâncoveanu. De altfel, în aranjamentele făcute de domnul Țării Românești pentru sprijinirea candidaturii lui Mihai Racoviță, lui Scarlat i se promisese „florile și văpselele“, adică „voie slobodă, minciuni, viclesuguri a face și a scrie“, situație ce înseamnă investirea lui ca agent de spionaj atât în folosul lui Racoviță cât și al lui Brâncoveanu. Un asemenea rol îl jucase și Chiriță Dimachi, care, ca diplomat al lui Constantin Duca, furniza informații despre decesa curții socrului de la București.

² *Caii soarelui cu fruntea spre apus =i carul spre ursul cel mic /-i /ntoarce: adec[dup] noa[ceasuri de dzi, pin chindie (D.C.).*

³ „*Moliia din blane*“: Athanasie Papazoulu, mic agent al Cantemireștilor, în toamna anului 1703 înștiințase pe Dimitrie de hotărârea adunării restrânse a boierilor aflați la Adrianopol de a-l urmări și a-l prinde. Din pasajul de față rezultă că Athanasie Papazoulu căzuse într-o cursă întinsă de Scarlat, care urmărea să obțină de la el unele informații secrete.

dinainte-i sta, tare înspăimându-să, cu mare umilință a mi să ruga începutu și: „Cruță-mi viața, domnul meu, dzicea, spre moale și molatec trupșorul meu aspru și nedomolit nu te arăta, ce întâi doaa, trii jelnice a mele cu cele mai de pre urmă trase duhuri alcătuite stihuri și olicăite cântece ascultând, vii cunoaște că musele, pre cei ce de la inimă le iubăsc, cu darul profitiții îi împodobăsc! Care cântec, bineînțeleș, și mie și ție și pre lângă noi încă multora viață a da, iară amintrilea neaudzit și neînțeleș, a multora ața vieții a curma poate.“ Eu îi dziși: „(De moarte nu te teme și de viață nu fi cu grijă), ce cântecul ce știi¹ cum mai curând și cum mai bine știi, mi-l cântă, pentru carile împreună cu viața și alte multe și scumpe de la mine daruri vii lua, carile, după giuruința cuvântului, îndată și cu plineala lucrului vor urma.“ Ea, dară, într-acesta chip cântecul începu:

„Cu penele Șoimul vântul despicând,
Cu Bâtlanul negru cuvântul puind,
Corbul dinceput cu rău tirânește,
Nici din hereghie² pre drept stăpânește,
Ce-n cuibul altora oaăle ce au scos,³

¹ Scarlat știa bine că Athanasie Papazoulu cunoștea unele secrete importante, de deconspirarea căroră depindeau viața și moartea unor persoane importante ale vieții politice de atunci („cântec... mie și ție și pre lângă noi încă multora viață a da, iară amintrilea neaudzit și neînțeleș, a multora ața vieții a curma poate“).

² „Hereghie — origine nobilă, princiară. Cantemir repetă afirmația că Brâncoveanu nu era de origine princiară și ca atare nu avea drept la domnie.

³ Neavând drept la moștenire, Brâncoveanu s-a folosit în acest sens de dreptul altora. În *Istoria Imperiului Otoman* Cantemir va afirma că acesta a uzurpat numele Basarabilor. În realitate, Brâncoveanu, nepot al fraților Cantacuzini, cu drept la domnie, a căpătat tronul printr-un aranjament de familie, nici unul dintre frații lui Șerban Cantacuzino nevrând să se încarce cu o atât de dificilă responsabilitate. Se vede însă treaba că nepoții de frați ai domnului decedat nu vroiau să mai țină seama de un astfel de aranjament. Unul dintre aceștia era Toma. Până la urmă tronul a fost ocupat de Ștefan Cantacuzino, după uciderea lui Brâncoveanu (1714).

Tare laba Șoimului le va da-le gios¹,
 Cel cu un corn, iute, mai iute la minte,²
 Ale sale cere cu svinte cuvinte.
 În curândă vreme, după fulger, tunul
 Rău îi va detuna, din mulți pân la unul³.

Așijderea vii ști, domnul mieu, dzisă Moliia, eu, ticăloasa, și a mă naște și a mă hrăni din pieile jigăniilor obiciuită fiind, cu amăgeală blane socotind a fi, în niște pene am fost întrat, de la carile și cântecul acesta acmu de curând am învâțat. Penele dară precum să videa era de Șoim cu de Bâtlan amestecate⁴, carile după sfârșitul cântecului, între sine o voroavă dulce și iscusită ca aceasta a șopti începură. Și întâi penele Bâtlanului cuvântul apucând, dzicea: „Pre stăpânul mieu, acmu de curând, Corbul l-au trimis, pentru ca împreună cu stăpânul vostru, Șoimul, de pază

¹ Se afirmă expres că Toma Cantacuzino, care avea drept la domnie, ar umbla să răstoarne pe Brâncoveanu, vărul său primar.

² O nouă autocaracterizare a lui Dimitrie Cantemir („cel cu corn“): un om „mai iute la minte“ decât alții. Despre el se spune că și-ar cere niște drepturi față de Brâncoveanu („ale sale cere“). Pretențiile celor doi împotriva lui Brâncoveanu ar fi putut să-i împrietenească.

³ *Penele +oimului =i a B` tlanului sunt slugile lor (D. C.)*—versurile, alcătuite într-o formă scriptică, se pot traduce astfel: Prin agenții („slugile“) lui Toma Cantacuzino și prin Dimachi, capuchehaia sa la Poartă, Brâncoveanu își aranjează treburile de domnie („cuvântul puind“) în capitala Imperiului Otoman, aceasta însemnând că domnul Țării Românești se menținea la putere cu ajutorul poliției sale secrete. Deși nu are dreptul de a fi domn, el stăpânește Țara Românească. Toma Cantacuzino va avea grijă să-l răstoarne. Dimitrie Cantemir își va ridica și el pretențiile sale, astfel încât acțiunea conjugată dintre cei doi va avea asupra lui Brâncoveanu și asupra familiei sale efectul unui trăsnet („tun“) nimicitor. Despre faptul că Toma Cantacuzino complota într-adevăr împotriva lui Brâncoveanu vorbește și cronicarul oficial al domnului, Radu Greceanu.

⁴ Atât Toma Cantacuzino cât și Chiriță Dimachi își aveau fiecare agenții personali, care se spionau și se supravegheau reciproc. Se vede că acest Papazoulu asistase din umbră la o adunare a agenților lui Toma și Dimachi și, trăgând cu urechea la discuțiile lor, a aflat astfel secretele pe care le va dezvălui apoi lui Scarlat.

prin munți și prin gârlele apelor să fie și nu știm încă pentru alt oarecine (a căruia nume l-am uitat) aminte să le fie le-au poruncit, ca doară a-l prinde putând, nu știm ce răutate mare să-i facă să gătesc. Însă ce vor putea isprăvi nu putem ști, de vreme ce, precum înțelegem, nu pre iușor acesta lucru a isprăvi nedejduiesc.⁴¹ Iară penele Șoimului dzisără: „Voi, puturoaselor, câte cuvinte ați grăit, pre toate cu nu știm, nu știm, le-ați amestecat. Ce noi știm că stăpânul nostru nici nebun, nici luat de minte ieste, ca organ răutății și cleștele faurului să să facă și știm că tot sfatul din rău spre bine și din minciunos spre adevărat l-au mutat (că precum atocmirea mădularelor la frumsețea trupului, așe atocmirea sfaturilor la podoaba înțelepciunii slujește). Adecă de strâmbă vânarea Inorogului părăsindu-să, ei pre cela ce i-au trimis să vânedze și pre noi din pestrițe să ne facă negre, iară pre voi din negre să vă facă pestrițe, care lucru acmu, cu mijlocul celor ce știu văpsi acestea, ieste gata și precum după fulger îndată tunul urmadză, așe după sfat, cuvântul în lucrul să va plini².”

Acestea, o fraților, de la lighioaia carea afară din toată patima noastră ieste am audzit și, precum pentru începături, așe pentru sfârșituri, vreo știre să aibă în ceva a prepune nu ieste. De care lucru, aieva ieste că probăziturile carile în obraz mi le arunca și laudele cu carile pre Inorog preste nuări râdica cu a Moliiii

¹ Agenții lui Dimachi, vorbind oarecum voalat, destăinuiesc că șeful lor, împreună cu Toma, au primit sarcină de la Brâncoveanu să urmărească și să captureze pe cineva aflat în Istanbul („munții și gârlele apelor“), desigur pe Dimitrie Cantemir; ei își exprimă însă opinia că o astfel de sarcină părea irealizabilă.

² *V[psitorii penelor: schimb[torii stepenelor (D. C.)* — adică ai rangurilor sociale și ai funcțiilor. Agenții lui Toma spun lucrurilor pe nume, afirmând că Toma nu admite să se facă unealta acțiunii nedrepte dusă de Brâncoveanu contra lui Dimitrie. Dimpotrivă, Toma se va întoarce împotriva domnului Țării Românești și va schimba rolurile agenților săi și ai lui Dimachi, toate aceste lucruri urmând să se petreacă curând. O astfel de conversație între cele două grupuri de agenți demonstrează că încă de la început se ajunsese la o colaborare între Toma și Dimachi.

cuvinte foarte bine să potrivăsc și decât lumina soarelui mai tare să adevăresc. Acestea, pre cât a mea proastă socoteală agiunge, cu un ceas mai înainte la o cale de nu să vor pune, mă tem că să nu cumva iasă, precum penele dzicea, și noi pre alții a vâna împlând, să nu ne cumva vânedze alții pe noi (că ce ieste după părete, ochiul muritoriu a videa, și ce să va naște mâne sufletul în muritoriu a cunoaște nu poate). Pentru care lucru (tot cuvântul ascultat, tot sfatul de întrebat și tot prepusul cu chibzuită socoteală cercat și scuturat trebuie).¹

Dulăii de acestea cu înformuite dovedele a Hameleonului tare adevărindu-să și cuvintelor lui vârtos încredințându-să, îndată pentru toate Corbului știre făcură² (că precum dulăii fricoși de frunzda clătită latră, și coteii minciunoși de pe urma șoarecelui, ca după a iepurelui cehnesc, așe iușorul la minte de toate să teme și pentru adevăr minciuna pre lesne crede).

Ce Hameleonul meșterșugul ritoricai în poetică mutând,³ o sentenție veche spre mai mare răul nou într-acesta chip le prociti;

¹ Scarlat reușește să convingă pe agenții munteni, aducând ca probă mărturia lui Papazoulu, ale cărei fapte coincideau cu poziția adoptată în fața sa de către Toma Cantacuzino.

² Agenții munteni se hotărăsc, în sfârșit, și dau de știre lui Brâncoveanu de toate cele aflate, convinși acum că într-adevăr Toma își trădează stăpânul. Astfel de denunțuri împotriva lui Toma au fost consemnate și de Radu Greceanu, cronicarul de casă al lui Brâncoveanu.

³ Cantemir vorbește despre devierea retoricii în poetică, retorica fiind înțeleasă, în concepția cantemiriană, ca o modalitate de falsificare a adevărului. Filozoful nu ne spune în ce fel poetica poate juca un astfel de nedorit rol, dar am putea avansa opinia că ar fi eventual vorba de trimiterea la citate, cu rol aforistic („senteție“), din opere poetice de autoritate recunoscută, ca în exemplul de mai jos. Un astfel de apel, de obicei din nevoi de ordin practic (soluții preluate din citate pentru situații analoge) înseamnă, din punct de vedere logic, folosirea nejudicioasă sau în scopuri necinstite a analogiei. Utilizarea unor asemenea citate din opere poetice, lucru frecvent și în timpul nostru, joacă, prin urmare, un rol bine definit în gândirea literară și filozofică a lui Cantemir, fapt ce ne îndrituiește să considerăm că N. Iorga nu avea dreptate să-l acuze pe scriitor de erudiție ostentativă.

’Ου χαλον π̄ φιλε παντα λογον ποτι τεχτονα φοιτην
 Μηδετι παντ’ αλλουν χρεος̄ ισχεμεν αλλᾱ καῑ αυτος̄
 Τελνω̄θαι σκριγγα, πελεῑ δε̄ τοῑ ευμαρεξ̄ εργον¹

Adecă:

Nu ieste bine, o, priietine, pentru fietece
 pricină la meșter a merge.
 Nici la toate altul să-ți trebuiască, ce și tu
 Fă fluierul, căci îți ieste pre lesne lucrul.²

Acei vechi a lucrurilor cunoscători nu în zădar învățături ca acestea supt slovele nemuririi au legat, ce pentru ca dintru ale sale următorii domirindu-să, spre folosul și procopsala sa cuvintele la faptă să aducă³. De care lucru noi, macar că știre Corbului facem și învățătură de la dânsul așteptăm, însă după svânta aceasta sentenție și de la noi vreo clătire a să face trebuie, pentru ca doaa lucruri a dobândi să putem: Una căci nevoia lucrului ce ne stă asupra poate să nu aștepte învățătura de acolo, alta că ce din mintea noastră a isprăvi vom putea, aceia numai hirișă a noastră cinste să va chema. Iară amintrilea, noi totdeauna ucinici și alții meșteri vor rămânea, nici toată nedejdea curmând în toate ceasurile, ca puii golași, cu gura căscată, hrana de la alții să așteptăm, ce bună inimă făcând, bărbătește de isprăvirea lucrului să ne apucăm. Că precum am și mai dzis, că de va rămânea a visului tâlcuire numai până aicea, alaltă tâlcuire toată nelucrătoare va rămânea și doritul săvârșit odată cu bucurie tot vom vîdea. Pentru carile, bună nedejde mi-au rămas, de vreme ce Șoimul, în mine deplin credință având, precum iarăși la același

¹ Versurile citate sunt din Hesiod, *Munci =i zile*.

² Folosind acest aforism, Scarlat spune agenților că este mai util să dea dovadă de inițiativă în rezolvarea unor probleme curente, fără a mai apela la încuviințarea superiorilor.

³ Pasaj revelator pentru admirația pe care o avea Cantemir pentru valorile culturii antice, indiciu al formației sale umanist-renascentiste. Anticii trebuie să fie modele și învățăminte practice pentru oamenii epocii sale.

loc cu Inorogul ieste să să mai împreune mi-au arătat. Care vreme foarte în minte țiind-o, altă dată somnul nu vise, ce trezviia lucruri deplin îmi va arăta, și așe, socotesc că de lațurile ce i-am întins tot nu va scăpa.“¹

Deci dulăii carte în chip ca acesta scrisă cătră Corb trimasără: „Monarhiii monarhiilor și domnului domnilor, stăpânului nostru milostiv, noi credincioasele slugi și plecații robi, ogarâi, dulăii, coteii și Râsul², cu multă plecâciune, la pravul pragului puternicului nostru stăpân, nevrednicile noastre obraze ștergând, de la toate cereștile puteri, bună pază și fericită viață rugând, biruință a toată împotrivirea și supunere a tot nepriietinul poftim. Cătră aceasta, în știre facem că precum cerescul Vultur martur cuvintelor și cunoscătoriu inimilor ne ieste, că nu de vreo zavistie porniți, nici de vreo pizmă clățiți, ce de adevărate tâmplate lucrurile părților acestora (adecă la Grumadzii-Boului, unde împotriva nepriietinului de obște și pentru vânătoarea vrăjmașului

¹ Fragment revelator pentru felul în care Cantemir înțelege folosirea deviată a poeziei: Scarlat recurge la citat ca normă a unei activități josnice, cu scopul de a înșela, ceea ce înseamnă că scriitorul cerea în mod implicit ca utilizarea valorilor culturii antice să fie făcută într-un cadru etic, de strictă moralitate. Devierea de la normele etice ale acțiunii reprezenta implicit o falsificare a adevărului conținut într-o valoare culturală adoptată ca model sau călăuză de acțiune. Astfel, Scarlat îndeamnă pe agenți să nu mai aștepte răspunsul de la București, să acționeze peste capul lui Toma, înșelându-l și folosindu-l ca momeală, și să aibă inițiativă în activitatea lor, pentru a avea merite personale în executarea ordinului șefului suprem, Brâncoveanu, în ceea ce privește capturarea lui Dimitrie.

² Scrisoarea trimisă în țară de agenții lui Brâncoveanu este alcătuită ca venind din partea tuturor categoriilor de slujbași ai corpului de informații secrete aparținând domnului muntean: curierii (ogarii), spionii (coteii), capuchehaiele (dulăii). Este de remarcat și prezența lui Mihalache Ruset (Râsul) care, împreună cu fratele său Scarlat, erau capuchehaielele lui Mihai Racoviță la Poartă, ceea ce înseamnă că era o acțiune conjugată, conform convenției încheiate între Iași și București. Stilul, formulele de politețe sunt în spiritul corespondenței oficiate din acea vreme.

Inorog trimiși sintem) înșămnam și înștiințăm. Va ști dară domnul nostru milostiv că în ceste dzile cu osteniința a unor priietini credincioși și prin multe crunte ale noastre sudori, cât și talpele prin aspre și ascuțite stinci călcând ni s-au beșicat și prin dese și ghimpoase hinciuri scociorând, părul ni s-au jepuit și piielea ni s-au despoiat, și așe, după multe priveghiri și alergări, pre acel de cap neprietin la mare strâmpatoare l-am coborât și în mâna Șoimului ca în nerupte și nedelegate legături l-am lăsat, cu toții bună nedejde având ca și osteniințele noastre în deșert să nu iasă, și acel cumplit neprietin sfârșit răutăților să-și puie. Ce Șoimul (pre carile pentru mai mare credința și mai bună nedejdea l-ai fost trimăs), după ce cu dânsul față la față au vinit, nu știm, cu ochii, ca vulpea pe cocoș, l-au fărmațat, au cu cuvintele, ca sirenele cu cântecele, l-au ațipit și l-au amăgit? Atâta știm că nu numai căci nu l-au prins, nu numai căci nepipăit l-au slobodzit, ce încă și una cu dânsul într-un prieteșug și într-o inimă legându-să, mare dragoste între dânsii să arată, atâta cât, nu numai căci despre goana lui ne oprește, ce încă și pre noi, ca vicleșugului lui părtași să ne facem, tare ne silește.¹

Așijderea Bâtlanul (carile mai pre urmă pentru paza gârlelor s-au trimis), în partea lor dându-să, toate tainele și toate silțele cătră Inorog ne descopere, cât un păr de pe noi de ne-ap năpârli, preste știința neprietinului să fie cu puțință nu ieste.² Cătră acestea, foarte bine și din chipuri de credința vrednice, tare ne-am adevérit, adecă Șoimul penele schimbându-și, din peștrițe negre, iară a Bâtlanului din negre peștrițe să le facă. De care lucru, acestea nu în puțin a să lua trebuie (căci bucățea aluatului la toată covata destul ieste și din scânteia mică, mare pojar a să ațita

¹ În scrisoarea-denunț Toma este acuzat că în timp ce agenții depuneau toate eforturile pentru prinderea lui Dimitrie, acesta a legat prietenie cu dușmanul oprindu-i să-și facă datoria și viclenind astfel pe domnul și stăpânul său.

² În același denunț, era vizat și Dimachi, capucehaia domnului muntean, fiind acuzat că înștiința pe Dimitrie de tot ce se punea la cale împotriva sa.

poate). La carea proasta noastră minte alt leac a afla nu poate, fără numai Șoimul și Bâtlanul, dintr-această slujbă scoțindu-să, la monarhie să să cheme, ca pentru vicleșugul carile au făcut dovedindu-să, cu ceia ce li să cade pedeapsă să li să plătească.¹⁴

Cartea acestora decât cerneala mai cu negre pări plină și într-acesta chip împodobită era.² Iară Șoimul, precum mai sus s-au pomenit, dacă de la împreunarea Inorogului s-au despărțit, după cuvântul carile îi dedese, și el carte ca aceasta alcătuiind, cătră Corb au trimis³:

Dup[titul. „Bine știe domnul meu milostiv că după porunca carea mi s-au dat, la Grumadzii-Boului viind împreună cu toți dulăii, în tot chipul de nevoiță, spre a Inorogului vânătoare am silit și am nevoit, atâta cât nici o piatră neclătită și nici un unghiu nescociorât și nici un meștersug neispitit n-am lăsat (ce celea ce norocul nu sloboade, nevoița batgiucuresc) și nicicum cu de-a sila la mână să-l aducem n-am putut. Ce iarăși, după porunca carea am avut, cu mijlocul Hameleonului, cuvinte de pace și sămn de prieteșug i-am trimis, socotind (ca cea cu rău a isprăvi n-am putut, cu bine a isprăvi să ispitim). Carile, întâi cuvintelor, apoi giuramânturilor mele încredințându-să, la un loc ne-am împreunat și tot feliul de voroavă cu dânsul am scuturat. Ce câte prin multă vreme am vorovit, toate a să scrie și multe sint și nu toate urechile a le suferi pot. Iară toată închietura cuvintelor ieste aceasta: Pacea și liniștea cu toată inima poștește, însă a să

¹ În încheierea denunțului, agenții propun lui Brâncoveanu să recheme în țară atât pe Toma cât și pe Dimachi ca să dea socoteală de faptele lor și să-și ia pedeapsa. Brâncoveanu va da curs acestei propuneri, rechemând în țară pe Toma, dar, cum o va dovedi desfășurarea ulterioară a evenimentelor, nu-l va pedepsi.

² Denunțul conținea o mulțime de calomnii la adresa lui Toma Cantacuzino și Dimachi.

³ Fără să știe de denunțul trimis de agenții din subordine împotriva sa, Toma expediază, la rândul său, o scrisoare către Brâncoveanu, în care îl informează despre stadiul îndeplinirii misiunii încredințate.

Încredința prea cu anevoie a fi arată, de vreme ce de multe ori și prin multe chipuri aceasta s-au ispitit și totdeauna și în cuvinte și în fapte amăgit și viclenit s-au aflat. Care lucru, eu, tare tăgăduindu-l, cu multe chipuri de voroave, fără ființă, dreptatea a-i astupa mă siliiam (că cei ce a păcii aședzătorii sint, pentru ca cele cu cuviință și spre împăcarea inimilor sint să aședze, și minciuni a grăi slobodzenie au, ca capetele râdicând și înălțând, mijlocele a ținea să poată). Ce el, cu multe și mari argumenturi și nebiruite dovede și mai vârtos cu scrisorile carile a mână avea, dreptatea lui și amăgeala noastră arăta,¹ atâta cât ce să-i răspund n-am mai avut. De care lucru toate cuvintele lui cu socoteală și toate jalobele lui cu dreptate a fi mi s-au părut. Și într-aceasta, domnul meu milostiv adevărit să fie că amestecătorii de răutăți și a păcii neprietini într-alt chip îl zugrăvia, iară eu la dânsul alt chip am cunoscut. Deci ce priința adevăratii mele slujbe mă îndeamnă și adevărul poștește, dzic că jiganiia aceasta nu de neprieteșug, ce de prieteșug vrednică ieste, căci într-îmbă mâna gata și neferit ieste. Pentru acestea, dară, cu îndrăzneala și voia vegheată carea la lumina negrimei tale neapărat am, mă rog: ca ce pofta și voia domnului meu milostiv ar fi, cum mai curând chiar răspuns să aib, căci până în vremea a 1.500 de minute, soroc răspunsului puind, până la aceia vreme goana neprietinească în odihna prietinească precum va sta cuvânt i-am dat.²

Corbul, dară, ase din doaă părți, doaă feliuri de scrisori luând,

¹ În scrisoarea trimisă către Brâncoveanu, Toma îi relatează că la întâlnirea cu Dimitrie Cantemir a putut afla că acesta este în mod sincer înclinat spre o împăcare cu domnul Țării Românești, dar Brâncoveanu dăduse până aici dovadă de rea-credință, pentru care el posedă dovezi scrise. Aluzia se referă probabil la convenția încheiată cu Lupu Bogdan hatmanul și încălcată de Brâncoveanu.

² Subliniind sinceritatea și calitățile lui Dimitrie Cantemir, Toma pledează pentru o reală împăcare cu acesta și cere aprobarea de a realiza o învoială de pace. El a acordat lui Dimitrie un armistițiu de 15 zile („1500 minute“), timp în care dorește un răspuns în această privință de la domnul său.

cu doi ochi, doaă cărți citiia, și cu doaă urechi, doaă povești împotrivă audziia. Ce ochiul cel drept cu urechea dreaptă pe cartea dulăilor fu și minciunoasă cuvintele și clevețele lor ascultă. Iară ochiul stâng și urechea stângă pe slovele curate și cuvintele adevărate întorcând, toate dzisele îndărăpt și tot adevărul în minciună luă (căci minciuna după voie decât adevărul împotrivă la cei stăpânitori mai mare încăpere are). Deci dulăilor răspuns dede, precum pre Șoim și Bâtlan de acolo rădicând, ceia ce li să cade își vor lua plată, iară ei, în tot chipul silind, lucrul în slab să nu lasă și ori în ce fel s-ar putea, numai la mână neprietinul să vie, să nevoiască, pentru carea mare mulțemită și de aceia slujbă vrednice daruri vor lua. Iară din pricina lenivirii lor, lucrul într-alt chip de va fi, fără grea [grea] certare și fără a cinstei scădere să scape nu vor putea¹.

Iară Șoimului într-acesta chip răspuns trimasă: „Cartea ta am luat și într-înșă cuvintele inimii Inorogului am citit. Deci iată că-ți dzic: nu să poate, nu să face, nu să află, cătră mine altă dată a scrie te părăsește. Iară Inorogului cuvânt de pace supt giurământ cât de tare dă, și numele cerescului Vultur la mijloc puid, pre neprietin a amăgi nu te sii (căci la noi doftori sint carii, daruri bune vădzind, boala păcatelor cât de grea a tămădui pot), (⊗, **zeĭ cai qeom** muritorii a nemuritorilor voie a amăgi cum pot ispiti?). Ce ori în ce chip ar fi, încă o dată la locul prundișului a-l coborî silește, de unde altă dată ca de altă, să nu cumva mai scape, nici frica giurământului de la îndrăzneala izbândii a te opri pricină să pui (că pre neprietin a-l birui numai voia noastră cearcă, iară tot feliul de meșterșuguri și de vicleșuguri a face pravila locului nostru sloboade). Că în monarhiia noastră ves-

¹ Primind ambele scrisori și dând curs urii sale împotriva lui Cantemir, Brâncoveanu acordă credit agenților, cărora le face cunoscut că va rechema în țară pe Toma și pe Dimachi. În consecință, le acordă în exclusivitate întreaga responsabilitate și libertate de acțiune în ceea ce privește prinderea lui Dimitrie, promițându-le răsplata cuvenită pentru o astfel de importantă sarcină.

tită și de la toți adevărită axiomă ieste (cu mortul, decât cu viul, giudecată a avea, mai lesne, și de păcatul nevădzut, decât de nepriietinul vădzut, a te curăți mai pre iușor ieste¹). Că când jiganiia aceia dintre vii va lipsi, atuncea numai noi precum adevărat între vii ne odihinim ne vom putea numi. Deci cum mai curând, după porunca noastră, sau isprăvind, sau neisprăvind lucrul, pre Bâtlan împreună cu tine luând, aicea să vii căci alte lucruri și alte trebe într-alte părți a împărății noastre s-au tâmplat, la carile pentru ca cu mâna ta să să isprăvască, sintem să te trimetem². Iară pentru aceia slujbă într-acea parte, iată că pre fratele fratelui, vărul vărului și nepotul nepotului, Uleul, trimetem, carile, îndată acolo ce va sosi, tu, fără altă zăbavă sculându-te, să vii. Într-alt chip să nu faci. Aceasta-ți scriem.³"

¹ Brâncoveanu răspunde lui Toma că nu acceptă învoiala făcută cu Dimitrie Cantemir. Ca atare trebuie să-l atragă pe acesta la o nouă întâlnire sub pretextul împăcării, în realitate, o nouă cursă de capturare. În această privință să nu-și facă probleme de conștiință, din cauza folosirii jurămintelor mincinoase, întrucât „pravila locului“, adică regula politicii lui Brâncoveanu, se conducea după principiul „scopul scuză mijloacele“, precum și după deviza, că este mai ușor să te judeci cu mortul și este mai bine să te cureți de dușman decât de păcate.

² Chiar dacă Toma nu ajunge să-și îndeplinească misiunea încredințată, domnul Țării Românești îi ordonă să ia cu el și pe Dimachi, și să se reîntoarcă neîntârziat în țară, unde va primi alte însărcinări. Într-adevăr, Brâncoveanu, după cum mărturisește cronicarul Radu Greceanu, îl face pe Toma mare postelnic, după întoarcerea lui în țară, cu toate zvonurile și informările primite despre neloyalitatea acestuia. Domnul Țării Românești nu putea, desigur, trece peste puternica și influenta familie a Cantacuzinilor, al cărei membru era și Toma.

³ În locul lui Toma rechemat în țară, Brâncoveanu trimite ca șef al agenților și spionilor săi pe paharnicul Ștefan Cantacuzino (Uliul), fiul stolnicului. El este numit „fratele fratelui, vărul vărului și nepotul nepotului“, întrucât era frate cu Răducanu Cantacuzino (Coruiul), celălalt fiu al stolnicului, era primar cu Constantin Brâncoveanu, acesta fiind, la rândul său, văr primar cu toți Cantacuzinii din generația tânără și, nepotul mătușii Stanca, mama lui Brâncoveanu, și al lui Matei Cantacuzino, tatăl lui Toma.

PARTEA A OPTA

CUPRINS

Amânduror părților răspunsurile într-acesta chip viind, dulăii cătră Hameleon a Corbului socoteală îndată descoperiră și pentru venirea Inorogului la împreunare foarte amintea să-i fie cu multe giuruințe îl rugară. (Ce pietrii rătunde din vârful dealului puțină urnire îi trebuie), căci el altă treabă nu avea, fără numai ce dzua împreunării lor păziia¹. Iară Șoimul, vădzind că după făgăduința carea cătră Inorog făcusă răspunsul nu-i vinisă, nici inima Corbului spre pofta adevărului să plecasse, ce supt numele credinții încă mai mari și mai fără lege vicleșuguri să facă îi poruncește, socoti (că mai bine ieste într-o dzi de o mie de ori a muri decât ochiul cel ce toate într-ascuns vede o dată a amăgi), și tot adevărul cătră Inorog descoperind, adevăratul prieteșug să-i dobândească aleasă, pentru ca din viitoarea-i primejdie norocul a-l feri de nu va învoi, încailea pre dânsul de acea imăciune curat și neimat să-l cunoască². Deci Șoimul de vicleană cartea carea

¹ Agenții lui Brâncoveanu la Poartă comunică și lui Scarlat răspunsul primit de la Brâncoveanu, privind planul acestuia de continuare a urmăririi, rugându-l să fie mai cu băgare de seamă la cea de a doua întâlnire. Această colaborare a agenților munteni cu Scarlat se făcea conform convenției de într-ajutorare amintită între Iași și București.

² Toma se conturează drept un personaj de factură cavalerescă: primind de la Brâncoveanu ordinul de a folosi cea de a doua întâlnire pentru a-l captura pe Dimitrie, el hotărăște să nu dea curs acestei dispoziții care ar fi însemnat transformarea sa într-o mizerabilă unealtă a vicleniei și necinstei domnului, ci dimpotrivă, preferând câștigarea și respectarea unei prietenii adevărate, se gândește să-și prevină prietenul de soarta ce i se pregătea. Până la sosirea

dulăii cătră Corb scrisese nicicum de știre având, și pentru viclesugul Hameleonului nici cum prepuind, Hameleonului știre trimasă ca cum mai curând să vie, căci are cuvânt să-i grăiască și poruncă să-i poruncească.¹

Hameleon, pururea grijea vremii răspunsului și a împreunării lor purtând, fără altă zăbavă, sărind, la Soim să dusă. Cătră carile Șoimul: „Du-te, dzice, o, priietine, și Inorogului știre dă precum răspunsul ce așteptam mi-au vinit, deci, oricând va putea, iarăși la locul dintâi împreunare să avem îl poftesc, căci singur, de ar fi cu puțință, unde să află aș merge, dară multe pricini înainte să pun, carile despre acea cale mă împiiedecă. Întâi că, mărăgând eu acolo, alalți tovarăși poate într-alte prepusuri să între; a doa, că macar că pentru prepusuri vânturoase ca acestea atâta aminte nu mi-ar fi, ce în trecutele dzile, după vânarea unii Potârnicchi,² mai vârtos decât s-ar fi cădzut slobodzindu-mă, câteva pene din aripa dreaptă mi-am betejit, deci, pentru ca să să îndreptedze, câteva dzile în odihnă să mă aflu doftorii mi-au poruncit; și așe, la înălțimea munților a mă sui peste puțință im ieste.“

Hameleonul, poruncă lui plăcută și dorită ca aceasta audzind, mare bucurie luă și de tâlcuirea visului său cea dintâi iarăși tare a nedejdui apucă. Ca acestea dară în gând clocotii, iar din cuvânt cătră Șoim dzisă (cu îndrăzneală grăind și pentru cuviința

înlocuitorului său, Toma continua să fie menținut în Istanbul pentru îndeplinirea și continuarea misiunii încredințate. După cum menționează izvoarele vremii, scrisoarea de rechemare este din 15 ianuarie 1704, iar plecarea lui Toma va avea loc la 10 martie în același an, între aceste date având loc cea de a doua întâlnire dintre Toma și Dimitrie.

¹ Toma nu aflase de denunțul împotriva sa făcut de agenții munteni, în colaborare cu Scarlat, așa încât el vestește pe Scarlat de cea de a doua întâlnire cu Dimitrie, care urma să aibă loc în curând.

² *Potârnichea: fata Stami (D. C.)* — adică a unui oarecare Stamas, un obscur grec din Istanbul. Motivând un accident cu prilejul unei aventuri amoroase cu fata unui oarecare Stamas, situație ce-l obliga să rămână în casă, lasă lui Scarlat toată libertatea de a aranja întâlnirea dintre el și Dimitrie Cantemir.

dreptății pomenind): „O, domnul meu, înțeleptii cuvintele înde site a suferi obiciuți sint, cu care sentenție și eu sprijenindu-mă, pentru adevăratul meu prietin o obrăznicie cădzuță și o asupreală întregilor la minte plăcută, cătră tine de voi arăta, iertăciune să aib mă rog. Mă rog, dară, domnul meu milostiv, să nu cumva ostenințele mele în zădar să iasă, adecă împreunarea aceasta să nu cumva spre scăderea cinstii Inorogului să fie, că precum bine ai cunoscut, dreptului acestuia grele năcazuri și nespusă strâmbătăți i s-au făcut și încă altele mai mari a i să face (pre cât pociu cunoaște) urătorii dreptății cu multe chipuri mă tem că nevoiesc, că precum și mai denainte am dzis (cine adevărat iubește, gânduri de negândit gândește și prepusuri de neprepus prepune). De care lucru, iarăși mă rog, obrăznicia mea în vină să nu să ție, și eu iată că după porunca ta știre îi voi da, iar el, după cuvântul carile au dat, soarele îndrăpt poate să să întoarcă, iară el din socoteală-și să să mute precum peste puțință ieste adevărit sint. Deci el acmu viind, să nu cumva alte meșterșuguri de vicleșuguri să fie, și apoi toată ocara asupra mea va rămânea și toată lumea numele vândzătorului și porecla de răufăcătorului mie îmi va pune. Ce nu atâta pentru strâmbă poreclitura mea, cât pentru fără cale doseditura lui m-aș pedepsi⁴¹ (o, jiganiia fățarnică, o, vas spurcat și lingură scârnavă, cum răutatea în inimă amestecând, cu gura cele ce știa că-i vor vini, pentru ca asupra altora să cadză, cale le găteadză).

Șoimul, de spurcat vicleșugul lui așeși nicicum prepuind, de acestea ce-și propune nicicum grijă să nu poarte tare îl adevări, și precum (mai bine fără purtarea duhului, decât cu purtarea ocărăi a fi socotește) îi dzicea.

Hameleonul acmu, deplin cunoscând precum gândul Șoimu-

¹ Asumându-și sarcina de a anunța pe Dimitrie pentru întâlnire, perfidul Scarlat, care știa bine ce soartă îi pregătea, pentru a se arăta neamestecat în această urâtă mașinație, previne pe Toma că s-ar putea ca agenții lui să fi pregătit o cursă Inorogului.

lui nicicum spre răul Inorogului nu să pleacă, ce cinstea cuvântului decât viața mai scumpă ține, de acolo ieșind, întâi la dulăi să dusă, și toate câte Șoimul îi poruncisă și pentru vinirea Inorogului la împreunare, precum peste puține dzile ieste să fie, le spusă. Apoi la Crocodil alergă, cătră carile cu mare îndrăzneală: „Bucură-te, domnul și stăpânul meu milostiv“, dzisă.¹ Crocodilul: „Ce poate fi aceasta a ta lascavă și voioasă arătare? Oare ție vreun bine, au altuia vreun rău undeva ai simțit?“ (Că zavistnicii pentru răul altora decât de binele său mai mult să bucură). Hameleonul dzisă: „Amândoaă părțile întrebării, o, domnul meu, adevărate și precum sint le-ai cunoscut. Și cum să nu mă bucur, de vreme ce prada Ț-am apropiiat, vânatul la strâmtori Ț-am încuiat, masă întinsă Ț-am deschis și bucate sățioase Ț-am gătat și, în scurt să dzic, toate după poftă și după voie s-au tâmplat. Că, iată, în ceastă sară Inorogul la prundiș să coboară, la ușile a toate poticile dulăii stau gata să puie zăvoară, toate întrările și ieșirile lui viteji vânătorii și neosteniți gonitorii tare le străjuiesc și vârtos le păzesc (căci așe cu dulăii să vorovisă). Deci altă cale de scăpare și potică de fugă nu-i rămâne, fără numai doară în apă să să arunce, unde domnul meu câteva ceasuri a străjui de nu să va leni, fără greș de biv pradă domnul meu va dobândi, eu asupra nepriietinului voi izbândi și prețul îndzăcit și însutit îmi voi plăti. La strajea nopții dintâi pogorârea la prundiș îi va fi, paza dulăilor despre alte părți nu va lipsi și, așe precum socotesc, bucată gata în gura domnului meu va vini.²” Crocodilul, acestea audzind, să veseli, însă cătră Hameleon într-acesta chip întrebarea vrăjbii pusă: „Eu, pre cât din sunetele cuvintelor lumii am putut înțelege, tu și cu Inorogul mare dragoste aveți și

¹ Plecând să invite, ca din partea lui Toma, pe Dimitrie la întâlnire, Scarlat anunță mai întâi pe agenții munteni, după care vestește și pe comandantul bostangiilor (crocodilul).

² Scarlat propune din nou planul adoptat cu ocazia primei întâlniri, adică, agenții munteni să-i pândească întoarcerea lui Dimitrie la porțile Istanbulului,

odânăoară într-un loc nedespărțiți lăcuiți, atâta cât sufletul tău de a lui lipit să fie fost să părea. Dară acmu această vrăjmașă neprietinie și de moarte asupra-i viclenie din ce pricină să să fie tâmplat? Cu dreptul voiu să-mi spui.¹

Hameleonul, de nenedejduită întrebare ca aceasta, deodată tare să ului (că minciunoșii în voroavele tocmită să dezvălesc, iară la întrebările fără veste ca bezmeticii să uluiesc). Iară mai pre urmă, precum să dzice cuvântul (minciunosul tatăl minciunii și minciuna fata minciunosului ieste), îndată minciuna zămisli și spurcata basnă născu, dzicând: „Aceasta întrebare până acmu nici din priietini, nici din neprietini cineva m-au mai întreat, în care lucru ascunse și de nedescoperit taine să cuprind, nici cătră alt chip o dată cu moartea le-aș descoperi. Ce de vreme ce domnul meu acesta lucru a mă întreba și dreptatea carea asupra lui ași avea a afla învoiește, pre cât mai pre scurt voi putea (de vreme ce la Inorog a mă duce vremea mă grăbește) a te înștiința mă voi nevoi. Va ști dară domnul meu milostiv că părintele meu era Apariu, carile în toate dzilele apă de la fântânele de singe a aduce obiciuit era.² După ce și eu mai la vârstă am sosit și cofa în mână a râdica, apa din fântână a scoate și coromâsla pre umere a purta a putea am început, cu tată-mieu

iar bostangiii să patruleze pe Bosfor și pe Cornul de aur pentru a-i putea tăia retragerea, dacă se întorcea cu barca pe apă.

¹ Seful bostangiilor este intrigat de ura înverșunată pe care o purta Scarlat lui Dimitrie, știind că înainte vreme erau prieteni nedespărțiți. Expresia „odânăoară într-un loc nedespărțiți lăcuiți“ pare a se referi la vremea când Scarlat era capuchehaia lui Constantin Cantemir la Poartă, iar Dimitrie se afla la studii în Istanbul.

² Începe confesiunea lui Scarlat cu expunerea motivelor urii ce i-o purta lui Dimitrie. Prima parte se referă alegoric la profilul moral al lui Constantin Cuparul (Apariul), și, implicit, al descendenților săi; cea de a doua este o povestire, de asemenea, alegorică, despre îndrăgostirea și căsătoria lui Scarlat cu ființa iubită, totul petrecându-se într-un splendid climat de magie. Termenul „fântânele de singe“ nu se explică la cheie, dar este sigur că scriitorul a plecat

împreună adese fântânele cele de singe la rădăcinele Munților Vrajbii izvorâtoare cercetam. Munții aceștea, departe, în țara ce să cheamă Pizma, să află, despre partea răsăritului, pre marginea ocheanului în sus, spre crivăț, și în gios, spre amiadzădzi, în lung și în lat atâta de mult să trag, cât cei ce nepărăsit drumul carile pre la rădăcinele lor merge au ținut dzic precum până la ocheanul apusului ocolesc și ca un zid în giur împregiur toată rătundzala pământului îngrădesc.¹ Așe, noi dară pentru trasul apii adese la acei munți mărgând și din care izvor apa mai cruntă și fierbinte ar fi ispitind (căci apa aceia cu fierbinteala, iară nu cu răceala setea stâmpără), odată în vârvul unui munte prea înalt ne-am urcat, în vârvul a căruia un puț prea adânc și mai să dzic fără fund am aflat. Din gura puțului ciutura cu hârzobul slobodzind, după ce cât era funia de lungă au mârș, după ce învălitorele capetelor și încingătorile mijlocelor la capete am adaos, cu mare nevoie de fundul puțului agiungând, precum de o umedzală ciutura să fim împlut am simțit. Iară după ce vasul afară scoasem, vădzum că nu umedzală roșie, ce albă era, din carea, gustând, precum adevărat lapte ieste am cunoscut. Și îndată, precum mun-

de la funcția de cupar a bătrânului Ruset, ceea ce ne-ar îndreptăți să-l traducem prin veniturile provenite din producția de vinuri. Dar prezența și a altor termeni simbolici, de factură morală, ne obligă să-l integrăm sensului moral, ceea ce vom face mai departe.

¹ Termeni simbolici privind profilul moral al lui Constantin Ruset cuparul și tot astfel al fiului său Scarlat: fântânile, adică izvoarele de sânge izvorăsc din Munții Vrajbei, ai certurilor și conflictelor între oameni. La rândul lor, acești munți se află în țara Pizmei, adică a invidiei, cel mai mare defect al relațiilor interumane și al vieții politice din vremea lui Cantemir și, de asemenea, nota caracteristică a Cupăreștilor. Munții Vrajbei sunt atât de întinși, încât țin de la un ocean la altul, înconjurând întreg pământul. *Ocheanul apusului este moartea, iar r[tundzala p[m`ntului semnific[inima omului (D. C.)*. Cu elementele pe care le avem, putem formula astfel profilul moral al Rusetesților: inima lor era stăpânită de invidie până la moarte, preocuparea lor de viață fiind provocarea de conflicte și suferință.

tele cea ce lapte izvorește să fie ne-am adus aminte. Îndată ce laptele gustai, din fundul puțului un tânguios glas: „Vai, țițioșoarele mele, vai, lăptișorul meu, cine dintre muritori te-au tras? Cine din cei nemuritori vreodată te-au băut? Cine ieste îndrăznețul și obraznicul acesta carile pieptul Biruinții a apipăi și țițioșoarele fiicăi mele de gurguie a suga nu s-au temut?” Tată-mieu, glasul acel așe de tângâios și așe de mângâios audzind, îndată descântecul necromandiii asupra laptelui a descânta începu (căci precum duhul Biruinții să fie într-acesta chip strigat pricepusă¹). Laptele, după descântec, îndată a să închege și mădulele unul de altul a să lega începură. După aceia vinele preste oase întinzându-să, toate părțile trupului a să clăti și suptirea peste dânsel pe licioară a să lipi vădzum.² Și așe, îndată o ficioară ghizdavă și frumoasă denainte-ne în picioare stătea, carea cu ochii sigeta, cu sprâncenele arcul încorda, cu fața singe vărsa, cu budzele inima spintica, cu mijlocul viața curma, cu statul morții râdica, cu cuvântul dzilele în cumpănă măsura, cu răspunsul sufletul de la mormânt înturna, iar cu singur numele Biruinții toată frumsețe biruia și covârșia.³ Pre aceasta într-acesta chip, o, domnul meu, vădzind-o, îndată în inimă rană nesuferită și boală netămăduită simțiiu și cătră părintele meu: „O, tată, căci lucru primejdios ca acesta a videa m-ai născut” (că decât rana

¹ *Muntele ce izvor[=te lapte: Galata /arigradului:* cartierul italian al Istanbulului; *gustarea laptelui: logodna spre nunt [; Biruin\|a: Victoria (D.C.)* — numele fetei născute în acest cartier. Alegoria se referă la îndrăgostirea și logodirea lui Scarlat Ruset cu Victoria, o tânără foarte frumoasă, dar steepă, zice Cantemir mai departe, născută în Galata, un cartier în Istanbul.

² Tatăl lui Scarlat joacă aici oficiul de vrăjitor, rol în acord cu amănuntele date despre el cu alt prilej. „Descântecul necromandiii” — invocația spiritistă; Procedul este magic, însă imaginea încarnării Victoriei este alcătuită după modelul uneia din viziunile lui Iezechiel.

³ Avem aici o altă descriere a frumuseții feminine, aceasta descriere a Victoriei fiind diferită de cea a Helgăi, amănunt ce denotă marile resurse ale talentului de scriitor al lui Dimitrie Cantemir.

dragostelor și decât boala iubostelor mai primejdioasă nici țiru-
licii au vădzut, nici doftorii au audzit) „și decât meșterșugul pre
mori a înviia, mai bine meșterșugul pre mine a mă omorî sau a
nu mă naște să fi învățat“ (că în statul acesta a vieții de dra-
goste pătimitoare, moartea decât viața mai poftită ieste).¹ Tatăl
mieu, în nerupt lanțuhul dragostelor legat și așe de tare înfășurat
vădzindu-mă, dzisă: „Bodzul dragostei², o, fiule, fiul Afroditei
ieste, pre carile nu după micșorimea vârstei (căci pururea copil
ieste), ce după tare arcul ce trage și ascuțită sigeata ce în ficați
înfige, cei ce-l măsură, îl cunosc.³ Ce cât spre această a ta de
curând scornită patimă lucrul ar pofti, fii cu bună inimă, că cela
ce cu cuvântul și cu meșterșugul farmăcului necromandii din
lapte ficioară⁴ a face au putut, din ficioară spre pofta nevestirii
inima a-i pleca cu multul mai pre lesne va putea. Numai atâta
căci de împotrivnic norocul tău (carile muritorilor niciodată dep-
lin nu vine) foarte rău îmi pare, de vreme ce ficioara aceasta,
din lapte născută fiind, din fire starpă a fi firea au lăsat-o, nici
pântecele ei spre zămslirea simențiii locuri ș-au gătat.⁵ Unul i-ar
fi leacul (pre cât adânc meșterșugul meu a afla poate), ce și
acela pre cât cu anevoie îi ieste aflarea, cu atâta mai cu nevoie
ieste, aflându-l, cu dânsul după voie cineva a să sluji.“

Eu cătră tată-mieu dzis: „Pentru stârpie și pentru a zămslirii
leac a cerca, lucru mai pre urmă trebuitoriu ieste, ce acmu de-
odată leacul nesuferelii mele fără zăbavă aflând, alalte leacuri
de vor trebui, mai cu vreme vom putea cerca“ (că înțelepții întâi

¹ Suferințele sufletești ale îndrăgostitului Scarlat sunt de comparat cu cele
ale fiilor de boieri care tânjeau după frumusețea Helgei.

² Amor, zeul dragostei, fiul Afroditei, zeița iubirii.

³ Explicația pe care o dă bătrânul conține elemente ale religiei greco-romane,
cultul pentru antichitate fiind specific spiritului renesanțist.

⁴ *Din lapte ficioar[: fat[g[I|teanc[(D. C.)* — este vorba de aceeași Victoria.

⁵ Este doar o insinuare răutăcioasă a lui Cantemir, așa cum procedase și cu
Helge. În realitate, Victoria nu era stearpă, în urma căsătoriei cu Scarlat a dat
naștere unui fiu, Iordache.

nevoia, apoi treaba caută). Și, ce mai mult, o, domnul meu, cu voroava să ocolesc? Tatăl meu îndată descântecul dragostelor¹ în capul ficioarii descântă și, trii peri din costiță-i zmulgându-i, unul la grumadzi, altul la brațe, iară al triilea la mijloc îmi învălătuci, cu carii precum sufletul ficioarii de tot trupul meu să să fie legat și inima ei în sufletul meu să fie intrat îi păru. Și așe, ea ochii de la pământ rădicându-și, ca lumina soarelui în stele oglindă frâmșetelor ei mă făcu și în mine pre sinea și în grozăviia mea frâmșete ei a videa i să părea (că ochii dragostelor nu ce ieste, ce precum îi plac văd)². În scurt, pe Biruință dragostele o biruiră, și Diana Afroditis a să face priimi.³ Iară a doa dzi părintele meu, din somn deșteptându-mă, dzisă: „Eu în dzile bătrân și la ani învechit sint, o, fiule, ce cuvintele mele pomenește. Între a lumii jigăanii Inorogul să află carile în vârful cornului mare vârtute poartă și împotriva a toată pătimirea putere are. Deci, vreodânăoară cu dânsul a te împreuna de ți să va tâmpla, pre cât vii putea în prieteșugul lui vârtos a te lega silește, că el numai pântecele Biruinței spre roada simențiii neamului tău a deșchide poate.⁴ Aședară, părintele meu, Apariul, învățătura dându-mi, dintre vii au ieșit. Iară eu în multă vreme cu Biruința

¹ Urmează ritualul magic pentru provocarea sentimentului de dragoste al Victoriei către Scarlat.

² Urâtenia Hamelonului este transfigurată sub puterea sentimentului de dragoste de care era cuprinsă Victoria. Scriitorul îmbină aici efectul produs în mod real de dragoste cu credința populară după care dragostea, provocată prin magie, poate transforma urâțul în frumos. Putem afirma, așadar, despre Cantemir scriitorul că știe să folosească nu numai valorile culturii sale livești și în special valorile culturii antice greco-romane, ci și bogatele resurse ale credințelor și creației populare românești, alături de influența, de asemenea, copleșitoare, a culturii turco-arabe, cu splendoarea climatului său exotic și basmic.

³ Sub influența magiei, Victoria se transformă până la urmă din Diana (fecioară) în Afrodita (femeie), adică devine soția lui Scarlat.

⁴ Invitația, pe care o face bătrânul Ruset de a folosi virtuțile Inorogului, se

la un loc și într-un pat viețuind, nicicum numelui următoriu și neamului adăogătoriu de la dânsa să iau nu m-am învrednicit.

Deci târziu mai pre urmă, de învățatura părintelui meu, carea pentru Inorog îm dedese, aminte aducându-mi, toate pustiile Araviii a cerca și toate părțile lumii a cutriera nu m-am părăsit, până locul și lăcașul Inorogului am aflat. Aflându-l, de dânsul cu mare cinste m-am lipit, tovarăș în toate căile nedes-părțit și slugă în toate slujbele neostenit m-am făcutu-i,¹ nici în viața mea altă plată sau simbrie i-am poftit, fără numai o data macar vârvul cornului lui de moale pânțelele Biruinței mele să lipască am nedejduit. Și pentru ca pologul stidirii să să rădice și supt singurătate acoperemântul necunoștinții să să arunce, de multe ori și mai în toate dzilele, la culcatul și la sculatul lui, eu trebe în câmp îmi scorneam, iară Biruinței lingă dânsul să să afle îi porunceam. Ce împietrită inima lui nicicum spre stârpirea pântecelui ei a să milostivi nu s-au muiat, ce în zavistiia neamu-lui și seminții mele neclătuit au statut. Eu, într-această asprime și neînduplecare vădzindu-l, aieva simbriia slujbei și pofta ini-mii, carea îmi era, cerându-i, cu mare urgie și mânie, simbrie ca aceasta a-mi da au tăgăduit, și precum el Dianii, și nu Afroditiu, să fie închinat apofasisticos mi-au răspuns.²

întemeiază pe credința potrivit căreia cornul acestuia ar avea puterea de a vindeca orice boală și neputință și mai ales de a salva pe cei otrăviți. Cea de a doua parte a sfatului este în realitate o dispoziție cu limbă de moarte ca Scarlat să rămână credincios familiei Cantemir, scriitorul sugerând că acesta a încălcat până și un asemenea lucru.

¹ Aluzie la serviciile de bună-credință aduse de Scarlat lui Dimitrie, perioadă ce s-ar putea localiza între 1693—1703.

² Scriitorul afirmă că Scarlat și-ar fi oferit soția pentru a avea un urmaș prin Dimitrie, dar că prințul ar fi refuzat această penibilă ofertă. Acest refuz ar fi fost deci motivul pentru care Scarlat i-ar purta acum atâta ură. Desigur, asemenea afirmații nu pot fi adevărate, rostul lor fiind insulta la adresa lui Scarlat, Dimitrie având de altfel obiceiul de a face, uneori, în *Istoria ieroglific[*,

Acum dară, o, domnul meu, ce mai mare dreptate și ce mai dreaptă pricină spre izbânda lui a mi să da? Și ce mai uscată iască spre ațitarea răsplătirii decât opreala simbrii și tăgada dreptei pofta a să afla poate? Și aceasta ieste pricina vrăjbii cu carea până la moartea mea a nu-l întiri nu voi părăsi și precum „bună nedejde am, astăzi izbânda mea și plata lui, precum ț-am spus, îndzăcit și însutit să va plini.“

Așdară, Hamelonul sfârșit spurcatei și năpăstuitoarei basne puind și toate viclesugurile pre cât mai pre-ascuns putu alcătuind, în munte la Inorog să sui, cătră carile, cu multă plecăciune plină de mare înșelăciune închinându-să, dzisă: „Leul și Vulturul ceresc în veci lăudat și toate pasirile și dobitoacele cerești preste veci slăvite să fie, carii fața domnului meu cea de lumină sloboditoare și sănătatea lui cea ce-i lumii trebuitoare în statul său a videa m-au învrednicit. Cătră acestea, dumnealui Șoimul cu plecăciune sănătate trimițind, roagă și poștește ca, după făgada carea ați dat în această sară, de iznoavă, dorita-ți împreunare a avea să poată, căci toate după voie a-ți vesti și toate de fericire a-ți povesti are.“

Inorogul, amânduror închinăciunilor celea ce li să cuviniia de primire răspunsuri dând, dzisă: „De împreunarea Șoimului cu dragoste bucuros sint (că cu priietinul adevărat și de credință vrednic, cine va împreunare și voroavă trebuitoare a avea, între cele de frunte fericiri să numără), însă în ceastă sară, după poftă-

afirmații umilitoare despre unele personaje pe care nu le agreea. În privința acuzațiilor aduse de Scarlat mai știm dinainte că vina lui Dimitrie ar fi constat în facilitarea aruncării Hamelonului în închisoarea bostangiilor, acuzație contrazisă de scriitor în altă parte, unde afirmă că a plătit el lui Scarlat datoriile pentru care era amenințat cu închisoarea. O astfel de motivare contradictorie a urii trebuie înțeleasă altfel: frații Ruset, conducându-se după interesele lor meschine, obișnuiau cu ușurință să încalce spiritul de loialitate față de cei a căror situație politică se dovedea la un moment dat instabilă și pentru aceasta recurgeau la diverse motivări ale noii lor atitudini.

a face, o pricină (și aceasta dreaptă precum mi să pare) mă oprește, de vreme ce noi sorocul neprieteșugului și dzua prieteșugului până în 1500 de minute pusesem, și acmu, peste soroc răspunsul trecând, urmadză ca și legătura datelor cuvinte să să fie rupt. De care lucru, înnoirea giurământului și întărirea cuvintelor trebuitoare și într-îmbe părțile folositoare a fi socotesc, cu carea odihnindu-ne, afară din tot prepusul iarăși la locul știut să ne împreună. Că măcar că despre omenia și întregimea Șoimul lucru împotriva nu-mi prepuu, nici la giurământurile o dată date, cu vremea urgia cerească a să răsufla socotesc (că tot cel ce la tot cuvântul necredzătoriu și la tot giurământul prepuitoriu să arată, acela de călcarea a tot giurământul pururea gata ieste), ce de la buni prietini la ureche mi-au vinit precum crocodilul la țarmurile apei să fie pădzind, de la carile poate ceva prin neștiință înalgiosul să mi să facă.⁴¹

Hameleonul, pentru numele crocodilului din gura Inorogului audzind, vicleșugul ascunsului inimii tare îl tulbură (că pre cât știința bună, în tulburare, mângâiere, pre atâta știința rea, în linește, tulburare aduce). Și cu grele giurământuri și strașnice blăstămuri a să giura și a să blăstăma începu, precum acestea nighina neprietinului între sămânța grâului și mugurul pădureț în hultuoana domesnică, hultuită să fie:² „Însă iarășile, o, domnul meu, de vreme ce ca acestea la ureche-ți s-au sfârâit (**ce crosocôhm**), aibi grijă (că vicleșugul înțeleptului cu multul mai cumplit ieste decât a nebunului). (O, piiele diavolului supt părul

¹ Fiind înștiințat că bostangiii îl urmăreau pentru a fi capturat, Dimitrie refuză să vină la cea de a doua întâlnire, pe motiv că trecuseră cele cincisprezece zile de armistițiu, situație ce obliga pe Toma să reinnoiască jurământul pentru garantarea securității personale a Inorogului.

² *Nighina între gr`u înseamnă minciunile pentru adev[r, iar mugurul p[dure] în hultuoana domesnic[hultuit[s[fie — cuv`ntul r[u] în inima bun[(D. C.)—* astfel caracterizează scriitorul blestemurile și jurămintele false de loialitate ale lui Scarlat.

dracului! Cu ce fel de împletecături următoare ocara-și supt numele altuia mai denainte a o vâri silește.¹ Că domnul bine știe (că firea decât deprinderea mai veche ieste și totdeauna clevelele rele strică obiceele bune), de unde poți prepune că dintr-aceste sunate să fie vreunele și adevărate. Iară cât despre partea mea ieste, pre chipul nezugrăvit² mă giur, că despre partea Șoimului, nici în voroavă-i meșterșug și-n faptă-i vicleşug macar cevaș n-am priceput (caută aicea giurământul vicleanului supt numele dreptului acoperit). Însă eu spre toată porunca de binelui meu făcătoriu macar cum nu mă voi lenevi, ce iată, în pripă înapoi mă voi întoarce și de acestea prepusuri foarte tare a te adeveri și a te odihni voi sili.³

Aședară, Hameleonul întorcându-să, în cale gândurile cele fără cale procitiia și de pomenirea străjii crocodilului nu puțină întristare simția, ce ca valurile țărmerii una după alta chitelele inima îi izbiia, socotind precum silța i s-au vadit și lațul i s-au descoperit. Apoi iarăși singur șie parigorie și mângâiere făcându-și, în sine dzicea: „Pentru crocodil Șoimul cevași macară nu știe, carile, de ar fi știut adevărat, știre i-ar fi dat. Dulăii și Râsul să-i spuie,

¹ Neputându-și stăpâni stările sufletești de ură și revoltă, scriitorul obișnuiește uneori să intervină din afara operei, cu aprecieri dure și chiar invective la adresa personajelor neagreate sau în adresa conduitei lor reprobabile. Scriitorul se dovedește o natură pătimașă, el constituind astfel un caz literar prin care putem înțelege cum lipsa distanței în timp față de evenimentele trăite nu lasă loc decantării sentimentelor, ci facilitează manifestarea brutală a unei subiectivități exagerate.

² *Chipul nezugr[vit: sf nta n/fram/ (D. C.)* — aluzie la năframa Mariei din Magdala, pe care s-a imprimat, potrivit tradiției evanghelice, chipul lui Isus Hristos în drumul său spre Golgota.

³ Văzându-se nevoit să ducă un răspuns negativ lui Toma, Scarlat, de teamă să nu piardă prilejul oferit de cea de a doua întâlnire, își ia obligația față de Dimitrie de a face toate demersurile pentru ca lucrurile să se soldeze cu bine, iar, pentru a înlătura suspiciunea lui Cantemir, laudă spiritul de corectitudine al șefului agenților munteni.

de ar fi și vrut, n-ar fi putut, căci nici vremea i-au lăsat, nice strâmtorile drumurilor acestora cale le-au dat. Eu singur, nu lui, nu altuia să-i spui, ce așezi de ași ști că piielea de pre mine știe cele ce dzac în mine, singur mie samă făcându-mi, de care brad în ceastă pădure¹ ieste mai înalt, de acela m-ași spândzura. Ce altă nu ieste, fără numai Inorogul nici o parte a primejdii în prepusul gândului neadusă nelăsând (căci înțeleptul mai mult de cele împotriva decât de cele după voie chitește), de lucrul ce-și prepune, precum adevărat să fie înțeles dzice, și ce nu știe arată că știe, pentru ca adevărul științii să agonisască.“ Ce, după lineștea mângâierii aceștia, iarăși furtuna întristării i să scornia, dzicând: „Bine că macar că de crocodil adevărată știință nu are, dară iată că de dânsul prepus are, de ce are prepus are și grijă, de ce are grijă are și pază, și cu paza bună din primejdia rea poate să scape. De care lucru, acmu toată puterea meștersugurilor să-mi cheltuiesc trebuie, pentru ca din prepusul ce au întrat să-l scoț și după pofta voii mele la locul prundișului să-l cobor, în carile toată nedejdea tâlcuirii visului meu să sprijănește. ²“

Acestea răul rău gândind și cu chiteala învălindu-le și dezvălindu-le, la Șoim sosi, cătră carile, după închinăciune, într-acesta chip grai: „La Inorog am fost, de cât poruncă mi-ai dat, pre amănuntul i-am spus. La lucru gata și la cuvânt stătătoriu l-am

¹ *Brad [n p] dure: cas[] n cetate (D. C.)* — întrebându-se, în monologul său, cine ar fi putut să prevină pe Cantemir de primejdie, Scarlat ajunge la constatarea că nimeni nu putea face acest lucru dintre cunoștințele sale implicate în acțiunea de urmărire (Toma Cantacuzino, agenții și spionii, Mihalache Ruset). Nici chiar el însuși nu putea face acest lucru, iar dacă ar fi făcut-o, zice el, s-ar spândzura de cea mai înaltă casă din Istanbul. În cele din urmă, consideră că suspiciunea lui Dimitrie este rezultatul unui spirit înțelept, frământat de întâmplările potrivnice (o altă notă pentru autoportretul scriitorului).

² Sunt remarcabile, din punct de vedere literar, frământările și incertitudinea lui Scarlat în legătură cu eventualitatea descoperirii planului său, precum și obstința cu care caută noi mijloace de a face posibilă întrevederea dintre Toma și Dimitrie, scopul adevărat fiind acela de a-și captura victima.

aflat, numai pentru vinirea-i îndată o pricină află, ce și aceia cu întreagă și înțeleaptă socoteală ieste, de vreme ce dzice că so-rocul carile ați fost pus să fie trecut, pentru carile de iznoavă adeverița cuvântului poștește. Mai ieste și altă pricină, carea oarece în gânduri puindu-l, nu puțin vinirea-i înpiedecă, adecă precum de un crocodil să fie înțeles, carile, sau pentru dânsul, sau după obiceiul lor, trecătoarele apelor să fie pădzind și, sau cu știința a altor dulăi, să nu cumva preste știința ta ce nu gândește el și ce nu-i poștești tu să i să tâmple. Pentru carile a-l mângâia, cu fel de fel de socotele și cu multe giurământuri din prepus a-l scoate cât am putut am nevoit, și precum acestea sint să nu le creadză (ia aminte vicleană voroava a viclenii jigăniei). Așjderea, despre partea ta unele ca acestea să să lucredze, lumea de s-ar clăti, peste puțină ieste; nici dulăii, sau altcineva, preste știința ta ceva, nu numai a face, ce așeși mai nici a gândi să nu poată l-am adevedit (căci eu, robul tău, așe știu, așe și credzu). Ce el în cuvintele mele de tot a să odihni poate să nu poată. De care lucru, cu tot de-adinsul din prepusuri ca acestea să-l scoți trebuie, ca binele cu bine făcând, toate deplin și cum cinstei tale să cade să să isprăvască (că păscarii răutății undițile vicleșugului spre vânarea și moartea binelui din față până în fundul mării necunoștinții aruncă).“

Șoimul, despre inima sa curat știindu-să, pentru alții lucrul a cerca să apucă, și așe, îndată pre dulăi la sine chemând, de au ceva știre pentru îmbletele crocodilului vârtos îi întreba. Ei alalt vicleșug ascundzind, pentru crocodil într-adevăr tare să giura, precum nu de îmbletele lui să știe, ce așeși nici de nume-i până acmu să nu fie audzit. Așe, dulăii în strâmbătate pe dreptate să giura (căci spurcata lighioaie până într-atâta urmele vicleșugului șuvăisă, cât și soțiile vicleșugului a i le cunoaște deplin nu putea) și tot prepusul de la mijloc cu vârtoase blăstămuri râdica¹. Șoimul,

¹ Aflând de la Scarlat despre bănuielile lui Dimitrie privitoare la paza bostangiilor, Toma cheamă pe agenții săi, care, având sarcină expresă de la

în multe isteț și provideț, iară într-aceasta pristăviii sale bizuindu-să, prost și lesne credzătoriu să arătă. Deci dulăilor credzind și despre Hameleon nici cum prepus având, supt răutatea alto-
ra, dreptatea și bunătatea sa prea ieftin vându, într-acesta chip cu scrisoarea pre Inorog adevărind:

Dup[]nchin[ciune: „Câte prin Hameleon mi s-au dzis, m-am înștiințat. Deci pentru prepusurile carile grijea ți le-au scornit, adev-
verit să fii, că de nu din singură grijea sint, ce altul cineva din crieri le-au plăzmu-
it, unul ca acela nici al nostru, nici al vostru priietin ieste, fără grijă dară la împreunarea de folos vino. Și mă crede că pre numele a nenăscutului Vultur, pre singele a nevinovatului miel și pre duhul a toată viața¹ mă giur că în inima mea nici au fost, nici ieste, nici va fi vicleșug, nici la alții a fi am simțit. Ce orice pentru folosul vostru ar fi, aceia silesc, nevoiesc și învoiesc.“

Acesta răspuns Hameleonul de la Șoim luând, îndată înapoi la Inorog să întoarsă, căruia, după citeala slovelor, de la sine ca acestea adăogea: „Vedzi, dzice, o, domnul mieu, că Șoimul cu ale sale drepte giurământuri, ale mele adevărate maînte dzise cuvinte adeverește și mai vârtos eu (carile în dragostea ta nemărui al doilea nu m-oi număra), în tot chipul și pre dânsul, și pre dulăi tare am ispitit și dintr-alți a lor pre dinafară ce au iscoade cu mare osirdie am iscodit, ce macar cât negrul supt unghelucrul acesta așe a fi nu l-am aflat. Acmu dară, alalte în deșert prepusuri din socoteală scoțind (și mă iartă căci, din adevărata dragoste pornit, cuvinte cani necioplite slobod), la poftita-ți împreunare îl priimește (că pentru îndelungarea vremii pricinele poftorite pre o parte micropsihie, iară pre alta apsifisie arată, carile priietinului răceală, iară nepriietinului fierbinteală scornesc.)²”

Brâncoveanu să prindă pe Cantemir, jurară că nu știu nimic, ascunzându-i cursa pregătită. Încă o dată naiv și lesne încrezător, Toma scrie lui Cantemir că poate veni liniștit la întâlnire, asigurându-l că nu i se va putea întâmpla nimic rău.

¹ *Nen[scutul Vultur, nevinovatul miel, via\ a tot duhul: Sf' nta Troi\] (D C.)*

— Sfânta Treime, una din formulele de jurământ din acea vreme.

² Fin psiholog, Scarlat caută să convingă pe Dimitrie că după atâtea asigurări,

Inorogul, macar că grijea carea avea nici din fantazie născută, nici după spurcată socoteala Hameleonului, adecă minciuna grăind, adevărul să scoată, ce din adevărate argumenturi a buni prietini înștiințat era¹ (însă pronia dumnădzăiască calcă socoteala muritoarească), apoi dreptății sale lăsindu-să și megalopsihii <i> sprejinindu-să, precum în desară la locul știut să va coborî, cuvânt dede (că singele carile ieste să cură, în vine a rămânea cu anevoie ieste).

Hameleon, plin de duhul răutății și înflat de vântul fărălegii, cu mare bucurie din vârvul muntelui nu numai cu picioarele viclenii alerga, ce și cu aripile diavoliii zbură, căci în săvârșirea răutăților ca furnica în pierirea sa aripi să fie agonisit i să părea, carea și pre Hameleon în dzua izbândii îl aștepta. Aședară el, cu atâta agerie slobodzindu-să, întâi la crocodil, pentru ca de vinierea Inorogului într-acea sară să-l adeverească, apoi la dulăi alergă căroră bună nedejde să aibă le vesti, căci sfârșitul tuturor ostenelelor s-au apropiat și neprietinul în lavirinthul neștiinții s-au încuiat. Iar de cîia înainte toată treaba nu în nevoință, ce în voința lor rămâne, dzicea, și, precum vor pofti, așe cu dânsul a face vor putea, îi adeveriia.²

De acolo la Șoim întorcându-să, de fără prepus în desară vinierea Inorogului îl înștiință. Așjderea, din inimă cumplite, iară din gură zugrăvite și șicuite cuvinte arunca, dzicând: „Iată acmu, o, domnul meu, că după sudoroasele ostenituri și în toate părțile fără preget alergături, slujba carea asupră-mi am luat, spre cel

mai ales din partea lui Toma, poate veni fără grijă la întâlnire, refuzul său putând fi interpretat fie ca lașitate (micropsihie), fie ca dispreț (apsifisie) față de Toma, situație ce ar putea duce la răcirea amicitiei dintre cei doi și tot atât la dușmănia șefului agenților munteni.

¹ În *Istoria Imperiului Otoman*, Cantemir mărturisește că cel care l-a prevenit de primejdie a fost un turc, „bun prieten“ al său, defterdarul Firari Hasan-pașa.

² După ce obține adeziunea lui Dimitrie pentru cea de a doua întâlnire cu Toma, Scarlat anunță și pe agenții munteni și pe bostangii că victima le poate cădea în mână.

de obște folos în ceastă sară a să isprăvi nedejduiesc. Numai iarăși a te ruga îndrăznesc (că tremurătoare iese inima celuia carile pentru priietinul său cât pentru sine să îngrijlivește), să nu cumva preste știința ta jiganiile fără socoteală ceva împotriva Inorogului să facă, și așe, mare necinste și ocară de numele tuturor decât pripoiul de aramă mai tare să va lipi.¹ Atâta numai că în lume eu mai prelesne a mă curăți voi putea, de vreme ce în adeverința cuvintelor tale nedejduindu-mă, cu multe ale mele giurământuri și ca cum s-ar dzice cu cuvinte crunte² l-am adevérit și la locul prundișului l-am coborât. “Șoimul, oarecum cani cu mânîe: „Lasă, rogu-te, dzisă, că destul îți sint cuvintele deșerte și șicuite, cu carile până acmu urechile mi-ai mâncat (că de multe ori sufletul sãmălăuitoriu cuvinte decât vrăjile Pithiii mai nemeritoare izbucnește). Că ce fărălege ar fi aceasta, ca după atâta legături și întărituri, lucru împotriva precum a muritorilor, așe a nemuritorilor să să facă? Nu dea Dumnădzău în curată inima mea împuțite spurcăciuni ca acestea să între. Ce du-te de te odihnește, căci știu că vii fi ostenit și pentru acestea mai multă grijă în zădar nu îmbla purtând, căci grijea cinstei cuvântului și numelui meu eu o știu păzi.“ Hameleonul dzisă: „Facă cereștii ca toate după poftă să iasă. Iară eu, la odihnă ducându-mă, aceasta te poftesc, ca în ceasul ce împreunare veți avea știre să aib, și aceasta nu pentru altă, ce numai de plinierea cuvintelor lui înștiințându-mă, somn cu linește și noapte fără gânduri să petrec.“ „Fi-va“, Șoimul dzicându-i, el la borta lui să dusă. Însă nu mai curând în strat s-au aruncat, până nu de tare străjuirea crocodilului s-au înștiințat³ (că toți viclenii în răutate grijivi, iară în bunătate trândavi sint).

¹ *Pripoiul de aram[: lipitura oc[r`i la nume (D. C.)* — perfidul Scarlat, care aranjase toate spre nenorocirea lui Dimitrie, atrage din nou atenția lui Toma că, după atâtea eforturi, ar fi nepotrivit ca Inorogul să cadă pe mâna agenților, situație ce s-ar solda cu o faimă proastă și pentru Toma, și pentru Scarlat.

² *Cuvinte crunte; leg[turi cu giur[m`nt (D.C.)*.

³ Obținând de la Toma promisiunea că îl va înștiința asupra momentului

Iară Inorogul, după datul cuvânt, dacă ochiul cel de obște genele orizontului peste lumini își sloboade, la locul orânduit să coborî, unde și Șoimul îndată sosi. Deci după ce dintr-îmbe părțile cădzutele țeremonii să isprăviră, Șoimul voroava într-acesta chip începu: „Împreunarea aceasta acmu între noi ieste a doa. Iară începătura a adevăratei dragoste din împreunarea dintâi în inimile noastre s-au zămislit și până în cel deplin a bunelor vreri stat au crescut (că în curată casa sufletului painjina minciunii a să prinde loc nu are). De vreme dară ce dintâi, de sfânta-ți dreptate înștiințându-mă, acmu calea dreptății a călca și urmele credinții în cărarea adevărinții a pune voi.¹ Va ști dară iubitul meu prietin că după voroava dintâi, dintr-îmbe părțile ce mai cu folos și mai de cinste ar fi, aceia a isprăvi, cu gândul, cu cuvântul, cu lucrul și cu totul în tot chipul am silit (ce voia slobodă ieste o împărăție mare, în carea nici dreapta socoteală, nice strâmba asupreală biruință a avea poate). Iară acmu, preste toată nedejdea, răspuns nenedejduit luând, precum cuvintele Corbului în vreun stătătoriu temei nu să așadză am cunoscut. De care lucru, nici vreun lucru cu aședzare sau cu adevărință pociu nedejdui (că depre unghe leul cu toții cunosc, iară de pe cuvânt inima înțelepții numai a iscodi pot). Iară pricina aceștii a mele nenedejduirii ieste că din slovele Corbului toapsăcul răului i să cunoaște, carile nu într-îmbe părțile, ce numai ce după a sa voie șie de folos a fi i să pare, aceia prin a mea nevoință lui să să facă silește, adecă ție în viață cădere, iară mie în cinste scădere sirguiește. De vreme ce, după porunca carea dintâi de la dânsul

întâlnirii cu Cantemir, Scarlat a informat încă o dată pe bostangii să nu piardă prilejul.

¹După apusul soarelui are loc cea de a doua întâlnire dintre Toma și Dimitrie, tot în palatul prințului de pe Bosfor. Primul care ia cuvântul este Toma, care își ia obligația să fie obiectiv, adică să respecte dreptatea, adevărul și spiritul de loialitate (credință). Aceste trei virtuți configurează încă o dată portretul de cavaler pe care scriitorul îl face lui Toma.

aveam, pacea și dragostea adevărată înțelegeam, iară acmu, de pre cărțile ce-mi scrie șicuită și vicleană o cunosc, lucru carile inimii mele foarte scărândăvicios și dreptății foarte urăcios ieste. Spre carile în viață nici gura mi să va deșchide, nici limba mi să va întinde, nici mâna mea îl va cuprinde, însă adevărit să fii, o, priietine, că nici viclean stăpânului mieu mă voi face, dar nici călcătoriu de lege, nici vândzătoriu dreptului a fi voi priimi (că voia dumnădzăiască decât porunca stăpânească cu multul mai strașnică a fi trebuie să cunoaștem). Deci tot adevărul ieste că celea de carile despre tine să mă păzesc îmi poruncesc, acelea ei și în gând și în cuvânt le au. Cărora ochiul cel ce ascunsele inimii și dzilele veacului privește după faptă în trup și-n suflet să le răsplătească. Iară pre tine de tot vădzutul și nevădzutul priietin nesupărat și nebetejit să te păzască. Deci, de acmu înainte, și mai tare, și mai bună pază îți trebuie, nici în cuvintele cuiva încredințare să aibi, de vreme ce, nu numai pre tine, ce și pre mine pentru tine cu toată greuimea necinstei a mă încărca au învoit, ca supt numele doftorii, prin cinstea credinții mele, otrava să vândză, carea în pânțelele celor ce o vor întinde, sau nevino-vatului o vor vinde, să vie. Iară pre mine în catalogul adevăraților priietini numărându-mă, înaintea cerescului Vultur, cu toată adevărînța inimii mă giur că în viața mea de bine voitriu să-ți fiu și oricând și ori în ce a-ți sluji voi putea că nu mă voi lenevi cuvânt îți dau.¹⁴

¹ Din nou Toma se vede pus în situația delicată: sau de a face act de loialitate față de domnul său, sau de a respecta dreptatea și prietenia. Hotărât să meargă pe calea dreptății, el dezvăluie lui Dimitrie că nu trebuie să spere nimic bun din partea lui Brâncoveanu, care urmărește să-l piardă. În aceste condiții, el, Toma, nu vrea să devină nici unealta vicleșugurilor și necinstei, la care este silit prin funcția pe care o ocupă în politica domnului Țării Românești, dar nici să trădeze, să viclenească pe domn; de aceea, prevenindu-l de primejdia care i se pregătește, el consiliază pe Dimitrie de a lua toate măsurile pentru a nu se lăsa pradă dușmanilor săi. Prin această situație, scriitorul subliniază din

Inorogul aceste cu fierbinteala adevărului cuvinte ascultând, precum de năcazul carile videa că asupra dreptății vine, grăiește, în scurt pricepu și mai mult altă voroava nelungind, Șoimului mulțămită făcu, căci n-au ascuns despre dânsul tot adevărul, și într-acesta chip, după mulțămită, îi grăi: „După giurământurile carile spre dragostea și prieteșugul între noi din singura a inimii tale plecarea ai făcut, de acmu înainte frate a te numi mă îndeamnă. Deci, frățiorul meu, canii pre scurt o poveste să-ți spuie, cu ascultarea să nu te lenești te poftesc (că în trii chipuri și ca cum prin trii porți înluntru palaturilor cunoștinții lucrurilor a întra putem: prin pildele celor trecute, prin deprinderea cestor de acmu și prin bună socoteală celor viitoare). Deci istoriile încă o parte a ceștii sentenții fiind, din cele multe una ieste aceasta: Odânoară¹, frate, era un păstoriu

nou contradicția de principiu care are loc între regulile vieții politice și etica religioasă a vremii, adică între ordinea politică și cea morală. Pe de altă parte, opțiunea lui Cantemir pentru ordinea morală (vezi textul: „voia dumnădzăiască decât porunca stăpânească cu multul mai strașnică a fi trebuie să cunoaștem“) ne obligă să considerăm că modelul cavalerului, întruchipat aici și de Toma, și de scriitor, aparține acesteia.

¹ La cea de a doua întâlnire cu Toma, Dimitrie Cantemir spune în fața acestuia o povestioară cu tâlc, pe care o putem intitula *Povestea porcariului*, subiectul fiind luat din viața de toate zilele a țaranului român. Mândru de cultura sa, scriitorul expune, prin intermediul acestei narațiuni, ideile sale social-politice privind criteriul fundamental în alegerea domnului — cultura, o serioasă pregătire intelectuală. Dezvoltându-și punctul de vedere, marele gânditor vroia să demonstreze interlocutorului său cum un om necultivat va folosi puterea politică nu în folosul general, ci pentru a-și da frâu liber pornirilor sale animalice. Deși aceste idei se întemeiau, desigur, pe destule exemple concrete de acest fel din istoria țării noastre din trecut, povestea expusă avea și o adresă directă. Prin porcar Cantemir înțelege, în realitate, pe Constantin Brâncoveanu, care nu prin merite personale, ci printr-o întâmplare, printr-un concurs de împrejurări ar fi ajuns domnul Țării Românești. Stăpânit de prea multă ură, Cantemir comitea de fapt o mare nedreptate; istoria, dreapta judecătoare a faptelor și a oamenilor, ne-a transmis, în persoana lui Brâncoveanu, imaginea unui domn de mare relief politic și cultural.

de rămători carile cu simbriia a tot satului în carile lăcuia din dzi în dzi viața își sprijenia. Acesta în proastă viață ca aceasta dzilele petrecându-și, nici cu audzul fără grohăitul porcilor, nici cu viderea fără prostiia satului aceleuia, altă ceva învățasă. Iară într-o dzi, cu altul (carile din cetate viind, pre acolea a trece i să tâmplase) în voroavă cădzind, pentru numele cetății în urechile porcariului să sună. Deci cetatea, ce și cum ar fi, nicicum în mintea lui să încapă nu putea, ce fantaziia, uneori ca un cuptoriu, alteori ca un cotlon, iară alteori ca pre o șură de dobitoace i-o zugrăviia (că fantaziia la proști cele vădzute numai a închipui poate). Deci cum și ce ar putea fi cetatea ca să să înștiințedze, cu pofta aprindzindu-să, rămătorii în câmp pustii lăsind și oarece fărmașuri de pâne carile cu sine avea, în glugă luând, pre drumul pre carile drumățul vinisă vârtos purceasă. Așe, într-acea dzi până în sară calătorind, unde întunerecul îl apucă, acolea popasul și masul își făcu (ce norocul și pre porcariu, și pre olariu tot cu o orbime caută), carile pre purcariu aproape de porțile cetății și de norocirea ce-l aștepta adusese. De vreme ce împăratul carile acelor olaturi stăpâniia și într-acea cetate împărăția, în dzua ce trecusă dintre numărul viilor ieșise și moștinatoriu din trupul său nelăsind, între domnii și senatorii aceii monarhii, cine în scaun s-ar sui mare dihonie și zarvă să făcu (căci la stăpânire toți vrednici să șocotesc, iară la supunere nici unul de bunăvoie priimește).¹ În scurt, nicicum unul altuia al doilea șocotindu-să, cu sfatul de obște aleasă ca a doa dzi, pre poarta cetății, carea spre răzsărit caută, să iasă, și ori pre cine mai înainte, veri din streini, veri din cetățeni, pre cale ar tumpina, pre acela la scaunul împărății <i> și la corona monarhii să-l râdice. Deci după sfatul de cu sară, de dimineață sculându-să (căci nici norocul porcariului dormiia), lângă drum pre porcariu din pajiște sculându-să

¹ Este o aluzie la boierimea moldoveană, despre care izvoarele timpului mărturisesc că alerga cu plăcere după puterea politică, displicându-i, în schimb, ideea supunerii față de autoritatea domnească.

și la urdușii ochi cu mâinile frecându-să, aflară, pre carile îndată cu cinste rădicându-l și din rufoase sucmane în porfiră primebindu-l, în lectică împărătească îl aședzară și, cu mare alaiu, până la curțile împărătești petrecându-l, după obiceiul locului, cele ce să cădea ȣeremonii spre încoronarea lui făcură, de unde s-au luat cuvântul carile să dzice: (Sara ghigariu, dimineaȣa spătariu). Porcariul, uneori vis, uneori părere, alteori ca o basnă de poveste lucrul carile aieva și adevărat să făcusă a fi i să părea. Iară unul dintre senatori cătră alalți dzisă: „(Celea ce norocul face, nici mintea, nici socoteala a desface poate), însă (Oul cioarăi, de pieptul păunului o mie de ani de s-ar cloci, din găoace tot de cioară, iar nu de păun puiu va ieși), în care chip și împăratul acesta cu vreme nu la ce nărocul l-au adus, ce spre ce firea l-au născut va arăta, și această a mea prorocie nu din deșartă fantazie scornită să o socotiți, ce aminte cuvintele și faptele îi luați. Că iată, îndată ce la puterea împărăȣiiei s-au suit, nu de omenie, ce de porcie s-au apucat, de vreme ce, pre câți în satul în carile porcii păștea, pentru ceva pizmă avea, pre unii a-i omorî, pre alȣii a-i izgoni și cu alte feliuri de pedepse a-i domoli au stăut. (Că stăpânul nou după pizma veche a izbândi spurcat lucru ieste.)“ Și adevărat că împărăȣiia aceia până mai pre urmă, de tiraniia lui, la mare primejdie de pohârnire sosind și acmu ca un pojar în fânul uscat răutate-i în toate părȣile lăȣindu-să și ijdărându-să, tuturor lucru nesuferit a fi să cunoscu. Și așe, cu toȣii sculându-să, în așternutul unde cu felii de felii de spurcăciuni să tăvăliia aflându-l, și dzilelor, și tiranii¹ sfârșit îi pusă.

Într-acesta chip, o, frate, și epitropiia Corbului arată că, precum el Corb, așe cuvintele, dzisele și faptele de Corb îi sint; și cu vreme, cu glasul ce are, singur șie și menitoriu și chedzilor

¹ Cantemir condamnă, în mai multe locuri, transformarea puterii politice în diktatură personală, fenomen obișnuit pe acea vreme, formula politică curentă fiind monarhia absolută.

izbânditoriu își va fi. Iară când și cum aceasta s-ar tâmpla (izvodul norocului, ochiul muritorului vreodată a-l citi nu poate¹).“

Aședară, Inorogul și Șoimul, prin câtăva vreme a nopții pilduind și vorovind, să sculară și, amândoi frățeste îmbrățișându-să și sărutându-să, iarăși pre numele cerescului Vultur să giurară, ca până la moarte prietini nedespărțiți și în toate primejdiile unul altuia popreaoa răzimării și mână sprejenirii să-și fie și dragostea vecinică și neimată să ție.²

Și așe, despărțindu-să, Șoimul, ieșind, la locul său să dusă, iară Inorogul, știind că după coborârea lui poticele munților s-au închis (că cei ce în munți lăcuia nopțile poticele până în răvârsatul zorilor încuiate a le ținea obiciuți era) și precum înapoi a să întoarce cu puțin<ță> a nu fi socotind, peste apă cu înotatul a trece în credința valurilor să lăsă.³ O, lucru jelnic și de socoteala muritorilor neagiuns, cum pronia cerească pe dreptul de la viclean a să dosedi lasă și cel curat în lațul spurcatului a cădea suferi? Adevărat dară că la acesta lucru dovedele a căderilor vechi aporiia de n-ar dezlega, nu cu puțină înădușala a tot sufletul filosofia atomistilor socotelele muritorilor și cu dânsese împreună lucrurile lumești ar stăpâni. Ce prepusul **tvn automctwn** râdicând, necunoscută a necunoscutului chivernisală pre toate din capăt până la sfârșit atingând, și pre fietecare cădere, la vremea și orânduiala sa, tare aședzind, rămâne ca tot prostul din cele

¹ O precizare sumbră a sfârșitului dramatic al lui Brâncoveanu, previziune făcută, așadar, cu zece ani înainte de decapitarea lui la Istanbul (15 august 1714) din ordinul sultanului Ahmed III.

² O mărturisire deschisă a faptului că cea de a doua întâlnire se încheie cu un legământ de prietenie și ajutor reciproc între Dimitrie și Toma, situație ce explică trădarea acestuia din urmă față de Brâncoveanu în timpul evenimentelor de la 1711.

³ *Poticile p`n[/n dzu/]nchise: por`vile cet[`ii nop`vile]ncuiate (D. C.)* — noaptea, târziu, când porțile cetății Istanbulului erau închise, Dimitrie Cantemir caută să se întoarcă cu barca pe apă la casa demnitarului otoman, unde găsisse refugiu.

vădute pre cele nevădute cu ochiul sufletului a videa să poată și precum (răul pentru dzua rea să păzește, iară bunul ca metalul în foc cu nevoiele să lămurește) să înțâleagă.¹ Deci Inorogul pre sama a nestătătoarelor undelor apei dându-să (macar că și aceasta cale fără mare prepus de primejdie nu-i era, precum mai pre urmă s-au vădzut, că nu socoteala lui, ce nemutată orânduiala norocului l-au amăgit), însă (din multe chipurile primejdii cea mai mică și mai iușoară a alege lucru înțeleptesc ieste) și pre marginea apei în sus, spre crivăț înotând, prădătoriul lacom la pradă în mare strajea nopții calea trecătorii străjuind păziia. Unde Inorogul sosind (o, furtună în apă lină, o, fărâmare corăbii în liman, o, faptă nefăcută și poveste nepovestită și audzită, îndată de la toți hulită, o, lucrul diavolului supt meșterșugul Hameleonului, o, Hameleon decât diavolul mai diavol, o, jiganie spurcată și decât toată fiara mai vrăjmașă și mai sălbatecă)², iată de năprasnă crocodilul în valurile apei sunând și vâjâind, asupra-i sosi. Inorogul, întâi huietul apei audzind, apoi și chipul groznicii jigăniei vădzind, îndată vicleșugul mai denainte gătit simți și fără nici o împotrivire spre nesățioasă vânarea lui să dede.

Crocodilul acmu fălcile pentru ca să-l înghiță căscând, Inorogul, toată fața vicleșugului și izbânda vicleanului într-un cuvânt cuprinzând, dzisă: „(Satură-te de singe nevinovat, Coarbe, de carile pururea flămând și nesăturat ai fost³)“. Crocodilul, cuvânt ca acesta de la Inorog audzind, lăcomiia fălcilor își înfrână și numele Corbului la mijloc adus ce va să fie cu de-adins cercetă (că

¹ Considerații filozofice asupra soartei omenești: excluzând interpretarea atomistă a întâmplărilor („căderile“) din viața omului, Cantemir consideră, în acord cu filozofia creștină, că neplăcerile și încercările suferite în mod nejustificat de cei buni, au o explicație în rațiunea divină, pe care mintea umană n-o va putea cunoaște și pricepe niciodată.

² Din nou o pornire subiectivistă la adresa lui Scarlat.

³ Văzându-se prins de bostangii, Dimitrie își dă seama că arestarea sa se făcuse la stăruințele lui Brâncoveanu și îl acuză de acest lucru în fața lor.

spurcatul Hamleon nici crocodilului tot vicleșugul descoperisă¹). Inorogul deodată nici împotriva, nici după voie ceva răspundzind, ca mielul spre giunghere adus, mulcom tăcea și numai dintr-adâncul inimii: „O, dreptate, o, izbândă!“ striga (că în nevoi fapta pe făcătoriu oarecum peste cunoștință cunoscându-l, ca fiul către părinte de apăsul ce are să jeluiește). Iară după câțeva vreme socoti (că la vremea de trebuință cu cuvântul bine a să sluji și tare a să nevoi lucrul înțelepților ieste). De care lucru, cătră jiganie voroavă ca aceasta începu: „Nu socoti, o, jiganie, că doară de groznic chipul tău în ceva m-am spăriiat, sau căci acmu în puterea ta mă aflu, despre tine vreo grijă ca aceia port, ca carea socoteala întreagă vreo mângâiere a afla să nu-i poată, ales că bine cunosc că nici trupul meu de stomahul tău a să mistui, nici cornul meu de gâtlejul tău a să înghiți poate. Așj-derea, nici vreo întristare noă, precum sufletului mi-i fi dat, să ți să pară, de vreme ce din tinerețe și așeși din copilărie cu furtuna a mă giuca și în tot chipul a mă lupta obiciuit și deprins sint, atâta cât nici ea din urgiile sale în mine ceva neazvârlit, nici eu de la dânsa ceva nesuferit să nu fie rămas socotesc, și mai vârtos cu aceasta mi să pare că toate sigețile din tolă să-și fie vărsat, cu carile sau orânduiala vecinică într-un chip să să plinească, sau a mea îngăduință de acmu înainte ispitele ieste să-i batgiongurească (căci precât primejdiiia s-ar socoti mai mare, pre atâta sfârșitul să nedejduiește mai tare). Toți muritorii pururea în sin doi sorți purtăm, carii unul a morții, altul a vieții sint, și amândoi din ceasul zămislirii împreună cu noi în toate părțile, în toate locurile și în toate vremile din fire să tovărășesc. Deci, oricarile povață înainte ne-ar merge, vrând-nevrând ieste să urmăm. Nu lipsăsc unii dintre muritorii carii pre sorțul morții groaza cea mai

¹ Rezultă că amestecul lui Brâncoveanu în capturarea lui Cantemir nu era cunoscut de șeful bostangiilor (crocodilul), Scarlat necomunicându-i acest important amănunt.

de pre urmă îl hotărăsc, însă aceasta la cei adevărat înțelepți pururea de batgiocură s-au ținut. De batgiocură dzic, căci altora spaimă, iară lor socoteală aduce. Spaimă, dzic, altora, căci trăind, a muri nu să învață. Socoteală lor aduce, căci trăind, princet a muri să învață, și așe, nu de spaima cea mai groznică să îngrozes, ce, ori cu ce tâmplare ar fi, periodul firii cutrierând, ocolesc, săvârșesc, și, din robiiia furtunelor scăpând, să mântuiesc. De care lucru, nu cea mai mare spăriiere, ce cea de pre urmă mângâiere li să pare și le ieste. Deci de vreme ce sorțul firesc la mine știut, așteptat și în samă nebăgat ieste, cu cât mai vârtos sorțul tâmplătoriu (a căruia punct neînsămnat ieste), în samă mai nebăgat și mai înfruntat va fi, pre carile îndrăpntnică furtuna aducându-l, scutul sufletului vitejesc a-l sprijeni i să cade. Adevărat dară amară întristare inima mi-ar fi simțit când nepriietinul pentru a mea lenevire sau proastă socoteală m-ar fi amăgit (căci cu bună samă atuncea să cade cuiva a să întrista, când, prin a sa trufie și nebăgare în samă, singur șie scădere și nevoie își aduce). Iară acmu orânduiala viitoare nebiruită și din toate părțile neclătită stând (nici asupra vântului vetrelele a întinde, nici în mijlocul furtunii cărma fără nedejde a părăsi trebuie, că ceasta a fricosului, iară ceia a nebunului lucru ieste). Deci furtuna în mine urgiia a-și plini mai denainte puind, supt numele cereștilor, viclenii muritori cu îndemnarea și sinhorisini ale mele îndrăpntnice norociri fălcilor tale m-au vândut. Și macar că nu a înțeleptului sfetnic ieste a dzice, ah, căci m-am amăgit, ah, că eu nu socoteam că va vini lucrul așe, însă când la numele cerescului să supune pemintescul, pentru amăgirea ce i-ar vini, mare mângâiere și de izbândă nedejde îi rămâne, că numele pre carile cei fără de lege organ și măiestrie răutății lor l-au făcut scuti-toriu în nevoi, agiutoriu în strâmpatori și izbânditoriu în dziua mânăii sale să-i fie. Deci, o, jiganie, cereștii de nu să amăgesc ca peminteștii, după fapta carea au lucrat, în sfântul pre carile cu mare în samă nebăgare l-au spurcat, bună și neîndoită nedejde

am, că în curândă vreme (că la cel ce știe suferi toată vremea scurtă ieste) ceia ce li să cuvine plată să-și ia. Iară de nu, meșterșugul fortunii a supăra, iară al meu cu bună inimă toate a răbda ieste.¹ Ce tu acmu, o, jiganie (de ieste la neamul crocodililor pomenirea binelui), adu-ți aminte că odânăoară în marginea a trii ape, la cetatea carea cheia a doaă monarhii ieste, ne aflam. Unde tu foamea cu ce să-ți domolești neavând, eu cu hrană de biv te-am agiutorit și din gura morții (carea decât tine mai rea și mai vrăjmașă jiganie ieste) te-am mântuit. Deci, sau pentru de binefacerea trecută, sau pentru nedejdea viitoare (că piatra din zidire cu vreme iară la zidire să pune), îndemnărilor neprietinești nu te uita, ce până mâni de aicea slobod mă lasă, că până în dzuă veri binele, veri răul carile mi s-a tâmpla supt titlul numelui tău va rămânea. Iară de mâine încolea, nici răul să-mi faci vrednic vii fi, nici bine a-mi face de vii vrea prin mână îți va vini. Căci sau dulăii gonași chipul fortunii îmi vor muta, sau eu a lor nevointă voi strămuta (că de multe ori noaptea față și dzua ține în brață².”

Crocodilul, aceste a Inorogului vârtoase cuvinte audzind, nici ce voroviia de tot înțelegea, nici ce ar face și de carea întâi s-ar

¹ După rețeta retorică, scriitorul ține un discurs filozofic în fața hasechiului turc, despre destinul uman și despre conduita pe care trebuie s-o aibă omul în fața întâmplărilor și încercărilor vieții. În esență, el împletește principii de viață de tip stoic cu cele creștine — îmbinare realizată de altfel încă din antichitate de filozofia creștină — și-și exprimă speranța, întrucât se socotește nevinovat, că Dumnezeu îl va ajuta să iasă cu bine din această situație critică. Este de remarcat aici cum înțeleptul întrunește în sine conduita stoică și speranța creștină în pedepsirea răului.

² *Cheia a doa[monarhii: cetatea Beligradul (D. C.)* — Belgradul era într-adevăr o fortificație-cheie, loc de dispută între cele două imperii aflate în conflict: cel otoman și cel habsburgic; cetatea se află într-adevăr „în marginea a trii ape“: Dunărea, Sava și Tisa. Cantemir aduce aminte hasechiului că odinioară, la Belgrad (este vorba de retragerea armatelor turcești după dezastrul de la Zenta din 1697), îi făcuse un mare bine și îl roagă, ca recunoștință, să-i dea drumul din închisoarea bostangiilor chiar în seara aceea.

apuca alegea. Una, căci dinții lui de acea poamă și grumadzii de acea bucăța a nu fi, după cuvântul Inorogului, bine videa, alta, că de binele carile de la Inorog odânăoară vădzusă, aminte-i aducându-și, și rușine îi viniia, și mâniia i să scorniia (că la cei ce binele a răsplăti nu știu, din pomenire întâi rușine, iară din rușine mânie să scornește). Ce până mai pre urmă, pre binele obiceinic, răutatea din fire biruind (că cu nemilostivirea neamul crocodililor vestit ieste), pre Inorog la bârlogul său dusă, unde preste acea noapte poprit îl ținu.¹

Iară după ce negura nopții să rădică și săninul de dzuă să arătă, împăratul crocodililor și alalți, cu toții, pentru vânatul carile peste noapte cădzusă de veste luară. (Căci fiară ca aceia vestită să să prindză și la urechile tuturor să nu să sune cu anevoie era). Deci împăratul crocodililor îndată pre un credincios al său la Inorog trimasă, ca într-un chip față de priință, iară într-altul de înfri-coșere și de spăriiere să-i arete (căci împăratul crocodililor pentru vânătoarea și vrajba carea Corbul asupra lui scornisă știre avea²). Deci crocodilul, după porunca stăpănu-său mărgând, cătră Inorog dzisă: „Primejdii de astăzi mâine noroc să-ți aducă și fii cu bună inimă, căci dulăii vânători de ce nedejduiesc, într-această dată putere ca aceia nu au. Numai acmu înțeleasăm, precum de prinderea ta de știre luând, cu toții în toți munții să să fie răvârsat, ca măiestriile carile pre aiurea întinse avea, de pre acolo să le rădice și prea aicea pre aproape să le întindză, ca de ciia într-altă parte a mai scăpa să nu poți. Deci lucrul cu un ceas mai înainte îți caută și cu împăratul nostru de preț te tocmește, căci bine știi că el cu vreuna din monarhiile voastre ceva a face nu are, ce numai dobânda și folosința lui își caută, carea, făcându-să, de

¹ Hasechiul, deși recunoaște binele făcut de Dimitrie, nu-i dă drumul, ci îl reține în acea noapte în închisoare („bârlogul său“).

² }mp[ratul crocodililor: bostangi-ba-i (D. C.) — șeful poliției otomane știa că arestarea lui Dimitrie fusese făcută la intervenția lui Brâncoveanu.

aicea slobod vii ieși și fără nici o primejdie, încotro vii pofti, vii merge.¹

Inorogul cuvintele de la crocodil trimise în tot chipul măsurând și în cumpăna socotelii trăgându-le, în vreme ce mâna din față a merge nu dă, din dos a să apropiia mai bine a fi află, ca cu răspunderea plăcută firea jiganiii lacomă și sireapă să domolească. De care lucru, cătră trimis într-acesta chip răspunsă: „Eu precum fortuna spre aceasta m-au aruncat foarte bine cunosc și de la îndrăptnicul noroc aceasta dosadă îmi pricep. Iară împăratul vostru cu mine omenie de va face, binele de la dânsul voi cunoaște. Pentru care bine, în ceastă dată altă răsplătire să-i fac nu pociu, fără numai știind că firea lui pururea în apă de sete să frige, puțin prav de pre cornul meu ras îi voi da, carile spre potolirea arsurii lui nu puțină putere are.²”

Aceasta crocodilul audzind, înapoi să întoarsă, de carea împăratului său spuind, foarte cu dragoste darul priimi (că sula de aur zidiurile pătrunde). Aceasta giuruind Inorogul și acmu și dând, unul din crocodili pâră dreaptă ca aceasta asupra lui făcând, adecă precum el o dată pre Hameleon vânând și să-l înghițâ vrând, după multă rugămintă cu mari chizășii să să fie slobodzit, însă cu această tocmală ca alt mai mare vânat să-i aducă, sau 1000 de dramuri de panzehr³ să-i dea. „Deci ieri noapte Hame-

¹ Nedepinzând de voința lui Brâncoveanu și urmând vocea intereselor sale personale, mai-marele bostangiilor oferă lui Dimitrie libertatea, chiar în aceeași zi, în schimbul unei sume de bani.

² Dimitrie înțelege argumentarea șefului bostangiilor: trebuia plătită neapărat suma pentru ca să scape cât mai repede din închisoare și anume până când Brâncoveanu nu prindea de veste, presiunile sale bănești putând determina lichidarea fizică a captivului. Neavând la el bani, roagă pe bostangiu să primească deocamdată un mic avans (așa ar trebui să înțelegem expresia; „puțin prav de pre cornul meu ras îi voi da”, sens întărit și de proverbul de mai jos: „sula de aur zidiurile pătrunde”), urmând să acopere toată suma după eliberarea din închisoare.

³ *Panzehr: bani pentru datorii dreaptă* (D. C.) — termenul înseamnă, în

leonul spre vânare această fiară mi-au adus, pre carea nu cu puțină osteneală, trudă și privighere am prins-o. Și așa prețul Hameleonului fiind, până prețul Hameleonului nu-mi va plăti, a să slobodzi nu priimăsc.¹ Împăratul crocodililor de aceasta poveste înțelegând, de pâra carea asupra-i i să face și de plătirea prețului Hameleonului știre îi trimasă, dzicând că amintrilea a-l slobodzi nicicum nu poate. Inorogul, acestea audzind, atuncea tot vicleșugul Hameleonului cunoscu, carile și într-alte chitele mai adânci îl băgară, adecă precum singur Hameleonul spre atâta răutate macar că ar fi îndrăznit, însă fără agiutoriul și îndemnarea altora, până într-atâta lucrul a aduce n-ar fi putut.² De care lucru, socoti că mai mult ceva zăbavă la opreală de va face, poate și mai aspru ceva fortuna să-i arete, și așa, precum prețul Hameleonului va plăti dede cuvânt și, cu cuvântul deodată și lucrul isprăvind, preste nedejde a tuturor neprietinilor, cu suptire meșterșug, din gătate silțele împotrivnicilor slobod și nebetejit scăpă.³

arabă, o piatră nestemată fabuloasă, aparținând credințelor și basmelor orientale. (A se vedea și explicația dată de Cantemir la „scară”).

¹ Dar lucrurile se complică: unul din hasechi roagă pe șeful său suprem să nu elibereze pe Dimitrie până când nu-i plătește și lui suma de bani cu care Scarlat Ruset îi era dator de pe vremea când acesta fusese închis. Aflăm astfel că în timp ce era în închisoare, Scarlat promisese, în vederea eliberării, să dea fie bani (pentru care acum era dator), fie să le aducă în mână pe Dimitrie (ceea ce se și făcuse deja). Se înțelege deci de ce hasechiul cerea de la Dimitrie această datorie a lui Scarlat, dacă vroia să fie eliberat. Mai trebuie subliniat că eliberarea lui Scarlat de la închisoare datorită ajutorului dat de Cantemir, prin plătirea datoriilor, este cu totul altă întâmplare decât cea la care se referă evenimentele descrise aci.

² Bostangi-bași încunoștințea pe Cantemir de pretențiile bănești ale hasechiului său, din care de-abia acum captivul înțelege că principalul vinovat era Scarlat, care lucra pentru Brâncoveanu (nu „fără agiutoriul și îndemnarea altora”).

³ Văzându-se încolțit din toate părțile, Dimitrie înțelese că șansa ce i se oferea era unică și ca atare acceptă prompt să plătească ambele sume după eliberarea sa, care trebuia să aibă loc înainte ca banii lui Brâncoveanu să înceapă să influențeze pe demnitarii otomani.

Iară Inorogul încă în opreala crocodilului fiind și precum în blăstămate vicleșugurile Hameleonului să fie cădzut, vestea prin urechile tuturor să împrăstie, toți munții și codrii de fapta ce să făcuse să răzsuna și toate văile și holmurile de huietul glasului să cutremura¹, atâta cât glasurile răzsunării precum ca o muzică să fie tocmită² să părea, carile o harmonie tânguioasă³ la toată urechea aducea, nici cineva altă ceva audziia, fără numai: „Plecatu-s-au⁴ cornul Inorogului⁵, împiedecatu-s-au pașii celui iute, închisu-s-au cărările cele neîmblate, aflatu-s-au locurile cele necălcate,⁶ în silțele⁷ întinse au cădzut, puterii vrăjmașului s-au vândut. Surcelele i-au uscat, focul i-au ațîțat,⁸ temeliile⁹ de la

¹ Nedreptatea ce i se făcuse lui Cantemir prin intrarea sa în închisoarea bostangiilor era atât de mare, încât natura însăși reacționează, cutremurându-se și deplângând nenorocirea Inorogului. Rezonanța pe care o capătă în natură faptele omenesti, în special cele prin care viața sau dreptatea sunt amenințate, este un procedeu curent în lirica populară română, în special în bocete și chiar în unele balade, ca în Miorița, Toma Alimoș etc. Cantemir, cunoscător profund al literaturii orale, preia în mod creator acest procedeu artistic, reușind să creeze o pagină de mare originalitate și frumusețe literară.

² Scriitorul aseamănă rezonanța naturii cu o muzică „tocmită“, adică alcătuită după anumite reguli. De mai multe ori în *Istoria ieroglific[* el își trădează preocupările sale de muzician.

³ Melodie tristă, întregul pasaj care urmează, gândit în stilul bocetelor populare, poate fi încadrat în specia elegie.

⁴ Cu aceasta se începe ceea ce am putea denumi *Jelania =i blestemul firii pentru nenorocirea Inorogului*.

⁵ Cornul Inorogului era considerat de neînvins, iar iuțimea lui — extraordinară, de neîntrecut (vezi expresia „împiedecatu-s-au pașii celui iute“).

⁶ Inorogul putea umbla pe cărări și în locuri inaccesibile omului sau altor animale. Până aici este o expunere metaforică a virtuților animalului fabulos.

⁷ Cu aceasta începe deplângerea nenorocirii întâmplată lui Dimitrie Cantemir ca persoană reală.

⁸ Exprimare metaforică, situația lui Cantemir fiind asemănătoare cu cea a pregătirii arderii pe rug.

⁹ Aluzie la relațiile lui Dimitrie, în special în lumea demnitarilor otomani, relații care cu timpul s-au dovedit de mare folos.

pământ în nuări i-au aruncat, neprietin de cap, Corbul, gonași neosteniți, dulăii, iscoadă neadormită, Hameleonul, și toți în toată viața îl pândesc. De traiul, de viața și de ființa lui ce nedejde au mai rămas? Nici una. Toate puterile i s-au curmat, toți prietini i-au lăsat, în lanțuțe nedezlegate l-au legat, toată greutatea neprietinului în opreala Inorogului au stătut. Iară de acmu, în ceriu să zboare, n-a scăpa, o mie de capete de ar avea, iarbă n-a mai mânca. Unul, Lupul,¹ ce și acela depărtat, n-are cum îi folosi, nu-l poate agiutori. De nu altă, încaile să-l tânguiască, încaile să-l jeluiască, încai să-l olecăiască. Filul², macar că într-această parte s-ar afla, însă greuimea a sări nu-l lasă, grosime în sine îl apasă, în strâmtori primejdioase, în valuri așe holmuroase să să arunce nu-ndrăznește și micșorimea sufletului dinluntru-l oprește. De cu sară, Filul știre au luat, de prețul tăiat³ s-au înștiințat, ce ar fi putut să și va i s-ar fi cădzut,⁴ ce în locul mângâierii, răspunsul curmării să da: „1.000 de ani la opreală de-ar fi, un dram de panzehr n-aș putea găsi“.⁵ Ce mângâiere i-au rămas? Nici una. Ce sprijineală i-au rămas? Nici una. Ce prietini i să arată? Nici unul.⁶ Munți, crăpați, copaci, vă despicați, pietri, vă fărâmați!

¹ Singurul prieten care îi mai rămăsese era Lupu Bogdan hatmanul, dar fiind „depărtat“, adică aflat în țară, n-avea cum să-l ajute.

² Despre fratele său Antioh (Filul), scriitorul se exprimă în culori foarte urâte: el este un om insensibil sufletește, mare și greoi la trup, fricos și de umbra lui, se teme să-și ajute fratele ajuns în nenorocire.

³ Aluzie la suma de bani cerută lui Dimitrie pentru eliberarea sa din închisoare.

⁴ Formularea greoaie ar putea fi exprimată astfel: s-ar fi convenit să poată acest lucru, numai să fi vrut.

⁵ Aflând de prețul cerut pentru eliberare, Antioh declară că o mie de ani dacă ar sta la închisoare fratele său, el tot n-ar putea găsi un ban pentru a-l salva.

⁶ După această căinare în stilul bocetelor populare, cu mijloace de expresie specifice descântecului, urmează partea a doua a jelaniei, un fel de blestem conceput în versuri, a cărui caracteristică este chemarea naturii însăși de a intra în dezechilibru în toate aspectele ei, de la mediul ambiant al gospodarului

Asupra lucrului ce s-au făcut plângă piatra cu izvoară, munții puhoaiie pogoară, lăcașele Inorogului, pășunile, grădinele, cernească-să, pălească-să, veștedzască-să, nu înflorească, nu înverdască, nici să odrăsească, și pre domnul lor cu jele, pre stăpânul lor negrele, suspinând, tânguind, nencetat să pomenească.¹ Ochiuri de cucoară, voi, limpedzi izvoară, a izvorî vă părăsiți, și-n amar vă primeniți. Gliganul sălbatec viieriu, și-n livedzile lui ursul ușeriu să să facă, în grădini târvește, în pomăt batelește să să prefacă.² Clătească-să ceriul,³ tremure pământul, aerul trăsnet, nuării plesnet, potop de holbură, întunec de negură vântul să aducă. Soarele zimții să-și rătedze, luna, siindu-se, să să rușinedze, stelele nu scântăiedze, nici Galactea⁴ să luminedze. Tot dobitocul ceresc⁵ glasul să-și sloboadză, faptă nevădzută, plecându-să, vadză. Cloșca⁶ puii răzsipască. Lobăda⁷ Lira⁸ să-și zdro-

terestru până la infinita arhitectură cosmică. Procedeul cantemirian de a face ca natura să participe la suferința umană este propriu și literaturii noastre populare, mai ales în descântece, bocete, în doine și cântece de dragoste, de viață și de moarte, precum și în unele balade. Dar scriitorul va fi fost, desigur, influențat și de literatura cultă, greacă, prin acele *trenoi*, literatura de plângeri dezvoltată în mediul grecesc în secolele al XV-lea și al XVI-lea pe tema căderii Constantinopolului sub jugul otoman.

¹ Până aici este partea influențată de *trenoi*.

² Se cer prefaceri în mediul ambient al Inorogului, văzut ca un gospodar și agricultor harnic.

³ Urmează partea ultimă în care se invocă dezechilibrul cosmic, influență vădită a cărților sibiline pentru spectacolul sfârșitului lumii, când universul intră într-o confuzie generală.

⁴ Calea laptelui, norul galactic (denumirea dată de Cantemir este împrumutată din panteonul mitologic al vechii Elade). Până aici sunt numite: Soarele, Luna, stelele în genere și fâșia galactică.

⁵ Constelațiile, care poartă în general nume de animale, fără a fi luate într-o anumită ordine, sunt cele zodiacale, adică cele de importanță astrologică.

⁶ Sau Pleiadele, constelație aflată în semnul zodiacal al Taurului.

⁷ Constelație vecină cu Lira, numită popular și Crucea, aflată în semnul zodiacal al Capricornului.

⁸ Constelație renumită prin frumoasa stea Vega, situată tot la Capricorn.

bască, Leul¹ răcnească, Taurul² mugească, Aretele³ fruntea să-și slăbască, Racul⁴ în coajă neagră să să primenească, Capricornul⁵ coarnele să-și plece, Peștii⁶ fără apă să să înece, Gemenii⁷ să să desfrățască, Ficioara⁸ frâmsete să-și grozăvască, cosița galbănă în negru văpsască, Scorpiia⁹ ascuțit acul să-și tâmpască, Strelețul¹⁰ arcul frângând, ținta nu lovască, Cumpăna¹¹ dreptatea nu mai arete, Apariul¹² topască-să-n sete. Mars¹³ vârtutea în slăbiciune să-și primenească, Mercurie între planete nu mai crăinicească. Zefs monarhiia în veci să-și robască, Vinerea floarea frumșetii să-și veștedzască, Cronos scaunul de sus în gios să-și coboară. Funicul¹⁴ în foc de aromate moară, Oltariul jirtfe nu primască,

¹ Constelație și semn zodiacal în același timp, cu steaua Regulus.

² Idem, cu steaua Aldebaran (Ochiul Taurului).

³ Sau Berbecul, constelație și semn zodiacal.

⁴ ⁵ ⁶ Idem.

⁷ Constelație și semn zodiacal, cu frumoasele stele Castor și Pollux.

⁸ *Idem*, cu steaua Spica.

⁹ Sau Scorpionul, constelație și semn zodiacal, cu steaua Antares.

¹⁰ Sau Săgetătorul, constelație și semn zodiacal.

¹¹ Sau Balanța, constelație și semn zodiacal, cu steaua Arcturus.

¹² Sau Vărsătorul de apă, constelație și semn zodiacal.

¹³ Urmează enumerarea planetelor nu în ordinea astronomică, ci în cea a zilelor săptămânii: Marte, Mercur, Jupiter (Zefs), Venus (Vinerea), Saturn (Cronos); se observă lipsa Lunii și a Soarelui, trecute în alt loc printre planete, ceea ce înseamnă acum schimbarea unghiului de vedere astrologic.

¹⁴ Pasărea Phoenix — constelație. Cu aceasta se începe enumerarea constelațiilor extrazodiacale, într-o ordine nesistematică. Urmează Altarul (Oltariul), Cupa (Păharul), Balena (Chitul), care se află în apropiere de Eridan (Aridanul), Iepurele, vecin cu Câinele Mare (numit de Cantemir Sirianul, după steaua Sirius), Musca (Musculița), Carul Mare și Carul Mic (amândoi Urșii), Cosițele Berenicei (Pletele Berenicăi), Coroana Boreală sau Hora (Corona), ce se află lângă Cosițele Berenicăi, Pegasul (Pigasos), aflat lângă Andromeda, Perseu (Perseos), vecin cu Casiopeea (Casiopa, numită de anticii și Scaunul lui Cronos, iar popular — Scaunul lui Dumnezeu), Dragonul (Zmăul), o uriașă constelație boreală, Corabia Argo (Chivotul lui Noe), Porumbelul

Păharul băutură să nu mai mestească. Chitul crepe în apa Aridanului, Iepurile cadză-n gura Sirianului, Musculița cu jele să vâzâiască, amândoi Urșii greu să mormăiască. Pletele Verenicăi să să pleșuvască, Corona frumoasă nu le-mpodobască. Pigasos de Andromeda să să depărtedze, Perseos de Casiopa să să-nstrăinedze. Zmăul capul cu coada să-și împleticească. Chivotul lui Noe în liman să primejduiască, Porumbul, frunza maslinului cercând, rătăcească, îndrăpt a să întoarce nu mai nemerească. Acestea, dară, toate, jelind tânguiască, vâlfa Inorogului cu arsuri dorească. Singur numai Corbul¹ vesel să crângăiască, tuturor în lume spre chedzi răi menească. Singur Câinele mare cu cel mic,² lătrând, brehăiască și de faptul scârnăv să să veselească. Mute-se Arcticul, strămute-se Andarticul³, osiia sferească⁴ în doaa să frângă, toată iușorimea⁵ în chentru să-mpingă, stihile⁶ toate tocmirea să-și piardză, orânduiala bună în veci nu mai

(Porumbul), Licornul (numit de Cantemir Inorogul, constelație ce reprezintă pe autor) și Corbul, constelație aflată într-adevăr în apropierea Licornului, reprezentând, în *Istoria ieroglific[*, pe Brâncoveanu. Toată această parte cosmografică oglindește cunoștințele de astronomie ale lui Cantemir.

¹ Constelația Corbul, adică Brâncoveanu, este singura care urmează să se bucure de tot acest cataclism la scară cosmică.

² Câinele Mare (cu steaua Sirius) și Câinele Mic (cu steaua Procyon), două constelații australe situate una lângă alta.

³ Cei doi poli (aici la scară cosmică): Nordul și Sudul.

⁴ Axul sferei cosmice, axa lumii.

⁵ Ușorul, substanțele ușoare, în opoziție cu substanțele grele care alcătuiesc materia, după concepția ontologică a filozofilor antici. Potrivit acestora, cosmosul, lumea este o sferă, în care centrul, josul, este ocupat de substanțe grele, iar exteriorul, susul, de substanțe ușoare. Aici este vorba de inversarea acestui raport, ca expresie a dezechilibrului.

⁶ Cele patru elemente: apa, aerul, focul și pământul; Aristotel adaugă și pe al cincilea, eterul, la care filozofii antici reduceau formele pe care le îmbrăca materia în transformările ei. Cantemir imaginează o dezordine și în echilibrul stihial.

vadză, toate îndrăpt și-n stânga să să-nvârtească,¹ de jele să să uluiască, de ciudă să să amurțască, și dreptatea Inorogului în veci povestească.“

Sunete jelnice, elegii² căielnice și traghicești ca acestea prin poticile a tuturor munților și prin vârtopile a tuturor holmurilor³ sunând, răzsunând și rătăcindu-să, Hameleonul, ca cum ceva știre n-ar fi avut, ca cum de strein lucrul s-ar fi uluit, ca cum de primejdiia fără veste mintea ș-ar fi pierdut, încoace și încoalea cutreierând, de unul și de altul întrebând, îmbla și cătră toți chip de zălud și față de lovit⁴ arăta. „Ce poate fi aceasta? dzice, ce poate fi jelnic sunetul acesta? Ce poate fi lăcrămoase huietele acestea? Ce pot fi cernite cântecele⁵ ce audzu? Ce pot fi ponegrite stihurile⁶ și într-însă necredzute cuvintele carile la urechi îmi vin? Oare ce audzu adevărat audz, au demonul, ispitindu-mă,

¹ Universul fiind conceput că ar avea o mișcare spre dreapta, adică în sensul mișcării limbilor ceasornicului, Cantemir imaginează dezechilibrul cosmic și printr-o rotire spre stânga, adică „îndrăpt“, înapoi, în înțeles de mișcare retrogradă. Toată această îmbinare de elemente ontologice și cosmologice alcătuiește motivul cosmic în gândirea literară a lui Cantemir.

² Astfel își intitulează scriitorul această *jelanie a firii*, conștient de specia literară abordată. Cantemir trebuie considerat ca primul care introduce elegia în literatura noastră cultă.

³ Știm că „munții“ sunt „porțile, casele turcilor celor mari“, iar „holmurile“, dealurile sunt „casele, porțile turcilor mai mici“. Trecând de la imaginea participării naturii la nenorocirea Inorogului, scriitorul readuce povestirea pe terenul realității istorice, subliniind aici că demnitarilor turci mari și mici luaseră cunoștință de prinderea și închiderea sa.

⁴ Înfațișare de apucat de criză epileptică. Cantemir insinuează de câteva ori, în *Istoria ieroglifică*, faptul că Scarlat suferea de această boală.

⁵ Bocete. Expresia ne obligă să considerăm că jelania firii este o alegorie construită în stilul bocetului popular.

⁶ Versuri triste, elegiace, expresie ce ne determină să înțelegem că această jelanie a firii a fost alcătuită în versuri.

⁷ Perfidul personaj se prefacă a nu ști cum să înțeleagă această jelanie, el care fusese sufletul acțiunii de capturare a Inorogului.

simțirile îmi batgiocurește?⁴⁷ Apoi, după câtăva vreme, ca cum de neștiut lucrul ar fi înțeles, ca cum de patima Inorogului alții i-ar fi spus, ca cum, audzind, cu amărăciune s-ar fi împlut și de voia rea s-ar fi otrăvit, cum să dzice cuvântul, cu o falcă în ceriu și cu alta în pământ, la Șoim alergă¹, catră carile, ochii întorcând, fața, în divuri, în chipuri mutând, voroava amestecând, limba bolborăsindu-i, balele mărăgându-i și gura aspumându-i, scărșnetul glasului articolul și înțelegerea cuvântului îi astupa. Între cele multe brehăite, ceste puține căptușite cuvinte de-abia să înțelegea: „O, faptă nefăcută și poveste neaudzită, o, lucru nelucrat și vicleșug spurcat, o, cinste ocărăță și ocară necinstită, o, Șoaime, de cumplit rău făcătoriu și de singe vărsătoriu, ce poate fi carea ai ispitit? Ce poate fi spurcat lucrul carile ai isprăvit și în toată lumea de astădzi înainte pre tine de viclenitoriu, iară pre mine de prietin vândzătoriu ai vădit? Unde-ți sint giurământurile? Ce ți-ai făcut legământurile? O, Zefs, o, Zefs,² imăciunea carea astădzi pre obrazele noastre au cădzut cine în veci a o spăla va mai putea? Ce ploaia nuărului, ce roa sâninului, ce marea ocheanului spre curățirea acestora va agiunge? Dară nu gândiiam eu, dară nu dziceam eu, dară nu-m prepuneam eu, dară nu mă temeam eu de una ca aceasta? Dară de vreme ce, o, vrăjmașule, supt numele cereștilor, vicleșuguri ca acestea a pune ai îndrăznit, alt organ, afară din mine, o, ticălosul, n-ai putut afla?³ (Ce răii răutăților lor lumea părtaș și cu toții tovarăși a fi să nevoiesc). O, Hame-

¹ Aflând de arestarea lui Dimitrie și prefăcându-se a nu ști cine este vinovat de această nenorocire, pleacă la Toma și, căutând să ascundă ticăloșia sa, trece la învinuirea pe față a șefului agenților munteni, plângându-se că el a devenit fără voie părtașul unei astfel de mârșave fapte.

² Apelativul „O, Zefs, o, Zefs“, semnificând „o, Doamne, Doamne“, este folosit de scriitor cu scopul de a sublinia originea grecească a lui Scarlat, și, în același timp, cultura sa clasicistă, după cum se făcea la Academia Grecească din Fanar. Un student al acestei academii fusese și scriitorul.

³ Învinuindu-l de arestarea lui Dimitrie, șiretul Scarlat îi reproșă lui Toma mai ales faptul că îl implica în mod nevinovat și pe el în această urâtă acțiune.

leon ticăloase,¹ ce floare în chip îți vii schimba, ca cineva să nu te cunoască, când te-ar întreba, ca de cleveta limbilor să scapi, ca din gurile sicofandilor să te mântuiești ? De acmu înainte umbrele iadului să te învălească, întunecul veacului să te căptușască, ca radzele soarelui să nu te mai lovască, ca lumina dzilei să nu te mai ivască, ca cunoștința cunoscuților să nu te mai vădească. Unde ti-i ascunde, sărace, unde ti-i supune, blăstămate, unde ti-i mistui, pedepsite, unde ti-i ivi, urgisite? Iată, munții strigă, văile răzsună, iată, dealurile grăiesc, câmpii mărturisesc, iată, pietrele vorovăsc, lemnele povestesc, iată, iarba cu gălbenirea și florile cu veștedzirea arătând, vădesc, cu mut glas ritorisesc, cu surde sunete tuturor vestesc, asupra lucrului ce s-au lucrat toată ființa să uluieste și toată zidirea a să ciudi nu sfârșește. Acestea dară toate supt numele tău să pun și supt titlul tău să scriu, macar că de bunăvoie părtaș vicleșugului nu te-ar fi aflat, macar că prin neștiință organ răutății te-ar fi arătat, macar că de lucrul ce s-au lucrat inima ca nuca ți s-au despocat, macar că în viață ceața jellii aceștiia de pre suflet nu ți să va mai ridica. O, dară lucru spurcat la începătură și încă mai spurcat la săvârșitură. Ce cerești (a căroră nume cu al meu împreună s-au batgiocurit) vicleșugul nu vor tăcea, izbânda nu vor trece, și dreptatea a răsplăti nici s-a lenevi, nici va pesti.“

Șoimul, după ce prin multă vreme nu cu puțină dosadă, bolbăieturi și buiguituri ca aceasta de la Hamleon ascultând, mai mult a-l mai răbda nu putu, ce în chip ca acesta voroava îi întoarsă, dzicând: „O, Hamleon, Hamleon², jiganie spurcată,

¹ Începe o ipocrită jelanie a Hamleonului, în care acesta, în stilul bocetelor populare, se căinează de consecințele implicării sale în capturarea Inorogului, urmări ce însemnau pierderea prestigiului și judecarea profilului său moral. A se observa, în această căinare — parte prin excelență lirică — tonul în stil popular și prezența, majoritară, a versurilor.

² Toma își dă în sfârșit seama de fățarnicia diabolică a lui Scarlat Ruset și îl înfruntă prin cuvinte grele, în stilul blestemelor Sfântului Vasile asupra

Hameleon, o, puterile cerești câte văpsele ai pe piele, atâtea pedepse să-ți dea supt piele! O, pricaz de năcaz și pacoste pricaznică, Hameleoane, bălaur mic și zmău în venin, Hameleoane, domnul diavolului și dascălul cacodemonului, Hameleoane, fundul răutăților și vârvul vicleșugurilor, Hameleoane, mreajea dracului și painjina tartarului, Hameleoane, o, răutatea răutăților și vicleșugul vicleșugurilor, Hameleoane! O, duh spurcat de tulburare și vivor necurat de amestecare, Hameleoane! Cine pustiul răutate peste răutate și păcat peste păcat a grămădi te-au învățat? Cine răul vicleșugurilor și amăgelelor sfârșit a nu face te-au îndemnat? Au te gândești, osinditul, că cu cuvinte șicuite și cu voroave căptușite, grețose și scârnavele-ți fapte vii astupa? Au cu acesta chip socotești că supt căpătăiul altuia puiul bălaurului vii ascunde, pre carile în viclenie l-ai zămislit și în răutate tu l-ai născut? Au nu m-am înștiințat eu că umbrele diavoliilor tale din deal peste vale s-au lungit și din zare până peste zare s-au întins și încă acmu chip de jele și față de nemângăiere îmi arăți? Și pentru spurcat lucrul carile ai început și a-l sfârși n-ai putut te faci că te întristedzi? A-l sfârși n-ai putut, dzic, de vreme ce răutățile tale nici sfârșit, nici început pot avea (iară veri în lucruri grele, veri în lucruri iușoare, cumpăna dreptății tot va birui), carea și pre Inorog dintr-aceasta nevoie, fără nici o zăbavă îl va scoate și-l va mântui. Au nu tu, vicleanule, lațul dracului și undița demonului făcându-te, din malul răutăților pândind de atâta vreme a-l vâna te nevoiești? Au nu tu, spurcatule, pentru muced trupul tău, pre prețul neprețuit crocodilului în dar ai vândut? Au nu știi (că răutatea stătătoare și minciuna picioare n-are), ce amândoaă curând și lesne să pohârnesc? Au nu știi (că haina vicleșugului curând să vechește și în toate părțile destrămându-

diavolului; de aici tonul de imprecăție. Scarlet ne apare caracterizat ca o întruchipare a tuturor trăsăturilor satanice ridicate la absolut, ca o ființă prin excelență satanică.

să, rușinea i să dezgolește?) Ce ocară ieste aceasta? (Ocara obrazul și maiul capul să-ți bată), ce diavol, iarăși dzic, spre aceasta te-au ațîțat? Și ce drac spre aceasta te-au îndemnat?“ (Ce adevărat că vicleanului inima sa destul drac și sufletul său de prisosit diavol ieste.)

Hameleonul, în tot chipul oblic și din toate părțile vădit simțindu-să, încotro să șuvăiască nu mai putu și ce alta să meștersuguiască nu mai avu.¹ Ce obrăzniciaa călcan și nestidirea meteriz obrazului făcând, cu mare nerușinare în cuvinte ca aceștea rumpsă: „(Diavolul sărăcii și cacodemonul robii aceasta a gândi, a grăi și a începe m-au învățat și spre tot răul a ispiti m-au îndemnat²), numai, pre cât socotesc, împotriva monarhiilor cevași macară n-am făcut, ce mai vârtos spre plăcerea și folosul lor, cât am putut, am silit (că cea chiară a vicleanului hirișie iește ca vicleșugul vrednicie și răutatea bunătate să ție), de care lucrul, n-ar fi fost până într-atâta cuiva rău să pară, ales celuia carile dreaptă slugă Corbului și bun priietin amândurilor monarhiilor ieste. În ce, dară, până într-atâta am greșit cât supt atâtea ocări și defăimări mă supui? Pentru binele de obște am silit, pentru prăpădenia nepriietinului amândurilor monarhiilor, cât am putut, m-am nevoit. Că, precum să dzice cuvântul adevărului, mai bine

¹ Văzându-se descoperit, Scarlat leapădă masca de nevinovat și trece de astă dată la acuzarea directă a lui Toma, care, în loc să contribuie la închiderea Inorogului, încălcase îndatoririle către Brâncoveanu.

² Scarlat recunoaște că din cauza lipsei de bani („diavolul sărăcii“) și de teama închisorii („cacodemonul robii“) fusese silit să acționeze cu atâta ardoare pentru prinderea și închiderea lui Dimitrie. Explicațiile date sunt o repetare a motivelor invocate mai înainte: datoriile contractate, pentru care fusese închis de bostangii, și promisiunea făcută de a le da pe mână, în locul său, un „vânat gras“, care nu era altcineva decât Cantemir. Judecându-și conduita, Scarlat ține să precizeze, în continuare, că, de fapt, el a lucrat în folosul celor două țări („monarhiile“), Moldova și Țara Românească, așa încât el nu și-a făcut decât datoria față de domnia pe care îi slujește cu credință.

ieste să piară unul pentru tot nărodul.¹ Au socotești, Șoaima, că fiara aceia în veci vreodânăoară inima spre adevăratul prieteșug își va întoarce? Ba! De la mine adevărit să fii! Că cine în lume îi va sluji pre cât eu i-am slujit? Și cine supt soare îi va prii pre cât eu i-am priit? Nime, mă crede. Carile, pentru atâtea slujbe de la mine arătate, nu numai căci zămislirea Biruinței mi-au tăgăduit (care, de ar fi vrut, și putea și vreme avea) și în loc ce ar fi fost cu mulțămîta de plătit, nu numai căci slujba nu mi-au cunoscut, ce încă și crocodilului în veci rob nerăscumpărat să fiu m-au vândut².

Eu dară, o, Șoaima, acmu aieva și fără nici o siială mintea inimii mele mărturisesc și ce ieste adevărul, aceia grăiesc (că vicleșugul pentru neprietin, iară slujba pentru prietin și știu, și cât nu știu a mă învăța nevoiesc). Nici alt stăpân fără pre epitropii monarhiilor cunosc, ce tot carile acestora un tuleiu a le frânge pândește, eu aceluia cu zdrobirea capului nu mă îndestulesc (că pentru părul prietinului, capul neprietinului a smulge vrednicia prietinului ieste). De care lucru, pre unul ca acela, oriunde, oricând și oricum, din gazda vieții în vecinică casa morții a-l muta a mă nevoi nu voi părăsi. Iară amintirea, visul mieu, după tâlcuire de nu să va plini, ce precum tu dzici de va ieși, adevă în curândă vreme, precum și din fălcile crocodilului va scăpa, cuvintele mele pomenește: că viața lui a multora moarte sirguită și lineștea

¹ Subliniindu-și devotamentul față de Brâncoveanu și pentru interesele celor două țări, Scarlat insinuează că Toma Cantacuzino nu a procedat la fel, trădând în realitate interesele stăpânului de la București, pe care era dator să-l servească.

² Revenind la motivele personale ale conduitei sale, Scarlat susține că Dimitrie nu merita să-i fie prieten credincios, deoarece pentru toate serviciile pe care i le-a adus, acesta s-a arătat nu numai nerecunoscător, ci și dușmănos, între actele lipsite de recunoștință el reamintește refuzul lui Dimitrie de a-i „zămisli“ pe Victoria, precum și faptul că tot acesta a fost cel care l-a dat odinioară pe mâna poliției secrete otomane.

lui cu vreme (și în scurtă vreme) monarhiilor de neaședzat tulburare va aduce.¹

Într-acesta chip Hamleon, după fețe, și gândul, și cuvântul, și lucrul, nepărăsit mutându-și, ca acestea cu nedogorit obraz cătră Șoim borâia, a căroră greață el a suferi nemaiputând: „Piei de aicea, dzisă, o, jiganie spurcată și fățarnică, că eu mai mult a-ți răspunde nici îmi trebuie, nici mi să cade, de vreme ce singură răutatea ta destul îți răspunde și fapta carea ai lucrat de sațiu în toată lumea o povestește! Că într-adevăr cel ce dinceput ai fost, tot acela ești și tot acela vei fi, până când, ca căpușile de singe împlându-te, ca cârceii beșicându-te, plesnind, vei crăpa.²”

¹ După ce precizează că prin acțiunea sa nu a făcut decât să servească în mod cinstit pe Brâncoveanu, Scarlat previne pe Toma Cantacuzino că dacă Dimitrie Cantemir va scăpa cu viață din închisoarea bostangiilor, va pune în primejdie viața multora și va tulbura liniștea celor două țări românești.

² *C[pu=ile de s`nge: pungi cu galbeni (D.C.)* — blestemul acesta înseamnă: până ce, săturându-te de aur, vei crăpa; aluzia se referă la permanenta foame de bani a personajului.

PARTEA A NOA

CUPRINS

Aședară, lumea pentru lucrul făcut burzuluindu-să și fietecările ce cu mintea mai rău afla, aceia Inorogului meniia, că adevărat, după vrajba nepriietinului ce-l goniia, nici nedejde de scăpat, nici într-alt chip fortuna de mutat era (ce norocul de multe ori cu un ochiu râde, cu altul plânge, cu o mână trage, iar cu alta împinge), în care chip și cu Inorogul să videa a să giuca, că, precum mai sus s-au pomenit, preste nedejdea, precum a priietinilor, așe a nepriietinilor cu suptire meștersug din fălcile crocodilului nebetejit și de vicleșugurile Hameleonului puținel supărat scăpase. Carile deodată iarăși la locurile sale ducându-să, din toate părțile mai tare și mai bună pază avea¹ (că și dobitocul în groapa carea o dată cade, altă dată pe acoalea trecând, pe departe o ocolește), unde, după ce din primejdiia trecută mintea i să aședză și chiteala lucrurilor sale în cumpăna socoteliu puind, toate trecutele dinceput, ca pre un izvod, câte una, câte una, aminte își aducea. Vicleșugurile cele supt tari și mari giurământuri a Hameleonului pomeniia, vecinica vrajbă și nemutata vrăjmășie a amânduror monarhiilor socotiia, a priietinilor săi (carii la vreme ca aceia de să putea adevărați priietini a să numi) slăbiciune și spre agiutorință-i siială videa. Căci pre unii depărtarea locului îi opriia, iară pre alții receala dragostei la inimă îi îndoiia, și pentru adevăratul priietin, ca niște adevărați priietini în primejdiu a să da, sau nu vrea, sau, de și vrea, pentru micșorimea sufletului,

¹ După scăparea din închisoarea bostangiilor, Dimitrie se întoarce din nou în adăpostul său din casa marelui demnitar otoman, hotărât ca de aici înainte să fie mai cu băgare de seamă.

nu îndrăzniia¹ (că pre aur focul, iară pre priietin primejdiia ispitește și după hotărârea filosofască, adecă un suflet în doaa trupuri a fi, de-abia unul cineva și mai nici unul să nu fie aflat). Pre lângă acestea, toate a vremii neîndămânări și greutate cum-păniia (căci lucrurilor sale foarte împotrivică o videa), după aceasta neplecat și neîntors sorțul nărocului său cunoștea, de carile, precum asupra-i mâniia încă să nu-și fie împlut, să temea. Ales pildă arătoasă și oglindă luminoasă în lucrurile neprietinești priviia, căroră mai mult oarba fortună decât buna socoteală le slujii. De care lucru, într-alt feliu de viață a întra și într-alt chip de fereală a să aciua aleasă, ca mai bine în linește și în negrija sprijenit fiind, spre cea viitoare vreme de schimbarea lucrurilor într-altă față să nedejduiască.² Și așe, de vechiu prieteșugul carile cu Cucoșul Evropei avea, aminte își adusă³ mai vârtos știindu-l că la adunări ceva amestec nici au avut, nici a avea poate (căci pasirile de pre marginile oceanului despre apus la săboară adunate n-au fost). Așijderea, îl știa precum bun străjuitoriu noptii ieste, căci atâta de ascuțit la simțire era, cât nu jigăniile vânătoare să poată îmbla, ce așeși nici frunzda din copaciu peste știința lui să cadză peste putința era.⁴

¹ Aluzia privește pe Lupu Bogdan hatmanul, „adevărat priietin“, dar care era departe în țară, și pe fratele său Antioh, care își dovedise „răceala“ față de el în împrejurările cunoscute.

² Simțind că nici adăpostul de la marele demnitar otoman nu mai putea fi sigur, deoarece banii lui Brâncoveanu ar fi influențat în rău pe demnitarii otomani, obligând astfel și pe acest demnitar să-l predea, Cantemir se gândește să se refugieze în altă parte. După cum afirmă în *Istoria Imperiului Otoman*, Cantemir aflase că Brâncoveanu obținuse de la marele vizir exilarea sa în insula Hios.

³ *Cuco-ul Evropii: solul fran\uzesc (D. C.)* — este vorba de Charles d'Argental, marchiz de Fériol, ambasadorul lui Ludovic al XIV-lea la Istanbul. Cantemir menționează că avea cu acesta „vechi prieteșug“.

⁴ Amănunte interesante despre Fériol: nu se amesteca în treburile interne ale celor două țări române („la adunări ceva amestec nici au avut“), dar, „ascuțit la simțire“, era un bun cunoscător al vieții politice și culturale din lumea otomană și de la noi („nici frunzda din copaciu peste știința lui să cadză peste putința era“).

Deci Cucoșul acela lăcuia într-un munte înalt și mare, de unde răspântia a patru căi¹ a videa și strajea în toate părți tare a ținea putea. Lăcașuri avea multe și mari, din toate părțile bine întărite și cu tot felul de copaci roditori (de supt a căroră rădăcini ape răci curători ieșia) încungiurate și înfrământăseate era, atâta cât la bunătatea locului câte s-ar cerca, una macar nu lipsia. Deci Inorogul carte ca aceasta scriind, cătră Cucoș trimasă:

„Vechiului și neclătitului prietin, Cucoșului Evropăsc, Inorogul de crivăț sănătate dzice. Nevoieșia lucrurilor tâmplătoare între muritori îndămânarea au scornit, îndămânarea din cea înainte mărgătoare simbathie vine, simbathia fiica asămănării ieste și din dragoste să naște, dragostea priința întemeiadză și bunăvoința-ți ține necurmată (ieste dară priieșugul între muritori lucru prea de minunat, de vreme ce cu chipul carile mai denainte nici cunoștință, nici de dânsul vreo știință au avut, pre acela din strein al său și hiriș îl face, în scurt, alt el într-altul și alt altul în sine ieste, trăiește și viețuiește). Tot dară priieșugul în linește agonisit nedejde pune ca în tulburate și în potrivnicile tâmplări de agiutorință și împreună pătimaș să-i fie. Cu aceasta pricină încă de demult întemeiatului și în veci alcătuitului nostru priieșug acmu roada în vreme a-și da și dragostea viptul a-și arăta, precum mi se pare, s-ar cuvini și s-ar cădea (că precum copaciul fără roadă altă nu face fără numai foc, așe priieșugul fără cele șie următoare altă nu face fără numai colachii și lingușituri). De vreme ce a trupului mieu micșorime în șapte munți copăcioși și umbroși și în șapte văi adânci pline de hinci nici încape, nici sălaș a-și afla poate, și aceasta nu dintr-a mea nestătătoare sau

¹ *R[sp]`ntiia a patru c[i: Stavrodromis (drumul crucii — n. ed.) la Galata (D. C.) — localul ambasadei franceze, după cum se afirmă și în Istoria Imperiului Otoman, se afla în cartierul Galata din Istanbul. Descrierea lui Cantemir este aceea a unei grădini paradisiace, în care accentul cade pe realizarea liniștii sufletești și a sentimentului de securitate personală.*

neășezată fire, ce (precum toți cereștii marturi neminciuninoși îmi sint) dintr-a nepriietinilor asupra mea nestâmpărată vrăjmășie și dintr-a fortunii neplecată urgie. Carea lor neobosită povăță făcându-să, potică necălcată, cale neîmblată, vale necercată, vârv nesuit, munte necovârșit, câmp necutreierat și deal neîncungiurat n-au lăsat (că răutatea de tot desfrânată decât piatra din ceriu aruncată mai repede ieste). Așe, cât a dzice s-ar putea, în ceriu de m-aș sui, acolo sint câini, în fundul mării de m-ași coborî, acolo sint dulăi, în munți cotei, în dealuri copoi, în câmpi ogari, în stuhuri sampsoni și în tot locul fălci deșchise, guri căscate și colți rânjiți, ca cum ar fi sămănați pretiutinderea împănați stau. Un corn în loc de armă împotriva a atâtea vrăjmași și patru picioare de fugă împotriva atâtea gonași am. De care lucru, socotind că alt mijloc și leac n-au rămas, fără numai lăsând voia fortunii, cât și cum va vrea să mă dosedească, ca împotriva nemărgându-i, doară vreodânăoară mai plăcută să va întoarce și din sine a mă mai goni doară să va părăsi. Aședară, pre mine, pre carile pomenitele locuri a mă încăpea n-au putut, încape-mă lărgimea meideanului dragostei tale, pentru prieteșugul pre carile pururea între noi nesmintit și nebetejit am păzit (căci în laturi a mă da am socotit până va trece urgiia). Deci supt acoperemântul dragostei tale, aciuându-mă, voi rămânea, ca și eu, în vreme ce fortuna îmi va sluji, răsplătire, precum voi putea să fac, datoriu să fiu.⁴¹

Cucoșului slovele Inorogul trimițind, pre carile el citindu-le (căci Inorogul în glasul Cucoșului a cânta știia), în grumadzii Ino-

¹ Cantemir trimite lui Férriol o scrisoare în care, arătându-i că este încolțit de dușmani, îi solicită, în virtutea vechii prietenii, un adăpost până trece primejdia. În afară de acest apel la ajutor, scrisoarea este, în același timp, și un mic discurs despre prietenie, temă amplu dezbătută în antichitate, atât în stoicism cât și în epicureism, iar la romani de către Cicero și Seneca; umanismul renascentist, admirator al valorilor antichității, o readuce în discuție.

rogului frumos și alcătuit graiul Cucoșului să mira.¹ Și îndată singur firea sa pomenind, în minte își adusă că de glasul lui Leul să sparie și la locul unde să află ochii Vulturului a străbate nu pot, necum picioarele dulăilor sau a coteilor să încapă. Și așe, îndată pre unul din cucoșii săi trimițând, prin locuri tănuite povața Inorogului făcându-să, la lăcașurile sale să-l aducă îi porunci. Carile, mângând, bunăvoința stăpânului său îi spusă și precum cu dragă inimă priimește ca, în tot felul de slujbă și priință aflându-să, nu numai în lăcașurile sale neapărate, ca-ntru hirișe ale sale, ce orice și altă trebuință ar avea și prin mâna lui ar vini, pre cât mai deplin s-ar putea a face, pre atâta să va nevoi. Așijderea, precum pentru povața căii să-i fie ieste trimăs, dzicându-i. Inorogul, după ce ceia ce să cuviniia mulțămিতă făcu, cu cucoșul împreună să sculă și la sălașurile Cucoșului Evropii să suiră, unde câtăva vreme cu mare linește, afară din toată grijea, viața își petrecu (că în primejdiile mari și fortunele adese, cât și de puțină răzsufare cei pătimași, multă și mare linește a le fi socotesc)².

Iară a aceștii misturi și a Inorogului așe de tare ascundere pricina au fost aceasta: că după ce Hamleonul au cunoscut precum Inorogul din fălcile crocodilului și din toate vicleșugurile lui nebetejit s-au mântuit și acmu tuturor de viclean dovedit și mai vartos despre Șoim tare probozit și măscărit vădzindu-să, precum să dzice cuvântul (din inima rea, rău gând purcede), de ciia aievea asupra Inorogului toate răutățile își pohârni și toate vicleșugurile, ca pre niște dulăi turbați, în ulițele vrăjmășiii își

¹ }n glasul Cuco=ului a c`nta: limba latineasc[a =ti (D.C.) — scrisoarea către Férriol era, prin urmare, alcătuită în latină, limba de cultură a Apusului, lucru ce a impresionat mult pe ambasadorul francez, care a admirat în plus frumosul stil cantemirian.

² Férriol dă ascultare rugăminții lui Dimitrie și trimite un „cucoș“, adică un francez de al său ca să-l aducă la ambasada franceză. În *Istoria Imperiului Otoman*, Cantemir dă detalii atât asupra acestei împrejurări, cât și asupra personalității lui Férriol.

slobodzi și în toată calea fără cale mintea cea fără minte își îndreptă. Și așe, îndată sculându-să și ducându-să, pre dulăi și pre cotei și pre alalți brehăi, pre toți la un loc află, cătră carii cu spurcat glas într-acesta chip vorovi: „Eu încă de demult asupra Șoimului prepus aveam, adecă că nu cu dreaptă inimă în slujba stăpânilor noștri să află, precum povestea Moliii v-am povestit. Iară acmu, iată, aieva să arată, că împreună cu Bătlanul sfaturi asupra epittropii Corbului au făcut. Pentru prinderea Inorogului nu numai cu capul atocma au ținut, ce încă și pentru scăparea lui cu mâna lui pe supt numele altora, pre cât au putut s-au nevoit, și cu mijlocul lui, neprietinul, carile prin a mele și a voastre nenumărate ostenițe în butucul morții cădzusă, de iznoavă în scaunul vieții s-au urcat (jigania vicleană, precum vicleşuguri a scorni, așe pre alții după cuvântul ei a domiri învățată era). Ce mai mult așteptați? Ce mărturie mai adevărată cercați? Și ce mai bună vreme asupra neprietinului și acmu și soțiilor lui așteptați? Au după ce în nedezlegate legături v-or lega, atuncea să vă deșteptați? Nu știți cuvântul carile prostimea dzice: (Apa doarme, iară neprietinul nu doarme)? Au după ce răul gând își vor plini, atuncea să vă sculați? Dară atuncea, ce folos? Acmu, dară, cuvintelor mele a asculta de viți vrea, de lucrurile ce s-au lucrat și de vicleşugurile Șoimului cu ale Bătlanului aieva și de-a măruntul Corbului să scrieți, ca cu un ceas mai înainte pre aceste piiedece dintre noi să râdice (căci iscoada și neprietinul de casă cu glăvățina cântariului să asămăna, carile, cu mică micșorimea lui, mari mamini de la pământ în sus aruncă). Și sau pre altul credzut în locul lor să trimață, sau tot lucrul asupra voastră să lasă și, așe făcându-să, încă o dată a lovi și încă cu un mijloc de măiestrii lucrul început a ispiti am. Cu carile bună nedejde am că sfârșitul după pofta noastră vom videa.”¹

¹ Aflând despre eliberarea lui Dimitrie din închisoare, Scarlat convoacă pe agenții munteni, cărora le repetă bănuielele sale mai vechi asupra neloialității

Plăcu dulăilor borătura Hameleonului și, mai mult înapoi sau înainte necăutând, după a lui cuvinte la Corb carte într-acesta chip scrisără:

„Corbului, milostivului nostru stăpân, ogarâi, coteii și toți, mari și mici, dulăii, plecăciune și sănătate! Mai în trecutele zile, de une sunate ale Șoimului și a Bâatlanului spurcate chitele cani pre scurt în știre făcusem. Iară acmu de aceleași încă mai aieva și afară din toată îndoința adevărindu-ne, monarhului și monarhii în știință a da îndrăznim, precum prin multe a noastre dureri și zbuciumări, pre cel de cap neprietin până la fâlcile crocodilului îl adusesem, de unde, scăpare sau nedejde de scăpare macar cum nu avea. Ce preste a toată lumea socoteală, Șoimul cu Bâatlanul, lui cu trup, cu suflet alăturându-să, noi a lui învățătură și îndemnare așteptând, el nu numai pentru scăparea lui cu tot ce-au putut s-au nevoit, ce încă precum cu a noastre meștersuguri într-aceia silță să fie cădzut înțelegând, cu grele probăzături și de cap clătînături, de moarte și mai rău decât de moarte ni să lăuda și, ca cum un rău prea mare asupra monarhiei am fi făcut, toate ocărăle și batgiocurile lumii în obraz ne-au știupit¹.

Deci noi, ticăloșii, ca niște drepte și credincioase slugi, ce ieste adevărul dzicem și mărturisim (că slugii adevărate moartea pedepsită în slujba stăpânului, decât viața fericită de la neprietin

lui Toma și a lui Dimachi (Bâatlanul). Eforturile sale și ale agenților de a-l captura pe Dimitrie au fost zădărnice de acest Toma, care a mijlocit scăparea lui, șeful agenților munteni făcându-se vinovat și de faptul că împreună cu Dimachi au complotat împotriva lui Brâncoveanu („sfaturi asupra epitropiilor Corbului au făcut“). În consecință, îi îndeamnă Scarlat, este necesară o nouă scrisoare împotriva lui Toma și Dimachi, care ar trebui rechemati în țară și înlocuiți cu o persoană de încredere. Repetarea de către Cantemir a afirmației că Toma și Dimachi complotau împotriva lui Brâncoveanu e o mărturisire fățișă a unui fapt confirmat și de alte izvoare.

¹ În scrisoarea către Brâncoveanu, agenții aduc ca dovadă a trădării lui Toma și faptul că acesta i-a ocărit pentru capturarea lui Dimitrie.

pricinătă, mai fericită-i ieste¹). Și pre cât a cunoaște putem, Șoimul și Bâtlanul mai în multă vreme între noi de să vor afla, nu numai căci mari împiedecări ne fac, ce încă și la mai grele primejdii statul lucrurilor să aducă poate. Iară aceștea lipsind, bună nedejde avem că, după măiestriile carile avem să întindem, în scurtă vreme din colții noștri tot nu va scăpa și iarăși voia și porunca la voi, iară slujba și nevoința la noi va rămâne.“²

De aceasta carte nu puțin să tulbură Corbul, mai vârtos că de la alții asemenea cu acestea audzisă³ (că picătura adese căzută piatra, iară sicofandii adese făcută inima despică). Și așe, îndată în locul Șoimului pre Uleu trimasă, Șoimului poruncind ca cum mai curând înapoi să să întoarcă, căci acoloa de alte vânători ieste trebuitoriu. Așijderea, Bâtlanului porunci ca prin gârle a mai îmbla să să părăsască, iar amintrilea făcând, Corbul când crângăiește, bine știe el ce feliu de menituri menește⁴.

Șoimul, după luarea poruncii aceștii, câtva în chibzuiiele stătu și nu în puține chitele întră, merge-va înapoi, după poruncă, au nu va merge? Socotind că de nu, și toate câte dulăii scrisese era adevărate, însă dintr-însele unele fiind, prepus avea (macar că de scrisoarea dulăilor știre nu avea) să nu i să cumva fi fost lucrurile descoperit (că vicleșugul, când în gând întră, ca șoarecele

¹ Ironie cantemiriană la adresa slugărniceii agenților munteni față de domnul lor.

² Cerând urgentarea rechemării în țară a lui Toma și Dimachi, care lucraseră și continuau să lucreze împotriva intereselor de stat, creând în plus greutatea pe toate planurile, agenții își iau sarcina de a duce ei singuri la îndeplinire recapturarea lui Dimitrie.

³ Despre neloialitatea lui Toma Cantacuzino și a lui Dimachi, Brâncoveanu primea vești nu numai din partea agenților săi, ci și de la alți binevoitori, amănunt de care vorbește și cronică lui Radu Greceanu.

⁴ În locul lui Toma Cantacuzino, pe care îl recheamă în țară, Brâncoveanu trimite, pe la mijlocul lui ianuarie 1704, în calitate de capuchehaie la Poartă, pe vărul său Ștefan Cantacuzino (Uliul), fiul stolnicului Constantin Cantacuzino cronicarul. Ordinul de rechemare în țară privea și pe Chiriță Dimachi.

țițiește, iară când să descopere, ca leul răcnește). Deci câteva pricini de zăbăvire scornind, cărți la Brehnace și la Cucunos scrisă, ca pentru pricina așe în grabă chemării lui să să înștiințedze. Cari, cevași macară grijă să nu poarte, răspuns îi dederă, că deși Corbul putere epitropii<i> pasirilor are, însă clonțul Corbului pe capul Șoimului să să puie, nime din pasiri nici va priimi, nici va învoi.¹

Într-aceste dzile și Uleul sosi, carile, cu dulăii, cu Râsul și cu Hameleonul împreunându-să, pentru cea de tot a Inorogului prăpădenie, cum vor face și de ce s-ar apuca, la sfat stătură. Râsul cu Hameleonul, după pestriciunea ce avea, mai multe răutăți și vicleșuguri a scorni știia. Deci Hameleonul îndată fumul spurcăciunii și duhul înșelăciunii gros și întunecos slobodzind²: „Eu, dzice, încă de la tată-mieu, Apariul, meștersugul maghiii foarte bine am învățat³, în care meștersug deplin învățat și pre alt chip, carile acmu aicea să află, știu, cu carile împreună, de va vrea, o mreaje să împletim, adeverit sint că ori în ce fundul pământului Inorogul ascuns ar fi, meștersugul mrejii și puterea vrăjii la

¹ Toma Cantacuzino nu aflase nici până acum că agenții săi îl pârase la Brâncoveanu, dar rechemarea sa în țară, fără un motiv întemeiat, îl îngrijorează, ceea ce îl face să șovăie în hotărârea de a se reîntoarce. Știind de frica lui Brâncoveanu, el scrie despre temerile sale celor doi unchi de la București, stolnicul Constantin (Brehnacea) și spătarul Mihai Cantacuzino (Cucunozul), iar aceștia îl liniștesc, informându-l că nu vor admite ca domnul Țării Românești („clonțul Corbului“) să facă ceva rău unui membru al familiei Cantacuzino.

² Odată sosit la Istanbul, Ștefan Cantacuzino convoacă atât pe agenții munteni, aflați acum în subordinea sa, cât și pe cele două capuchehaiele ale Moldovei, frații Mihalache (Râsul) și Scarlat Ruset (Hameleonul) cu scopul de a hotărî strategia în vederea recapturării lui Dimitrie. La această consfătuire, Scarlat propune tot „meștersugul mrejii“, adică al vânării prin înșelăciune.

³ Insinuând iscusința sa în asemenea strategii, Scarlat afirmă că a învățat de la tatăl său, Constantin Cuparul, „meștersugul maghiii“, adică al intrigilor politice, amănunt ce corespunde adevărului, membrii familiei Cupăreștilor, și în special bătrânul Ruset, fiind cei mai mari intriganți ai vremii lor.

înșelăciune îl va aduce. Că Vulcanul pre Mars cu Afroditi asupra curviii vrând să prindă și mreaje de fier împletind, descântecul vrăjii în stele scris și tipărit l-au lăsat, pre carile meșterșugul a-l citi putând, după cursul stelelor și după învățătura trupurilor cerești urmând, din mreajea carea vom împleti orice cât de iute și de tare ar fi, într-însa a nu cădea și nescăpat a nu să ținea cu puțință nu iese.¹

Iară chipul acela era o jiganie dintr-altă monarhiie, însă mare plată dacă i să da, cu vrăjile lui toată răutatea a nu face nu să ferii.² La acea jiganie cu toții mărăgând, întâi poveste îi spusără, adevă precum neprietin de cap pre Înorog au și precum în multe chipuri ispitind, nicum la mână să-l aducă n-au putut. Apoi stihurile cele de aur, pre carile Camilopardalis de la capiștea Pleonexii le învășasă³, citindu-i, cu mare plecăciune i să rugară, ca

¹ Apelul la o poveste din mitologia greco-romană — răzbunarea lui Vulcan, metalurgistul și magicianul, pe soția sa Venus și pe amantul acesteia, Marte — asociată cu o astrologie pe care am numi-o magică, este caracteristic pentru spiritul renesanțist, care îmbina cultul pentru valorile antichității cu interesul pentru cele mai extravagante preocupări: magie, astrologie, cabală, alchimie etc. Insistența cu care scriitorul vorbește de practicile magice și divinatorii ale lui Scarlat și ale tatălui său ar putea conține un sâmbure de adevăr, dacă ne gândim că acestea erau în nota vremii. Scriitorul, căruia se vede că nu-i erau străine cunoștințele de astrologie, vrea să spună aici, ironizând desigur, că Scarlat îmbina magia, adică strategia de vânatoare, cu calculele astrologice pentru cunoașterea zilelor nefaste pentru Dimitrie, timp în care succesul în vânarea acestuia era asigurat.

² *O jiganie dintr-altă monarhie: Mehmed Tzelepi (D. C.)* — este vorba de Mehmed Celebi, un înalt demnitar otoman, în bune relații cu Brâncoveanu, un adevărat „vrăjitor“, adică un traficant de influență, care, pentru bani, făcea diverse servicii celor care îi solicitau influența sa la Poartă. Acesta era „chipul“ la care se referea Scarlat când propunea agenților să caute un bun „mrejiitor“, adică alcătuitor de curse pentru vânarea lui Dimitrie.

³ Scarlat și agenții munteni, folosind sfaturile date cu alt prilej de Alexandru Mavrocordat Exaporitul, ruda Rusetștilor, promit bani marelui demnitar pentru a le ușura prinderea lui Dimitrie.

după înalt și adânc meștersugul ei o mreaje să le mrejască, cu carea pre acel iute și neprins neprietin a prinde să poată. Jiganiia (a căriia nume din numărul 1.130 să cuprinda¹), plăcute stihurile lor audzind, prinsă bucuroasă și carea dintre jigăni în partea Inorogului să ține întrebă. Ei precum afară din Fil pre altul nu știu răspunsără. Atuncea jiganiia, belindu-și budzele și rânjindu-și dinții, râdzind și cu capul clătind², dzisă: „Dară Șoimul și cu Bâtlanul, mai în trecutele dzile, cu numele tuturor pasirilor viind, mi s-au rugat ca să le împletesc o mreaje cu carea să poată vâna corbi. Au și Corbul împotriva voastră ieste? (Atuncea ei pentru povestea Molii<i> mai cu deadins să adevieră, însă deodată cu tăcerea o trecură.) Ce de vreme ce Filul de Inorog și Inorogul de Fil să ține, și alta înainte a vă pune am, pre carea priimind-o, și eu mreaja a vă împleti voi priimi. Să știți, dară, că odânăoară Vidrii am împletit o mreaje, cu carea au prins pe Fil, ce, nefăcându-mi-să plata carea îmi giuruisă, de asupra Filului asupra Vidrii am întors descântecul și într-aceiași mreaje Vidra s-au prins. Apoi, și Filul de cuvânt rămâind, de asupra lui vrajea mi-am luat și asupra Cămilii mai cu vreme au cădzut. Deci acmu, datoriia Vidrii și a Filului asupra-vă de viți lua, mreaje cu carea pre Inorog să prindeți voi împleti (de noroc era Inorogul cu primejdiile sale datoriile altora a răsplăti, precum întâi pentru Hameleon crocodilului, așe acmu pentru Vidră și Fil vrăjitoarii).³

¹ Calculul lui Cantemir este greșit, deoarece numelui Mehmed Celebi îi revine numărul 1129, potrivit corespondentelor numerice ale literelor slavone.

² Scriitorul, înzestrat cu un deosebit simț vizual, știe să folosească mijloacele literare pentru realizarea a ceea ce putem numi o mască umană.

³ Marele demnitar Mehmed Celebi se dovedește un limbut, în cazul de față el nepăstrând sau nevoind să păstreze secretele încredințate lui de solicitanții de favoruri și servicii. Astfel, el mărturisește agenților munteni cum de curând Toma Cantacuzino și Chiriță Dimachi veniseră tot la el să le mijlocească mazilirea lui Brâncoveanu (o nouă afirmație expresă a scriitorului despre acțiunea complotistă a celor doi), astfel încât informația scoasă de Scarlat de la Athanasie

Atuncea dulăii și alalți cu toții de plată tare să apucară și spre aceasta cu blăstămi și cu giurământuri vârtos să legară.¹ Spurcata jiganie cuvinte din multe silave alcătuite din limbă a bolborosi și din budză a șopti începând, descântecul vrăjii asupra Inorogului descânta. Iară Râsul și cu Hamleonul, înainte-i îngenuncheați, cu coadele dulăilor spuma de pre gură ștergând, ca unui bodz i să închina (că icoana bodzului și vraja vrăjitorului, precum la cei înțelepți tot o ocară, așe la cei nebuni tot o cinste are).²

Deci ei mreaja acmu giumătate împletită pre mâne gata să o ia adevărat știind, cu mare veselie jiganiii mulțemită făcând, la alte a străjilor întărituri să orânduiască să dusără. Iară nu după mult ce ei ieșiră, în locul lor Șoimul împreună cu Bâatlanul sosiră (că Șoimul, limba jigăanii neînțelegând, pre Bâatlan în loc de tălmaciul cu sine purta), căriia de chemarea lui înapoi și precum să margă au socotit îi spusă și precum de acmu înainte asupra Corbului a vrăji să să părăsască îi dzisă, căci lucrurile într-alt chip s-au mutat.³

Papazoulu se dovedise adevărată. Tot Mehmed Celebi fusese cel care mijlocise mazilirea lui Antioh din prima domnie (1695—1700), pe temeiul că acesta nu-și plătitese datoria bănească față de el, și înlocuirea sa cu Constantin Duca în cea de a doua domnie (1700—1703). Iar pentru că nici acesta nu se achitase de suma promisă pentru căpătarea domniei, tot el a mijlocit mazilirea lui Duca și substituirea lui cu Mihai Racoviță (în 1703). Demnitarul le promite, în final, că le va aranja prinderea lui Dimitrie, dacă ei se obligă să achite datoriile neplătite ale lui Constantin Duca și ale lui Antioh Cantemir, ceea ce aceștia primesc. După cum se vede, misteriosul demnitar, cu o mare influență la Poartă, își fructifică, pe bani grei, această putere, dar asupra sa Cantemir nu dă alte amănunte; în *Istoria Imperiului Otoman* nu este menționat nimeni cu acest nume, astfel încât identificările făcute de N. Iorga și P. P. Panaitescu sunt discutabile.

¹ Scarlat și Mihalachi, precum și agenții munteni, se leagă prin jurământ să plătească lui Mehmed sumele cerute, numai să le dea în mână pe dușmanul lui Brâncoveanu.

² Este remarcabilă această imagine ironică a executării vrăjii.

³ Nu mult timp după plecarea agenților munteni și a celor două capucheale moldovene, frații Mihalache și Scarlat Ruset, intră la Mehmed Celebi și Toma Cantacuzino, care nu știa turcește, împreună cu Dimachi, capucheala

Jiganiia vrăjitoare, sau lucrurile mai într-adânc nu prea socotind, sau socotind și vrând, pentru mreața carea asupra Inorogului au împletit, Șoimului spusă. De care lucru, Șoimul înțelegând, mai multă acolea zăbavă nu făcu, ce îndată ieșind, de nevinovăția Inorogului și de nepocăită răutatea Corbului aminte aducându-și, așijderea de giurământurile carile încă nu de multă vreme amândoi făcuse pomenind, îndată Inorogului știre trimasă că jiganiia vrăjitoare cu lingușiturile dulăilor și cu grea plata Corbului, mreațe cu descântec asupra lui au împletit, de carea foarte aminte să-i fie. Iară el de Corb chemat fiind, ieste într-acolo preste puține dzile să porceagă și după cuvântul dat vecinic priietin să-l știe.¹

Acestea Inorogul înțelegând, la lăcașurile Cucoșului să suisă (precum mai denainte s-au pomenit), unde pășune de biv, ape limpedzi, izvoare răci, grădini cu flori, livedzi cu pomi, pomi cu roadă și roadă de toată dulceața avea, în fel de fel de desfătări și în divuri, în chipuri de dezmiardări viața își petrecea. În scurt, să dzicem, în toată negrija și lineștea să afla, fără cât una numai lipsiia, adecă depărtarea de la locurile sale, și alta prisosiia, adecă starea fericirii și nemutarea norocii nepriietinilor lui².

munteană, folosită ca interpret. Ei comunică demnitarului otoman că renunță la uneltirile pentru răsturnarea lui Brâncoveanu, întrucât au asigurări că nu li se va întâmpla nici un rău la întoarcerea lor în țară.

¹ Aflând de la vorbărețul Mehmed Celebi că fusese rugat să mijlocească prinderea lui Dimitrie Cantemir, Toma, care urma să plece curând în țară, îl previne în grabă pe acesta să ia toate măsurile de apărare împotriva primejdiei ce i se pregătea. Convorbirea dintre cei doi trebuie să fi avut loc pe la începutul lui martie 1704, din moment ce Toma va pleca în țară, pe la 10 ale aceleiași luni.

² În aceste condiții grele pentru viața sa, Dimitrie nu se mai simte în siguranță în casa marelui demnitar și se refugiază în localul ambasadei franceze. Retrăgerea pare să fi avut loc imediat după avertizarea făcută de Toma, adică pe la începutul lunii martie 1704. De remarcat laitmotivul grădinii paradisiace și a senzației de ataraxie asociate de localul ambasadei Franței la Istanbul.

Într-acesta chip Inorogul nefericirea într-un chip cani cu de-a sila în fericire întorcând (că de multe ori răbdarea, de fierul suferelii vasul legându-și, pre cele nepărăsitate valurile fortunii încăle-când biruiește), vremea (carea dascălul și învățătorul tuturor ieste) ce cale îi va arăta și ce meșterșug îl va învăța aștepta. Intr-acea vreme, una din jigăniile streine (carea nici cu o monarhiie parte nu avea), la Inorog viind, veste ca aceasta îi adusă: „În părțile noastre, dzice, vrăjitoare să află carea cu puternice vrăjile ei apa în piatră și piatră în apă întoarce. De a căriia nume Filul audzind, la dânsa au mârș, carile cu atâta a trupului mărima ce are, umilite închinăciuni și până la pământ plecăciuni îi făcea și cu răvârsate lacrimi și îndesite suspinuri îl ruga ca, milostiv spre dânsul arătându-să, vrajă să-i vrăjască și o mreaje să-i împletească, cu carea strutocamile a vâna să poată. Și aceasta făcându-i-să, cu mari giurământuri să lega, precum și cea dintâi și ceastă de acmu plată în scurtă vreme îi va face (că scăpatul la minciuni și lacomul la giuruințe mari pre lesne inima își dau).⁴¹

Jigania lacomă, nu atâta pentru umilință (că lacomul a să milostivi n-au învățat și, de-au și învățat, până a nu învăța, au și uitat), cât pentru grele giuruințele Filului, prinsă bucuroasă, însă cu această socoteală, adecă întâi de frăția și tovărășia Inorogului de să va lepăda. La care cerere, Filul, cu mare ciudesa și mirarea a toată zidirea, cuvântul își dede, socotind că cu vicleșug, vicleșug va vicleni și cu amăgeală, amăgeala va amăgi, ce în zădar. Că macar că atuncea vrăjitoarea mreajea împleti, lațurile întinsă și silțele supusă, ce, sau meșterșugul îi era minciunos, sau, de nu era minciunos, era neputincios, de vreme ce în multe chipuri voroava își schimba, că uneori dzicea că mreaja asupra Corbului

¹ În timp ce se afla la ambasada franceză, Dimitrie este vizitat de un demnitar turc („una din jigăniile streine“), desigur prieten, al cărui nume scriitorul îl trece sub tăcere. Acesta îl anunță că fratele său Antioh face demersuri pe la un alt mare și influent demnitar otoman, ca, în schimbul unor mari sume de bani, să fie mazilit Mihai Racoviță și să i se dea lui domnia Moldovei.

au fost menită, alteori dzicea că asupra Struțului ieste împletită, iară mai pre urmă dzisă că, de nu să va strica vâlfa Inorogului, mreajea lui ceva să vânedze nu poate, căci cu cornul Inorogului are antipathia (aceasta și socoteala putea da, de vreme ce vrăjile lui spre moarte olăcăriia, iară cornul Inorogului precum purtătoriu de viață ieste, cine va tăgădui?). Deci de va fi voia Filului ca în mreaja ce împletește struți să vânedze, întâi cu Corbul prieteșug făcând, de împreunările Inorogului așeși de tot să să părăsască. Iară amintrilea, nici vrajea, nici mreajea în ceva a-i sluji poate¹. Filul, săracul, sau în prostimea inimii ce avea să amăgiia, sau lăcomiia vânatului spre strâmbătate ca aceasta cu totul a să da îl împingea (atâta nesățioasă pofta cinstei pre cei ce o doresc orbește, cât pentru răsul unui ceas de astăzi plânsul unui an ce vine nu socotește). Așe, Filul, nu numai cu mari giurământuri, precum de multă vreme nici să-l fie vădzut să giura, ce încă precum de l-ar ști unde să află, singur el știre vânătorilor ar da. Așijderea, adăogea dzicând, precum și el cunoaște că pricina a toată tulburarea a acestor doaa monarhii Inorogul ieste, și, până el suflă, acestea să răzsufle peste puțință ieste. Într-acesta chip și vrăjitoarea pe Fil, și Filul pe vrăjitoare a amăgi socotiia. Că vrăjitoarea gândiia că de va vâna pre Inorog, fără greș prețul mrejiilor de la dulăi își va lua, iară Filul chibzuia că de va vâna pre Strutocamilă, pre alte dobitoace spre sine a le întoarce pre lesne-i va fi, și atuncea Corbul, vrând-nevrând, spre pace a pleca îi va căuta.²

¹ „Jigania lacomă“, adică demnitarul la care apelase de astă dată Antioh, atrasă de marile sume de bani promise de pretendent, se angajează să-i satisfacă dorințele, dar se pare că nu avea atâta putere cât se sperase și de aceea îl amână sub diverse pretexte. În mod insistent însă demnitarul, prieten al lui Brâncoveanu, pune condiția ca Antioh să se împace cu domnul Țării Românești și să se lepede de fratele său Dimitrie, acționând de aici înainte pe cont propriu. Din aceste condiții rezultă că demnitarul voia înainte de toate să faciliteze capturarea lui Dimitrie Cantemir, pentru aceasta fiind necesară desolidarizarea lui Antioh.

² În realitate cele două părți nu erau sincere una față de cealaltă, căci

Ca acestea și altele ca acestea cel ce vrăjia cu cel ce să vrăjia în vânt arunca și gândurile în aier își spulbăra (precum mai pre urmă sfârșitul au arătat), că într-aceiași vreme din părțile ostroavelor mediterane o jiganie mare s-au râdicat¹, ai căriia mreji și vrăji atâta de tari și de mari era, cât pre toate celea ce de la ceialalte jiganie tocmite era, îndată în deșert le scoasă și, așeși de tot fărâmându-le, le rumpsă. În care vreme, Inorogul, vădzind că chipurile vrăjitoarelor s-au schimbat și vrăjile spre alte descântece s-au mutat, așijderea de mrejile carile întinse și acmu rumpe și destinsă fără nici o grijă socotindu-să, îndată de la lăcașurile Cucoșului coborându-să, la ale sale să dusă.²

De care lucru, Râsul, Hameleonul și alalți dulăi, de știre luând, nu în puțină frică înțrară și nu mică întristare luară (că voia rea din dreptate mângâierea în curățeniia inimii pune, iară întristarea din strâmbătate frica răsplătirii înainte aduce).

De care lucru, iarăși alfavita din-ceput a citi și buchele din capăt a prociti începură, sfaturile înturnară, voroavele răsturnară, gândurile tăvăliră, chitelele prăvăliră, dârmoiară și cernură, nighina din grâu și bobul din madzire să aleagă nu putură, grămădiră, vrăvuiră, aruncară, scuturară, spulbărară, vânturară, pleavele din

demnitarul otoman urmărea ca, prin prinderea lui Dimitrie, să încaseze beneficii și din partea agenților munteni, iar Antioh, care primește toate condițiile din lăcomie pentru putere („nesățioasa pofta cinstei“), se gândea în realitate să nu-și sacrifice până la urmă fratele.

¹ *Jiganie mare din ostroavele mediterane: Calaili (D. C.)* — Calaili Ahmedpașa, fost amiral de Mediterana (capudan pașa) ajunge mare vizir pe la mijlocul lui septembrie 1704; era un om pe care Cantemir, în *Istoria Imperiului Otoman*, îl caracterizează drept „extravagant și nebun“; din acest motiv își va pierde repede funcția.

² Dușman al lui Brâncoveanu și prieten al Cantemireștilor — după cum lasă să se înțeleagă scriitorul — Calaili face inofensive toate intrigile și măsurile luate împotriva lor, astfel încât Dimitrie poate părăsi ambasada franceză, întorcându-se în siguranță la locuința sa de pe Bosfor.

grăunțe a despărți, obosindu-să, să lăsară¹. Iară, ah, iar, vah, iar, ai, iar vai²! Bolnavul să însănătoșadză, neprietinul să învârtoșadză, lîngedul să țâpinește, slabul pașii își sprijenește, iată, mai mortul să scoală și pre noi, pre vii, mai ne omoară. Ostenința a atâta vreme, mulțimea a atâtea pagube, șirilăile sudorilor, izvoarele lacrărilor și alalte toate cu totul în vînt și în deșert să dusără. Iată, Inorogul la câmp, fără sială, iată-l-ai la lăcașurile sale fără dodeială, iată-l-ai, toate pre voia lui deplin a fi nedejduește fără îndoială. Vremea lui lină, noaă tulbure, vrăjitorii și mrejiitorii, sau neputincioși, sau necredincioși, în lucru nestăruitori, la cuvânt nestătători. În scurt, în ceva și în cineva nedejde, credință și adevărată priință n-au rămas. Bine ar fi dară de-ar fi cu puțință monarhiii noastre altă chivernisală să să puie, jiganiia aceasta cu blândețe și cu binișor, iar nu cu îndârjie și cu rău ieste de domolit. Iată, vânătorile ne batgiocuri, iată, mrejiile în toate părțile ne spârcui, iată, toate meștersugurile în darn și toate trudele în zădar ne scoasă, iată, lui locul a să lărgi, iară noaă a

¹ În urma măsurilor luate de Calaili, capuchehaiele moldovene, frații Mihalache și Scarlat Ruset, și cele muntene (dulăii) intră în panică, gîndindu-se la o nouă strategie politică. Este de remarcat, din punctul de vedere al mijloacelor de expresie literară, torentul de verbe și expresii, dispuse în haină de vers, prin care scriitorul sugerează starea de cumplită confuzie și agitație în care intraseră reprezentanții la Poartă a celor două țări românești și preocuparea lor de a găsi soluții corespunzătoare la împrejurări noi.

² Bocetul lor, alcătuit tot în versuri și în același stil popular folosit și până aici, reprezintă de astă dată situația-replică la jelania firii pentru nenorocirea Inorogului, Cantemir sugerând că a dat și peste dușmanii săi nenorocirea pe care o pregătiseră altădată pentru Inorog. În acest bocet al confuziei și disperării se subliniază câteva trăsături: ineficiența tuturor eforturilor și măsurilor luate de ei și întărirea poziției politice a lui Dimitrie, neputința, neloialitatea și nestatornicia demnitarilor otomani cumpărați în vederea nimicirii lui („vrăjitorii și mrejiitorii, sau neputincioși, sau necredincioși, în lucru nestăruitori, la cuvânt nestătători“), necesitatea schimbării strategiei în sensul îmblănzirii și nu urmăririi Inorogului.

să strâmpa au început, până în cea de apoi sfârșitul cum va vini cine poate ști? (Că de multe ori în locul celui nedejduit și așteptat sfârșit, cel nenedejduit și neașteptat a vini poate). Și aceasta nu numai unui chip privat și deosăbit, ce a tot trupul publicăi de nemutat primejdie va aduce. De care lucru, și noi, nu numai pizma și voia unuia a urma, ce folosul cel de obște a căuta ni să cade (că între muritori mai cinsteșă și mai adevărată laudă a să agonisi nu poate decât carea cu folosul a toată publica s-au câștigat).¹

„Deci, pre cât socotesc, Dulăul cel bătrân² dzisă, de tot adevărul lucrului (toate colachiile de la mijloc rădicând), Corbului să spunem, ca doară și el socotelelor și pizmelor sale sfârșit

¹ În această nouă strategie a urmărilor lui Dimitrie figurează un principiu nou de politică de stat: necesitatea de a părăsi obiectivele de interes individual — cum era acela rezultat din ura personală a lui Brâncoveanu față de Cantemirești — și de a avea în vedere numai probleme de interes general („folosul a toată publica“). Ideea este, evident, a lui Cantemir, iar valoarea ei de o excepțională importanță și noutate, filozoful român devansându-și și prin aceasta epoca. Căci dacă gândirea politică renaștăristă nu depășise formula binelui suprem sau a binelui suveran, noțiune ce, prin coloritul ei moral tradițional, menținea și mai departe ideea unei ordini divine în lumea umană (chiar în cazul utopiilor lui Morus și Campanella, mai apropiate de modelele sociale moderne), Cantemir, prin ideea interesului general, pune în circulație o teză de mare productivitate în revoluțiile burgheze viitoare. Astfel de devansări de factură burgheză am mai întâlnit la Cantemir fie cu prilejul descrierii „răscoalei muștelor“, adică a unei răscoale țărănești, și, de asemenea, cu ocazia descrierii marii răscoale a ienicerilor și ulemalelor din Istanbul în 1703 („horbura și amestecătura în munți“).

² *Dul[ul cel b[tr n: Caraman]] postelnic (D.C.)* — postelnicul Dumitrașco Caramanlăul, grec de origine, numit de Brâncoveanu în aprilie 1704 capucehaie la Istanbul în locul lui Ștefan Cantacuzino (Uliul), rechemat în țară pentru alte sarcini. Așadar, sub capucehaialăcul său au loc noile schimbări la Poarta Otomană, schimbări ce impun muntenilor o nouă orientare în atitudinea față de Cantemirești. Caramanlăul consiliază pe agenții săi și pe frații Ruset la această nouă orientare.

a pune va putea (că de multe ori unde cuvântul a isprăvi nu poate, isprăvește bățul) și doară mai spre bună minte inimile îmbelor părți a întoarce vom putea, ca într-acesta chip, precum vrăjmășiii lor sfârșit, așe trudelor noastre coneț a afla să ne învrednicim“.

De acestea cuvinte Râsul hohotia, iară Hameleonul fisiia, pre carile unul în răs, altul în vis le tâlcuia și, ca cum sfaturi de batgiocură ar fi, le măscăria, de vreme ce bine știia că cele de multe ori amăgele și minciunoase văpsele toată zugrăvala și chipul adevărului scârnav au muruit și la cel luminos chip și a adevărinții figură a vini preste putința șarurilor a fi dzicea.¹

Și așe, dintr-aceste a pricii scânteii, între vânători focul gâlcevii și a dihonii a să ațița începu. De unde Dulăul ciobănesc, macar că lătra, însă într-adevăr a lătra într-acesta chip începu: „Audziți voi, jiganii, nu atâta pre dinafară, pre cât pre dinluntru văpsite, agiunge-vă cât până acmu și până într-atâta monarhiile ați amestecat și toată și mai nestânsă iasca vrăjbii între dânsele ați aruncat. Puneți-vă hotar și țenchiu răutăților voastre, părăsiți-vă mai mult cleștele strămbătății în mâna lăcomiii a alcătui, fie-vă de sațiu, cât în vremea a patrudzăci de ani, ca valurile țăr murile, nepărăsit, voi monarhiia Leului cu fel de feliuri de areți și de mihanii a o izbi și din tuspatru colțurile a o scutura nu v-ați săturat, pre carea, iată, la cea mai de-apoi și netămăduită răzspă ați adus-o.

¹ Dumitrașco Caramanlăul precizează noua conduită: renunțarea la politica de vrajbă, aceasta însemnând adoptarea punctului de vedere pentru care militase mai înainte și Toma Cantacuzino, urmând ca de utilitatea acesteia să fie convins și Constantin Brâncoveanu. Propunerea capucehaiei muntene este respinsă însă de capucehaiele moldovene, pe temeiul că lucrurile ajunseseră prea departe pentru a le pune capăt, dar, de fapt, se temeau să nu li se descopere toate intrigile și minciunile. Acesta este începutul unei neconcordanțe între politica lui Brâncoveanu și mai ales a Cantacuzinilor munteni și între politica lui Mihai Racoviță, atent să-și păstreze tronul, politică pentru care militau acum fără rezerve și frații Ruset, stăpânii din umbră ai vieții politice moldovene.

Au și monarhiii Vulturului același cântec viți să cântați ? Au și pe publica pasirilor cu aceleași veninate și fărâncate drojdii viți să îmbătați? Au nu cunoașteți că de vreme ce cu răutate ceva a să săvârși nu să poate, sfârșit și istov răutății a pune trebuie? Și de nu spre altă nedejde calea să deșchide, încailea vremea a chivernisi și schimbările tâmplărilor a pândi a înțelepților lucru a fi să socotește (că spre vânt a știupi și piatra la deal a pohârni aieva lucru nebunesc ieste)⁴¹.

Înfocat oarecum și încă mai cu mare mânie ațîțat și mai spre mare răutate pornit de acestea cuvinte, Râsul cu cumplită urgie cătră Dulău dzisă: „O, cap de hârtie cu crieri de aramă, o, sac de mătășă și plin de fișchie, o, ferice de voi și de monarhiia voastră, când nedejdea voastră în credința Inorogului viți aședza și din aședzimântul lui lineștea vă viți aștepta. Au nu Inorogul mai mult dobitoc cu patru picioare decât pasire cu pene și cu doăa aripi ieste? Au pasirile pentru dobitoc mai chiar și mai adevărat decât dobitocul vor giudeca? Au în cele streine decât în cele ale sale cineva mai mult a filo<so>fisi poate? Nu orbul, ce cel cu ochi giudecă de vâpsele, ochii noștri în trupul nostru, iară ai voștri într-al vostru sint deșchiși. Nime casa altuia mai mult decât pre a sa a cunoaște poate. Noi sintem carii cea mai multă viață cu Inorogul împreună ne-am petrecut, noi sintem carii a lui gând și fire am cunoscut, noi sintem carii și prin ficații lui am trecut

¹ Caramanlăul ripostează cu violență, scoțând în evidență faptul că Moldova, cu toate nenorocirile căzute peste ea, era victima politicii unei singure familii, a Cupăreștilor. Aceștia sunt acuzați, că timp de patruzeci de ani, adică de prin 1664, când trăia Constantin Cuparul bătrânul, prin lăcomia lor nemăsurată de venituri și prin intrigile puse la cale, au adus Moldova într-o stare de plâns, ceea ce n-ar dori să pătească și Țara Românească. Discursul capuchehaiei muntene exprimă desigur opinia lui Cantemir. El acuză boierimea vremii sale și în special pe Rusetști, care, fără nici o preocupare pentru binele țării, puneau mai presus interesele personale, satisfăcând cu ajutorul intrigilor nesăturata ei lăcomie.

și ce idol înluntru poartă și ce icoană afară arată curat știm. De unde adeveriți sintem că totdeauna inima-i, gândul și, de i-ar fi cu puțință, și fapta spre răzsipa Corbului și spre prăpădenia monarhii <i> Vulturului au stărui. A căruia fire din începuta vrăjmășie a să întoarce preste toată cuprinderea scotelii ieste și mai vârtos adevărul a grăi de vom vrea, el atâtea gonituri, lovitururi și netămăduite rane, carile de la noi au luat, și atâtea de viață primejdii, în carile le-am aduș, cu ce minte socotiți că din tabla inimii sale le va putea șterge? În zădar, dară, ca acestea gândiți și sfat, ca cum ar fi de neprietini, sfătuiți. De care lucru, a mea sentenție ieste, de acmu înainte, (decât prieteșugul cu prepus și ascuns neprieteșugului, la ivală mai de folos ieste. Căci vrajba la ivală fiind, paza și strajea despre vrăjmași mai trează și mai deșteptată stă). Iară amintrilea, în leagănul îngăimării, somnul peirii fără veste și când nici vom gândi, atuncea ne va stropși“.¹

Acestea și altele multe ca acestea Râsul, spre împiedecarea aședzimântului, împotriva Dulăului, pre cât putu, ritorisi și macar că pre o parte să părea că cuvântul adevărul atinge (căci dintr-îmbe părțile încredințarea cu greu putea fi), însă cu inima și cu gândul, de la limanul lineștii, departe, în valurile tulburării, să bătea, de vreme ce din gură neîncredințarea argumentuia, iar din gând socotia că macar vremeică pace între dânșii de să va cumva aședza, cât de în scurtă vreme, din cele nenumărate vicleșugurile lor, multe pot să să descopere, pre carile Inorogul în catalogul său pre amăruntul însămnate le avea. De carile Corbul înștiințându-să (căci jiganiile din fire vicleșugului date, multe urgii

¹ Mihalache Ruset ia cuvântul în replică, arătând că ei, Rusetestii, cunosc mai bine cât este de primejdios Dimitrie Cantemir, atât pentru Moldova cât și pentru domnul Țării Românești. Confruntarea dintre reprezentantul Țării Românești la Poartă și cei doi frați Ruset este semnificativă pentru aspectele de atunci ale vieții politice din cele două țări românești și pentru modul în care scriitorul înțelegea astfel de probleme.

în capul Corbului odată să aducă silisă)¹, să nu cumva de tot de spre dânsii să să răcească și până mai pre urmă să nu li să cumva slovele îndrăpt citească (carea s-au și tâmplat)².

Deci la cazaniia carea Râsul împotriva păcii făcusa, Dulăul cel bătrân într-acesta chip răspunsă: „Bine ne dzici, o, Râs de râs, că capete de hârtie și crieri de aramă sintem și în saci de mătasă gunoiu scârnnav purtăm. Adevărat, dară, că precum ne împodobești, așe și sintem, că de n-am fi fost așe, monarhul nostru, în lingușiturile și măguliturile voastre împleticindu-să, nu s-ar fi înșelat. Ce precum din vremea a patrudzăci de ani ispitiți și probăiți vă aveam³, bine și de folos ar fi fost, tot cum v-am știut, așe să vă fim știut, și precum v-am ținut, tot așe să vă fim ținut. Iară acmu, ca cei fără crieri, cu același picior lovitura într-aceiași piatră am poftorit ș-am întriiit (că o dată și de da ori într-o materie a greși, a muritorilor, iară nepărăsit în mijlocul netrezvirii și a neîndreptării a rămânea a celor fără crieri lucru ieste). Și mai mult altăceva a dzice nu avem, fără numai, pentru alte poate fi a monarhiii noastre fapte urâcioase cereștii asupra-ne urgie ca aceasta ș-au vărsat, carea, de tot mintea ametiindu-ne, socoteala

¹ O eventuală împăcare între Cantemir și Brâncoveanu neliniștea pe Rusetesti, cărora le era teamă să nu li se dezvăluie astfel intrigile mai vechi, făcute de ei împotriva domnului Țării Românești, intrigi însemnate de Cantemir într-un „catalog“. Catalogul acesta, un adevărat jurnal intim, demonstrează că încă la acea dată Cantemir se gândea să strângă materiale pentru o istorie a evenimentelor contemporane lui. Probabil că un astfel de catalog a stat atât la baza *Istoriei ieroglifice* cât și a prezentării evenimentelor contemporane din *Istoria Imperiului Otoman*, unde mai cu seamă notele sunt de o valoare informațională neprețuită.

² Din expresia „carea s-au și tâmplat“ putem deduce că dezvăluirile intrigilor mai vechi ale Rusetestilor au fost făcute într-adevăr lui Brâncoveanu și că Dimitrie Cantemir scria aceste amănunte în *Istoria ieroglifică* într-o perioadă ulterioară, adică cel mai devreme pe la începutul lui 1705.

³ Se repetă opinia că de patruzeci de ani Rusetestii au adus atâtea rele prin intrigile și falsitatea lor, nu numai Moldovei, ci și Țării Românești, Brâncoveanu însuși devenind victima opticii și practicii lor politice.

ne-au îmbătat, ca pre cei ce toată lumea tuturor de vicleni și de înșelători i-au cunoscut și i-au arătat, noi numai în loc de adevărați prieteni și la cuvânt stătători să-i ținem și să-i avem, până când (careă să nu învoiască Dumnădzău) cu rele îndemnările și spurcatele fapte prin scârnave organe ca voi la cea deplină plată și cea desăvârșită prăpădenie să ne aducă (că a faptelor rele începătură spre rău sfârșit pleacă și tesla careă lovind nu tocmește, adevărat ce au fost tocmit răzsipește). Acmu, dară, o, jiganiilor, agiunge-vă, agiunge-vă, dzic, cu undelemnul pizmei voastre pojarul răutăților în toată lumea a ațița! Lăsați sfaturi a ne mai da, carile cunună de spini și brățări de lanțuțe ne împletesc¹. Fie crierii noștri cești de aramă macar câtăva vreme de ciocanele clivetiturilor voastre neloviți și neciocăniți. Aveți-vă crierii cei de aur la voi și noi cești de aramă la noi, neamestecați voi a voastre și noi ale noastre să gândim și să chivernisim. Părăsiți-vă mai mult împotriva socotelii noastre basnele voastre cele obraznice a arunca. Că viu Vulturul ceresc, că toate negre petele și pestriciunile răutăților voastre în vâpsala roșelii le vom întoarce², de carile nici Camilopardalul a vă spăla va mai putea, macar că între gloate să dzice precum el apa vie și apa moartă în tidvă să fie țiid³. Deci, de acmu înainte lucrurile monarhii voastre singuri voi vi le căutați, că noaă ale

¹ În cuvântarea sa, Caramanlăul, după ce subliniază rolul nefast al Rusetestilor, atât în Moldova cât și în Țara Românească, le interzice să se mai amestece în treburile lor politice și să se mai erijeze în sftnici binevoitori, de vreme ce intrigile și consiliile lor au împletit celor două țări „cunună de spini și brățări de lanțuțe“, adică suferință și o puternică dependență față de Imperiul Otoman.

² *Petele negre* [n v[psala ro=ie a]ntoarce: vicle=ugurile de ru=ine a scoate (D. C.) — expresia înseamnă că până la urmă faptele urâte ale Rusetestilor vor ieși la lumină cu toate consecințele pentru autorii lor.

³ *Apa vie =i apa moart[. : puterea a face bine =i r[u (D. C.)* — în finalul intervenției sale, Caramanlăul atrage atenția fraților Ruset că de răspunderea pentru faptele lor mârșave față de politica celor două țări românești nu-i va putea scăpa nici ruda lor, Alexandru Mavrocordat Exaporitul, cu toată puterea pe care acesta o avea între demnitarii Porții Otomane. În consecință, el îi consiliază să nu se mai ocupe de destinele politice ale Țării Românești.

noastre nevoi și asuprele (carile mai mult cu pricina voastră ne-au venit) destule și de prisosit ne sint.“

Hameleonul cu Râsul vădzindu-să că din tovărășia a altor vânători să izgonesc și mai vârtos cunoscând că socotelele lor spre mutarea lucrurile într-altă față stăruiesc, pusără sfat în doaa chipuri: Cel dintâi era ca Pardosului știre să dea (carile pre aceia vreme Strutocamila păștea și între dobitoace jiganie mare să făcuse¹), precum soțiile din partea monarhiei Vulturului pre altă cale s-au abătut și precum semnele arată, cu cei de obște neprietini legătură de pace vor să facă. Iară cel al doilea sfat era ca Hameleonul cum mai curând la monarhia Vulturului să să ducă, ca acoloa cu singur Corbul împreunându-să, cât mai mult va putea lucrurile să amestece și ipopsia Corbului asupra Șoimului mai vârtos să adaogă, adecă precum cu neprietinii una s-au făcut și dulăii vânători, carii acmu spre împăcare stăruiesc, pacea aceia precum până mai pre urmă de vrun folos nu va fi să arete. Deci cu mestecăturile și cu minciunile de va putea ceva isprăvi, bine. Iară de nu, de acoloa, cum va putea mai curând, la monarhia Leului să treacă, ca cum va putea mai tare suma să strângă, carea în munți pentru plata mrejiilor și a vrăjitorilor cu datorie cheltuise.²

¹ *Stru\oc[mila a pa=te: lucrurile ei a chivernisi (D.C.)* — Iordache Ruset (Râsul), ajungând „jiganie mare“, adică demnitar de frunte în domnia lui Mihai Racoviță, devenise, de fapt, conducătorul din umbră al Moldovei.

² Înțelegând prea bine noua orientare a politicii muntene în privința lui Dimitrie Cantemir, care însemna dispensarea de serviciile Rusetștilor, cele două capuchehaiele moldovene alcătuiesc un nou plan de acțiune: după ce vor încunoștința pe fratele lor Iordache Ruset, marele demnitar al lui Mihai Racoviță, de cele întâmplare, Scarlat urma să vină la București pentru a convinge în secret pe Brâncoveanu să-și continue politica sa împotriva lui Cantemir, iar, în cazul unei nereușite, să se ducă la Iași, unde trebuia să strângă banii necesari cumpărării bunăvoînței demnitarilor otomani în scopul nimicirii lui Dimitrie Cantemir și al menținerii lui Mihai Racoviță în scaunul Moldovei. Noul plan de acțiune însemna că familia Rusetștilor lua în sarcina sa lupta împotriva lui Cantemir, aceasta devenind de-acum înainte o chestiune internă a Moldovei.

Ei, dară, acestea îndată ce le sfătuiră, îndată a le face începură și cum mai în grabă cătră Pardos carte ca aceasta trimasără:

„Râsul și Hamleonul, Pardosului și Veveriții, iubiților frați, sănătate! În știre să vă fie că lucrurile noastre nu în statul lineștii să află, de vreme ce ogarâi, coteii și alalți toți dulăii, și mari și mici, a monarhiii Vulturului vânătorii, mai mult vânătoarea a delunga mai de tot s-au părăsit și mai vârtos că pentru tractatele de pace între dânșii cuvintele vârtos au început și sfârșitul tuturor pre noi așeși de tot din sfaturile și lucrurile de obște ne-au lepădat. Ce noi, mai denainte porunca Corbului știind, cu carea pre noi ne îndemna, iară pre dânșii îi învăța, ca cevași macară afară din știința noastră să nu facă, de multe și de multe ori de cele pentru folosința obștii îi înștiințam, îi învățam și spre celea ce să cade îi îndreptam. Iară ei, ca niște necunoscători și de duhuri înflăcioasă purtători, ale noastre învățături acmu în samă nebagând, din capetele sale pre cărări strămbe și șuvăite a îmbla au început. Și de vreme ce lucrurile așe s-au tâmplat, căutați de acolo lucrurile foarte bine să vă socotiți și de ieste cu putință monarhii noastră singură din sine să să stăruiască și singuri noi împotriva a atâtea vrăjmași să ne luptăm, de vom putea, cum mai curând să ne înștiințați, căci noi, pre cât cu socoteala a agiunge putem, monarhii Vulturului, cu vreme, nu numai cât de tot de la sine ne va dizlipi, ce încă și mare împotrivică a ne fi, fără prepus ieste (că obrinteala ranii de pre margini să cunoaște). Și fiți sănătoși.⁴¹

După trimiterea cărții aceștia, și Hamleonul nu mult zăbăvindu-să, spre monarhii Vulturului drumul apucă. Ce dintâiași dată precum această călătorie în zădar să-i fie semnele o arăta, de vreme ce Șoimul (precum mai sus s-au pomenit), lucrurile tocmindu-și, lângă Corb să dusesse, carile și mai la mare cinste

¹ În scrisoare, Rusetștii se plâng, pe bună dreptate, că Brâncoveanu i-a sacrificat, deși ei îi aduseseră însemnate servicii. Acum se întreabă dacă Moldova ar putea suporta singură povara cheltuielilor pentru a duce o luptă atât de costisitoare și grea cu Cantemireștii.

decât întâi încăpusă.¹ Unde sosind Hameleonul, nu numai ușă să între, nu numai gaură să încape, ce așeși nici crăpătură cu ochiul să privască, loc și vreme ceva împotriva Șoimului să scorească nu află. Și așe, socoteala de acasă cu cea din târg netocmindu-i-să, la toate, de nu de bunăvoie, de nevoie îi căută a tăcea și alte lingușituri și chipuri de amestecături a scociorî să nevoi. Aședară, pentru Șoim în ceva gura-și a deschide neputând (căci Brehna-cea și Cucunozul din fire neînvoită și antipathie cu Hameleonul și cu toată simenția lor vrajbă vecinică avea²), pre Inorog, pre Fil și pre alții (carii neprietini să număra și era) cu spurcate sicofandii și viclene năpăști cătră Corb îi trecu. Așe cât Corbul, spre mai toate cuvintele urechea inimii a pleca din fire obiciuit fiind, din sfățuirea și îndemnarea adevăraților lui prietini să abātu și de iznoavă carte ca aceia cătră vânători scrisă, cu carea tare le poruncia, ca de tractatele păcii nepărăsindu-să, supt numele aședzării lațul răsturnării Inorogului să întindză. Numai de Fil să să părăsască le dzicea, de vreme ce voia vrăjitoriului a trece nu poate, nici vreo pricină adevărată ca aceia asupra Filului are, iară deși are, dzicea că cunoaște că nu hirișă firea lui, ce din îndemnarea altora Filul în rândul neprietinilor s-au numărat. Deci tot lucrul în stropșirea și de tot prăpădirea Inorogul stând, numai asupra lui goana, ori cu ce mijloc ar fi, să nu părăsască și cu bine, și cu rău vârtos le poruncia.³

¹ După întoarcerea în țară, Toma Cantacuzino a fost înălțat la rangul de mare postelnic, dregătorie de divan.

² Se reafirmă dușmănia Cantacuzinilor munteni față de Rusetesți, probabil, pentru că odinioară aceștia, mai ales în vremea domniei lui Constantin Cantemir (1685—1693), fuseseră dușmanii puternicei familii boierești din Țara Românească.

³ Neputând să ponegrească pe Toma din cauza unchilor săi, Constantin stolnicul și Mihai spătarul, Scarlat nu reușește să calomnieze decât pe frații Cantemir. Totuși, el are un anumit succes, întrucât convinge pe Brâncoveanu să continue urmărirea și capturarea lui Dimitrie, fără însă a se atinge de Antioh, aflat sub protecția unui „vrăjitor“, adică a unui demnitar otoman.

Acestea și ca acestea Hameleonul, pre cât mai în grabă putu, ară, sămână, grăpă, săceră, trieră, vântură și în jitnița răutăților Corbului le aședză, pre carile în vremea lor să răzsaie nedejduind, pentru ca spre monarhiia dobitoacelor să margă voie să-i dea să rugă. Corbul, câteva în chip mai de taină poruncindu-i și ales pentru slujba carea spre vânarea Inorogului arătase, cu nu puține daruri dăruindu-l, unde voia îi va fi să margă, voie îi dede. Hameleonul, voie și dzua bună luând, cum mai curând în monarhiia dobitoacelor trecu, unde mărgând, ce au lucrat și ce au aședzat mai pre urmă la locul său ales să va povesti.

PARTEA A DZECEA

CUPRINS

Hameleonul, dară, așe de acolo spre monarhiia dobitoacelor purcegând, Șoimul înaintea Corbului lucrurile Bâtlanului a aședza să apucă, pentru ca și pe Hameleon de minciunos să dovedească și credința sa și a Bâtlanului să întărească și toată vrednicia Inorogului precum ieste și precum au cunoscut-o, să o perigrăpsască (căci Hameleonul cătră Corb dzisese precum Bâtlanul asupra Corbului în prieteșug cu Filul și cu Inorogul să să fie legat). Deci toată ispita credinții Bâtlanului într-aceasta punea, ca Corbul trimițând lângă sine să-l cheme. Deci după poruncă, îndată de va vini, a lui credință singură din sine să va dovedi, iară nevinind, sămnnul temerii vicleșugul inimii îi va descoperi și adevărat neprietin a fi îl va arăta¹. Iară alalte cuvinte a Șoimului cătră Corb într-acesta chip fură²: „Lucrurile firești (milostivul meu și

¹ După plecarea lui Scarlat, Toma Cantacuzino caută să dezvinovățească pe Dimachi, care, de frică, rămăsese la Istanbul; el propune lui Brâncoveanu ca acesta să fie chemat în țară.

² În scopul de a convinge rațional pe Brâncoveanu despre necesitatea modificării conduitei sale și a utilității împăcării cu Inorogul, Toma ține în fața domnului un lung discurs de apărare a lui Dimitrie, cuvântare ce ar putea fi intitulată *Discursul +oimului în fața Corbului despre nevinovăția Inorogului*, alcătuit din două părți. Prima parte este o introducere filozofică, în scopul de a provoca o anumită receptivitate din partea lui Brâncoveanu; în cea de a doua parte, Toma face o trecere în revistă a faptelor ce demonstrează sinceritatea cu care Dimitrie înclina spre o reală împăcare cu domnul Țării Românești. Introducerea filozofică este cel mai expresiv text din *Istoria ieroglifică* pentru definirea lui Cantemir ca adept al filozofiei deiste, așa cum *Metafizica* este reprezentativă pentru orientarea sa helmontiană din tinerețe.

de bine făcătoriu stăpân) și cu un cuvânt să dzic, oricâte de la ceriu până la ceriu să văd, să simt și să înțeleg, cei a firii iscoditori și cu de-adinsul cercători, dzic, precum patru pricini să li să dea. Pricina adecă: cine, din ce, în ce chip și pentru ce. Deci dintr-aceste patru cele trii înainte mărgătoare (pre cât a mea proastă socoteală agiunge) adevărat fizicăi slujesc. Iară cea mai de pre urmă nicicum cu fizica a să amesteca poate (macar că grei și deplin învățatori așe au slăvit), ce numai ithicăi, adecă învățaturii obi-ceinice temeiul și sfârșitul ieste (ce pentru ca proimiul voroavei mele cu lungimea ceva mai mult supăr să nu aducă, în scurt, pre cât voi putea și a proimiului cinste să păzască și deșchiderea a alalte voroave precum să cade mai chiar să sfitesc voi sili)¹. Ieste dară firea în lucruri, carea le face a fi ce sint și a lucra ce au poruncă a lucra, și aceasta afară din toată socoteala pricinii săvârșitoare, însă numai porunca și orânduiala aceluia, carile dinceput spre vecinică și neobosită clătire au pornit-o, carea precum a nu să obosi, așe nici a să schimba, nici a să muta știe sau poate.² Neschimbată, când dzic, în fețe, iară nu în atomuri, tre-

¹ Potrivit ontologiei curente, de factură aristotelică, fenomenele, adică tot ce aparține ordinii naturale, ar avea patru cauze: materială, formală, eficientă și finală. Dar, precizează Cantemir, desolidarizându-se de concepția aristotelică, fenomenelor naturale le sunt proprii numai primele trei cauze („trii înainte mărgătoare“ pricini), în timp ce cauza finală este specifică doar eticii, adică ordinii morale, căreia i se subsumează faptele umane. Este de remarcat consecvența lui Cantemir în împărțirea lumii fenomenelor în două: ordinea naturală și ordinea morală. Prin această distincție în regimul cauzelor, Cantemir face o însemnată breșă în sistemul ontologic aristotelic, de astă dată, din perspectiva deismului, după ce în *Metafizica* respinsese integral pe Aristotel din perspectiva creaționismului helmontian.

² Teză de ontologie specific deistă: în lumea fenomenelor naturale („lucrulile“) acționează ceea ce numim natura („firea“), care le produce ca atare și le imprimă specificul natural, supunându-le în același timp unei mișcări, adică unei schimbări permanente („neobosita clătire“), ce nu poate fi modificată sau sistată. Producerea fenomenelor, un privilegiu al naturii, are loc indepen-

buie să înțelegi de vreme ce toate atomurile în toate fețele, în toată vremea cursul perioadelor sale făcând și săvârșind și ca-ntr-un vârtej întorcându-să, tând la nemica, tând la a fi a lucrului să întorc. Adecă de o parte născând, iară de altă parte perind, singură schimbarea atomurilor tâmplându-să, ființa fețelor, după hireșul său neam întreagă și neschimbată să pădzește (căci nici cel firesc lucrătoriu osteneala simpte, nici materia lipsește, nici formei după a sa orânduială firește împiedecare sau de tot ștergere a să da poate). Că, amintrilea fiind, încă de demult vrurul din chipurile neamurilor de tot a pieri s-ar fi tâmplat.¹

dent de cauza finală, dar permanenta mișcare, adică schimbarea, înlocuirea unui fenomen prin altul, tot un proces natural, reprezintă „porunca“ sau „orânduiala“ creatorului, adică ordinea divină, divinitate ce are o existență extramundană. Cantemir este posibil să fi gândit mișcarea ca o manifestare a cauzei formale, ea însăși expresia aristotelică a planului divin.

¹ Așa cum logica modernă a fost nevoită să restructureze metodologia porfiriană, reducând definirea unui lucru (definibilul) prin genul proxim (categoria sumatoare cea mai apropiată de definibil) și diferența specifică (îmbinarea funcțională dintre *differentia* și *proprium*), tot astfel Cantemir, la vremea sa, se vede silit să abandoneze, cel puțin parțial, o metodologie până aici pur logică, cum era aceea a lui Porphyrios, incapabilă să facă față exigențelor de atunci ale cunoașterii, și să imagineze o nouă terminologie operațională. Adoptând o atitudine critică în fața problematicii și metodologiei scolastice, Cantemir își îndreaptă cu interes atenția spre această lume a fenomenelor naturale, în care fundamental pentru el era spectacolul prefacerilor, al unor schimbări reduse în esență la generarea și pieirea lucrurilor. Este evident că acest aspect, pe care îl avea pentru el schimbarea din natură, se susținea pe un model biologic, modelul cel mai ușor de sesizat, întrucât îl oferea natura însăși. Poate de aici și importanța ce se acordă în epocă, printre oamenii de cultură ai vremii (unul dintre ei fiind Alexandru Mavrocordat Exaporitul), temeii, moștenită de la Aristotel, despre generarea și pieirea lucrurilor, problemă ce capătă acum alte dimensiuni, datorită largirii relative a orizontului cunoașterii științifice.

Care este modelul pe care îl imaginează Cantemir pentru înțelegerea acestor procese din natură? Modelul său este pur biologic, lucru ce face ca modelul oferit de Aristotel în tratatul *Despre na=tere =i pieire* să fie sensibil schimbat. Astfel, Cantemir, împotriva Stagiritului, reintroduce *atomii*, cu mecanismul

Tot, dară, orice firea firește lucrează, pricina săvârșitului preste socoteala și simțirea ei ieste.¹ Că amintrilea dobitocul nu-mai dobitoc a naște ar fi lăsat, iară nu lupul pe oaie și șoimul pe porumb a mânca ar fi putut.² Așijderea, cele firești toate în

agregării și dezagregării lor, pentru a explica generarea și distrugerea lucrurilor, iar, pentru că nici noțiunea aristotelică de *materie primă* nu putea satisface noua concepție, filozoful român creează noțiunea de „chipurile neamurilor“ sau „ființa fețelor“, un fel de prototip al speciilor, pentru a explica de ce, în generarea lucrurilor unele din altele, se păstrează configurația primară, arhetipurile lor. Cantemir ajunge astfel la noțiunea biologică de *specie*, total diferită de noțiunea logică de *specie*, fapt ce îl determină să schimbe și sensul curent al categoriilor logice corespunzătoare. Operând transformarea logicului în ontologic și acordând acestuia din urmă un înțeles biologic, Cantemir este obligat să dea astfel categoriei logice de gen înțelesul de specie în concepție biologică, și tot astfel noțiunea logică de specie („chip“, „față“, „lucru“) să capete înțelesul tot biologic de individ, adică lucrul cutare sau individul cutare. Prin acest transfer de sensuri, pentru prima dată relația general-particular din relația logică gen-specie devine relația biologică specie-individ. Preocuparea lui Cantemir pentru problema speciilor biologice am amintit-o și în altă parte a *Istoriei ieroglifice*, când am subliniat și concepția sa despre fixitatea acestora.

În lumina acestor clarificări, textul de mai sus ar putea fi parafrizat astfel: Mișcarea, schimbarea din natură nu înseamnă și transformarea speciilor lucrurilor, ci aceasta se manifestă numai la nivelul atomilor, componentele ultime ale lucrurilor, astfel încât prin agregarea și dezagregarea atomilor apar sau pier numai lucrurile, indivizii care alcătuiesc fiecare specie (atomii „tând la nemica, tând la a fi a lucrului să întorc“), dar nu și speciile, sau, cum le spune Cantemir, „chipurile neamurilor“ și „ființa fețelor“.

¹ Se repetă ideea că tot ceea ce are loc în mod firesc în natură exclude cauza finală. Cantemir reliefează ideea că din moment ce natura se manifestă fără conștiința de sine, finalitatea nu este posibilă ca venind de la ea, aceasta fiind rodul unei intenționalități pe care natura nu o posedă. Iar dacă se manifestă totuși în natură cauza finală, aceasta nu are loc în conformitate cu specificul naturii, ci independent de ea („pricina săvârșitului preste socoteala și simțirea ei ieste“). Cauza finală acționează în natură nu ca expresie a legilor naturii, ci a conștiinței divine, deci ca manifestare a voinței unei entități din afara naturii.

² Cantemir își continuă raționamentul în problema cauzei finale din natură: dacă n-ar exista o cauză finală în natură manifestată din afara ei, adică dacă ar

sferă să întorc și sferâi firește sfârșit nedându-să, iată că nu pentru odihna sfârșitului, ce pentru vecinica clătire de la neclătitul călătoriu să clătește.¹ Soarele, luna, ceriul și alalte trupuri cerești toate, din-ceput năpărașit și cu mare răpegiune aleargă, însă nu cu aceia socoteală, ca doară vreodânăoară la doritul țenchiu și sfârșit agiungând, să să odihnească, căci așe (precum s-ar putea dzice), încă demult ar fi cunoscut, precum firește la sfârșit să agiungă, preste puțință îi iese și precum până acmu în vreun punct a sferii lucrării sale loc de stare n-au aflat, așe și de cii înainte în vecii vecilor, precum nu va mai putea, demult nedejdea i s-ar fi curmat, fără numai cândailea clătitoriul firii (cel ce în clătire nehotărâtă și neodihnită o ține), după a sa slobodă și puternică voie vreodată a o clăti ar părăsi.² Aședară, toate lucru-

acționa numai legile naturii, natura ar fi produs numai ființe de același fel („dobitocul numai dobitoc a naște ar fi lăsat“), și ar fi cunoscut astfel mișcarea dinăuntru ei numai sub forma nașterii și pieirii, dar din moment ce se manifestă în natură această cauză finală străină de ea, apare situația că o specie se hrănește cu altă specie, cu alte cuvinte, o formă de mișcare nejustificată natural. Așadar, Cantemir pune pe seama divinității, a planului divin, și nu pe seama legilor naturii lupta unor specii împotriva altora. Deși este total neștiințifică această teză, ea reprezentând un tribut deist plătit creaționismului, trebuie totuși subliniată ca interesantă și semnificativă relația de contradicție pe care Cantemir o stabilește între natura manifestării divine și natura manifestării naturii. Această contradicție va fi mai bine surprinsă de Cantemir în discutarea formei mișcării în natură.

¹ Gânditorii din epoca lui Cantemir nu au ajuns la ideea de dezvoltare în conceperea mișcării din natură și societate, ci au considerat această mișcare în cerc, mișcare ciclică. Ca și aceștia, Cantemir gândește mișcarea din natură de factură ciclică, prin naștere și pieire, orice lucru parcurgând o astfel de mișcare. Tot ciclică va concepe Cantemir și mișcarea istoriei omenirii, în lucrarea sa de mai târziu *Cercetarea fizic[a monarhiilor]*.

² După cum se vede, modelul mișcării ciclice era, pentru Cantemir, mișcarea aparentă a astrelor pe bolta cerească în decursul a 24 de ore, când această mișcare revenea la punctul inițial, pentru a se relua apoi de la capăt și a se repeta zilnic. Deși este provocată de impulsul divin, asemenea primului motor

rile firești, cu una și singură a soarelui paradigmă, precum să cade a să înțelege să pot. Că precum soarele de la punctul Racului până la punctul Capricornului să suie și să pogoară și în tot anul, macar că toate locurile împlării sale negreșit atinge și cercetează, însă nici curgerii sfârșit a face, nici odihnii a să da poate, fără numai cât cu apropierea și depărtarea sa de la locurile ce privește, mutările și schimbările vremilor pricinește, și aceasta afară din toată socoteala și simțirea sa.¹ Într-acesta chip și cursul a toată fapta nepărăsit atomurile schimbându-și, toate cele din-ceput chipuri nebetjite și nepierdute păzește². De unde aievea ieste că țenchiul sfârșitului nu în socoteala fireștilor, ce într-a izvoditoriului și pricinitoriului firii ieste³. Și așe, socoteala sfârșitului, din cele firești cu totului tot rădicându-să, rămâne ca după pricina pricinilor, în care a doa pricină socoteala pricinii sfârșitului să să afle. Și aflând-o, să o pricepem trebuie. Deci,

aristotelic, mișcarea ciclică din natură, înțeleasă la scară cosmică, este veșnică, întrucât odată începută, ea se produce apoi la infinit conform legilor naturii. Acestei nesfârșite migrări numai divinitatea, „clătitoriul firii“, ar putea să-i pună capăt dacă ar voi acest lucru. Aici apare contradicția între voința divină, căreia i-ar sta în putință să înceteze mișcarea, și veșnicia mișcării, trăsătură rezultată din specificul legilor naturii, deși mișcarea din natură, înțeleasă ca manifestare a legilor naturale, este, de fapt, o expresie a puterii divine, imanentă naturii. Este de remarcat această ambiguitate a deismului cantemirian, în care Dumnezeu ca prim motor vine în contradicție cu sine însuși în ipostaza de permanent „clătitoriul firii“, un fel de rațiune divină în natură, așa cum o vom întâlni mai târziu în raționalismul iluminist.

¹ Cantemir dă ca model („paradigmă“) a mișcării ciclice din natură mișcarea ciclică aparentă anuală a Soarelui prin trecerea sa periodică de la un tropic la altul, fenomen ce, „mutările și schimbările vremilor (anotimpurilor — n. ed.) pricinește“.

² Se repetă teza cantemiriană că dezagregarea atomilor înseamnă numai pieirea lucrurilor („fapta“) dar nu și pieirea prototipurilor, a speciilor lucrurilor.

³ Problema datei sfârșitului lumii („țenchiul sfârșitului“) nu este de competență gândirii umane („nu în socoteala fireștilor“), ci este o chestiune ce privește exclusiv pe creatorul lumii („pricinitoriul firii“), adică este un privilegiu al preștiinței divine.

precum aievea s-au arătat, de vreme ce în cele firești socoteala pricinii sfârșitului firește nu să află, anangheon ieste ca în cele ithicești stărută să rămâie¹. Așijderea ithica nu altor fapte, fără numai ceia carea cu socoteală și cu înțelegere ieste, slujește.² Deci oricare în tre fapte în lucruri are socoteală, aceiași și a sfârșitului socoteală, ce, pentru ce face, a avea poate; și aceia numai un țenchiu și hotar lucrurilor sale puind, la carile agiungând, precum la sfârșit au agiuns să cunoască, și așe, de clătirea ce făcea să să odihnească.³ Cu acesta mijloc mare lumina celor ce cu înțelegere să slujăsc a lumina poate și ascuțită sabie împotriva celora ce pre ziditoriul tuturor a tăgădui nebunește îndrăznesc,

¹ La întrebarea subînțeleasă de ce ar fi necesar sfârșitul lumii, Cantemir face o precizare de o deosebită ascuțime, însă menținându-se în limitele și spiritul eshatologiei creștine. Din moment ce sfârșitul lumii nu poate fi explicat prin vreă cauză naturală, ca incompatibil cu natura însăși („socoteala sfârșitului, din cele firești cu totul tot rădicându-să“), ar urma s-o punem în sarcina creatorului însuși („pricina pricinilor“, „pricina dintâi“), dar nici aceasta nu se poate, sugerează filozoful, întrucât creatorul nu creează lumea pentru a o distruge, ceea ce ar fi un nonsens. Urmează să concepem o cauză secundară („a doa pricină“), în seama căreia să punem acest sfârșit al lumii. O asemenea cauză secundară nu poate fi decât domeniul faptelor umane, adică al eticii, ordinea morală. Exprimând o teză prin excelență creștină, Cantemir sugerează astfel că răul vine în lume prin om și nicidecum prin divinitate sau datorită ordinii naturale. Ar urma deci, tot în spiritul teologiei creștine, că sfârșitul lumii este sancțiunea capitală la care recurge divinitatea pentru a pedepsi întregul neam omenesc pentru faptele sale cele rele.

² Precizare cu totul necesară, în același spirit de morală creștină: etica privește numai faptele săvârșite în deplină cunoștință a binelui și răului, subînțelegându-se că numai astfel este posibilă responsabilitatea morală și ca atare și justificarea sancționării. Astfel, Cantemir deplasează problema în domeniul ordinii morale.

³ Ordinea morală obligă la un model al faptei umane. Vrând să spună că acest model nu poate fi găsit în ordinea naturală, ci numai în ordinea divină, Cantemir consideră că omul trebuie să dea faptei sale un sens („socoteală“) și să fie făcută în vederea unui scop („a sfârșitului socoteală“). Realizarea scopului înseamnă sfârșitul faptei și odihna, adică încetarea acțiunii.

în mână să ia, de vreme ce deosăbirea zidirii și a ziditoriului dintr-aceasta chiar a să cunoaște poate.¹ Căci ziditoriul, după înțelepciunea și puterea sa, zidirea săvârșind, de lucru să odihnește și, ca un deplin în putere stăpân, o dată numai poruncind, din veci și până în veci zidirea ca o slujnică după poruncă nepărăsit aleargă.² Deci precum toate alalte, câte supt ceriu zidiri să află, din ziditoriu să deosăbăsc, căci socoteala nu a sfârșitului, ce a poruncii numai au, așe una numai ziditoriului său mai aproape și a să asămăna să dzice, căci precum a poruncii firească socoteală, așe a sfârșitului fericirii și nefericirii, a binelui și a răului său chibzuală și adevătată hotărâre a cunoaște poate.³ Și aceasta macar

¹ Deist convins, Cantemir consideră că modelul divin al faptei umane este un argument împotriva orientării ateiste a vremii sale (după câte s-ar părea, un reprezentant al ateismului în acea vreme era Alexandru Mavrocordat Exaporitul). Poziția din acest text ne obligă să considerăm că, cel puțin în *Istoria ieroglific*, Dimitrie Cantemir nu se va gândi să îmbrățișeze ateismul și nici măcar să se apropie de el.

² Text definitoriu pentru deismul cantemirian: După ce a creat lumea, Dumnezeu se odihnește, iar lumea creată („zidirea“) se conduce prin sine însăși, în mod inertial, ordinea internă a acesteia fiind în realitate „porunca“ creatorului ei, dată o singură dată, în faza creației. După cum se vede, divinitatea deistă este un Dumnezeu creștin restructurat după primul motor aristotelic, așa explicându-se de ce divinitatea își încetează amestecul efectiv în lumea o dată creată de el.

³ Cantemir trece acum la condiția umană în dubla relație cu divinitatea creatoare și cu lumea creată. Situându-se pe poziția ontologiei creștine, scriitorul socotește că în mare parte omul se aseamănă cu restul lumii create. Aparținând astfel ordinii naturale, asemenea tuturor celorlalte fenomene, omul are obligația, naturală, de a se supune „poruncii“ divine, adică ordinii implantate de Dumnezeu în natură. Tot asemenea fenomenelor naturale, omul nu a fost înzestrat cu capacitatea de a înțelege lumea prin „socoteala sfârșitului“, adică i-a fost interzisă cunoașterea planului divin al creației. Pe de altă parte însă, și într-o anumită măsură, omul, spre deosebire de restul lumii create, conține o latură prin care se aseamănă lui Dumnezeu, creatorul său. În ce constă această asemănare? În faptul că omul a fost înzestrat cu capacitatea de a cunoaște

că nu din fireasca sa vrednicie, ce oarecum împotriva și peste fire, o înțelegere mai mult decât firească și dumnedzâiesc și ceresc oarece (căruia suflet înțelegătoriu îi dzicem), în sine străluminează, carile, preste cele firești hotară rădicându-l, la cele metafizicești, ithicești și theologhicești cunoștințe îl povățuiește.¹ Aședară, din cele înainte pomenite a culege putem, ca oricare zidire ithicește din-ceputul lucrului socoteala sfârșitului ar avea, aceia ziditoriului său cu partea înțelegerii să să asemenea, iară carea firește numai cele trii pricini ar priimi, iară socoteala sfârșitului nu ar avea, ce numai după poruncă nepărăsit și peste simțire ar alerga, aceia ziditoriului nicicum în ceva să nu să asemenea, ce una din cele multe și mai nenumărate în perioadele sale pururea alergătoare și ca cele mai proaste celui mai de cinste slujitoare și îndămnătoare să fie.²

rațiunea naturală a ordinii divine („a poruncii firească socoteală“), deci ordinea firească a lucrurilor, apoi de a putea înțelege măsura („chibzuiala“) și justetea („adevărata hotărâre“) cu care i se acordă fericirea și nefericirea și, de asemenea, binele și răul („a sfârșitului fericirii și nefericirii, a binelui și a răului său chibzuială și adevărată hotărâre a cunoaște poate“).

¹ Această excepțională însușire a omului nu pornește dintr-o virtute firească proprie lui („nu din fireasca sa vrednicie“), ea caracterizându-se chiar printr-o notă contrară legilor naturii („împotriva firii“), fiind ceva aproape supranatural („peste fire“). Acest ceva, care luminează pe om din interiorul ființei sale („în sine străluminează“), este o putere de înțelegere de natură divină („o înțelegere mai mult decât firească și dumnedzâiesc și ceresc oarece“), numită suflet înțelegător, termenul fiind, evident, aristotelic. Sufletul înțelegător, această parte din divinitate, ridică pe om deasupra ordinii naturale („preste cele firești hotară ridicându-l“), fiindu-i un fel de călăuză spre cunoștințele metafizice, etice și teologice.

² Cantemir impune concluzia pentru o conduită diferențiată a fenomenelor și anume: din moment ce omul posedă capacitatea de a-și judeca propriile-i fapte, adică de a și le putea gândi prin prisma cauzei finale (am văzut că faptele umane trebuie să aibă un sens și o finalitate), urmează că acesta trebuie să se asemene lui Dumnezeu tocmai prin acea latură a ființei sale care îi asigură înțelegerea lucrurilor („sufletul înțelegătoriu“). În alți termeni, omul

Acum, dară, la cuvântul ce vream să dzicem întorcându-mă, dzic: să nu cumva gândești că socoteala mea au fost noaă și neaudzită filosofie să-ți vândz,¹ nici în zădar (precum mi să pare) cui și în ce socoteala pricinii sfârșitului slujește în tot chipul chiar a-ți arăta m-am nevoit, ce mai vârtos de stepăna ființii tale aminte aducându-ți, în statul carile te afli, cu ce parte din fire și cu ce parte mai mult decât din fire ești alcătuit și stăruit să cunoști și cunoscând îmbe părților ale sale și celea ce li să cuvin slujbe să orânduiești, ca fietecarea pre calea și orânduiala sa să margă² (că cârna la corabie, zăbala la cal, socoteala la înțelegători sinonime

trebuie să se silească să-și atingă modelul său divin de viață, întrucât posedă ceea ce nu au fenomenele: conștiința și capacitatea de discernământ. Dimpotrivă, lucrurile, fenomenele naturale, prin natura lor lipsite de această capacitate, se supun celor trei cauze care guvernează natura, ordinea naturală: cauza formală, materială și eficientă. Acestea nu se pot asemăna divinității, dar sunt obligate să se supună fără voia și conștiința de sine („preste simțire“) acelor legi, la origine „porunca ziditoriului“, adică ordinea divină implantată în ordinea naturală.

¹ Cantemir nu socotește aceste idei ca exprimând o filozofie proprie. Se vede că deismul pătrunsese și circula ca o modă intelectuală în mediul cultivat al Istanbulului.

² Lunga cuvântare filozofică avea scopul bine definit de a constitui baza teoretică a învățăturilor și a criticii pe care o va întreprinde Toma Cantacuzino la adresa lui Brâncoveanu. Toma invită astfel pe domn să-și facă o introspecție pentru a vedea dacă faptele sale îl apropie („stepăna ființii“) mai mult de natură („fire“) sau de modelul divin („parte mai mult din fire“), cu alte cuvinte, pentru a observa în ce măsură conduita sa îl apropie de cea inconștientă, asemenea necuvântătoarelor, și în ce măsură comportamentul său derivă din conștiința morală. Este foarte interesantă opoziția pe care Cantemir o stabilește între natură și etică, între zestrea naturală a comportamentelor umane și conduita formată în cadrul conceptului de educație morală. De altfel, Cantemir era deja autorul unei însemnate lucrări de educație morală, *Divanul lumii*. Mai târziu el va elabora și *Loca obscura*. Se mai cuvine subliniat că această parte de învățături și de critică din cuvântarea lui Toma la adresa manifestărilor negative reflectă preocupările contemporane, la modă, pentru *literatura de comportament*, prezentă mai ales în *c[r]ile de înțelepciune* ale vremii.

sint). Deci trebuie să știi, o, Coarbe, că pre o parte (precum mai sus am dzis), din fire, decât un atom din cele multe altăceva mai mult nu ești, iară pre altă parte, cu socoteala slujindu-te, lucrurilor tale un țenchiu și loc însămnat și hotărât să pui, ca la acela vreodânăoară agiungând, spre odihnire să te aședzi. Și nu numai cu atâta, ce așeși cu tot chipul să nevoiești trebuie ca nu la altul, fără numai la cel bun și fericit sfârșit să nemerești (că precum socoteala rea la cel rău, așe cea bună la cel bun sfârșit fără greș duce)¹.

Acmu, dară, ia aminte și pune în socoteală, a atâtea răscoale și tulburări (căroră cu ce socoteală începătura le-ai făcut, nu știu) sfârșitul carile va să fie? Și, de ieste vreunul, când și cum va să fie? Iată, amândoaă monarhiile din patru părți s-au scuturat, iată, lucrurile publicăi noastre spre groznică răzsipă s-au plecat, rădicarea așteptând, căderea ne sosește, unele altora s-au amestecat și toate în tot chipul s-au strămutat.² Și până acmu (pre cât a mea socoteală a cunoaște poate), macar cu prepusul vreun chip de săvârșit chiteala nu dă. Toți niște atomuri putredzitoare sintem, toți din nemică în ființă și din ființă în putregiune pre o parte călători și trecători ne aflăm.³ Una numai rămăitoare și în

¹ Se mai atrage atenția lui Brâncoveanu că în realitate nu este mai mult decât un atom (noțiunea de atom are aici un sens metaforic), adică nu înseamnă de fapt nimic pe această lume și că deci toată strădania sa nu are nici un sens. Ideea este de aceeași factură cu principiul creștin al nimicniciei și zădărnicii activității și creației umane în fața veșniciei. În consecință, este sfătuit să pună capăt eforturilor sale și să prefere politica de pace, dacă vrea să ajungă la un sfârșit bun. Cuvintele acestea par a profeti nenorocirea ce se va abate mai târziu asupra domnului Țării Românești.

² I se reproșează lui Brâncoveanu că politica sa a provocat nemulțumiri, stări de încordare, slăbirea politică a celor două țări și chiar răscoale. Evident, Cantemir exagerează, deoarece răscoala la care se face aluzie (este vorba de pomenita răscoală a muștelor) nu a avut în realitate loc.

³ Și aici noțiunea de atom are un sens metaforic. Cantemir numește pe om „atom putredzitor“, adică o ființă neînsemnată și pieritoare, neînzeștrată cu

veci stătătoare să ține și ieste, adecă sfârșitul carile în bunătațe să plinește. Căci din cea vie și vecinică adevărată socoteală începătura începăturilor și sfârșitul sfârșiturilor purcede. Nici alt sfârșit bun și fericit a să numi sau a fi poate, fără numai carile de la dânsul începe, cu dânsul mijloeadză și într-însul să odihnește.¹

Vulturi ne-am ținut, liliecii mai în trecutele dzile ne-au batjocurit, lei ne-am numit, țințarii și mușțele ne-au obosit și de toată ocara vrednici a fi ne-au arătat. Celor mici și slabi atocma să ne punem neputând, cu jiganiile mai mari și mai tari de luptă ne-am apucat. Pre Inorog gonim, pre Fil izgonim, Lupului țircălamuri, din carile să nu cumva iasă, i-am șiruit, pre Ciacal în numărul jigăniilor nu-l numim, pre Căprioara sălbatecă ca cum duh viețuitoriu n-ar avea o socotim. Au nu sint acestea toate mai mult decât liliecii, au nu sint mai vrednice decât mușțele? (Ce ochiul mândrii pe leu șoarece vădzind, mai pre urmă pre șoarece leu simpte.)² De ieste dară la cineva începutul cu socoteala sfârșitului și sfârșitul cu chiteala începutului împreună, dintr-aces-

atributul veșniciei. Faptul că aici atom nu are sensul de element constitutiv este dovedit și de metafora prin care se afirmă despre om (atom) că apare din neființă („nemică”) pentru ca să sfârșească în descompunere, dezagregare („putregiune”). Expresia de mai sus poate fi comparată cu aforismul biblic: „adu-ți aminte că țărână ești și în țărână te vei întoarce” (*Geneza*, III, 19).

¹ Dacă omul este pieritor, singurul lucru înzestrat cu atributul permanenței este fapta bună, prin care acesta se apropie de Dumnezeu.

² Vina care se reproșează în primul rând lui Brâncoveanu este politica sa de supremație („lei ne-am numit”), izvorâtă din pasiunea pentru glorie („vulturi ne-am ținut”). Mândria sa a fost însă batjocorită de cuvântările și demersurile pentru domnie ale pretendentului Marco-pseudobeizadea, iar lăcomia de putere a fost umilită de răscoala țaranilor. Iar dacă nu a fost în stare să potolească mișcarea unor oameni simpli și slabi, cum poate crede domnul Țării Românești că ar putea învinge niște oameni puternici ca frații Cantemir, pe care îi vânează peste tot, pe Lupu Bogdan hatmanul, căruia i-a fixat domiciliu forțat, pe Maxut serdarul, căruia îi refuză dreptul de a se numi boier, sau pe Dumitrașco Caragea, pe care nici nu-l socotește om? Oare acesia nu au mai multă putere decât Marco pseudobeizadea și decât toți țararii?

te mai sus pomenite culeagă. Mă rog, lucrurilor noastre ce sfârșit ieste să urmedze? Precum rău și prea rău ieste să urmedze și cel cât de tâmp la socoteală va putea pricepe. Deci de-l cunoști, o, Coarbe, și de pizmă numai într-acesta chip îl poștești (căci voia slobodă putere ca aceasta are, ca vădzind și cunoscând cele mai bune, cele mai rele să urmedze),¹ împotriva celuia ce Ț-au dăruit socoteala te pui. Căci el spre binele tău dându-ți-o, tu cu aceiași spre răul tău te slujești.² Și așe, sau mărturisește că fără socoteală începând, spre rău săvârșești, sau precum singur pre tine din bunăvoia ta altor proaste și lepădate fapte te asemeni și de la cea mai de-a firea și mai evghenichi te dezsameni. De unde aieva urmadză că siloghizmul carile ai alcătuit în *barbara*, acmu să încheie, *cra, cra, cra*.³ Și nu numai după *Istoriia ieroglificeasc* cu numele Corb, ce așeși cu trup, cu suflet și cu totul tot, același și adevărat așe să fii te arăți.

De care lucru, ca acela ce adevărat prietin și dreaptă slugă îți sint⁴ (și mai ales că Corbul cu alalte pasiri rumpătoare oarecare rudenie având, între noi nu puțină simbathie să naște⁵), cea ce cu ochii de față am vădzut, cu urechile fără prepus am audzit,

¹ Libertatea de voință este definită în spiritul aforismului apostolului Pavel: *V[d binele =i-l pre'uiesc, dar urmez r[ul.*

² I se reproșează lui Brâncoveanu că acesta folosește judecata, puterea de discernământ („socoteala“), un dar al lui Dumnezeu, tocmai împotriva lui Dumnezeu, adică împotriva binelui.

³ „Siloghizmul în *barbara*“ știm că este ridicarea lui Mihai Racoviță în scaunul domnesc. Toma subliniază că efortul lui Brâncoveanu de a ridica în scaun pe Racoviță se va sfârși în defavoarea domnului Țării Românești.

⁴ Invocând prietenia și loialitatea, atribute ale spiritului cavaleresc, și principiile de conduită ale sftenicilor domnești, Toma trece acum la cea de a doua parte a discursului său, demonstrarea pe baze de fapte a sincerității cu care Dimitrie Cantemir vede necesitatea împăcării, în contrast cu reaua-credință a lui Brâncoveanu.

⁵ Rudenia dintre Toma Cantacuzino și Brâncoveanu era un fapt real, cei doi fiind veri primari, întrucât mama domnului Țării Românești, Stanca, era sora lui Matei Cantacuzino, tatăl lui Toma.

cu mâinile fără greș am pipăit și precum în rădăcina adevărului sint le-am priceput, a ți le povesti și cu curată îndrăzneală a ți le grăi nu mă voi sii (că adevărul, deși târziu, însă în deșert și nedovedit a rămânea nu poate).

Copaciul pizmei, carile încă de demult strâmbe și cohâioase rădăcini lungi și late crângi au aruncat, din livada inimii tale de tot a-l dezrădăcina și peste prilazul îngrăditurii afară a-l lepăda ți să cade. Că monarhiile acestea, precum din bătrânii noștri am audzit, și istoriile, ca cu glasurile răpăosaților, nepărăsit ne povestesc și în toate ceasurile în urechi ca dobele și ca clopotele ne răzsună, că nici odânăoară într-o omonie legate și una cu alta într-o inimă încheștate multă vreme a trăi n-au putut. Ce de s-au și tâmplat vreodată între dânsule părinte cu fiu sau frate cu frate totdeodată slujba epitropii<i> a ținea¹, însă precum toate ale muritorilor de zavistii și de împotriviri pline sint (ața dragostei de cuțitul zavistiii netăiată și legătura rudenii<i> de suvacul sicofandiii nedezlegată prin multă vreme a răbda n-au putut), carile nu numai cinstea și legământul prietenii, ce și hotarale rudenii și evlavia simențiii a călca și la pământ a le stropși nu s-au siit.²

¹ Cantemir cunoștea faptul că unii domni ai Moldovei și Țării Românești au fost rude între ei, uneori domnind în același timp tatăl într-o țară și fiul în alta, sau chiar frați, dar, susține scriitorul, conflictele dintre cele două țări au fost întretinute de interesele meschine și lipsite de orizont ale boierimii (situația este de altfel specifică pretutindeni lumii și epocii feudale).

² Oglinzind situația contemporană lui, când acționau unele practici politice dăunătoare, Cantemir o extinde asupra trecutului istoric al celor două țări românești, considerând că la baza conflictelor și inimizității au stat invidia (pizma), defăimarea (zavistuirea) și denunțul (sicofandia). Acestea au zdruncinat legăturile de rudenie (rudeniia), amicitia și respectul profund față de cei de același neam („evlavia simențiii”). Această din urmă expresie, „evlavia simențiii”, demonstrează că la data când își scria *Istoria ieroglific*, Dimitrie Cantemir avea deja formată convingerea unității de neam a moldovenilor, muntenilor și transilvănenilor, convingere pe care o va exprima mai târziu în *Hronicul*, unde va demonstra, pe linia marilor noștri cronicari, teza unității, latinității și continuității poporului român.

De care lucru, urmadzã ca și acmu (cã cel într-una ispitit, acela și în multe ispitit sã crede) alcãtuirea siloghismului arãtãtoriu sã încheie înșelãtoriu și sentențiile filosofești în bolbãieturi sofisticești sã sã prefacã.¹ Cãtrã aceasta cu bunã inimã îndrãznesc a dzice cã știința fiziognomascã (carea în fețele a unor jigani fãrã de foc și singe altã nu aratã²) și mai vãrtos ispita politiceascã proroc a mã face fãr-a minciunii primejdie mã îndeamnã și precum cele de pre urmã mai rele decãt cele dintâi sã iasã.³ Pardosul, Rãsul, Hamleonul, Veverița și alaltã a Apariului simenție toatã, carii într-aceastã datã pentru epitropiia Strutocamilii a sta și cu gurile priietini a sã arãta sã vãd, în cea veche și nemutatã a lor fire, bunã nedejde am cã nice pre mine rãu chititoriu, nici prociile mele ceste de acmu minciunoase sã iasã vor lãsa, ce peste puține dzile, sau cu scrisoarea (cãci cu gura între dãnșii încã de mult a le sfãrãi au început), sau cu fapta aievea și de adevãrate sã le arete și pre cel din moșie și pre cap giurat neprieteșug, în theatrul a toatã lumea, cu dobe și cu surle sã-l scoatã. Au nu sint aceștea carii de la toate stãrvurile, cu hãrãieturi și cu clãnțãieturi, ne probozesc? Au nu sint aceștea carii ar pofiti nu numai unghi, plisc, ce așeși nici pene, nici tuleie sã nu ne

¹ Din nou se repetã despre Brãncoveanu cã elaboreazã incorect silogismul demonstrativ („siloghizmul arãtãtoriu“), iar maximele sunt folosite în mod sofistic (aluzie la sofistica poeticã de care am mai pomenit). Sensul real al celor douã observații critice privește perspectiva defavorabilã a domniei lui Mihai Racovița (siloghizmul), pe de o parte, și folosirea, pe de alta, prin alterarea sensului adevãrat, a unor maxime și idei cãlãuzitoare în diferite acțiuni și scopuri condamnabile.

² Cantemir ridiculizeazã fiziognomia, știința care pretindea cunoașterea firii și destinului omului dupã înfãțișarea fizicã; scriitorul subliniazã cã aceastã științã descoperã numai lucruri de la sine înțelese, ca, de pildã, cã boierimea (jigãniile) se caracterizeazã prin agresivitate și cruzime („foc și singe“).

³ În schimb, Toma afirmã despre sine cã îndrãznește sã se numeascã proroc, adicã prevestitor al evenimentelor vieții politice, fãrã sã greșeasca, datoritã experienței sale în acest domeniu.

rămâie?¹ (că tot împotrivicul paguba neprietenului dobândă și toată scăderea lui adaogerea sa socotește). Nici neamul dulăilor decât aceștea în răutate mai gios sint, macar că într-această vreme, mai mult părtași și priitori monarhiiii noastre decât jiganiilor celor șie de asemenea s-ar părea, ce adevărul ieste că toți aceștea folosul privat caută și dobânda chiverniselii hirișe cearcă, carile ori cu ce mijloc a le vini ar cunoaște, cu acela a să sluji nu să îndoiesc. Pentru Inorog, cele ce nu sint și după plăcere scriu și grăiesc (poate fi și pentru mine, pre carile despre adăvărata dragostea ta nici ceriul, nici pământul a mă depărta va putea) și celea ce spre ațițarea și hrana vrăjbii sint scornesc. Pentru Fil celea ce nu aud dzic că le-au vădzut și celea ce n-au vădzut dzic că le-au apipăit. În scurt, toată socoteala într-aceasta li să sprijește, că nefiind vânătoare, dulăii de ce treabă sint? Și în deșert, prin păduri și munți de nu vor lătra, pita ce mănâncă și ciolanele ce ling, în zădar a fi să nu să dzică, să tem (o, de ce să tem până mai pre urmă de n-ar scăpa). (Căci dulăii pentru fărămușuri și ciolane, precum prieteșugul a ștrica și toate de bine facerile într-un ceas a uita obicinuiți sint). În care chip aceștea cu nepărăsite ciocotnițiile lor vrăjbile a ațița și goanele în veci a le delunga să nevoiesc, așe cât în toată viața de nu s-ar curma, a lor viață fericită și norocită ș-ar socoti.¹

¹ Toma atrage atenția lui Brâncoveanu că cei patru frați Ruset, fiii Cuparului, care conduc din umbră pe Mihai Racoviță, sunt intriganți și prieteni neloiali, care de-abia așteaptă să facă rău domnului Țării Românești, prin intrigile lor la Poartă, unde aveau o mare influență. De altfel, în *Istoria ieroglific* se simte tendința scriitorului de a demasca răutatea, neloialitatea și politica de intrigi ce caracterizau familia Ruset, care a adus atâtea încurcături și nenorociri celor două țări românești.

² Toma supune unei analize critice severe și sistematice pe principalii factori ai vieții politice de atunci, răspunzători de toate încurcăturile, agitația și tensiunea vieții politice, care aduceau atâta rău celor două țări românești. Astfel, sunt demascați nu numai Rusetestii, dar și agenții și spionii lui Brâncoveanu (neamul dulăilor), alături de care trebuie amintite, bineînțeleș,

Acestea dară, așe precum sint înțelegându-le, cu rea socoteala carea o dată în minte Ț-ai pus nu te amăgi, cu carea a dzice obiciuit erai, că siloghismul carile asupra Strutocamilei ai alcătuit, întărindu-să, de nu alt folos, încailea între dobitoace pururea neunire, și din neunire slăbiciune le va vini și, așe, cu slăbiciunea lor, puterea noastră va crește, căci nici aceasta ieste bună socoteală, nici dreptatea aceasta poștește, de vreme ce (mai mult lucrurile împotriva tâmplătoare socotite rău a nu să tâmpla socoteala bună le face). Așijderea (de multe ori pre durerea, mare alta mai mare o tămăduiește, și ce mehlemul nu vindică, vindică fierul, și ce fierul nu tămăduiește, cu mai mare usturime tămăduiește focul). În care chip, de socotit ieste ca nu cumva și dobitoacele ce în durerile suferite nu simția, aceia în cele nesuferite să simță, și atuncea, deși nu altă puțință vor avea, însă cu bună samă nu numai cătră cel pemintesc¹, ce și cătră cel ceresc Vultur lacrimi de singe vărsind, cu suspinuri de foc vor striga, a cării dosadă răsplătire dreptatea a o tăcea și cu milosul ei ochiu a o trece nu va putea (căci dreptății dreptatea a nu face peste puțință ieste), a căror suspini preț pare-mi-să că prea scump și așeși mai neprețluit va cădea.² Pentru aceasta dară deci ieste

și capuchehaiele. Ei sunt prezentați ca niște oameni lipsiți de orizont și conștiință patriotică, pe care nu-i privesc interesele țării, ci numai interesele lor personale. Având astfel de apucături, nu se poate conta pe fidelitatea lor. Căci aceștia, pentru a-și justifica banii pe care îi mănâncă, sunt în stare să inventeze orice și să întrețină o atmosferă veșnic încordată. Așa se face că aceștia au putut da informații false și au calomniat atât pe Dimitrie cât și pe Antioh Cantemir. Ideile sunt, evident, ale scriitorului.

¹ *Vulturul pemintesc: }mp[ratul turcesc (D.C.).*

² Un alt factor vinovat de tensiunea politică este Mihai Racoviță, pe care Brâncoveanu l-a ajutat să ajungă domn, socotind că docilitatea acestuia va întări prestigiul domnului Țării Românești. Însă, atrage atenția Toma, nepriecerea acestuia și împilările la care este supus poporul vor crea atâtea nemulțumiri, încât sultanul însuși se va vedea nevoit să ia măsuri, înlocuindu-l. Expresia „lacrimi de singe vărsind“ (către Vulturul „pemintesc“) oglindește o

vrajba cu aceste dobitoace din necunoștință. Șterge-ți, rogu-te, ochii de pravul zavistiii, și painjina pizmei de pre față îți râdică, și inima asupra răutății și a vrăjmășii împietrită privindu-ți, cunoaște. Și după aceasta un soroc drumurilor și îmbletelor poftelor tale pune-ți. Iară de-ți ieste nepărăsirea vânătorilor, vrăjitorilor și a mrejiitorilor, căci cu tot adevărul socotești, adecă precum de aceștea a nu te părași dreptate ai, ascultă puținele, te poftesc, de la mine, carile pentru adevărată dragostea, carea cătră tine am, și mai cu de-adins, pentru curată iubirea carea cătră adevărută țiiu, afară din tot țircălamul lingușiturilor și precum regula adevărului poștește a ți le povesti și cum sint a ți le dovedi mă voi nevoi.¹

Câte dară sint lucrurile care de Fil s-ar atinge, în știința mea, puține sint, căci numai o dată la cetatea Deltii cu dânsul împreunare am avut. Ce atuncea a mea slujbă, spre aceasta însămnată și orânduită nefiind, de lucrurile lui puțin în minte mi-au fost. De care lucru, trecutele între dânsul și între tine cu de-adinsul a scutura și a cerca nu m-am pus.² Ce și pentru aceasta atuncea pare-mi-să să-ți fiu scris că lucrurile adunării aceia mai bine ar fi

situație posibilă atunci: masele și boierii nemulțumiți, când înaintau plângeri scrise către sultan împotriva unui domn, argumentul folosit era tirania și jefuirea țării. În cazul lui Racoviță, cei care jefuiau într-adevăr Moldova erau frații Ruset.

¹ Toma se ocupă în continuare de alți doi factori ai frământărilor politice ale vremii: cei doi frați Cantemir, despre care promite lui Brâncoveanu să fie fără părtinire.

² Toma declară, pe bună dreptate, că pe Antioh nu-l cunoaște bine, deoarece l-a văzut și a stat o singură dată de vorbă cu el, cu prilejul adunării de la Arnăut-chioi. După cum știm, Toma fusese trimis aici de Brâncoveanu să influențeze lucrările adunării; în cadrul acestei strategii, el căutase, alături de Rusetești, să amăgească pe Antioh cu promisiuni de domnie, în timp ce în realitate demersurile la Poartă se făceau pentru Mihai Racoviță. Textul mai reflectă și dezinteresul și răcirea sentimentelor lui Dimitrie față de fratele său, care, după cum am văzut, nu-l ajutase cu bani să iasă din închisoarea bostangiilor, și, pe de altă parte, urmărea obținerea domniei Moldovei, chiar cu prețul sacrificării fratelui său.

fost supt titlul numelui tău să nu gioace.¹ Ce sau că mintea în ce ț-au stăruit (după amăgită socoteala unor dobitoace)² cum mai curând a isprăvi ai grăbit, sau că strâmptoarea vremii mai mult slovele mele a citi și sfatul în mai bine a socoti nu te-au lăsat. Cu care pricină, încă de atuncea, în locul temeliilor bune (carile într-adevăr s-ar fi putut arunca) temelii rele s-au pus, nu într-alt chip, ce ca cum stâlpii de marmure, iară tălpile de trestie ar fi fost. Ce oricum, acelea atuncea s-ar fi tâmplat, precum am dzis, de aceste prea puțin în știință având, mai multe cuvinte a face nu pociu.³

Iară cât ieste despre partea Inorogului (în carile toată greutatea lucrului a sta să vede), după porunca carea de la tine avusesem, în tot chipul am ispitit, pentru ca doară, cu dânsul împreunare având, celea ce pentru aședzimântul păcii mi să poruncisă a i le obști să pociu. La carea cu mijlocul Hameleonului (o, bată-l urgiia Vulturului ceresc!), în numărul voitorilor de bine, după socoteala ta socotindu-l, știre i-am făcut, precum cuvinte de pace a-i propozui am (ce inima la tot binele plecată nu cu anevoie la numele păcii s-au plecat). Carile îndată cu dragoste și cu liubov, precum această împreunare poștește, mi-au răspuns. Și, fără multă zăbavă, la locul însămnat coborându-să (precum și mai denainte îți scrisesem), acolo împreunare am avut. Întâi dară

¹ Posedând un mai ascuțit simț al realității și intuind evoluția viitoare a evenimentelor, Toma, cu mult înainte de împrietenirea cu Dimitrie, scrisese deci lui Brâncoveanu că n-ar fi trebuit ca adunarea de la Arnăuț-chioi și demersurile pentru înscăunarea lui Mihai Racoviță să se fi facut sub patronajul domnului Țării Românești.

² Există, așadar, probabilitatea ca, în susținerea candidaturii lui Mihai Racoviță, Brâncoveanu să fi fost influențat de interesele și calculele („socoteala“) unor boieri moldoveni („dobitoace“). Mai jos se dă și alternativa „strâmptoarea vremii“, adică situația critică în care s-ar fi aflat Brâncoveanu în 1703 — ceea ce este adevărat — situație ce l-a determinat să grăbească numirea unui candidat pe care îl socotea docil.

³ În esență, Toma reproșează lui Brâncoveanu că nu a ținut seama de avertismentele sale date la timpul potrivit.

socoteala mea au fost pentru ca într-a cui mână stă dreptatea să mă pocui adeveri, și așe, carile să fie mai tare să pocui giudeca (că un dram a dreptății, mii de mii de cântare a strâmbătății a rădica poate). Întâiași dată, pentru cea dintâi a vrăjbii pricină voroava înainte i-am pus, dzicându-i, și pricina asupra lui aruncând, precum de la tine mă înștiințasem.¹

Iară el într-acesta chip mi-au răspuns: „De pe ce cunoști, dzice, precum eu întâi pricina a vrăjbii aceștiia să fiu fost? Căci pricina alta nu ieste, fără numai începătura lucrului (de vreme ce, precum, la cele fizicești, așe la cele ithicești, pricina cu începătura sinonime sint). Apoi pricina trebuie ca nu a chitelii, ce a lucrului ființă să fie.² Deci, pricină hirișă ca aceasta asupra mea a afla de vii putea, voi mărturisi greșala și să va șterge păcatul (că iertăciunea greșala, iar pacea vrajba mai denainte rădică). „Cătră acestea, i-am răspuns: „Spre începătura lucrului altă dovadă mai

¹ Subliniind că Dimitrie Cantemir era factorul cel mai important, de care depindea întorsătura pe care o puteau lua frământările vieții politice de atunci, Toma relatează în fața lui Brâncoveanu convorbirea sa cu Dimitrie la cea dintâi întrevedere. Povestirea care urmează este, deci, o reluare a *Dialogului Inorogului cu +oimul*, conținând unele lucruri cunoscute și în mare parte noi amănunte privind istoricul evenimentelor politice începând cu domnia lui Constantin Cantemir (1685), dar cu accentul pe conflictul dintre Dimitrie și Brâncoveanu. Rostul expunerii lui Toma este și stabilirea celui vinovat, adică descoperirea celui care a ațâtat primul acest dramatic conflict („cea dântâi a vrăjbii pricină“).

² De remarcat nota ontologică a definiției cauzei: în stabilirea cauzei unui lucru trebuie să ținem seama ca ea să nu fie pur rațională (să nu fie rezultatul exclusiv al „chitelii“), ci să exprime esența („ființa lucrului“) și să fie proprie, adică specifică și adecvată. Această condiție a definiției cauzei este valabilă și pentru cauzalitatea din natură (pentru lucrurile „fizicești“), și pentru cea socială (pentru lucrurile „ithicești“). Fiind de neconceput fără existența lucrurilor, orice cauză se confundă (este „sinonimă“) cu începutul unui lucru („începătura lucrului“), orice fenomen conținând deci în sine cauza care l-a provocat. Din textul de mai jos, rezultă, de asemenea, că în dezvoltarea cauzei prime în lanțul causal din cadrul fenomenelor sociale este necesar să se meargă înapoi până la cauza ce nu mai presupune o altă cauză.

tare și mai adevărată a să da nu poate, fără decât pricina carea pre altă pricină mai denainte decât dânsa nu are. Ca care pricină, o, priietine, cu hirograful carile asupra Corbului scriind, între jigăniile și vrăjitorii asieticești l-ai dat, și Corbul pre aceia vreme cu toată inima în cel adevărat prieteșug să afla. De care începătură și pricină de viclesug, el înțelegând, n-au pricinuit, ce au păzit vrajba, carea și până în ceasul acesta trăiește.¹⁴

La acestea m-au întreat de mai am și altă ceva a-i arăta, pentru ca pricina vrăjbiei dintâi asupra lui să dovedesc? I-am răspuns: „Ba, și ce altă mai multă și mai bună dovadă trebuie? i-am dzis. Au precum hirograful acela (pre carile acmu Corbul în mâna sa îl are) al tău să nu fie a tăgădui vii putea?“ Cătră acestea așe mi-au răspuns: „Pomenește, dzice, o, priietine, cuvântul carile acmu-acmu îl dzisăși, că pricina atuncea pricină dintâi ieste, când alta mai denainte decât dânsa nu să dă. Că amintrilea, lucru pricinuit, iară nu pricina lucrului ar fi.² Deci când altă pricină mai denainte decât pricina carea ai arătat a afla și a o dovedi o ași putea, atuncea ce vii giudeca?“ „Ce poftește dreptatea“, i-am răspuns. „Ca aceia pricină, dzice, o, priietine, asupra Corbului vrednic sint a arăta, însă cu urechea inimii cuvântul dreptății a asculta de vii suferi.“ Iară dacă-i dziș că cu dragă inimă cuvântul adevărului a audzi și giudețiul dreptății a da gata sint, într-acesta chip dzisă: „Hirograful acela, o, priietine, adevărat al meu este și precum slovele carile într-însul sint, așe cuvintele, ale mele sint. Ce încă după hirograf mai sint și altele decât hirograful încă mai tari și încă mai mari, pentru carile până acmu, poate fi, încă

¹ Toma amintise lui Dimitrie, drept cauză primă a conflictului, „hirograful“, adică memoriul scris cândva, o pâra împotriva lui Brâncoveanu, pe care o înaintase „vrăjitorilor asieticești“, așadar, demnitarilor otomani, pâra ce căzuse până la urmă în mâna domnului Țării Românești, care justifica astfel acțiunile sale dușmănoase drept măsuri de apărare.

² Cauza primă din lanțul causal nu este precedată de alta, căci altfel ea nu-și poate îndreptați numele de cauză primă a unui lucru, ci de lucru produs de o cauză („lucru pricinuit“).

înștiințare nu aveți.¹ Ce socoteala pentru începături fiindu-ne, pricinile a doa și mijlocitoare² în zădar nu vom mai pomeni și de vreme ce toată greșala într-acela ieste, carile pricină vrăjbii dintâi ar fi dat, noi pre una ca aceia asupra Corbului arătând-o și cu neîndoite arătări dovedind-o, precum de supt vina greșelii, așe de supt pricina începăturii vom ieși. De vreme dară ce pentru începăturile pricinilor cuvântul ne ieste, a ști și să cade, dzice, o, prietine, în vremea ce asupra tuturor dihaniilor Monochero-leopardalis minunat stăpâniia, și, precum unui vrednic stăpâni-toriu să cade, tare și fără preget grijea alor săi supuși purtând, până într-atâta suma lucrurilor adusesese, cât pliscul Vulturului și clonțul Corbului de-abia vreodată și mai niciodată ciolan proas-păt ciocniia sau singe cald gusta. Și pentru ca întru tot adevărul să grăiesc, nu numai că singe cald nu gusta, ce așeși stârv împuțit macară a afla sau pântecele a-și sătura putea. Pentru care lucru, întâiași dată în răutatea Corbului scânteia zavistiii a să ațîța au început³ (acestea cum și în ce chip au fost pre larg la locul său s-au pomenit. Iar acmu, pentru mai chiară arătarea a pricinii dintâi, precum pentru alții voroavă am face, în fața a triia⁴, pre scurt și cât numai noima să să înțăleagă, iarăși a le pomeni ne

¹ Cantemir recunoaște că făcuse nu numai pâra aceasta împotriva lui Brâncoveanu, ci și altele, de care el nu avea cunoștință.

² În lanțul causal, în afară de cauza primă („pricina dântâi“), Cantemir distinge cauzele de serie sau secundare („pricina a doa“) și cauzele mediatore („pricini mijlocitoare“). Aceste din urmă categorii de cauze trebuie coroborate cu speciile cauzale pe care le-am numit forme ale cauzei eficiente.

³ Deși Dimitrie recunoaște că el este autorul pârii amintite, precum și al altora îndreptate împotriva lui Brâncoveanu, atrage însă atenția că ura lui Brâncoveanu împotriva Cantemireștilor este mai veche, ea urcând până în vremea lui Constantin Cantemir bătrânul (1685—1693), căruia, zice fiul, domnul Țării Românești nu-i putea ierta că nu se putea amesteca în treburile interne ale Moldovei.

⁴ „Fața a triia“ înseamnă persoana a treia gramaticală, Cantemir vrând să spună că va povesti lucrurile la persoana a treia, detașat adică de subiectivitate.

vom nevoi). Deci după câtăva vreme, cu datoriia firii, Monochero-leopardalis de pre pământ spre cele cerești s-au luat, Inorogul, după lege, moștenitoriu stăpânirii părintelui său rămâind¹. Inorogul, la aceia stepănă suindu-să, vrut-au ca adevăratul megieșesc prieteșug să îmbrățiședze, adecă cu monarhiia pasirilor în linește și în pace să viețuiască, de care lucru, îndată, precum de săvârșirea părintelui său, așe pentru curat gândul și bună inima sa, prin scrisori pre Corb au înștiințat și ca, de ar fi fost cu părintele său nescareva de răceală pricini, să le uite și să le ierte îl poftiia (că prieteșugul a moșteni, a înțelepților, iară vrajba părintască în fii a cerca a nebunilor lucru ieste). Corbul, din scânteia ațităată aievea, nu, ce cu vicleșug pre ascuns pojarul preste tot a aprinde nici s-au stidit, nici s-au lenevit, și ase, mai de grozav și spurcat păcat s-au apucat, de vreme ce, precum prieteșugul poștește și pre numele cerescului Vultur să giură, precum ori în ce și cât va putea, spre întărirea stăpânirii lui pre la locurile ce să cade să va nevoi i-au răspuns. Ca acestea în slove și în cuvinte cătră Inorog înapoi trimițind, iară din inima vicleană altele.² Căci îndată dulăilor, pre carii în munți trimiși avea, poruncă dede, ca cu lătrăturile și brehăiturile lor toate locurile împlând, pre alalte dobitoace și jigăanii spăimântând, să le împrăștie și în toate părțile să le gonească. Dulăii porunca cu fapta plinind, ticăloasele dobitoace, de spăimoase și de moarte menitoare glasuri ca acelea audzind, de pregiur Inorog a lipsi și fietecarea grijea vieții sale a cerca au început. Corbul atuncea, vreme aflând, pre jiganiia în

¹ Se repetă afirmația că, după moartea tatălui său, Dimitrie a fost înscăunat domn ca moștenitor legitim al tronului moldovean. Realitatea este că, fiind tânăr, boierii Rusetesti l-au ales domn socotind că îl vor manevra după voia lor.

² După ce este ales domn (19 martie 1693), Dimitrie scrie lui Brâncoveanu că deși între tatăl său și domnul Țării Românești au fost raporturi încordate, el personal consideră necesar să se treacă la relații politice amicale. Brâncoveanu, ipocrit, îi scrie că acceptă împăcarea, dar în realitate se gândea să continue vechea dușmănie.

neam cu prepus, adecă pe Vidră, tirănește asupra moștenirii Inorogului au pus. Așe, Vidra apucând tiraniia, Inorogul în munți, unde și Filul¹ era, să dusă. După carii Corbul prin munți, Vidra prin gârle, prin multă vreme fel de feliu de goane și încunjiurături de moarte îmbla. Ce dreptatea sfântă lucru greșos ca acesta nu multă vreme răbdându-l, Inorogul, aflând mijlocul, pre Vidră din tirănie au lepădat și pre Fil în locul moștenirii mai drepte au așezat² (căci și e sau norocul din tinerețe îi zavis-tuia, sau spre altele mai mari sau mai grele îl cruța³). Corbul acestea vădzind, macar că dreptatea cu mânuile apipăia, însă răutatea din bun rău și din Corb, orb îl făcea, de vreme ce, cu multe măiestrii și vrăji, de iznoavă păcatul înnoind și pre Fil

¹ Reluând datele cunoscute din *Dialogul Inorogului cu +oimul*, se repetă pe scurt desfășurarea ulterioară a evenimentelor. Astfel, în loc să meargă spre o reală împăcare, Brâncoveanu începe imediat acțiunea împotriva lui Dimitrie, determinând Poarta Otomană să nu-l confirme ca domn, ci să urce în locul său pe Constantin Duca (Vidra), care este numit în aprilie 1693. În aceste condiții, Dimitrie pleacă la Istanbul, unde întâlnește pe fratele său Antioh.

² În condițiile prigoanei cumplite inițiate de Brâncoveanu și de Constantin Duca, Dimitrie nu rămâne pasiv, ci, luând ofensiva, reușește să obțină mazilirea lui Duca (decembrie 1695), dar, în loc să beneficieze el de acest succes, renunță la domnie în favoarea fratelui său Antioh, gest consemnat și de unele documente ale vremii. Afirmția scriitorului că Duca ar fi fost mazilit la demersurile sale, este într-o anumită măsură o exagerare, el având șansa că demersurile făcute au coincis cu nemulțumirile create de Duca prin fiscalitatea exagerată și datorită amestecului prea fățiș al lui Brâncoveanu în treburile Moldovei. Această mazilire a surprins și a supărat pe Brâncoveanu, care este pus, în *Istoria ieroglific[*, să strige: „Cine au scos cuiul pe carile eu l-am bătut?”

³ Aluzia se referă fie la faptul că Dimitrie se rezerva pentru ocuparea domniei în Țara Românească (Dimitrie a aspirat într-adevăr la această demnitate), fie la faptul că voia să se dedice scrierilor, activitate pe care o considera mai importantă decât orice succes politic. Într-adevăr, în cei aproape cinci ani de domnie a fratelui său (1695—1700), Dimitrie Cantemir își scrie opera sa din tinerețe, în mare parte filozofică și de morală, una dintre lucrări, cea dintâi, *Divanul lumii*, reușind s-o tipărească la Iași, în 1698.

din moșia și moștenirea sa scoțind, iarăși pre tiranul, Vidra, în locul său au băgat.¹

Vidrii tirăniia poftorindu-i-să, au socotit ca și răutatea tirăniiei să îndoiască (că tiranii cele ce dintăiași dată după nesățioasă voia lor cu răutatea a plini nu pot, de a doa oară vreme aflând mai cu asupră a plini obicuiți sint). În care chip și Vidra (mai mult cu a Corbului îndemnare) făcând, dobitoacele, săracele, iarăși în toate părțile cu mare tulburare a să împrăștiia le-au căutat, din carile unele, precum să dzice dzicătoarea, capul în poale luându-și, în monarhiia pasirilor au pribegit. Unde cu multe și fierbinți lacrimi, năcazurile carile despre Vidră trag cătră Corb arătând, de carile Corbul, oarecum, precum i să face milă arătându-să (că amintrilea neschimbată firea Corbului a fi mai-mai toți muritorii ispitită o au), precum vreun leac slăbiciunii și pătimirii lor va cerca și în ce va putea le va agiutori să giuruia².

Într-aceiași vreme și de la Bâtlan veste la Corb sosi, aieuea, iară de la Breb pre ascuns (căci aceștea amândoi pre aceia vreme părtași tainelor Vidrii era), precum Vidra cu tot de-adinsul le poruncește ca prin munți mreji întinzând, pre la vrăjitori vrăji asupra Corbului să vrăjască³. Corbul, dintr-îmbe părțile pentru pizma smintit și greșit vădzindu-să, pre o parte să videa că de

¹ În acest timp, Brâncoveanu face intervenții pe la demnitarii otomani, până când readuce pe Constantin Duca în scaunul Moldovei (1700).

² În cea de a doua domnie (1700—1703), Constantin Duca intensifică și mai mult fiscalitatea și abuzurile de tot felul, lovind chiar în clasa boierească, astfel încât mulți boieri moldoveni (mărturiile vremii vorbesc de vreo 50) se refugiază la curtea lui Brâncoveanu. Pe cei mai de frunte dintre aceștia îi cunoaștem: Vasile Costache, Lupu Bogdan hatmanul, Ilie Țifescu, Mihai Racoviță, viitorul domn. Domnul Țării Românești le promitea tot sprijinul.

³ În aceeași vreme, cele două capucehaie ale lui Duca la Poartă, Chiriță Dimachi și Burnaz postelnicul, „părtași tainelor Vidrii“, adică știau toate secretele domnului lor, deconspiră lui Brâncoveanu că domnul Moldovei, stăpânul lor, făcea pâri și demersuri pe la demnitarii otomani pentru răsturnarea domnului Țării Românești, a fostului socru (doamna Maria murise de ciumă în 1697).

patima dobitoacelor rău îi pare și cu tot chipul (căci acmu și de dânsul tare să atinsese) din epitropie să o arunce ar fi silit. (Căci tot tiranul, precum pentru prietin, așe pentru neprietin, tot cu un suflet să poartă). Iară pre o parte pizma veche, cu carea pre Inorog și pre Fil goniia, pentru ca după rugămintea să facă și într-adevăr de patima lor să să milostivască nu-l lăsa. Ce amândoaă gândurile tăinuind, în sine le avea. Până mai pre urmă, pre săracele dobitoace, carile la dânsul năzuise în tot feliturile de vârteje și de hârzoabe învârtindu-le și întorcându-le, le dzisă că binele lor ar vrea și mântuința de supt tiraniia Vidrii le-ar pofti, numai Inorogul și Filul sint pricina carea după poftă fapta a săvârși nu-l lasă (căci Corbul cunoștea precum dobitoacele iarăși pre unul dintre dânșii la stăpânire ar pofti) și pricina ieste, dzicea, că acele doaă jiganii cu dânsul veche vrajbă având, precum spre vreo adevărată pace să vor întoarce a să încredința nu să poate. Dintr-acele jigării, precum știi, o, prietine, Lupul era carile asupra acestuia lucru mai cu fierbinteală era, și acesta cu mare chizășie să apuca, precum Filul și Inorogul pacea vor priimi și priimind-o nesmintită o vor ținea, numai într-adevăr să cunoască, precum și Corbul cu inimă adevărată aceasta poștește². Corbul, după hireșul său și firescul vicleșug, precum aceasta cu tot dedinsul învoiește arătându-să, îndată la mai marele ogarâlor (carile cu alt nume Istoriograful Afroditei să cheamă) carte scriind, îi poruncia ca cu descântătoriul de la Lacul-Dracilor vecin

¹ Presat de situație — trădarea și mai ales demersurile dușmănoase ale lui Duca însemnând o schimbare primejdioasă a lucrurilor — Brâncoveanu promite boierimii refugiate la curtea sa că se gândește serios la mazilirea fostului său ginere, dar că nu ar vrea ca prin aceasta lucrurile să se schimbe în folosul fraților Cantemir, de asemenea, dușmanii săi. Iar pentru că Brâncoveanu motiva că o împăcare cu aceștia ar fi o imposibilitate, Lupu Bogdan hatmanul, cumnatul celor doi frați, se angajează solemn să mijlocească o astfel de împăcare, dând în același timp asigurări că și aceștia sunt în mod sincer și permanent interesați pentru încetarea reală a dușmăniei.

lucrul pentru pace să ispitească.¹ Și ce mai mult voroava să lungesc, o, priietine, în anul 72940, noiev. 104², în munții de la Grumadzii-Boului, cu mari giurământuri și dintr-îmbe părțile legământuri, cu chipul carile știi, tractatele de pace s-au încheiat, a căror tractate coronă era ca Corbul în tot chipul nevoitoriu să fie, pre tiranul Vidra din epitropie să scoață.³ Sfârșitul tuturor, într-același an, oct. 230 pomenitul Istoriograf a Afroditiu de la cetatea Deltii (căci vrăjitorii acolea era) cătră vecinul celor de la Lacul-Dracilor, o carte⁴ într-acesta chip scriia:

„Istoriografu Afrodiseu, descântătoriului de la Lacul-Dracilor, sănătate! Pentru vinirea noastră vii ști că cu sănătate la cetatea

¹ *Istoriografu Afroditiu: Ianachi capichehaia, iar vecinul de la Lacul Dracului... aproape de Lachedemonia: Menec Seli (D.C.)* — Prefăcându-se că ia în serios problema împăcării, Brâncoveanu scrie fostei sale capuchehaie, grecul Ianache Porfirita, aflat la Istanbul, ca să ia legătura cu un dregător turc originar din Peloponez (Lachedemonia), pe nume Menec Seli, în scopul mijlocirii împăcării cu frații Cantemir și pentru a pregăti mazălirea lui Constantin Duca.

² Data anului (72.940), potrivit calendarului bizantin, este, desigur, o greșeală, el trebuind să fie 7210, pentru a corespunde cu 1702 (anul bizantin începea la 1 septembrie și avea un decalaj de câteva zile față de cel gregorian, astfel încât 1 septembrie 1702 al erei bizantine este de fapt 12 septembrie 1702 al erei gregoriene, cu decalajul respectiv de plus 11 zile pentru secolul al XVIII-lea). În consecință, trebuie să cităm 14/25 noiembrie 1702, data la care se vor încheia, la Istanbul („munții Grumadzii Boului“), tratativele de împăcare între Brâncoveanu și Cantemirești, prin intermediul celor doi mandadari ai domnului muntean, când se vor fi fixat, desigur, preparativele și adoptarea strategiei pentru obținerea mazălirii lui Duca.

³ Tratativele de împăcare duse la Istanbul, prin intermediul lui Menec Seli, aveau, prin urmare, și rolul de a se cădea de acord cu privire la necesitatea mazălirii lui Constantin Duca, mazălire ce prilejuia Cantemireștilor recunoașterea drepturilor lor de a reocupa scaunul Moldovei.

⁴ În ziua de 23 octombrie 1702, deci cu peste o lună înainte de încheierea tratativelor de împăcare între Brâncoveanu și Cantemirești, prin intermediul lui Menec Seli (descântătoriului de la Lacul Dracilor: dregătorul otoman originar din Peloponez), Ianache Porfirita, sosit la Adrianopol (cetatea Deltii), de la Istanbul, scrie o scrisoare către dregătorul otoman care mijlocea pacea și patrona tratativele.

Deltii am sosit, unde toate nevoințele noastre, carile pentru alcătuirea păcii am cheltuit, în vânt aruncate și în zădar luate le-am aflat, de vreme ce dumnealui Corbul, în vreme ce noi giurământurile cu iscălituri și [și] cu peceti întăriiam, atuncea el cu mijlocul vrajitoriului despre crivăț la vrăjitorii cei mari de la Delta un baier trimisese, a căruia descântec să cuprindea ca vrăjitorii cu toții pentru primeneala Vidrii învoind, asupra unei jigani streine (care din Țara Îngemănată ieste) a dobitoacelor epitropie să arunce. Vădzind aceste, împotriva sfintelor giurământuri, a Corbului fapte (a cărora de proaspete, precum să dzice, încă singele le pică), pre cât am putut, cu multe mijloace am silit și deodată mintea vrăjitorilor într-altă parte am întors. Cătră acestea nu puține și celea ce să cad cătră Corb am scris. Nedejduiesc că și pre dânsul din rătăcită calea carea ține a-l îndrepta să-l pociu. Iară de nu, cum mai curând, pentru tot adevărul, știre viți avea.⁴¹

Cătră acestea, o, prietine Șoaima, dzice, alta și mai minunată și în păgânătate încă mai [mai] afundată Corbul ispitia. Că pre aceiași vreme, foarte pre ascuns, pre Aspida de Palestina la Vidră trimisese, pentru ca cu tari giurământuri înșelând-o, vechiul prieteșug să înnoiască, dzicea. Și iarăși într-acea dată epitropia

¹ Scrisoarea este alarmantă: odată sosit la Adrianopol, unde se găsea curtea otomană, Porfirită află că în timp ce ei se străduiau la Istanbul să perfecteze tratatul de împăcare, Brâncoveanu făcuse demersuri („baiar: carte de jaloabă, de rugămintă”) la marii demnitari ai Porții, prin intermediul seraschierului de Babadag („vrăjitorul despre crivăț: serascherul”), propunând ca domn în Moldova”), în locul lui Duca nu pe unul din frații Cantemir — conform convenției în curs de perfectare — ci pe „jiganiia streină” din „Țara Îngemănată” (o altă formă pentru „Țara Gemănării”), adică pentru Vergo, de care am mai pomenit și care știm că era un străin, grec din Ceatalgea. Văzând această rea-credință a lui Brâncoveanu, Porfirită îi scrie o scrisoare de reproș și în același timp caută să convingă pe demnitarii otomani să nu dea curs cererii domnului Țării Românești, amănunt ce ar explica întârzierea mazilirii lui Duca. În orice caz, prin acțiunea de culise a lui Brâncoveanu — care este o dovadă de reaua sa credință — tratativele de împăcare sunt compromise și ca atare abandonate.

dobitoacelor cu mijlocul vrăjitorilor asupra jigăniilor de la Țara Îngemănată a isprăvi siliia.¹ Deci acmu socotește, o, prietine, câte împletecite viclesuguri și câte spurcate de giurământuri călcături Corbul totdeodată cătră trii chipuri făcea². Ce poate fi dumnădzăiasca parahorisis slobodzind, ca cu vreme răutatea mai cu asupră să plinească. Atuncea ceva după poftă a isprăvi neputând, câtăva vreme lucrurile în tăcere au stătut. Acestea ale Corbului viclesuguri un hirograf a Brehnaciei le întăriia (carile la Grumadzii-Boului în mâna Inorogului cădzusă), în care să cuprindea că în curândă vreme toată monarhiia pasirilor mare răzsipa și prăpădeniia Filului și a Inorogului așteaptă³.

Acestea și ca acestea ei bine adevărate avându-le, ce ca cum nu le-ar fi cunoscut ascundzindu-le (că arătarea neprieteșugului fără folos corăbiierilor să asemănă, carii în vremea furtunii chivernisala corăbii lăsind, căci din liman au ieșit, unii pre alții vina aruncă

¹ *Aspida de Palestina: Hrisanthos (D. C.)* — este vorba de Hrisant Nottara, mitropolitul de Palestina, nepotul lui Dositei Nottara, patriarhul Ierusalimului. În timp ce Dositei se ilustrează printr-o activitate de apărător al ortodoxismului într-o epocă de ofensivă a catolicismului și protestantismului, Hrisant se dovedește un intelectual de tip renescentist, preocupat cu deosebire de geografie și matematici. În timp ce lucra intens în culise pentru mazilirea lui Duca și înlocuirea lui cu Vergo, Brâncoveanu trimite în solie la Duca pe acest Hrisant, cu misiunea delicată de a-l asigura de amicitia și sprijinul domnului Țării Românești, evident, cu scopul de a-i abate atenția de la urzelile ce i se pregăteau.

² „Trei chipuri“: trei persoane. Expresia sugerează că Brâncoveanu juca pe trei planuri: pe Duca îl amăgea cu întărirea domniei în timp ce el se străduia să-i obțină mazilirea, iar pe de alta promitea, în același timp, domnia și Cantemireștilor și lui Vergo.

³ Dimitrie Cantemir pusese mâna pe o scrisoare a stolnicului Constantin Cantacuzino, în care, pe la sfârșitul anului 1702, se afirma că cercurile de la curtea domnească bucureșteană așteptau pe curând dispariția fizică a celor doi frați Cantemir. Aceasta era încă o dovadă a relei-credințe a lui Brâncoveanu, într-un moment în care cei doi frați veniseră cu toată sinceritatea la tratativele de împăcare inițiate în toamnă prin intermediul lui Porfirită și Menec Seli.

și pre sine a vremilor cunoscători, iar pre alți necunoscători arată), la ce fortuna și vremea le-ar sluji păzindu-să aștepta.

Într-aceia vreme din părțile Mesopotamiei, un vrăjitoriu prea mare a vini să tâmplă¹ (că părțile Persiei cu vrăjile și maghiile vestite sint), într-a căruia timpinare Filul cu Inorogul ieșind și vraja oarece ispitind, aflară precum voia vrăjitoriului spre bunăvoie să pleacă, de vreme ce, ce fel de mreje să le împletească ar pofti întrebându-i, ei pre Corb în nemică atingând, mreaje asupra Vidrii să le împletească răspunseră. La carea vrăjitoriul dzisă, precum în cale fiind, cinii de mreaje ca a aceia a împleti gata nu-i sint, iară la cetatea Deltii mărăgând, fără greș, precum cerea le-a plini să giurui.² Deci după porunca vrăjitoriului, Filul cu Inorogul la cetatea Deltii mărăgând și acolea întâi cu istoricul Afrodisău împreunându-să, toate viclesugurile cele mai denainte ca cum nu le-ar fi simțit să arăta. Și aceasta nu cu proastă socoteală (ce unde norocul pizmuiește toată socoteala bună să smintește), de vreme ce socotia că vădzind Corbul că vrăjitoriul le priește și precum mreje asupra Vidrii a le împleti vremea și ceasul pândește, cândailea de tot de răutate și de pizmă să va părăsi, și ce ținea zugrăvit, cândailea ar întoarce în adeverit.³ Ce

¹ *Vrăjitoriul din părțile Mesopotamiei: Daltampan (D. C.)* — Mustafa Daltaban-pașa, vechi și constant amic al Cantemireștilor, care ajunge mare vizir în septembrie 1702, pentru ca în ianuarie 1703 să fie ucis din ordinul sultanului, în urma intrigilor unor mari demnitari. Moartea lui Daltaban a nemulțumit armata, nemulțumire ce va degenera în amintita răscoală a ienicierilor și ulemalelor din Istanbul, în iulie 1703.

² Profitând de faptul că Daltaban le păstra o constantă amicizie încă de pe timpul domniei tatălui lor, cei doi frați Cantemir aleargă la el ca la un protector, rugându-l să mazilească numai pe Constantin Duca, dar nu și pe Brâncoveanu, ceea ce noul mare vizir promite. Este bine să precizăm că tocmai urcarea lui Daltaban la demnitatea de mare vizir determină pe Brâncoveanu să înceapă demersurile, nesincere, pentru împăcarea cu cei doi frați.

³ Invitați de Daltaban, Antioh și Dimitrie Cantemir vin la Adrianopol în vederea schimbărilor politice promise de marele vizir. Aici ei iau contact cu

vrăjmășia Corbului cea nedomolită nici până într-atâta a să opri au putut. Că acmu, în strâmpatori vădzindu-să (că largul altora strâmptoarea lui ținea), la alt chip de vicleşug alergă și pe biețele jiganiilor carile lângă dânsul era fugite, în taină chemând, brâncele în loc de peceți să-și puie și un hirograf cu rugămintea la vrăjitoarea cea mare să trimată îi îndemna, ca, milostivindu-să, de supt tiraniia Vidrii să-i scoată. Jigăniile, săracele, încredințându-să și după undelemnoase cuvintele lui muindu-să, ce în hirograf s-ar fi scris nu știa (că hirograful pre limba vrăjitorului scris fiind, jiganiile nu o înțelegea, ce numai ce plăzmuit le tălmăcia, aceia știa). Iară într-adevăr mai mare jalobă asupra Filului decât asupra Vidrii să cuprindea și precum unuia dintre dânsurile epitropiia să isprăvască să ruga. Așijderea Corbul, despre partea sa, nu puține căpuși pline de singe proaspăt trimasă (căci neamul vrăjitorilor, din fire cărnurilor și singiurilor cu mare lăcomie ieste dat).¹

Deci Filul cu Inorogul puținele dzile la cetatea Deltii zăbovindu-să, de pre semne începură a cunoaște că mintea vrăjitorului de o parte de lăcomie, iar de altă parte pentru a sa bezciscicie ieste lovită, de vreme ce, precum neputința acoperindu-și, așe vremea din dzi în dzi urnind, dzicea: „Eu mreajea fără prepus voi împleti, numai niște stele foarte trebuitoare stau cani

Ianache Porfirita, trimisul de încredere al lui Brâncoveanu, în speranța că, aflând că Daltaban le era prieten și protector, domnul Țării Românești se va orienta către o politică de împăcare cu cei doi frați.

¹ Înțelegând că noua situație nu-i era favorabilă, Brâncoveanu recurse la o stratagemă perfidă: el sfătuiește pe boierii moldoveni, refugiați la curtea sa de frica lui Duca, să semneze o jalbă împotriva domnului lor, pentru a putea obține astfel mazălirea. Cum jalba era redactată în turcește („pre limba vrăjitorului“), boierii moldoveni, neștiind această limbă, o iscălesc în urma traducerii inexacte ce li se făcuse. Această jalbă, îndreptată împotriva lui Duca, dar mai ales împotriva lui Antioh Cantemir, domnul Țării Românești o înaintează la Poartă, întovărășită de pungi de bani („căpuși pline de singe“), arma sa obișnuită în asemenea situații.

departe, carile peste puține zile apropiindu-să, lucrul după pofta voastră să va săvârși.“ Filul oarecum fluturate cuvintelor vrăjitorilor a să încredința începuse (căci el mai avea niște vrăjitori mai mici, carii, pentru ca să-l îmbunedze, precum vrajea spre bine merge îi dzicea). Iară Inorogul mai cu de-adins îmblând și pricina zăbăvii mai din rădăcină cercând, pentru hirograful și mita carele Corbul la vrăjitoriu trimisese știre luă, și așeși, în mâni încăpându-i, preste tot îl citi (că Inorogul slovele ce era pre limba vrăjitorului putea citi). Și îndată mărgând, pre Fil de povestea hirografului ce vădzușă înștiință.¹ Nu puțin de aceasta Filul să tulbură și cătră Inorog dzisă: „Eu mai am, frate, un vrăjitoriu, carile, precum socotesc, în vrajă nu mă amăgește, la carile, în ceastă sară mărgând, voiu întreba de poate hirograful carile au trimis Corbul vreo trecere a avea.“ Și așe, Filul la acel vrăjitoriu mărgând (carile în lapte de oaie și în spata caprii a căuta foarte bine știa²) și de lucrurile ce audzisă întrebându-l, el răspunsă: „Asupra ta, dzice, vrăjea rău nu arată, iară asupra Inorogului mai vârtos în ceastă sară din singură gura vrăjitorului celui mare m-am înștiințat precum Corbul cu mari sume de giuruințe toată vrajea spre rău i-au întors, pre carile până mâni (precum astrolaviul meu arată) sau în izgnanie îl vor trimete, sau și altă ceva mai rău îi vor face.“³

¹ Brâncoveanu își calculase foarte bine gestul, pentru că, după cum mărturisesc și izvoarele vremii, Daltaban era un om peste măsură de lacom. Nevrând totuși să părăsească pe cei doi frați, îi tot amâna cu ajutorul promis. Între timp însă jalba trimisă de Brâncoveanu lui Daltaban cade în mâinile lui Dimitrie, care îi citi conținutul și află de „mita“ trimisă, astfel încât el își dădu seama de ce marele vizir îi tot amâna cu sprijinul.

² *Vrăjitoriu carile în lapte de oaie = i în spata caprii a căuta foarte bine = tia (la cheie apare sub forma: vrăjitoriu carile în laptele = i în spata oii caut): masapba=i (D. C.)* — Masap-bași era un mic demnitar la curtea sultanului, care se îngrijea de strângerea oilor pentru asigurarea hranei la curte.

³ Acest mic demnitar, prieten al Cantemireștilor, informează pe Antioh că a aflat de la Daltaban însuși cum Brâncoveanu l-a convins, datorită banilor, ca până a doua zi să-l surghiunească pe Dimitrie sau chiar să-lucidă.

Inorogul, macar că acmu aieva în vicleşugurile Corbului cădzut să simţia, însă duhurile bărbăteşti nicicum gios lăsind, cătră Fil dzisă: „Eu, frate, până într-aceasta vreme duhurile înăduşindu-mi şi toate vicleşugurile Corbului, cum să dzice, cu coada ochiului căutând, pentru voia ta le-am tăcut, pentru ca nu cumva vreo pricină de împiedecare lucrului tău să dau. Iară acmu, iată, singur toată inima Corbului, carea cătră noi are, poţi cunoaşte. De care lucru, de acmu înainte, după atâtea dovedite ispite, de mai ieste cu putinţă a îngădui, şi după atâtea călcături de giurământuri, de frica păcatului de mai ieste cu cale cineva a să feri, socoteşte, şi ce cunoşti frăţeşte mă sfătuieste.¹” La carea Filul răspunsă: „De acmu înainte păcatul acesta în sufletul meu să fie, şi de-ciia, ce poţi a lucra nu te lenevi“ (că dreptele giurământuri a ţinea a evsevii<i>, iară de cele strâmbe a să teme a disidemoniii faptă ieste). Inorogul acmu din doaa părţi să amăgia, în dreptatea lui sprijenindu-să, de o parte, căci cu mare îngăduinţă vicleşugurile Corbului tăcând şi ca doară s-ar părasi aşteptând, cu mâna lăcomiii mai-mai la cea desăvârşit primejdie îl adusesse. Iară de altă parte, vicleşugurile Filului încă mai mari primejdii îi aşternea, că vădzind Filul că cu alt mijloc ceva a să isprăvi nu să poate, cu îmbunători cătră Corb şi cu vândăturile Inorogului priinţa a-i vâna a să ispiti începu. De vreme ce la toate sfaturile nedespărţiţi şi în frăţie sprijeniţi fiind, cu mijlocul Căprioarii de Araviia, de toate epihirimatele lui pre dulăi şi pre alalţi gonaşi înştiinţa. Ce acestea atuncea ascunsă şi neştiute cătră Inorog fiind, iară mai pre urmă, cu mare ruşinea Filului, la ivala a toată lumea au ieşit.²

¹ Văzând că Brâncoveanu nu abandonează planul de a-l omorî, Dimitrie declară fratelui său că nu se mai simte legat de învoiala făcută la recentele tratative de pace şi că-şi reia libertatea de acţiune pentru a se apăra de duşmănia domnului muntean.

² În aceste împrejurări grele şi aproape fără speranţă pentru Dimitrie, Antioh, din dorinţa de a recăpăta tronul Moldovei — ne aflăm spre sfârşitul

Aședară, Inorogul într-un chip fără de nedejde sau izbânda, sau cea de tot pieire așteptându-și (căci mai mult pentru chivernisala lucrurilor a chiti strâmpoarea vremii nu-l lăsa), îndată la vrăjitorul cel mare ducându-să, de toate vicleșugurile, carile cu mita Corbului și cu lăcomia a altor vrăjitori i să gătesc, îi po-vesti și precum cu toții pre dinafară cu mătza otrăviți fiind, sfat împreună au făcut ca cu descântecele și cu farmecele rugămintelor să-l ademenească, ca mreaja asupra lui să împletească.¹ „Eu dară (dzice Inorogul) cu îndemnarea și porunca cuvântului tău, din munții cei înalți coborându-mă, aicea, la cetatea Deltii am venit și, precum singur bine știi, că nu pentru altă, ce numai pentru ca mreaje asupra Vidrii să ne împletești. Iară Corbul, socotind că la noi cinstea epitropiilor de va rămânea toate răutățile și vicleșugurile lui, carile cătră toată puterea voastră are, să vor descoperi, cu toată nevoița pre la toți vrăjitorii silește ca ce rău ar fi mai mare, acela la cap să-mi aducă. Iată, acmu, precum viața, așe moartea mea în mâna ta au rămas, cu carea după cinstea numelui tău și sau după cum vii vrea, așe fă.”²

anului 1702 — caută să se desolidarizeze de fratele său și să adopte o conduită politică proprie. În acest scop înștiințează, pe de o parte, pe Brâncoveanu de amicitia și devotamentul său, iar, pe de alta, prin intermediul lui Dumitrașcu Caragea, pune la curent pe spionii munteni de toate „epihirimatele” lui Dimitrie, adică de toate inițiativele și demersurile acestuia în vederea doborârii domnului Țării Românești. Această vânzare a fratelui, spune scriitorul, nu a rămas până la urmă nedescoperită, Antioh urmând să înfrunte, pentru gestul său, dezaprobarea cercurilor politice ale vremii.

¹ Văzându-se într-o situație fără ieșire, Dimitrie recurge la un gest disperat: se prezintă în fața lui Daltaban însuși, aflat tot la Adrianopol, și se plânge de eforturile, întovărășite de bani, ale lui Brâncoveanu pe la demnitarilor mai mari și mai mici ai Porții Otomane cu scopul de a-l elimina din calea sa.

² Dimitrie mai precizează că a venit la Adrianopol numai la invitația marelui vizir și doar pentru că i se făgăduise mazălirea lui Duca. La aceasta el mai adaugă, insinuând, că ura cu care Brâncoveanu luptă pentru eliminarea Cantemireștilor din viața politică ascunde teama domnului Țării Românești de

Vrăjitoriul, macar că pentru delungarea vremii asupra mrejii Vidrii și știre avea și voință, însă pentru ca vreun nalgiosul Inorogului să să facă, nice știa, nici poftia. De care lucrul cătră Inorog într-acesta chip grăi: „Credzi, dzice, ca într-această dată și alt vrăjitoriu să să poată afla, carile mreji, de carile te temi tu, să poată împleni?” Inorogul dzisă: „Ba știu, dzice, că altul mreaje ca aceasta să îpletească puternic nu ieste. Numai mă tem că cu ademeniturile altor mai mici vrăjitori să nu te buigiești și singur tu mreajea să nu îpletești.”¹

Vrăjitoriul dzisă: „De acesta lucru, până eu pre acestea locuri mă află, frică nu avea, nici că pentru lăcomiie cinstea datului cuvânt îmi voi vinde grijă să porți. Așijderea, adevérit să fii că, cursul stelelor și vârtejirea țircălamurilor cerești de-mi vor agiuta, în curândă vreme mreaje asupra Corbului voiu împleni și aripile lui cu sămnuț cel de biruință în mâna ta îl voi da. Însă întâi plata ce-mi va fi de la tine trebuie să știu“. Inorogul acestea de la vrăjitoriu audzind, macar că peste toată îndămânarea vremilor giuruința peste puțință a să plini cunoștea² (ce cele ce să iubăsc și pre lesne să cred și mai tare să nedejduiesc), însă decât prieteșugul cu vicleșug ascuns, neprieteșugul aieva cu Corbul a

a i se descoperi necredința și vicleșugurile față de Poartă în cazul când aceștia ar recupa tronul Moldovei.

¹ Daltaban recunoaște că amână cu bună știință mazilirea lui Duca, dar că nu admitea ca cineva să facă o astfel de nedreptate lui Dimitrie. Recunoscând că nimeni nu avea puterea să hotărască soarta sa în afară de Daltaban, Dimitrie atrage cu ironie atenția că însuși marele vizir ar putea porunciuciderea sa, silit de complicata relații cu demnitarii mai mici, câștigați de banii lui Brâncoveanu.

² Daltaban, în ripostă, îl asigură că va avea grijă să nu i se întâmple nimic rău cât va trăi el — aceasta însemnând că de la alt mare demnitar obținuse Brâncoveanu aprobarea uciderii rivalului său; ba, mai mult, îi promite că dacă posedă o însemnată sumă de bani, când se vor ivi împrejurările favorabile, va mazili pe Brâncoveanu și-i va da lui domnia Țării Românești. Dar condiția bănească pusă de Daltaban îl sperie pe Dimitrie, situația sa materială precară fiind confirmată și de alte izvoare ale vremii.

ținea mai de folos a fi socoti, și așe, hirograful (de carile am pomenit) în mâna vrăjtorului au dat.¹ „Acesta hirograf, o, iubite prietine, îmi dzicea, cu vreme la mâna Corbului au vinit, în carile toată puterea argumenturilor ți-ai pus, cu carile pricina vrăbii dintâi asupra mea a fi să dovedești și precum eu călcătoriul giurământului și vândătoriul prieteșugului să fiu fost să adeverești. Ce acmu, precum vedzi, lucrurile adevărții într-alt chip să au (că podoaba și chizmirea minciunii în chiteala scornită și în voroava tocmită stă; iară ființa adevărului în singurile lucruri precum ieste singură să adeverește).“

Atuncea eu (dzice Șoimul cătră Corb) ca acestea, ca cum necredzute cuvinte ar fi, din gura Inorogului audzind, i-am dzis: „Adevărat arătoase socotele aduseși, o, prietine, și cu împodobită voroavă în zugrăvala chipului adevărului le arătași. Însă mă tem că, după apofthegma carea singur mai pomeniși, ființa adevărului în lucruri a arăta, precum să poci a crede, nicicum pociu.“ El mi-au răspuns: „Toate lucrurile între muritori, carile pentru adevăr sau pentru minciună prepus aduc, izvodorii legilor supt doaa dovede le-au supus; una ieste carea prin mărturisirea a chipuri vrednice de credință să face, alta carea, prin hirișile scrisori și hirografuri, dzisele tăgăduite adeverește. Deci cât pentru lucruri ca acestea, carile între noi s-au lucrat, s-ar socoti, poți cunoaște că alte chipuri streine pentru trebuința mărturisirii, la mijloc a să pune, nici cu cale, nici cu puțință au fost (căci toate pre cât mai cu taină să putea să lucra), de unde aieve ieste că toată puțință dovedirii în scrisori și hirografuri rămâne. Deci, de-ți voi arăta, o, prietine, a Brehnaciei și a pomenitului Istoriograf scrisori, carile ale mele dzise să întărească, atuncea ce vii giudeca?“

¹ Silit să se apere, în aceste împrejurări critice pentru viața sa, Dimitrie ascultă de sugestia lui Daltaban și-i înmânează pâra amintită mai înainte împotriva lui Brâncoveanu. Domnul Țării Românești o invoca drept cauză primă a conflictului dintre el și Cantemir. Cât privește pe Dimitrie, apare foarte ciudată afirmația că o astfel de pâra a fost înaintată de abia la sfârșitul anului 1702; se știe că dușmănia dintre cei doi era cu mult mai veche.

Eu, de acestea nicicum macar nedejduindu-mă, precum „ce va pofti adevărul, aceia voi u giudeca“ i-am dzis.

La aceasta el mi-au răspuns: „Să nu cumva în prepus întri, o, fârtate, că doară mutând vreme dovedirii, mutarea sentenții voi u să fac. Ce într-adevăr să știi că eu acestea scrisori într-această dată, precum așe de treabă să-mi fie în minte nepuind, lângă mine nu le am. Iară la a doa împreunare, fără greș, de față vor fi.¹⁴“

Aședară, acestea deodată până într-atâta scuturându-să, voroava spre începătura păciuilirii am întors, dzicându-i: „Acestea cum au fost au fost (că între gâlceviți pricea pentru dreptate și pentru strâmbătate de ar lipsi, cu adevărat în lume nici gâlceavă, nici gâlcevitori ar fi). Iară de acmu înainte, în dragoste și în prieteșug a întra, de vii pofti?“ După care poftă el priimind, celea ce cătră tine cât de cu cuviință am scris și cât de fără cuviință răspunsuri am luat, singur tu bine știindu-le, în zădar nu le voi mai pomeni. Iară când i-am dat știre precum răspunsurile de la tine mi-au vinit și la a doa împreunare l-am poftit (ce blăstămat ceasul chemării aceia, că atuncea ocară carea Hameleonul ne-au făcut vii fi țind minte), carile după datul cuvânt îndată viind, îndată hirografurile, carile ținea în mână, îmi arată, din carile unul era cu scrisoarea Uleului și cu iscălitura Brehnaciei, iară altul preste tot hirișă a Istoricului Afroditei mână și scrisoare să videa.² Acestea eu vădzind, o, Coarbe, și bine precum era cunoscându-le, ce mai mult să-i răspundz nici am avut, nici am putut. Însă precum să dzice cuvântul, soarele cu degetul a astupa nevoindu-mă, îi dziceam: „Poate fi, neprietinii de obște, până într-atâta lucrurile au ames-

¹ Drept dovadă concretă a politicii dușmănoase a lui Brâncoveanu față de Cantemirești, Dimitrie invocă două scrisori: una, a lui Ianache Porfirita, alta — a stolnicului Constantin Cantacuzino. Ambele scrisori încăpuseră pe mâna scriitorului, care promite lui Toma că le va aduce la cea de a doua întâlnire.

² Dimitrie aduce cele două scrisori compromițătoare pentru Brâncoveanu, prima, scrisă de Ștefan Cantacuzino și iscălită de tatăl său stolnicul, iar cea de a doua — a lui Porfirita.

tecat, cât unul altuia cuvintele și poftele a vă cunoaște să nu puteți. Iară acmu, cu mijlocul nevoinții mele, bună nedejde am ca toate acestea, ștergându-să, să să uite și la cea cinstită și lăudată dragoste să vă întoarceți.¹ Atuncea dară, ții minte, o, Coarbe, că vârtos îmi scriiai, ca de nu într-alt chip, macar cu giurământ de va putea fi, numai în silță să-l putem băga, pravila locului nostru pomenindu-mi, carea învață (că spre biruința nepriietinului organul de sfânt și de spurcat, nu să cearcă). Ce canonul acesta, macar că adevărat din topicească pravila noastră ieste și tot neamul nostru cu dânsa foarte să slujește², însă cât despre partea mea ieste, ce ieste cu dreptul să spui, într-această dată sufletul meu a o suferi n-au putut-o, ce într-adevăr siliiam ca lucrurile acestea la ce-i cu cinste și cu dreptate să vie.³ A lucruri, dară, svinte ca acestea eu începătură făcând, Hameleonul, spurcatul, cu dulăii în samă nebăgătorii, câte vicleșuguri și câte scârnave măiestrii i-au pus, până în fâlcile crocodilului (precum bine povestea știi) l-au dat. Din care primejdie sfânta lui dreptate a nu-l mântui macar apusul soarelui a aștepta n-au putut⁴.

Acestea, dară, și altele ca acestea, la număr nenumărate și în răutate nemăsurate vicleșuguri și de cap primejdii, tu și ai tăi asupră-i nepărăsit aducându-i, cum Inorogul, o, Coarbe, dreptate n-au avut ca orice mai rău ar fi putut, aceia să-ți fie și făcut? Ce nu

¹ Toma precizează lui Brâncoveanu că s-a silit să demonstreze lui Dimitrie faptul că asemenea scrisori ar putea fi o plăsmuire a unor dușmani comuni, consiliindu-l în același timp să uite trecutul și să primească oferta de pace.

² Ironie la adresa principiului politic după care se conducea Brâncoveanu: *scopul scuz[mijloacele*, îngăduit de „topiceasca pravilă”, adică de legea locală a Țării Românești. Cu un ton de reproș, Toma reamintește stăpânului său că îi poruncise să folosească prietenia cu Dimitrie ca o cursă („silță”) pentru a-l captura.

³ Toma declară pe față că el nu este de acord cu acest principiu politic, socotind (potrivit conduitei cavalierești) că pe cel cinstit să-l tratezi în mod corespunzător.

⁴ Străduințele lui Toma de a fi corect au fost zădărnice de uneltirile lui Scarlat Ruset, care a dat pe Dimitrie în mâna bostangiilor.

atâta a lui nevoiță iese de vinuit, pre cât a ta mare norocire de fericit, că nu socoteala ta cea dreaptă, ce norocul lui cel împotrivic și strămb până astăzi lucrurile în norocire Ț-au arătat. Ce nu până într-atâta iese de credzut fortuna norocului, o, Coarbe, carea, precum din bătrâni am audzit, numai aripi să fie având, dzic, iară nu și picioare și pe deasupra capului zburând, după cel norocit urmadză, iar de tot pe dânsul a să pune nici va, nici, de ar vrea, în ce să să sprijenească are (că cine cu aripile norocului a zbură i să pare, când în piatra stăruiei a să sprijeni va, atuncea precum nici picioare neclătite să nu fie având cunoaște).¹

Iată, acmu, Hameleonul câteva dzile lângă tine au fost; deci câte asupra tuturor va fi amestecat și cât asupra Inorogului fiieirea îți va fi tulburat, singur vii fi știind. Trecut-au și în monarhiia dobitoacelor, ce acolo ce va lucra vremea după aceasta frumos ne va învăța. Iară eu, adevăratul și nezugrăvitul tău priietin, atâta știu, că de-ți iese socoteala ca lucrurile la vreun sfârșit bun să le aduci, întâiași dată scrie la Bâtlan aicea să vie, de la carile pentru acestea și mai mult a te adeveri vii putea. Apoi pizma veche părăsind, pre Inorog la prieteșug poștește, că cu acesta chip lucrurilor monarhiii noastre mare folos, iară ție nespună odihnă și întemeiere precum să va naște, adeverit să fii. Că amintrilea tot pre această rătăcită cale lucrurile mărăgând, în cea mai de apoi mare și cumplită primejdie, pre toți, pre noi, a ne aștepta să știi.¹ Aceasta, dară, o, Coarbe, iese știința mea pen-

¹ Muștrându-l pentru dușmănia și persecuțiile față de un om drept ca Dimitrie, Toma atrage atenția lui Brâncoveanu că norocul este schimbător și că soarta potrivnică de acum a rivalului său poate fi mâine a sa. Tema *fortuna labilis*, frecventă în filozofia și morala religioasă, este reluată și revitalizată, dintr-o perspectivă mai apropiată de spiritul laic, de gândirea renescentistă. Cantemir o va prelua și o va folosi îndeosebi în *Divanul, Istoria ieroglific* și *Hronicul*.

tru Inorog și aceasta ieste sfātuirea mea cea prietinească, pentru carea pre numele cerescului Vultur mă giur că în tot adevărul ce am cunoscut și am vădzut aceia ț-am povestit și ce mai de folosul obștii am socotit, aceia te-am sfătuit. Iară de ciia înainte, tu, iarăși, precum vii, așe fă.“

Corbul acestea de la Șoim prin câtăva vreme cu răbdare ascultând (că cuvântul adevărului de multe ori și peste simțire inimile domolind, urechile spre ascultare pleacă), pre o parte, de rușinea vicleșugurilor înfruntate să făcea precum nu atâta la inimă îl ating, iară pre altă parte vădzind că cuvintele Șoimului și adevărate și prietenești sint, așijderea în ascunsul inimii sale pentru acestea singur șie dovadă și mărturie fiind (că mărturiia hirișei și ascunsei științe decât toate dovedele mai doveditoare ieste), îndată la Bâtlan trimasă și cum mai curând la dânsul să vie îl chemă. Carile, după poruncă, de la gârle sculându-să (căci pre acea vreme încă acolo să afla) și la împreunarea Corbului mărgând, Corbul în tot chipul pentru politia și socotelele Inorogului îl întrebă și-l cercetă. În carele nu mai puțină adevărîță decât la Șoim află, de vreme ce nu numai cât cuvintele Șoimului adeveri, ce încă și toate amestecăturile Hameleonului de minciunoase le scoasă și de batgiocură le arătă.²

Cu a cestora cuvinte și mărturii, domirit și domolit, Corbul la dulăii vânători, carii în munți să afla, porunci ca de vor videa

¹ Subliniind încă o dată trăsătura de intrigant periculos a lui Scarlat Ruset, care venise prin București cu aceleași planuri de zădărnire a politicii de împăcare, Toma invită pe Brâncoveanu să-și schimbe conduita politică pentru a evita o „mare și cumplită primejdie“ și să recheme pe Dimachi în țară pentru a mărturisi și el adevărul.

² Sosit în țară, prin noiembrie 1704 (după cum precizează unele izvoare muntene contemporane), Dimachi confirmă spusele lui Toma cu privire la Dimitrie și Scarlat.

că într-alt chip Inorogul în măiestriile lor a cădea cu putință nu ieste (căci aprinsa vrăjmășie cuvânt apofasisticos să dea nu-l lăsa), cu tot chipul să să nevoiască ca spre pace și prieteșug a-l întoarce să poată, și cum mai curând răspuns să aibă.¹

¹ Convins de necesitatea unei împăcări, dar prea mândru și ros de o ură veche, nu dă o dispoziție categorică („cuvânt apofasisticos“) spionilor și agenților săi la Istanbul, ci îi consiliază că dacă nu-l pot captura pe Dimitrie, să găsească o formulă de împăcare cu el. Realitatea era că schimbarea de atitudine a lui Brâncoveanu oglindea prezența la demnitatea de mare vizir a lui Ahmed-pașa Calaili, protector al Cantemireștilor.

PARTEA A 11-ECEA

CUPRINS

Pre aceia vreme între dulăii carii în munți să afla, una din pasiri (carea din cele supusă stepăna cea mai de sus ținea), foarte credincioasă Corbului și a toată monarhiia păsirilor dreaptă slugă era. Aceasta, porunca Corbului vădzind, mai mult într-alte socotele a sta nu să zăbăvi (căci pacea Inorogului tuturor dorită era), ce, îndată sculându-să, la un bun vrăjitoriu și vechiu prietin al lor să dusă, pentru ca vrajea să ispitească de ieste cu puțință de atâtea cumplite rane inima Inorogului a să vindeca și de să poate cu vreun chip spre prieteșug a să întoarce? (Acesta era vrăjitoriul carile la cetatea Deltii Filului spusese precum peste doaă dzile Inorogului o samă vor face.¹) Pre acesta, dară, într-acesta chip pasirea aceia (precum mi să pare, Lebăda² era, căci aproape de moarte cântecul cel mai frumos au cântat³) întrebându-l,

¹ Este vorba de acel masap-bași, care avertizase, în toamna anului 1702, pe Cantemir și la care Brâncoveanu trimite acum pentru tatonarea posibilităților de împăcare cu acesta. Reorientarea politicii domnului Țării Românești față de Dimitrie are loc în condițiile viziratului lui Ahmed-pașa Calaili, așadar, la o dată cuprinsă între sfârșitul lui septembrie — mijlocul lui decembrie 1704, când acesta și-a îndeplinit mandatul puterii supreme.

² *Leb[da: Cornescul banul (D.C.)* — marele ban Cornea Brăiloiu, pe care Brâncoveanu l-a trimis, în toamna anului 1704, la Poartă cu scopul de a sonda posibilitățile de împăcare cu Dimitrie Cantemir.

³ Aluzie la moartea lui Cornea Brăiloiu, întâmplată nu în vremea acestor demersuri, adică nu în toamna lui 1704, ci de abia prin decembrie 1705. Pomenirea morții acestui dregător muntean în contextul evenimentelor din 1704 demonstrează că redactarea părții din *Istoria ieroglifică* cu privire la evenimentele toamnei lui 1704 a avut loc de fapt către sfârșitul anului 1705

vrăjitoriul îi răspunsă: „Tu știi că acmu vrajea mea nu trece, precum trecea odănoară, nici alt vrăjitoriu între noi au rămas, carile asupra jigăniiei aceștia mreaie a împleni să poată. De care lucru, prietinește vă dzic că nici a mea, nici a altuia vrajă trebuie să mai cercați, ce de acmu lucrul cu linește și cu blândețe ieste să ispitiți. Deci tâmplarea după pofta voastră de va ieși, fericiți sinteți, iară de nu, cu furtuna nu trebuie a vă lupta, ce după undele apelor vă ieste a va lăsa. Căci amintrile, toate vrăjile minciunoase sint și când viți nedejdui că mreaie asupra neprietinului să îpletește, atuncea voi într-însa învălătuciți și îpleticiți vă viți afla. Mai vartos acmu (precum foarte bine înștiințat sint) că toată ușa vrăjitoarească înaintea Inorogului deșchisă ieste, și încă precum și buni chedzi să i să fie arătat, adeveriți să fiți.“¹

Lebăda, răspuns și învățătură ca aceasta de la vrăjitoriu luând, să dusă. Iară Inorogul, într-acea dată știind precum acelu vrăjitoriu bobii nu-i prea îmblă și teiele îi sint cani îpleticite, socoti ca în vremea slăbiciunii lui cu dânsul prieteșug și cunoștință să facă, ca nu cândai, cu vreme vrajea slujindu-i, împotriva lui să să afle (că în strâmpatori lățimea prieteșugului să agonisește, iară în lățime strâmptoarea neprietenii <i> să gătește). La carile pre un dulăoaș, carile cu dânsul cunoștință avea, trimasă (țincușorul acesta născut, crescut și așeși încărunit la oi era, ce și la bătrâ-

sau chiar la începutul anului 1706. În orice caz, trebuie să considerăm posibilă terminarea *Istoriei ieroglifice* nu mai curând de anul 1706. O epocă relativ bună, adică mai liniștită pentru Dimitrie trebuie considerată cea care începe cu februarie 1705, când fratele său Antioh reocupă scaunul Moldovei. Această epocă, probabil, a constituit un bun prilej pentru terminarea cel puțin a părții finale a *Istoriei ieroglifice*, dacă nu a celei mai mari părți a acestei scrieri.

¹ Cornea Brăiloiu are o întrevvedere cu masap-bași, care îl informează că el nu mai are nici o influență și că întrucât frații Cantemir au o mare trecere la Calaili, ar fi înțelept că Brâncoveanu să pună capăt luptei de intrigi și să se împace cu cei doi frați, altfel risca să se întoarcă asupra sa nenorocirea pe care o pregătea lor.

nețe de minte tot ținc era).¹ Carile, la vrăjitoriu mărăgând, dzisă: „Inorogul împreunarea ta a avea poștește, nu că doară vreo vrajă de la tine cere, ce numai pentru cele viitoare tâmplări așe i-au năstăvit, ca cu tine cunoștință și prieteșug să lege“. Vrăjitoriul, de aceasta audzind, îndată de sfatul ce-i cerusă Lebăda în minte își adusă și bună vreme pentru ispita lucrului să fie aflat socotind, cătră țincul cel bătrân dzisă: „De împreunarea Inorogului foarte bine îmi pare, că și eu pentru une pricini voroave prietinești a avea încă de mult poftiam, și fără de nici o zăbavă, numai să vie“. Tinchisorul dzisă: „Tu bine știi că mulți sint gonașii lui, carii în toate poticile îl păzăsc, cu care pricină, așe aieva și când voia i-ar fi, a vini nu poate, ce numai când mâna îi va da, atuncea precum va vini adeverit să fii“.² Vrăjitoriul dzisă: „Oricând voia îi va fi, la mine fără nici o grijă să vie și cu aceasta pricină de i să va tâmpla vreo primejdie ca aceia, în sufletul meu să fie“. Și cătră acestea pre toți bobii și teiele sale giurământ adăogea.

Așe, țincul cel bătrân răspuns ca acesta aducând, Inorogul, macar că multe împotriva socotii (că pre cela ce-l mușcă șerpele și de șopârlă să ferește), însă mărimei sufletului biruința dând și fără nici o grijă sculându-să, la lăcașul vrăjitoriului să dusă, cu carile împreunându-să, după cele multe și în feliu de feliu zbătute voroave, vrăjitoriul voroava pentru pacea cu Corbul înainte îi pusă, dzicând precum vrajea îi arată că acesta lucru la săvârșit va putea ieși. Inorogul răspunsă: „Precum până acmu, o, prietine, inima mea spre partea cea mai bună plecată au fost,

¹ *Dul[oa= la oi crescut,]n b[tr`ne]e \inc: Hurmuz gelepul (D.C.)* — este vorba de un oarecare Hurmuz, negustor de oi cu relații printre demnitarii de la Poartă. Fiindu-i amic apropiat, Dimitrie Cantemir îl face intermediarul său pentru obținerea unei întrevederi cu masap-bași. Abil politician, scriitorul cultiva relațiile și cu demnitarii decăzuți momentan din situație, pentru a-i prinde bine altădată.

² Hurmuz gelepul obține bunăvoința lui masap-bași, care primește bucuros să întrețină relații de amicitie cu Dimitrie.

așe și acmu tot spre aceeași stăruiește. Numai a mea împotrivică fortună (carea, precum să dzice, încă din fașă, în toate și pentru toate a nu mă dosedi nu părăsește) nici voia inimii mele altora precum ieste a o ivi mă lasă, nici spre trebuință ca aceasta nescareva chipuri vrednice de credință a-mi arăta au învoit. Ce, precum să dzice cuvântul (glasul cucului din glasul pupădzii ne-deosăbind), totdeauna urechile sale cătră cuvintele mele surde și de tot astupate ș-au ținut.⁴¹ Cătră acestea Inorogul pentru toate cele la mijloc trecute cătră vrăjitoriu povestia, adecă cum le-au fost începătura vrăjbii, mijlocele delungării și de multe ori ispita păcii, carea, în câteva rânduri acmu lucrul isprăvit țiindu-să, mai pre urmă tot amăgit și despre Corb viclenit s-au deșteptat.²

De acestea vrăjitoriul, pre amănuntul înștiințându-să, toată dreptatea Inorogului da (că ipocrisiia dreptății la neamul vrăjitorilor foarte obiciuită ieste).³ În scurt, să dzicem, vrăjitoriul dintr-îmbe părțile atâta de cu osârdie s-au nevoit, cât s-ar putea dzice că focul cu apa ar fi adunat și ceriul cu pământul ar fi împreunat, de vreme ce într-aceiași dzi, pre Lebădă și pre dulăii vânători acolea aducând, cu Inorogul a să videa și prin câtăva vreme a să vorovi i-au făcut⁴.

¹ În această epocă de nesiguranță și de frământări pentru destinul său politic, Dimitrie se socotea un nedreptățit al soartei, adică un om nerealizat.

² Având loc întrevederea dorită, masap-basi, al cărui nume nu este dezvăluit, sfătuiește pe Dimitrie că momentul politic este propice pentru reluarea tratativelor de împăcare cu Brâncoveanu. Cantemir se arată însă sceptic, subliniind că toate încercările de reluare a relațiilor au fost până la urmă nesocotite de domnul Țării Românești.

³ Cantemir consideră dreptatea acordată de masap-basi un gest ipocrit, fără însă a motiva această opinie. Mai justificată ni se pare generalizarea că toți demnitarii otomani erau niște ipocriți, deoarece în față își dădeau dreptate, iar în culise puteau să-ți pregătească soarta ce-a mai neplăcută.

⁴ Sub patronajul lui masap-bași are loc, în aceeași zi, prima rundă a tratativelor de împăcare între Dimitrie și Cornea Brăiloiu, trimisul special al lui Brâncoveanu în această chestiune.

Ce-i încoace și încoalea, tractatele pentru pacea la mijloc puind, unii trăgea, alții împingea, iară ceva de adevăr și de folos nu să alegea. Deci cu toții lucrurile așe împletecite și încurcate vădzind (că când cineva adevărului a să îndupleca nu va, încurcătura minciunilor nu cu lesne de dezlegat să înnoadă), soroc vrajbei în 25 de ani pusără, pentru ca de acesta lucru, pre Corb înștiințând, la ce mai adevărat s-ar pleca să cunoască.¹

Într-aceasta vreme de armistiție vrajea vrăjitoriului mijlocitoriu așeși de tot să închisă.² Iară povestea pricinii era că vrajitoriu cel mare cu farmecele sale atâta putere agonisisă, cât pre toate vrăjile mute întorcând, singur el numai, când, ce și cui vrea, vrăjiia (acesta era pe vremea când munții cei mari pre copacii de la Delta supusesse și în robiiia celor șapte voievodzi îi adusesse, precum istoriia la locul său s-au pomenit)³, ce nici lui în multă

¹ Neputându-se ajunge deocamdată la un consens, se hotărăște un armistițiu de douăzeci și cinci de zile, timp necesar primirii de noi instrucțiuni din partea lui Brâncoveanu.

² Așadar, sosește un timp când influența lui masap-bași („vrăjitoriu mijlocitoriu“) scade cu totul, această etapă începând cu data armistițului dintre Cantemir și partea munteană. Scriitorul nu precizează când anume s-au întâmplat aceste lucruri.

³ Expunerea evenimentelor trebuia să ne ducă la presupunerea că ne-am afla spre sfârșitul anului 1704, când mai governa Calaili. Precizarea că aceste tratative, mijlocite de masap-bași, aveau loc în timpul marii răscoale a ienicerilor și ulemalelor din vara anului 1703 are darul de a surprinde. Aceasta ne obligă fie să considerăm că partea a unsprezecea a *Istoriei ieroglifice* reia povestirea evenimentelor începând cu prima jumătate a anului 1703, după omorârea marelui vizir Daltaban-pașa (dar ar fi un nonsens, pentru că până după răscoală nu mai apare nici un mare vizir protector al Cantemireștilor, care să oblige pe Brâncoveanu la tratative), fie să considerăm că scriitorul comite o neglijență sau o confuzie voită (care încurcă lucrurile), situație ce ne conduce, de asemenea, la concluzia că redactarea acestor evenimente în ansamblul scrierii are loc spre sfârșitul lui 1704 sau începutul lui 1705. În orice caz, distanța de un an față de faptele descrise nu justifică nicidecum o astfel de confuzie.

vreme tripodul nu i s-au stăruit¹. Însă oricum ar fi fost, în vremea acestuia vădzind dulăii că vrăjea ceva cuiva adevărat să vrăjască nu poate, sorocul armistițiții a-l lungi și cu chip cani nepriceput din dzi în dzi a-l muta începură.² Inorogul, acestea nu că doară nu le cunoștea, ce căci vremea macar cum nu-i slujii, cu cunoștința a le trece să făcea.

Iară nu prea multă vreme la mijloc trecu și preste nedejdea tuturor, ca ciupărca din gunoiu, așe în mijlocul tuturor un vrăjtoriu atâta de mare răzsări, cât de năprasnă ieșirea lui cu toții să cutremurară.³ De aceasta Corbul de știre luând, îndată pre Uleu trimasă ca, în munți suindu-să, acolo ce să lucrează să cunoască și Inorogul de ce să apucă să ispitească și acmu pentru împletirea mrejii asupra lui toată nedejdea curmându-i-să, tare poruncă îi dede ca de pacea pre carea Lebăda o începuse, cu toată nevoința să să apuce și ca cum numai pentru aceia treabă ar fi fost trimăs, cătră Inorog și cătră alalți să să arete.⁴ Așe, Uleul la munți

¹ Aluzia — de altfel prea în treacăt — la un mare vizir ridicat pentru scurtă durată în urma răscoalei din anul 1703, pare a avea în vedere pe Damad Hasan-pașa (octombrie 1703 — septembrie 1704), predecesor al lui Calaili.

² Ar părea că este vorba tot de același (se vede că scriitorul nu și-a confruntat tot timpul manuscrisul scrierii cu notele din „catalog“ sau cu propria sa memorie), însă precizarea că agenții nu puteau întreprinde nimic arată că referirea se face la succesul lui Damad, Calaili. În orice caz, această secvență este foarte neclară.

³ *Vrajitoriul ca ciup[rca din gunoi: Mehmed-pa-a (D. C.)* — Mehmed-pașa Baltagi, care ia locul lui Calaili, îndeplinind demnitatea de mare vizir din decembrie 1704 până în mai 1706. Abil politician și mare intrigant, el este protectorul constant al Cantemireștilor. Așa se face că în timpul primului său vizirat urcă în scaunul Moldovei pe Antioh, iar în vremea celui de al doilea (august 1710 — noiembrie 1711), acordă domnia și lui Dimitrie Cantemir. Cu aceste noi date, *Istoria ieroglific* readuce la zi povestirea evenimentelor.

⁴ Pentru că și Mehmed-pașa Baltagi, succesul lui Calaili, era protectorul Cantemireștilor, Brâncoveanu se vede silit să trimită la Poartă pe Ștefan Cantacuzino (Uliul), ca să reia tratativele de împăcare începute de Cornea Brăiloiu și întrerupte câțva timp.

sosind, Lebăda, săraca (acmu dzua cea mai de pre urmă apropiindu-să), la cuibu-și s-au înturnat, unde nu preste multe dzile, verșurile încheindu-și, cântecul ș-au săvârșit.¹

În dzilele acestui vrăjitoriu Filul și Inorogul mare întrare și ieșire aflară, de carea neprietinii macar cum știre a lua nu putură.² Ce Filul, puțin oarece lăcomii <i> supus fiind, într-îmbe mânume a sigeta să ispitia (că de-amintrilea și Filul nu prost sigetătoriu era)³, de vreme ce ni asupra Corbului, ni asupra Strutocamilii mreahea a împleti să nevoia, iară Inorogul, una numai și aceiași în gând având, sau vreodată pe piatră, sau vreodată supt piatră a fi socotia, și, precum să dzice cuvântul sau fericirea pe cap, sau Corbul pe stârv să i să puie aștepta. De care lucru, într-alte părți nicicum îngăimându-să, vrăjea numai asupra Corbului ispitia și acmu vrahea spre bine începuse a i să sfiti, de vreme ce și mreahea începuse a să împleti. Ce, poate fi, toate vremea lor au, sau, cum să dzice (**pasa empodion dia calon**), toată împiedecarea pentru bine, mreahea asupra Strutocamilii mai pre iușor fiind a să împleti (macar că pre amândoaă deodată vrăjitoriu le începuse), acmu gata Filului să o dea pre vrăjitoriu

¹ Cornea Brăiloiu, care începuse tratativele cu Cantemireștii, prin intermediul lui masap-bași, se întoarce în țară, lăsând în locul său pe Ștefan Cantacuzino. Precizarea că Brăiloiu este înlocuit prin Ștefan Cantacuzino, în condițiile venirii la putere a lui Mehmed-pașa Baltagi, reprezintă un amănunt prețios în sprijinul tezei noastre că scriitorul comite o inexplicabilă confuzie atunci când plasează aceste tratative în vremea mării răscoale a ienicerilor și ulemalelor din 1703. Moartea lui Cornea Brăiloiu are loc cu probabilitate pe la începutul lui decembrie 1705.

² Afirmație expresă, cu valoare de document, privind trecerea pe care o aveau frații Cantemir la acest mare vizir, fapt ce nu poate fi neobservat de Brâncoveanu, care consideră că trebuie să ia în serios demersurile pentru împăcare.

³ Aluzie la faptul că Antioh era un pasionat vânător și un excelent săgetător, după cum afirmă Neculce.

⁴ Vrând să profite de aceste împrejurări atât de favorabile, frații Cantemir

îndemnă.⁴ Filul, luând mreașea, până în dzece dzile pre Struto-camilă vână¹. Râsul, carile în munți păzitoriu Struto-camilii era, pentru mreașea ce să împletisă macar cum știre neluând, fără de nici o grijă la bârlogu-și să afla². Iară Uleul, de împletirea mreșii înțelegând, cum mai curând Corbului în știre făcu, carile, macar că de lucrul peste nedeșdea lui tâmplat nu puțin să tulbură, însă nici moale să purtă, de vreme ce până a nu agiunge mreașea la locul întinsorii, cu doă dzile mai înainte de la Corb la Pardos și la alalte jigăni rumpătoare veste mreșii agiunsă. Atuncea Pardosul, Hameleonul, Veverița, Guziul cel orb și alalți pre lângă dâșii toți, în toate părțile să împrăștiară, așe cât pre toți de odată mreașea a-i cuprinde nu putu.³

Iară Struto-camila, săraca, în mreașea ce-i aruncasă asupră, cu coarnele carile odată îi adăosese încurcându-să, atuncea de greu

încep demersurile pe lângă marele vizir pentru reocuparea domniei. Antioh, mai lacom și mai nerăbdător, cerea mazilirea lui Mihai Racoviță din Moldova și a lui Brâncoveanu din Țara Românească, dar Dimitrie vroia numai mazilirea lui Brâncoveanu (probă evidentă că scriitorul nu a rămas numai la simple aspirații, ci a încercat în mod practic ocuparea scaunului Țării Românești, ceea ce nu putea lasă indiferent pe orgoliosul Brâncoveanu). Aspirațiile celor doi frați se realizează însă numai în parte: Mihai Racoviță este mazilit, în locul său fiind numit Antioh Cantemir, dar Dimitrie rămâne păgubaș, căci Brâncoveanu, datorită banilor, își menține domnia, situația lui continuând să rămână forte.

¹ Mihai Racoviță este mazilit la 14 februarie 1705, iar Antioh primește caftanul de domnie la 21 ale aceleiași luni, după cum precizează documentele vremii.

² Mihalache Ruset (Râsul), în acea vreme capuchehaia („păzitoriu”) lui Racoviță la Poartă, n-a aflat nimic de mazilirea ce se pregătea stăpânului său, situație cu consecințe neplăcute atât pentru domn cât și pentru grupul dregătorilor devotați.

³ Aflând despre apropiata mazilire a lui Racoviță, Ștefan Cantacuzino, agentul brâncovenesc recent sosit de la București, vestește pe Brâncoveanu. Acesta, tulburat de noua schimbare, deși își dăduse asentimentul în cadrul convenției de împăcare, avertizează, la rândul său, pe Rusetestii de la Iași („locul întinsorii mreșii: Iașii”). Astfel frații Iordache, Scarlat și Manolache Ruset fug din Moldova în Țara Românească, împreună cu Dediul Codreanu, socrul domnului.

gemând: „Vedeți coarnele de ce treabă mi-au fost“, dzisă, cu mari blăstămuri și sudalme pe Pardos și pe Corb încercând.

Iară Hameleonul, din monarhiia pasirilor în monarhiia dobitoacelor trecând (precum mai sus s-au pomenit), după a sa fire cevași macar neclătit și neamestecat nu lăsă, ce toate cu minciunile lui frământă și în tot chipul le tulbură. Mai vârtos Pardosului de vechea vrăjmășie a pasirilor pomenind, cu totul tot spre viclesugul Corbului îl ațiță, precum din scrisorile carile la Râs trimisese, toată vrăjmășiia asupra lor aieva își arăta. Care cărți, la mâna Inorogului cădzind, după pacea carea cu Corbul făcuse, Uleului le-au arătat și până mai pre urmă la mâna Brehnaciei au agiuns.¹

Iară căderea scrisorilor acelora la mâna Inorogului într-acesta chip să tâmplase: Pe vreme ce mreața asupra Strutocamillii în munți să împletisă și încă la locul întinsorii nu agiunsesse, Pardosul cătră Râs cărțile trimisese, carile până a agiunge la munți, unde Râsul să afla, Filul acmu epitropiia dobitoacelor de la vrăjitoriu luase. Deci jiganiia carea cărțile aducea, pre Râs neaflând (căci acmu el în niște gauri de stincă să ascunsese), în mâna Inorogului le-au dat. Pre carile, deșchidzindu-le, cu singură mâna Pardosului în chip ca acesta era scrise²:

¹ După eșecul avut în Țara Românească, Scarlat Ruset, ajuns la Iași, își întărâtă frații, în special pe Iordache, împotriva lui Brâncoveanu, căutând să reînvie vechea dușmănie între această familie și cea a Cantacuzinilor de la București. Se întâmplă însă ca niște scrisori ale lui Iordache către Mihalache, în care ponegrea pe Cantacuzini, să cadă în mâna lui Dimitrie Cantemir, care, cu prilejul tratativelor de împăcare, le dăduse lui Ștefan Cantacuzino, iar acesta — tatălui său.

² Cantemir povestește, nu fără umor, felul cu totul întâmplător în care îi parveniseră scrisorile. Pe când Antioh obținuse domnia, Mihalache Ruset se ascunsese de frică în casa unui demnitar otoman („găuri de stânca“). Așa se explică faptul că persoana care îi aducea corespondența din partea lui Iordache, negăsindu-l, o predă lui Dimitrie. Scrisoarea de mai jos, compromițătoare pentru Ruset, conține insulte la adresa Cantacuzinilor, lucru ce demonstrează că nu se ameliorase vechea dușmănie dintre cele două familii.

„Râsului, fratelui, sănătate! Cărțile ce mi-ai trimis le-am luat. Pentru Uleu câte îmi scrii înțeles-am, pentru carile eu încă și mai denainte îți scrisesem că credință n-are și precum comoara minciunilor și izvorul amestecăturilor să fie ți-l perigrăpsisem. Pre acesta mai vârtos Camilopardalul l-au nebunit, de vreme ce i-au dzis că samănă tătâne-său, Brehnaciai, pasirii ceii uimite, carea samănă celui cu ochi negri, mascara.¹ Vrut-au dumnealor cu totului tot asupra dobitoacelor să stăpânească, precum și asupra pasirilor domnesc, și aceasta nu pentru altă, ce numai pentru ca să-și scoață în fală că ei fac și pot toate, precum să laudă că și epitropiia Strutocamilii ei au isprăvit-o și mreajea asupra Vidrii ei au împletit-o. Iară pentru ce-mi scrii că poștește Corbul să te vadză, atâta să-i dea pliscul de stârv cât îți poștește el binele tău. Ce să știi că nu ieste altăceva în socoteala lui, fără numai cât, mărgând tu la dânsul și alalte pasiri și dobitoace de mergerea ta audzind, să dzică: „O, mare putere are Corbul, de vreme ce jigăanii ca acelea îi mărg la picioare !“ Deci iată că-ți scriu, frate, Uleul o dată și de da-ori de va vini la tine să ți să închine, atuncea și tu să mergi la dânsul o dată. Iară pentru aceasta, de va scrie ceva la Corb împotriva ta, pentru ca să ne sparie cu ceva, lasă să scrie, că noi îi vom ști da răspunsul. Iară de să vor ispitii și altă ceva, mai mult de aceasta grijă nu purta, căci avem noi ac de cojocul lor“². Pre lângă acestea mai era și alte scrisori, a cărora coprin-

¹ *Mascara cu ochi negri: caraghioz, p[pu=] de mascara vestit[(D. C.)* — acesta este epitetul pe care îl dădeau Ruseteștii stolnicului.

² În scrisoare, Iordache afirmă lucruri jignitoare față de unii Cantacuzini amestecați mai mult în treburile politice ale vremii: Ștefan Cantacuzino, mincinos și înșelător, se arată foarte mândru de faptul că Mavrocordat Exaporitul spunea că dintre toți Cantacuzinii seamănă cel mai mult ca tatăl său, uimitorul stolnic, care nu este de fapt decât un caraghios, o păpușa de bălci. Cât despre toată familia Cantacuzinilor, stăpânită fiind de demonul mândriei, îi convenea să se afirme despre ea că are atâta putere asupra treburilor politice ale Moldovei, încât datorită ei a fost mazilit Duca și a ajuns domn Mihai Racoviță. Nici Brâncoveanu nu trebuie socotit altfel, căci, stăpânit de orgoliu și de demonul

dere alte pricini încuia, de a căroră tâlcuire până acmu a altuia înștiințare, fără numai a Inorogului, n-au dat.

Acestea așe, iară Corbul, pre o parte, precum mai sus s-au pomenit, pentru împraștiere jigăniilor tare s-au nevoit. Iară pre altă parte, scrisori vârtoase la Uleu și la Camilopardal scriia, în tot chipul rugându-să ca, ori cu ce mijloc ar putea fi, pace cu Filul și cu Inorogul să-i facă.¹ Filul cu îmbe mânule pacea priimiia, de vreme ce nu altă, fără numai a sa odihnă socotia. Încă și până într-atâta cuvântul cătră Aspidă își dedese, cât, Inorogul pace cu Corbul de nu va face, el fără nici o împiedecare va face și, pentru a Corbului prieteșug, de toată frăția Inorogului să va despărți (ce giuruința prea pre lesne și nesocotită mai multă îndoință aduce decât credință). Pentru care lucru, și Filului răspunsără că fără Inorog a lui numai pacea nici o cred, nici o priimăsc. Deci, pre o parte Filul pre Inorog ruga, pre altă parte Camilopardalul tare îl îndemna, Uleul nepărăsit și cu mare blândețe și cucirituri îl cerceta și pentru ca cuvântul păcii să-și dea în tot chipul îl poftia. Carea, cum s-au legat și în ce chip s-au săvârșit, la locul său mai pre urmă să va dzice.²

puterii, îi place să fie servit de Rusetеști, pe care în realitate îi urăște și le dorește numai răul. Mizând însă pe relațiile lor la Poartă și în special pe înrudirea cu Mavrocordat, Rusetеștii afirmă că au ei „ac de cojocul“ puternicilor din Țara Românească.

¹ Consecvent principiului său de politică duplicitară, pe de o parte, Brâncoveanu scrie Rusetеștilor de la Iași să fugă, iar pe de alta, scrie la Istanbul lui Ștefan Cantacuzino, agentul său, și lui Alexandru Mavrocordat să întreprindă demersuri serioase de împăcare cu frații Cantemir.

² Oferta de pace a curții muntene este primită cu bucurie de către Antioh, care, dornic de liniște, declară mitropolitului Hrisant Nottara (Aspida de Palestina) că pentru câștigarea amicitiei lui Brâncoveanu ar fi în stare să se lepede și de frăția lui Dimitrie, adică ar fi gata să-și rezolve situația personală chiar în dauna fratelui său. Dar pe Brâncoveanu îl interesa în primul rând împăcarea cu Dimitrie, pe care îl considera mai periculos, așa încât pentru pacea cu acesta vor stărui în același timp Antioh, Ștefan Cantacuzino și

Iară acmu la cuvântul nostru, de unde am ieșit, să ne întoarcem: După ce Strutocamila în mreațe să prinsă, la Grumadzii-Boului o adusă.¹ Iară Lupul, Ciacalul și alalți carii partea Filului ținea, până la vinirea Filului, lucrurile monarhiei dobitoacelor a chivernisi începură și pe jigăniile carile să împrăștiiasă, până la vinirea Filului, iarăși la locul său le adunase, fără numai Guziul Orb și Hameleonul, în fuga lor rămâind, ca cum sămânța răutăților și tulburărilor într-altii de ar pieri, într-aceștea să să păzască.² Iară înturnarea Pardosului la locul său așe pre lesne n-ar fi fost, de nu l-ar fi împuns la inimă cărțile carile împotriva Corbului și a Brehnaciei scrisese, căci și Pardosul de pe socoteala vremii bine cunoștea că cărțile acelea în mâna Filului sau a Inogului ar fi cădzut, și acmu, el, deodată, în monarhia pasirilor capul aciuându-și, nu fără frica vieții acolea să zăbăvia. De care lucru, decât supt pliscul Corbului, supt hortumul Filului a trăi mai bine a fi socoti. Și așe, nu mult acolea zăbăvindusă, prin încredințarea Lupului, iarăși la locu-și să întoarsă.³

Iară descoperirea cărților Pardosului cătră Uleu într-acesta chip au fost: Filul, cu toată nevoița prieteșugul Corbului a dobândi nevoindu-să și pentru ca cu descoperirea vicleșugului Pardosu-

Mavrocordat. Ne aflăm prin a doua jumătate a lunii februarie sau începutul lui martie 1705, în orice caz, în vremea când Antioh nu venise încă în țară să-și ia tronul în primire (plecarea lui va avea loc prin mai același an).

¹ După mazilire, Mihai Racoviță este adus la Istanbul, unde, după cum spune Neculce, este aruncat în închisoare, fiind acuzat de boieri, la sugestia lui Antioh, că jefuise țara.

² Până la sosirea sa în țară (21 mai 1705), Antioh Cantemir numește caimacami (locțiitori de domn) pe Lupu Bogdan hatmanul — care nu fusese omorât în prima domnie a lui Racoviță — și pe Maxut serdarul. La rugămintea acestora, boierii fugiți revin în țară, în afara de Dediul Codreanu și de Scarlat Ruset.

³ Printre boierii întorși, care primiseră asigurări din partea lui Lupu Bogdan, se afla și Iordache Ruset, care nu vroia să mai rămână la curtea din București de teama descoperirii unor scrisori insultătoare la adresa lui Brâncoveanu și a stolnicului.

lui și a Hameleonului, mai tare spre ura lor să-l pornească, pre Inorog pofti ca, chemând pre Uleu, să i le arete. Către carile Inorogul dzisă: „Nu ieste, frate, lucru de cinste așe îndată să ne arătăm, că, când mâna ne dă, macar cevaș răul a face nu pestim. Ce mai cu cale socotesc a fi întâi de la alții pentru acestea știre luând și ei întâi rugându-ne, apoi noi pofta să le facem.”¹ Și nu mult, una din molii², la Uleu mărgând, precum niște cărți ca acelea la mâna Inorogului să află îi spusă. Uleul, de lucru ca acesta știre luând, îndată cu mari lingușituri și cu capul până la pământ plecat cătră Inorog vini, i să ruga, dintr-adâncul inimii gema și cărțile să vadză îl poftiia. Inorogul încășile, nu puțin, întrei și împătri țeremoniile, ce până mai pre urmă, de multe rugăminte biruit fiind, să le citească în mână i le dede.³ Uleul, cartea deșchidzind, o slovă citiia și de năcaz o dată pre nări pufniia, un rând săvârșii și de mare rău la pământ piuind să trântiia, ce să dzică de mânie nu știa, ce să răspundză, de dosadă nu putea. Sughitul pieptul îi astupa, flegma în grumadzi îl îneca, în locul cuvântului, oftare, și în locul voroavii suspinare-i ieșii.⁴ Uleul, acestea vădzind, de prorociia Șoimului, carea mai denainte vreme cătră Corb dzisese, aminte își adusă. În scurt, să dzicem, după multe

¹ Având în mână scrisorile lui Iordache, insultătoare la adresa curții de la București, Antioh, pentru a învenina și mai rău lucrurile, sfătuieste pe Dimitrie să le arate lui Ștefan Cantacuzino, aflat la Istanbul pentru tratative, dar acesta refuză. Lucrurile se petrec în 1705, înainte de mai, adică înainte de plecarea lui Antioh în țară.

² *Una din molii: Zaharia (D.C.)* — scriitorul nu dă nici un alt amănunt asupra persoanei. Expresia având sensul de parte dintr-un tot, ar urma ca termenul *molie* să desemneze o categorie socială, probabil aceea a agenților sau spionilor particulari, spre deosebire de cei ai statului.

³ Așadar, un agent particular al lui Ștefan Cantacuzino, sau chiar al lui Antioh, află de scrisori și îl anunță pe șeful agenților munteni, care roagă, la rândul său, pe Dimitrie să i le arate.

⁴ Este remarcabilă această sugerare a stării de mânie ce se consumă numai în mimică și gesturi neputincioase.

a Uleului rugămintea, Inorogul cărțile în mâna Brehnaciei le trimasă. Ce Brehnacea, ca cea ce în multă tăcere era învățată, cu totul tot (precum mi sã pare), aceste cărți despre Corb până astãdzi tãinuite le ține.¹ Poate fi, în vremea lor anagnostis a le citi, filosof a le tãlcui și therapevtis slujba a le plini sã va afla² (cã precum dreptatea în veci astupată, așe vicleșugul până mai pre urmă fără platã sã rãmãie nu poate).

Aședarã, dupã vânarea Strutocamilii, siloghismul Corbului în barbara, carile odatã ieșisã în: cra, cra, cra, acmu aieva pre limba Strutocamilii sã înțelegea Racova. Care stihii pre amãnuntul, dupã meșterșugul cabalistilor tãlmãcindu-sã,³ va sã dzicã: Rãu, ai, capul, oh, vai, ah. Și adevãrat, darã, cã ascunsã a numelui acestuia tainã cu lucrurile mai de pre urmă foarte bine ș-au rãspuns, de vreme ce în mreaje încurcatã, pe Grumadzii-Boului cãlare puind-o, mult rãu i-au dat de cap și nespus ah și vah din focata-i inimã ieșiia, unde viața în vremi și giumãtate de vreme sã-și petreacã o lãsarã.⁴

¹ Luãnd scrisorile de la Dimitrie, Ștefan Cantacuzino le încredințeazã tatãlui sãu, care, nevrãnd sã învenineze lucrurile, socotește înțelept sã nu le dea lui Brãncoveanu, adicã sã le încuie în arhiva sa personalã.

² Exprimare ironicã la adresa stolnicului, obișnuit sã se foloseascã de anumite documente numai în cazuri extreme. Expresia ar putea fi tradusã astfel: stolnicul va pãstra aceste scrisori pãnã se va gãsi un cititor în stranã (anagnostis) sã le citeascã, un filozof sã le explice și un medic (therapevtis) sã le administreze ca leac.

³ O practicã divinatorie, cultivatã de mistica iudaicã, constãnd în calcule cu cifrele corespunzãtoare literelor care compun un nume, din acestea rezultãnd preziceri pentru destinul unei persoane. Interpretarea datã de scriitor localitãții Racova — moșia de obãrșie a lui Mihai Racovița — este fantezistã, neavãnd în realitate nici o legãturã cu adevãratele practici cabaliste.

⁴ Scriitorul sugereazã cã ridicarea lui Racovița la domnie cu ajutorul croncãnitului Corbului (Brãncoveanu) nu s-a dovedit de bun augur, deoarece a fost mazilit și închis timp de doi ani și jumãtate (acesta este înțelesul expresiei, de facturã biblicã „vremi și giumãtate de vreme“). În orice caz, este de presupus cã Racovița a stat închis cel mult doi ani, cãt a domnit Antioh: 1705—1707.

Iară Hameleonul (pre carile cu ce nume să-l împodobăsc și cu ce titlu să-l slăvesc mult mă mir, poate fi mai adevărat sămânța vicleșugului și simburile minciunii să-l număsc, că adevărat vicleșugul și minciuna ca alalte odrăslitoare sămânță de ar avea și în toată dihaniia sămânța și simburile de i s-ar usca, cu bună samă numai în singur Hameleonul pururea vie și nevestedzită ar rămânea, din carile în toată zidirea a să împrăștiia și mai mult decât dintâi pre la toți a să ijdări destulă și de prisosit ar fi). Acesta, iarăși dzic, sămânța vicleșugului, rădăcina răutății, odrasla spurcăciunii, cranga scârnavii <i>, iasca sicofandiii, izvodul epi-orhiii, pilda obrăzniciii și văpsala polipichiliii¹, Hameleonul, după ce cu câteva jigării cu fuga în părțile nopții, în Țara Munților, scăpasă și nu multă vreme într-acolo zăbăvindu-să, prin monarhiia pasirilor trecând, iarăși la locul prundișului vini,² unde, îndată ce sosi, Inorogului știre trimasă (O, Doamne, ce obraz și ce feliu de peliță peste obraz!) și ca greșealele carile cu a altora îndemnare, iară nu din răutatea lui, i-au făcut, să i le ierte să ruga, și iarăși ca dintâi, rob neschimbat și slugă fără prihană să-i fie dzicea. Cătră acestea, mai cu de-adins să ruga ca, de va ști vreun leac asupra mușcăturii crocodilului, să-l învețe, căci îndată ce la locul prundișului au sosit, crocodilul să-l fie prins dzicea, carile deodată, macar că de tot nu l-au înghițit, însă foarte de greu să-l fie încolțit să jăluia³. Inorogul, a firii, iară nu a pizmei, urme

¹ Se remarcă torentul de epitete și expresii cu ajutorul cărora scriitorul definitivează portretul moral al lui Scarlat Ruset.

² La vestea mazilirii lui Mihai Racoviță, Scarlat Ruset, de frica lui Antioh Cantemir, fuge în Transilvania („Țara Munților: Ardealul, Crăiia Ungurească“) și, trecând prin Țara Românească („Țara Pasirilor“), se întoarce la locuința lui din Istanbul („locul prundișului“).

³ Ajuns aici, trimite un intermediar să roage pe Dimitrie de iertare, promițându-i că va redeveni „rob neschimbat și slugă fără prihană“ și rugându-l, în același timp, să intervină pe lângă hasechiu să nu-l mai urmărească pentru vechile lui datorii.

călcând,¹ cătră Plotunul² (căci acesta era trimisul de la Hameleon) ce vinisă, răspuns ca acesta dede: „Greșealele vicleșugurilor acestora, o, Plotune, de mi-ar fi vinit de la un chip ca acela carile în răutăți să nu fie fost ispitit, adevărat că oarece, sau poate fi și mult, voia mi s-ar fi betejit. Iară de vreme ce orice împotrivă mi s-ar fi tâmplat și cu vicleșugurile Hameleonului mi s-ar fi pricinuit, spune-i că organul răutății obiciuitele sale au ispitit și au lucrat. Iară primejdiile carile am tras voii norocului meu le dau, carile, până împotrivă îmi va merge, încă mulți Hameleoni să vor izvodi. Iară el acmu să știe că acestea toate ca cum nu mi le-ar fi pricinuit, așe le-am luat și ca cum nu mi le-ar fi făcut, ase le-am uitat. El, cu trup, cu suflet, vicleșug și cu stat, cu fapt, răutate ieste. Deci în care parte mă voi uita? Și căriia iertăciune sau izbândă să dau sau să iau? Agiunge-i lui, o, Plotune, singur șie și lucrătoriu și izbânditoriu să-și fie³ (că cu vreme celea ce din singure faptele rele ochiul dreptății izbândește și răsplătește, nici voia împotrivnică, nici mâna vrăjmășască mai cu asupra a

¹ Expresia: „Inorogul, a firii, iară nu a pizmei, urme călcând“, scoate în evidență opoziția între rațiune, reflectarea modelului de conduită oferit de natură omului, în care subiectivitatea este exclusă și stările afective (ura, ranchiuna) generatoare de comportamente subiective, adeseori nedorite. Sensul acestei expresii ar fi: Dimitrie Cantemir, urmând modelul naturii și nu al urii... („urma“ este luat aici în sensul termenului grecesc *tipos*, care înseamnă și *urm*[, *Intip*[rire, dar și *model de urmat*; de stabilit legătura de sens și cu expresia populara; „a călca pe urmele cuiva“, adică a accepta ca model de conduită pe cineva).

² *Plotunul (cerbul): Scarlet Caragea (D. C.)* — un membru al familiei Caragea este folosit de Scarlet ca intermediar pentru iertarea pe care i-o cerea lui Dimitrie.

³ Dovedind bunăvoință, Dimitrie îi răspunde că iartă și uită toate răutățile comise împotriva lui, Scarlet urmând să devină răzbnătorul („izbânditoriu“) propriilor sale fărădelegi, întrucât „ochiul dreptății“, Dumnezeu, va pedepsi totul. În ceea ce privește explicarea propriei sale conduite, scriitorul se prezintă ca partizan al fatalismului: se impun de la sine astfel de rele, cineva trebuie să devină victima destinului.

afla poate). Iară pentru leacul ce mă întrebă, îi vii spune că altăceva mai mult nu știu, fără numai visul carile odânăoară dzic să fie visat, precum ieste și precum adevăraților onirocriti¹ să cade să-l tâlcuiască (că cine spune minciuna, întâi obrazul își rușinează, iară mai pre urmă sufletul își ucide). Iară cela ce oaă de vipere bea puii prin pânțece cu mari chinuri naște, precum și el, giurământurile înghițind, pânțelece sufletului despicându-i, pre unde nici să gândește, pre acolo în ocară a toată lumea vor să-l scoață. Așijderea, a sulemendriții învățături, carea spre înghițirea oaălor viperii le-au îndreptat, pofta răutăților spre vicleșugul și călcarea dreptății aducându-l, cele de apoi mai rele decât cele dintâi i-au arătat, că când prin spinii și deasă pădurea visului îmbla, umbra necunoștinții îl acoperia și soarele adevărului nu-l videa, căci între doaă împotrivnice chipuri cu cuvinte împleticite îmbla, umbra minciunilor precum lumina dreptății va astupa i să părea. Iară când lângă para focului să apropie, atuncea la ivala vicleșugurilor sosind, de la pământ până la nuări, adecă preste toată lumea cu mari sunete, vestea răutății lui au ieșit. Inorogul precum în munte înalt șede prin vis i să părea, iară acmu în bună nedejde stărui, unde vicleșugurile lui a agiunge nu pot, cu linește viața își petrece. Pasirea neagră (carea Corbul ieste) cu neprietiniia în cap a i să pune neputând, din mândria sa gios cădzind, la pace să pleacă. Iară Hameleonul, în groapa carea singur au săpat, într-aceiași singur au cădzut; precum odânăoară pre mine fâlcilor crocodilului nevinovat mă vândusă, așe acmu același crocodil, în fâlcii țindu-l, nu-l înghite, ce-l suge, nu-l amestecă, ce-l încolțește. După aceasta, sfârșitul și izbânda dreptății în curând să așteaptă, ca ce au sămănat, aceia să se cere, și ce ș-au așternut, pre aceia să să culce. Iară după aceasta

¹ *Onirocrit* — tălmăcitor de vise. Pozând în „adevărat onirocrit“, Dimitrie își ia sarcina, în fața lui Scarlat Caragea, să tălmăcească el, cu obiectivitatea cuvenită, visul Hameleonului.

viață, fiii răutăților, pre carii preste fire și împotriva a tot binele i-au prăsit, spurcat îl vor moșteni, de vreme ce amintrilea firea ca o înțeleaptă stâlcu stârp și fără de roadă a fi l-au arătat.⁴¹

Pentru acestea dară, acmu agiunge și la cuvântul nostru să ne întoarcem. Filul, după ce mreaiea după voie își luă, după câteva dzile din munți sculându-să, în monarhiia dobitoacelor, la locul epitropiiei sale să dusă, în strajea munților și a gârlelor pre numai pre Căprioară lăsind² (facă cereștii lucrul spre bine și începăturile proaste spre sfârșit bun să le întoarcă) (că decât un muritoriu degetul în apă a-și băga, cel nemuritoriu toată umedzala mării în clipala ochiului a usca mai pre lesne-i ieste). Aceștea, așe cu toții, cineși cum putură, un chip mai ales lucrurilor sale pusară și cineși la ale sale întornându-să, să aședzară.

Iară toată greutatea lucrului în Inorog și în Corb rămasă. Amândoi, unul de altul, a să înfrânge nu numai cu lucrul, ce așeși nici cu gândul nu priimia. Corbul în întemeierea sa cea vecinică să bizuia, Inorogul în dreptatea sa cea neclătită să sprijeniia și mai vârtos ca acmu de atâta vreme cu ispita și deprinderea din toate dzilele împotriva a toate vrăjile și farmecele Corbului leacuri ca acelea învățase, cât toate nevoințele în zădar și toate ostenințele în darn îi întorcea. Și încă în vremea vrăjitorului ace-luia, nu puțină nedejde avea că de nu va împleti cumva mreaiea asupra Corbului, asupra lui așeși nicicum nu o va împleti.³ De

¹ După opinia lui Cantemir, visul Hamleonului era o prevestire că cel ce sapă groapa altuia cade singur în ea, deci Scarlat nu va scăpa de închisoarea bostangiilor, iar Brâncoveanu nu va izbuti să înfrângă pe Inorog.

² Plecând la Iași, să-și ia în primire tronul (sosește la 21 mai 1705, după cum afirmă izvoarele), Antioh lasă drept capucehaie a sa la Istanbul numai pe Dumitrașco Caragea și nu și pe fratele său, Dimitrie, ca în prima domnie, deși domniii români obișnuiau să aibă câte doi reprezentanți la Poartă, înseamnă că relațiile dintre cei doi frați se înăspriseră destul de mult.

³ Prin urcarea lui Antioh Cantemir în scaunul Moldovei nu se rezolvase și problema conflictului dintre Dimitrie și Brâncoveanu, fiecare socotind că nu

una amândoi să teamea, și aceia amândoi tare o ascundea, adevă fără veste unul altuia farmecele să nu cumva facă, că amintrilea, de știre luând, energhiile a le opri, meștersugurile a-și batgiocuri și fără primejdie a să păzi putea.¹ Acestea și ca acestea ei în inimile lor tăvălindu-le și prăvălindu-le, Uleul, cu mari rugăminte (cu porunca Corbului poate fi) la Camilopardos mărgând (după cum și Corbul îi scrisese), pentru pacea între dânșii mijlocitoriu să să puie îl poftiia, ca doară, prin buni chedzi, lucrul carile mulți l-au ispitit și a-l săvârși nu l-au putut, el la bun și cuvios sfârșit l-ar aduce, că amintrilea vrajba aceasta așe de va rămânea, fără nici un prepus aieva ieste, dzicea, că asupra amânduror monarhiilor cea desăvârșit pieire și prăpădenie stăruiește.²

Aceste Uleul dzicând, Camilopardalul de isprăvirea lucrului să să apuce să giurui și cu socoteala carea mai gios să va arăta începutu.

Ce acmu, puțintel zăbăvindu-ne, puțintele carile pentru firea și viața aceștii jigăanii știm să dzicem.³ Această jigănie la trup cât

trebuie să cedeze în favoarea celuilalt: domnul Tării Românești, orgolios, se bizuia pe prestigiul acordat de funcția de domn, fapt ce-l obliga să nu cedeze, iar Dimitrie se întemeia pe principiul juridic al echității. Scriitorul se bizuia și pe alte considerente, mai eficiente, și anume că în lupta îndelungată cu Brâncoveanu căpătase atâta experiență, încât putea preveni și face inofensive mășinațiile acestuia, motivul cel mai puternic constituindu-l prezența la putere a marelui vizir Mehmed-pașa Baltagi, protectorul său, care, chiar dacă nu vroia să mazilească pe Brâncoveanu, cel puțin nu-i lăsa acestuia posibilitatea de a face rău lui Cantemir.

¹ Totuși, amândurora le era teamă, că într-o bună zi unul va reuși să aibă succes în politica de culise împotriva celuilalt.

² Dată fiind, desigur, situația forte a rivalului său, Brâncoveanu decide ca Ștefan Cantacuzino, șeful agenților munteni de la Istanbul, să roage pe Alexandru Mavrocordat să medieze împăcarea cu Dimitrie. O dată cu prezența acestuia la tratative, demersurile ambelor părți pentru împăcare intră într-o fază nouă, decisivă, care are loc după plecarea lui Antioh la Iași, adică nu mai devreme de vara anului 1705.

³ Urmează descrierea Camilopardalului, numele însemnând, în grecește, girafă. Descrierea are două părți distincte: prima se referă la portretul fizic al

cămila ieste de mare, piielea, ca cum cu soldzi ar fi, în feliu de feliu pestriță și picată îi ieste, de unde și numele, poate fi, Cămilăpardos i s-au alcătuit. Partea denapoi cu pântecelul în sus ieste râdicată, ca cum ar fi a leului. Iară armurile și picioarele denainte, cu piept cu tot, decât cum măsura trupului ar pofti, mai sus sint râdicate. Grumadzii îi sint sulegedzi și gingași și din trupul cel gros și măminos, de ce mărg spre cap, gâtulejul i să suptie. Capul cu a cămilii să asamană, și de mare ca cum ar fi de da-ori cât a strutocamilii de Livia, ochii mierâi, în giur împregiur, ca cum ar fi cu siurmea văpsiți și pre lângă albușuri roșii, întorcându-i încoace și încoalea, groznic caută. Îmbletul îi ieste de tot schimbat, și așeși tuturor dihaniilor, precum celor de uscat, așe celor de apă împotrivă, că nu-și mută pre rând picioarele, nici unul după altul le duce, ce din partea cea dreaptă, pe amândoaă odată și deosebite, iară din partea stângă, câte unul și împreunate, cu îmbe părțile totdeodată clătindu-să, din loc în loc să mută, însă la mărș lesne și sprintină ieste.² Aceasta jiganie macar că dintr-amândoaă monarhiile afară ieste,³ însă într-îmbe părțile la mare cinste și frică să ținea (că frica mai pe deasupra și dragostea deplin din rădăcini oarecum despărțite ieșind, la același vârv a evlavii agiung), și aceasta pentru doaă pricini: una, căci cu toți vrăjitorii, mare și de multă vreme cunoștință având, la multe farmece a o amesteca obiciuți era (precum din învățăturile și tâlcurile hrismosurilor lor să cunoaște). A doa, căci încă de demult era aședzată ca hrana ei pre an dintr-aceste monar-

animalului luat la propriu, iar cea de a doua, la persoana lui Alexandru Mavrocordat Exaporitul.

¹ Scriitorul intitulează această parte „hirișă perigrafiia (descrierea la propriu — n.ed.) Camilopardalului: n-are tâlcuire“, ceea ce înseamnă că nu trebuie să căutăm în ea vreo simbolică.

² Urmează caracterizarea lui Alexandru Mavrocordat Exaporitul, care nu era, într-adevăr, nici muntean, nici moldovean, ci grec, numit mare dragoman al Porții Otomane, în 1673, după moartea lui Panaioti Nikussios.

hii să să orânduiască, hrana nu atâta de multă, cât era de scumpă, căci nu carne, iarbă sau altă materie sățioasă, ce sau argint, sau aur, de multe ori și diamanturi era (căci între toate jigăniile numai acesta fărămăturile diiamantului și alte pietri scumpe a amistuiri poate). De care lucru, și ea foarte aminte lua, ca nu cumva mai mult aceste monarhii stropșindu-să și cu adese stropșiturile, mai mult slăbind și sărăcindu-să, obrocul ei cel din toate dzilele să scadă.¹ Despre tată, neamul dintr-un ostrov să trăgea, unde niște copaci să nasc, carii într-alt loc în toată lumea undeva nu să mai află. Poama copaciului aceuia nu din flori să leagă, ce din coajă cură, mai toate jigăniile o mănâncă, însă nu o înghit, ce o amestecă. Sămânță n-are, coajă ca alalte poame n-are, ce miedzul, simburile și pelița tot într-o formă îi sint. Aceasta așe hirișă dintr-acest ostrov fiind, cu rușine ostrovan, iară cu cinste muntean a să numi și a să ținea priimiia. Spre alte multe numere ce avea, singură din sine - **tvn crusnj n** mai hiriș să-i fie ș-au ales.² Iară despre maică, dzicea că din neamul pasirilor ieste, ce lucru într-adevăr nu așe să avea. Că odânăoară unul din

¹ Date semnificative cu privire la rolul nefast al acestui om în politica de culise a celor două țări românești: era foarte temut de domniile noștri datorită funcției sale importante la Poartă, care îi permitea posibilitatea de a influența pe demnitarul otomani în amestecul lor în schimbarea domniilor de la Iași și București („farmece: lucrurile Porții“). Pentru a le fi favorabil, domniile noștri (între care mai ales Brâncoveanu) aveau de aceea grijă să-i acorde anual, ca un fel de tain („obroc“), daruri dintre cele mai costisitoare, care să satisfacă lăcomia nemăsurată a acestui demnitar („amistuirea diamantului: nespusa lăcomie“). Având grijă ca să nu i se micșoreze cumva asemenea venituri și daruri, Mavrocordat — spune scriitorul cu maliție — era preocupat ca țările române să nu sărăcească prea tare (datorită, desigur, jafului nemilos al unor domni de genul lui Constantin Duca sau al unor boieri de felul lui Iordache Ruset).

² Pentru a înțelege datele pe care scriitorul le dă cu privire la originea lui Mavrocordat pe linie paternă, reținem: „Ostrovul carii naște copaci ca carii aiurea în lume nu să află: Hios“; „muntean: cetățean de Țarigrad“; „poama mâncată și neînghițită: Sachizul“, un alt nume pentru insula Hios. Într-adevăr,

corbi,¹ vrând pe maică-sa să ia, numai cu împreunarea unii nopti, iarăși la părinții săi o înturnase, pentru lipsa vederilor vinuind-o, care sămn de hereghie între simenția lui și până astăzi trăiește, că precum Camilopardalul, așe fiii lui așeși în tinerețe puterea vederilor slabă le ieste. Și așe, din corbi scoțind kappa, rămân hiriși orbi.² Ce pentru firea ei, acmu, destul, la cuvântul nostru să ne întoarcem.

Acesta, dară, treaba aceasta a mână luând, între Inorog și între Uleu și între alaiți dulăi, carii acolea să afla, soroc pusă, ca la dzi la sălașurile ei adunându-să și dintr-îmbe părțile ce le-ar fi cu-

Alexandru Mavrocordat se trăgea, după tată, din insula Hios, din Marea Egee, insulă numită de turci Sachiz. Mai este demnă de consemnat și observația, ironică, a scriitorului, că marelui dragoman nu-i făcea plăcere să i se amintească originea sa umilă, hiotă, și că prefera să se numească țarigrădean. Fire orgolioasă și pătruns de conștiința valorii proprii, Mavrocordat prefera însă titulatura - **tvn crusmgn** (de la oracole), asemănătoare, simbolic, cu **xaporitvn** (de la secrete), pe care o purta cu adevărat.

¹ *Unul din corbi: unul din domnii muntene-ti (D. C.).*

Pornind de la faptul că emblema Țării Românești era corbul, Cantemir numește „*corbi*” pe domnii acestui principat. Corbul, adică domnul muntean de care este vorba în povestea ce urmează, nu este indicat nominal.

² Urându-l pentru participarea la politica brâncovenească față de sine și fratele său, scriitorul îngroasă, cu scop ofensator, unele amănunte privind ascendența lui Alexandru Mavrocordat pe linie maternă. Astfel, mama sa, munteancă, ar fi fost repudiată de soțul său, „*unul din domnii muntenești*”, chiar a doua zi după nuntă, când descoperise că mireasa era lipsită de vedere, infirmitate ce s-a transmis apoi copiilor lui Alexandru, Ioan și Nicolaie. În realitate, lucrurile stau astfel: Ruxandra, mama lui Alexandru Mavrocordat, fusese într-adevăr căsătorită mai întâi cu un domn muntean, Alexandru Coconul (1623—1627), dar în urma repudierii sale de către acesta, pe temeiul că era sașie (nu oarbă!), se recăsătorește, pentru a doua oară, cu Nicolae Mavrocordat din Hios, care este tatăl Exaporitului. Se vede însă că slăbiciunea vederii, de care sufereau fiii lui — la care face aluzie scriitorul — era o moștenire ereditară din partea bunicii.

vintele ascultând, lucrurile încotro s-ar pleca să poată înțelege¹ (că amintrile jiganiia aceasta în alcătuirile păcilor vestită era²) și ce mai cu cuviință și mai pe drept i s-ar părea, aceia să aleagă (ce coada lăcomiilor de scaiul fățarnicii nespurcată și curată a fi lucru peste puțină ieste).

Deci după cuvântul dat și dzua sorocită cu toții la un loc să împreună. Unde Camilopardalul, dintr-îmbe părțile, toate pre amănuntul dacă întrebă și toate pricinile vrăjbilor dacă înțeleasă, nesăvârșită pizma Corbului și neînduplecată firea Inorogului cunoscu³ (pizma și neînduplecarea într-aceasta să deosăbăsc, că pizma merge înainte, iară neînduplecarea urmadză).

Din cele multe, Camilopardalul un cuvânt alegând, dzisă: „Corbul de pizma părăsindu-să și Inorogul voii mele înduplecându-să, precum lucrul acesta vreo ieșire va afla socotesc. Deci cuvânt ca acesta cu hirograf întărit la mână de-m viți da, de începerea lucrului acestuia mă voiu apuca.”⁴ La aceasta Uleul cu ochii a clipi și din grumadzi a adii începu, dulăii coada între picioare și urechile pe spinare a-și ciuli să apucară. După câtăva tăcere, cu ochii unul cătră alții, ca cei în furtușag prinși căutându-și, precum de la epitropul pasirilor pozvolenie ca aceasta să nu fie având răspunsără. Iară Inorogul, apucând cuvântul, dzisă: „A lucrului meu singur eu stăpân îi sint și cuvântul meu din singură voia

¹ Exaporitul consimte să-și ia rolul de mediator al împăcării între Dimitrie și Brâncoveanu, stabilind propria sa locuință ca loc pentru tratative.

² Aluzie la faptul că Alexandru Mavrocordat fusese conducătorul delegației Porții Otomane la încheierea păcii de la Carlowitz, dintre turci și austrieci, în 1699.

³ Încă de la început, Exaporitul constată două elemente ce constituiau o piedică serioasă pentru împăcare: ura (pizma) lui Brâncoveanu pentru Cantemirești și firea neînduplecată a lui Dimitrie.

⁴ Având experiența proastă a rolului jucat la pacea de la Carlowitz, după care era să-și piardă viața datorită acuzațiilor aduse, și, de asemenea, cunoscând firea schimbătoare a lui Brâncoveanu, Mavrocordat cere un înscris delegației muntene la tratative, precum că domnul Țării Românești renunță la vechea sa ranchiună și îi acordă lui toată puterea ca arbitru între cele două părți.

mea să ține, pre carile sau a-l da, sau a nu-l da, în singură socoteala mea rămâne. De care lucru, dzic, că orice Camilopardalul între noi drept ar giudeca, spre aceia învoitoriu și priimitoriu sint. Dară voi ce dziceți, o, priietinilor? Au iarăși tăvălituri de cuvinte a ispiti și după vechiul vostru obicei cu șuvăituri vremea a vâna poftiți? De aveți ceva cu socoteală a grăi și cuvânt vrednic de ascultare a povesti, acmu în fața adunării aceștia, dziceți.“

Iar ei altă ceva a dzice nu putură, fără numai dzuă să să puie poftiră, pentru ca mintea Corbului cercând, de le va da pozvolenie ca aceasta să întrebe.¹ De această poftă a lor, firea Camilopardalului oarecum să tulbură și: „Ce poate fi răspunsul și pofta aceasta? — dzisă. Au nu-mi scrie Corbul aieva că cu mijlocul vostru orice vom alege, aceia să fie? Și precum toate a aședza și a alcătui în voia voastră au lăsat, prin câteva cărți ne însămnează? Dară acmu ce cuvinte brudii sint acestea? Și ce răspuns dziceți să mai aveți și încă de acmu înainte mintea Corbului să-i cercați? Noi în lucruri ca acestea am bătrânit, căroră ce rând și ce orânduială le-ar trebui foarte am învățat. Ce de pre cuvintele voastre vechea dzicătoare să adeverește (că cine nu va să frământa, toată dzua cerne), ce și eu fire-ași fi vrut ca bătrânețele în copilărie să mi să întoarcă, și așe, cuvinte copilărești ca acestea a asculta și la lucruri brudiești a mă uita să pociu. Iară acmu, în vârsta carea mă aflu, nu numai a grai, ce nici a asculta cuvinte bolbăitoare nu priimăsc.“²

Acestea cuvinte ale Camilopardalului, macar că tare, nu numai urechile, ce și inimile le pătrundea, însă ei, săltătoare și nestâmpărată inima Corbului știind, cătră chip ca acela cuvânt

¹ Dimitrie se arată bucuros pentru împăcare, dar agenții munteni cer o amânare până când primesc un răspuns categoric de la Brâncoveanu în această privință.

² Pe Mavrocordat îl miră foarte mult atitudinea lipsită de inițiativă a părții muntene la tratative, din moment ce Brâncoveanu îl ruga pe el și îi acorda prin scrisori toată libertatea de a rezolva problema împăcării.

apofasisticos să dea nu îndrăzniia. Însă iarăși aceasta față a scoate mare frică avea, în ascunsul inimii aceasta țiind, ca, de s-ar tâmpla cumva lucrul deplin și laudat a nu să isprăvi, nu în Corb, ce într-altul pricina să poate muta. Și aceasta era pricina carea cu acest feliu de șuvăituri cuvintele a-și rumăga îi făcea.¹ Acestea Inorogul mai mult a să scârșni neputând suferi, dzisă: „O, priietine, Camilopardale, tusăroasă și sughițoasă răspunsurile jiganiilor acestora în divă nu prinde, căci doaa pricini sint carile, uscăciunea cuvântului scornindu-le, umedzala tusei și izvorărea flegmei le înmulțește (că tot dobitocul un muget ce știe firește îl face, iară dobitocul înțelegătoriu înțelegerea pierdzind, sau tusă, sau gemere, sau alt chip de glas dobitocesc scornește), una firea, iară alta asupreală firii. Firea, dzic, căci deosăbi de Uleu, alalți toți dulăi sint, la carii fără lătratul în gâtlej și mușcatul în gură altă nu să află. De care lucru, când vor ceva după înțelegere să grăiască, articolul glasului într-altă ceva, fără numai în lătrătură și brehăitură, să deosăbască nu pot. Așjiderea alta, asupreală firii, dzic, căci neamul dulăilor când ceva năcaz, asupreală sau altă oarecare pătimire peste voie li să tâmplă, atuncea nu numai cuvântul tocmit, ce și lătratul nealcătuit uitând, de scâncitură să apucă și de schilălăitură [că ce suspinul cu lacrimile la cei în doaa picioare și fără pene (adecă la dobitoacele platonicești²), aceia scâncetura și schilălăitura la dulăi ieste]. Cătră acestea, a triia și altă pricină a să adaoge s-ar putea, căriia singur eu martur neminciunos a-i fi a dzice voi îndrăzni. Carea în doaa părți să împarte, una în stăpân, iar alta în stăpânit. În stăpân, dzic, că singuri din sine stăpâni lucrului de ar fi, ori spre ce mai de folos și mai bine ar alege, spre aceia voia și cuvântul ș-ar da. În

¹ Se subliniază nestatornicia lui Brâncoveanu drept explicație a lipsei de inițiativă a aparatului de spionaj, căci în caz de eșec, nu asupra domnului Țării Românești ar fi căzut răspunderea.

² *Dobitoc platonicesc: omul, dobitoc în doaa picioare (D.C.)*— aluzie la definiția dată de Platon omului : ființă în două picioare și fără pene.

stăpânit, dzic, că ei supt a altora stăpânire și voie supuși fiind, nu ce lor, ce ce celui ce-i stăpânește place, aceia le caută a dzice și a face (că când suflă stăpânul, atunci răsuflă stăpânitul și în cuvintele slugii duhul domnului lucrează). De care lucru, socotesc că precum cea multă vreme cu acest feliu de îngăimele au trecut și spre toate răbdare neclătită am avut, așe și de acmu înainte încă puțină îngăduință să avem, ca o dzi puindu-și și acestea aporii a-și dezlega să poată și cu acesta chip toată lătrătura și scâncitura sfârșitul să-și ia.¹

După aceste a Inorogului cuvinte, Camilopardalul, oarece mâniia potolindu-și (carea atunci de nu și era zugrăvită, iară mai pre urmă în zugrăvită să să fie întors vremea au dovedit-o), soroc în 20 ani pusără, ca chiarul răspuns de la Corb luând, adevăratul cuvânt a-și da să poată. Aședară, într-acea dată cu atâta voroava încheindu-să și cu toții împreună ieșind, cineși la ale sale să dusără.²

¹ Exceptând pe Ștefan Cantacuzino, Cantemir dă o explicație batjocoritoare a conduitei lipsite de inițiativă a corpului de agenți și spioni ai lui Brâncoveanu: fiind slugi în serviciul unui stăpân, ei nu au dreptul la decizie, trebuind astfel doar să execute ceea ce li se poruncește.

² Mânia lui Mavrocordat, la început sinceră, devine repede „zugrăvită“, adică ascunzând anumite interese, care îl fac să accepte cu ușurință o amânare de douăzeci de zile a tratativelor, până când agenții munteni vor primi un răspuns categoric de la domnul Țării Românești.

PARTEA A 12-ECEA

CUPRINS

Iară după ce cineși la locurile sale să întoarsără, dulăii cătră Corb carte într-acesta chip scrisără:

„Uleul și toți dulăii Corbului, stăpânului milostiv, cu plecate capete, sănătate! După ce încă de demult, după a domnului nostru poruncă, în tot chipul am nevoit, ca doară pre vrăjmașul Inorog după a noastră voie a aduce am fi putut (carii nevoie și ceriul și pământul marturi ne sint), numai de vreme ce vrăjile nu ne-au slujit, mreșile nu l-au ținut, lașurile nu l-au oprit, seciurile nu l-au încuiat și tot feliul de măiestrii a-l domoli nu l-au putut, de mare nevoie, nu ce-am vrut, ce ce-am putut ne-au căutat a face. Și mai vârtos de la trimisul Uleu înștiințându-ne, precum spre aceasta și voia domnului nostru să să fie plecat (că pasirile rumpătoare, când carne proaspătă a câștiga nu pot, prin stârvuri și prin împuticiuni foamea a-și domoli obiciuite sint). De care lucru noi vădzind că din dzi în dzi a norocului nostru căldură să răcește și oarecum a împotrivicului să încăldzește, am socotit ca să nu așteptăm până de tot răceala ei ne va cuprinde și toate mădularele ne amurți, ce cu un ceas mai înainte, cu blândețe priimind-o, împotrivă să nu-i stăm (că norocul plecare, iară nu asprime priimește). Așijderea, de multe ori s-au vădzut (că trestia, după vânt plecându-să, să îndoiește și iarăși să scoală, iară bradul, împotrivă puindu-să, din rădăcină să prăvălește, cu a căruia răsturnare, cele de prin pregiur mlădițe și zmicele, stropșindu-să, cu pământul să amestecă). De care lucru, cu tot sfatul împreună pre Camilopardalul am rugat ca, în mijlocul nostru puindu-să, cea dorită pace între domnul nostru și între

vrăjmașul Inorog să alcătuiască. Ce Camilopardalul, macar că osteneala aceasta a priimi s-au arătat, însă de la noi hirograf ca acela au cerșut, carile alegerea lui, oricum ar fi, să întărească și să adeverească. Ce noi, pozvlenie ca aceasta de la domnul nostru neavând, altăceva mai mult a-i răspunde n-am avut, fără numai cât soroc am cerșut, ca pentru acestea domnului nostru în știre să facem. Deci acmu, iată, până în 20 ani soroc avem, în carii după pofta și plăcerea domnului nostru aieva răspuns să avem ne rugăm. Iară noi în toată slujba gata și neobosiți vom fi.⁴¹

La aceasta a dulăilor scrisoare, Corbul într-acesta chip răspunsă:

„Cu mila a cereascăului Vultur, Corbul, mai-marele epitrop a monarhii tuturor pasirilor, Uleului și dulăilor, carii în munți să află, sănătate! Cartea carea ne-ați scris am luat-o, celea ce ne scrieți, înțeles-am. La carile mai mult altăceva a vă răspunde nu avem, fără cât, iată că, având aicea lângă noi pre Biholul de Cina, cum mai curând într-acea parte îl trimașam, căruia toată plinirea puterii i-am dat, ca și el împreună cu priietinul nostru, Camilopardalul, orice mai de folosul nostru ar cunoaște, aceia să facă² (Biholul de Cina la trup ieste negru, la cap alb, la picioare pag, la coamă comos, ca caii de Schitiia, la isteciune din vulpe nu rămânea. Iară hirișia cea mai chiară îi ieste totdeauna a răgi și nepărăsit a mugii).³⁴

¹ Agenții munteni de la Istanbul scriu lui Brâncoveanu că, pentru bunul mers al tratatelor, Mavrocordat cere o dovadă de împuternicire ca arbitru al situației.

² *Biholul de Cina: patriarhul Ierusalimului (D.C.)*.

Patriarh al Ierusalimului era Dositei Nottara (1699—1707), unchiul lui Hrisant. Brâncoveanu răspunde agenților de la Istanbul că le trimite pe Dositei ca împuternicit al său la tratativele de împăcare, acesta urmând să-și conjuge misiunea cu aceea a lui Mavrocordat.

³ *Trup negru: rasa, portul; picioare page: cu c[]\unii peste mestii; cap alb: batr`n (D.C.)*.

Cantemir, care îl ura pentru incorectitudinea acestuia față de tatăl său, ne transmite, în *Istoria ieroglifică*, un portret caricatural al lui Dositei: îmbrăcat în

Deci după sosirea Biholului, la lăcașul Camilopardalului, iarăși de iznoavă adunare mare să făcu¹, unde Camilopardalul un prolog ca acesta făcu: „Duhurile a toată jiganie, o, priietinilor, în doaă chipuri fac clătirea lor: una iute și netocmită, care naște vrajba și mâniia, iară alta moale și tocmită, carea lineșteea începând, dragostea între dânsule-și scornește, înmulțește și netulburată o păzește. Așijderea, de multe ori dintr-aceia iute și netocmită a duhurilor răpegiune, muritorii, răpiți fiind, din carile ca dintr-o ametală trezindu-să, și ca dintr-un spăriat și tulburat vis deșteptându-se, spre odihnă și linește a să întoarce să nevoiesc, ca celor obosite și oarecum înădușite duhuri odihnă și răpaos să dea. De care lucru, în clătiri ca acestea mai cu de-adins doaă sint de socotit: una, că țenchiul odihnii carile, unde și când va să fie mai denainte și așeși din începutul clătirii să-l însămnedze. Alta, că, până la însămnatul țenchiu va sosi, macar cum cevași lenevirii loc să nu dea, ce toate mijlocele și împregiurstările foarte cu mare osirdie să să păzască și dintr-îmbe părțile să să păzască. Că duhurile muritorilor asemenea sint vânturilor clătitudii aier, carile și plăcut, și împotrivă a sufla pot. Inimile corăbii <i> pre nestătătoare lucrurile tâmplărilor ca pre umerile mărilor plutesc, sfârșitul lucrurilor liman, intrarea la liman, aflarea lineștii și scăparea din furtună ieste. Deci precum adese s-au vădzut că cu nepaza cărmaciului și cu lenevirea corăbierilor, acmu în sinul limanului intrați fiind, aceia pat, de carea între groznice undele valurilor au scăpat. Într-acesta chip și lucrurile voastre, ca un vas de multe valori și din multe părți izbit și strânciunat, acmu la

mod obișnuit cu o rasă neagră, cu păr bogat ca o coamă de cal și încălțat cu ciorapi albi, bătrânul patriarh, viclean ca o vulpe, tot timpul rage și mugește. Dositei, aflat în relații foarte bune cu Brâncoveanu, care i-a tipărit niște scrieri, a fost o figură culturală impresionantă a vremii și un fervent apărător al ortodoxismului împotriva ofensivei catolicismului și protestantismului.

¹ După sosirea lui Dositei la Istanbul, se reiau tratativele de împăcare, tot în locuința lui Mavrocordat.

limanul adăpostirii și la lineștea odihnirii să fie agiuns socotesc. Cea mai multă primejdie, precum să vede, au trecut. Rămas-au acmu ca în adăpost, pentru paza vivorului, fierul să să arunce, pânzile să să învălească, funele să să întărească și vasul, cu nerumpte odgoane, la margine legându-să, să să sprijenească, ca nu cândailea, despre uscat vivorul duhurilor fără veste scornindu-să, iarăși mărire odată călătorite și valurile mai denainte trecute a le poftori să silească, unde de nu cea de tot prăpădenie, însă cea mai rea decât cea dintâi primejdie, poate să să tâmple.

Iată, deoparte, Inorogul singur cârmaciul, singur vasul voii sale încotro ar pofti a-l porni știe și poate, carile, în liman întrând, cu ce odgon și la ce stâncă vasul s-ar lega, singur din sine voii și alegerii noastre au lăsat. Deci despre aceasta parte fără prepus sint că în adăpostul odihnii vasul inimii sale, fără nici o primejdie, cu groase odgoane, cu tari funi și la credincioase locuri să va lega, unde, neclătit rămâind, vivor cât de repede, furtună cât de mare și holbură cât de năprasnă a-l mai urni nu va putea (că mai prelesne ieste vântului o mie de odgoane a rumpe și o mie de fiară a smulge, decât sufletului cinstei purtătoriu din cuvântul dat a să întoarce). Acmu, dară, lucrul rămâne că, de vreme ce vasul Corbului prin epitropie ieste să să chivernisască, carile dintre voi ar fi acela carile voie slobodă și toată puterea să aibă ca la locul ce vom cunoaște noi că-i mai de credință, cu funea carea vom dzice că-i mai tare și cu fierul carile vom pricepe că-i mai de nedejde, acolo și cu acelea să să lege și să să priponească. Deci carile epitropiia navarhului ar avea să mi să arete, ca cu acela cuvintele obștindu-mi, celea ce spre sfârșitul lucrului ar căuta să vorovască.¹

La aceste a Camilopardalului cuvinte, Uleul arăta precum lui

¹ Mavrocordat ia primul cuvântul, ținând un discurs retoric, după moda vremii, despre rolul binefăcător al păcii în relațiile interumane, evidențiind inițiativa și sinceritatea lui Dimitrie la aceste tratative și subliniind primejdiile la care s-ar expune cei doi rivali prin continuarea politicii de intrigă și învrăjpire.

nu numai piiedecele în picioare, ce și gărlița în grumadzi i s-au pus, de vreme ce Corbul scrie precum tot lucrul pre sama Biholului au lăsat. Dulăii acmu nici lătra, nici scânciia, ce ca cei ce mușcă pe furiș, numai din semne să cuciriia, să mușce locul mâna nu le da, să latre iarăși socotiia că adese și de multe ori lătrând, acmu a tuturor urechile de lătrăturile lor să să fie deprins (că minciuna adese grăită și adevărul grăit în minciună îl preface).

Aceștea tăcând, Biholul într-acesta chip a răgi începu: „Între noi cineva, o, Camilopardale, hiriș și cu deplină putere epitrop Corbului nu ieste, nici cineva pozvolenie ca aceia are, carile ce ar lega să fie legat și ce ar dezlega, să fie dezlegat, fără numai a îmbe părților poftte ascultând, cuvintelor giudecători, dreptății alegători și asupra celui de obște folos sfātuitori și îndemnători să fim. Nici ași socoti cu cale a fi lucrul acesta supt siloghismurile aristotelești și sentențiile platonicești să cadză, nici până într-atâta de adânc scociorât ar trebui, ce numai inimile acmu plecate cu un chip mai pre iușor să le alcătuim (că funele socotelii mai mult decât ce vremea pofttește, întinzându-să, și destin-dzându-să, din socoteală, socoteală naște și din cuvânt, cuvânt izbucnește, și așe, cele vechi trecând, altele noăă, ca în roată, să întorc). Ce de ieste lucrul vrăjbiei în pace să să săvârșască, ei în de iei voroavele și poftile să-și arete, iară noi, cele cu cuviință din cele cu necuviință alegând, după dreptate să giudecăm. Spre carea, de vor vrea a să odihni, bine, iară de nu, voia lor în mâna lor ieste și precum le va fi poftta, așe facă.”¹

Camilopardalul, cunoscând că socoteala Biholului spulbărat, iar nu întemeiat lucru ieste să facă (căci răutatea Corbului pocăință nu știe), foarte să mânie și într-acesta chip răspunsă: „De vreme ce socoteala lor au fost, o, priietine, pentru ca numai între

¹ Adoptând o atitudine neangajantă, Dositei propune ca cei doi împuterniciți, adică el și Mavrocordat, să nu se amestece prea mult în acest conflict, urmând ca împăcarea să fie mai ales rezultatul efortului celor două părți venite la tratative.

dânșii să să vorovască, alt loc de împreunare să-și fie căutat. Iară de au fost (precum Corbul, scriindu-ne, să roagă) lucrul acesta, cu mijlociia noastră să să caute, chipul al triilea, adecă adevărat epitropul Corbului, de față a fi ar fi trebuit, carile noi ce vom giudeca, ca cum singur Corbul ar fi, sau astădzi priimitoriu, sau astădzi nepriimitoriu giudecății noastre să să arete. Ce acmu aieva ieste că și acestea ispite sint și apă în piă bătută. Însă ispită ca aceasta printr-un alt chip, lor asemenea, iar nu prin mine, să o facă, căci nu mai puțin pentru a altora decât pentru a mea cinste port grijă, și inima carea voia în mâna mea ș-au pus, precum pentru a mea, așe pentru a lui, a sta mi să cade.“ Și așe, Camilopardalul, de mânie aprins, sculându-să, dintre dânșii ieși.¹

Iară după ieșirea Camilopardalului din adunare, cu toții tulburată firea-i vădzind, într-o întristare cu tăcere amestecată întrară. Și mai vârtos Inorogul cunoscând că din toate părțile și în voroavă, și în faptă vicleșugul nu lipsiia, ales că Corbul, macar că toată pozvoleniia Biholului dedese, însă Biholul, nestătătoare socoteala Corbului știind, supt darea cuvântului să să lege nu vrea. Dulăii, așeși din-ceput, spre isprăvirea lucrului cu piatra la deal siliia, de vreme ce toată cinstea și agonosita lor în vânători și vrăjitori ca acela să sprijeniia.

Uleul, macar că într-adevăr spre săvârșirea lucrului tare năzuia, însă slujba aceasta supt titlul numelui lui plineala să ia poftiia, care lucru vădzind că Corbul Biholului l-au orânduit, oarecum căldura cu răceala amesteca și, precum la dânsul vreo putere nu ieste dzicând, tot lucrul asupra Biholului arunca. Camilopardalul, așijderea, singur numai schiptrul giudecătoriii nedejduind, apoi pre Bihol giudecătoriu, iar nu epitrop a să numi

¹ Mavrocordat, ascultând intervenția nesinceră a lui Dositei și dorind ca să fie el singur arbitru în aceste tratative, se înfurie și invită pe cele două părți să-și continue convorbirile în altă parte, dacă nu au într-adevăr nevoie de mediator.

audzind, pricini, macar că adevărate, însă nu fără venin amestecate, arunca și lucrul oarecum mai greu decât era a-l arăta siliia.¹

Inorogul a tuturor, precum cuvintele, așe chipurile bine socotind, de pre semnele ce la ivală videa, adevărat cunoștea că toată greuimea lucrului nu atâta în sine, pre cât în lăcomiia tituluului giudecătorii rămăsese. De care lucru, într-acesta chip le vorovi: „Această a noastră vrajbă nu proaspătă, ce precum am dzice de veche acmu împutită ieste, pre carea încă de la părinți, ca datoriia, rea moștenire preste voie și ca cu mânule ciunte am apucat-o. Aceasta, dară, atâtea rădăcini în toate părțile, în lat, lung și adânc aruncate având, nu ieste cu divă, de să arată așe de cu greu a să dezrădăcina (că vrajba neprietiniii ca piatra cu var lucrată până în 40 de ani tot fierbe). Ce cât despre a mea parte ar fi, precum pururea și în răbdare și în așteptare gata am fost, și de acmu înainte încă câtăva vreme loc îngăduinții a da nu mă voi feri. Și pentru ca pricina rămânerii vrăjbii eu a fi să nu mă arăt, încă un sfat am a vă sfătui, pre carile, audzindu-l, de va fi plăcut, noi în de noi lucrul la săvârșit a duce să putem socotesc. Iară de nu, fietecarile la punctul său cel dintâi a să întoarce cu voia sa să slujește. Sfatul mieu, dară, ieste acesta: întâiași dată Camilopardalului pentru ostenința carea până acmu în treaba noastră au făcut, precum să cade, mulțemită prietinește să-i facem. După aceasta, la alt loc undeva, de iznoavă să ne împreună, unde ce cu nevoie și ce pre lesne în lucrurile noastre ar fi să înțelegem. De ciia, carile mai aspre ar rămânea, de

¹ Scriitorul își dădea seama de ce tratativele de pace băteau pasul pe loc: Alexandru Mavrocordat era supărat că nu i se acordase în exclusivitate funcția de arbitru. Ștefan Cantacuzino, care, după Dimitrie, înclina cel mai mult spre pace, se simțea, de asemenea jignit, fiindcă nu i se acordase lui acest rol. Dositei, investit de Brâncoveanu cu această responsabilitate, se ferea să-și ia în serios sarcina de onoare, cunoscând prea bine firea schimbătoare a domnului Țării Românești, în timp ce agenții și spionii munteni nu erau interesați nicidecum spre împăcare, vrajba și intriga constituind rațiunea lor de a fi.

acelea pre Camilopardal să înștiințăm, ca cu mijlocirea și socoteala lui și acelea așezându-să, ca pre un martur și întăritoriu așezimânturilor noastre să-l punem“.¹

Sfatul acesta Uleului plăcu, Biholul nu-l lepădă, dulăii încă pentru bunătatea sfatului cu capetele plecând sămnul primirii arătară. Ce nice sfatul Inorogului de îngemănarea gândului lipsit era, întâi că, vădzind Inorogul pre Camilopardal precum asupra celorlalți oarecum s-au mâniat, ca și mai mult asupra-le să-l pornească siliia, ca doară pentru mâniie, ar uita lăcomiia și în fierbânteala singelui cuvântul dreptății ar grăi² (că nu puțin prepus era ca nu cumva cu aceasta pricină obrocul Camilopadalului de la Corb să să fie adaos, care lucru s-au și tâmplat, precum mai gios să va dzice). A doa, ca doară ar putea cunoaște la ce săvârșit bate a lor socoteală, ce ar avea de la dânsul să ceară și în ce feliu ar pofti să să aședze acea neîncălzită între dânsii răceală³.

Aședară, cu toții împreună sculându-să, a doa dzi într-alt loc să împreunară, unde întâi Uleul într-acesta chip voroavă făcu: „Eu, o, priietinilor, unde nedejduiam că mai mult folos și agiu-torință spre a lucrului isprăvire vom avea, acolea semne împotrivnice și cuvinte cu zgrăbunți de gheață amestecate vădzuiu (însă pentru aceasta, într-această dată mai mult voroavă a face nu pociu). De care lucru, după a Inorogului întreagă sfătuire, ale

¹ Preocupat în modul cel mai sincer să încheie pace, Dimitrie consiliază pe participanți să ofere daruri lui Mavrocordat pentru „ostenință“ și propune să se continue tratativele fără acesta în altă parte, urmând ca Exaporitul să arbitreze numai în chestiunile mai grele.

² Mizând pe supărarea lui Mavrocordat împotriva părții muntene, Dimitrie spera ca acesta, sub impulsul furiei, să-i facă lui dreptate, fără să mai fie nevoie de a-l răsplăti bănește.

³ În realitate, după cum își da seama și scriitorul, supărarea Exaporitului era simulată, prilej pentru el de a i se mări „obrocul“, adică darurile periodice din partea lui Brâncoveanu.

altora în chip de prorocii paradigmate într-o parte lăsind, acmu între noi cu line suflete și împăcate inimi, ce greu și ce iușor înainte ne-ar ieși, cu osirdie să cercăm, ca așe, după a lucrului trebuință, într-o parte lăsindu-ne, spre ce cinsteș și cu cuviință ar fi să ne alcătuim.“

Atuncea, Inorogul, vădzind că boldurile Uleului în pielea Camilopardalului împung, dzisă: „Eu încă, o, prietine, mult m-am mierat că chipul pre carile singuri voi de cinstit și de drept l-ați ales, acela acmu între miere amestecă fiere, și foarte rău îmi pare, căci pricina mai dintr-adânc a cunoaște nu pociu (că pricina cunoscută fiind, oricât de aspră ar fi, vreun leac spre netedzirea ei să nu să afle nu poate).“

Biholul dzisă: „(Ucenicii Epithimiii supt dascalul Pleonexiii să supun¹), ce acmu vremea acestor provlimate nefiind, la ale noastre enthimemate să ne întoarcem. Inorogul într-o parte, Corbul într-altă parte trage, iară dreptatea pre calea sa va merge. Ce acmu întâi trebuie să știm pofta Inorogului de la Corb, ce și carea ar fi.“²

Inorogul dzisă: „Eu, o, prietinelor, ceva greu și fără cale de la Corb nu poftesc, fără numai el singur în sine socotindu-să, ce va afla strâmb să îndreptedze, și ce dreptatea pofteste, să poftească și să învoiască.¹ Acmu, dară, asemenea și eu a ști ași pofti de la mine Corbul ce ar cere.“

¹ Aluzie la faptul că supărarea lui Mavrocordat era simulată, acesta așteptând să fie plătit pentru serviciul cerut. Comportarea înaltului demnitar stârnise și dezaprobarea lui Ștefan Cantacuzino și a lui Dimitrie Cantemir, nu numai a lui Dositei.

² Plecarea lui Alexandru Mavrocordat constituie prilejul ca Dositei să-și ia asupra sa rolul de arbitru al tratativilor de împăcare, rol cu care și fusese investit de Brâncoveanu. Cunoscând bine dedesupturile acestui conflict, el întreabă pe Dimitrie care îi erau pretențiile ca să se ajungă la împăcare.

³ Este interesantă pretenția de principiu pe care o ridică Dimitrie: el nu dorea ceva ce ar fi fost nedrept, ci numai înlăturarea abuzurilor comise asupra sa de către Brâncoveanu.

Uleul dzisă: „Corbul de la tine altăceva nu poftește, fără numai prieteșug și dragoste adevărată.”¹

Inorogul răspunsă: „De vreme ce el prieteșug și dragoste adevărată poftește, iată că și lui ca aceleași a ne da i să cade (că toată pofta bună cu binele cătră altul a să obști poftește). Însă de pre ce vom într-adevărat a cunoaște putea, că unul cătră altul aceiași cerere și dare plinește (că voile de bine voitoare din cuvânt încep și fără zăbavă în faptă sfârșesc). Deci, cât despre a mea parte ar fi, părăsind vrăjmășiia neprietiniii, îndată toată giuruința și plinesc (că nici mai mult ceva Corbul de la mine are a pofți). Care lucru, Corbului deplin a-i sluji nu poate, de vreme ce eu, deosăbi de aceasta, asupra lui și alt feliu de dreptate precum să fiu având în toată lumea știut ieste. De care lucru, atunci numai să va dovedi precum adevărat din vrăjmășie întorcându-să, spre dragoste să fie purces, când strâmbătatea lăsind, dreptatea a lucra va începe. Așijderea, împotrivă lucrul ieste de socotit, că Corbului despre mine pace dându-i-să, îndată toată odihna își agonisește, carea la mine nu ieste așe, căci sint și altele carile neodihna îmi pricinesc, și acelea toate de nu să vor spre odihnă alcătui, nici eu de tot a mă aședza și a mă odihni pociu (că prieteșugul adevărat ieste de bunăvoie închisoarea sufletului în trupul strein și pătimirile streine ca pre ale sale a le suferi). Însă nici cu socoteala întreagă să poate numi acela carile, focul ațișind, cu ochii în fum să stea, că macar că focul spre trebuință să ațișă, însă mai denainte a socoti trebuie ca fumului loc de răzsuflare dându-să, celuia ce-l aprinde înădușală să nu facă. Deci de vă ieste socoteala ca aceasta dragoste deplină și adevărată să să facă, întâi toate peristasele să să cerce și

¹ Ștefan Cantacuzino ocolește în mod voit fondul lucrurilor, declarând că domnul Țării Românești se mulțumește cu o amicitie sinceră din partea lui Dimitrie.

aflându-să precum să cade să să aședze și aședzindu-să cinsteș să să păzască.¹

Biholul dzisă: „Ce și carile pot fi acele țircumstanții?”

Inorogul dzisă: „După a mea socoteala, sint acestea:

Întâi: împutite ranele vrăjmășiii, cu mehlemul adevăratei dragoste ungându-să, să să tămăduiască și toate asuprelele dintr-îmbe părțile, ca cum nici n-ar fi fost, să nu să mai pomenească (că pomenirea asuprelelor înnoiesc și ijdărăsc neprietiniia).

A doa: pentru cele viitoare lovituri bună pază, ca de vor și vini, a lovi să nu poată, iară de vor și lovi, a răni putere să nu aibă (că ce s-au tâmplat o dată, să poate tâmpla și de altă dată).

A triia: vrăjmășia nu numai din gură să să părăsască, ce deodată cu cuvântul și ciniile răutății din mâni să să lepede, ispitele să să părăsască, ușile și ferestrele simțirilor, despre tot aburul și vântul tulburării astupându-să, tare să să păzască, ca nu cândai nepriiitorii bunului acestuia lucru, vreme și loc aflând, în casa lineștii oaspele tulburării să poată băga (că vântul răutății și a vicleșugului atâta de suptire ieste, cât nu numai prin găuricea urechii destupate, ce și prin inima supt lăcata socotelii încuiată a răzbate poate).

A patra și cea mai de treabă ieste ca toată dreptatea să să plinească, pentru ca nu cumva, unul despre altul în pagubă rămâind, mosorătura aceii lovituri durerile vechi în minte să aducă (că paguba avușiii la muritori din rădăcina sufletului a fi să socotește, pentru aceia, precum averea din suflet să fie să dzice și la cei mai mulți așe să crede). Deci cu bună osirdie să căutăm trebuie, ca cine supt pagubă ieste și carile pricina aceii păgubiri să fie fost să aflăm, de ciia, cu cumpăna dreptății cumpănindu-să, fietecăruia partea ce i s-ar cădea, dreaptă împăr-

¹ Sesizând lipsa de bunăvoință a părții muntene, Dimitrie ripostează, că în timp ce Brâncoveanu se poate mulțumi cu pacea oferită, el, Dimitrie, a fost în acest timp păgubit, situație ce obligă la o atentă analiză a chestiunii în cadrul tratativelor.

țală să i să facă. Nici dzic, o, priietinilor, pagube ca acela să să pomenească, carile unul în pizma altuia pre la vrăjitori și pre la vânători ar fi pierdut, ce ca celea carile tirănește streinele prădând, ca cum ale sale ar fi, le ține și fără nici o pravilă a dreptății le stăpânește.“¹

Uleul dzisă: „Adevărat că precum în multe dreptate ai și noă și altora știut ieste. Însă am pofti ca și acmu de la tine să audzim, ce ar fi acea dreptate și cum s-ar putea plini?“

Inorogul dzisă:

„Întâi: birlogul carile de moșie ne ieste și până acmu de câteva ori Corbul tirănește cu siloghismurile sale, unora și altora l-au dat, de acmu înainte aceasta să nu mai adaogă a face.“²

A doa: în monarhiia dobitoacelor pasirile amestec să nu aibă, nici pliscul Corbului de piielea Boului să să mai atingă.³

A triia: toate cuiburile Corbului, carile mai denainte de acesta epitrop pasirilor au fost, Corbul de acmu într-însele nici să să oaă, nici pui să scoață, nici altor pasiri să le dea, ce după dreptate, puilor Corbului carii săraci de părinte au rămas, înapoi să să întoarcă.⁴

¹ În timp ce primele trei puncte prevedeau posibilitățile de principiu pentru evitarea unor noi conflicte, punctul al patrulea, cel mai important, cere ca Brâncoveanu să repare nedreptatea, adică să dea înapoi ceea ce stăpânește cu silnicie, făcând „dreaptă împărțeală“. Este vorba de reîmpărțirea moștenirii lui Șerban Cantacuzino, fostul domn al Țării Românești (1678-1688).

² Considerând domnia Moldovei ca un drept „de moșie“ al familiei Cantemir, Dimitrie cere ca Brâncoveanu să nu se mai amestece în viața politică a acestui principat, numind sau mazilind pe domni după bunul său plac.

³ *Clonul Corbului: b`ntuiaala, zavistiia lui (D. C.).*

Această prevedere seamănă cu cea dintâi, Dimitrie mai făcând în plus precizarea de detaliu, ca ura domnului muntean („pliscul Corbului“) să nu se mai îndrepte împotriva nici unui moldovean, fie el domn sau boier.

⁴ *Corbul carile mai denainte de acesta epitrop pasirilor au fost: +erban Vod[, adică Șerban Cantacuzino, unchi al lui Brâncoveanu și socru al lui Dimitrie, căsătorit cu fiica sa, Casandra; cuiburile: satele, adică moșiile acestui domn, iar „puii“ sunt „ficioii, născuți“, copiii lui Șerban. Acest punct prevede deci ca*

A patra: penele, aripile și toți fulgii și tuleiele Corbului trecut, Corbul de acmu între penele sale să nu le amestece, ce moștenitorilor înapoi să le dea. Căci penele Corbului trecut dintr-acestui de acmu foarte bine să cunosc, că acelaia sint cu doaă fețe, pe de o parte negre ca a Corbului, iar pe alta pestrițe ca de pajoră și sure ca de vultur.¹

Acestea, dară, Corbul cu fapta plinind, o, priietinilor, precum spre adevărata dragoste s-au întors voi putea cunoaște. Iară amintrile, macar cum a mă încredința nu voi putea (că giuruințele cuvintelor fără plineala lucrurilor, ca oaăle fără plod și ca sămințele fără roadă sint).“

Biholul, macar că toată puterea și pozvoleniia epitropiiei avea, însă pentru neîncredințarea în lesne a să muta socoteala Corbului, din sine asupra lucrului apofasin să facă nu îndrăznii. De care lucru, vremea cumpărând (că Biholul precum la căldură, așe la frig din fire nesuferitoriu ieste), într-acesta chip răspunsă: „Toate poftele tale drepte și pe cale sint, și așe, s-ar cădea ca toată dreptatea să să plinească. Însă pentru tuleiele Corbului trecut din gura Corbului acestuia, cu giurământ asupra numelui Vulturului ceresc am audzit, precum nici vreodată să nu le fie luat, nici acmu la dânsul să să afle. De carea, macar că cu toții bine știm că adevărul nu grăiește, însă noi ca priietini a îmbe părților nevoitori vom fi, ca nici el de minciună să să rușinedze, nici dreptatea ta acoperită și călcată să rămâie. Și de vreme ce poftele

Brâncoveanu să înapoieze urmașilor fostului domn moșiile și satele pe care le răpise. Un moștenitor al unei părți a moșiilor reclamate era și Dimitrie în calitate de ginere (pe acest temei pretinsese și domnia Țării Românești).

¹ *Penele, aripile, fulgii: banii =i alalt[avu\iie, iar tuleiele: lei b[tu\i, bani 120 (D. C.).*

Pretențiile lui Cantemir mai cuprind și prevederea ca Brâncoveanu să înapoieze urmașilor și averea bănească a lui Șerban. Rezultă că, cel puțin într-o anumită măsură, conflictul dintre Cantemir și Brâncoveanu era un banal litigiu de familie.

ce sint acmu cum să cade am înțeleș și lucrul până la atâta au sosit, încă puțină vreme îngăduitoriu să fii cu toții te poftim și acestea toate de nu să vor face, încă mai cu multul decât ai poftit, atuncea amăgeala despre mine să o ții.¹

Aședară, cu atâta cuvintele și voroavele între dâșșii puindu-se și cu lucrul a le săvârși rămâind, cineși la ale sale să dusără. Iară Biholul cătră Corb carte într-acesta chip scrisă:

„Biholul Cinei, Corbului Dealurilor, sănătate! Pentru pricina între tine și între Inorog, pre carea ca să o caut și să o isprăvăsc tare m-ai rugat și în ori în ce chip o voi alege, așe să și fac, voie slobodă mi-ai dat, iată, cu puțină cuvinte vei ști că lucrul la aceas-ta au vinit, ori din tuleiele Corbului trecut, ori dintr-ale tale în tot anul Inorogului patru mii de tuleie să dai, adecă în toate trii lunele câte o mie, și tuleiele să nu fie negre de pe spate, ce albe, de pre supt pânțece zmulte.² Din toate cuiburile, câte Corbul trecut au avut și acmu în monarhiia pasirilor să află, a triia parte în puterea și oblăduirea Inorogului să să dea, căci acestora adevărat și drept moștenitoriu a fi să cade.³ Apoi, pre piielea Bou-lui clonțul tău să nu mai îmble, nici în monarhiia dobitoacelor

¹ Deși avea depline puteri, Dositei nu îndrăznește să hotărăscă în ceea ce privește pretențiile lui Dimitrie și ca atare propune să amâne tratativele până când va primi un răspuns de la domnul muntean. Având grijă să nu supere părțile venite la împăcare, el dă dreptate ginerelui lui Șerban-Vodă, dar ține să precizeze că, după câte știe el, Brâncoveanu neagă că și-ar fi însușit banii predecesorului său.

² În scrisoarea trimisă la București, Dositei propune ca Brâncoveanu să înapoieze lui Dimitrie partea de bani ce i se cuvenea din moștenirea lui Șerban Cantacuzino sub forma unei rente anuale de patru mii de taleri de argint, urmând ca suma anuală să fie împărțită în câte o mie de taleri trimestrial.

³ Dimitrie mai pretindea ca Brâncoveanu să-i înapoieze a treia parte din satele și moșiile lui Șerban Cantacuzino, deși acesta avea cinci copii. Pentru a înțelege lucrurile, facem precizarea că două fete nu aveau drept la moștenire: Maria, soția unui trădător, Constantin Bălăceanu (mort în lupta de la Zărnești, în 1691) și Bălașa, nemăritată.

să te măi amesteci. Acestea noi am ales (macar că cu toții știm că mai multă și mai mare parte dreptatea lui ar pofti). Aceasta de folosul obștii și de odihna ta a fi sfātuim. Deci într-acesta chip cu dânsul prieteșugul a lega de vii vrea, chiar și adevărat, spre întăritura aședzimântului răspuns să ne dai, ca, împreună cu Camilopardalul și cu alții ai tăi carii aicea să află, cuvânt stătătoriu să dăm și să luăm. Și altă mai mult lucrul a cerca și a zbate nu mai ispiti (că leneșul mai mult aleargă și scumpul mai mult păgubește).“

Corbul, de acestea înțelegând, cum mai curând înapoi răspuns ca acesta trimasă: „Pentru câte mi-ai scris, foarte bine am înțeles. Deci vii ști că acestea toate, cu toată inima priimindu-le, le întăresc și le adeveresc și, după al vostru aședzimânt, cu fapta a le plini nevoitori vom fi. Numai și eu aceasta deosăbit poftesc, ca tuleiele carile pre an voi da, nu supt numele dării, ce supt chipul darului să fie. Pentru cuiburi, așijderea, vreo scrisoare la mijloc să nu să facă, pentru ca să nu să înțaleagă că doară vreodânăoară supt mâna noastră fiind, acmu de supt mâna noastră au ieșit.“¹

Ca acestea Corbul și cătră Camilopardal scrisă și pre amândoi tare îi ruga ca, foarte nevoitori fiind, să nu cumva lucrul neisprăvit să rămâie, pentru carea har și mare prieteșug de la dânsii va cunoaște, a căruia mulțamită și răsplătire fără zăbavă și pre larg o va face.

Răspuns ca acesta Biholul luând, împreună cu Uleul la Camilopardal să dusără, pre carile, în multe feliuri rugându-l (căci precum mai sus s-au pomenit, la adunarea dintâi mâniindu-să, de lucru mai să părăsisă), îl poftia ca pre Inorog să poftească și

¹ Brâncoveanu recunoaște justetea pretențiilor lui Dimitrie; îi restituie banii ceruți, dar nu din obligație, ci ca dar, iar în privința moșiilor, le va da și pe acestea înapoi, însă nu printr-un act scris, pentru a nu se considera că ar fi fost vreodată în mâna lui.

să-l îndemne ca celea că la mijloc să pun să priimască. Deci Camilopardalul, de o parte adaogerea obrocului vădzind (căci aceasta încă de demult i sa giuruisă), iară de altă parte, plecată rugămintea lor înduplecându-l, pre Inorog la sine chemând, întâi pre taină, iar apoi și la ivală, cu multe chipuri și tropuri ritoricești pacea lăudă, iară vrajba huli (că ritorii mai multă materie de dzis decât în lauda păcii și în hula vrăjbii a afla nu pot), apoi inima Inorogului cu alte feliuri de dulci voroave și giuruințe a domoli începu, până mai pre urmă, la deșchiderea cuvântului viind, Corbul din mândriia lui la cât s-au lăsat îi spunea și precum atâta dare pre an să dea priimește îi dzicea. Așijderea, crescând dragostea, precum și darurile vor crește îi giuruia. „De ciia, de socotești, dzice, căci sint priietin, cuvântul și sfatul priietinului tău ascultând, acestea de această dată de la Corb, priimește. Acestea făcând, pare-mi-să că nu vii greși.“

Aședară, de o parte Camilopardalul, de alta Biholul și cu Uleul îl ruga. Inorogul încă, pre o parte, de viață primejdioasă supărat și săturat fiind, iar pre altă parte, îndemnarea și pofta priietinilor a călca neputând, pre pomenitele condiții aședzimântul păcii priimi.¹

După aceia, cu toții de acoloa sculându-să, iarăși la lăcașul Bivolului să dusără, unde toți dulăii, ogarii, coteii, împreună cu Uleul adunându-să, pre cinstea numelui și pre credința cuvântului legământul păcii aședzară (căci pre numele Vulturului ceresc a să lega amândoi nu priimiră) (de vreme ce cine a sa cinste nu păzește, a celor cerești de abia va cunoaște). Apoi cu toții sculându-să, cu capetele plecate, copitele² Inorogului săruta. Ino-

¹ În urma scrisorii lui Brâncoveanu, care conținea și indicația de a se ajunge neapărat la o împăcare, Dositei și Ștefan Cantacuzino merg la Exaporit, pe care îl roagă să mijlocească împăcarea cu Dimitrie, ceea ce acesta consimte, fiind „săturat“ „de viața primejdioasă“.

² *Copita: m`na (D.C.)*

rogul încăși îmbrățășându-i, precum i-ar săruta și sămn de pace le-ar arăta, cu cinste îi priimia.

Și așe, într-acesta chip vrajba de 1.700 de ani între Corb și între Inorog sfârșitul își luă.¹

Iară toată cuprinderea istoriiei aceștia aceasta ieste:² că Vulturul și Leul de puternici împărați vrând să să slăvască, muștele îi batgiocuriră³, Vidra cu neștiința în fericire petrecând, cu sfatul, fără vreme, cine să fie o pricepură și dintr-amândoaă monarhiile o izgoniră⁴, pre jiganiile și pasirile viclene Liliiacul le batgiocuri⁵, Cămila, coarne cercând, ș-au pierdut și urechile⁶, Corbul, în doaă monarhii să stăpânească vrând, supt cea pre an dare mai-micului său s-au legat⁷. Și precum toate sfârșitul său au, așe și dreptatea, vremea, locul, puterea și biruința sa își află.⁸

¹ Se încheie astfel o convenție de pace, ferindu-se fiecare parte de jurământ, pace ce pune capăt unui conflict de șaptesprezece ani (1688—1705) între Brâncoveanu și Cantemirești.

² Scriitorul rezumă în câteva cuvinte conținutul și ideile de bază ale *Istoriei ieroglifice*.

³ Aluzie la răscoala țăranilor, care nu a avut loc.

⁴ Referire la mazilirea și izgonirea lui Constantin Duca.

⁵ Aluzie la cuvântarea batjocoritoare a lui Marco pseudobeizadea la adresa adunării de la Arnăut-chioi.

⁶ Referire la dorința de ascensiune a lui Mihai Racoviță la puterea politică, soldată în final cu mazilirea și aruncarea sa în închisoare.

⁷ Ironie la adresa lui Brâncoveanu, care, aspirând la stăpânire și peste Moldova, a ajuns până la urmă să plătească bani unui principe mai slab, cum era Dimitrie Cantemir.

⁸ Scriitorul își închipuia la acea dată că, prin încheierea păcii cu Brâncoveanu, a obținut o mare victorie. Realitatea este că, după cum o va dovedi desfășurarea ulterioară a evenimentelor, această pace nu a fost decât un scurt armistițiu, pentru că atunci când situația se va schimba la Poartă în favoarea sa, Brâncoveanu va relua politica de intrigi împotriva fraților Cantemir.

IARĂȘI CĂTRĂ CITITORIU

CUPRINS

Aminte, cinstite, îmi aduc că în rădăcina cărții am fost giuruit, precum scara a numerelor și cuvintelor streine tâlcuitoare, la sfârșit, iară a numerelor pasirilor și dobitoacelor și alalte supt alte numere supusă dezvoltare la început vom pune. Ce după greșală mutând socoteala (că și de pe aceasta sămnu slăbiciunii noastre vii putea cunoaște), mutat-am și scările și pre una în locul alții am așezat. Cătră aceasta, macar că dezvoltarea numerelor aieva giuruiam, însă, de betejirea inimilor foarte ferindu-ne, dezvoltând, le acoperim, și acoperindu-le, le dezvoltăm, precum semnele aritmeticii destul te vor învăța, în carile, puțin ostenindu-te, ce vii cerca vii afla, și a noastră până într-atâta fereală de nu vii lauda, încaile nu vii de tot defăima, pentru carea toată bună vrerea în măsurata-ți înțelepciune lăsăm.

Ia aminte c[scara aceasta nu dup[r`ndul azbuchelor; ce dup[num[rul fe\elor]mbl[.

SCARA
A NUMERELOR ȘI CUVINTELOR IEROGLIFICEȘTI
TÂLCUITOARE

Volumul I

Zidirea Vavilonului	Începătura răutăților	28
Semiramis	Pofta izbândirii strâmbe	28
Raiul spândzurat	Fericirea nestăruitoare	28
Evfrathul	Nesațiul lăcomiilor	28
Leul	Partea moldovenească	28
Vulturul	Partea muntenească	28
Jigania	Tot neamul moldovenesc	29
Pardosul	10.800.100.3.1.20.8.2.70.100. 50.20.400.30 (Iorgaki vornicul) ¹	30
Ursul	2.1.200.8.30.10.5.2.70.100.50. 8.20.400.30 (Vasilie vornicul)	30
Lupul	2.70.3.4.1.50.600.1.300.40. 1.50.400.30 (Bogdan hatmanul)	30
Vulpea	10.30.10.5.200.300.2.30. 50.8.20.400.30. (Ilie stolnicul)	30
Ciacalul	40.1.20.200.400.300. 400.200.5.100 (Maxut ușer)	30
Măța Sălbatecă	10.30.10.5.20.1.300.1.20.400. 7.8.50.70 (Ilie Cantacuzino)	30
Pasire	Tot neamul muntenesc.	31
Brehnecea	20.800.200.300.1.50.300.8. 50.200.300.70.30.50.8.20.400.30 (Costantin stolnicul)	31

¹ Cifrele numelor corespund literelor chirilice. În dreapta se dă nu paginația manuscrisului, ci cea a ediției de față.

Șoimul	9.70.40.1.80 70.200.300.5.30.50.8.20. 400.30 (Toma postelnicul) 31
Uleul	200.300.5.500.1.50.80.1.600. 1.100.50.8.20.400.30 (Ștefan paharnicul) 31
Cucunoz	40.8.600.1.8.200.80.1. 300.1.100 (Mihai spatar) 31
Coruiul	100.1.4.400.20.1.50.400.30 (Răducanul) 31
Hârățul	100.1.4.400.30.3.70.30.5. 200.20.400.30 (Radul Golescul) 31
Bălăbanul	200.5.100.2.1.50.20.1.300.1.20. 400.7.8.50.70 (Șerban Catacuzino) .. 31
Blendăul	200.5.100.2.1.50.30.70.3. 70.500.5.300.400.30 (Șerban logofetul) 31
Monarhie	Țară, publică 32
Câni	20.1.80.8.20.5.600.1.50.30.5. (Capichehaile) 32
Ogari	20.1.30.1.100.1.200.8 (Călărași) 32
Coteii	8.200.20.800.1.4.5. (Iscoade) 32
Bursuc	30.400.80.400.30.2.70.100.50. 8.20 (Lupul vornic) 32
Nevăstuică	500.1.300.1.4.5.4.400.30.400.8 (Fata Dedului) 32
Guziul Orb	4.5.4.400.30 (Dedul) 32
Șoarece	400.100.200.5.20.5.30 (Ursechel) 32
Corbul	2.1.200.1.100.1.2.1.2.70.4.1 (Basaraba voda) 33

Alalte numere de pasiri sau de dobitoace carile să pomenesc sau nici vreo sămnanare nu au, sau carea ieste să aibă însămnare la locul său să va pomeni.

Pasire rumpătoare	Rudeniia și boierimea celor mari, a muntenilor 33
Jiganie rumpătoare	Boierimea și cei mai mari a moldovenilor 33
Jiganie vânătoare și de vânat	Boierime mai de gios a moldovenilor 33
Pasire vânătoare și de vânat	Boierimea mai de gios a mun- tenilor 33
Dobitoc supus	Țărăniimea, prostimea moldo- venilor 33
Pasire supusă	Țărăniimea, prostimea mun- tenilor 33
Căprioara	20.1.100.1.300.7.8.5.200. 300.8.8. (Caratziestii) 34
Lebăda	20.70.100.50.5.200.20. 400.30.2.1.50.400.30 (Cornescul banul) 34
Adunarea soborului dintâi	Domniia lui Constantin vodă dintâi 35
În săbor a să obști	Cu toții într-un sfat a fi 35
Epitrop	Domn a fietecării țări 39
Liliac	40.1.100.20.70.700.5.2.4.70. 40.80.5.10.7.1.4,5 (Marco Pseudobeizade) 36
Vidra	20.800.200.300.1.50.300. 10.50.2.70.4.1.4.400. 20.1 (Constantin vodă Duca) 43
Bâtlanul	4.8.40.1.20.8 (Dimaki) 44
Brebul	40.80.400.100.50.1.7.80.70. 200.300.5.30.50.8.20 (Bpuraz postelnic) 47
Monarhiia celor de apă Năvoadele	Țărigrădenii 49 Lucrurile 300.400.100. 300.7.5.200.300.8 (turcești) 50
Cămila	40.8.600.1.30.1.20.8.100.1.20. 2.8.300.7.1. (Mihalaki Racovitza) 54

Strutocamila	40.8.600.1.8.2.70.4.1 (Mihai vodă) 54
Marginile gârelor	Fânariul Țarigradului 55
Căprioara de Aravia	4.8.40.8.300.100.1.200.20.70. 20.1.100.1.300.7.5. (Dimitrașco Caratze) 56
Epitrop Vulturului	Domn Țărăi 40.400.50.300.5. 50.5.200.300.8 (Muntenești) 58
Siloghismul	40.1.7.8.30.10.5 (Mazilie) unuia și 4.70.40.50.10.5 (domnie) altuia 56
Ca asina despre maică	Vița bună, carea să trage despre maică 60
Coțofana	3.100.1.40.1.300.8.20.400.30 (Gramaticul) muntenesc 79
Cornul cel de putere	Pecetea domniei Moldovei 81
Povața Leului	Jelea și tragerea neamului moldovenesc 81
Brâu ars	Ieste meideanul pe ceriu de la zodiacul Racului până la al Capricornului 87
Căderea la gramatică	Slovenește <i>padej</i> , lătinește <i>casus</i> 89
Moimâța	Chipul voroavii 40.400.50. 300.5.50.5.200.300.8 (muntenești) 91
Coșcodanul	2.1.20.1.100.5.200.20.400.30. 1.3.1 (Vacarescul aga) 91
Papagaia	80.1.80.8.20.70.40.50.5. 50.70 (Papi Comneno) 94
Privighitoarea	20.1.20.1.2.5.30.1 (Cacavela) 96
Cinci glasuri a lui Por- firie	Temeiul logicăi: neamul, chipul, deosăbirea, hiriș și tâmplarea 96
Școala lui Dioghenis	Să chema filosofia cânească, carii toate lucrurile firești dzicea că n-au rușine 100

Părintele planetelor	Soarele	106
Coarne ca a bouului	Luarea domniei, adaogerea puterii	129
Râsul	40.8.600.1.30.1.20.8.100.800. 200.5.300 (Mihalaki Roset)	131
Pestriciune și picături	Meștersuguri și viclesuguri	132
Stâbla finicului a apuca	Cinstea numelui a câștiga	134
Din cămilă în pasire a muta	Din moldovan, muntean a face	138
Alegerea dintr-alaltă monarhie	Pribegia din țara sa	139
Din dobitoc pasire	Din moldovan, muntean	141
De la pasiri aripi, iar de la dobitoace coarnede	De la munteni agiutoriu, iar la moldoveni domnie, buăr	141
Cercând coarne, ș-au pierdut urechile	Poftind domnie, ș-au pierdut moșia	141
Cercând pasire a fi, nici dobitoc nu mai poate fi	Vrând a fi cu muntenii, au ieșit și din moldoveni	141
Hameleon	200.20.1.100.30.1.300.1.20. 8.100.70.200.5.300 (Scarlataki Roset)	143
Veverița	40.1.50.70.30.1.20.8.100.70. 200.5.300 (Manolaki Roset)	143
Coracopardalis. Pardos făcut Corb	50.5.20.400.30.1.8 (Neculai), ficionul lui 10.800.100.3. 1.20.8 (Iorgaki)	144
Căpuși pline de singe	Pungi pline de bani	145
Vremea foameții	Domniia 4.400.20.10.8.2.70. 4.1. (Duchii voda) celui bătrân	145
Căcăradza Cămilii	Banii ce ar strânge 40.8.600. 1.8.2.70.4.1. (Mihai voda)	145
Dinafară de grajd	Afară din trebele țărâi, curții	145
Gândacii	Datornicii de la Țarigrad.	145

Pestriciunea Râsului pe supt pânțece, iară spinarea tot într-un păr	Acesta la nume om bun, iară la fapte, într-ascuns, viclean și rău	145
Sac de nuci	Voie slobodă, fală deșartă	146
Hărariu de hămeiu	Ocna de sare, cămărășie de ocnă	146
Coadă, mai denainte tăiată, să-i puie	Boierii, din carea era mazil, să-i dea	146
Florile, vâpselele Ha- meleonului dăruite	Voie slobodă, minciuni, vicle- șuguri a face și a scrie	146
De poama Helgii mulți dinții își ascuția	De nunta ei mulți nedejduia	147
Finicul în focul său murind	Cela ce în năcazul său să pe- depește și să mângâie	147
Țânțari, grieri, albine, furnicile, mușițele	Cântăreți de nuntă, fete și neveste carile poartă danțul	149
Broaștele și broateci	Țigani alăutari și cobzari. Aceștea lăcuiesc în Broșteni	149
Evfrathul Evropii	Dunărea	149
Din cele cu soldzi	Din Gălați, unde ieste bișugul peștelui	149
Nevastă ficioară, fi- cioară nevastă	Până a nu să mărita era ne- vastă, iară măritându-să, au ieșit fată	149
Peste șese vremi roada să-i coboară	El, stârp fiind, ea peste șese ani să purceadză grea	149
Patul nevăpsit	Semnele ficiorii neaflate, ne- arătate	150
Dzilele de fier în vea- cul de aur	Vreamea turburată în fericire întoarsă	152
Laconește	Pre scurt și deplin ar grăi ce ar trebui	153
De pre unghie leul	Din puțin, mult, de pre mic, mare a cunoaște	156

Sămnul biruinții între coarnele taurului	Sămnul crucii între coarnele buărului	164
Bârlogul	Casa, lăcașul, satul de moșie	
Irod, Inorog, mono- cheros, el.	4.8.40.8.300.100.4.200.20.70	165
Filul, elefantul, el.	2.70.4.1 (Dimitrasco voda)	166
	1.50.300.10.800.600.8.2. 70.4.1 (Antiohi voda)	166
Cetatea Deltii	Udriiul, zidiul cetății în chipul deltii	167
Începutul A, sfârșitul s	1.4.100.10.1.50.70.80.70. 30.8.200 (Adrianopolis)	167
Apa lui M., apa lui A., apa lui T.	40.1.100.8.200.1.1.100. 300.1.300.400.50.300. 7.5. (Marisa, Arta, Tuntze)	167
Vulturul ceresc	Dumnădzău-Părintele	168
Taurul ceresc	Dumnădzău-Fiiul	168
Capiștea Epirochiii	2.30.1.600.200.1.100.1.10 (Vlah Sarai)	168
Munții	Casele, porțile turcilor celor mari	169
Codrii	Casele, porțile mai mici	169
Camilopardalul	1.30.5.600.200.1.50.4.100. 4.200.40.1.2.100.70.20.70. 100.4.1.300 (Alehsandros Mavrocordat)	169
Hrismos	Gândul, învățătura și avaniia Porții	169
Povestea Camilopar- dalului pentru apa Nilului	Minunată lăcomiia Porții și viniturile împărăției tur- cești	169
Capiștea Pleonexiii	Împărăția 300,400.100.20. 400.30.400.8 (turcului)	176
Cetatea Epithimii	Inima, omul lacom sau lumea	172
730 stâlpi	Dzilele și nopțile într-un an	174
24 de mile	Lunele de dzi și de noapte	174
Patru ulițe	Patru părți a anului	174

Nu monarhie, ce publică	Neaședzământul stăpânilor	174
Chipurile bodzilor	Mulțimea strâmbățăților	175
Pleonexia	Lăcomiia, la carea muritorii să închină	176
Vinătoarea filului cu harbuzul	Meștersugul Porții spre lu- rea lăcomiiei	177
Șapte trule despre răz- sărit și șapte despre apus	Șapte dzile si șapte nopți a săptămânii	179
Trula cea mare din mijloc	Poarta veziriului. Haznaoa	179
Soarele de unde răz- săria, în trulă loviia	Aurul, avuția de pretiutin- derea, acolo să strângea	180
Arătarea ceasurilor în trule	În toată vremea nepărăsită pofta și strânsoarea avuții	180
Cămara cu șapte stâlpi	Cetatea, târgul Țarigradului pe șapte munți	180
Drumul planetelor	Ulițile cetății și giudețele	180
Lebăda bătrână	80.1.50.1.10.70.300.1.20. 8.300.5.100.300.7.8.40. 1.50.400.30 (Panaiotaki tertzimanul)	181
Voia voilor, puterea puterilor	Voia, puterea dumnădzăiască	182
Nilul apa	Adunarea și împrăștierea lă- comiiei	183
Cuvântul cuvintelor	Dumnădzău-Fiul	183
Începutul începăturilor	Dumnădzău-Părintele	183
Sfârșitul sfârșiturilor	Dumnădzău-Duhul Sfânt... ..	183
Chipul bodzului a privi	La slujba Porții, la lăcomie a întra	183
Jirtfă	Mită, măzdă, daruri	183
Mâna strâmpă	Sărăcie, slăbiciunea averii	183

Iară în mine ceva lucr cu de materie nu am, fără numai du- hul, carile mă poartă	Camilopardalul, sufletul de materie și muritoriu a fi crede 184
Lut galbăn	Aur, galbeni 184
Scaun de foc	Aședzământul, viața poftii și pedeapsa lăcomiiei 184
Supt picioare cupto- raș de aramă plin de jeratec	Sprrijineala lăcomiiei în avu- ția trecătoare 185
Făclii și pară de foc	Pofta lăcomiiei nestâmpărată 185
Chip veșted	Lacomii de râvna tuturor bolește 185
Boala împărătească	Gălbănarea 185
Cumpăna	Giudecata socotelii, dreptății 185
Ahortatos, anevspla- nos	Pentru mita nesăturată și nemilostivă 185
Leica	Punga sau voia lacomului 185
Închiderea ochilor	Lacomii să fac a nu videa și a nu priimi darurile 186
boadzăi	Vor să audză cât și ce li să dă 186
Punerea urechii spre ascultare	
Filohrisos	Robul, iubitoriu aurului și mijlocitorii pentru aducerea mâzdii 186
Gura tartarului	Nesațiul lăcomiiei 186
Căramida roșie	Arama și alte daruri mai proaste 186
Fântânele Nilului	Începătura și învățătura lăcomiiei. 187
Lutul galbăn pentru dzua neagră	Banii la nevoie 188
Fiiul meu te numește	Lăcomiia pe Camilopardal fiiu de suflet l-au luat 188
Năbușirea apei	Adaogerea, înmulțirea vinitului 190

Cetatea pre stâlpi înalți ridicată	Lăcomiia îmbogățindu-să să mândrește	193
Sorbitura Nilului supt pământ	Furtușagurile carile fac laco- mii în vinituri.....	193
Lacul, balta Medra	Cheltuiala vezirilor	193
Țara nigriților	Ceata hadâmbilor	194
Tomvut și Gvinea	Saraiul împărătesc și hare- mul, casele muieștești.....	194
Marea despre apus	Cheltuiala fără socoteala pier- dută	194
Cataractele Nilului	Zăticneala, opreala vinitului.....	193
Trii filosofi	Trii veziri a vremii aceștia	194
Păscari	Strângătorii dăjdilor, tefterdari, birari	195
Filosoful apa Nigris din Nil a să des- părți au aflat	Un vezir celea ce fără ispravă din vinitul împărătesc să cheltuiesc au aflat	195
Tâlcuirea hrismosului	Învățătura ce și cui să se dea mită	196
Țărna tipărită	Banii, ori de ce fel ar fi	197
Alb și galbăn într-un loc tecsit	Lei cu galbeni într-un loc amestecați	197
Chip de om cu chip de om a vâna	Voia cuiva cu bani a plini, a întoarce	198
Ochii întunecați cu lu- mina galbănă să deschid	Galbenii deșchid ochii laco- mului	198
Cuvintele scumpe și sfinte	Lucrurile grele și după plă- cere.....	198
Slove mănunte, tăbli- țe rătunde	Moneda, banii de tot feliul	198
Piei de jder cu țarnă albă	Blane de sobol și pungi cu lei	198
Jirtfa giuruită, în alb cu negru muruită	Pentru mita giuruită, zapis au cerut	199
Picaturile negre	Pecețile zapisului.....	199

Vrăjitorii	Cei ce au putere la Poartă, cei ce isprăvăsc.....	199
Lună și soare	Argint și aur	199
Muntele și copaciul cel mai mare	Chipul carile ieste mai pu- tincios	199
Holbura în munți	Zorbalâcul, răzmiriță în Ța- rigrad	200
Coadă păunului	Cuca carea pun domnii în cap	200
Coarnele bouului	Căftanul, de la împăratul, de domnie	200
Leul ceresc	Isus Hristos, mântuitorul lu- mii	203
Borta în malul stâncăi	Ascunderea în casa 40.400. 500.300.8.400.30.400.8 (muftiului)	216
Întunecarea soarelui	Lipsa banilor, pentru carea pasirile au prins pre Liliac	216
Vetrelile corăbii și funele	Temnița robilor de la catargă; tersanaoa unde au pus pe Liliac	217
Povestea corăbieriu- lui cu dulful	Patima avutului mândru du- pă cuvântul cel bun al săracului	218
Ieșirea Liliacului din vetrele	Scăparea lui de la cătargă	219
Monoheroleopardalis	20.1.50.300.5.40.8.100.2. 70.4.1. (Cantemir voda)	225
Albinele	Țăranii de dajde, birnicii	228
Muștele	Ciocoimea, slugile boierești.	227
Tăunii	Curtenii, aprodzii și alalți asemenea acestora	228
Viespile	Siimenii, dărăbanii și alalți liufegii	230
Trântorii	Scutelnicii	228

Matca albinelor	Orânduiala, obiceiul, pravila țărăi	228
Țara Câmpilor	Crăiia leșască	231
Ostrovul Critului	Unde jiganie fărâmoare dzic că nu să află	232
Ogradă încungiurată cu apă lată	Ostrov de mare	234
Moliia din blane	1.9.1.50.1.200.10.5.80.1.80. 1.7.800.400.30.400 (Athanasie Papazoulu)	234
Cursă, lațuri	Ceauși, miubașiri, armași	235
Mreață	Ferman, poruncă stăpânească	235
Horbura, vivorul	Răscoala, scularea asupra îm- păratului	235
Dealuri și munți	Norodul Țarigradului	236
Stânci și copaci	Norodul Udriiului	236
Șapte hatmani	Șapte munți a Țarigradului	237
Movilițe	Norodul de pre lângă Țarigrad, de afară	238
Robiia dobitoacelor	Vinirea moldovenilor la Ța- rigrad	239
Grumadzii-Boului	Numele Bogazului de la Ța- rigrad	240
Prețul robiii	Cheltuiala carea li s-au adaos la Țarigrad	241
Gârlele apelor	Satele pe dinafara Țariga- dului	242
Coadă păunului cătră coarnele boului	Cuca de la împărat, cătră căf- tanul ce luase	242
Penele roșii	Cabanița de domnie	242
De văpsala galbănă degetele a să văpsi	Mâna a sa împlea de mită	243
Șopron	Curțile, scaunul domnilor Moldovei	243
Giungherile, meserni- țile în dobitoace	Prada, jacul boierilor în cei supuși	244

Rău, ah, capul, oh, vai, ai	Moșiia Strutocamilii, de unde numele i să trage	244
Ielcovan	Călăraș, olăcar de Țarigrad	248
Boul	4.70.50.8.90.30.400.3.400. 500.5.300.400.30 (Donici lugufetul)	250
Lebăda	40.80.1.50.400.30.20.70. 100.50.5.200.20.400.30 (Mpanul Cornescu)	250
Având de nu va avea, neavând de va avea	El stărp fiind, ea copii de-i va naște	251
Stihiile	Țărăle	248
Văzduhul a pasirilor	Muntenească	248
Pământul a dobitoa- celor	Moldovenească	248
Războiul lighioilor mici cu cele mari	Pohârnirea prostimei asupra celor mari ce făcuse unirea	257
Povestea Brehnaciei cătră tot teatrul	Pildă cătră dzisă; cine face, faci-i-să	264
Simceaoa muntelui	Curte de om mare carea nu să poate călca	278
Prundiș	Casele de pre marginea Boa- zului, dinafară de cetate	278
Gura poticăi	Poarta cetății, capătul uliții	280
Crocodil	Hasechi, pristavii bostangiilor	281
Nilul poate fi	Bogazul, limanul carile merge până la Vlaherna	281
Fălcile Crocodilului	Închisoarea la bostangii, cait- chana	281
Hirișă istoriia Hameleonului	Carea precum ieste jiganie arată	283
Încleitura muscăi asu- pra limbii	Năpăștile carile scornește asupra pătimașilor	284
Hrana	Agonisită dreaptă	284
Văzduhul, aierul stricat	Camăta, dobânda banilor	284

În floarea ce-i stă de- naintea, într-aceia sa mută	Cu care viclean să tumpină, cu acela părtaș să face 285
Fețele a-și schimba	Vicleșugurile a-și muta 285
Hirișă tâlcuirea schim- bării fețelor hirișu- lui Hameleon	Ce-a din fire arătare, care tâlc n-are 285
Groaza datului cuvânt	Chizășia pentru datorie 285
Înotatul apii	Trecerea cu caicul 286
Sam aerul	Datoriia și sărăcia Hameleo- nului 287
Întoarcerea la viață	Îmbogățirea. Avut a-l face 287
Munți de aur cu pietri de anthrax	Adecă giuruință, carea nu ieste de dat 288
Rămasul bărbatului cu trântitura muie- rilor.	Ieste poveste, că, vrând doaa muieri să să trântescă dzi- cea, oricarea s-a birui să facă voia bărbatuiui. Băr- batul îndată a să găti începând, iele dzicea: „Ce te gătești?“ El răpunsă: „Ori așe, ori așe, eu tot voi să dobândesc“ 298

Pilda aceasta va să să înțaleagă ca oricum lucrul s-ar tâmpla, tot pe
voie ieste să fie.

CUPRINS

Volumul II

Dialogul Inorogului cu Șoimul	Începătura istoriiei 4
Povestea nașterii, creșterii, suirii	La stăpânire a părintelui Ino- rogului 9
Din părinți oaie	Din oameni buni, proști, din stepăna mai de gios 9
Arete vârtos	Bun viteaz 10
Lupta cu lupul	Războaiele carile au avut cu tătarâi 11

Mutarea în lup	Numele ce i s-au schimbat 20.1.50.300.5.40.8.100 (Cantemir) 11
Răzleş prin munţi	20.1.80.8.20.5.600.1.5.30. 1.300.7.1.100.8.3.100. 1.4. (Capikehaie la Tzarigrad) 11
Lupta cu pardoşii	Războaiele cu şfedzii în Ţara leşască 12
Biruinţa leului	Stepăna domniii a dobândi, cap peste toate dobitoacele a fi 13
Cu înţelepciune dobi- toacele a giudeca	Cu dreptate şi cu cinste dom- niia a ţinea 14
Sigeata lutului	Slăbiciunea firii 14
Tâmplările ţărâanii	Zavistiia oamenilor 14
Cătră cele de sus lă- caşe a să muta	Din viaţa trecătoare în cea vecinică a să muta 15
Leu între stele	Sfânt în ceriu 15
Lăcomiia din fire	Pofta ştiinţii şi a cinstei numelui 16
Mreana	Fata lui 2.1.200.1.100.1.2.1. 2.70.4.1. (Basaraba voda) 17
Pre tâlhariul chelar a face	Pre neprietin rudă şi de casă a face 17
Mergerea Inorogului la munţii Gruma- dzii-Boului	Mergerea lui din ţară-şi la Ţarigrad 18
Singeroase	Pungi de bani din sudorile săracilor 21
Descântecul buiguirii	Cuvântul şi lucrul făcut pe taină şi peste ştiinţa altora 21
Lindini, păduchi, lipi- tori, cărcei	Streinii şi carii nu sint de ţară 22
Cuiul bătut	Lucrul isprăvit. Domniia lui 20.800.200.300.1.50 300.8.50.2.70.4.1. (Constantin voda) 22
Jirtfe singeroase	Mită, măzdă dată din spa- tele altora 23

Paza Bitlanului la gârle	20.1.80.8.26.5.600.1.5.30.8. 20.400.30 Capichehaelicul lui 4.8.40.1.20.8. (Dimaki)	25
În lumină ponegrit	În adevăr și în dreptate ne- cunoscătoriu	26
Boii, vacile, herghe- liia cu fier și cu foc a arde	2.1.20.1.100.8.300.400.30 (Vacaritul)	26
Soldzii peștelui a rade	Bani căptușiți, minciunoși a face	26
Pupădza	2.5.100.3.1. (Verga)	30
Țara Gemănării	300.7.1.300.1.30.300.7.1. (Tzataltza)	30
Curțile funii <i> satul Furcăi	Spândzurătorile	30
Fără povață la ostroa- vele fericiților a merge	Fără știință locul adevărului a afla	37
Focul, jeratecul	Binele și desfătărilor lumii	41
Bodzul focului	Slava lumii	42
Oaă de șerpe	Minciunile scornite	43
Arsura mațelor	Pedeapsa a științii rele într-ascunsul inimii	43
Ieșirea puilor prin pân- tece	Viptul minciunilor, ocară ca- rea peste voie vine	43
Pasirea neagra	20.70.100.2.400.30(Corbul)	44
Penele cădute	Scăderea puterii	45
De sus în prăpaste căderea	Din mândrie trecerea în ocară	45
Receta leacului boalei Hamelonului	Neputința întoarcerii firii spre bine	46
Mâna de aur	Soarele	50
Degete de trandafir	Radzele soarelui roșii, de dimineață	50
Culegerea florilor din munți	Când radzele soarelui în vâr- vurile munților lovește	50
Mănunchele albe din cele negre a alege	Când să îngână dzua cu noap- tea	50

Cucoșul în vârful tur- nului, carile după vânt să întoarcă	Cela ce după vreme își mută voia și prieteșugul.	51
Apariul	20.400.80.1.100.400.30 (Cuparul) cel bătrân	53
Hersonisul Crivățului	Crâmul tătarăsc	53
Școala, scaunul rito- ricăi a ținea	Gramatic, scriitoriu de cărți a fi	55
Dragostele Afroditei	Iubostele spurcate, curvești	56
Dumnădzăii	După obiceiuită voroava poe- ticească, trupurile cerești însămnadză	59
Vinerea	Steaua ciobanului, carea întâi răsare	60
Lipsa nespuserelor lumini	Lipsa privelii frumoșilor ochi	60
Fântânele Nilului din ochi	Izvoarele lacrărilor nepără- site	60
Evdemonul în față, cacodemonul în inimă	La arătare priietin, iar într-as- cuns nepriietin.	65
Caii soarelui cu frun- tea spre apus și carul spre ursul cel mic își întoarcă	Adeca după noaă ceasuri de dzi, pin chinde	74
Penele Șoimului și a Bătlanului	Slugile lor	76
Văpsitorii penelor	Schimbătorii stepenelor	77
Potârnichea	500 1.300.1.200.300.1.40. 10.8. (Fata Stamii)	87
Oceanul apusului	Moartea	91
Rătundzala pământ- ului	Inima omului	91
Muntele ce izvoarește lapte	Galata Țarigradului	92
Gustarea laptelui	Logodnă spre nuntă	92
Biruința	2.8.300.70.100.10.1 (Victoria)	92

Din lapte, ficioară	Fată gălăteancă	93
Nîghina între grâu	Minciunile între adevăr	97
Mugurul pădureț în hultuoană	Cuvântul rău în inima bună	97
Chipul nezugrăvit	Sfânta năframă	98
Brad în pădure	Casă în cetate	99
Nenăscutul Vultur, ne- vinovatul miel, viața a tot duhul	Sfânta Troiță	101
Pripoiul de aramă	Lipitura ocărăi la nume	103
Cuvinte crunte	Legături cu giurământ	103
Ghigariu	Purcariu, cela ce paște dobitoacele	107
Poticile până în dzuă închise	Porțile cetății nopțile încu- iate	109
Cheia a doasă monarhii	Cetatea Beligradul	113
Împăratul crocodililor	Bostangi-bași, mai-marile grădinarilor	114
Padzerh	Bani pentru datorie dreaptă	115
Cucoșul Evropii	200.70.30.400.30.500.100. 1.50.300.7.400.7.5.200. 20 (Solul frantzuzesc)	130
Răspântiia a patru căi	Stavrodormis la Galata	131
În glasul Cucoșului a cânta	Limba 30.1.300.8.50.1.200. 20.1. (latinească) a ști	133
O jiganie dintr-altă monarhie	40.5.600.40.5.4.300.7.5. 30.5.80.8 (Mehmed Tzelepi)	138
Jiganie mare din ostroavele mediterane	20.1.30.1.8.30.8. (Calaili)	144
Dulăul cel bătrîn	20.1.100.1.40.1.50.30.8. 80.70.200.300.5.30.50. 8.20 (Caramanli postelnic)	146
Petele negre în văpsa- la roșie a întoarce	Vicleșugurile de rușine a scoa- te	151
Apa vie și apa moartă	Puterea a face bine și rău	151
Strutocamila a paște	Lucrurile ei a chivernisi	152

Vultur pemintesc	Împăratul 300.400.100. 300.7.5.200.20 (turtzesc) 172
Părtaș tainelor	Părtași răutăților și păcatelor 180
Istoriograful Afroditi	10.1.50.1.20.8.20.1.80. 8.20.5.600.1.8.1. (Ianaki ca- pichehaia) 182
Vecinul de la Lacul Dracului	Aproape de Lakedemonia 40.5.50.5.20.200.5.30. 8 (Menec Seli) 182
Lacul Dracilor	Țara Lachedemoniiei 182
Vrăjitoriul despre cri- văț	200.5.100.1.200.20.5.100. 400.30 (Serascherul) 183
Baier	Carte de jalobă, de rugăminte 183
Aspida de Palestina	600.100.8.200.1.50.9.70. 200 (Hrisanthos) 184
Vrăjitoriul din părțile Mesopotamiei	4.1.30.300.1.40.80.1.50. (Daltampan) 185
Vrăjitoriul carile în laptele și în spata oii caută	40.1.200.1.80.40.80.1.200.8 (Masap-basi) 187
Dulăoaș la oi crescut, în bătrânețe ține	600.400.100.40.400.7.300.7. 5.30.5.80.400.30 (Hurmuz tzelepul) 198-199
Vrăjitoriul ca ciupăr- ca din gunoiu	40.5.600.40.5.4.80.1.200.1. (Mehmed-pașa) 202
Sfârșitul cântecului Le- bădii	Moartea ei 203
Locul întinsorii mreji	10.1.200.10.8. (Iașii) 204
Mascara cu ochi negri	Caraghioz, păpușă de mascara vestită 206
Una din molii	7.1.600.1.100.10.1 (Zaharia) 209
Țara Munților	Ardealul, Crăiia Ungurească 211
Plotunul	200.20.1.100.30.1.300.70.20. 1.100.1.300.7.5. (Scarlato Caratze) 212
Hirișă perigrafia	N-are tâlcuire 216
Camilopardalului	
Farmece	Lucrurile Porții 217

Amistuirea diamantului	Nespusă lăcomie	217
Ostrovul carii naște copaci, ca carii aiurea în lume nu să află	600.10.70.200 (Hios)	217
Muntean	Cetățean de Țarigrad	217
Poama mâncată și ne- înghițită	200.1.20.8.7.400.30 (Sachi- zul)	217
Unul din Corbi	Unul din 4.70.40.50.10. 8.40.400.50.300.5.50. 5.200.300.8 (domnii muntenești) ...	218
Dobitoc platonicesc	Omul, dobitoc în doă picioare	221
Bihol de Cina	80.1.300.100.10.1.100.600. 400.30.10.5.100.400.200. 1.30.8.40.400 (Patriarhul Ierusalimu,,lui“)	224
Trup negru	100.1.200.1 (Rasa) portul	224
Picioare page	Cu călțunii peste mestii	224
Cap alb	Bătrân	234
Glonțul Corbului	Bântuiala, zavistiia lui	234
Piielea Boului	Sufereala dobitoacelor	234
Cuiburile	Satele	234
Corbul mai denainte de acesta	200.5.100.2.1.50.2.70.4.1. (Șerban voda)	234
Puii	Ficiorii, născuții	235
Penele, aripile, fulgii	Banii și alaltă avuție	235
Tuleie	Lei bătuți, bani, 120	235
Copita	Mână	238

GLOSAR¹

A

abate, a s[~, *vb.* — a se depărta de linia obișnuită, a schimba drumul; 2 a înlătura.

abur, s.m. — abur, ceață, fum; 2 adiere, vânt slab; 3 tărie, alcool; 4 aromă; 5 suflare, respirație, suflet (sufletul animalelor).

aburi, vb. — a aburi; 2 a bate ușor vântul, a adia.

accidens (lat.), s.n. — accident, întâmplare, (predicabil porfirian).

acesta=, pr. — și acesta, același.

aciua, a s[~, *vb.* — a-și găsi refugiu, a se adăposti.

acmu, adv. — acum.

acmu=i-acmu=i, adv. — chiar acum, în acest moment, îndată.

acolea=, acole=, acolo=, adv. — tot aici, tot în același loc.

acolithos (el.), s.m. — tovarăș de acțiune; *adj.* — care urmează.

acoperi, a s[~, *vb.* — a se acoperi, a se înveli; 2 a se ascunde.

acoperire, s.f. — acoperire, ascundere, tănuire.

acoperit, adj. — învăluit, ascuns, tănuit; 2 greu de pătruns cu mintea; *adv.* — în parabole, cu tâlc, pe ascuns.

activitas (lat.), s. f. — activitate, manifestare.

¹ Am înregistrat în special cuvintele arhaice, care astăzi nu mai au circulație. Alături de acestea am introdus și termeni noi folosiți de Cantemir fie prin împrumut, fie construiți de el plecând de la fondul limbii române de atunci. În acest sens am acordat o atenție deosebită termenilor privind domeniul filozofic, al științelor din acea vreme și al relațiilor sociale și politice. Am notat, de asemenea, și unele forme care prezintă interes pentru istoria limbii. În glosarea cuvintelor am căutat să surprindem numeroasele sensuri pe care Cantemir a înțeles să le acorde acestora din motive speciale. În descifrarea termenilor sau locuțiunilor filozofice, sarcină deosebit de dificilă, am cercetat corespondențele din terminologia aristotelică, în circulație în filozofia vremii în această parte a Europei, iar acolo unde am întâlnit sensuri speciale, am folosit și citarea contextului.

adaoge, *vb.* — a adăuga, a înmulți, a mări; 2 a alătura.

adaogere, *s.f.* — adaos, înmulțire, mărire, dezvoltare; 2 supradotare; 3 umplere, revărsare.

ademenitur[, *s. f.* — ademenire.

adese, *adj.* — numeros, *adv.* — repede, iute.

adev[rat, *adj.* — adevărat, neîn-doielnic; 2 sincer; 3 rațional; 4 propriu; *adv.* — în mod real, cu adevărat.

adeverreal[, *s.f.* — adeverire, confirmare.

adeveri, *vb.* — a confirma, a întări, a stabili adevărul, a hotărî ce este adevărat; 2 a aproba; 3 a afirma;

a s[~ — a se încredința, a se convinge cu probe materiale; 2 a se aduce la cunoștință; 3 a se confirma; 4 a se aplica, a fi sau a rămâne valabil; **a-i** ~ — a se încredința, a socoti ce este adevărul; 2 a-și confirma, a-și întări, a-și da asigurări.

adevericiune, *s.f.* — adevăr; 2 încredințare; 3 confirmare.

adeverin[, *s.f.* — dovadă; 2 credință, loialitate; 3 adevăr, obiectivitate; 4 încredințare, confirmare; 5 dreptate; 6 credit moral, încredere; 7 adeverire; 8 lămurire, elucidare; **dup**[**adeverin**[, *adv.* — în spiritul adevărului, cu toată obiectivitatea.

adeverit, *adj.* — încredințat, con-

vins; 2 confirmat; *adv.* — în mod sigur, cu certitudine.

adeveritor, *adj.* — care adeverește, care confirmă, probant; 2 afirmativ: **protase adeveritoare** — premise afirmative.

adev[rul lucrului — realitatea faptului.

adins, în *loc. adv.* **mai cu de-adins** — mai ales, îndeosebi.

aduc[tor, *adj.* — aducător, care aduce; 2 pricinuator.

aduce, *vb.* — a aduce; 2 a orienta, a îndrepta.

adulm[ca, *vb.* — a adulmea, a mirosi.

adulm[care, *s.f.* — adulmecare; 2 intuire.

adulm[c[toriu, *adj.* — care adulmecă, miroase, simte, intuiește, urmărește, cercetează („minte adulmăcătoare“).

adulm[cos, *adj.* — care adulmecă, miroase, cercetează.

aduna, *vb.* — a aduna, a strânge; 2 a convoca.

adunarea de ob=te a dimocra=
tiii — adunarea populară.

afar[**din toat**[**socoteala =i sim=**
virea; *loc. adv.* — în mod inconștient; **afar**[**din fiin**[, *loc. adj.* — ireal, iluzoriu.

a fi — realitatea concretă, existența, plinul (în sens ontologic).

afla, *vb.* — a afla, a găsi; 2 a cunoaște; **a s**[~ — a se afla, a se găsi, a fi din belșug.

aflore, ~ [ri, *s.f.* — descoperire, adevăr descoperit; 2 rezultat, soluție; 3 invenție, mijloc găsit.

afl[toriu, *adj.* — inventator.

afrodis[u (*el.*), *adj.* — afemeiat.

afthadia (*el.*), *s.f.* — îndrăzneală, temeritate; 2 obrăznicie, impertinență.

aftocrator (*el.*), *s.m.* — autocrat, monarh absolut.

agem (*turc.*), *adj.* — persan.

agiune, *vb.* — a ajunge, a sosi.

agiunge *vb.* — a ajunge (undeva), a sosi; 2 a putea; 3 a egala; 4 a pătrunde cu mintea, a înțelege; **a s** [~ — a se înțelege, a ajunge la înțelegere.

agiut[tor, *adj.* — ocrotitor, protector.

agiutor, *s.n.* — ajutor, sprijin; 2 auxiliar, tovarăș; 3 provizii.

agiutori, *vb.* — a ajuta, a susține; 2 a proteja.

agiutorin[, *s.f.* — ajutor, favoare.

agona (*el.*), *s.f.* — luptă, agonie;

agona mor^ii — lupta cu moartea.

agonisi, *vb.* — a câștiga, a dobândi; 2 a aduna, a strânge; **a=i** ~ — a strânge (avere); 2 a obține, a realiza; 3 a dobândi, a căpăta, a câștiga; 4 a spori; 5 a aduna, a depozita; 6 a-și însuși (ceva).

agonisire, *s.f.* — dobândire, căpătare; 2 strângere, îmbogățire.

agonisit[, *s.f.* — avere; câștig, dobândă, 2 provizii; 3 avantaje, economii, bunăstare asigurată

prin efort; **agonisita lucrului** — câștigarea situației dorite, îndeplinirea aspirațiilor; **agonisit** [dreapt] — câștig prin mijloace cinstite.

ahortasie (*el.*), *s.f.* — nesaț, lăcomie.

ahortatos (*el.*), *adj.* — nesățios, lacom.

ai, *s.m. pl.* — ani.

(aier) In aier, *adv.* — afară; **aier cl**[tit — vânt, suflu.

aieve, **aievea**, *adj.* — adevărat, real; 2 evident; 3 concret; *adv.* — în realitate, cu adevărat, neîndoielnic; 2 astfel; 3 morțiș, cu tot dinadinsul („încă mai aievea“); 4 pe față, vădit, sincer („inima vicleană mai mult acoperit decât aieve grăiește“); 5 desigur, într-adevăr, cu necesitate („de unde aieve urmadză“); 6 așa cum este, aido-ma; 7 în văzul lumii, la lumină, la iveală; **aievea a ie=i** — a ieși la suprafață (o minciuna ascunsă); **de unde aievea ieste**; *loc. conj.* — din care rezultă, deci.

alaiu (*turc.*), *s.n.* — alai, pompă, triumf; 2 cortegiu, convoi protocolar care întovărășea o personalitate politică în diverse ocazii, 3 trupe; armată; 4 ordine de bătaie.

albu=ul ochiului — albul ochiului, sclerotica

al[tura, *vb.* — a alătura; 2 a aplica.

al[utar, *s.f.* — lăutar.

al[uta], *s.f.* — instrument vechi cu coarde.

albicine, *s.f.* — albime, calitate de a fi alb; 2 curățenie, puritate.

alc[tui], *vb.* — a alcătui, a întocmi, a asocia, a îmbina, a asambla; 2 a forma, a compune; 3 a ordona, a face, a crea după reguli; 4 a împăca; 5 a orându-i, a stabili; 6 a produce, a efectua; **a s[]** ~ — a se uni, a se lipi, a se face un tot, a se aduna, a se strânge; 2 a se aranja, a se orându-i.

alc[tuire], *s.f.* — asamblare, alipire; 2 construcție; **alc[tuire loghi-ceasc]** — construcție, logică, formalizare logică

alc[tuit], *adj.* — întocmit, creat, făcut.

alefiu, *s.n.* — alifie, pomadă.

aleg[tor], *s.m.* — care poate face deosebire, care poate selecționa; 2 care hotărăște.

alege, *vb.* — a alege, a deosebi, a desluși, a selecționa, a împărți pe categorii, a despărți, a scoate; 2 a judeca, a aproba; 3 a hotărî, a dispune; 4 a numi (într-o funcție); 5 a adopta (o hotărâre sau punct de vedere); 6 a-și da seama; **a s[]** ~ — a se alege, a se selecționa, a se considera bun.

alegere, *s.f.* — alegere, deosebire, selecție, preferință; 2 opțiune; 3 hotărâre comună, consens.

a alerga, *vb.* — a recurge, a face apel.

alerg[tor], *s.f.* — curier.

ales, *adj.* — selectat; 2 deosebit, de seamă, de frunte, important, distins, de bună calitate sau condiție; *adv.* — mai ales.

alfavita (*el.*) *s.f.* — alfabet.

alhimista, **alhimist**, *s.m.* — alchimist.

alofil (*el.*) *s.m.* — străin, care nu face parte din aceeași familie sau neam.

amar, *s.n.* — tristețe adâncă.

am[geal], **-ele**, *s. f.* — amăgire, înșelătorie, viclenie.

am[geu], *s.m.* — amăgitor, escroc, șarlatan.

am[gi], *vb.* — a amăgi, a înșela, a duce cu vorba, a-și bate joc, a minți; **a s[]** ~ — a se înșela, a se lăsa înșelat, a se păcăli, a se lăsa păcălit.

am[gitoresc], *adj.* — amăgitor, nesincer.

am[gitoriu], *s.m.* — înșelător, escroc.

a m[guli], *vb.* — a linguși, a flata.

am[r`me], *s.f.* — amăreală, gust amar, amărăciune.

amestec, *s.n.* — amestec; 2 legătură, comunitate de vederi sau de acțiune; 3 implicație, complicitate.

amesteca, *vb.* — a amesteca; 2 a tulbura, a învrăjbi, a intriga.

amestec[tur], **amestecare**, *s.f.* — neorânduială; 2 intrigă, certuri,

conflict; 3 tulburări, răsccoală; 4 uneltire.

amintrilea, *adv.* — altfel, altminteri.

amiroși, *vb.* — a miroși, a adulme-ca.

amistui, *vb.* — a mistui; 2 a prefac-e; **a s** [~ — a să face nevăzut, a dispare.

a m n [, *adv.* — la mână, în mână.

amur \ [**tur** [, *s.f.* — asmuțire, inci-tare, ațâțare.

amur \ **i**, *vb.* — a amorți; 2 a tăcea; 3 a muri; 4 a-și înceta activitatea.

an, ai, *s.m.* — ani.

anagnostis (*el.*), *s.m.* — cititor în biserică.

anangheon (*el.*), *adj.* — necesar; 2 forțat; 3 necesitate, constrân-gere fatală.

anagheon ieste — se impune cu necesitate.

anatomic (*el.*), *s.m.* — anatomist; 2 chirurg; 3 sfășietor, tăietor, spintecător.

andartic, *adj.* — antartic, sudic.

anevspanhos (*el.*), *adj.* — neîn-durător, nemilos.

anomalie (*el.*), *s.f.* — anomalie, lucru ieșit din obișnuit, patologic, neconform cu legile naturii.

anim (*el.*), *adj.* — fără nume, necunoscut.

antepathia (*el.*), *s.f.* — antipatie, repulsie instinctivă față de ceva.

anthrax [(*el.*), *s.f.* — rubin.

antidot (*el.*), *s.n.* — antidot, leac contra otrăvii.

antifarmac (*el.*), *s.m.* — antidot, leac contra otrăvii.

apariu, *s.m.* — cupar, mic dregător de curte domnească în Moldova, auxiliar al paharnicului.

ap [**rare**, *s.f.* — apărare; 2 grijă, prevedere, pază.

ap [**s**, *s.n.* — apăsare, păs, necaz („fiul cătră părinte de apăsul ce are să jeluiește“).

apelpisie (*el.*), *s.f.* — descurajare, deznădăjduire, disperare, descumpănire.

aplos (*el.*), *adj.* — prost, de rând, obișnuit; 2 curat, ingenuu; 3 simplu.

apipai, *vb.* — a atinge, a pipăi.

apofasiv (*el.*), *adv.* — hotărât, cate-goric.

apofasistic (*el.*), *adj.* — cate-goric, fără replică; *adv.* — în mod categoric, rituos, pe față.

apoftegma (*el.*), *s.f.* — sentință, adevăr filozofic, precept, maximă.

aporia (*el.*), *s.f.* — problemă cu soluții antagonice, irezolvabilă; 2 alternativă fără ieșire, încur-cătură.

apostrof (*el.*), *s.n.* — apostrofă, fig-ură de stil în retorică.

apothecariu (*el.*), *s.m.* — farma-cist, spițer.

apriș, *adj.* — foarte dornic, plin de ardore.

aprod, *s.m.* — aprod, mic dregător la curtea domnească în Moldova și în Țara Românească, agent al puterii executive.

apsifisiie (*el.*), *s.f.* — dispreț, desconsiderare.

apuca, **a s[** ~, *vb.* — a se apuca, a începe ceva, a încerca, a începe să lucreze; 2 a se lua la harță, a se bate.

arap, *s.m.* — arab.

ar[p[sc, *adj.* — arăbesc, de arab („limba arăpască“).

ar[pe=te, *adv.* — ca arabii; 2 în limba arabă.

ar[ta, *vb.* — a arăta, a prezenta, a face cunoscut; 2 a dovedi, a demonstra; **a s[** ~ — a se ivi, a se face cunoscut; 2 a se dovedi, a se descoperi, a se demasca; 3 a se manifesta, a se comporta.

ar[tare, *s.f.* — conformație, chip, înfățișare, configurație; 2 aspect, prezență, aparență; **lascav[ar[-tare** — față voioasă, radioasă; 3 demonstrație logică, **chiar[ar[-tare** — demonstrație clară, limpede; 4 învățare; 5 sfat, consiliere; 6 fenomen, aparență.

ar[tare de fa — prezență; 2 expunere în fața auditoriului; 3 demonstrație intuitivă, nesilogistică, prin prezentarea fizică a obiectului demonstrației.

]n ar[tare, la ar[tare, *loc. adv.* — în văzul lumii, în public; **la ar[-tare a ie=i** — a ieși la iveală.

ar[t[toriu, *adj.* — arătător, indicator, demonstrativ.

ar[toriu, *s.m.* — plugar, agricol-

tor; **fierul ar[toriolui** — fierul de plug.

ar[tos, *adj.* — chipeș, frumos, impunător, impresionant; 2 doveditor.

arc, *s.n.* — arc, element arhitectonic.

arcos, *adj.* — arcuit („arcoasă sprâncenele“).

arctic, *adj.* — nordic, polar.

ardz[tor, *adj.* — arzător, înfocat, dogorător, plin de văpaie.

arete, ~**vi**, *s.m.* — berbec (animal); 2 mașină de război pentru dărâmare zidurilor.

argument, ~**iuri**, *s.n.* — argument; 2 probă; 3 indiciu; 4 idee sau teză probatoare.

argumentui, *vb.* — a argumenta.

aristotelesc, *adj.* — aristotelic, ce ține de Aristotel.

arma=, *s.m.* — dregător în Moldova și în Țara Românească, însărcinat cu aplicarea pedepselor.

arme, *s.f.* — conflicte armate, stare de beligeranță, război.

armisti\ie, *s.f.* — armistițiu, încetarea condiționată și temporară a ostilităților.

armur, *s.n.* — coapsă („armurile și picioarele denainte...“).

aromate, *s. f.* — mirodenii, plante, frunze sau semințe frumos mirositoare.

ars, *adj.* — puternic îndurerat sufletește, cuprins de o mare supărare.

arsur[, *s.f.* — arsură; 2 ardoare, înfocare.

ar=in, *s.n.* — unitate tradițională de măsură în lungime, egală cu 0,71m.

articol, ~**uri**, *s.n.* — articol, stipulație într-o convenție; 2 articulație (*anat.*); 3 articol (*gramat.*); **articolul glasului** — silabă.

articol[, *s.f.* — vorbire articulată, flexiune; 2 silabă; **glas f[r] articule** — vorbire nearticulată; 3 articulație osoasă, capăt de os.

as[m[nare], *s.f.* — asemănare, identitate; **as[m[nare cuv`ntului]** — omonimie; 2 simbolizare (cu ajutorul unei pilde).

asculta, *vb.* — a asculta; 2 a aproba, a fi de acord; **a s**[~ — a fi ascultat.

ascutare, *s.f.* — supunere.

ascult[toriu], *adj.* — ascultător; 2 supus, cuminte.

ascuns, *adj.* — ascuns, tăinuit; 2 ermetic, obscur, ocult.

ascu\it, *adj.* — fin („ascuțite urechi“), pătrunzător, de mare acuitate („viderea ochilor mai ascuțită“); 2 inteligent, ager.

ascu\itur[, *s.f.* — ascuțire; 2 subțiere, șlefuire.

ascu\ivel, *adj.* — foarte fin ascuțit.

asemenea, *adv.* — de asemenea, tot astfel.

aspid[, *s.f.* — animal fabulos,

imaginat ca o reptilă sauriană cu coadă veninoasă.

asprime, *s.f.* — asprime, duritate, inflexibilitate, neînduplecare; 2 împotrivire, rezistență, dârzenie.

aspru, *adj.* — aspru, dur; 2 neocioplit; 3 înspăimântător, insuportabil, crud; 4 greu, dificil de îndeplinit.

aspuma, *vb.* — a face spume, a se înspuma.

aspumat, *adj.* — înspumat.

astrolav, *s.n.* — astrolab, instrument folosit în astronomie pentru măsurarea poziției astrilor.

astrologhicesc, *adj.* — astrologic, ce ține de astrologie.

astruca, *vb.* — a înmormânta.

astupa, *vb.* — a acoperi; 2 a înfun-da, a închide, a bara o intrare, un drum; **fuga]napoi a astupa** — a tăia retragerea; **a s**[~ — a se astupa, a se acoperi; 2 a tăcea.

asupra, **asupr**[, *prep.* — contra, împotriva; **asupr[a toat[otrava** — împotriva oricărei otrăvi; 2 deasupra, peste; 3 peste, drept în.

mai cu asupr[, *adv.* — mai mult, cu vârf și îndesat.

asupreal[, *s.f.* — necăjire, supărare, nedreptate; 2 constrângere, siluire, forțare; 3 asupra, oprinare; **str`mba asupreal** — constrângere nedreaptă, samavolnicie.

asupri, *vb.* — a asupri, a constrânge, a obliga.

a=e c` t, *adv.* — așa că.

a=edza, *vb.* — a orândui, a organiza; 2 a stabili, a statua; 3 a uni, a căsători, a așeza la căminul său o pereche; **a s[** ~ — a se liniști, a se echilibra, a se cumiți, a nu face greutăți; 2 a se statornici; 3 a conveni; 4 a se pacifica, a se organiza.

a=edzare, *s.f.* — așezare, instalare; 2 potolire, astâmpărare; 3 organizare.

cu a=edzare, *adv.* — statornic.

a=edzat, *adj.* — așezat, stabilit, fixat; 2 potolit, cuminte, astâmpărat.

a=edz[m`nt, **a=edzim`nt**, **~uri**, *s.n.* — constituție în sens biologic; **a=edz[m`ntul firii** — constituție fizică; hotărâre superioară („aședzământul mai-marilor“), orânduială, statuare; 2 prevedere, stipulație, condiție, statornicire (într-o convenție, tratat); 3 convenție, tratat, învoială, legământ; **a=edzim`nt de pace** — convenție, tratat de pace.

a=edz[tor, *adj.* — care rămâne neschimbat, stabil.

a=edz[tur[, *s.f.* — orânduire, rânduială, statornicire; 2 convenție,

a=e-i, *adv.* — tot astfel, tot așa, de asemenea; **a=e-i de tot** — întru totul cu totul, tot astfel; 2 chiar; 3 măcar.

a=ijderea, **a=ijderilea**, *adv.* — de asemenea, tot astfel.

a=ternut, *s.n.* — pat, culcuș.

atheist, **~sti**, *s.m.* — ateu.

atheofovie (*el.*), *s.f.* — lipsă de teamă față de Dumnezeu, atitudine antireligioasă, impietate.

atic, **aticesc**, *adj.* — atic, din Atica.

atici, *vb.* — a vorbi dialectul atic.

atinge, *vb.* — a atinge; 2 a realiza, a-și ajunge scopul, a ajunge.

at`ta c` t, *conj.* — tot astfel, pentru ca, așa încât, astfel încât.

atocma, **a s[** ~, *vb.* — a se potrivi întocmai (cu altceva), a fi pe aceeași măsură, a se adapta perfect (la), a fi la același nivel; 2 a se întocmi.

atocma, *adv.* — întocmai, ase-mănător, de aceeași măsură, potrivit.

de-a tocma, *adv.* — egal, la același nivel; **de-a tocma atocmat** — exact la același nivel.

atocmire, *s.f.* — potrivire.

atom, **~uri**, *s.n.* — atom; 2 individ, persoană (*fig.*).

atomist, **~ti**, *s.m.* — atomist, partizan al atomismului în filozofie.

(a\[], **pe a\[]**, *adv.* — drept, plan. **pre a\[] de-a dreptul**, *adv.* — în linie dreaptă.

a\ina, *vb.* — a ațâna, a se susține puțin, a atârna.

a\ia, *vb.* — a ațâța, a aprinde; 2 a incita, a stimula.

a\itoriu, *s.m.* — ațâțător, incitator, instigator, provocator

au, *conj.* — oare, sau.

audzire, *s.f.* — auz; audzire strâmb ascultătoare — urechi cărorora le place să asculte numai minciuna și strâmbătatea.

audzitoriu, *adj.* — care aude, care ascultă.

austru, *s.m.* — austru, vântul de sud.

avanie (*ngr.*), *s.f.* — asuprire, cruzime, lipsă de omenie.

a avea, **a s[** ~, *vb.* — a se întâmpla; 2 a avea relații, legături (cu cineva).

avocat, *s.m.* — avocat.

azbuche („rândul azbuchelor“), *s.n.* — alfabet.

axiom[, *s.f.* — adevăr evident prin sine, maximă; 2 regulă, lege (de la sine înțeleasă); 3 lege naturală; **axiom[filosofasc[** — adevăr filozofic unanim admis.

B

baier, ~ **e**, *s.n.* — amulet; 2 *la plural* — legătură, toartă (de sfoară).

balaban, *s.m.* — o specie de șoim.

barbara, *s.f.* — numele scolastic al modului prim al figurii întâi a silogismului.

basn[, *s.f.* — poveste, creație imaginară; 2 producție neserioasă; 3 scornire, ticluire; 4 inventare de fapte cu scopul de a calomnia.

bat, *adj.* — beat.

bate, **a s[** ~, *vb.* — a se război; a se zbate; 2 **spre moarte s[b[tea** — se zbătea de moarte.

batele-te, *s.f.* — loc de bătut (cu mlăciul), arie, bătătură, loc bătătorit.

batgiocur[, *s.f.* — umilire, insultă.

batgiocuri, *vb.* — a-și bate joc (de cineva), a-și râde de cineva, a necinști, a înjosi, a arunca pe cineva într-o situație rușinoasă, umilitoare.

b[nat, *s.n.* — supărare, necaz.

b[rb[ie, *s.f.* — vitejie.

b[snui, *vb.* — a povesti, a spune povești; 2 a vorbi lucruri neserioase, a vorbi în dodii.

b[tr`ni, *vb.* — a îmbătrâni, a căpăta experiență.

b[\ul agiutorin\ii — toiagul de sprijin.

b`ntui, *vb.* — a tulbura, a chinui, a nedreptăți, a persecuta.

b`ntuire, *s.f.* — năpăstuire, persecuție, nedreptățire.

b`ntuitoriu, *s.m.* și *adj.* — necăjitor; 2 asupritor; 3 vătămător.

b`rd[ghan, *s.n.* — abdomen, foale, pânțec.

b`rzoiat, *adj.* — ridicat, umflat, întărit („coadă bârzoiată“).

becisnic, *adj.* — mititel, mărunțel, sărman.

beleag, *s.n.* — adunare; 2 loc de adunare (inițial a însemnat loc de

adunare pentru cei chemați la război, tabără militară); **a-i da beteag** — a fixa loc de întâlnire; 3 cuvânt de recunoaștere, parolă.

beli, *vb.* — a jupui; **budzele a-i beli** — a lăsa să se vadă dinții.

beteag, *adj.* — bolnav.

beteji, *vb.* — a răni; 2 a strica, a păgubi; **a s[] ~** — a se răni, a suferi o vătămare.

betejire, *s.f.* — îmbolnăvire; 2 dăunare, stricare, știrbire, vătămare.

becisnicie, *s.f.* — cădere, decădere, scădere, umilire, umilință, viață grea, sărăcie, nenorocire, neputință; 2 trebuință cotidiană, trebuință mărunță; 3 jignire, batjocură; 4 neputință fizică.

bezn[], *s.f.* — întuneric.

biftuire, *s.f.* — saț, ghiftuire, săturare.

bileal[], *s.f.* — albeală, culoare albă; 2 suliman alb.

bine, *s.n.* — desfătare, bucurie; **bine de ob-te** — binele general.

birar, *s.m.* — strângător de biruri.

bi=ug, **biv=ug**, *s.n.* — belșug, bogăție, îndestulare.

bi=ugos, *adj.* — îmbelșugat, îndestulat, bogat.

biv, *s.n.* — îndestulare, saț; 2 belșug, abundență;

de biv, *adv.* — din destul, din plin, din belșug.

blagoutrobnic, **blagoutrobn`i**, (*slav*), *adj.* — milostiv, milos.

bl[st[ma, *vb.* — a blestema, a

afurisi, a cere divinității să arunce răul, pedepse asupra cuiva.

bl[st[mat, *adj.* — asupra căruia a fost aruncat blestemul; 2 reprobabil, incalificabil punct de vedere moral; 3 răufăcător, criminal.

bl[st[m[esc, *adj.* — blestemat, afurisit; 2 imoral, necinstit.

bleand[], **blende**, *s.f.* — scrisoare, depeșă.

blem, *vb.* — să plecăm, să mergem;

blema'i — plecați!

blend[], *s.m.* — o specie de șoim.

bl`nd, *adj.* — liniștit, respectuos.

blojeritură, *s.f.* — trâncăneală, vorbă de clacă; 2 minciună, scoritură.

blojori, *vb.* — a defaima, a bârfi.

bloscori, *vb.* — a vorbi de unul singur, a plănuii cu voce tare.

boala de voie rea — melancolie, indispoziție sufletească; **boal[]hronic[]** — boală cronică; **boal[]mp[r[teasc[]** — gălbenare, icter; **boal[]usc[cioas[]** — boală care usucă, care slăbește, oftica.

bob[etur[], *s.f.* — aiureală, vorbă fără înțeles.

bodz, **boadz[]** (*pl. bodzi, boadze*), *s.m., s.f.* — zeu, zeiță, zeitate.

bogaz, (*turc.*), *s.n.* — strămoare; 2 liman, golf, lac cu deschidere la mare.

boier de sfat — sfetnic, consilier.

boierime de divan — publică, sfat boieresc, fruntea sfaturilor.

bolb[i, vb. — a vorbi fără înțeles; 2 a balmăji.

bolb[itur[, s.f. — exprimare confuză.

bolbor[i, vb. — a bolborosi, a vorbi nedeslușit.

bold, ~uri, s.n. — bold, îndemn, stimul, impuls; 2 țeapă.

boldit, adj. — holbat.

bolditur[, s.f. — înțepătură, împunsătură.

boli, vb. — a suferi, a pătimi, a se chinui.

bort[, s.f. — gaură, orificiu, scobitură, ascunziș.

bostangiu (turc.) s.n. — soldat din garda sultanului având în grijă grădinile seraiului.

bo\, s.n. — bucată, dumicat, bucăciică; 2 mototol; 3 obiect incert, fără energie.

bo\i, vb. — a îngrămădi, a îngheșui; 2 a aduna, prin operație, sângele, pentru a-i da o formă oarecare.

breb, s.m. — castor.

breh[i, vb. — a lătra.

breh[it, ~ură, s.n. — lătrat, hămăit.

breh[u, s.m. — dulău; *adj.* — lătrător.

brehnace, s.f. — o specie de vultur care vânează iepuri.

br`nc[, s.f. — labă.

br`u, s.n. — brâu, șerpar; 2 pânză, zonă; **br`ul ars** — zona ecuatorială.

brudiesc, adj. — copilăresc, nematurizat, crud, fraged.

brudiu, adj. — copilăresc, copilăros; 2 tânăr, necopt, crud, nevârștnic; 3 primitiv; 4 neserios.

bu[r, s.m. — bour, zimbrou.

bu[rat, buorat, adj. — de bour, ca bourul, cu coarne ca de bour; 2 ridicat, ațintit („suliță buărată“).

bu[r] și a s[~, vb. — a se repezi, a se îndrepta spre ceva, a împunge; 2 a ciuli (urechile).

bubu-lie, s.f. — gogoasă, boabă, pilulă.

bucate, s.f. — mâncăruri; 2 hrană, alimente.

buc[vea, s.f. — bucată mare.

buche, s.f. — literă.

buh[bie, s.f. — buhăială, umflare.

buhnet, ~e, s.n. — bufnet, zgomot puternic, pocnet.

buigui, vb. — a năuci, a ului, a buimăci, a zăpăci; 2 a aiura, a spune vorbe fără înțeles; **a s[~** — a se întuneca la minte, a-și pierde luciditatea; 2 a se ului, a-și pierde cumpătul.

buiguire, buiguitur[, s.f. — aiureală, aiurare, vorbire fără șir.

buiguit, adj. — zăpăcit, aiurit.

buiguitor, adj. — în dodii, fan-tezist, fără înțeles.

bulboan[, s.f. — vâltoare.

buluc (turc.), s.n. — grup, ceată; 2 mică unitate militară (companie) la turci.

bun, *adj.* — folositor, util, pe care te poți bizui.

bun[voie], *s.f.* — bunăvoință, ajutor, asistență; 2 stare de bună dispoziție sufletească.

bun[tate], *s.f.* — virtute, calitate morală; bunățile obiceinice — virtuțile morale, bunele moravuri.

bursuc, *s.m.* — viezure.

burzului, **a s[~]**, *vb.* — a se înfuria, a se frământa, a se afecta.

burzuluire, *s.f.* — neorânduială, înghesuială, frământare.

burzulitoriu, *adj.* — răscolitor.

bu-i, *vb.* — a trânti la pământ, a lovi, a bate.

bute, *s.f.* — căpățână (la roata de la căruță).

butios, *adj.* — ca o butie, noduros.

butucul morii — butuc de călău.

C

cabala, *s.f.* — cabală.

cabalist, *s.m.* — cel care se ocupă cu studiul cabalei iudaice.

cabani, *s.f.* — manta domnească pe care sultanul o dădea domnilor la confirmare, odată cu sangiacul, cuca, topuzul, sabia etc.

cacodemon (*el.*), *s.m.* — demon, diavol; 2 gând rău, intenție rea; 3 dușman; **cacodemonul robii** — diavolul robiei.

cacum, *s.m.* — hermină.

caftan (*turc.*), *s.m.* — manta albă, lungă și largă împodobită cu fire

de aur sau de mătase, pe care o purtau domnii și boierii la solemnități.

cahl, *s.f.* — cuptor de topit metalele; 2 cazan cu smoală aprinsă; 3 gură de cuptor, coș pe unde iese fumul la un cuptor; 4 placă de teracotă sau de faianță pentru sobe.

caie, *s.f.* — gaie, o specie de uliu.

cale, *s.f.* — drum; 2 orientare în viață; cale delungată — cale lungă.

calicios, *adj.* — de jos; 2 obraznic.

cam[t], *s.f.* — dobândă.

camilopardal, (*el.*), *s.f.* — animal fabulos, imaginat ca o asociere între cămila și leopard; 2 girafă.

can, **cani**, *adv.* — cam.

candil, *s.f.* — candelă, lampă primitivă alimentată cu untdelemn.

canon, **~oane**, *s.n.* — lege; 2 principiu director, normă, regulă („canoanele loghici“); 3 articol de lege în dreptul bisericesc; 4 sancțiune rituală, pedeapsă de ispășire; **canon de ob-te** — lege, regulă generală.

cap, — **ete**. *s.n.* **~cap**, șef, conducător, domn, monarh; 2 început; 3 principiu, element; 4 punct, prevedere, articol într-o convenție; b) capăt, sfârșit; 2 punct terminus; **a-i da capul** — a muri de moarte violentă.

cap[t], *s.n.* — sfârșit; **cap[tul co-roavei]** — sfârșitul cuvântului, articolul (hotărât).

capitul, ~**uri**, *s.n.* — articol, punct, prevedere, stipulație, într-o convenție.

capichehaie (*turc.*) — capuche-haie, reprezentant sau agent al domnilor români pe lângă Poarta Otomană.

capite, *s.f.* — templu.

care=i, *pr.* — fiecare.

(carile) tot carile, *pr.* — oricine, oricare.

car` t[, *s.f.* — trăsură ușoară, caleașcă.

carte, *s.f.* — scrisoare, depeșă, document scris.

carvuncul, *s.n.* — piatră prețioasă.

cas[, *s.f.* — casă; 2 familie, neam.

catalog, *s.n.* — catalog, repertoriu, condică de însemnări.

cataract[, *s.f.* — prag de apă, cădere de apă, cataractă, cascadă.

catarg[(*turc.*) — șantier naval, închisoare portuară, loc de muncă forțată.

catastih, ~**uri**, *s.n.* — catastif, condică de însemnări.

categoria, *s.f.* — formele cele mai generale ale existenței, noțiunile sau termenii cei mai generali; 2 termenii cei mai generali cu care operează o știință; 3 categoriile logicii („categoriile loghicăi”) și ontologiei aristotelice.

catholichi (ci), *adj.* — universal, general.

caznie, *s.n.* — omilie, predică, cuvântare cu caracter moralizator

pe baza textelor religioase; 2 poveste cu tâlc.

c[dea, *vb.* — a se întâmpla; 2 a sosi fără veste; **a s[** ~ — a se cuveni, a fi de dorit, a fi normal, a trebui.

c[dere, *s.f.* — întâmplare, hazard, eveniment; 2 cădere, trecere bruscă într-o situație inferioară, decădere morală; 3 caz (în gramatică); **c[dere chem[toare** — cazul vocativ; **c[dere la gramatic[** — caz gramatical.

c[dzut, *adj.* — căzut; 2 cuvenit, legal, natural.

c[ial[, *s.f.* — căință, remușcare.

c[ielnic, *adj.* — care se căinează, care deplânge nenorocirea cuiva, deplângător.

c[l[ftui, *vb.* — a astupa cu calafat (câlți amestecați cu catran) găurile și crăpăturile dintre bârnele unei corabii și a le unge cu păcură sau smoală spre a nu lăsa să mai pătrundă apa.

c[l[tori (ceva), *vb.* — a parcurge, a străbate.

c[lca, *vb.* — a călca, a pași; 2 a vizita; 3 a necinsti, a nesocoti.

c[lcan (*turc.*), *s.n.* — întăritură, zid de apărare.

(c[lcare) Inceat[calcare — mers tiptil.

c[lc[tur[, *s.f.* — călcare; 2 nesocotire.

c[lld[r[resc, *adj.* — de căldărar, de spoitor de căldări, țigănesc; 2 vulgar, grosolan, primitiv.

- c[mar]**, *s.f.* — odaie; 2 cameră, încăpere pentru provizii.
- c[mili, a s]** ~, *vb.* — a se transforma în câmilă.
- c[p]t`i**, *s.n.* — loc sau obiect de pus capul pentru dormit.
- c[pit]an**, *s.m.* — comandantul unui detașament mai mare de oștire în epoca medievală.
- c[ptu]=i**, *vb.* — a căptuși, a acoperi pe dedesubt, a înveli; 2 a ascunde, a face nevăzut.
- c[ptu]=it**, *adj.* — acoperit pe dedesubt, învelit; 2 ascuns, mincinos, nesincer; **c[ptu]=ite cuvinte, voroave c[ptu]=ite** — vorbe ascunse, mincinoase, cuvinte care ascund adevărul.
- c[pu]=**, *s.f.* — parazit din clasa arahnidelor, care suge sângele oilor.
- c[t]lige**, *s.f. pl.* — anexe de lemn pentru înălțarea picioarelor, picioare lungi („cătălige picioarele“).
- c[tr]**, *prep.* — pentru, față de („iubirea carea cătră adevărînță țiuu“), lângă, pe lângă, alături („cătră acestea, a triia și altă pricină a să adaoge“), despre („cătră acestea foarte bine... m-am adevărit“).
- c[uta]**, *vb.* — a privi, a se uita; 2 a cerceta, a studia, a rezolva; ~ (cui-va) — a sili, a determina; **a=i** ~ *vb.* — a se sili („dintr-adunările voastre... își caută a lipsi“).
- c[utare]**, *s.f.* — interes pentru cine-va, milă, bunăvoință, ajutorare; 2 încercare; 3 privire; **c[utarea voii]** — facere pe plac; adulare, lingușeală.
- c`ndai**, *adv.* — cândva, vreodată; 2 cumva; **nu c`ndai**, *adv.* — nu cumva.
- c`ndailea**, *adv.* — cumva, poate, doară.
- c`nd de c`nd**, *adv.* — repede, într-o clipită.
- c`nesc, c`inesc**, *adj.* — câinesc, de câine; 2 lingușitor, care simulează prietenia; 3 dușmănos, ascuns, cu intenții dușmănoase; 4 cinic (*v. filosofia c`nesc*).
- c`ntare**, *s.f.* — bucată muzicală, motiv muzical; cântare frumos tocmită — melodie.
- c`ntec tocmit** — cântec alcătuit după reguli, după canoane.
- c`rc**, *s.f.* — spate, spinare.
- c`rcel, ~ie**, *s.n.* — căpușă.
- c`rjob**, *adj.* — strâmb, încovoiat; 2 nedrept, inechitabil.
- c`rlig**, *s.n.* — cârlig, cață; 2 cârjă.
- c`rni**, *vb.* — a îndrăzni să vorbească, a îndrăzni să ia atitudine potrivnică.
- c`stan**, *s.m.* — castan.
- c`t**, *conj.* — încât, astfel încât, așa încât, așa că; atâta cât: astfel încât, așa încât; **c`t pre** — ca pe; **f[r] c`t** — decât, afara de.
- c`t[va]**, *adj.* — mărișor („avea cătăva herghelie de iepce“).

c` t de cii, *conj.* — așa încât, astfel că.

c` tin, *s.f.* — cantitate, categorie a logicii și a ontologiei aristotelice.

ceas, *s.n.* — oră, vreme.

ceat, *s.f.* — mică unitate militară, buluc.

ceau= (*turc.*), *s.m.* — mic comandant de oaste la curtea domnească, de obicei comandant de vânători; 2 agent al puterii executive.

cehni, *vb.* — a lătra.

cehniț, ~**uri**, *s.n.* — chefnit, lătrat de câine de vânătoare.

ceina, *s.f.* — esența, **quidditatea** (**quidditas**), categoria substanței în logica aristotelică (de la lat. **quid** = ce); uneori înseamnă și calitatea substanței.

cerbice, *s.f.* — ceafă, grumaz.

cerca, *vb.* — a încerca, a cerceta, a pipăi; a tatonă; 2 a pune la probă; 3 a căuta, a analiza.

cerc[tor, *s.m.* — cercetător.

cerceta, *vb.* — a cerceta; 2 a vizita.

cercetare, *s.f.* — studiu, luare în discuție.

cerdac (*turc.*), *s.n.* — mic pridvor, deschis sau cu geamlâc, situat de obicei la etaj, sau deasupra beciului, la vechile case țărănești; 2 balcon, cerdac de tip turcesc, ieșit în afară deasupra străzii; 3 foișor, chioșc.

ceresc, *adj.* — ceresc, spiritual, divin.

cere=tii, *s.m. pl.* — exponenții lumii divine, Dumnezeu și slujitorii săi, îngerii și sfinții (în concepția creștină); **supt numele cere=tilor** — (subînțeleș) jurând pe numele lui Dumnezeu și al sfinților.

cerni, a **s** [~ — a îmbrăca haina de doliu, a se îmbrăca în negru.

cerniț, *adj.* — funerar, de doliu, trist, de înmormântare; **cernite c` ntece** — bocete.

cer=i, *vb.* — a cere, a ruga.

cescu, *s.n.* — (diminutiv de la ceas), moment, clipă, puțin timp.

ceva=i, *adv.* — foarte puțin, cât de puțin, cât negru sub unghie; **ne-mic** [**ceva=i** — câtuși de puțin.

cezluit, *adj.* — legat, strâns, înfășurat bine.

cfartana (*lat.*), *s.f.* — frigurile cvartane.

cfidditas (**quidditas**), *s.f.* — **quidditatea**, esența fenomenelor, substanța, categorie a logicii și a ontologiei aristotelice („ceința, singură ființa lucrului, ceia ce ieste“).

chelariu, *s.m.* — slujitor al pivnițelor și cămărilor domnești.

chentru, *s.n.* — centru, punct central; 2 țintă, obiectiv.

chiar, *adj.* — clar, limpede, lămurit, simplu, ușor de înțeles; 2 curat; **puterea sufletului chiar** [— puterea limpede a sufletului.

chibzui, a s [~ — a reflecta, a plănui, a gândi; 2 a socoti, a considera.

chichi[, *s.f.* — lădiță.

chiedz, ~i, s.m. — piază (rea sau bună), augur, prevestire: **chedzi r[i** — piază rea, rău augur

chiema, a s [~, *vb.* — a se numi.

chip, s.n. — față, înfățișare, aspect; **floare în chip** — culoare la față; 2 înfățișare, trăsătură distinctivă, specific, conformație exterioară; 3 persoană; **chipuri vrednice de credin**[\ — persoane demne de încredere; 4 persoană, cineva; **c[tr[alt chip** — față de altcineva; 5 înfățișare, aspect, formă; 6 imagine (mintală sau grafică), reprezentare (artistică), idol, desen; 7 reprezentare, apariție, personaj oniric; 8 specie (în sensul predicabilului porfirian **species**); 9 lucru, existență, fenomen, om (în înțelesul ontologiei aristotelice); 10 ființă, viețuitoare; 11 noțiune, reprezentare, imagine, idee, cuvânt, 12 individualul, particularul (categorie filozofică); 13 figură de mișcare (în pantomimă); 14 model, tip (literar); 15 chip, fel (**tot chipul de flori** — tot felul de flori), mod, procedeu, soluție; 16 formulă uzitată; **chipuri de credin**[\ — formule de rigoare, în încheierea unei convenții; **chip poeticesc** — procedeu poetic, figură literară; 17

specie literară; **chipul fietecui lucru** — noțiune, reprezentare abstractă, corespondentul noțional al lucrurilor; **chipul obrazului** — înfățișarea feței; **chipul neamurilor** — prototipul, arhetipul fenomenelor; **chipuri cucerite** — procedee făcătoare, temenele, figuri de salut, ploconeli; **chipuri filosofice=ti** — procedee, metode, modalități filozofice; **chipurile de pasiri =i dobitoace în ceriu** — constelațiile; **cele din ceput chipuri** — prototipurile, arhetipurile; **chipul leacurilor** — felul leacurilor.

cu chipul carile, loc. adv. — așa cum.

chit, ~i, s.m. — balenă.

chiteal[, ~**ele, s.f.** — gând, intenție; 2 socoteală, raționament, gândire, judecată; 3 idee, plan, proiect, preocupare; **chitele între sine** — planuri ascunse.

chiti, vb. — a socoti, a judeca, a calcula, a plănui.

chititoriu, s.m. și adj. — socotitor, calculator, judecător (al unei situații).

chivernisal[, *s.f.* — orânduială, administrare; 2 cârmuire, conducere; 3 gândire, chibzuință, reflectare; 4 îndestulare, bunăstare; **chivernisala de ob=te** — bunăstarea generală.

chivernisi, vb. — a aranja, a

administra, a gospodari; 2 a conduce, a orându-i; 3 a îndruma.

chivot, *s.n.* — arcă, corabie.

chiz[=, *s.m.* — chezaș, girant, garant, care își ia răspunderea pentru cineva.

chizmire, *s.f.* — alcătuire, întocmire.

ciacal, *s.m.* — șacal.

cii, *adv.* — aici, ici.

cin[, (*pl.* **cin**[i]), *s.f.* — cină, masă de seară.

cine=i, *pr.* — cine; 2 fiecare.

ciniie, *s.f.* — unealtă, instrument, aparat, armă.

cinste, *s.f.* — cinste, respect; 2 generație, cult; 3 rang social, treaptă socială înaltă, dregătorie; 4 înălțare în rang; 5 domnie, stăpânire; 6 prestigiu, onoare; **In cinste a s** [**avea** — a se bucura de stimă, de prestigiu; 7 ospăț dat în cinstea cuiva; 8 onestitate, corectitudine morală; **cu-no-tin**\a **cinstii** — știința onestității, învățătura morală; **cinste cu stidire** — evlavie; **cinste politiceasc** — respect din politețe, respect nesincer; **cinstea epi-tropi** — cinstea de a fi domn, rangul domniei; **cinstea numelui** — demnitate personală, prestigiu; 2 onoare, faimă, glorie; 3 prestigiul persoanei; **de cinste**, *adj.* — de preț, superior, demn de cinste; **cinste=**, *adj.* — cinstit,

drept, corect, curat; 2 politicos, respectuos; **cinste=** [**plec** [**ciune** — politețe exagerată, plecăciune respectuoasă; 3 prestigios, remarcabil; *adv.* — rezonabil, cu cuviință, cinstit, drept, fără viclenie.

cinsti, *vb.* — a cinsti, a respecta, a onora, a băga în seamă, a lua în considerație.

cintî[, *s.f.* — cinteză.

ciocoime, *s.f.* — slugile boierești, categorie socială aflată în serviciul boierimii, folosită pentru strângerea birurilor și pentru apărarea avutului și persoanei stăpânilor.

ciocotniie, *s.f.* — ciocoime; 2 mentalitate de ciocoi; 3 flecăreală, bârfă, lingușire, uneltire.

cira (ciraoa), *s.f.* — specie de rășinoasă mediteraneană.

ciriteie, *s.f.* — desiș, tufiș, mulțime de copaci tineri.

citeal[, *s.f.* — citire, citit.

ciuciuli, *vb.* — a ciuguli (penele).

ciudad, *adj.* — bizar, straniu, neobișnuit.

ciud[, *s.f.* — minune, lucru straniu, ireal, fabulos, ciudățenie, lucru neobișnuit; **ciuda lumii** — minunea lumii, urâtul, monstrul.

ciudes[, *s.f.* — mirare, uimire, nedumerire; 2 minune, lucru neobișnuit, straniu; lucru de ciudesă — lucru de mirare, neobișnuit.

ciudi, a s[~ — a se mira.

ciulinos, *adj.* — spinos, ghimpos, cu ciulini.

ciumilitur [*s.f.* — ghicitoare,

ciung, ~uri, *s.n.* — trunchi de copac fără ramuri și frunze; („ciun-guri de copaci pârjoliți“).

ciunî, a **s** [*~ vb.* — a se ciunti, a se ciungi, a-și reteza mâinile; 2 *fig.* — a nu reacționa, a nu se împotrivi, a sta cu mâinile în sân în fața unei întâmplări.

ciut, *adj.* — fără vârf, bont; 2 fără coarne, fără urechi; **ciute urechile** — cu resturi de urechi.

ciut [*s.f.* — capră; 2 căprioară.

ciutur [*s.f.* — vas de lemn pentru scos apa din puț.

cl[nc[i, *vb.* — a cloncăni, a cârâi (o cioară).

cl[ti, *vb.* — a mișca, a mișca din loc, a deplasa; 2 a agita, a zbate; **a s** [*~* — a se mișca, a-și schimba locul, poziția; 2 a merge, a se deplasa; 3 a se tulbura, a se cutremura, („nu puțin fură clățiți de împotrivă cuvinte ca acestea“); 4 a se emoționa, a se înduioșa („de multă mișelătatea lui clătindu-mă“); 5 a se tulbura, a se agita; **a=i** ~ — a-și porni, a-și da drumul („râsul își clătiră“).

cl[tire, *s.f.* — mișcare, schimbare, evoluție (în ontologie); 2 afectare, stare emotivă, zbcucium („clătirea duhului“); 3 mișcare, deplasare; 4 mișcare violentă, convulsionare; 5 mișcare univer-

sală; 6 schimbare; **cl[tire a face** — a merge, a evolua; **hiri=[cl[-tire** — mișcare proprie; 2 mișcare naturală; **iute cl[tire** — vioiciune; 2 mișcare rapidă, rapiditate.

cl[titele, *s.f. pl.* — fenomenele considerate în mișcare, în schimbare.

cl[titele fire=ti — cele mișcate pe cale naturală, fenomenele.

cl[titoriu, *adj.* — mișcător, instabil.

cl[titoriu, *s.m.* — cauză impulsionatoare; 2 cel care mișcă, care impulsionează; **cl[titorul firii** — motorul divin, divinitatea; neclătitudinea clătitoriu — cauză primă, motorul divin, Dumnezeu (ontologie); **dinafar[cl[titoarele** — cauzele externe, impulsunile exterioare.

clevet[, **clevetuire**, *s.f.* — ponegrire, intrigă, bârfă, calomnie; 2 oprobriu, condamnare morală; **cleveta limbilor** — gura lumii, oprobriul public.

clevetnic, *s.m.* — intrigant, calomniator, bârfitor,

clinciuros, *adj.* — clenciuros, cu clenci, cu urme de ramuri, cu noduri,

clipal [*s.f.* — clipă, moment.

clironomie (*el.*), *s.f.* — moștenire.

clon, *s.n.* — cioc, plisc.

coaj [*s.f.* — crustă.

coh[ietur [*s.f.* — curbura, cotire, cotitură, strâm-

- bătură, sinuozitate; 2 răsucire; 3 ocoliş, înconjur.
- coh`iat, coh`ios**, *adj.* — încovoiat, curb, strâmb („cohâioase rădăcini“).
- colac**, *s.m.* — colac; 2 plească, bacşiş, noroc.
- colachie**, *s.m.* — laudă nesinceră, linguşală.
- col[ci, a s[** ~, *vb.* — a se încolăci.
- colun**, *s.m.* — măgar sălbatic.
- comedie**, *s.f.* — producție păpuşărească, reprezentații de saltimbanci cu caracter comic (în genere, producții pantomimice, în vremea lui Cantemir).
- comitis** (*el.*), *s.f.* — cometă.
- comos**, *adj.* — pletos.
- condei ~eie**, *s.n.* — condei, instrument de scris; 2 punct, prevedere, articol într-o convenție.
- condi`ie**, *s.f.* — prevedere, stipulație (într-o convenție scrisă).
- cone**, *s.n.* — sfârşit.
- contenire**, *s.f.* — linişte, îngăduință, bunăvoință; 2 întrerupere, încetare, abținere de la orice acțiuni agresive.
- contini**, *vb.* — a conteni, a înceta; 2 a limita.
- coperi**, *vb.* — a acoperi, a ascunde, a muşamaliza.
- coprindere**, *s.f.* — cuprins, conținut („alte scrisori, a cărora coprindere“...).
- copt**, *adj.* — matur; 2 înțelept.
- coracos** (*el.*), *s.m.* — corb.
- coracopardal, coracopardalis** (*el.*), *s.m.* — ființă imaginară creată de Cantemir prin asocierea dintre corb și leopard.
- cor[bierie**, *s.f.* — navigație, comerț pe apă.
- coresponden`ie**, *s.f.* — corespondență, schimb de scrisori.
- cornat**, *adj.* — cornut, cu coarne.
- cornul sl[vii** — cornul gloriei, al urcuşului social (sinonim cu **cornul cel de putere**).
- corom`sl[**, *s.f.* — cobiliță.
- coron[**, *s.f.* — coroană, cunună; 2 încununare; 3 esența unui act (tratat, convenție etc.); 4 culme, vârf, punct principal.
- cor`ii**, *vb.* — a roade, a roade alimente tari, a ronțăi.
- corui**, *s.m.* — uliu păsărar.
- cos[toriu**, *s.m.* — meseriaş pentru care cusutul este o operație de bază: croitor, brodeuză etc.
- cosi**, *s.f.* — păr de femeie împletit în cozi.
- costi=**, *adj.* și *adv.* — costiş, de-a coasta, aplectat, oblic, înclinat.
- costr[u=**, *s.m.* — costrăş, biban.
- co=**, *s.n.* — coş; 2 cavitate (pectorală sau abdominală).
- co=codan**, *s.m.* — o specie de maimuță cu coada lungă.
- cot**, *s.m.* — unitate tradițională de măsură în lungime de cca 0,637 m. (în Moldova), măsurând dis-

tanța între cot și vârful degetului mijlociu de la mână.

coteiu, *s.m.* — câine de casă.

cotlon, *s.n.* — firidă, nișă la o sobă.

covat, *s.f.* — căpistere; 2 albie.

cov[it, *adj.* — încovoiat, curbat.

cav`r=i, *vb.* — a depași, a învinge, a avea superioritatea; 2 a trece peste; **a s[** ~ — a se acoperi, a se umple (cu lichid).

crainic, *s.m.* — vestitor, transmțător de dispoziții domnești, mesager; 2 cel ce strigă în public poruncile sau veștile de la domnie.

cr[inici, *vb.* — a vesti, a anunța, a îndeplini funcția de mesager

cr[nc[it, *s.n.* — croncănit.

cr[ng[i, *vb.* — a croncăni.

crede, **a s[** ~, *vb.* — a se încrede, a conta, a avea încredere, a se lăsa atras; 2 a se considera; **a=i** ~ — a-și încredința.

credincios, *adj.* — fidel, cinstit, loial; 2 devotat; 3 de încredere, care nu încalcă dreptatea.

credint, *s.f.* — credință, devotament, loialitate; **cu credin**, *adj.* — cinstit, loial; 2 cu încredere, cu sentimentul unei depline securități; **de credin**, *adj.* — de încredere; **cele credzute** — cele încredințate.

de credzut, *adj.* — de credință, credincios.

(crieri) lipsa crierilor — lipsă de inteligență, de înțelepciune, act necugetat.

(criv[\) despre criv[— de la nord.

cr`cneal, *s.f.* — crâcnire, opoziție verbală.

(cruci=) de-a cruci=ul, *adv.* — perpendicular; 2 drept înainte.

crunt, *adj.* — sângeros, însângerat, roșu; 2 chinuitor.

cru\[toriu, *adj.* — cruțător, izbăvitor.

cuc, *s.f.* — căciulă înaltă, împodobită cu pene de struț, pe care domnii o primeau de la sultan cu ocazia investiurii.

cucernic, *adj.* — umil, plecat, plin de respect; 2 evlavios.

cuciri, **a s[** ~ *vb.* — a-și face semne de politețe, a se ploconi.

cuciritur, *s.f.* — închinăciune, plecăciune de politețe, temenea; **cuciritur[lingu=it**, **cuciritur[politiceasc** — politețe prefăcută, lingușeală de conveniență, salut slugarnic și nesincer.

cucon, *s.m.* — copil, progenitură.

cucunoz, *s.m.* — cuc.

cump[na ceriului — zenit; 2 dreptatea divină; **cump[n[de moarte** — primejdie de moarte; **cump[-na drept\ii** — dreptatea, justiția divină, justiția imanentă (socotită incoruptibilă și neiertătoare).

cump[n, *s.f.* — balanță; 2 egalitate; 3 echilibru; 4 incertitudine; 5 primejdie de moarte; cumpăna morții — amenințarea morții.

cump[ni, a s[~, *vb.* — a se cumpăni, a gândi, a socoti, a sta la îndoială; 2 a cântări.

cump[nitor, *adj.* — care gândește, care judecă mult.

cumpeni, a s[~ a-și ține echilibrul (în mers).

cum s[cade, *expr. vb.* — cum se cuvine; 2 corect.

cunoa=te, *vb.* — a cunoaște, a ști; 2 a înțelege, a pătrunde cu mintea; 3 a recunoaște, a-și da seama; **a s[~** — a-și da seama despre sine.

cunosc[toriu, *s.m.* — om cu știință, instruit, filozof.

cuno=tin\[, *s.f.* — cunoaștere, știință; 2 cunoștință (în sensul relațiilor interumane).

cuno=tin[înainte, mai denainte **cuno=tin**\[— previziune, 2 cunoașterea anterioară (de tip aristotelic).

cuprinde, *vb.* — a încăpea, a ajunge.

cuprindere, *s.f.* — apucare, dobândire; 2 privire de ansamblu, sinteză; **cuprinderea min**\ii — generalizare, teoretizare.

cura, *vb.* — a curge.

curat, *adj.* — corect, cinstit; **curat**[inim[— gânduri sincere; 2 nepătat, nemurdărit; 3 pur, cu grad mare de puritate (fiind vorba de metale); 4 **clar**, **simplu**, *adv.* — clar, precis; 2 pe șleau; 3 neîndoelnic.

cur[tor, *adj.* — curgător.

cur\i, a s[~, *vb.* — a scăpa de ceva, a se lepăda de cineva; 2 a se limpezi.

cur\eniie, **cur**\iie, *s.f.* — puritate, sinceritate, cinste, corectitudine; **cur**\iia inimii — sinceritate sufletească, corectitudine.

curechiu, *s.f.* — varză.

curgere, *s.f.* — curs, evoluție, proces.

cur`nd, -[, *adj.* — care se apropie, sosește repede; în curândă vreme — în scurt timp, în curând; **de cur`nd**, *adj.* — nou, proaspăt; **cur`nd**, *adv.* — repede, degrabă; **cum mai cur`nd**, **c`t de cur`nd** — cât mai curând, cât mai repede.

curma, *vb.* — a tăia, a reteza; 2 a pune capăt.

curmare, *s.f.* — refuz, ruptură, desolidarizare; răspunsul curmării: răspunsul de refuz, refuzul.

curm[, *s.f.* — lamă, ascuțiș, tăiș.

(curmedzi=) **In curmedzi=**, *adv.* — drept peste mijloc, de-a latul, transversal.

curmeiu, ~ **eie**, *s.n.* — legătură din scoartă tânără de copac.

curs, ~**uri**, *s.n.* — curs, parcurs („cursul istoriei“), scurgere („cursul vremii“), drum („cursul stelelor“), mișcare; **cursul perioadelor** — mersul ciclic, evoluția ciclică.

curs[, *s.f.* — unealtă de capturat animale.

curtean, *s.m.* — oștean care, în

schimbul împrumutării, era obligat să-și aducă serviciile în cadrul curții domnești, de a participa la război.

cuscrie, *s.f.* — încuscrire, înrudire.

custoriu, *s.m.* — cositor.

cute, *s.f.* — piatră de ascuțit, gresie.

cutreierare, *s.f.* — străbateră, parcurgere, colindare.

cutremura, *vb.* — a mișca puternic, a scutura.

cuv[it. *adj.* — șerpuitor; 2 curbat.

cuvios. *adj.* — respectuos, cuviincios, binecrescut, civilizată; 2 evlavios; 3 agreabil, atrăgător, fermecător; 4 ordonat, estetic.

cuv`nt, *s.n.* — cuvânt, vorbă; 2 cuvântare, discurs; 3 proverb, maximă, expresie, zicală; 4 vers; 5 idee exprimată în cuvinte; **cuv`nt alta t`lcuind** — răspuns la chestionar, termen explicativ, care descifrează un sens; **cuv`nt apofasticos** — vorbă categorică, ordin rezolut; **cuv`nt f[r[socoteal[** — vorbă negândită, nejuducată; **cuv`nt prost** — zicală, proverb; **cuv`nt strein** — vorbă neînțeleasă; **datul cuv`nt** — făgăduială solemnă, promisiune, angajament, cuvânt de onoare; 6 jurământ, legământ cu jurământ; **a=i da cuv`nt** — a se angaja prin jurământ, a conveni în mod solemn, a se lega prin cuvânt; **la cuv`ntul dat a sta** — a

se ține de cuvânt, a nu-și călca un angajament luat; **la cuvinte a vini** — a ajunge la ceartă.

D

da, **a s[~, vb.** — a se da, a se dăru; 2 a se lipi, a se alătura de cineva; **a s[d[cu totul (spre ceva)** — a se ambala (într-o acțiune), a se concentra în mod exclusiv într-o anumită acțiune.

dajdie, *s.f.* — bir, tribut.

dar, *s.n.* — dar, înzestrare, calitate; 2 specific, trăsătură proprie; **ln dar**, *adj.* — degeaba, fără plată (**ln dar cumpar[toriu** — care ia pe degeaba, fără plată).

dare, *s. f* — obligație, sumă fixă de dat; 2 dăruire, 3 satisfacție (materială).

darn, **ln ~, adv.** — în zadar; **ln darn a ar[ta (ceva)** — a nescoti, a nu avea în vedere.

dascal (el.), *s.m.* — profesor, învățător, educator; 2 îndrumător, călăuză.

datoria binelui — datoria de a face binele; 2 recunoștință pentru binele făcut; **datoria firii** — moartea.

datorii, *s.f.* — datorie; 2 recunoștință.

d[log, *s.m.* — dârlogi, hățuri.

d[r[ban, *s.m.* — soldat pedestru, de regulă mercenar, făcând parte din armata domnească.

d [**ruit**, *adj.* — înzestrat, talentat.

d [**sc** [**lie**, *s.f.* — învățătură; 2 profesorat.

d ` **rjiie**, *s.f.* — dârzenie, semeție, încăpățănare, ambiție, nesupunere, curaj, cutezanță, 2 furie.

d ` **rmoia**, *vb.* — a cerne, a alege ce este bun; 2 a examina lucrurile și faptele cu mare atenție, a dezabate din toate punctele de vedere o chestiune.

d ` **rmoi**, ~**oaie**, *s.n.* — ciur, cu găuri mari.

d ` **rz**, *adj.* — semet, trufaș.

(**de-adins**) **mai cu de-adins**, *adv.* — mai ales, mai cu seamă; **cu tot de-a-dinsul** — cu tot interesul, foarte preocupat.

de ciia, **de ciie**, *adv.* — de aici; 2 apoi, după aceea; cât de cii — pe dată, imediat.

def [**imare**, *s.f.* — defăimare, lovire în prestigiul cuiva; 2 certare, reproș, desconsiderare.

(**degrab** []) **cum mai degrab** [, *adv.* — cât de repede.

dejgheoca, *vb.* — a curăța de coajă, a desface; 2 a povesti amănunțit.

delungare, *s.f.* — întârziere, amânare, trenare; **delungarea vremii** — întârziere, amânare;

delungat, *adj.* — prelungit (în timp).

de m`na, *vb.* — a susține, a ajuta, a ocroti.

demon (*el.*), *s.m.* — duh rău (nu este vorba de daimonul socratic),

drac (în înțeles creștin de forță supranaturală malefică ce pune la încercare conștiința morală, umană).

deodat [, *adv.* — imediat, numai-decât; **tot deodat** [— brusc, pe neașteptate.

deos [**bi**, *adv.* — deosebit, aparte; ~ **de**: în afară de.

deos [**birea**, **deos** [**birea loghi-ceasc** [— diferența (differentia), unul din predicabilele logicii aristotelice (una dintre cele cinci numiri ale lui Porfirios).

deos [**bit**, *adj.* — diferit, cu caracter proprii.

deplin, *adj.* — complet, perfect, de bună calitate; 2 temeinic, cu autoritate; *adv.* — deplin, integral, cu totul, din destul; 2 profund, temeinic.

de pre, *prep.* — de pe; 2 după.

de pregiur, *prep.* — din jur.

deprindere, *s.f.* — deprindere, obișnuință; 2 aplicație, îndemânare căpătată.

des [**v`r`it**, *adj.* și *adv.* — complet.

deschide, *vb.* — a desface, a desfășura (pânzele de corabie).

desc`lcitur [, *s.f.* — luminare, elucidare, rezolvare.

desc`nta, *vb.* — a descânta; 2 a convinge.

descoperire, *s.f.* — dezvăluire, arătare.

desf [**ta**, a **s** [~ *vb.* — a-și petrece timpul în plăceri, în petreceri.

desf[tare, s.f. — plăcere, viață ușoară, plină de petrecere, bucurii.

desf[fat, adj. — plăcut, agreabil.

desficiori, vb. — a lăsa fără pui.

desfr[tat, adj. — nelegat, fără nici o legătură.

desfr[vi, a s[~, vb. — a se despărți, a nu mai avea legături.

desfr`nat, adj. — desfrânat; 2 fără oprire, fără limită, care face sau zice multe, exagerat; 3 lipsit de control, lipsit de măsură, fără sfârșit; 4 fără frâu (despre cal).

desp[rin`i, vb. — a lăsa fără părinți.

despic[toriu, s.m. — tăietor, sfâșietor; 2 anatomist, chirurg.

despoia, vb. — a jupui de piele.

despre, prep. — față de, cu privire la, privind.

desv[sca, vb. — a desfășa; 2 a dezbrăca.

de=ert, adj. — gol, nenorocit, flămând; 2 vid, gol; 3 fără valoare; **stomah de=ert** — stomac gol, flămând; **in de=ert, adv.** — în gol; 2 în zadar, fără nici un folos, în van, fără efect.

de=erta, vb. — a goli, a vărsa.

de=teptat, adj. — treaz, cu ochii-n patru, deștept, care veghează; 2 trezit.

detuna, vb. — a trăsnii.

devecu=i (araba saracenă) — cămilă-pasăre.

dezgr[i, vb. — a întoarce înapoi cuvântul; a opri emisia de cuvinte.

dezlegare, s.f. — învoire, îngăduire; 2 dezlegare, soluție, rezolvarea (unei probleme).

dez[m]at, adj. — desfrânat.

dezmierdare, s.f. — mângâiere; 2 petrecere, veselie, satisfacții senzoriale.

deznedejduire, s.f. — disperare, situație limită, spectrul morții.

dezs[m]na, a s[~, vb. — a nu se asemana, a ieși de bunăvoie dintr-o categorie, a se dezice de cineva.

dezv[li, vb. — a descoperi, a face cunoscut, a da în vileag.

dezv[lire, s.f. — descoperire; 2 clarificare, descifrare.

diafora (el.), s.f. — deosebire.

dialect, s.n. — limbă, vorbire, grai.

dialectic, s.m. — logician formalist, filozof scolastic, sofist; 2 stăpânitor al artei de a discuta.

dialecticesc, adj. — dialectic, formal, logic.

dialog, ~uri, s.n. — dialog, convorbire.

diathesis, diathesin (el.), s.f. — dispoziție, rânduială, ordinea naturii („rânduiala firii“).

diavolul s[r]ciii — duhul rău al sărăciei, al mizeriei materiale.

diavoliie, s.f. — răutate, viclenie, monstruoșitate, faptă foarte urâtă, mârșăvie, ticăloșie.

dic[i, vb. — a zice, a îndruga vrute și nevrute.

didascal (el.), *s.m.* — dascăl, profesor, preceptor.

dihanie, *s.f.* — animal, sălbăticiune; 2 ființă, viețuitoare; 3 reprezentare animalieră (în artă).

dih[niesc], *adj.* — animal, ce ține de latura biologică.

dihoniie, *s.f.* — neînțelegere, ceartă, dezbinare.

diiet[, *s.f.* — dietă, regim alimentar.

dimocrație, *s.f.* — democrație; 2 anarhie; 3 republică; 4 sfat boieresc, sfatul țării; 5 adunarea populară pentru alegerea domnului.

dimpotriv[, *adj.* — potrivnic, contrar; **prepusuri dimpotriv** — bănuiele negativiste, incriminatorii; *adv.* — în față, dinaintea, din sens contrar; **cele dimpotriv** — cele potrivnice, contrariile.

din[oarea], *adv.* — adineauri.

dind[r]pt, *adv.* — dinapoi, din urmă.

(dint`i) a=esi dint`i, *adv.* — chiar și la început.

discolie (el.), *s.f.* — dificultate.

disidemonesc, *adj.* — superstițios, de natura superstiției; **inv[ur]tur[disidemoneasc]** — știință superstițioasă.

disidemonie (el.), *s.f.* — superstiție.

disthie (δυστυχία) (el.), *s.f.* — nefericire,

disthie (δυστοχεύω) (el.), *s.f.* — natură dublă.

div, ~ **uri**, *s.n.* — chip, fel; **ln divuri**, **ln chipuri** — în fel și chip.

div[, *s.f.* — mirare, uimire; 2 lucru neobișnuit, minune.

dob[, *s.f.* — tobă.

dobitoc, *s.n.* — animal; **dobitoc s[lbatec]** — animal de pădure, sălbăticiune; 2 boier moldovean; **dobitoc supus** — animal domestic; 2 țaran iobag moldovean; **dobitoc ceresc** — constelație cu nume de animal.

dobitocesc, *adj.* — de animal, animalic.

dobitocit, *adj.* — transformat în animal.

dob`nd[, *s.f.* — câștig, folos; 2 pradă.

dob`ndi, *vb.* — a dobândi, a căpăta.

dodei, *vb.* — a tulbura, a supăra.

dodeial[, *s.f.* — tulburare, supărare.

domesnic, *adj.* — domestic, de casă.

domiri, a **s** ~, *vb.* — a-și da seama, a-i fi clar, a se lămuri.

domirit, *adj.* — lămurit, clarificat.

domn, *s.m.* — stăpân; 2 boier, nobil; șef, conducător, căpetenie; **domnul diavolului** — Dumnezeu, șeful ierarhiei satanice.

domoli, *vb.* — a potoli; 2 a băga spaima, a îngrozi (cu sensul de a cuminti, a potoli); 3 a umili, a pune în situația de neputință.

domolit, *adj.* — potolit; 2 învins.
dor dulce — dorință înfocată, mistuitoare, poftă greu de stăpânit.
dormitare, *s.f.* — somnolență, piroteală.
dos, **a da** ~, *vb.* — a-și lua tălpășița, a face calea întoarsă din fața unei primejdii.
dos, *s.n.* — loc ferit, adăpost, loc dosnic.
dosad[, *s.f.* — cercetare, dojană; 2 supărare, mâhnire, zbućium; 3 ocară, înfruntare.
dosedi, *vb.* — a necăji, a amări, a chinui; 2 a persecuta, a asupra; 3 a mustra.
doseditur[, *s.f.* — ocară, înfruntare.
dosi, **a s** [~, *vb.* — a se ascunde.
dosire, *s.f.* — ascundere, cedare, fugă, retragere.
dovad[, ~ede, *s.f.* — arătare, probă, argument indubitabil; 2 confirmare.
dovedi, *vb.* — a dovedi, a demonstra; 2 a învinge, a înfrânge.
dovedire, *s.f.* — dovedire, probare.
doveditor, *adj.* — probator.
dragoste, *s.f.* — iubire carnală; 2 atenție, prietenie; **dragoste din suflet adev[rat]** — prietenie sinceră; **dragostea sa** — dragoste de sine, mândrie, egocentrism.
dram, ~uri, *s.n.* — greutate pentru cântărit; 2 puțin; **dramul vieții** — puținul vieții; 3 veche uni-

tate de măsură a greutateilor echivalentă cu circa 3,18 — 3,23 grame.
dr[g]stos, *adj.* — drăgălaș, frumos; 2 iubitor, plin de iubire, înamorat; **hul[dr[g]stoas** — calomnie care are ca substrat dragostea; 3 care trezește dragostea cuiva („drăgăstoși ochii“).
dr[pnicie, *s.f.* — fire, nărav, apucături, comportament; 2 categorie, tagmă.
dr[pt, *s.n.* — drept, jurisprudență; *adj.* — drept, cinstit, obiectiv.
drept, *adj.* — corect, legal.
dreptate, *s.f.* — dreptate, justețe; 2 adevăr, obiectivitate, nepărtinire; 3 echitate; corectitudine; 4 justiție, judecată (în înțelesul de justiție divină); **cu cineva dreptatea a \inea** — a manifesta față de cineva o atitudine corectă și obiectivă în ceea ce privește drepturile sale; **dreptatea sf`nt** [— justiția divină.
drob, ~uri, *s.n.* — ficat; 2 măruntaie.
dropic[, *s.f.* — idropică, idropizie.
dropicos, *adj.* — bolnav de idropică, umflat; 2 greoi.
drum, *s.n.* — drum, traseu, orbită („drumul stelelor“).
duh, ~uri, *s.n.* — suflet, spirit, psihic; 2 minte, gând, intenție, plan, idee animatoare; 3 îndrăzneală, vitejie; 4 putere, forță (fizică și su-

fletească); 5 spirit, tărie; 6 imbold; 7 tot ceea ce este viu, viață; 8 viețuitoare (mai ales în înțeles de om); 9 suflare, respirație; 10 spirit, forță supranaturală; 11 *la plural* — calități, capacități, virtuți, talente, forțe, puteri; **cu duh**, *adj.* — viu, însuflețit; **Intr-un duh** — într-un suflet; **duh de tulburare** — imbold al conflictelor și dușmăniilor între oameni (expresia desemnează forța satanică); **duh Inalt**, **duh Inflat** — gând, concepție, părere excelentă despre sine; 2 planuri mărețe născute din megalomanie; **duh Infocat** — suflet aprins; 2 supărare mare, mânie, furie; **duh vitejesc**, **duhuri viteje=ti** — curaj, vitejie, îndrăzneală, combativitate, agresivitate; **duh r[u** — diavol, drac, forță satanică.

duhnesc, *adj.* — sufletesc, care ține de suflet; 2 spiritual, care ține de lumea divină.

duhul cel mai de pre urm[— ultima suflare; **duhul vinului** — tăria vinului, alcoolul; **duhul a=i trage**, *expr. vb.* — a trage aerul, a inspira (moment al respirației); 2 a răsufla, a respira în voie, a întrerupe efortul.

duhuri b[rb[te=ti — curaj, încredere în sine, bravură, vitejie; **duhuri neprietene=ti** — gânduri, intenții dușmănoase.

(dulce) cu dulce, *adv.* — bucuros, cu bucurie, cu plăcere.

dulcea\[, s.f. — plăcere, satisfacție.

dulf, *s.m.* — delfin.

dumn[dz]iesc, *adj.* — dumnezeiesc, divin.

dung[, *s.f.* — dungă, fâșie, zonă; **dunga ceriului** — zona ecuatorială; 2 linie, duct; **pre dunga dreapt[** — în linie dreaptă.

durere In grab[— durere ascuțită, acută.

duroare, ~ori, *s.f.* — durere fizică.

dzam[, *s.f.* — zeamă, fiertură.

dz[care, *s.f.* — zăcere, boală la pat.

dzic[toare, *s.f.* — ghicitoare; 2 zicală, proverb.

dzis[, *s.f.* — vorbă spusă, afirmație; 2 zicală, proverb; 3 enunț, maximă; **dzis[filosofasc[** — maximă, adevăr filozofic.

dzua izb`nzii — ziua judecății.

E

eclipsis (el.), *s.f.* — întunecare, eclipsă.

ei In de ei — ei între ei, între sine, unul cu altul.

eghip\iiian, *s.m.* — egiptean.

☩ προσοχήν — fii atent!

ehidn[(el.), *s.f.* — viperă.

☩ ἄπο κρυπῶν — de la secrete.

elcovan (turc.) — curier imperial.

elefterie (el.), *s.f.* — libertate.

eleghie, ~ii, *s.f.* — elegie.
elin[(**limba elin**)] — greaca veche.
elinesc, *adj.* — elin, care ține de greci.
elini, *vb.* — a traduce în limba greacă.
elinie, [n **elinie**, *adv.* — în limba elenă, în grecește.
eliniza, *vb.* — a eleniza, a transpune în limba greacă.
embriona, *vb.* — a se transforma oul în pui; embrionat; *adj.* — zămislit, ajuns în stare de embrion
energhie (*el.*), *s.f.* — energie, putere de acțiune.
enthimem[, ~ate (*el.*), *s.f.* — entimemă, silogism eliptic.
epicuri, *s.m.* — epicurei, adepți ai filozofiei lui Epicur („ceata epicurilor“).
epifonema (*el.*), *s.f.* — figură retorică constând într-o exclamație cu care se încheie un discurs.
epihirima, ~ate, (*el.*), *s.f.* — încercare, întreprindere, inițiativă, efort, atac.
epiorhie (*el.*), *s.f.* — jurământ strâmb, călcarea jurământului, sperjur.
epithimie (*el.*), *s.f.* — poftă, dorință, cupiditate.
epitrop, *s.m.* — supraveghetor, îngrijitor; 2 domn; 3 locțiitor, reprezentant, mandatar.
epitropiie, *s.f.* — domnie; 2 mandat, delegație, reprezentanță; 3

funcție supremă în administrația de stat.
eres, ~ese, *s.f.* — dezbinare; 2 erezie, linie proprie.
ermafroditis (*el.*), *s.f.* și *adj.* — hermafrodit, bisexual; 2 perversiune sexuală („poftă a doă părți“).
essentia (*lat.*), *s.f.* — esență, categorie a ontologiei și a logicii aristotelice.
ethiop, *s.m.* — etiopian.
ethiop[sc], *adj.* — etiopic, etiopian, ce ține de Etiopia.
etimologhicesc, *adj.* — etimologic, ce ține de etimologie.
etimologhie (*el.*), *s.f.* — etimologic.
evdemon (*el.*), *s.m.* — înger bun, asistență divină; 2 gând bun, intenție bună; 3 prieten, binevoitor.
evghenichi (*el.*), *adj.* — nobil, de neam ales (**cel mai evghenichi** — cel mai nobil, aristocrat).
evghenie (*el.*), *s.f.* — origine nobilă, neam ales, noblețe.
evlavie, *s.f.* — cucernicie, religiozitate.
evrop[sc], *adj.* — european, europeanesc; 2 apusean.
evsevie (*el.*), *s.f.* — evlavie, pioșenie, venerație.
evthihie (*el.*), *s.f.* — fericire.
exighisis (*el.*), *s.f.* — exegeză, interpretare, comentariu.
experien[ia], *s.f.* — experiență, cunoaștere nemijlocită, senzorială.

ex\entru, ~**ri**, *s.n.* — cerc, circumferință, punct pe o circumferință;

ex\entru **le astrologhice=ti** — cercurile astrologice.

ezetur[, *s.f.* — revărsare, năboire.

ezi, *vb.* — a iezi, a da pe dinafară, a se revărsa.

F

face, a **s**[~ *vb.* — a se preface, a simula.

facere, *s.f.* — realizare practică, execuție, act.

falnic, *adj.* — mândru, îngâmfat.

fantastic, *adj.* — imaginar, închipuit, neîntemeiat pe realitate;

prepus fantastic — bănuială închipuită, lipsită de temeii.

fantazie, *s.f.* — fantezie, imaginație, putere de reprezentare; 2 memorie; **de=art**[**fantazie** — închipuire goală, nefondată pe realitate.

fantazii, *s.f.* — planuri irealizabile, nechibzuite, utopii.

fapt, ~**uri**, *s.n.* — fapt, faptă; 2 faptură, chip, înfățișare; 3 lucru, faptuire, activitate; 4 la *pl.* — fapte, întâmplări, situații, fenomene (stimulii exteriori ai cunoașterii).

fapt[, *s.f.* — faptă, act săvârșit de cineva; **fapt**[**oc**[**r`**t] — faptă dezaprobată, condamnată de societate, faptă căzută sub oprobiul public; **fapt**[**nev**[**dzut** — crimă, fărădelege nemaivăzută; 2 zi-

dire, lume, existența în înțeles creaționist.

fa\[, ~**e**\e, *s.f.* — chip, înfățișare;

fa[**de lovit** — înfățișarea unui apucat de criză epileptică; 2 persoană (fața a triia — persoana a treia); 3 culoare, culoarea feței; 4 aparență, formă, aspect; 5 model, prototip; 6 specie (corespunde predicabilei **species** din sistemul porfirian); 7 latură, fațetă.

faur, *s.m.* — fierar.

f[**catorie**, *s.f.* — faptă; 2 acțiune, activitate; 3 creație.

f[**c**[**toriu**, *s.m.* — creator (**f**[**c**-**toriu** **firii** — creatorul naturii; Dumnezeu); 2 făptuitor, care făptuiește ceva.

f[**gad**[, *s.f.* — făgăduială, promisiune.

f[**ptura**, *s.f.* — înfățișare, aspect, aparență; 2 lumea ca produs al creației divine; 3 creatură, ființă; 4 creație, operă: 5 zidire, construcție clădire.

f[**r**[**lege**, *s.f.* — faptă urâtă, crimă, nelegiuire.

f[**r**[**mu**=[, ~**uri**, *s.f.* — firimituri, resturi de la masă.

f[**r`** **miie**, ~**iiele**, *s.f.* — fărâamă, bucuțică; 2 la *pl.* — pulbere.

f[**r**[**numai ca**, *loc. conj.* — doar ca.

f[**rm**[**ca**, *vb.* — a fermeca, a uimi, a lua mințile; 2 a atrage, a impresiona.

f[*t*, *s.m.* — fiu; 2 produs, rezultat („fătul nevoii“).

f[\arnic, *adj.* — cu două fețe, nesincer, duplicitar; 2 nedrept, necinstit.

f[\rnicie, *s.f.* — duplicitate, falsitate; 2 necinste, incorectitudine.

f`icav, *adv.* — găngav („limbă fâicavă“).

f`nt`n[, *s.f.* — izvor.

f`rtat, *s.m.* — frate; 2 tovarăș, prieten nedespărțit.

feldein, *s.f.* — calitate (*lat. qualitas*), categorie a logicii aristotelice (de la *lat. qualis*: ce fel de).

ferici, *vb.* — a ferici, a lăuda, a slăvi, a glorifica; 2 a felicita.

fericie, *s.f.* — bine, înălțare, urcuș social.

fericire, *s.f.* — bucurie, mulțumire; **cu fericire**, *adv.* — cu folos, cu câștig, cu plăcere, cu bucurie.

fericit, *adj.* — fericit, voios; 2 favorizat de soartă; 3 bun, de bun augur; **mai fericit** — mai bun, de preferat.

ferman (*turc.*), *s.n.* — firman, ordin emis de sultan pentru numirea sau destituirea domnilor români.

fier, **fiare**, *s.n.* — fier, spadă, armă de luptă în genere; 2 ancoră; fiarele corăbii — ancorele.

fiere neagr[— bilă neagră, melancolie, indispoziție sufletească.

figur[, *s.f.* — formă (geometrică);

2 la *pl.* — mișcări, mișcări pantomimice.

fiin, *s.f.* — ființă, viețuitoare; 2 existență, realitate; 3 viață, condiție a existenței; 4 individ, fenomen, lucru; 5 zidirea, creația, lumea (în sensul de natură), (**toat[fiin**a — întreaga creație); 6 conținut, substanță (**cuvințe f[r[fiin**, **voroaie f[r[fiin**, **voroaie de=erte** — vorbe goale, fără conținut); 7 esență, substanță (în sensul categoriilor aristotelice); **fiin**a **adev[rului** — esența adevărului; **fiin**a **fevelor** — esența, substanța speciilor, prototipurilor, modelelor primare; **fiin**a **lucrului** — esența fenomenului, quidditatea (una din predicabilele aristotelice); **fiin**a **so-cotelii** — esența unei judecăți; **fiin**ele **trupe=ti** — existențele materiale, organismele.

fiin\[sc, *adj.* — existent, natural, produs de cauze naturale.

fiitor, *adj.* — existent, în ființă.

fil, *s.m.* — elefant.

filafție (*el.*), *s.f.* — iubire de sine, mândrie.

filohrisos (*el.*), *s.f.* și *adj.* — iubitor de aur, lacom de bani.

filoprosopie, (*el.*), *s.f.* — fățărnicie, duplicitate, nesinceritate.

filosof, *s.m.* — filozof, cercetător al naturii, înțelept; **filosof fizicesc!** — filozof al naturii.

filosof[**sc**, *adj.* — filozofic, care ține de filozofie.

filosofie cerească[— filozofie religioasă, spiritualistă; 2 preocupări spirituale; 3 teorii și practici superstițioase, spiritism, astrologie; **filosofie c`nească**[— filozofie cinică, cinismul; **filosofie ethic**[— etică; **filosofie fizic**[(„fizească” — filozofia naturii; **filosofie fizicească**[— „știința lucrurilor ființăști”, filozofia realului; **filosofie obiceinic**[— etica, morala (ca știință); **cu filosofie**, *adv.* — cu pricepere, cu știință, calculat la rece.

filosofisi, *vb.* — a filozofa, a gândi sau a vorbi ca un filozof; 2 a interpreta.

finic, *s.m.* — palmier (în special curmal); 2 pasărea Phönix.

fire, *s.f.* — fire, temperament, structură psihosomatică; 2 natură; 3 aspect, chip, aparență; înfățișare fizică; 4 constituție fizică, forță trupească; 5 constituție, predispoziție naturală, biologică; **ce lipse-te în fire**, **ce iaste sc[dzut din fire** — lipsurile fizice, deficiențele naturale, ceea ce lipsește de la natură (cuiva); **prostimea firii (cuiva)** — natură proastă, comună, vulgară, primitivă, animalică, care se află foarte jos pe scara evoluției spirituale; **de-a firea**, *loc. adj.* — om întreg

la fire, cu scaun la cap, înțelept, reprezentativ; **din fire**, *adv.* firește, în mod natural, de la natură; 2 spontan, în mod obișnuit; după fire: în mod firesc, natural; **dup[firea (cuiva)** — după natura sa, după felul său de a fi; a fi preste firea sa: a fi incompatibil, a fi în contradicție cu propria sa natură; **cele preste fire** — categoriile existenței, ale metafizicii; 2 lumea spirituală, divină; **firea în lucruri** — naturalul din lucruri, firescul din fenomene, legile după care se conduc fenomenele.

firean, *s.n.* — ființă biologică, existență ce aparține lumii naturale, care ține de natură și de legile ei; 2 omul ca produs al naturii („fireanul firii a urma să cade”).

firesc, *adj.* — natural, conform firii.

fire=te, *adv.* — în mod firesc, natural, conform legilor naturii.

cele fire=ti — lucrurile, fenomenele.

fire=tii — oamenii în înțeles de muritori, supuși legilor naturii.

firime, **de-afirme**, *s.f.* — integritate fizică, normalitate, prestanță fizică („deosăbit de de-afirmarea trupului ce poartă... oarecare evghenie în neamul său are”).

fizic, *s.m.* — filozof, cercetător al naturii, om de știință pozitivă („filosof fizic”).

fizica, *s.f.* — știința naturii, filozofia fizică (în înțeles aristotelic).

fizicesc, *adj.* — fizic, natural, ce ține de natură, care se raportează la natura materială; **cele fizice=ti** — lucrurile, fenomenele, cele care aparțin legilor naturii.

fiziognomie, *s.f.* — preocupare ce pretinde cunoașterea omului după trăsăturile feței.

fi=chie, *s.f.* — balegă, gunoi, scârnavie.

floare, *s.f.* — culoare; **cea din fire floare** — culoarea naturală, obișnuită.

fluturat, *adj.* — flușturistic, ușuratic, neserios, pe care nu te poți bizui.

foale, *s.f. pl.* — utilaj primitiv, pe principiul pompei de aer, folosit la aprinderea și întreținerea focului de cărbuni în atelierile fierarilor; 2 abdomen.

foamete, *s.f.* — foame, senzație de foame.

focul inimii — supărare, nechez mare, furie, mânie.

folosin[, *s.f.* — folos; 2 răsplată.

form[, *s.f.* — forma, categorie a cauzalității aristotelice, cauza formală; 2 reprezentare, noțiune generală; 3 aparență, fenomen; 4 înfățișare, configurație, fel, chip; 5 schemă, construcție (logică); 6 la plural: figuri pantomimice; **forma filosofasc** — forma, în sens de cauză formală, categorie

a ontologiei aristotelice; **forma în\elegerii** — schema logică prin care se realizează cunoașterea, schema raționamentului, a unei demonstrații (care face posibilă înțelegerea unui adevăr).

formui, *vb.* — a concepe, a imagina, a închipui, a-și reprezenta, a configura.

fortun[, *s.f.* — noroc, succes, șansă; **fortuna biruin\ii** — șansa victoriei; 2 soartă, destin; **oarba fortun** — destinul orb.

fraged, *adj.* — fraged, tânăr, delicat.

fr[m`nt[tur[, *s.f.* — cocă de pâine.

fr[\ie, *s.f.* — frăție, prietenie.

fric **cereasc** — teamă de Dumnezeu.

fricos, *adj.* — înfricoșător, care produce frică.

fr`ntur[, *s.f.* — luxație.

frumos, *adv.* — în mod fin, cu finețe.

frundezare, ~z[ri, *s.f.* — frunziș, frunzar.

frundzeri, *vb.* — a frunzări, a mânca foarte puțin, a ciupi de ici, de colo.

frunte, *s.f.* — frunte; 2 treapta socială cea mai înaltă, marea boierime.

fuga=, *s.m.* — fugăr.

funie, *s.f.* — funie groasă, odgon, parâmbă.

fur, *s.f.* — hoț, tâlhar.

furesc, *adj.* — hoțesc, tâlhăresc;
fureasc [**implare** — pași de hoț.
furtun[, *s.f.* — furtună; 2 nenorocire, năpastă.
fus, *s.n.* — fus, ax, axă.

G

galactea (*el.*), *s.f.* — Drumul-Robilor, Calea-Lactee, fâșia galactică, norii galactici.

gangur, *s.m.* — grangur, calofir (**oriolus galbula**).

gazd[, *s.f.* — locuință, locaș, casă;
gazda vie\ii — casa vieții.

g[lbegios, *adj.* — galben; 2 palid, fără sânge în față.

g[lbeni, **g[lbini**, **a s** [~ — a deveni de culoare galbenă; 2 a deveni palid (de supărare), a se înfuria, a se supăra.

g[rg[une, *s.m.* — gărgăun, viespe de talie mare, cu ac foarte veninos.

g[si, *vb.* — a afla; 2 a găsi de cuviință, a socoti.

g[tat, *adj.* — gătit, pregătit, preparat.

g[uno=itur[, *s.f.* — scobitură, gaură.

g[urici mici — pori.

g[zd[lui, *vb.* — a mânca, a fi în gazdă, a locui un timp; 2 a primi în gazdă, a adăposti.

g`cire, **g`citoare**, *s.f.* — previziune.

g`lb[gios, *adj.* — galben, îngălbenit, bolnav de galbenare.

g`lceav[, *s.f.* — ceartă, dispută, conflict; 2 agitație, frământări.

g`nd, *s.n.* — preocupare, țel; 2 la *pl.* — gândirea (ca a doua etapă în procesul cunoașterii), procesele intelectuale; **g`nd ascuns** — intenție, plan, preocupare; **g`nd potrivnic** — intenție de nesocotire, contrară autorității de stat; **g`ndul a dob`ndi** — a-și realiza gândirile, a-și împlini dorințele, planurile.

g`rbov, *adj.* — cocoșat, adus de spate.

g`r`i, *vb.* — a scoate sunete de găscă, a găgâi; 2 (despre oameni) a flecări, a umbla cu vorba, a ponegri.

g`rliciu, *s.f.* — coș, horn: 2 intrare strâmtă într-o pivniță sau într-o bașcă (săpătură, fortificație subterană); 3 deschizătură ca un fel de gât, ca un fel de horn.

g`rli[, *s.f.* — cerc de fier, prins de un lanț, pentru gâtul animalelor de casă, sau pentru răufăcători.

g`rtan, *s. n.* — gâtlej.

g`tlan, *s. n.* — laringe.

g`tlej, *s. n.* — gât.

gheneralis, *s.m.* — generalul, universalul (categorie filozofică).

gheomandie, *s.f.* — geomancie, ghicirea după crăpăturile pământului.

gheometricesc, *adj.* — geometric, ce ține de geometrie.

gheometru, *s.m.* — geometru, matematician.

ghib, *s.n.* — gheb, cocoasă.

ghigariu, *s.m.* — porcar, păzitor de porci.

ghimnosofist, *s.m.* — gimnosofist, adept al filozofiei digambara care cerea adeptilor săi să umble goi, să practice vegetarianismul și să ducă o viață contemplativă.

ghiulghiul (*turc.*), *s.m.* — floare în formă de ciorchine; 2 trandafir.

ghizdav, *adj.* — frumos, arătos; 2 ornat, împodobit.

ghizd[*vie*], *s.f.* — frumusețe.

giudeca, *vb.* — a judeca, a socoti, a-și da părerea, a cântări.

giudecat[, *s.f.* — judecată; 2 conflict.

giudec[*torie*], *s.f.* — judecată, arbitraj.

giude\, ~*e*, *s.n.* — judecată (în sens juridic); 2 scaun de judecată, judecătorie, tribunal; 3 ceartă.

giunghere, *s.f.* — înjunghiere (jertfîre prin înjunghiere).

giuram`nt, *s.n.* — legămînt, angajament solemn (care în acea vreme se făcea pe bază de jurămînt).

giurui, *vb.* — a promite solemn, a făgădui cu jurămînt.

giuruit[, **giaruin**\[, *s.f.* — promisiune solemnă, făgăduială întărită cu jurămînt; **giuruin**\[**a da** — a promite, a făgădui.

glas, ~*uri*, *s. n.* — glas, voce, timbru vocal; 2 numire, predicabil („cinci glasuri a lui Porfirie“); 3 rostire, strigăt; 4 cântare, melodie, gamă melodică.

gl[*v*][*in*], *s.f.* — măciulie, greutate care asigură echilibrul unui cântar și arată cantitatea măsurată.

gligan, *s.n.* — mistreț, porc sălbatic.

gloate, *s.f.* — mase, mulțime, oameni de rînd; 2 armata neregulată, de adunătură, „oastea de strânsură“.

glogozal[, *s.f.* — rumoare, discuții nedeslușite; 2 amestecătură, învălmășeală, agitație, frământare;

glogozit, *adj.* — învălmășit confuz, încurcat.

glon\, *s.n.* — ghiulea.

gnomon, *s.n.* — horologiu de soare.

goan[, *s.f.* — goană, alergare, urmărire, vânătoare; **goan**[**de cap** — vînanare de moarte.

gol, *adj.* — lipsit, neîmbrăcat, sărac; 2 pur, curat, neamestecat cu altceva; **stihii goale** — elemente pure, primare.

golicuine, *s.f.* — sărăcie, viață grea.

gona=, *s.m.* — urmăritor.

gonitoriu, *s.m.* — gonitor, alergător, curier pe cal; 2 persecutor.

gon (\ *polon.*), *s.m.* — gonaș, gona-ci, urmăritor.

grai, *s.n.* — vorbă, cuvânt; grai

fără chip — verb impersonal, („nici în gramatică graiul fără chip și cuvântul adaugă au învățat“); 2 noțiune.

gramatic, *s.m.* — filolog, etimolog; 2 pisar, scriitor de cancelarie, grămatic.

gramatic[, *s.f.* — gramatică, știința gramaticii.

gr[ini, *vb.* — a grăi, a vorbi, a cuvâta.

gr[m[gior, *s.m.* — diminutivul de la **grumaz**.

gr[uncean[, *s.f.* — grăunte mic, bob de grâu, semincioară.

gr[un, *s.m.* — mică greutate etalon de cântărit aurul în evul mediu românesc; 2 grăunte, sămânță; 3 **gr[un\ e m[nun\ele** — granule.

greb[nos, *adj.* — gârbov, cocoșat, ghebos.

gre=it, *adj.* — vinovat („smintit și greșit vădzindu-să“).

greu, *adj.* — dificil; 2 masiv, compact, voluminos; 3 cu autoritate, însemnat; 4 temeinic; 5 important, fundamental; **lnv[\[turi grele** — științe importante.

greuime, *s.f.* — greutate, pondere; **greuimea fireasc** — greutatea naturală, greutatea trupului; 2 dificultate.

greutate, *s.f.* — apăsări, povară, sarcini grele; **a trage greutatea** — a suporta povara, apăsările, a duce tot greul.

grij[, *s.f.* — teamă, frică; grijă împotrivică — teamă de ceva rău.

griji, **a s** [~, — a se teme, a-i fi frică.

grijliv, *adj.* — grijuliu, temător, care poartă grijă, îngrijorat.

gros, *adj.* — gros; 2 necioplit, primitiv, lipsit de finețe.

grosime, *s.f.* — masivitate, volum; 2 grosime, insensibilitate sufletească.

grozav, *adj.* — urât, pocit, slut, murdar; 2 rău, nelegiuit; **fapt[grozav** [— faptă rea, faptă urâtă, crimă, nelegiuire.

groz[vi, **a s** [~, *vb.* — a se urâți, a se poci.

groz[viie, *s.f.* — urățenie,

groznic, *adj.* — groaznic, înfricoșător, cumplit, amenințător; 2 urât, slut.

groznicie, *s.f.* — grozăvie, faptă cumplită, crimă; 2 putere de înfricoșare, drept de viață și de moarte.

grumadz, *s.f.* — gât, ceafă.

grum[gior — diminutivul de la **grumadz**.

grundz[ros, *adj.* — zgrunțuros, cu asperități.

gunoi sc`rnav — balegă

(gur[) a fi numai cu gura =i cu cuv`ntul (față de cineva): a se manifesta formal, nesincer.

gurgui, *sn.* — sfârcul sânelui.

gu=[, *s.f.* — zona antepetorală la păsări; 2 anexă, sub formă de pungă a esofagului la păsări.

guziu; **guziul orb**, *s.m.* — cârțiță; 2 orbete.

H

had`mb, (*turc.*), *s.m.* — eunuc.
hameleon, *s.m.* — cameleon.
harbuz, *s.m.* — pepene verde, lubeniță.
harmonie (*el.*), *s.f.* — armonie.
harnic, *adj.* — capabil, în stare; 2 pasionat, activ, muncitor; 3 demn, potrivit.
hasechiu (*turc.*), *s.m.* — comandant, șef de unitate de bostangii.
hatman (*pol.*), *s.m.* — comandant șef al armatei în Moldova medievală.
h[olitur], *s.f.* — bocet.
h[rariu], *s.m.* — desagă, sac, trăistă (din păr de capră).
h`r[\], *s.m.* — erete.
h`r`ietur[, *s.f.* — mârâit, mârâială.
h`rtoape, *s.n.* pl. — povârnișuri, teren accidentat,
h`rzob, *s.n.* — vârtej; funie groasă folosită la coborârea sau ridicarea greutăților din adâncime.
hele ! — vai ! exclamație de uimire.
helge, *s.f.* — nevăstuică.
hendec (*turc.*) — șanț de război, tranșee.
hereghiie, *s.f.* — origine, neam; 2 noblețe, origine nobilă; 3 semn de noblețe.
hersonisos (*el.*) — peninsulă.
himer[, *s.f.* — himeră, monstru, fabulos; 2 absurditate, plan irealizabil; 3 anomalie.

himerinos (*el.*), *adj.* — de iarnă.
hinciu, hingiu, ~uri, *s.n.* — tufiș, desiș, crâng.
hipothesis (*el.*) — substrat; 2 ipoteză.
hire=, hiri=, *adj.* — specific, propriu, personal; **hire=**[m`n[— mână proprie; 2 firesc, natural; 3 adevărat; 4 de origine, originar, de fel; *adv.* — exact, întocmai („când ar tălmăci hiriș numele de pre sunarea limbii arăpești“); **hiri= num[r** — nume propriu.
hiri=ie, ~ii, *s.f.* — trăsătură, caracter distinctiv, particularitate, fire; 2 caracteristică naturală, particularitate, natură proprie; **step[na hiri=iii sale** — treapta specifică naturii sale; 3 proprietate, trăsătură definitorie, specific (în logică, în accepția predicabilului porfirian **proprium**) **chiar**[hiri=ie — trăsătură definitorie, clară.
hirograf, *s.f.* — manuscris, autograf, scrisoare autografă, înscris, act de mână.
hiromandie, *s.f.* — chiromancie, ghicire în palmă.
hluger, *s.n.* — lujer, tulpină ierboasă cu tendința de cățărare sau aderare la sol.
hof (*ebr.*), — zburătoare.
holbur[, ~i, *s.f.* — vânt puternic, furtună, vârtej; **potop de holbur** — potop de furtună, ploaie diluvială; 2 tulburare, răzmeriță,

răscoală; 3 conflict, dușmănie, certuri.

holbur[, **holburule**, *s.f.* — bolboră, rochița-rândunicii; 2 zorele.

holm, *s.n.* — dâmb, movilă, colnic; 2 deal, delușor.

holmuros, *adj.* — deluros; **valuri holmuroase** — valuri mari cât dealurile.

hortum, *s.n.* — trompă (de elefant).

hotar, ~[, *s.n.* — hotar, limită, capăt, punct terminus, măsură;

peste hotar a trece — a depăși măsura, limita convenită; 2 termen, noțiune, cuvânt specific unei științe; **a firii hotar** — granițele naturii, granițele lumii materiale;

cele fire=ti hotar[, — marginile firii, granițele legilor naturale; 2 limitele firești; **hotar mijlocitoriu** — termen mediu (în logică);

hotare gheometrice=ti — termeni de geometrie; **hotare lohice=ti** — termeni de logică; **hotar[le firii** — granițele naturii, forțele („putințele“) naturii; **hotar[le rudenii** — granițele de rudenie, felurile de rudenie.

hot[r], *vb.* — a hotărî, a decide, a dispune; 2 a numi; 3 a considera, a socoti; 4 a defini.

hot[r`re, *s.f.* — definiție, definire, circumscriere („putea-va cineva... a dzice... precum toată hotărârea pasirii în Struțocămilă să cu-

prinde?“); 2 importanță, rol; 3 semnificație, simbol; 4 decizie, rezoluție; **hot[r`re filosofasc** — definiție filozofică; 2 maximă filozofică.

hrisov, ~ul, **hrisovuluri**, *s.n.* — hrisov, document emis de cancelariile domnești, privilegiu.

hrizm, **hrizmos** (*el.*), *s.n.* — proocie, profeție, comunicare divină; 2 ghicire, oracol.

hronic, *adj.* — cronic, îndelungat.

hudi\os, *adj.* — care ține de uliță, de stradă, mărginit de stradă; **hudi\o=i p[re\ii** — peretii casei dinspre stradă.

hul[, *s.f.* — calomnie, ponegrire, insultă, jignire, ocară; **hul[dr[**g[stoas** — reproșuri de amor, acuzații pornite din gelozie.**

hulpsc, *adj.* — vulpsc, de vulpe; 2 nesincer, viclean.

hultoan[, *s.f.* — altoi.

hultui, *vb.* — a altoi.

hulub, *s.m.* — porumbel.

I

iad, *s.n.* — loc de tortură a sufleteilor după moarte (în concepțiile religioase); **umbrile iadului** — întunecarea iadului.

iarb[, **ierbi**, *s.f.* — plantă medicinală.

iarb[pucioas — pulbere, praf de pușcă.

iasmin (*pers.*), *s.m.* — iasomie.

ibovnic, *s.m.* — îndrăgostit.
icoan[, *s.f.* — reprezentare (artistică), portret (bidimensional sau în relief).
ideea (*el.*), *s.f.* — chip, reprezentare abstractă, noțiune („chipul fiotecui lucru“).
idol, *s.m.* — chip, imagine, reprezentarea unei zeități, idol.
ielcovan (*turc.*), *s.m.* — prigorie, bate-vânt; 2 curier, călăraș.
ieपुरi, *vb.* — a se comporta ca un iepure.
ieroglific, **ieroglificesc**, *adj.* — ascuns, simbolic, cifrat.
ieroglifie, *s.f.* — ieroglifă, semn grafic care reprezintă scheme de lucruri și animale; 2 simbol, cifră.
iert [ciune], *s.f.* — iertare; 2 scuză.
ie=i, *vb.* — a pleca; 2 a avea loc, a se întâmpla, a rezulta.
ie=ire, *s.f.* — ieșire, plecare; 2 rezultat; 3 izbândă, izbândire; 4 rezolvare, soluționare; **ie=ire a afla** — a găsi soluția.
iezetur[, *s.f.* — stăvilar, baraj; zăgaz.
iezi, *vb.* — a bara, a stăvili apa printr-un zăgaz, printr-o stavilă.
ii, *s.f. pl.* — abdomen, foale, pân-tece (la animale).
ijd [r], *vb.* — a produce, a condiționa; **a s** [~, — a se trage din; 2 a se zămislisi; 3 a lua naștere, a se produce.
im [ciune], *s.f.* — pată, spurcare,

murdărie; 2 necinste, imoralitate, perversitate.

informui, **inform** [lui], *vb.* — a contura mintal, a reprezenta; 2 a da formă; 3 a reproduce mintal un lucru; 4 a concepe, a-și reprezenta; 5 a aranja, a alcătui, a înjgheba.

inim[, *s.f.* — inimă; 2 suflet; 3 afect, participare afectivă la ceva; 4 gând; 5 bunătate, duioșie, înțelegere; 6 sinceritate; **inim** [rea — tristețe, melancolie; **inim** [viteaz] — suflet viteaz (Cantemir folosește adesea: **inim** [pentru suflet, psihic), natură îndrăzneată; **mintea inimii** — gândul cel mai sincer, convingerea intimă; ascunsele inimilor- tainele inimilor; **ascunsul inimii** — conștiința morală; **jelea inimii** — durerea sufletească, tristețea adâncă; **tic** [losul inimii vas (foarte frumoasă expresie literară) — nefericita corabie a inimii; **cu buna inima**, loc. *adv.* — vesel, mulțumit, cu stare sufletească bună; **cu** [nfr`ngerea inimii, loc. *adv.* — cu inima zdrobită, cu sufletul înăbușit, stăpânindu-și starea sufletească; **cu toat** [inima, loc. *adv.* — din toată inima, cu toată convingerea, cu toată hotărârea (cu sensul de: fără milă; fără nici o reținere); **din inim**[, loc. *adv.* — din suflet, cu tot sufletul, convins, hotărât; **ini-**

ma ca nuca a îi se despica — a ți se frânge inima; **a pune la inim[** — a lua aminte, a fixa în minte, a se preocupa de ceva, a ține seama de ceva, a se întrista de ceva; **a avea]n inim[** — a dori din tot sufletul; **a-i spune inima** — a intui; **a p[trunde p`n[la inim[** — se spune astfel despre o durere fizică, vie, atroce.

inimos, adj. — activ, viteaz, curajos.

inorog, s.m. — licorn, animal fabulos, cu corp de cal, cap de cerb și în frunte cu un singur corn, simbolizând forța, rapiditatea și invincibilitatea; cornul său era socotit că ar avea virtuți vindecătoare.

interiecvie, s.f. — interjecție; 2 sunet produs de vocea animalelor.

ipervolicesc, adj. — hiperbolic, exagerat.

ipoghei, s.m. — oamenii din partea opusă nouă, cei de la antipozii.

ipohimen (el.), s.n. — substrat, substanță.

ipohondriac, adj. — ipohondru, trist, melancolic, pesimist.

ipopsie (el.), s.f. — bănuială.

ipotes[(el.), — tema, subiectul unui discurs.

ipotesis (el.), s.f. — ceea ce stă dedesubt, ceea ce este fundamental în existență; materie, fenomen; 2 probabilitate, ipoteză.

ipothetic (el.), adj. — ipotetic, probabil, condițional, presupus.

irmafrodit, s.m. — hermafrodit; 2 (*fig.*) cu natură dublă.

iroas, iroi (el.), s.m. — erou, personal de epos.

irod, s.m. — înorog.

ironic, adj. — ironic, zeflemitor.

ironicesc, adv. — ironic, cu ironie.

iscoad[, s.f. — iscoadă, agent, spion.

iscodi, iscoti, vb. — a cerceta pe ascuns, a spiona, a tatonă, a trage de limbă, a se informa.

iscoditor, s.f. și adj. — cercetător, făcut pentru a cunoaște; **a firii iscoditori** — filozofii naturii.

iscusit, adj. — artistic, cu artă; 2 frumos, ca o operă de artă, bine făcut, bine construit; **la chip iscusit** — chipeș, arătos, frumos la înfățișare, bine făcut; 3 parfumat, cu miros neîntrecut; 4 inventiv, creator; **mente iscusit[** — inteligență creatoare, inventivă; 5 potrivit („sfatul plăcut și iscusit“).

isimeria (el.), s.f. — echinocțiu; 2. linia ecuatorului; dunga Isimeriiei — linia ecuatorului (când soarele trece, la locurile de întâlnire ale eclipticei cu linia ecuatorului cesc — 21 martie și 22 septembrie — are loc ceea ce se numește echinocțiul de primăvară și de toamnă).

ispisoc, ~oace, s.n. — act prin care se acordă un privilegiu.

ispit[, *s.f.* — încercare, dovedire, experiență; 2 tatonare, încercare, sondare; 3 încercare (a soartei), greutate, dificultate (a vieții); **ispitiile în m`ni luate** — încercările, greutățile, dificultățile cu care te lupți, pe care le înfrunți; **ispita credin`ii** — încercarea loialității; **ispita de toate zilele** — încercările zilnice, experiența cotidiană.

ispiti, *vb.* — a încerca; 2 a pune la încercare; 3 a cerceta, a detecta; 4 a iscodi, a tatonă; 5 a examina.

ispitiit, *adj.* — încercat, probat; 2 învâțat; 3 experimentat.

isprav[, *s.f.* — sfârșit bun, realizare, folos, succes.

ispr[**vi**, *vb.* — a face, a efectua; 2 a realiza, a duce la bun sfârșit; 3 a pune în practică, a aplica.

istoriie, *s.f.* — povestire, istorie □ 2 întâmplare adevărată, fapte povestite.

(**istov**) **de istov**, *adv.* — cu totul, cu desăvârșire.

istovi, a **s** [~, *vb.* — a se termina cu totul, a se sfârși; 2 a se împlini, a se realiza.

ital, *s.m.* — italian.

ithica (*el.*), *s.f.* — etică, morală.

ithice=te, *adv.* — etic, moral, cu conștiința binelui și a răului.

cele ithice=ti — cele care aparțin domeniului moral, faptele oamenilor; 2 rațiunea morală, legile morale, sancțiunea morală.

iubirea firii — dragoste naturală, atracția naturală, care servește speciei.

iubo=te, *s.f.* — iubire, dragoste carnală; 2 unire trupească.

iubovnic, *s.m.* — iubit, ființă iubită.

iu=orime, **iu=urime**, *s.f.* — ușorul, substanțele ușoare, în opoziție cu substanțele grele care alcătuiesc materia, după concepția ontologică a filozofilor antici; 2 **iu=urimea me=ter=ug**[**reasc** [— ușurința plină de iscusință, rapiditatea conjugată cu șiretenia, promptitudine în folosirea strategiei; 3 **iu=urimea min`ii** — inconstanță, agitație mintală, trecerea rapidă de la o părere la alta, incapacitatea de a aprofunda și a urmări o idee, intelect aberant.

iute, *adj.* — rapid; 2 inimos, 3 sangvinic, mândros, vijelios.

iu=ime — rapiditate; 2 mânie.

ival[, *s.f.* — ivire, apariție, prezență, ceea ce este de față; **la ival**[, *adv.* — la lumină, în văzul tuturor, la vedere; **dec`t toat** [**ivala**, *loc. adv.* — decât orice evidență.

ivi, *vb.* — a arăta, a scoate la iveală, a face să apară; 2 a arăta, a releva; **a s** [~ — a apărea.

izb`nd[, *s.f.* — victorie, realizare, îndeplinire, satisfacere; 2 răsplătă, judecată, pedeapsă, sancțiune; 3 răzbunare, dorința, nevoia de

răzbunare; **dzua izb`ndii** — ziua răfuiei, a răzbunării; **izb`nda inimii** — realizarea dorințelor (inima fiind socotită sediul tuturor afectelor și dorințelor fiziologice); **izb`nda pricinirii** — realizarea cauzei; **izb`nda voii** — îndeplinirea dorințelor.

izb`ndi, vb. — a reuși, 2 a se răzbuna.

izb`nditoriu, s.m. — împlinitor, victorios; 2 judecător, pedepsitor.

izb`nditoriu (de vise), s.m. — ghicitor, tălmăcitor de vise.

izdr[r], a s[~, vb. — a se naște, a-și avea originea.

izgnanie, s.f. — exil, alungare, surghiun.

(iznoav[), de iznoav[, adv. — din nou, iarăși.

izvod, ~oade, s.n. — listă, catalog, pomelnic; 2 act scris, însemnare; **izvodul norocului** — cartea vieții, cartea sorții fiecărui om hotărât de la începutul lumii (în concepția creștină).

izvodi, vb. — a face, a da naștere, a alcătui.

izvodi, a s[~, vb. — a se naște, a apărea; 2 a produce.

izvodorii legilor — alcătuitoarea de legi, legislatorii.

izvodoriu, s.m. — creator, alcătuitoar, autor; **izvodoriu = i pricinitoriu firii** — Dumnezeu.

izvozdel de leacuri — rețetă.

}

]mb[iera, vb. — a lega cu sfoară, cu baier, a pune o toartă de sfoară.

(]mbla) mai tare a]mbla — a merge nesocotind primejdiile, a se aventura.

]mbl[zni, vb. — a (se) supăra, a (se) necăji, („îndrăzneala voroavei îi îmblăzniă“).

]mblet, ~e, s.n. — umblet; 2 alergătură, aranjament, combinație, faptă vicleană, intrigă.

]mbolditur[, s.m. — împunsătură.

]mbumb[cat, adj. — înfundat, astupat (cu bumbac, cu vată).

]mbun[tor, s.f. — mijlocitor de bine, care luptă pentru a schimba în bine o situație.

]mp[na, vb. — a semăna; a căpăta pene, a se acoperi cu pene („nici penele a să încorna, nici coarnele a să împăna s-au cădzut“).

]mp[r[te=te, adv. — ca un împărat, împărătește.

]mp[r[]vie, s.f. — împărat, sultan (cu sensul de autoritate imperială, Poarta Otomană).

]mperechea, a s[~ vb. — a se certa, a se duela, a se lupta.

]mp[rechere, s.f. — asociere, îmbinare, însoțire; 2 disensiune, separatism, dezbinare, vrajbă.

]mp[r]i, a s[~, vb. — a-și împărți ceva, a se înfrupta.

]mpeli[at, adj. — întrupat; 2 legat

cu pieleță („la copită îngemănată și ca găștele pe dedesubt împe-
lițată“).

Impiedecare, *s.f.* — împiedicare, contracarare, impediment, întârziere în realizarea unei dorințe; 2 neîmplinire; 3 limitare, înfrânare, persecuție, constrângere; **Impiedecarea voii** — limitarea voinței.

Impiedecat, *adj.* — (despre vorbire) neclar, greu de pronunțat; **Impiedecate voroave** — cuvinte pronunțate cu greutate.

Impietro=ere, *s.f.* — împietrire, insensibilitate; 2, inflexibilitate, imperturbabilitate, încăpățănare.

Impietro=et, *adj.* — împietrit, insensibil; 2 neînduplecat, inflexibil; **Impietro=et la socoteal** — cu gândire inflexibilă, încăpățânat, nereceptiv.

Impinge, *vb.* — a împinge, a îndemna, a ațâta.

Impistri, *vb.* — a puncta, a bălța, a împeștița.

Impleteci, *vb.* — a împleti, a înfășura, a încolăci, a încurca, a împiedica; 2 a amesteca, a combina; **a s** [~, — a se împleti, a se încolăci; 2 a se încurca, a se zăpăci.

Impletcit, *adj.* — încurcat; 2 fără noimă, fără înțeles, confuz, neclar.

Impletcitur[, *s.f.* — împletire, înnodare; 2 amestecătură, combinație.

Impodobi, *vb.* — a împodobi; 2 a

înzestra, a dărui; **a=i** ~, *vb.* — a-și împodobi; a-și găti.

Impodobire, *s.f.* — podoabă, ornament, figură de stil; **Impodobire ritoriceasc** [— ornament verbal. **împoncișa**, **a s** [~, *vb.* — a se împotrivi, a fi contra, a face opoziție.

împonci=[**toriu**, *s.m.* și *adj.* — potrivnic, dușman.

împonci=ere, *s.f.* — provocare, insultă; 2 înfruntare, ciocnire; 3 opoziție, antagonism.

împonci=itur[, *s.f.* — îmboldire, ciocnire, provocare, ceartă, cirovăială.

Impotriv[, *adj.* — potrivnic, opus, contrar, dușmănos; 2 nefavorabil, neprielnic; **semne Impotriv** [— indicii nefavorabile; *adv.* — contra; 2 în față, drept înainte; 3 invers („temerea iubovnicului cătră ibovnică și împotrivă“).

Impotrivitor, *s.m.* — potrivnic, dușman.

Impotrivnic, *s.m.* — dușman, rival; *adj.* — contrar, opus.

Imp[r]=tia, *vb.* — a pulveriza, a nimici; **a s** [~ — a se răspândi.

Impregiurare, *s.f.* — înconjurare, învârtire.

Impregiurastare, *s.f.* — împrejurare, circumstanță (*filos.*).

Impresura, *vb.* — a exercita o presiune din toate părțile, a apăsa greu asupra unui lucru, a înăbuși, a covârși („greutatea lucrului preste putința lor îi impresura“).

Impreuna, a s[~, vb. — a se întâlni; 2 a merge alături, a se întovărăși; 3 a se lipi, a se uni; 4 a se căsători; 5 a-și uni apele, a conflua.

Impreunare, s.f. — întâlnire, adunare; **Impreunarea sfatului** — unitate de vederi, asociere de idei sau planuri.

Impropia, a s[~, vb. — a se apropia.

Impung[tor, adj. — împungător, îmbolditor; 2 pătrunzător; 3 stimulator; 4 jignitor, provocator.

Impunge, vb. — a împunge, a incita, a ațâța.

Impuns[tur[, s.f. — vorbă înțepătoare, mușcătoare.

Impu\icios, adj. — urât mirositor, împutit.

Înainte m[rg[toarea sim\ire — treapta senzorială, prima treaptă în procesul gnoseologic, călăuza cunoașterii.

Înainte m[rg[toriu, adj. — premergător; 2 călăuză, călăuzitor.

Înainte punere — prezentare, etalare; 2 premisă (în logică).

Înalgios, s.m. — cădere din situație, destituire, scoatere din demnitate, din dregătorie; 2 pagubă, prejudiciu, umilire; 3 nedreptate, inechitate.

În[c[jire, s.f. — supărare.

În[du=al[, s.f. — înfierbântare, transpirare; 2 sufocare, respirație grea; 3 constrângere, siluire.

În[du=i, vb. — a transpira, a munci din greu, a face efort; **a s[~** — a se sufoca, a nu mai putea respira; **cu duh a s[]n[du=i** — a nu putea suporta suflătește.

În[du=it, adj. — sufocat; 2 înecăcios, sufocant; 3 obosit.

În[Î\are, s.f. — ascensiune, ridicare socială.

În[ldzitur[, s.f. — îmbrățișare; 2 aprindere, încălzire („a trupurilor încăldziturı“).

În[rc\ca, a s[~, vb. — a se arunca în spatele cuiva, a se năpusti după gât; **În spate a s[]n[rc\ca** — a se arunca în spate.

În[=ile, adv. — de asemenea, iarăși; conj. — chiar și.

Încep[tur[, s.f. — începere, început, inițiativă, inițierea unei acțiuni; 2 principiu, element (*filos.*); începătura începăturilor — divinitatea în ipostaza de creator.

Începere, s.f. — început, inițiativă.

Înceia, vb. — a uni la capete (bucăți de material), a uni pe canturi, a îmbina.

Înceiere, s.f. — sfârșit; 2 concluzie.

Înceietur[, s.f. — încheiere, final; 2 terminație morfologică (a unui cuvânt); 3 încheietură, articulație (anatomie); 4 îmbinare („încheietura în colțuri“); 5 concluzie; **Încheietura voroavei** — terminația cuvântului, articol (gramat.).

Închide, *vb.* — a umple, a bara (o cărare).

Închina (cuiva), a s[~ — a face plecăciuni, a saluta până la pământ, a face temenele.

Închin[ciune, s.f. — considerație deosebită, supunere, umiliță; 2 temenea, salut.

Închipui, *vb.* — a imagina, a concepe, a reprezenta, a configura; 2 a transpune pantomimic.

Închipuire, *s.f.* — reprezentare, înfățișare; **Închipuirea min\ii** — imagine mintală, reprezentare.

Încinge, *vb.* — a încinge, 2 a strânge, a constrânge; **a s[** ~ — a se aprinde.

Încins, *adj.* — aprins, plin de ardore.

Înc\lcit, *adj.* — prins, încurcat.

Înc\lcurtur[, *s.f.* — încâlceală, amestecătură; 2 încurcătură.

Încorna, *vb.* — a apăta coarne.

Încoruna, *vb.* — a încorona, a încunununa; 2 a înzestra, a dărui

Încrede, a s[~ *vb.* — a se bizui.

Încredina\are, *s.f.* — garanție, gaj; 2 încredere.

Încruntare, *s.f.* — însângerare, rănire.

Închia, *vb.* — a închide, a zăvorî; 2 a închide, a înfunda (o cărare); 3 a concluda, a conchide; 4 a conține, a avea în sine; 5 a ascunde, a tăinui, a imprima un înțeles ascuns unui cuvânt.

Încuiat, *adj.* — închis; 2 încadrat.

Încuire, *s.f.* — încheiere, concluzie; **Încuirea urm[rii** — tragerea concluziei.

Încungiurare, *s.f.* — înconjur, ocol, mișcare orbitală.

Încungiur[tur[, *s.f.* — înconjurare, ocol, încercuire; 2 încolțire.

În darn, *adv.* — în zadar.

Îndat[, *adv.* — pe loc, pe dată, repede; **Îndat[=i** — pe loc, imediat, chiar acum, într-o clipă.

Îndatori, *vb.* — a îndatora, a obliga.

Îndatorit, *adj.* — obligat, obligatoriu; 2 provenit, produs, cauzat, descins („Acestea toate din forma Cămilii îndatorită a fi, dovadă nu trebuie“).

Înd[m`na, *vb.* — a ușura, a înlesni ceva, a sta la dispoziția cuiva, a căuta să intri în voia cuiva; 2 a obișnui, a face să piară stinghereala; 3 a înzestra; 4 a încuraja, a da ajutor, a sprijini („cu toată lumina privelii îl îndămâna“); **a s[** ~ — a se obișnui, a se familiariza; **a=i** ~ — a lucra cu abilitate; 2 a împărți, a distribui („firea așe de înțelepțește pe la toți darurile sale ș-au îndămânat“); **Înd[m`na vremii**, **Înd[m`n[rile vremii** — prilejul vremii, ocazie favorabilă, oportunitate.

Înd[m`nare, *s.f.* — îndemânare, abilitate, înzestrare, dar, talent; 2 înlesnire, folos; 3 desfătare, viață fără griji.

Ind[m`nat, *adj.* — înzestrat, dăruit.

mai Ind[m`n[, *adv.* — mai la îndemână, mai lesne.

Ind[m`n[rile firii — darurile naturale, talentele, înlesnirile firești.

Ind[m`n[tor, *adj.* — care stă la îndemână, care ascultă, care execută.

In de, *prep.* — între; înde ei — între ei.

Indelung, *adv.* — mult timp; 2 târziu.

Indelunga, *vb.* — a întârzia un lucru, a trenă.

Indelungare, *s.f.* — întârziere, trenare.

Indelungat, *adj.* — lung; 2 de durată, cronic.

Indem`na, **a sa** ~, *vb.* — a se ocupa, a se preocupa, a-și face de lucru („cu binele altora nici cearcă, nici poștește să să-ndemânedze“).

Indemnare, *s.f.* — îndemânare, pricepere, abilitate; 2 prilej, oportunitate.

Indem`nare, *s.f.* — îndemn, incitare, impuls.

Indemn[tor, *adj.* — stimulator, activant.

Indesare, *s.f.* — comprimare.

Indesat, *adj.* — concentrat, presat.

Indestuli, *vb.* — a îndestula, a mulțumi pe cineva; **a s**[~ — a se sătura, a se declara mulțumit, a se mulțumi; 2 a-și realiza dorin-

țele, a-și satisface un deziderat, a ajunge la scopul urmărit.

Indestulit, *adj.* — îndestulător, satisfăcător.

(In de=ert) de Inde=ert, *adj.* și *adv.* — ridicol, de răs.

In divuri, *adv.* — în chipuri, în feluri.

Ind`rji, **a s**[~ *vb.* — a se semeți, a se înverșuna, a căpăta un curaj deosebit.

Indob`ndi, *vb.* — a câștiga, a obține.

Indoin\[, *s.f.* — îndoială; 2 bănuială, suspiciune, presupunere; 3 nehotărâre, indecizie, incertitudine, stare de cumpănă; 4 echilibru; **cump**[na **Indoin**\ii — cântarul în stare de echilibru.

Indr[ptnic, *adj.* — contrar, opozant; 2 vrăjmaș, dușman, care îți pune obstacole.

Indr[ptnicie, *s.f.* — fire, năraș, apucătură, comportament („în firea și îndrăpnicia hadâmbilor cade“); 2 îndărătnicie, încăpățănare; 3 opoziție, opunere.

Indr[pniciune, *s.f.* — faptă rea, neajuns, răutate.

Indr[pt, *adv.* — înapoi; 2 cu dreptate, în adevăr; 3 cinstit, corect.

(Indr[zneal]) **Indr**[zneala **adev**[rului **a lua** — a îndrăzni să spui adevărul; **Indr**[zneal[**cu socoteal**[— îndrăzneală bine gândită, prudentă, chibzuită, strategică; **Indr**[zneal[**f**[r **soco-**

teal — îndrăzneală oarbă, negândită, stăpânită de furie, nesăbuiță.

Indr[znitor, *adj.* — care îndrăznește, obraznic.

Indreptariu, *s.n.* — riglă, îndreptar (folosită de dulgheri pentru constatarea neregularităților).

Indulci, **a s** [~, *vb.* — a se îndulci; 2 a se bucura, a se desfăta.

Indup[ca, **a s** [~, *vb.* — a se îndopa, a se ghiftui, a înghiți, a înfuleca.

Ineca, *vb.* — a îneca, a sufoca; 2 a gătui, a sugruma.

Inecare, *s.f.* — sufocare, oprirea respirației.

Inecat, *adj.* — înecat; 2 astupat.

Infla, **a s** [~, *vb.* — a se umfla, a se mări, 2 a se mândri, a se supraaprecia, a se trufi.

Inflat, *s.m.* și *adj.* — umflat; 2 trufaș, semeț; **Infla\ii cu mintea** — mândrii, trufașii.

Infl[cios, *adj.* — care se umflă, semeț, trufaș; **duh infl[cios** — mândrie, semeție.

Infl[ciune, *s.f.* — umflare, umflătură.

Infoca, **a s** [~, *vb.* — a se mânia, a se aprinde de mâniei.

Infocare, *s.f.* — ardere, combustie; 2 mânie, supărare; 3 ardoare, zel.

Infocat, *adj.* — aprins, incandescent; 2 mânios, supărat; 3 pornit din dragoste, de îndrăgostit, intens alimentat de sentiment; **sus-**

pinele Infocate din inim [— suspinele alimentate de focul de dragoste al inimii.

Informui, *vb.* — a informa, a da formă (ontologie); 2 a alcătui, a orându; 3 a formula („socoteala își orându și cuvintele își înformui“); a contura (*o imagine, o idee*); **a s** [~ — a lua formă („corb pestriț să va înformui“).

Informuit, *adj.* — sistematic, ordonat, logic.

Infrico=etur [, *s.f.* — înfricoșare, îngrozire, amenințare.

Infr`nge, **a s** [~, *vb.* — a-și călca pe inimă, a face ceea ce nu ești obișnuit.

Infr`ntoare, ~ori, *s.f.* — ruptură, șanț, adâncitură; **Infr`ntorile m`nii** — adânciturile mâinii.

Infr`ntur [, *s.f.* — luxație.

Infrunta, *vb.* — a certa cu asprime; 2 a brava un pericol.

Ing[duin [, *s.f.* — răbdare; 2 păsuire, amânare; 3 îndurare, milă.

Ing[ima, **=i a s** [~, *vb.* — a șovăi; 2 a tărăgăna („alt chip de chiver-nisală să afle și spre aceia a să nevoi să nu să îngăime“); 3 a se încurca, a se amesteca („în glogozală în zădar vă îngăimați“).

Ing[imal [, ~ele, *s.f.* — îngăimare, vorbire neînțeleasă; bolborosire; 2 protest verbal, crâcnire, împotrivire; 3 nehotărâre, stare de

- inertie, șovăială; 4 pregetare; 5 întârziere, târăgănare; fără nici o îngăimală — fără nici o întârziere.
- Ing[imare, s.f.** — șovăială, încurcătură, confuzie („ce să răspundă cu toții în îngăimare sta“).
- Ingem[na, a s[~, vb.** — a se uni, a se împreuna; 2 a se bifurca.
- Ingem[nat, adj.** — unit, îmbinat; 2 despicat, bifurcat.
- Inghimpos, adj.** — cu măracini, măracinos.
- In giur]mprejur, adv.** — în circumferință.
- Ingr[ditur[, s.f.** — zid, construcția unei cetăți, ansamblul exterior de fortificații.
- Ingreuiere, s.f.** — dificultate.
- Ingrilivi, a s[~, vb.** — a purta de grijă, a se teme de viața cuiva.
- Ingroz[tur[, s.f.** — amenințare, înfricoșare.
- In loc de, prep.** — ca, drept; **In loc de basn[** — ca poveste.
- Inmuia, a s[~, vb.** — a se îndupleca.
- Inn[c]ji, vb.** — a necăji, a supăra.
- In-patru-picioare, s.m.** — patru-ped.
- Insmna, vb.** — a însemna, a fixa, a indica, a numi; 2 a prevedea, a hotărî; 3 a propune în scris; 4 a se traduce, a se tâlcui, a simboliza.
- Insmare, s.f.** — notare, consemnare; 2 semnificație, tâlc; **Insm-**
- narea cuvintelor** — înțelesul, sensul cuvintelor; 3 însemnătate; importanță.
- Insmnat, adj.** — orânduit, fixat; 2 anumit, dinainte stabilit.
- Insmnorat, adj.** — somnoros; 2 adormit,
- Inso\i, a s[~ vb.** — a se întovărăși, a acționa împreună.
- Inso\itoriu, s.m.** — însoțitor, tovarăș.
- In=el[tur[, s.f.** — înșelătorie, capcană, perfidie.
- In=tiin\va, vb.** — a încunoștința, a aduce la cunoștință; a învăța (pe cineva); **a s[~** — a afla; 2 a se încunoștința, a se informa; 3 a cunoaște.
- In[ri, vb.** — a întări, a adeveri, a confirma („povestea Vidrii... așe o întărim“); 2 a stabili.
- In[ritor, adj.** — care rămâne sta-tornic, neschimbător.
- In[ritur[, s.f.** — întărire, întărirea unei convenții, a unei înțelegeri, confirmare.
- Intemeiat, adj.** — clădit, fundat; 2 sigur, hotărât, stabilit.
- Intemeiere, s.f.** — creștere în situație, îmbogățire, stabilitate în situație; 2 putere economică și politică.
- Inte\i, vb.** — a iuți, a impulsiona, a activa.
- Intinare, s.f.** — pătare, necinstire.
- Intindere]nainte, s.f.** — presupunere, anticipare, prognoză.

Jntirii, *vb.* — a fugări de aproape, a nu slabi din fugărit; 2 a alunga, a goni.

Jnt`i, *adj.* — primul, caracteristic, principal; **chipul Jnt`i** — trăsătura definitorie, prima trăsătură; 2 persoana întâia.

Jntoarce, *vb.* — a întoarce, a schimba, a preface; **a s[~, vb.** — a se întoarce, a reveni; 2 a-și călca angajamentul, promisiunea; 3 a se schimba, a se transforma; 4 a se roti.

Jntoarcere, *s.f.* — părăsire, schimbare de atitudine; **Jntoarcerea fe`ii** — schimbare de atitudine, răcirea sentimentelor.

Jntorn[, *s.f.* — întoarcere, înapoiere.

Jntors, *adj.* — schimbat, prefăcut.

Jntre-ad`nc, *adv.* — profund, temeinic.

Jntre-aripa, **a s[~ vb.** — a prinde, a căpăta aripi, a-i crește aripi

Jntreba, **a s[~, vb.** — a se întreba, a-și pune probleme.

Jntrebare, *s.f.* — întrebare, chestionar, problemă.

Jntregime, *s.f.* — întregime, integritate; 2 totalitate.

Jntregiune, *s.f.* — integritate (fizică), plinătate.

Jntruloca, **a s[~ vb.** — a se aduna, a se întruni.

Jntrulocare, *s.f.* — așezare la un loc, adunare, întrunire.

Jntunecarea soarelui — eclipsă de soare.

Jntunerecul veacului (Jn concep`ia cre-tin[) — întunericul veacului de apoi, de după sfârșitul lumii.

Jnturna, **a s[~, vb.** — a se întoarce; **de Jnturnat** — de întoarcere.

Jnturnare, *s.f.* — întoarcere.

Jn`eleg, *vb.* — a pătrunde cu mintea; 2 a afla, a se informa.

Jn`elegere, *s.f.* — înțelegere, rațiune intelectuală („suflet înțelegătoriu“); 2 cunoaștere, cunoaștere intelectuală, abstractă (de la *lat. intelligo*); **cu Jn`elegere**, *adv.* — cu pătrundere, cu conștiința unui lucru ce se impune, înțelegând rațiunea din lucruri.

Jn`elepciune, *s.f.* — prevedere, prudență, calcul; 2 gândire, rațiune prevăzătoare; **Jn`elepciunea firii** — rațiunea din natură, rațiunea immanentă, ordinea inteligentă a naturii, înțelepciunea naturii.

Jn`elept, *s.m.* — filozof; 2 om care învață din experiență, care su-pune totul chibzuinții, gândirii; *adj.* — chibzuit, cu scaun la cap, judecat, prudent.

Jn`elep`e=te, *adv.* — cu înțelepciune, bine gândit, cu măsură, prudent, rațional.

]*n\elep\i*, **a s[** ~, *vb.* — a câștiga în experiență, a trage învățăminte din viață, a deveni mai prevăzător.

]*nv[***[tuci**, **a s[** ~, *vb.* — a se înfășura, a se încolăci; 2 a se împiedica.

]*nv[***[tucit**, *adj.* — încurcat, înfășurat; 2 prins în plasă; 3 neclar, confuz, amestecat.

]*nv[***[lui**, *vb.* — a învălui, a înveli, a ascunde, a acoperi, a înfășura; 2 a cuprinde, a ameți; **a s[** ~ — a-și pierde luciditatea, a-și pierde cumpătul, a nu fi stăpân pe sine, a-și pierde controlul, a se buimăci, a se zăpăci.

]*nv[***[luial**, *s.f.* — acoperire, ascundere; 2 confuzie, dificultate de a înțelege („perioadele mari în voroavă... la audzire și la pomenire învăluială face“).

]*nv[***[luit**, *adj.* — acoperit, ascuns; 2 cu tâlc, simbolic.

]*nv[***[luitur**, *s.f.* — învăluială, vorbire în pilde; 2 măguleală, vorbe amețitoare.

]*nv[***[sca**, *vb.* — a îmbrăca, a înveșmânta; 2 a înfășa (un copil).

]*nv[***[tuci**, *vb.* — a împleți; 2 a înfășura, a încolăci, a învălătuci.

]*nv[***[a**, *vb.* — a învăța, a cunoaște; 2 a sfătui, a îndemna; 3 a propune soluții, a consilia; **a s[** ~ — a lua aminte, a trage învățăminte, concluzii (dintr-o pățanie); 2 a se

deprinde, a se obișnui; 3 a se educa.

]*nv[***[****toriu**, *s.m.* — profesor, dascăl; 2 filozof înțelept; 3 consilier, sfătuitor.

]*nv[***[****tur**, *s.f.* — învățătură, cunoștințe căpătate, știință; 2 teorie, cunoaștere teoretică, sistem de gândire, filozofie, linie teoretică, dogmă; 3 știință, disciplină științifică, specialitate; 4 cunoștințe științifice, educație intelectuală; 5 principiu de viață, lozincă, țel; 6 plan; 7 sfat, părere, îndemn, îndrumare; 8 dispoziție, poruncă; **]***nv[***[****tura logic****[i** — logica, știința logicii; **]***nv[***[****tura obi-
ceeinic** — etica, morală; **]***nv[***[****tura trupurilor cere=ti** — astronomia; **]***nv[***[****turi grele** — științe.

]*nv`***rteji**, *vb.* — a răsuci, a întoarce, a răsturna; **a s[** ~ — a se înapoia repede, a se întoarce în fuga; 2 a se învărti, a se roti; 3 a avea senzație de amețeață.

]*nv`***rtijire**, **]***nv`***rtejire**, *s.f.* — învărtire, ocol, evoluție periodică, ciclică, mișcare circulară, orbitală.

]*nv***[****voi**, *vb.* — a învoi, a fi de acord, a consimți, a încuviința, a dezlega, a conveni, a se declara de acord cu ceva.

]*nv***[****voie=i**, **a s[** ~, *vb.* — a se învoioșa, a se înveseli, a se bucura, a fi mulțumit.

învoiu, *s.f.* — învoire, consimțământ, înțelegere deplină, convenire, acord.

învrednici, a s [~, *vb.* — a fi socotit demn de ceva, a fi vrednic, a se învrednici; 2 a fi în stare; 3 a i se acorda cinstea, a i se acorda favoarea, a căpăta permisiunea; 4 a avea norocul, a reuși într-o acțiune.

învrednicie, s.f. — învățătură, cunoștințe; 2 virtute; 3 educație morală, deprinderi și conduite morale.

J

jalob [, *s.f.* — jalbă, plângere scrisă; 2 pâră, denunț.

jalnic, adj. — jalnic, trist, dureros; 2 plângăreț, tânguitor, rugător.

jepui, vb. — a jupui, a lua pielea.

jicni [, *s.f.* — cămară, magazie, hambar.

jiganie, jiganie cumplit [, **jiganie rea, s.f.** — sălbăticiune, fiară; **jiganie în patru picioare** — pastruped; **jiganie zbur[toare** — pasăre.

jig[niu [, *s.f.* — animal mic, neînsemnat.

jirtf [*s.f.* — jertfă, prinos, dar.

juhire, s.f. — jupuire; 2 stricare, scădere, împutinare; 3 știrbire; **ju-lirea cinstii** — știrbirea prestigiu-lui.

L

lacherd [(*el.*), *s.f.* — pălămidă, pește din familia **Cybiidae**.

lacone=te, adv. — pe scurt, laconic.

laring [, *s.f.* — laringe; 2 gât.

lascav (*polon.*), *adj.* — binevoitor, milostiv; 2 bucuros, voios.

lat, s.m. — larg; **latul m[rii** — largul mării.

latin, s.m. — latin, roman.

la\ -e, s.f. — laț, cursă (de prins păsări).

laud [, *s.f.* — elogi; 2 prestigiu, renume; **lauda numelui** — gloria, renumele; **de laud** [, *adj.* — remarcabil, de seamă, demn de elogii.

lavinth (*el.*), *s.n.* — labirint.

l[ca=, s.f. — locuință.

l[cr[mos, adj. — înlăcrimat, care plânge.

l[cui, vb. — a locui, a sta, a viețui.

l[muri, a s [, ~, *vb.* — a se purifica, a se limpezi, a se curăța de impurități.

l[\i, a s [~, *vb.* — a se întinde, a se extinde.

l[uda, vb. — a slăvi, a cinsti, a stima, a acorda stimă și considerație.

l`nged, adj. — lănced, slab; **l`nged glas** — voce slabă, de-abia auzită.

l`ngedzi, vb. — a slăbi puterea (fizică).

l`ngoare, s.f. — lingoare, tifos.

leac, *s.f.* — doctorie, medicament; 2 vindecare; 3 soluție.

leah, *s.m.* — polonez.

lectic[, *s.f.* — mijloc de transport din antichitatea romană, constituind dintr-un scaun, uneori acoperit, purtat pe umeri de doi sau patru oameni.

lega, *vb.* — a interzice, a prohibi; **a s** [~, a se obliga prin jurământ, a încheia o învoială, a făgădui, a promite, a se angaja solemn.

leg[m`nt, *s.n.* — legământ, convenție, tratat; 2 angajament solemn făcut prin jurământ (după practica vremii); **leg**[m`nt cu **jur**[m`nt — promisiune, învoială, încheiată cu jurământ,

leg[tur[, *s.f.* — legământ, obligație luată, obligație reciprocă, angajament reciproc (într-o convenție); 2 tratat, convenție; 3 constrângere, asuprire; 4 obezi, cătușe („mânule spre legături s-au îndoit“).

lege, **legiuri**, *s.f.* — lege, regulă, normă; 2 religie, dogmă.

lege tir[neasc[— fărădelege, procedeu arbitrar, silnicie.

leic[, *s.f.* — pâlnie.

lemarghie, **limarghie** (*el.*), *s.f.* — lăcomie la mâncare; **izb`nda limarghiii** — satisfacerea lăcomiei la mâncare,

lembic, **limbic**, *s.n.* — alambic, cazan pentru distilat.

lep[da, *vb.* — a alunga; 2 a părăsi.

lesne *adj.* sprinten, ușor; *adv.* — ușor, cu ușurință; **pre lesne** — foarte ușor, fără dificultate; **c`t de pre lesne** — cu foarte mare ușurință.

lesnire, *s.f.* — ușurință, facilitate; 2 înlesnire, ușurare; 3 succes, izbândă; 4 procedeu, mijlocul cel mai potrivit; **modul lesnirii** — procedeu cel mai potrivit, modalitatea înlesnitoare; **la lesnire**, *adv.* — la vreme fără grijă, în timp de liniște, în situația prielnică.

le=inat, *adj.* — mort de foame, leșinat de foame.

leui, *vb.* — a se comporta ca un leu; 2 a rage.

lexicon (*el.*), *s.n.* — dicționar, enciclopedie de cunoștințe într-un anumit domeniu („lexicoane etimologhicești“).

lighioaie, *s.f.* — viețuitoare în genere, sălbăticiune, tot ce aparține regnului animal; **lighioaie pre p`ntece t`r`toare** — reptilă.

likos (*el.*), *s.m.* — lup.

liman, *s.n.* — mal; 2 golf, lac cu deschidere la mare; 3 loc de adăpost, loc de ancorare, port; **limanul ad**[postirii — golf, loc de acostare.

limb[, *s.f.* — limbă, limba unui popor, vorbire; 2 neam popor.

limpegiune, *s.f.* — limpezime, limpiditate; claritate.

lin, *adj.* — liniștit, potolit, domol.

line-te, *s.f.* — liniște, pace; **cu lini-te**, *adv.* — fără zgomot; **În line-te**, *adv.* — pe timp de liniște, pe timp de răgaz.

lingu=i, **a s[** ~ *vb.* — a măguli pe cineva pentru a-i câștiga bunăvoința, 2 a simula amicitia, a face pe binevoitorul.

lingu=itur[, *s.f.* — linguseală.

lipi, **a s[** ~, *vb.* — a se apropia, a se alătura; 2 a fi de acord, a cădea de acord.

liubov, *s.n.* — dragoste, iubire; 2 plăcere, pasiune; 3 ambalare, entuziasm.

liufegiu, *s.m.* — lefegiu, oștean cu plată, mercenar.

loc, *s.n.* — loc; 2 poziție socială; **la un loc a s[** \ **vine** — a fi totuna, indistinct; **loc prea aspru** — loc imposibil de urcat, inaccesibil.

loghic, *s.m.* — logician.

loghic[, *s.f.* — logică, știința logicii.

loghicesc; *adj.* — logic, ce ține de logică; 2 rațional.

logo=, *s.n.* — pitic; *adj.* — mic de stat, ca de pitic.

logo=i, **a s[** ~, *vb.* — a se micșora.

loz[, **loaz[**, *s.f.* — lujer, vrej, vlăstar.

lua, *vb.* — a apuca, a prinde, a-și însuși ceva; 2 a considera, a socoti; **a lua la mijloc** — a ataca din toate părțile (pe cineva); (cu ceva) **a s[** ~ — a începe, a se porni, a se angaja (în ceva), a se antre-

na (în ceva); **a povesti m[luaiu** — mă antrenai în a povesti.

luciu, *adj.* — lucios, strălucitor („decât diamantul mai luciu era“).

lucra, *vb.* — a activa, a acționa, a opera; 2 a produce, a crea; 3 a se manifesta; **a s[** ~, a se efectua, a se produce, a se petrece.

lucrare, *s.f.* — făptuire, acționare; 2 muncă, activitate; 3 produs, operă, creație; 4 manifestare.

lucr[toriu, *s.m.* — făptaș, făptuitor; **Împreun[lucr[toriu** — tovarăș de muncă; 2 creator; 3 agent al mișcării în lucruri, principiu motor (ontologie); **cel firesc lucr[toriu** — motorul natural, agentul natural al mișcării în fenomene (în ontologia aristotelică).

lucru, *s.n.* — lucru, lucrare; 2 acțiune, faptă, activitate, întreprindere; 3 operă, creație; **me=ter=ugul lucrului** — arta cu care a fost realizată o operă; 4 practică, îndeletnicire; 5 faptă urâtă, neglijuire; 6 chestiune, problemă; 7 întâmplare, fenomen; 8 realitate materială; 9 (la *pl.*) fenomene, obiecte, fapte și creații omești; **lucru adevărit** — probă concretă, dovadă, adevăr verificat; **lucru greu** — dificultate, problemă; **lucru mijlociu** — lucru îmbinat, făcut din două părți

distincte; **lucru t`mpl[toaresc** — fenomen întâmplător, imprevizibil, necuprins în legile firii; **lucrurile fiin\=ti** — fenomenele naturale, produse prin cauze naturale; 2 existența materială; **lucrurile fire=ti, lucrurile firii** — fenomenele naturale; **lucruri iscusite** — opere artistice sau de înaltă tehnică; **lucrurile între muritori** — faptele oamenilor; **lucrul]n\elepciunii** — faptă chibzuită; **lucruri]nainte m[r-g[toare** — acțiuni propuse spre a fi efectuate, acțiuni care, prin efectul lor, deschid perspective; lucruri înapoi următoare — întâmplări care sunt consecința unor acțiuni; consecințe, urmări, efecte; **lucruri lume=ti** — fapte omenesti, întâmplări istorice; **lucruri mai sus de fire** — domeniu care aparține ontologiei, metafizicii; **bun sf`r=itul lucrului** — lucrurile ce se termină cu bine; **de care lucru, conj.** — deci, așa-dar, prin urmare, de aceea; 2 așa încât; **de ne=tiut lucrul** — despre fapta necunoscută; **]n lucru adv.** — în faptă.

lumesc, adj. — de lume, care aparține, lumii (în opoziție cu lumea divină), ceea ce ține de om și faptele sale; ceea ce este din lume.

lumin[, s.f. — lumină, strălucire;

2 ochi, privire; 3 **lumina ochiului** — pupila; 4 perimetrul exterior al unei clădiri, partea care este expusă luminii solare; **]n lumin[, adv.** — la lumină, afară, în afară, la exterior; **cu toat[lumina privelii** — cu amândoi ochii; 2 cu toată dragostea, cu întreaga afecțiune.

luminos, adj. — lucios.

lupe=te, adv. — ca un lup, lacom.

lupt[, s.f. — efort, trudă.

lut, s.n. — pământ.

M

macar cum, adv. — nicidecum, sub nici o formă, cu neputință.

mai, ~uri, s.n. — ficat; 2 măruntaie.

mai-mare, s.m. — șef, conducător.

maara — ceas bun.

mamc[, s.f. — doică.

mamina, m[mina, a s[~, vb. — a se mări, a se dezvolta.

mamin[, s.f. — ridicătură, mărimă; 2 namilă; 3 încărcătură, greutate („mari mamini de la pământ în sus aruncă“).

maminos, m[minos, adj. — gros, mare, uriaș, enorm.

marmure porfir[— marmură roșie.

mas, s.n. — oprire, rămânere pentru odihna de noapte.

mascara, s.f. — păpușă de bâlci, păpușă pentru teatrul de păpuși;

- 2 obiect de dispreț, de batjocură; 3 vorbă jignitoare, batjocoritoare, batjocură, ocară; 4 bufon; paiată, măscărici.
- mateologhie** (*el.*) *s.f.* — delir, vorbire fără șir; 2 vorbă zadarnică, fără folos; 3 flecăreală.
- mateologhisi** (*el.*), *vb.* — a delira, a vorbi în dodii; 2 a vorbi fără rost a flecări.
- materie**, *s.f.* — materie; 2 hrană („materie sățioasă“); 3 substrat, principiu al lucrurilor; 4 subiect, motiv, temă; 5 materia demonstrației (într-o operație de argumentare logică); **materie dihniiasc** — materie biologică, țesuturi de tot felul, carne; **materie filosofasc** — categoria filozofică a materiei, materia ca obiect al filozofiei; **materia siloghismului** — părțile componente ale unui silogism; 2 adevărul inferabil.
- materiesc**, *adj.* — material, ce ține de materie.
- mathematec**[, *s.f.* — matematică, geometrie.
- mathematic**, *s.m.* — matematician, filozof pitagoreic, geometru.
- m[dulariu**, *s.n.* — mădular, membru, parte componentă; 2 organ; 3 picior.
- m[g[ra-**, *s.m.* — măgăruș.
- m[iestrie**, *s.f.* — iscusință, artă; 2 unealtă, instrument, mașină, mecanism, aparat; 3 capcană, cursă (pentru vânat); 4 mașinație, stragemă („măiestrii spre vânarea fililor punea“).
- m[luros**, *adj.* — deluros, râpos, prăpăstios, accidentat.
- m[nunc**, *s.n.* — mănunchi; 2 mâner.
- m[nunt**, **m[nun\el**, *adj.* — mărunț.
- m[nunt[i**, *s.f.* — măruntaie, viscere, intestine.
- m[r[ciuni**, *s.m.* pl. — mărăcini, mărăciniș.
- m[rg[tor**, *s.m.* — animal cu picioare, patruped; *adj.* — care merge; **lnainte m[rg[tor** — care merge în față; 2 anterior, precedent; 3 din față, de dinainte; 4 care deschide calea, călăuzitor.
- m[ri (pe cineva)**, *vb.* — a ridica pe scara socială, a urca pe cineva în demnități sociale, în situații de prestigiu; **a s[~** — a urca pe scara socială; 2 a se mândri, a se trufi.
- m[rime**, *s.f.* — mândrie, îngâmfare, trufie; mărimea numelui — prestigiu, 2 poziția socială pe care o acordă o dregătorie; mărimea sufletului — curaj, vitejie, temeritate.
- m[rturisal**[, *s.f.* — mărturisire, confesare.
- m[sura**, **a s[~**, *vb.* — a se cântări, a se observa, a se studia; 2 a se înfrunța, a se lua la harță.
- m[sur**[, *s.f.* — raport cantitativ; 2 limită, plafon; 3 cantitate; **m[-**

sura c[ldurii — gradul de temperatură; **tot Intr-o m[sur[loc. adj.** — egal, de aceeași mărime, la același nivel.

m`n[a m`n[— în mână.

m`ng`ia, m`ng`i, vb. — a mângâia; 2 a potoli (chinurile sufletești sau o durere fizică).

m`ng`iat, adj. — plăcut, liniștit; **odihn[m`ng`iat[** — liniște plăcută.

m`ng`iere, s.f. — mângâiere; 2 încurajare, liniștire, promisiune de ajutor.

m`ng`ios, adj. — gingaș, suav, plăcut, încântător; 2 dulce, atrăgător, cuceritor, frumos; 3 dulce, calm, **m`nie m`ng`ioas[** — mânie dulce, prefăcută, pornită din dragoste.

m`nie, s.f. — mânie; 2 iuțime, intensitate („mânia foamei“).

m`ntui, vb. — a scăpa, a salva, a scoate pe cineva dintr-o situație critică; **a s[~** — a scăpa de un rău; a se descotorosi de ceva neplăcut.

m`ntuial[, m`ntuin[, s.f. — mântuire, vindecare, însănătoșire; 2 scăpare de necaz.

m`zd[, s.f. — mită, bacșiș, dar, cadou pentru obținerea de favoruri. **megalopsihie (el.), s.f.** — curaj, vitejie, temeritate.

megie-ii, s.f. — vecinătate.

mehenghiu (arab.) — piatră mag-

netică folosită la încercarea metalelor prețioase.

mehlem (arab.) — unguent medical, cu funcție izolatoare în răniri.

meidean, s.n. — loc deschis folosit ca teren de luptă; **meideanul cerialui** — Calea-Lactee.

melanholie, s.f. — tristețe; **meleanholie ipohondriac[** — ipohondrie, tristețe adâncă.

mjelciuri, s.n. pl. — orbitele ochiului („ochiul... din melciuri afară ca a broascăi iese“); 2 pielea care acoperă și apără ochiul la suprafață [„melciurile ochilor“ — conurile oculare (ale cameleonului)].

melodie, s.f. — cântec.

meni, vb. — a atrage asupra cuiva nenorociri prin însăși pronunțarea numelui lor (credință de origine magică).

menitoriu, adj. — menitor, amenințător, prevestitor („rău menitoriu“).

menitur[, s.f. — prorocire, prezicere rea; 2 blestem aducător de nenorociri.

mereu, meree, adj. — continuu, întins, nesfârșit, fără margini; **tabl[meree** — întindere neînteruptă.

merichi (el.), adj. — particular, individual.

meschiu, s.m. — mișchiu, oțel de bună calitate.

meserni[, s.f. — măcelărie.

mesti, *vb.* — a pregăti o băutură pentru a o servi.

me=ter=ug, *s.n.* — artă, normă, regulă, canon, tehnică, procedeu artistic, măiestrie, perfecțiune; 2 talent, pricepere, iscusință; 3 rațiune creatoare („meșterșugul făcătorului firii“); 4 meșteșug, tehnică; 5 unealtă, armă de război; 6 dibăcie, viclenie, șiretenie; 7 mașinație, tactică, strategie, cursă; **din me=ter=ug**, *loc. adv.* — realizat printr-un procedeu tehnic, construit anume; **cu mare me=ter=ug** — după o soluție tehnică deosebită; 2 cu o deosebită iscusință; **cu frumos me=ter=ug** — cu plan subțire.

me=ter=ugesc, *adj.* — artistic, ce ține de artă, iscusit; 2 viclean, perfid, șiret; **putere me=ter=ugeasc** [— forța șireteniei, a strategiei.

me=ter=ugi, *vb.* — a imagina strategeme, a concepe soluții inteligente pentru a ieși dintr-o încurcătură.

me=ter=ugul firii, **me=ter=ugul din fire** — rațiunea imanentă, ordonarea inteligentă a naturii, măiestria și perfecțiunea lumii, **me=tersugul me=ter=ugurilor** — logica.

me=ter=ugul v[rsatului — tehnica de turnare (a unui metal, a unei opere de artă în metal).

me=ter=ugul vorbirii, **me=ter=ugul voroavei**, **a cuv`ntului**

me=ter=ug, **me=ter=ugul cuv`ntului** — retorica, oratoria, arta cuvântului (în înțeles de ansamblu de reguli și de tehnici); **a me=ter=ugului cuv`ntului** **Inv[ector** — profesor de retorică.

metafizic, *s.m.* — filozof metafizician; 2 specialist în probleme de ontologie.

metafizica, *s.f.* — filozofia, ca ontologie.

metafizicesc, *adj.* — metafizic, ce ține de metafizică.

metal, **~uri**, **metalon** (*el.*), *s.n.* — metal.

metamorfosin, **metamorfosis** (*el.*), *s.f.* — prefacere, metamorfoză, transmutație.

meteris, **meteriz** (*turc.*), *s.n.* — meterez, întăritură; 2 șanț de război, tranșee.

mic [, *s.f. sg.*, în *loc. adv.* —]n **mica ceasului** — foarte repede, într-o clipă.

micropsihie (*el.*), *s.f.* — frică, lașitate.

mic=orime, *s.f.* — micime, puținatate; **mic=orimea sufletului** — frică, lașitate.

mic=urare, *s.f.* — micșorare, scădere; 2 cădere din situație.

mier`i, *adj.* — albastru deschis, albastru faianță („ochii mierâi“)

mihaniie, *s.f.* — mașină, instrument, mașinărie; 2 mașină de răz-

- boi, 3 mașinație, viclenie, cursă, combinație.
- mijloc**, *s.n.* — mijloc, posibilitate, modalitate; 2 intermediu, mediere; 3 mod, situație, procedeu; 4 împrejurare, circumstanță; **prin mijlocul**, *adv.* — cu ajutorul, prin intermediul; **mijlocul lesnirii** — procedeu înlesnitor.
- mijlociie**, *s.f.* — mijloc, intermediu („cu mijlociia noastră“).
- mijlocire**, *s.f.* — mijloc, centru.
- mijlocitoriu**, *adj.* — mijlocitor, mediator, 2 mediu, **hotar mijlocitoriu** — termen mediu (în logică).
- mijlociu**, *adv.* — de mijloc; 2 cu două naturi, format din două părți diferite, îmbinat; 3 îndoielnic.
- mil**[, *s.f.* — milă, unitate tradițională de măsură în lungime de 1000 pași, adică în jur de 700 m.
- milos**, *adj.* — care stârnește mila, tânguitor, care cere milă, îndurare; 2 jalnic, trist, înduioșător.
- milos`rdi**, **a s** [~, *vb.* — a se înduioșa, a-i fi milă, a privi cu compasiune; 2 a ajuta din milă, a ridica suferința cuiva.
- milos`rdie**, *s.f.* — milă, bunăvoință, înțelegere, îngăduință; 2 ajutor, asistență.
- milostivi**, **a s** [~ — a se îndura, a se înduioșa.
- milostivire**, *s.f.* — îndurare, milă.
- minciunos**, *adj.* — iluzoriu, aparent; 2 simulat, nesincer.
- minte**, *s.f.* — minte, înțelegere, pricepere, inteligență; 2 rațiune, judecată; 3 gând, adevăr intim, convingere intimă; **la minte necl[titoriu**, *loc. adj.* — cu stabilitate mintală, capabil de concentrare, cu mintea așezată (virtuți centrare agitației și instabilității mintale și structurii mintale aberante); **luat de minte**, *adj.* — apucat, nebun.
- minune**, *s.f.* — uimire; 2 ciudățenie.
- minunat**, *adj.* — extraordinar, supranatural.
- mir**[, *s.f.* — măsură de lungime de aproximativ 1 km.
- mirosal**[, *s.f.* — miros, parfum; **dulce mirosal** [— parfum plăcut.
- mirt**[, *s.f.* — merță, baniță, măsură de capacitate de circa 30 kg.
- mirtic** (*turc.*), *s.n.* — mertic, măsură de cereale egală cu circa 15 kg; 2 impozit în natură în cereale, nafaca; 3 porție, rație.
- mistui**, *vb.* — a mistui, a rumega; 2 a face să dispară.; **a s** [~ — a se ascunde, a dispărea, a pieri.
- mistuire**, *s.f.* — dispariție, ascundere.
- mi=el** [tate, *s.f.* — sărăcie, chin, viață plină de lipsuri, mizerie, nevoie; 2 nenorocire, năpastă.
- mi=eliie**, **mi=[liie**, *s.f.* — slăbiciune; 2 perisabilitate; 3 viclenie, falsitate; 4 ticăloșie, nemernicie; **cu mare mi=[lie**, **cu mi=[lie**,

adv. — cu chinuri, cu efort penibil, cu mare suferință.

mi=elime, *s.f.* — micime, puținătate.

mi=elos, *adj.* — nenorocit, mizerabil, jalnic, demn de milă; 2 tânguios, rugător până la umilire; 3 de nimic, fricos, demn de plâns, fără nici o valoare, stupid; **în chip mi=elos** — în mod îngrozitor, insuportabil, cu dureri atroce; 2 în mod stupid.

mi=in[, *s.f.* — galerie subpământeană unde rozătoarele mici își depozitează semințele adunate pentru iarnă; 2 mușuroi, grămadă, adunătură, provizie de cereale.

miuba=ir (*turc.*), *s.m.* — mumbașir, slujbaș însărcinat cu încasarea dărilor, agent fiscal.

mod, *s.n.* — mod, chip, fel, procedeu, soluție.

moim`[, *s.f.* — maimuță.

mojicie, *s.f.* — condiția socială a omului de jos, condiție socială umilă, apartenența la categoria socială a țărănimii; 2 stare de umilință socială, strâmtorare, sărăcie („statul trupului de mojicie i s-au schimosit“).

molcelu=, *adj.* — delicat, gingaș, fin.

moldoveni, *vb.* — a transpune în moldovenește, a moldoveniza.

moldovenisi, *vb.* — a vorbi în graiul moldovean.

(moldovenie), **în moldovenie**,

adv. — în moldoveană, pe moldovenește.

molidv, **molidzi**, *s.m.* — molid.

monarh, *s.m.* — domn, stăpânitor absolut.

monarhie, *s.f.* — autonomie, libertate de decizie; 2 autoritate politică; 3 stăpânire, domnie, putere politică neîngrădită; 4 stat în care conducerea e în mâna unei singure persoane, în mâna unui monarh absolut; 5 țară în genere; 6 împărăție.

monarhicesc, *adj.* — monarhic, domnesc.

monarhice=te, *adv.* — ca un monarh, ca un stăpânitor.

monocher (*el.*) *s.m.* — licorn, inorog, rinocer.

monomahie (*el.*), *s.f.* — duel, luptă în doi, luptă corp la corp; **norocul monomahiii** — șansa pe care o acordă duelul.

mosor` **tur**[, *s.f.* — umflătură, tumefacție.

mo=ie, *s.f.* — moșie, loc natal, țări, patrie.

mo=nean, *s.m.* și *adj.* — moșnean; 2 de loc, de țară, de moșie; 3 moștenitor.

moveeli[, *s.f.* — moviliță.; 2 con, ridicătură conică.

mreaje, **~eje**, *s.f.* — plasă de prins pește; 2 capcană, cursă.

mreji, *vb.* — a împleti o mreajă; 2 a pregăti o cursă; 3 a unelti.

mrejitor, *s.m.* — pescuitor cu mreaja; 2 pregătitor de curse, de capcane.

mrejitorie, *s.f.* — întindere de curse, pregătire de capcane.

muced, *adj.* — care a prins mucegai; 2 umed, mucilaginos.

muftiu (*turc*), *s.m.* — șeful religios al unei comunități mahomedane.

muierare\, *adj.* — muieratic, afe-meiat.

mulcomi=, **m`lc[mi=**, *adv.* — pe tăcute, pe nesimțite, în liniște, liniștit, în tăcere, fără zgomot.

mul\mit[, *s.f.* — mulțumire, răsplătire, recompensă.

munc[, *s.f.* — chin, durere fizică puternică; **munca tartarului** — chinurile iadului.

muritor, *s.m.* — om (în opoziție cu ființele divine, nemuritoare).

muritoresc, *adj.* — muritor, omenesc.

murui, *vb.* — a lipi, a tencui; 2 a zidi.

muse, *s.f.* — muze.

mu=inoi, *s.n.* — mușuroi (de furnici).

mu=i[, *s.f.* — larvă de muște; 2 musculiță.

mu=te, *s.f. pl.* — (termen generic pentru) insecte înaripate zburătoare (albine, viespi, gărgăuni, muște etc.).

muta, *vb.* — a schimba; **a s**[~ — a se schimba; 2 a se deplasa, a-și

schimba locul, a se îndepărta; 3 a se transforma.

mutare, *s.f.* — schimbare, transformare, modificare.

N

nafaca (*turc.*), *s.f.* — dare zilnică în natură, impozit în natură, tain.

namestnic, *s.f.* — locșitor.

nard, *s.n.* — substanță uleioasă și frumos mirositoare, extrasă din planta cu același nume, folosită la iluminat și la arderi pentru parfumarea aerului în templele hinduse.

na=tere, *s.f.* — naștere; 2 origine.

navarh (*el.*), *s.m.* — conducător de corabie; 2 stăpân, domn autocrat.

n[boi, *vb.* — a năvăli apele, a se revărsa.

n[boiu, *s.n.* — șuvoi, torent, puhoi, năboire, năvală, revărsare de ape.

nabu=i, *vb.* — a umple, a acoperi; 2 a se umfla (o apă), a se revărsa, a năvăli, a inunda.

n[bu=itor, *adj.* — sufocant; 2 care se revărsa, care dă pe dinafară, care acoperă cu ape.

n[c[jitoriu, *s.m.* — necăjitoriu, care necăjește pe cineva, asupritor.

n[cleios, *adj.* — lipicios, (lichid) consistent.

n[d]jdui, **nedejdui**, *vb.* — a spe-
ra, a trage nădejde; 2 a se baza,

a se aștepta, a crede, a-și imagina; **a s[** ~ — a se baza, a se bizui, a-și pune nădejdea.

n[d]jduit, nedejduit, *adj.* — sperat, așteptat, plănuit.

n[dejde, nedejde, *s.f.* — speranță; 2 sprijin, ajutor; **n[dejde ln-delungat]** — speranță ce se lasă așteptată, care întârzie să se îndeplinească; **de nedejde**, *adj.* — util, folositor, în care te poți încrede, pe care te poți bizui; **bun[nedejde** — speranță întemeiată, neînșelătoare; **preste nedejde, preste toat[nedejdea**, *loc. adv.* — pe neașteptate, nesperat, fără a bănuși, fără să prevadă, pe negândite; **de (din) toat[n[dejdea a s[sc[pa** — a pierde orice speranță, a nu mai avea nici o scăpare.

nadu=i, a s[~ — a transpira, a munci din greu; 2 a fi îngreuiat, a fi acoperit (de ceva), a se sufoca; 3 a-și pierde sau micșora acuitatea (este vorba de simțuri).

n[p`rc[, *s.f.* — viperă, ohendră (**n[prasn[**), **de n[prasn[**, *adv.* — pe neașteptate, pe negândite; 2 cu furie.

n[rod, s.n. — popor, mulțime, oameni, lume.

n[scut, *s.m.* — pui.

n[stav, s.n. — înclinație, predispoziție; 2 impuls, îndemn, imbold; 3 îndrumare; **n[stavul firii** — înclinație naturală, predispoziție.

n[st[vi, vb. — a îndemna, a impulsiona; 2 a călăuzi, a îndruma.

n[vr[pi, vb. — a năvăli, a se năpusti, a se repezi, a ataca, a sări asupra cuiva; 2 **a s[** ~ — a se sili, a face tot ce stă în putință.

n[vr[pitur[, *s.f.* — năvală, năpustire, atac, repezitură (a unui câine, a unei fiare).

n[ziui, vb. — a se îndrepta către ceva, a căuta scăpare, refugiu.

n[zuin\[, n[zuire, *s.f.* — nădejde, speranță, aspirație; 2 salvare, scăpare din nenorocire; **liman de n[zuin\[** — loc de scăpare.

neagiuns, *adj.* — neajuns; 2 neînțeleș, nepătruns cu mintea, nedescifrat; 3 nepășit, necălcat, netrecut.

nealc[tuit, *adj.* — neorânduit, neașezat, nesistematizat, neordonat, confuz.

neam, *s.n.* — popor; 2 fel, gen, specie; 3 sinonim cu **genus** (gen, neam), categorie porfiriană.

neamestecat, *adj.* — neamestecat, curat; 2 izolat; 3 clar.

neascultare, *s.f.* — nesupunere, indisciplină.

nea-edzare, *s.f.* — instabilitate, frământare, neorânduială, confuzie, anarhie.

nea-edzat, *adj.* — nestabil; mobil, fluctuant, schimbător, neastâmpărat; 2 care-și schimbă ușor atitudinea, care oferă nesiguranță;

- de nea=edzat**, *adv.* — care nu poate fi potolit, care nu poate fi liniștit.
- nea=edz[m`nt**, *s.n.* — anarhie, instabilitate, dezordine; **nea=edz[m`ntul st[p`nirilor** — anarhie, instabilitate politică.
- nebetjire**, *s.f.* — neștirbire, nealterare.
- nebetejit**, *adj.* — neschimbat, întreg, neafectat, nemodificat.
- neb`nuît**, *adj.* — nesupărat, netulburat („la bârlogul lui nebântuit să lăcuiască poștește“).
- nebun**, *adj.* — nechibzuit, care nu învață din experiență.
- nebunesc**, *adj.* — de nebun; 2 nereal, utopic.
- nebuni**, *vb.* — a înnebuni (pe cineva), a zăpăci, a lua mințile (cui-va).
- nebuie**, *s.f.* — lipsă de înțelepciune, de prudență, nechibzuință.
- nechemat**, *adj.* — neinvitat, nepoftit.
- necinste**, *s.f.* — rușine, afectarea prestigiului, umilire; **cu necinste**, *adv.* — cu rușine, în mod rușinos, umilitor.
- necl[tit**, *adj.* — neschimbat, nemîșcat, neclintit; 2 neațătat, neimpulsionat, nestimulat, neactivat.
- necov`r=it**, *adj.* — netrecut, nedepășit, neînving.
- necredincios**, *adj.* — viclean; 2 neîncrezător, suspicios.
- necredzut**, *adj.* — de necrezut, incredibil.
- necromandie (el.)**, *s.f.* — necromancie, spiritism.
- necum**, *adv.* — nicidecum.
- necuno=tin\[,** *s.f.* — neștiință, necunoaștere, ignoranță.
- necurat**, *adj.* — impur, cu impurități.
- necurmat**, *adv.* — neîncetat, fără sfârșit, totdeauna, mereu.
- nedeprins**, *adj.* — neobișnuit, neîndemânatic; 2 neînvațat.
- nedezlegat**, *adj.* — bine înnodat; 2 imbatabil („nedezlegate argumenturi“).
- nedierisit (el.)**, *adj.* — nedespărțit; 2 identic, unitar, indecompozabil.
- nedodeit**, *adj.* — nesupărat, nederanjat.
- nedogorit**, *adj.* — neaprinș, neîncălzit, neînroșit (de foc sau de rușine); **cu nedogorit obraz** — cu obraz care nu roșește de rușine, fără obraz.
- nedomiri**, **a s[~**, *vb.* — a nu înțelege, a rămâne uimit, a nu avea clar în minte.
- nedomolit**, *adj.* — nepotolit, neîmbălzit, sălbatic.
- nedumn[dz[ire**, *s.f.* — faptă urâtă, fărădelege, crimă.
- nef[r`mat**, *adj.* — nedistrus, întreg.
- nef[\[rnicit**, *adj.* — sincer, de încredere.
- nefericit**, *adj.* — nenorocit; 2 nefast, prevestitor de rău.

nefiin\[, *s.f.* — moarte, distrugere totală, inexistență.

nefric[, *s.f.* — lipsă de frică, înfruntare, bravare.

neg`ndit, *adj.* — nerefectat, insuficient controlat.

negre=it, *adj.* — care să fie fără nici o greșală, care să fie perfect.

nehot[r`t, *adj.* — fără hotar, nesfârșit (ontologie).

neimat, *adj.* — curat, neîntinat; 2 cinstit, corect,

neispitit, *adj.* — neîncercat, neexperimentat, neprobat; 2 neînvățat, necultivat.

nei=telit, *adj.* — netămăduit, nevindecat, fără leac.

neizb`ndit, *adj.* — nerăzbunat.

ne]mbiiat, *adj.* — neinvitat, nepoftit, neîndemnat (la masă).

ne]ncredin`are, *s.f.* — neîncredere, suspectare, suspiciune.

ne]nd[m`nare, *s.f.* — inoportunitate, împrejurare nefavorabilă; **a vremii ne]nd[m`nare** — moment nefavorabil.

ne]ndestuli, **a s**[~, *vb.* — a nu-i ajunge, a fi nemulțumit, a rămâne în pagubă.

ne]ndoit, *adj.* — hotărât, neîndoios, neîndoielnic, sigur; **ne]ndoite ar[tari** — probe sigure.

ne]nfr`nt, *adj.* — nerespins, nerefuzat („neînfrântă voie“).

ne]nso`itoriu, *s.m.* — nepărtaș, necomplice.

ne]nsp[imare, *s.f.* — curaj, vitejie.

ne]ntors, *adj.* — neschimbat, nemîșcat; **cuv`nt ne]ntors** — făgăduială de necălcat; 2 inflexibil, neînduplecat, neconvins.

ne]nv[at, *adj.* — necultivat; 2 neobișnuit, nedepins.

ne]nvoin\[, *s.f.* — neînțelegere, dezbinare.

nem[surat, *adj.* — nemărginit, înfinit.

nemeri, *vb.* — a afla, a ajunge, a găsi.

nemerit, *adj.* — atins, ajuns, găsit, aflat.

nemernicie, *s.f.* — scăpătare, sărăcie; 2 țară străină, loc străin („celui rău toate rudele streine și toată moșiia nemernicie îi iese“).

(nemic[]) de nemic[, *adj.* — neînsemnat, neglijabil fără valoare.

nemilostiv, *adj.* — crud, neîndurător, fără milă.

neminciuos, *adj.* — care spune adevărul, adevărat, real.

nemi=ie, *s.f.* — noblețe, aristocratism.

(nemuritoriu) cel nemuritoriu — Dumnezeu.

nemutat, *adj.* — neschimbat, stabil.

nenedejde, *s.f.* — deznădejde.

nenedejduit, *adj.* — nesperat, neașteptat, neprevăzut; 2 fără speranță, care nu trezește speranță;

boala nenedejduit[pre leac s-au dat — boala fără speranță și-a aflat leacul.

nenevoin\[, *s.f.* — rea-voință; 2 lenevire, pasivitate.

nenorocit, *adj.* — nefericit, îndurerat; 2 neprielnic, nefavorabil; **nenorocit norocul** — soarta neprielnică, neșansa.

neodihn[\, *s.f.* — neodihnă, activitate sau mișcare continuă; 2 neliniște, nemulțumire, frământare.

neodihnit, *adv.* — fără odihnă, fără încetare, la nesfârșit (ontologic).

nepaz[\, *s.f.* — neatenție („nepaza cârmaciului“).

nep[r[sire, *s.f.* — perseverență: 2 neîncetare.

nep[r[sit, *adj.* — mereu, continuu; 2 permanent, veșnic; **nep[r[sita nevoin**\ — permanenta străduință, efortul continuu.

nep[timit, *adj.* — neîncercat, neîndurat încă.

neperigr[psit (*el.*), *adj.* — de nedescris, care nu se poate traduce în cuvinte.

nepierdut, *adj.* — conservat, păstrat, menținut; 2 nemodificat, netransformat, nedesființat.

neplecac, *adj.* — trufaș, mândru; 2 neîndurat, aspru, tiranic; 3 neînduplecat, neconvins, inflexibil.

nepovestit, *adj.* — de neînchipuit, de nedescris.

neprepus, *adj.* — neîndoielnic, indiscutabil, sigur.

nepre\[luit, *adj.* — de neprețuit.

neprietin, *s.m.* — dușman, adversar; **neprietin de cap** — dușman de moarte.

nepriimire, *s.f.* — antipatie; 2 opoziționism, contrarietate, antagonism; **nepriimirea firii** — antipatie firească; 2 antagonismul din natură.

nepriimitoriu, *adj.* — care nu este de acord, care nu este de aceeași părere, nepărtaș.

nepriin[\, *s.f.* — dușmănie.

neputin\[, *s.f.* — incapacitate.

ner[scump[rat, *adj.* — care nu și-a achitat prețul eliberării sale din robie; **rob ner[scumparat** — rob pentru totdeauna.

ner[spundere, *s.f.* — tăcere, neparticipare la discuție.

nes[turat, *adj.* — nesățios, lacom.

nes[v`r=it, *adj.* — nerealizat, neîncheiat, nedus la capăt; 2 fără sfârșit, continuu.

nescuciat, *adj.* — nescotocit, nescutat; 2 necercetat.

neschimbac, *adj.* — stabil, statornic, imobil.

(nesecat) de nesecat, *adj.* — fără sfârșit, veșnic.

nesim[it, *adj.* — nevăzut, ascuns; **lupt[nesim[it** — luptă interioară, sufletească; 2 neîncercat, neavut încă.

nesim[itore=te, *adv.* — fără concursul simțurilor, pe nesimțite; 2 în mod spiritual, sufletec, mintal.

nesmintit, *adj.* — întreg, nestrîcat, neschimbat, neprejudiciat; 2 fără greșeală; 3 nestrămutat.

nesocoteal, *s.f.* — nejudecată, pripeală, grabă, imprudență.

nespune, *vb.* — a nu spune, a nu anunța.

nestare, *s.f.* — mișcare, mobilitate; 2 nestatornicie; 3 mișcare permanentă (ontologie); **nestarea cuv`ntului** — nestatornicie în promisiune, inconstanță în angajamente, neputința de a se ține de cuvântul dat.

nest[ruitor, *adj.* — nesuținut, fără continuitate, lipsit de perseverență; 2 instabil; 3 perisabil, muritor.

nest[t[tor, *adj.* — nestatornic, schimbător, mobil, mutabil; **la cuv`nt nest[t[tor** — nestatornic în angajamente, în promisiuni.

nest[tut, *adj.* — în mișcare, mobil. 2 neînterupt, permanent, neconținut („o clătire nestătută și neobosită între toți să va scorni“).

nestidire, *s.f.* — lipsă de rușine, nerușinare, obraznicie.

nest`mp[rat, *adj.* — (despre foc) nestins, nepotolit.

nestrop=it, *adj.* — nezdrobot, necălcat în picioare.

nesufereal, *s.f.* — stare de nerвозitate, tensiune nervoasă; 2 antipatie; 3 neacomodare.

nesuferire, *s.f.* — nesuportare, netolerare.

netainic, *adj.* — flecar, vorbăreț.

net`mpit, *adj.* — ascuțit, netocit.

netocmit, *adj.* — neordonat, neorânduit, dezordonat; 2 neînfrânat, neinhibat, nestăpânit, sangvinic („netocmită a duhului răpegiune“); 3 confuz, fără înțeles („chiote netocmite“).

netrezire, *s.f.* — netrezire, adormire.

neunire, *s.f.* — neînțelegere, ceartă, dezbinare.

nevestedzit, *adj.* — netrecut, tânăr, în putere.

nevestire, *s.f.* — nuntire, căsătorie.

nev[stuic, *s.f.* — mic mamifer carnivor din familia mustelidelor.

nevoi, **a s[~**, *vb.* — a se nevoi, a se sili, a se strădui, a-și da silința.

nevoie, *s.f.* — nevoie, trebuință; 2 greutate, încercare, primejdie, cumpănă, necaz, nenorocire, împrejurare sau situație critică, năpastă; 3 sarcină grea, trudă, oste-neală; **la nevoie**, *adv.* — în situații grele, critice; **cu nevoie**, *adj.* și *adv.* — cu urmări nefericite, nefaste, cu nenorocire.

nevoin\[din suflet — ardoarea, pasiunea (în activitate).

nevoin\[, *s.f.* — silință, străduință, efort, osârdie, trudă, perseverență, pasiune în lucru; 2 nevoile, greutățile, dificultățile.

nevoie=iiie, *s.f.* — nevoie, necesitate; 2 slăbiciune.

nevrednic, *adj.* — care nu merită, nemeritos; 2 umil, biet; 3 neferositor, păgubitor.

nez[b[**vi**, *vb.* — a se grăbi, a nu întârzia.

nez[**ticnit**, *adv.* — fără piedică, netulburat, în liniște, în tihnă.

nezburare, *s.f.* — incapacitatea de a zbura.

nezugr[**vit**, *adj.* — sincer, cinstit, corect; 2 adevărat, nemincinos.

ni... ni, *conj.* — și... și („ni asupra Corbului, ni asupra Struțocamilei mreașea a împleți să nevoia“); 2 când... când.

niciod n[**oar**], *adv.* — niciodată.

nigrit, *s.m.* — negru, om de rasă neagră.

nime, *pr.* — nimeni.

nimic[, *s.f.* — nimic, neant, inexistență.

noim[, *s.f.* — înțeles.

noroc, n[**roc**, *s.n.* — soartă (bună sau rea), viitor, destin; 2 decizia sorții; 3 întâmplare (buni sau rea); 4 șansă, întâmplare bună, fericire; r[**u noroc**, **noroc nenorocit** — neșansă, nenoroc, ghinion; f[r[**noros** — fără șansă, ghinionist; 2 tulburat, fără liniște.

noroci, a s[~ — a se felicita, a se socoti norocos, a se considera fericit.

norocire, *s.f.* — noroc, fericire, întâmplare fericită, fericire nesperată; 2 favoare, sprijin, protecție; **cu norocire**, *adv.* — cu

șanse, cu sorți de izbândă; 2 cu bine, ușor, fără dificultăți.

norocit, *adj.* — norocos, ajutat de noroc, fericit de soartă, căruia i-a surâs norocul; 2 fericit, care se află într-o situație fericită, care are o situație socială de frunte.

norod, *s.n.* — populație, mase, mulțime, oameni din stările de jos; 2 locuitorii unei cetăți.

nu[r, *s.m.* — nour.

(**numai**) f[r[**numai**, *loc. conj.* — decât, altceva decât.

num[r, *s.n.* — număr; 2 nume (ca sumă de litere).

nume, *s.n.* — nume, numire.

numi, a s[~, *vb.* — a figura, a fi considerat că există.

O

obad[, ~**edzi**, *s.f.* — parte din circumferința roții de la car.

obiceinic, *adj.* — ceea ce ține de obicei, de deprinderi; 2 tradițional, cutumiar.

obiceiu, ~**ie**, *s.n.* — obicei; 2 la plural: tradiție, obișnuință, deprindere, practici uzuale, legi nescrise, norme moștenite, drept cutumiar; **obiceiele locului** — legea nescrisă, cutuma; **obiceiele firii** — deprinderile naturale.

obid[, *s.f.* — necaz, ciudă, amărăciune; 2 plânset, suspin.

obl[**duitoriu**, *s.m.* — domn, stăpân peste o țară.

oblici, *vb.* — a afla, a dibui, a descoperi; 2 a înțelege, a-și da seama; 3 a prinde de veste; 4 a observa, a cerceta („adevărul și so-coteala ce ne va arăta să oblicim“).

oblicit, *adj.* — descoperit, aflat.

obosi, *vb.* — a obosi, a înfrânge, a bate.

obraz, *s.n.* — chip, aspect, față, în-fățișare; 2 persoană; 3 îndrăz-neală; 4 om de condiție socială înaltă, față boierească.

obr[znicie], *s.f.* — îndrăzneală.

obrintitor, *adj.* — care obrintește, care înrăutățește o rană.

obroc, ~**oace**, *s.n.* — vas de lemn pentru măsurat cereale (în epoca veche); 2 taler, strachină; 3 porție, tain; 4 impozit, obligație periodică asumată.

ob=te, *s.f.* — mulțime, adunare, so-cietate, comunitate; **de ob=te**, *adj.* — general, comun, obștesc, al tu-turor.

ob=ti, *vb.* — a populariza, a da în vileag, a face cunoscut, a aduce la cunoștință, a aduce la cunoștința generală, a face public; **a s[~, vb.** — a deveni public, a se face cunoscut; 2 a se adu-na, a se strânge; 3 a se pune de acord.

oca, **oc[**, *pl. ocale*, *s.f.* — unitate tradițională de măsurat greutatea variind între 1260 și 1290 grame.

ocar[, *s.f.* — jignire, rușinare, ne-cinstire, umilire, batjocură, insultă, desconsiderare; 2 rușine, opro-briu public; 3 înfruntare, certare, reproșare; 4 faptă rușinoasă, demnă de tot disprețul; **ocara numelui** — umilire, pierderea prestigiului.

oc[r], *vb.* — a critica; 2 a umili, a jigni, a lovi în prestigiul cuiva; 3 a disprețui în public.

ocean, *s.n.* — ocean.

(ochi) ochiul ceriului (*metaf*)-soarele; **a trupului ochi** — ochii fizici; **ochiul lui Dumnedz[u** — conștiința morală (în limbajul ideologic al vremii).

ocol, *s.n.* — ocol, curte, loc îngră-dit, îngrăditură; 2 țarc; 3 mișcare circulară, orbitală.

ocoli, *vb.* — a înconjura, a da ocol.

odihn[, **odihnire**, *s.f.* — odihnă, relaxare; 2 pace, liniște; 3 înțe-legere, învoire; **odihna sf r=i-tului** — nonmanifestarea finală, moartea lumilor (ontologie).

odihni, **a s[~, vb.** — a se calma, a se potoli, a se liniști, a se astâm-păra; 2 a se simți satisfăcut.

odrasl[, *s.f.* — făt, progenitură, copil.

odr[sli, *vb.* — a naște, a ivi; 2 a răsări, a crește, a se înălța.

odr[sliitor, *adj.* — procreator, pro-genitor.

oftic[, *s.f.* — tuberculoză pulmo-nară.

oglund [, *s.f.* — oglindă; 2 reflectare; **oglund** [**a fi** — a reflecta, a avea în vedere; 3 prefigurare.

oglinde, *vb.* — a reflecta, a vedea ca într-o oglindă; 2 a spiona, a privi cu interes, a sta la pândă, a supraveghea.

ohendr [, *s.f.* — viperă.

oin [, *s.f.* — carne de oaie.

olat, *s.n.* — regiune, ținut.

ol [**cariu**, *s.m.* — curier, ștafetă.

ol [**c**ri, *vb.* — a anunța, a vesti; 2 a prezice, a prevesti; 3 a ținti, a viza („vrăjile lui spre moarte olăcării“).

olec [**i**, **a s** [~, *vb.* — a se văita, a se boci.

olec [**ios**, *adj.* — văicărelnic, care se văicărește, plângăreț, jalnic, trist, tânguitor.

olec [**itur** [, *s.f.* — văietătură, văicăreală, bocire, plâns, tânguire.

om [**r` t**, *adj.* — omorât, mort.

om [**t**, *s.n.* — zăpadă.

omeni, *vb.* — a cinsti, a respecta.

omenie, *s.f.* — umanitate, dragoste și respect față de om, bunătate; 2 dreptate.

omenit, *adj.* — asemănător omului, cunoscător.

omofil, (el), *s.m.* — rudă, din aceeași familie, de același neam.

omofilie (el.), *s.f.* — iubirea față de cel din același neam.

omonie (el.), *s.f.* — înțelegere, bună înțelegere, acord, unire, unitate de vederi, consens, învoială.

omor [, **a s** [~ — a se chinui, a se zbuguciuma; **cu sufletul a s** [**omor**] — a fi într-un continuu zbugucium sufletesc.

oniocrit, *s.m.* — tălmăcitor de vise.

opreal [, *s.f.* — oprire, reținere, însușire („opreala vinitului“); 2 arest, închisoare; **opreala crocodilului** — închisoarea bostangiiilor.

opri, **a=-i** ~, *vb.* — a se reține, a se abține, a nu da curs; **urechile a=-i opri** — a refuza să asculte.

oprit, *adj.* — oprit, constrâns; 2 aservit, înrobît.

opro-ca, **a s** [~, *vb.* — a se împoșca, a se lovi.

(orb) **oarba fortun** [— destinul.

orbec [**i**, *vb.* — a bâjbâi, a umbla sau a căuta prin întuneric.

orbime, *s.f.* — orbire; 2 iraționalitate, lipsă de autocontrol; **cu orbime**, *adv.* — cu orbire, fără alege, necontrolat, ca și când ar fi legat la ochi; **cu o orbime** — cu aceeași orbire.

organ, *s.n.* — unealtă, instrument, mașină; 2 instrument muzical; 3 organ senzorial, organ anatomic în genere, mădular; **organul ochiului**, **organele vederii**, **organele v** [**dz** [**toare** — ochii; **organul audzirii** — urechea; **organele limbii** — sunetele.

orizon, *s.n.* — orizont, zare.

or`ndui, *vb.* — a orânduî, a orga-

niza; 2 a stabili, a fixa, a hotărî, a dispune, a destina; 3 a predetermina (în planul ontologic divin); **a s[** ~ — a se organiza, a-și fixa fiecare locul și rolul într-o acțiune; 2 a se programa; 3 a se așeza la masă după un anumit ceremonial.

or`nduire, or`nduial[, *s.f.* — șir, rând, ordine; 2 orânduială, organizare, ordine; 3 stăpânire, lege socială; 4 lege, normă imanentă (ontologie); 5 clasă, tagmă socială, poziție socială, rang; **or`nduiala dint`i** — boierimea de rangul întâi; 6 hotărâre, dispoziție; 7 regulă, regim, ordine; 8 echilibru, dispoziție (anat. fiziol.); **or`nduiala firii, a firii** **or`nduial[**, **or`nduiala fireasc[** — ordinea naturii, regulă a naturii, lege naturală, limită naturală, organizarea lumii prin legi naturale, granițele firești; **or`nduiala lesnirii** — legile, regulile și limitele în care putem să ne ușurăm realizarea unei acțiuni; **or`nduiala s[n[t]{vii** — dispoziția sănătății, echilibrul factorilor care asigură sănătatea; **or`nduiala socotelii** — regulile judecății, ale silogismului; **or`nduiala vecinic[** — organizarea lumii de către divinitate, predeterminismul divin, ordinea divină prestabilită, pronia; **or`nduiala viitoare** — viitorul, predetermin-

ismul, fatalitatea sub ipostaza viitorului, sfârșitul existenței materiale (în concepția religioasă).

or`nduirea bun[— ordinea, echilibrul (în natură și în societate).

or`nduit, adj. — așezat, dispus într-o anumită ordine.

or`nduitoriu, s.m. — dregător, boier în conducerea țării.

os[bit, adj. — deosebit.

osiie, s.f. — osie, ax; **osiia sfereasc[** — axul lumii, axa pământului.

os`nd`, s.f. — pedepsă.

os`ndi, a s[~, *vb.* — a se pedepsi, a se chinui.

os`ndit, adj. — pedepsit; 2 obiect al sancțiunii divine încă din viață, predestinat la suferință.

os`rdie, s.f. — stăruință, silință, efort neîntreput, sârguință, trudă, oboseală.

ostenin\[, s.f. — efort, silință, sârguință, strădanie; 2 muncă, activitate, muncă grea; 3 oboseală, trudă, istovire.

ostenitur[, s.f. — silință, efort, muncă.

ostrov, ~oave, s.n. — insulă.

ostrovan, s.m. — locuitor al unei insule, insular.

otav[, s.f. — fân cosit; 2 iarba a doua după coasă; 3 iarbă fragedă.

otc`rmui, vb. — a cârmui, a conduce, a governa; 2 a gospodari, a chivernisi, a administra, a dirija.

otc`rmuire, *s.f.* — cârmuire, conducere politică.

otc`rmuitoriu, *s.m.* — cârmuitor, domn.

ote`ire, *s.f.* — liniștire, alinare, potolire.

o\apoc, *s.n.* — țepușă, ștepleag, țarus; 2 așchie, țandără; 3 piedică.

o\[r], **a s** [~, *vb.* — a se înfuria, a se mânia, a se supăra, a se mâhni profund, a se aprinde, a vocifera; 2 a se semeți.

o\[ros, *adj.* — supărăcios; 2 supărător („oțaros leac“); 3 supărat, mâhnit; 4 cumplit, insuportabil; 5 furios.

ovili, **a s** [~, *vb.* — a se ofili, a se păli, a se veșteji.

oxia (*el.*), *s.f.* — accent ascuțit.

P

pacoste, *s.f.* — nenorocire, necaz mare.

padej (*sl.*), *s.n.* — caz (la gramat.).

padzerh, **panzehr** (*pers.*) — pia-tră prețioasă fabuloasă din po-veștile arabo-persane, nestemată.

pag, *adj.* — cu pete albe la picioare (cal).

pagub [, *s.f.* — pierdere, stricăciune; 2 eșec.

paing, **paing** [, *s.m.* și *s.f.* — păianjen.

painjin [, *s.f.* — păianjen, pânză de păianjen; 2 rețea, plasă, capcană,

cursă; **painjina tartarului** — capcana iadului.

pajor [, *s.f.* — acvilă.

palat, *s.n.* — palat, curte domnească.

palestr [, *s.f.* — arc cu vârtej, folosit prin secolele al XV-XVI-lea.

palinodie (*el.*), *s.f.* — melodie care se repetă, refren.

palm [, *s.f.* — unitate tradițională de măsurat în lungime de circa 25 centimetri.

paminte, *s.f.* — amintire, memorie; 2 pomenire.

papagaie, *s.f.* — ființă creată de Cantemir prin asocierea dintre papă (*el.* **papas** — preot) și gaie — o specie de uliu.

paradigma (*el.*), *s.f.* — pildă, poveste cu tâlc, fabulă, parabolă; 2 model, exemplu.

paradigmat, *adj.* — pilduitor.

paradosin, **paradosis** (*el.*) — învățătură orală, tradiție; 2 repetare.

parahorisis (*el.*), *s.f.* — lepădare, abandon; 2 apostazie, dezicere.

par [, *s.f.* — flacăra, foc mare, vâl-vătaie, văpaie; **par** [**de foc** — vâlvătaie, foc intens; **para tartarului** — flăcările iadului.

pardalis (*el.*), *s.m.* — leopard.

pardos, *s.m.* — leopard.

paremiie, **parimie** (*el.*), *s.f.* — proverb, maximă, adagiu; 2 parabolă; 3 cuvântare moralizatoare,

parimie; 4 chestionar cu tematică religioasă, folosit în școala medievă.

parenthes [, ~ii, *s.f.* — paranteză.

parigorie (*el.*), *s.f.* — mângâiere, mângâiere sufletească, consolare.

parisie (*el.*), *s.f.* — prezență, apariție în fața mulțimii.

parola, *s.f.* — cuvânt dat, cuvânt de onoare, promisiune de necălcat, angajament solemn; 2 parolă, consemn.

parte, *s.f.* — latură; 2 ținut; 3 tagmă; **parte a cuvântului** — parte de cuvânt (gramat.); **partea materiasc** [— partea ce ține de materie, materia în sensul de cauză materială.

partnic, **p[rtnicesc**, *adj.* — particular, individual.

πασα [πα]ρα το [β]αρ[βα]νον δι[α] το [β]αρ[βα]νον — orice obstacol este spre bine.

patima sufletului — chin sufletesc.

patim [, *s.f.* — suferință, boală, suferință fizică, chin; 2 suferință în genere, chin sufletesc; 3 nenorocire, pățanie.

paz [, *s.f.* — măsură de precauție; 2 veghe; **f[r] nici o paz** [, *loc. adv.* — fără să ia vreo măsură de precauție, fără a se asigura de nici o primejdie.

p[cat, *s.n.* — greșeală; 2 faptă urâtă, crimă, nelegiuire.

p[ciuire, *s.f.* — împăcare, împăciuire.

p[li, a s [~, *vb.* — a se veșteji, a se îngălbeni.

p[r]si și a s [~, *vb.* — a ceda, a renunța, a nu se mai împotrivi; 2 a înceta.

p[r]sire, *s.f.* — părăsire, abandon; 2 renunțare.

p[rere, *s.f.* — părere, opinie; 2 presupunere, convingere subiectivă, eronată, neîntemeiată pe realitate; 3 închipuire, ficțiune; 4 fantomă, iluzie, apariție fantomatică, halucinație; 5 închipuire, imaginație; 6 aparență; 7 părere despre sine; **p[rere]nalt** [— autoapreciere, îngâmfare, mândrie exagerată.

p[rin]sc, *adj.* — părintesc; 2 grijiu, omenos.

p[rta=, s.m. — complice; **p[rta=vicle=ugului** — complice la înșelarea bunei-credințe, complice la comiterea unui rău prin înșelătorie.

p[rt]=ie, *s.f.* — părtășie, complicitate.

p[r]ile austrului — sud; **p[r]ile calde** — ținuturile, țările cu climă caldă; **p[r]ile criv[ului** — nord-est.

p[s, s.n. — greutate, necaz, impediment.

p[sa, vb. — a pleca, a porni („de ai povață ca aceasta bărbătește pasă“).

p[s]ri, a s [~, *vb.* — a se trans-

forma în pasăre, a-și lua chip de pasăre.

p[s]rit, *adj.* — transformat în pasăre.

p[tima=, *s.m.* — îndrăgostit, pașionat.

p[tima=, *adj.* — care suferă, care îndură, care se chinuie; 2 chinuit de dragoste; **mpreun** **p[tima=** — simpatizant, prieten de nenorocire.

p[timi, *vb.* — a suferi.

p[timire, *s.f.* — suferință, chin; **mpreun** **p[timire** — suferință reciprocă, comună.

p[trunde, *vb.* — a pătrunde, a penetra; 2 a cunoaște, a pricepe, a înțelege.

p[trundzitor, *adj.* — penetrant; 2. puternic mirositor.

p[vi, *vb.* — a suferi.

p[zi, **p[dzi**, *vb.* — a păzi, a feri, a păstra; 2 a apăra, a ocroti; 3 a respecta, a se conforma; 4 a urmări cu atenție; **a s** [~ — a se păzi, a fi circumspect, a fi cu ochii în patru; 2 a se păstra, a se conserva, a se perpetua, a rămâne neschimbat.

p[zit, *adj.* — prudent, înțelept, prevăzător.

p[zitor, *s.m.* — paznic, străjer.

p`rjol, *s.n.* — prăpăd, pustiire, urgie.

p`rjolit, *adj.* — ars, trecut prin foc.

p`rlit, *adj.* — aprins.

pecetlui, *vb.* — a pecetlui, a pune

pecetea; 2 a astupa; 3 a face să amuțească; 4 a ascunde o taină.

pecetluire, *s.f.* — aplicare de pecete; 2 zăvorâre, ascundere; 3 imprimarea unui sens ascuns unui cuvânt, simbolizare, cifrare.

pecetluit, *adj.* — pecetluit, pe care s-a aplicat pecetea; 2 ascuns, incomunicabil, cifrat, simbolic.

pedeaps [, *s.f.* — greutate, suferință; 2 remușcare; 3 chin, frământări sufletești intense; 4 învățătură, cunoștințe, instruire; **pedeapsa sufletului** — chin sufletesc; 2 remușcare; 3 rușine.

pedepsi, *vb.* — a pedepsi, a certa; 2 a învăța, a educa; **a s** [~ — a se frământa, a se chinui.

pedepsit, *adj.* — învățat, cu învățătură, cu știință; 2 muncit; 3 pedepsit; 4 condamnat de soartă să intre într-o situație grea, fără ieșire.

pedestri, **a s** [~, *vb.* — a descăleca, a umbla pe jos.

peire, **pieire**, **perire**, *s.f.* — pieire, nimicire, distrugere, moarte; 2 strâmtorare, viață grea, plină de nevoi; 3 înfricoșare, frică, teamă de moarte, teamă paralizantă, groază.

pierit, *adj.* — distrus, mort.

pemintean, *s.m.* — pământean, om, muritor, locuitor al pământului (în opoziție ca lumea divină).

pemintesc, *adj.* — care aparține, care ține de lumea pământeană, omenesc (în opoziție cu ceresc, divin).

perigrapsi (*el.*), *vb.* — a descrie, a zugrăvi, a prezenta; 2 a încondeia.

period, *s.n.* — perioadă, ciclu; 2 orbită; **cursul perioadelor** — mișcarea ciclică, mișcarea de naștere și pieire.

perispomen[, ~i (*el.*), *s.f.* — accent circumflex.

peristas[, **peristases** (*el.*), *s.f.* — împrejurări, circumstanțe; 2 condiții.

peristasis (*el.*), *s.f.* — situație de satelit; 2 circumvoluție.

persiesc, *adj.* — persan, de factură sau de origine persană.

pesti, *vb.* — a întârzia, a zăbovi.

pestriciune, *s.f.* — pată de culoare, bălțare, culoare peștriță, amestecată.

petiutinderile, *adv.* — pretutindeni, peste tot.

petrecanie, *s.f.* — petrecere (a unui invitat, a unui mort), însoțire; 2 alai, pompă.

petrece (**pe cineva**), *vb.* — a întovărăși, a însoți; **a-i** ~ — a-și duce viața, a viețui.

piatr[, *s.f.* — greutate (în vechime făcută din piatră) pentru cântărit (și astăzi se folosește termenul); 2 grindină; 3 bolovan, stâncă;

pietri str`mpte — defileuri, strâmtoni (în munți).

pica, *vb.* — a păta, a uda, a puncta.

pica, **a s** [~, *vb.* — a se întina, a se murdări, a se păta.

picat, *adj.* — pătat; 2 peștriț.

pic[**tur**], *s.f.* — pată, pată mică.

picio, *s.n.* — picior; 2 măsură de lungime, de aproximativ treizeci centimetri; **în patru picioare** — patrupe.

piept, *s.n.* — piept; 2 inimă, suflet.

pild[, *s.f.* — povestire cu rol educativ, exemplu; 2 întâmplare, pățanie care servește de învățătură, de exemplu; **pild**[**aievea** — pildă practică, faptă pilduitoare, exemplu concret.

pilul[, **pirula**, *s.f.* — pilulă, comprimat farmaceutic; 2 hap.

piramid[, *s.f.* — piramidă, mormânt faraonic în formă de piramidă.

pirghel, *s.n.* — compas.

pirostii, *s.f.* — ustensilă gospodărească pe trei picioare, pe care se pune tuciul la fiert.

pi=ti, *vb.* — a musti, a curge imperceptibil.

pi=titor, *adj.* — care smârcește, care mustește, care zemuiește.

piticel, *s.m.* — peștișor, pește mărunț.

pi=igu=, *s.m.* — pițigoi.

pizm[, *s.f.* — ură; 2 invidie; **rea pizm** — invidie mare, împinsă până la ură.

pizm[**luire**, *s.f.* — pizmuire, invidie.

pizmos, pizma=, pizm [tariu, pizm [toriu, *adj.* — pizmătareț, invidios; 2 intrigant, rău, cârcotaș;

pizma=ul de ob=te — dușmanul tuturor, diavolul.

planeta, *s.f.* — planetă.

platan, *s.m.* — platan, o specie de paltin mediteranean.

plat[, *s.f.* — plată, răsplată, pedeapsă, sancțiune (pentru o faptă rea); 2 mulțumire, recompensă.

platonicesc, *adj.* — platonice, ce ține de filozofia lui Platon.

pl[*cere, s.f.* — plac; dup[pl[*cere, după plac, pe plac: 2 dorință, interes; spre plăcerea (cuiva) — pentru interesele (cuiva).*

pl[*ti, vb.* — a răsplăti.

pl[*zmu, vb.* — a închipui, a imagina, a reprezenta; 2 a inventa, a crea, a produce, a confecționa.

pleca, *vb.* — a pleca, a porni; 2 a îndupleca, a convinge; 3 a înmuia, a îmbuna; 4 a pleca, a înclina; **a s[~ — a se apleca, a privi în jos; 2 a se înclina, a se îndrepta către; 3 a se declara învins, a face act de supunere.**

plecarea]ntr-o parte — înclinare, tendință.

plecare, *s.f.* — supunere; 2 renunțare; 3 înclinare; 4 înduplecare, potolire.

plecat, *adj.* — supus, ascultător; 2 înduplecat, convins.

plec[toriu, *adj.* — înclinător, care are tendința, care este gata pentru ceva.

pleonexie (*el.*), *s.f.* — poftă, dorință, cupiditate.

ple=[, *s.f.* — vârf (de munte), pisc neîmpădurit, stâncos, loc lipsit de vegetație.

ple=uvi, a s[ple=uvi, *vb.* — a cheii.

plin, *adj.* — masiv, dintr-o bucată.

plineal[, *s.f.* — împlinire, îndeplinire, realizare; 2 plinătate, întregime; 3 potență; **plineala firii — integritate organică, integritate trupească, 2 potență sexuală.**

plini, *vb.* — a termina, a duce la bun sfârșit ceva; 2 a îndeplini, a realiza; 3 a pune în practică; 4 a îndeplini, a se achita de o îndatorire; 5 a împlini, a umple, a îndopa; 6 a suplini, a ține locul, a acoperi, a compensa; **a s[~ — a se îndeplini; 2 a se aplica, a se potrivi; **a i s[~** — a i se îndeplini, a i se realiza, a i se duce la bun sfârșit, a avea succes.**

plinire, *s.f.* — realizare, împlinire; 2 maturizare, trecerea prin toate stadiile naturale (de la copil la bătrân); 3 parcurgerea unui proces, a unui ciclu.

pl'nt[tor. *s.m.* — plantator, agricultor.

plom`n, ~]i, *s.m.* — plămân.

plotun, *s.m.* — animal fabulos imaginat ca un cerb puternic și fioros.

poal[, *s.f.* — poală; 2 streășină, partea de jos a unui acoperiș;

poalele cele mai de gios — streășina inferioară.

poam[, *s.f.* — fruct, rod; 2 fruct comestibil; 3 struguri; **poama a lega** — a prinde rod.

(poate) c` t ce poate, *adv.* — cu toată puterea.

pocitanie, *s.f.* — urățenie, slutenie, hidoșenie; 2 gând rău, vorbă rea, blestemăție, pildă rea.

poeta, **poetic**, *s.m.* — poet.

poetic[, *s.f.* — poetica, știința care se ocupă cu literatura, un fel de estetică literară.

poeticesc, *adj.* — poetic, literar.

pofal[, *s.f.* — laudă, 2 alai, pompă, măreție; 3 batjocură („cu masca în pofală a lua“).

poft[, *s.f.* — poftă, dorință de orice fel; 2 vrere; 3 cerință („după pof-ta dreptății giudecata să abați“);

poft[**din p**[**rerea n**[**scut**[— dorință întemeiată subiectiv, care nu ține seama de realități.

pofti, *vb.* — a dori; 2 a îndemna, a recomanda, a obliga, a cere, a impune (ca necesar).

poftori, *vb.* — a repeta; 2 a înnoi.

pogor`re, *s.f.* — cădere din situație, prăbușire din rang.

pogor`=, *s.n.* — pogorâș, coborâș.

poh`rni, **p**[**h`rni**, **a s**[~, *vb.* — a se porni, a se povârni, a se răsturna, a se surpa; a se dărâma;

2 a năvăli, a asalta; 3 a decădea brusc.

poh`rnire, *s.f.* — povârnire, aplecare într-o parte, alunecare, prăbușire; 2 cădere din situație, înlăturare, alungare din situație înaltă; 3 pornire, năvală, atac; 4 răscoală; 5 decădere.

poh`rnitur[, *s.f.* — alunecuș, povârniș, teren râpos, prăpastie, ponor; 2 deplasare de teren, prăbușire de teren; 3 povârniș.

pohoar[, *s.f.* — povară, greutate, sarcină; 2 coborâre, aplecare.

poidinoc, *s.n.* — duel.

pojar, *s.n.* — incendiu, foc mare; 2 înflăcărare, ardoare („pârjolul mâinii și pojarul izbândii“).

polc, *s.n.* — regiment.

poleit, *adj.* — poleit; 2 nesincer, fățarnic.

polipichilie (*el.*) *s.f.* — varietate cromatică, policromie; 2 peștrici-une.

politic, *s.m.* — om politic.

politicesc, *adj.* — politic, ce ține de politică.

politie, (*el.*) *s.f.* — frunțașii unei cetăți, ai unei țări; 2 sfat, consiliu, divan boieresc; 3 țară, stat, societatea sub raportul vieții și organizației politice; 4 stare socială, categorie socială, pătură socială; **tulburarea unei politii** — agitația din cadrul unei pături sau categorii sociale.

polog, *s.n.* — rând cosit, porțiunea cosită de la un cap la altul; 2 acoperământ, polată, cergă, învelitoare („pentru ca pologul stidirii să să rădice“).

polos andartic — polul sud.

polos arctic — polul nord.

poman[, *s.f.* — dar; 2 ajutor.

pom[t, *s.n.* — grădină, livadă de pomi încărcăți de fructe.

pomeni, *vb.* — a aminti, a reține.

pomenire, *s.f.* — apelare, chemare, menționarea orală a unui nume; 2 amintire, memorie.

pominoc, *s.n.* — dar, prinos.

pomp[, *s.f.* — alai, paradă; 2 strălucire, fast.

ponegrit, **ponegru**, *adj.* — foarte negru, foarte întunecos, foarte trist; **ponegrite stihuri** — versuri triste, elegiace.

pont, **punt**, ~uri, *s.n.* — punct, articol, stipulație într-o convenție scrisă, într-un tratat.

popas, *s.n.* — oprire pentru odihna de noapte.

poprea, **popreal**[, ~ele, *s.f.* — proptea, susținere; 2 contrafort; 3 sprijin, reazem.

popri, *vb.* — a opri; 2 a reține, a aresta; 3 a zăgăzui, a stăvili.

por, *s.m.* — por.

porcie, *s.f.* — comportament de porc; 2 josnicie, porcărie.

poreclitur[, *s.f.* — poreclă.

porfir[, *s.f.* — marmură policromă; 2 veșmânt imperial roșu.

(Porfirie) cinci glasuri a lui Porfirie (quinque voces Porphyrii): neamul (genus), chipul (species), deosebirea (differentia), hirișia (proprium), tâmplarea (accidens).

porumb, *s.m.* — porumbel.

porumbrieriu, *s.m.* — porumbar, o specie de arbust spinos din familia rozaceelor, cu fructe sferice astringente.

porunc[, *s.f.* — poruncă, poziție superioară; 2 legea, orânduirea, ordinea din lucruri, ca manifestare a poziției divine.

poslanie, *s.f.* — mesaj, scrisoare, depeșă.

post, *s.n.* — abinență.

posti, *vb.* — a se abține, a nu da curs.

potolit, *adj.* — stins cu ajutorul apei (despre foc, cărbune).

potric[li, *vb.* — a pătrunde, a penetra, a găuri (acțiunea penetrantă a apei).

potric[lit, *adj.* — găurit.

potrivi, a s[~, *vb.* — a fi pe măsură, a egala.

potrivire, *s.f.* — acomodare, armonizare; 2 integrarea într-un anumit tipar, într-o anumită schemă (logică, de pildă), ordonare; **potrivirea formii în elegerii** — ordonarea schemei intelective, ordonarea raționamentului.

pova\[, *s.f.* — sfat, îndrumare, învățătură; 2 îndemn, instigare; 3 călăuză, ghid, îndrumător.

pov\uitoriu, *s.m.* — consilier, sfătuitor; 2 îndrumător, călăuzitor; 3 conducător; 4 agitator, instigator.

povelil, (*perf. de la sl. poveliti*), *vb.* — (în formule scriptice) am poruncit, am hotărât, am dispus.

poveste, *vb.* — basm; **basn**[**de poveste** — scornire de-ale basmelor.

povesti, *vb.* — a spune, a vorbi despre ceva; 2 a comunica, a dezvălui, a relata; 3 a populariza, a face cunoscut; 4 a descrie, a analiza.

pozvolenie, *s.f.* — învoire, permisiune, îngăduire.

prag, **-uri**, *s.n.* — treaptă (ierarhică), („săracul înțelept... denafara pragurilor“); 2 cădere de apă, cataractă, cascadă; 3 categorie socială.

pravil[, *s.f.* — lege, normă; 2 regulă, principiu; **pravila firii** — orânduiala naturii; **pravile etice=ti** — norme etice; **pravile cere=ti** — legi morale, legi religioase, canoane; **pravil**[**f**[**r**[**canoane** — lege fără nici o regulă, arbitrară, absurdă; **pravilele obiceielor** — legile nescrise, dreptul cutumiar, obiceiul pământului; **pravile peminte=ti** — legi sociale, legi de stat; **pravil**[**str`mb**] — lege nedreaptă;

pravilele vitejii — regulile, limitele îndrăznelii, ale combativității; **topiceasc**[**pravil**] — legea locală, cutuma locului.

pravoslavie, *s.f.* — dreaptă credință, ortodoxism.

praxin, **praxis** (*el.*), — practică, făptuire, punerea unei idei în practică.

pr[**d**]toriu, *s.m.* — tâlhar, hoț.

pr[**p**]denie, *s.f.* — prăpăd, distrugere, calamitate, pieire neașteptată.

pr[**v**]lie, *s.f.* — prăvălie, dugheană; prăvălie de carne — măce-lărie.

pre dinafar[, *adv.* — în exterior.

precopsal[, *s.f.* — îmbogățire, câștig; 2 învățătură.

precum =i c` t ieste — după cum și este.

pre larg, *adv.* — în detaliu, amănunțit.

predoslovie, *s.f.* — introducere, precuvântare.

preface, *vb.* — a transforma, a schimba; 2 a distila; **vin pref**[**cut** — vin ars.

pref[**cut**], *adj.* — transformat, schimbat.

pregiur, *adv.* — împrejur; **in jur**, *prep.* — pe lângă; **de pregiur**, *prep.* — din jur.

preobrajenie, *s.f.* — schimbare la față, transformare a înfățișării.

preobr[**ji**, **a s**] ~, *vb.* — a se schimba, a se transforma.

prepelii, *vb.* — a se comporta ca o prepeliță.

prepuitoriu, *adj.* — bănuitor, neîncrezător, suspicios.

prepun[, *vb.* — a se îndoii, a nu avea încredere, a fi sceptic; 2 a presupune, a bănuii; 3 a imagina, a-și închipui; 4 a pune înainte, a lipi în față, a fixa, a lipi dinainte;

a prepune g`nd — a-și fixa o idee directoare, a se conduce după o anumită părere; **a-i** ~ — a-și pune în față, a se expune (unei primejdii), a risca.

prepus, *s.m.* — bănuială, presupunere; 2 scepticism, îndoială, neîncredere; 3 ambiguitate; **prepusul schipticesc** — îndoiala scepticilor.

prepus, *adj.* — pus înaintea cuiva, pus peste, în fruntea cuiva, mai mare peste cineva („neam prepus“); 2 bănuitor, neîncrezător, care exprimă o bănuială; **prepusse cuvinte** — cuvinte care exprimă o bănuială, o presupunere;

f[r[prepus, *adv.* — fără îndoială, în mod sigur; **a vine (pe cineva) în prepusuri** — a bănuii mereu (pe cineva), a-l suspecta, a-l trata cu suspiciune.

pretenție (de la *lat. pretendo*), *s.f.* — pretindere; 2 pretenție (pretenția de a întrevădea sfârșitul unui lucru).

prezentui, *vb.* — a prezenta, a arăta.

presenție, *s.f.* — prezență, aspect, față, înfățișare.

pricaz, *s.n.* — necaz, nenorocire; 2 piașărea, semn rău, aducător de nenorocire.

pricaznic, *adj.* — aducător de nenorocire.

price, *s.f.* — ceartă, gâlceavă, conflict.

pricepe, *vb.* — a înțelege, a-și da seama; 2 a lua cunoștință.

pricepere, *s.f.* — pricepere, putere de înțelegere.

pricin[, *s.f.* — cauză, impuls (ontologie); 2 pricină, ceartă, conflict, animozitate; 3 motiv, pretext, scop, țel, mobil; 4 dreptate, drepturi, cauza cuiva (jurisprudență);

cu pricina (cuiva), *loc. prep.* — din cauza (cuiva); **pricin[asupritoare** — cauză coercitivă, cauză constructivă, arbitrară, necesitate, obligativitate (oglundind activitatea umană, Cantemir modică schema aristotelică a cauzalității, măbind numărul cauzelor);

pricina ce — cauza care indică factorul pasiv (cauza materială); **pricina cine** — cauza care indică factorul activ (forma, cauza formal);

pricin[cl[titoare — cauza dinamizatoare, care provoacă mirarea fenomenelor, deplasarea lor;

pricina cl[titoare fireasc[— cauza impulsională, impulsul natural al mișcării (modificând schema aris-

totalică a cauzalității, Cantemir relevă importanța cauzelor naturale); **spre cl[ire]ndemn[toare pricin[** — cauză impulsivă, impulsul exterior al mișcării; **pricina din ce** — cauza care arată substanța pasivă din care este făcut un lucru, cauza materială; **pricina din cine** — cauza care indică factorul activ prin care se produce un lucru, cauza formală; **dinafar[]viitoare pricin[** — cauză externă, impuls exterior, cauză care vine din afara unui fenomen; **pricina dint`i** — cauza primă, cauza inițială, cauza ultimă (în înțeles de inițială) care explică șirul întreg de procese și fenomene, în concepția ontologică aristotelică; **pricina fl[c]toare** — cauza eficientă; **pricin[]fireasc[** — cauza naturală (a se vedea observația de la pricina clătitoare firească); **pricina forme[i]** — cauza formală; **pricin[]iu=ur[toare** — cauză facilitantă, circumstanță favorizantă (Cantemir introduce ideea de **circumstan[]** în efectuarea proceselor și fenomenelor, circumstanțe care apar ca niște specii ale cauzei eficiente. Oglindind factorii subiecțivi, circumstanțele devin motivații); **pricin[]mping[toare** — cauză repulsivă, motivație aversivă sau circumstanță care determină pe cineva să-i scadă intere-

sul pentru ceva (sens stabilit prin analogie cu expresia: „norocul cu o mână trage, iar cu alta împinge”); **pricina]n ce chip** — cauza care indică modalitatea în procesul efortor, modalitatea fiind astfel o specie a cauzei eficiente; **pricin[]ngreuitoare** — cauză obstructoare, circumstanță nefavorabilă, dificultate, obstacole; **pricin[]l[]vitoare** — cauză expansionatoare, circumstanța care favorizează dezvoltarea, expansiunea, întinderea; **pricina materi-iasc[** — cauza materială; **pricin[]lesnitoare** — cauză înlesnitoare, facilitantă, circumstanță identică cu pricina iușurătoare; **pricina pentru ce** — cauza care indică finalitatea procesului efortor, cauza finală; **pricina pricinelor** — cauza cauzelor, termen aristotelic pentru cauza ultimă, prin care Cantemir desemnează de obicei justiția divină; **pricina pricinelor a toate pricinele** — Dumnezeu; **pricina pricin[]toare** — cauza condiționatoare, circumstanța cauzatoare; **pricina r`dic[toare** — cauză anihilatoare (a efectului altei cauze), cauza eliminatoare, circumstanță care înlătură efectul altei cauze, permițând desfășurarea altui proces (prin analogie cu expresia: „iertăciunea greșeala... rădică”); **pricin[]s[v`r=itoare** — cauză eficientă; **pri-**

cina sf`r=itului, pricina s[v`r=itului — cauza finală; **pricina str`mt[toare** — cauză obstructoare, circumstanță care înseamnă lipsa condițiilor favorabile, circumstanță neprielnică; cauză asemănătoare parțial cu **pricina]n-greuitoare; pricin[tr[g[toare** — cauză de atracție, motivație pozitivă, circumstanța care face ca ceva să fie atras către altceva sau de către altceva (sens stabilit prin analogie cu expresia: „norocul... cu o mână trage, iar cu alta împinge“).

pricini, vb. — a pricinui, a cauza, a produce, a face; 2 a promova; **a=i ~, vb.** — a-și pricinui, a-și cauza.

pricinitoriu, s.m. și adj. — pricinuitoare, cauzator.

prii, vb. — a prii, a favoriza, a fi favorabil cuiva, a se arăta binevoitor; a îngădui, a proteja, a aduce servicii cuiva.

priimi, vb. — a primi, a accepta, a fi de acord, a încuviința; 2 a fi favorabil, binevoitor, a accepta; 3 a îmbrățișa (o idee, o cauză); 4 a se obișnui cu ideea, cu situația; 5 a tolera, a suporta; 6 a se lăsa impresionat, a-i păsa; **a nu priimi** — a nu se acorda, a nu se împăca; **unul pre altul a nu priimi** — a se afla în conflict reciproc, a se afla în relație antagonică.

priimire de]nchin[ciuni — răspuns la politețe.

priimit, adj. — acceptat, recunoscut.

priimitoriu, adj. — (despre organele de simț) receptor, care receptează, care primește; **organele cele a vederii priimitoare** — organele primitoare ale vederii; 2 binevoitor; 3 care acceptă, care se lasă convins; 4 bucuros.

priin\, s.f. — favoare, ocrotire, protecție, bunăvoință, simpatie; 2 trecere (în fața cuiva); 3 fidelitate, devotament; **priin\[fireasc[** — simpatia față de cineva din același neam.

priitoriu, adj. — favorabil.

prijeni a s[~, vb. — a se rezema, a se sprijini.

prilaz, s.n. — pârleaz, loc de trecere peste un gard.

primeni, vb. — a schimba, a înnoi; 2 a transforma.

princet, adv. — încet, cu băgare de seamă.

prinde, a s[~, vb. — a se prinde, a se obliga, a fi de acord; 2 a se lăsa prins.

pripitoare, s.f. — pasăre cântătoare.

pripoi, s.n. — aliaj de spoit și lipit metalele.

prisac[, s.f. — stupărie, crescătorie de albine.

pris[car, s.m. — stupar.

prisosal[, s.f. — belșug, prisosință.

de prisosit, *adv.* — suficient, destul.

pristav, *s.m.* — ispravnic, slujbaş, însărcinat cu muncă administrativă; 2 administrator, șef; 3 crainic, vestitor al poruncilor domnești.

prist [**viie**], *s.f.* — conducere, șefie, responsabilitate.

prit [**ci**], *vb.* — a pritoci, a limpezi, a scoate de pe drojdii.

privall [, *s.f.* — privire, uitătură, vedere: 2 contemplan; 3 spectacol; 4 priveliște; **privala** [**nelegerii**] — contemplan, notă specifică înțelegerii (după Cantemir, ca și la Aristotel, înțelegerea, ca proces cognitiv, are un caracter pasiv).

privat, *adj.* — particular, personal, specific, propriu; 2 diferit, deosebit.

privighere, *s.f.* — priveghere, veghe de noapte.

privileghie, ~ii, *s.m.* — privilegiu, ispisoc, uric; 2 drept special, favor, avantaj; **cu ce privileghie?** — cu ce drept, în baza cărui privilegiu?

proasp [**t**], *adj.* — nou, recent, de curând.

prob [, *s.f.* — încercare, dovadă practică.

prob [**it**], *adj.* — probat, încercat, dovedit.

probozal [, *s.f.* — certare, muștrare.

probozi, *vb.* — a dojeni, a muștra, a certa; 2 a ocări; 3 a înfrunta.

probozire, **proboz** [**tur** [, **probozitur** [, *s.f.* — dojană, muștrare, certare; 2 ocărare.

procathedrie (*el.*) *s.f.* — loc de frunte, poziție înaltă în ierarhia socială; 2 locul din față, locul cel mai de frunte, locul în capul mesei; [**in procathedriia mesii**] — în capul mesei.

prociti, *vb.* — a repeta.

procopsal [, *s.f.* — spor, câștig, avere, folos; 2 cunoaștere, știință, învățătură.

procopsi, *vb.* — a spori, a mări, a înmulți („duhurile puterii puțin procopsesc“); 2 a reuși (în ceva), a realiza.

prodrom, *s.n.* — prodrom, idee călăuzitoare, introducere, călăuză, îndreptar, înaintaș.

profasin (*el.*) — pretext, motiv, subterfugiu.

profesui, *vb.* — a învăța (pe cineva), a da învățătură, a preda, a profesa sau a teoretiza (o idee); 2 a propovădui.

profitiie, *s.f.* — profetie, dar profetic.

prognostic, ~e, *s.n.* — pronostic, prevedere, previziune.

prognostici, *vb.* — a prevedea, a face previziuni.

proimion (*el.*), *s.n.* — partea introductivă la un discurs, preambul.

prolog (*el.*), *s.n.* — parte introductivă la o piesă muzicală sau de teatru; 2 introducere.

pronie, pronia cereasc [, *s.f.* — asistență, grijă divină; 2 preștiință, prevederea divină, ordinea divină prestabilă (în concepția religioasă).

propovedui, *vb.* — a învăța (pe cineva), a mărturisi despre ceva.

propozit, *s.n.* — propunere; 2 subiect în discuție; 3 obiectiv, scop.

propozui, *vb.* — a propune.

prorocie, *s.f.* — pronostic, prognoză, previziune.

prost, *adj.* — prost, nepriceput incapabil, lipsit de inteligență; 2 simplu, umil, de rând, din popor; 3 fără carte, neinstruit; 4 lipsit de calitate, neînsemnat; 5 simplu, modest; 6 naiv, credul; 7 clar, curat; **prostatec**, *adj.* — naiv, simplu, lipsit de experiență.

prostie, *s.f.* — prostie; 2 obârșie; 3 obârșie joasă, origine umilă; 4 înapoiere (materială și culturală).

prostime, *s.f.* — prostie, grad de inteligență redusă, imbecilitate, tâmpenie; 2 simplitate, sinceritate, naivitate; **prostimea inimii** — naivitate sufletească, inocență; 3 bună-credință; 4 cei de jos, poporul, mulțimea; 5 ignoranță, necunoaștere.

protas [, **protasis** (*el.*) *s.f.* — premisă; **protase adeveritoare** — premise afirmative; **protase p[rtnice=ti** — premise particulare (afirmative sau negative).

prothimie (*el.*), *s.f.* — pasiunea de a efectua un lucru, ardoare, bunăvoință, zel.

provatolicoelefant (*el.*), *s.m.* — ființă imaginată de Cantemir, alcătuită din oaie, lup și elefant.

provatos (*el.*), *s.m.* — oaie.

provide \ , *adj.* — prevăzător.

provlima, ~te, (*el.*), *s.f.* — problemă, chestiune, situație care se cere rezolvată.

psifisi, (*el.*), *vb.* — a propune, a vota, a alege pe cineva într-o demnitate; 2 a decerna, a acorda.

πτήνον, πτυνον — zburătoare.

public [, *s.f.* — sfat boieresc; 2 țară, stat; 3 republică, formă de stat, în care, în concepția lui Cantemir, puterea politică înseamnă dezordine, anarhie, instabilitate, lipsă de coeziune.

puchinos, *adj.* — urduros, nespălat.

puhace, *s.f.* — bufniță.

punct, ~uri, *s.n.* — punct, loc, limită (în manifestare); 2 centru, țintă; 3 capitol, punct (într-un tratat sau convenție).

pune, *vb.* — a pune, a așeza într-un loc; 2 a închiide, a arunca în închiisoare; **a s** [~ — a se așeza.

(punere) înainte punere — premisă (logică).

purcede, *vb.* — a pleca, a porni; 2 a proveni, a se produce din, a izvorî, a-și trage originea.

purcedere, *s.f.* — pornire, plecare; **oarb** [**purcedere** — pornire oarbă, furie.

purta, *vb.* — a îmbrăca; 2 a transporta pe sus; 3 a plimba (pe cineva).

(purt[tor) de r[zboiu purt[tor — șef suprem al armatei în război.

pururea, *adv.* — mereu, continuu, totdeauna.

pusti, *s.n.* — loc nelocuit de oameni; 2 loc locuit de duhurile rele (în concepția creștină); 3 dracul, diavolul, în expresia: cine pustiul? — cine dracul?

pusti, *adj.* — nelocuit; 2 fără paznic, neînsoțit de om.

pu=c [*s.f.* — armă de foc; **pu=c** [**mic** — sâneață; pușcă mare — tun.

putere, *s.f.* — putere (fizică, economică, politică), putință, autoritate; **peste puterea sa** — întrecându-și puterile printr-un efort extraordinar.

puterea me=ter=ugeasc [— forța vicleniei; **puterile firii** — forțele naturii.

putincios, *adj.* — cu putere, puternic (fizic și social); 2 dur, rezistent.

putin \[, *s.f.* — putere, forță, forță fizică, capacitate; 2 posibilitate, limită, graniță.

putin\ele firii — forțele naturii, granițele firii.

putredzitor, *adj.* — putrezitor, perisabil, muritor.

putregiune, *s.f.* — putreziciune, stare de putrefacție.

R

raft (*de obicei la plural*), *s.n.* — tacâm pentru cal, harnașament.

ramur [, *s.f.* — membru (mână, picior etc.).

ran [, **rane**, *s.f.* — rană; 2 jignire, ofensă, afront.

rar [u, *s.m.* — o specie de șoim de munte.

r[cori, a s [~, *vb.* — a se potoli, a se liniști.

r[d[cin [*s.f.* — rădăcină; 2 început, bază, fundament; 3 esență;

r[d[cina adev[rului — esența adevărului.

r[duce, a=i ~, *vb.* — a se asemana („firea chipului cu firea dihaniii ca să-și răducă tare am nevoie“).

r[m`itor, *adj.* — imperisabil, nemuritor.

r[m`nere, *s.f.* — menținere, permanentizare.

r[pegiune, repegiune *s.f.* — iuțiime, sangvinitate (temperament); 2 iuțeală, repeziciune; 3 fugă; 4 repezire, atac, iureș; **repede r[-pegiunea** — atacul rapid, iureșul.

r[pedzi, *vb.* — a trimite, a îndrepta cu violență.

r[p[osat, *adj.* — mort, răposat.

deasă, pădurice, desiș („rediul cel mic”: crângul).

referendariu, *s.m.* — boier însăr-cinat cu corespondența domnească, transmîțător al corespondenței secrete de stat.

regul[, *s.f.* — regulă, lege, normă, principiu.

reis (*turc.*) — conducător de corabie, căpitan de corabie, navarh; 2 amiral, conducător de flotă.

rele, *s.f. pl.* — fapte rele, urâte, fărădelegi; **marea relelor** — marea fărădelegilor.

repede, *adj.* — iute, rapid.

ritor, *s.m.* — retor, orator.

retoric[, *s.f.* — retorică, arta oratoriei.

retoricesc, *adj.* — retoric, ce ține de retorică; 2 verbal.

retorisi, *vb.* — a cuvânta, a vorbi mult, a vorbi retoric.

r`dica, *vb.* — a absolvi, a ierta; 2 a aboli; a șterge, a anihila, a desființa („iertăciunea, greșeala... rădică”); 3 a elibera.

r`dicare, *s.f.* — înălțare (pe scara socială).

r`m[tor, *s.m.* — porc.

r`ncheza, *vb.* — a necheza.

r`nd, *s.n.* — rînd, șir, ordine; 2 rost, obiceiuri, specific; 3 orânduială, rînduială; **de-a r`ndul**, *adv.* — în rînduri; **pre r`nd**, *adv.* — succesiv, care urmează, unul după altul; 2 rînduri-rînduri, la distanțe egale, geometric.

r`ndunie, *s.f.* — rîndunică.

r`ndz[, *s.f.* — foios (la rume-gătoare); stomac (în genere).

r`s, *s.m.* — răs, linx.

r`vn[, *s.f.* — poftă, dorință; 2 ardoare.

road[, *s.f.* — copil, născut, făt; 2 rezultat, efect.

rob, *s.m.* — prins de război, prizonier; 2 sclav rezultat din expedițiile de jaf sau de război; 3 datornic sau criminal condamnat la muncă silnică.

rod, *s.n.* — sămânță; 2 fruct; 3 naștere; 4 familie, neam; 5 părinte; 6 rezultat.

rom`ni, *vb.* — a transpune în limba românească, a româniza.

romfea, *s.f.* — sabie lată cu două tășuri.

rost, *s.n.* — gură.

rud[, *s.f.* — neam, origine de sânge, familie.

rufos, *adj.* — murdar, nespălat; 2 zdrențaros.

rugi, *s.m. pl.* — măraciniș de măceș sau de muri.

rujdi, **a s**[~, *vb.* — a se roade, a se juli.

rump[tor, *adj.* — care sfâșie; **pasire rump[toare** — pasăre răpitoare.

rumpe, *vb.* — a rupe; 2 a începe să vorbească.

ru=inare, *s.f.* — sfială, timiditate, lipsă de îndrăzneală.

ru=inea, *s.f.* — sexul, organele genitale.

S

sagriu, *s.n.* — o specie de măgar alb cu pielea granulată, ce trăiește în Africa de Nord; 2 piele tăbăcită de sagriu.

salamandr[, *s.f.* — mic batracian asemănător șopârlei, cu pielea neagră pătată cu galben, secretând un suc otrăvitor; imaginația populară a creat în jurul său credința că ar avea puteri asupra focului.

sam (*arab.*) — aer stricat, otrăvit (în fabulațiile arabe).

sama, **a face ~**, *vb.* — a omorî.

sama a lua (**la ceva**) — a observa, a cerceta, a studia (un lucru); **în sam** [**a b** [**ga** — a acorda atenție; 2 a lua în considerație; 3 a ține cont, a ține seama, a avea în vedere; **a fi în sama** (**cuiva**) — a fi la dispoziția cuiva, în posesia cuiva, la discreția cuiva, **în sam** [**neb** [**g** [**tor** — disprețuitor, trufaș, lipsit de respect, de considerație.

sam [, *s.f.* — socoteală; 2 purtare de grijă, atenție, supraveghere;

neb [**gare**] **în sam** [— desconsiderare, dispreț.

samsun (*arab.*), *s.m.* — câine fabulos din poveștile arabe, înzestrat cu o forță miraculoasă.

sap [, *s.f.* — crupă.

sarachen, *s.m.* — arab.

sa \ **iu**, *s.n.* — saț, săturare, îndestulare; **de sa** \ **iu**. *adv.* — din

destul, din belșug; **mai de sa** \ **iu**, *adv.* — mai din plin; **f** [**r** [**sa** \ **iu**, *adv.* — neîncetat, fără oprire.

savoane, *s.f.* — giulgiu, pânzătură pentru morți.

s [**ciui**, *vb.* — a tăia, a doborî (o pădure).

s [**ciuit**, *adj.* — tăiat („pădure săciuită“).

s [**ditur** [, *s.f.* — plantare, plantație.

s [**get** [**tur** [, *s.f.* — săgetare; 2 durere ascuțită.

s [**la** =, *s.n.* adăpost, locuință; sălașul monarhiei — capitala țării.

s [**l**] = **lui**, *vb.* — a locui.

s [**lta**, *vb.* — a juca, a dansa.

s [**lt** [**toriu**, *adj.* — mișcător, schimbător, nestatornic, instabil („inimă sălțătoare“).

s [**m** [**lui**, *vb.* — a socoti, a calcula.

s [**m** [**luire**, *s.f.* — asemănare; 2 comparație; 3 calculare; 4 judecată.

s`m [**l**] **uitoriu**, *s.m.* — comparator, care ține socoteală, socotitor, care face comparație, cântărește, calculează; 2 judecător, evaluator; *adj.* — asemănător.

s [**m** [**na**, **a s** [~, *vb.* — a se asemana, a fi asemănător; 2 a se împărăția, a se presăra.

s [**min** \ **ie**, **simen** \ **ie**, *s.f.* — familie, neam, rudenie.

s [**m`n** \ [, *s.f.* — sămânță; 2 plantă.

s [**mn**, *s.n.* — semn, indiciu; 2 semnal; 3 piază.

s[os, seos, adj. — gras, plin de seu.
s[pat, adj. — incizat; 2 sculptat, lucrat cu dalta.
s[r[ci, adj. — lipsit.
s[rdar, s.m. — serdar, comandant de cavalerie.
s[rit[, s.f. — stăpânire de sine, cumpăt, luciditate, autocontrol, („toată sărita își pierdu“); **a=-i pierde s[rita** — a-și pierde cumpătul, a-și pierde firea.
s[rut[tur[, s.f. — sărutare.
(s[turare) In s[turare, adv. — în stare de sațietate, satisfăcut, îmbuibat, ghiftuit.
s[v`r=i, vb. — a face, a lucra, a executa, a efectua, a sfârși, a realiza, a termina; 2 a încheia (un proces); 3 a înceta; 4 a îndeplini; **a s[~, — a înceta, a se opri; 2 a se realiza, a se pune în valoare.**
s[v`r`ire, s.f. — moarte.
s[v`r=it, sf`r=it, ~uri, s.n. — sfârșit, capăt, rezultat; 2 țel, scop, finalitate; **adj.** — îndeplinit, terminat; **cel de apoi s[v`r=it** — moartea.
s[v`r=itur[, s.f. — sfârșire, terminare, îndeplinire, efectuare, încheiere.
scandal[, s.n. — nedreptățire, persecuție.
scar[, s.f. — scară; 2 ordine, înșiruire; 3 tabel făcut într-o anumită ordine.
scaun, ~uri, s.f. — scaun; 2 tron domnesc; 3 situație, loc de cinste,

demnitate socială, rang, poziție socială, boierie da divan, loc de conducere; dregătorie, poziție conducătoare, putere politică; 4 loc, reședință (domnească); **In scaun a s[sui** — a se urca în scaunul domnesc, a fi numit domn sau împărat, a succede la puterea politică; **scaunul obl[duirii** — scaunul domnesc.
sc[dere, s.f. — micșorare; 2 cădere din situație; 3 lipsă, defect; 4 neajuns; 5 pagubă; **de sc[dere, adj.** — de rușine, rușinos, umilitor; **sc[derea cinstitii** — micșorarea prestigiului.
sc[mos, adj. — cu scame, din scame; 2 prost, îmbâcsit, neluminat („scămos la minte“).
sc[r[nd[vi, a s[~, vb. — a se scârbi.
sc[r[nd[vicios, sc[r[nd[vos, adj. — scârnav, greșos, scârbos.
sc[r[nd[vitur[, s.f. — scârnavie; 2 îngreșoare, greață; 3 dezaprobare.
schimat[, ~te (el.), s.f. — ținută, mimică, schimbare a feței; **schimate filosofo=ti** — ținută, mimică filozofică (ironic).
schimbarea fe`ii — schimbarea unui lucru, transformarea unui fenomen, alterarea lui, metamorfoză.
schimosi, a s[~, vb. — a se schimba, a se transforma, a se altera; 2 a se zbârci, a se rida, a

se urăți, a se poci, a se stâlci; 3 a se strâmba; 4 a se micșora.

schimosire, *s.f.* — transformare, schimbare, metamorfoză; 2 schimonosire; strâmbare; 3 prefăcere, simulare; **schimosirea slujbii** — simularea îndeplinirii unei sarcini.

schimosit, *adj.* — schimbat.

schimositur[, *s.f.* — strâmbătură; 2 aparență; 3 simulare; 4 schimbare, transformare.

schiptic, *s.m.* — sceptic; **filosofii schiptici** — scepticii, filozofii sceptici.

schipticesc, *adj.* — sceptic, neîncrezător, îndoielnic, ce ține de filozofia sceptică.

schiptr, *s.n.* — sceptru.

schith, *s.m.* — tătar.

schizmi, *vb.* — a concepe, a alcătui, a constitui.

schizmire, *s.f.* — alcătuire, întocmire; 2 schimbare, strâmbare, figurare, modulare; **schizmirea trupului** — modularea trupului, în jocul pantomimic.

schizmuit, *adj.* — prefăcut, nesincer, simulat („vicleșugul ascuns și dragostea schizmuită sufletul întristeadză“).

sc`ncitur[, *s.f.* — lătrat încet.

scârnay, *adj.* — scârbos, dezgustător; **fapt sc`rnay** — faptă ticăloasă, crimă.

sc`r=net, *s.n.* — scârțâit.

sclevesi, *vb.* — a netezi, a polei; 2 a lustrui („arc sclipuit de marmure foarte frumos sclevesit“).

sclevesit, *adj.* — netezit, lustruit, poleit.

sclip, *s.n.* — arc, arcadă (element în arhitectonica orientală); 2 boltă, încăpere boltită.

sclipuit, *adj.* — arcuit, boltit.

scoatere de fa — prezentare, etalare.

scocior], *vb.* — a căuta, a scormoni, a scurma.

scorni, *vb.* — a inventa, a găsi, a imagina; 2 a afirma lucruri nedrepte, neadevărate, a pune la cale; 3 a produce; 4 a provoca; 5 a stârni; 6 a descoperi; 7 a obține, a realiza; 8 a face să rezulte; **a s[~**, — a se produce, a se ivi, a apărea; 2 a se declanșa, a se stârni.

scriitoriu, *s.m.* — autor, istoric.

scrip, *s.n.* — scripete („tăinuirea lucrului scriptul corăbii ieste“).

scrisoare, *s.f.* — scrisoare, act, document; 2 scriere, operația de a scrie; **scrisori ieroglifice=ti** — scrieri ieroglifice, scriere exprimată prin desene animaliere, florale etc., reprezentările având un înțeles pentru comunicare.

scruntariu, *s.n.* — peninsulă; 2 loc nisipos, pietros la marginea unei ape (râu, mare).

scula, a **s[~ (asupra cuiva)**, *vb.* — a se ridica (asupra cuiva); a

năvăli; 2 a porni cu oaste; 3 a complota.

sculare, *s.f.* — răscoală, răzmeriță.

scutare, a **s** [~, *vb.* — a se scurge.

scutelnic, *s.m.* — țăran aflat în slujba domnului sau a unui boier, pentru care era scutit de bir.

scutitor, *s.m.* — ocrotitor, protector.

scutura, *vb.* — a discuta, a debata, a analiza („tot feliiul de voroavă cu dânsul am scuturat“); **a s** [~, — a se scutura, a se cutremura.

seciuri, *s.n.* — tăietură (de pădure), opritură, lăstăriș; 2 baraje de arbori tăiați; 3 palancă, întăritură de trunchiuri de copaci.

seimen, **siimen**, *s.m.* — seimen, ostaș din corpul de gardă al curții domnești, îndeosebi mercenar.

senator, *s.m.* — boier din divanul domnesc, consilier intim; 2 consilier imperial, ministru.

senten\ie, **\ii**, *s.f.* — sentință, adevăr, maximă, adagiu, proverb, zicală; 2 normă; 3 cuvânt de ordine, deviză, lozincă; 4 sfat; 5 ordin, poruncă; 6 acuzare, concluzie, hotărâre judecătorească.

sete, *s.f.* — dorință puternică.

sfat, *s.n.* — sfat, învățătură, îndemn, consiliere; 2 părere, opinie; 3 hotărâre; **sfat ales** — maximă, adagiu; **sfatul cel de preurm** [— hotărârea finală (într-o

adunare); **sfat de ob-te** — consiliu, dezbatere; 2 consens, hotărâre generală.

sfatul a=i ob-ti — a se sfătui cu cineva; **sfat a sf\ tui** — a complota.

sfatuitur [, *s.f.* — sfat, consiliu.

sfera nest[rii — ciclul mișcării permanente, granițele lumii fenomenale; **sfera activit[\ii** — sfera de manifestare, granițele manifestării în lumea fenomenală.

sfer [, *s.f.* — sferă; 2 mers, proces ciclic, ciclu; 3 limită, graniță.

sferesc, *adj.* — sferic, privitor la sferă; 2 cosmic; **osia sfereasc** [— axul sferei cosmice, axa lumii.

sfetnic, *s.m.* — consilier; 2 boier din divanul domnesc.

sfigmos (*el.*), *s.n.* — sfigmos, vena după care se ia pulsul, artera radială.

sfiti, *vb.* — a arăta, a dovedi; 2 a hotărî, a dispune („gloatelor tăcere și mie voroavă sfitesc“); 3 a sfatui („de cuvinte adevărate grăitoriu să fii te sfitesc“); **a i s** [~ — a i se arăta, a i se da semne („vrajea spre bine începuse a i să sfiti“).

sf\ r-it, **\uri**, *s.n.* — sfârșit, fine; 2 terminare, îndeplinire; 3 rezultat, urmare; 4 țel, finalitate, 5 moarte, dispariție; **la sf\ r-itul soarelui** — după moartea soarelui, adică niciodată; 6 decădere din situație, moarte socială; **sf\ r-itul la ce ar**

ie-i — cum se va termina; **sf r-
=itul sf r=iturilor** — divinitatea
în ipostaza de justițiar al creației.
shim[(schim[), shimate, s.f —
figură, procedeu.
shimate (el.), s.f — mimică; 2 în-
fățișare, figură; 3 gest; **shimate
filosofe=ti** — procedee filozofice.
shizm[, shizmat[, ~e, s.f — rup-
tură, dezbinare.
sicofand, s.m. — sicofant, denun-
țător, cel care dă la iveală pe rău-
făcători și pe criminali; 2 cleveti-
tor, calomniator („din gurile sico-
fandilor să te mântuiești“).
sicofandie (el.), s.f. — denunț; 2
intrigă, calomnie, clevetire.
siala, sial[, s.f — sfială, sfiiciu-
ne, rușinare, respect deosebit, ti-
miditate; 2 scrupul; 3 teamă, fri-
că; **cu mare sial[** — copleșit de
teamă.
sii, a s[~, vb. — a-i fi teamă, a se
teme, a-i fi frică, a se înfricoșa; 2
a se sfii, a se rușina; 3 a-și pierde
din maiestate, din prestanță; 4 a
se feri.
sil[, s.f — forță, putere; 2 tiranie,
asuprire, constrângere, abuz îm-
potriva voinței și libertății; **sil[
tir[neasc[** — abuz de putere,
nedreptate.
sileav[, silav[, s.f — silabă.
sili, vb. — a sili, a îmboldzi, a zori;
2 a face efort, a munci din greu,
a se strădui.
siloghismos, siloghism, ~uri

(*el.*), *s.n.* — silogism, raționa-
ment; siloghism arătătoriu — silo-
gism demonstrativ; **siloghism di-
alecticesc** — silogism dialectic,
silogism discursiv, care servește
discuțiilor; 2 silogism logic (spre
deosebire de silogismul retoric);
siloghism]n=el[toriu — sofism;
siloghism ritoricesc — silogism
retoric, raționament retoric.
sil[, s.f — cursă, laț, capcană de
prins păsări.
simbathia (el.), s.f — simpatie,
atracție.
simbriie, s.f — leafă, salariu, pla-
ta muncii executate, retribuție.
simcea, s.f — vârș, coamă, culme;
2 ascuțit, lamă, tăiș; **simceaoa
muntelui** — vârșul muntelui;
simceaoa min'ii — ascuțimea
minții, istețimea, inteligența.
simcelos, adj. — ascuțit, cu vârș,
tăios.
simen'ie, semin'ie, s.f — neam,
familie.
sime\, s`m[\, adj. — îndrăzneț,
cutezător; 2 trufaș, obraznic, aro-
gant.
sime'i, a s[~ vb. — a se semeți, a
se face semeț, a prinde curaj, a
deveni îndrăzneț, arogant, 2 a se
îndârji.
simfonie (el.), s.f — simfonie; 2
fig. — acord, consens.
συμποσιον α, — simpatie.
simperazm[(el.), s.f — concluzie
(la un silogism); 2 apodoză (în

logica retorică, propoziția principală din cadrul unei perioade condiționale), (simți, *vb.*) **de sim\it** — de percept, de cunoscut prin simțuri.

sim\ire, *s.f.* — simț; **sim\irea auzului** — simțul auzului, auzul; 2 sensibilitatea, simțurile, totalitatea organelor de simț, totalitatea simțurilor; 3 senzație; 4 (la *pl.*) senzație, ca primă etapă în procesul cunoașterii, treapta senzorială în procesul cunoașterii („știința din povața simțirilor să afla⁴”); 5 cunoștință (căpătată senzorial); 6 luciditate, prezență de spirit, cumpăt; 7 sensibilitate sufletească; 8 acuitate senzorială, reactivitate; 9 receptivitate, înregistrare; 10 stare de conștiință, cunoștință, cunoașterea de sine; **sim\irile trupului din afară** (în opoziție cu sufletul și activitatea intelectuală) — simțurile, organele senzoriale; înainte mărgătoarea simțire — simțurile, senzațiile călăuzitoare, sensibilitatea senzorială ca punct de plecare în procesul cunoașterii; **sim\irile a batjocuri** — a produce iluzii, a iluziona; **preste sim\ire**, *loc. adv.* — fără să-și dea seama, fără voie, inconștient, automat.

sin, *s.n.* — sân; 2 pieptul cămășii. (**sine**) de la sine, *loc. adv.* — din proprie inițiativă; 2 prin eforturi personale, fără a recurge la me-

diatori (în efectuarea unui lucru, a unei acțiuni); **f[r] sine**, *loc. adv.* — buimac, inconștient, fără auto-control.

sine, *s.n.* — pușcă cu cremene.

singe, *s.n.* — sânge; 2 crimă, ucidere; **singe a face**, *loc. vb.* — a omorî, a ucide.

singur (decalc după lat. **ipse**) — *pr. pers. de Int[r]ire* — însuși, însăși, el însuși, ea însăși (singur tu — tu însuți; **singur =ie** — lui însuși; **singur pe sine** — pe el însuși; **pre singur** — chiar pe el, pe el însuși); 2 propriu, personal (**cu singur[sabia sa** — cu propria sa sabie); *adv.* — numai, chiar (**una =i singur[** — ea și numai ea; **pre singur** — chiar pe el); **singur a st[p`ni** — a conduce personal, a conduce în chip absolutist; **singur cu sine**, *adv.* — de unul singur; **singur[fiin\ a lucrului** — esența însăși a lucrului, quidditatea (categorie a logicii aristotelice).

În singur[tate, *adv.* — de unul singur; 2 separat, deosebit.

sinhorisin, **sinhorisis** (συνχωρησις), *s.m.* — dans, 2 dănțuitor. **sinhorisis** ((συνῥοις)), *s.f.* — iertare.

sinod (*el.*), *s.n.* — adunare.

sinonim, *adj.* — de același fel, identic, cu același înțeles („pricina cu începătura sinonime sint⁴”).

sinul limanului — golf, loc de acostare.

siren[, **sirin**[, *s.f.* — sireună, ființă fabuloasă cu cap și trup de femeie și coadă de pește.

sirep, *adj.* — iute, năvălaș, sălbatic, neîmbălzit (despre cal).

sirg, *s.n.* — efort, silință; 2 grabă; **cu sirg**, *adv.* — repede, în grabă.

sirgui, *vb.* — a sili; 2 a zori, a grăbi („viața lui a multora moarte sirguese”).

sistatichi (*el.*), — stabilitate.

sistima, *s.f.* — sistem.

siurmea, *s.f.* — colorant de gene, în genul rimelului de azi.

slav[, *s.f.* — loc de cinste, treaptă socială înaltă, demnitate în stat, cinste deosebită; 2 slăvire, pompă; 3 măreție, grandoare, renume; **cornul sl[vii** — cornul gloriei, prin asemănare cu cornul abundenței; 4 putere politică, înălțare socială.

sl[b[nog, *adj.* — fără putere.

sl[biciune, *s.f.* — boală, slăbiciune, neputință; 2 suferință datorită boalei, neputință; 3 condiție socială minoră, putere socială slabă.

sl[vi, *vb.* — a prețui, a valora, a cinsti, a lăuda, a glorifica; 2 a învăța, a teoretiza, a demonstra, a susține; 3 a afirma răspicat; **a s** [~ — a căpăta prestigiu, glorie, renume, onoare; 2 a se autoapre-

cia, a se lăuda; 3 a afirma răspicat.

slobod, *adj.* — liber; *adv.* — în voie, liber, nestingherit.

slobodzeniie, *s.f.* — libertate; 2 îngăduință, permisiune; 3 ușurință, lejeritate.

slobodzi, *vb.* — a elibera, a da drumul; 2 a arunca, a lansa, a face să țâșnească; 3 a îngădui, a permite, a încuviința; 4 a da drumul, a lăsa să se manifeste; **glasul a-i slobodzi** — a-și da drumul la voce, a începe să vorbească; **a s** [~ — a se arunca, a se lansa, a se avânta; 2 a se repezi (din zbor).

slobodzit, *adj.* — scos (din gură), cuvântat.

slov[, *s.f.* — semn grafic, literă.

slugile boiere=ti — ciocoimea, categorie socială, formată din țărani, aflată în serviciul boierimii, folosită pentru strângerea birurilor și pentru apărarea persoanei și avutului stăpânilor; **slug[dreapt** [— (în înțeles medieval) servitor credincios, devotat, care nu trădează.

slujba a purta, *loc. vb.* — a-și duce o sarcină, a îndeplini o responsabilitate.

slujb[, *s.f.* — serviciu, acțiune, activitate întreprinsă în folosul cuiva sau în folosul societății; 2 sarcină, rol, funcție, atribuție, responsabilitate; 3 datorie implicată

de o responsabilitate; 4 (în înțeles medieval) serviciu, act de devotament, faptă devotată față de stăpân; 5 sarcină, misiune; ajutor, binefacere; 7 talent, dar, înzestrare; **slujba epitropiilor** — demnitatea, funcția de domn; **slujba ob-tii** — dregătorie; 2 sarcină, funcție publică; 3 atribuție, responsabilitate privind nevoile populației; **slujbele firii** — darurile naturale; 2 sarcinile firești pe care le efectuează un animal potrivit cu specificul speciei, atribuțiile firești.

sluji, *vb.* — (în înțeles medieval), a servi, a aduce servicii; **a s[]** ~ — a se servi, a se folosi, a întrebuința; 2 a colabora.

slujitor, *s.m.* — oștean din garda domnească sau boierească.

slut, *adj.* — urât, pocit.

smaragd, *s.n.* — piatră semiprețioasă de culoare verzuie; *adj.* — de culoarea smaragdului.

smid[], *s.m.* — grindina, piatră.

sminteal[], *s.f.* — abatere, greșală; 2 stricăciune, vătămare; **la cuv`nt sminteal[]** — deplasarea înțelesului unui cuvânt, abaterea de la ideea de bază într-o cuvântare.

sminti, *vb.* — a strica, a aduce stricăciuni; 2 a îmbolnăvi, a schimba în rău.

sobol, *s.m.* — cârțiță.

sobor, ~**oar[]**, *s.n.* — adunare; 2 totalitate, unanimitate; **În sobor a s[] ob-ti** — a ajunge cu toții la aceleași vederi; a se ajunge la un consens unanim.

sobornic, *adj.* — universal, general, 2 ecumenic.

socolan, *s.m.* — șoim; 2 hârciog; 3 om strângător.

socoteala dreapt[] — judecata dreaptă, rațiunea dreaptă, călăuză etică a faptelor.

socoteala loghiceasc[] — raționament, silogism.

socoteala pricinii sf`r-itului — rațiunea cauzală a sfârșitului (în existență); **socoteala sf`r-itului** — rațiunea, motivația sfârșitului, (în existență), rațiunea pentru care lumea există, finalitatea, sensul existenței (ontologie); 2 rațiunea finalității, interesul cunoașterii prin prisma scopului; **socoteala vecinic[]** — rațiunea nemuritoare, rațiunea divină; **socoteala vie** — rațiunea nemuritoare, rațiunea divină.

socoteal[], *s.f.* — calcul matematic; 2 rațiune, înțelegere, intelect; 3 chibzuială, gândire, raționare; 4 judecată, reflectare, înțelepciune; 5 imaginație, putere de închipuire („făpturile și urdziturile acelea toată socoteala muritorilor covârșește“); 6 judecată, raționament; 7 rațiune; 8 minte, gândire („acesta ieste din fire cu socoteală

înalță“); 9 speculație pur rațională, nefundată pe datele senzoriale; 10 teorie, concepție, creație pur rațională; 11 știință; 12 voință rațională; 13 deliberare, libertatea de a hotărî; 14 gând, plan, intenție, obiectiv, scop, preocupare („mintea... de i-au fost bună, spre rea socoteală i-o întoarsă“); 15 rațiune, motiv; 16 calcul, prevedere, planificare; 17 opinie, părere, idee („în ce socoteală se află ispitii“); 18 idee călăuzitoare; 19 învățătură, concluzie, adevăr rezultat din experiență; 20 rațiune internă, predeterminarea divină în lucruri; 21 rațiunea divină, motivația existenței, scopul existenței unui lucru (ontologie).

a min\ii socoteal[— gândirea, puterea de concepție, forța de imaginare.

socoteal[adev[rat[— adevărata rațiune, rațiunea divină.

cu socoteal[, *adv.* — rezonabil, înțelept, cu chibzuință, prevăzător; 2 nu întâmplător, dintr-o anumită rațiune, cu motiv; **cu cea de ob-te socoteal[** — după părerea generală, după opinia general admisă; **pre socoteal[** — rațional, organizat, după o concepție riguroasă; **preste socoteal[** — fără să gândească, fără să-și dea seama, automat, fără participarea

conștiinței; 2 împotriva așteptărilor, pe negândite; 3 peste măsură.

socoti, *vb.* — a socoti, a gândi, a judeca; 2 a cântări, a cântări lucrurile; 3 a plănui; 4 a tinde, a aspira; 5 a lua în seamă, a ține seama, a considera; **a s[~**, *vb.* — a gândi, a judeca, 2 a planul; 3 a se considera.

socotin[, *s.f.* — socoteală, calcul, intenție, plan.

socotit, *adj.* — înțelept, prudent, calculat; 2 chibuzit, prevăzător.

socotitoriu, *s.m.* — chibzuitor, bănuitor; 2 calculator, socotitor; *adj.* — care analizează, care cântărește, care reflectează, care adoptă o atitudine prevăzătoare, înțeleaptă.

sofism[, **sofismat[**, **-ate (el.)**, *s.f.* — sofism, raționament înșelător.

sofistic, *s.m.* — sofist, cel care face uz de sofisme.

sofistice-te, *adv.* — în mod sofistic, ca un sofist.

soldz, *s.m.* — solz; 2 granulă a pielii; **soldzi m[run\ei** — mici granule ale pielii.

solichizmi, *vb.* — a comite solecisme.

solichismos (el.) — solecism.

somna, *vb.* — a dormi; 2 a visa.

soroc, *s.n.* — termen, dată fixată.

sor, *s.f.* — întâmplare; 2 hotărâre a soartei; **sor\ul firesc** — fatalitate, predeterminismul divin sub

- forma legilor și necesității naturale și ca atare previzibile, fatalitate previzibilă; **sor
n[rocului]** — soarta, norocul; **sor
t`mpl[toriu]** — întâmplarea în viața omului, neprevăzută, fatalitatea incognoscibilă.
- so\ie**, *s.f.* — soț, soție; 2 tovarăș, prieten; 3 părtaș, complice.
- spat[**, *s.f.* — spate, spinare, șiră; 2 spadă, sabie lată.
- sp[imos**, *adj.* — care se sperie ușor, sperios; 2 înspăimântător.
- sp[riiat**, *adj.* — speriat, înfricoșat; 2 care sperie, înfricoșător („spăriiat vis“).
- sp[tariu**, *s.m.* — comandantul suprem al armatei în Țara Românească, boier de divan căruia îi erau încredințate problemele militare.
- spic**, *s.n.* — vârf.
- spin**, *s.n.* — mărcine, la *pl.* — mărciniș; 2 loc plin de spini.
- sp\ier**, *s.m.* — farmacist.
- sp`ndzurat**, *adj.* — atârnat.
- spori**, *vb.* — a avea efect, a avea succes.
- sprijeneal[**, *s.f.* — sprijin, ajutor; 2 întreținere, susținere.
- sprijeni**, **sprijini**, *vb.* — a sprijini, a ajuta; 2 a ține piept, a rezista; 3 a fixa, a imobiliza; 4 a capta, a primi apele (unei ape curgătoare mai mici); **a s[** ~, *vb.* — a se sprijini, a se rezema, a se baza; 2 a se baza, a se încrede (în cineva); 3 a-și duce viața; 4 a se întemeia („filosofia fizicească în știința lucrurilor ființaste să sprijinește“); **a-i** ~ — a-și susține.
- sprintini**, **a s[** ~, *vb.* — a deveni sprinten, iute, ușor în mișcări.
- sprintinie**, *s.f.* — sprinteneală, vioiciune, agilitate.
- spudz[**, *s.f.* — spuză, cenușa fierbinte, amestecată cu particule de cărbuni aprinși.
- spudzi**, **a s[** ~, *vb.* — a se spuzi, a se aprinde, a se întinde o roșeață a pielii, a se face stacojiu, a se umple de bășici mărunte.
- spurcat**, *adj.* — murdar, scârnav, necurat, (mai ales în sensul moral); **spurcat lucru** — faptă murdară, necurată, ticăloșie, faptă mârșavă); 2 necinstit, tâlhar; 3 ticălos, mârșav, josnic, incalificabil din punct de vedere moral.
- spurc[ciune**, *s.f.* — faptă imorală (prin care se înțelegea mai ales curvia).
- spu=eca**, *vb.* — a stâlci, a zdrobi.
- sta** (despre un conducător), *vb.* — a folosi puterea politică, a se manifesta sub raportul măsurilor politice.
- stare**, *s.f.* — încetare, oprire, întrerupere (ontologie); 2 stabilitate;
- starea de fa** — prezență; **stare]mpregiur** — circumstanță, împrejurare.
- stat**, *s.n.* — statură, înălțime, mărime: **statul trupului** — înăl-

țimea corpului; 2 trup; **staturi înalte** — trupuri înalte; 2 stare, condiție („statul vredniciei noastre în samă nu băgați“); 3 dispoziție sufletească; 4 plinătate, totalitate; **statul puterii** — deplinătatea puterii; 2 stare materială, bogăție; 3 poziție, treaptă socială; **mic-orimea statului** — locul neînsemnat pe scara socială.

stav[, *s.f.* — gard, îngrăditură pentru ocolul unde staționează o herghelie; 2 herghelie.

stavil[, *s.f.* — baraj mobil pentru reglarea cursului unei ape; **stavi-la morii** — construcție la morile de apă pentru concentrarea și îndreptarea apei spre palete.

st[p`n, *s.f.* — domn.

st[p`nesc, *adj.* — de stăpân, de domn; 2 domnesc, ce ține de domn împărătesc.

st[p`ni, *vb.* — a conduce, a domni.

st[p`niie, *s.f.* — conducere politică, domnie; 2 stat.

st[p`nire, *s.f.* — stat, conducere politică, formă de conducere politică; 2 putere politică, putere politică centrală, domnie, conducere, instituția puterii politice.

st[p`nitor, *s.m.* — domn; =ie **st**[-p`nitor, *adj.* — autonom, auto-crat.

st[p`nitul, *s.m.* — sluga; 2 aservitul.

st[rui, *vb.* — a persevera; 2 a

rămâne neclintit, a nu ceda; 3 a rămâne, a persista („toată evgheniia la muritori în lauda numelui videm că să stăruiește“); 4 a tinde, a aspira, a năzui [„inima (jigăniilor) totdeauna spre liniște le stăruia“].

st[rui, a **s** [~, *vb.* — a rămâne, a persista, a se permanentiza.

st[ruial[, *s.f.* — permanență, imutabilitate.

st[ruit, *adj.* — permanent, persistent, de nemișcat; 2 neschimbat; 3 neînlocuit.

st[ruitoriu, *adj.* — perseverent, tenace; **la lucruri st**[ruitoriu — perseverent în muncă, sânguinos; 2 constant, neschimbător.

st[ruitur[, *s.f.* — stabilitate.

st[t[toriu, *adj.* — permanent, constant, statornic, stabil; **v**[psele din fire **st**[t[toare — culori stabile în mod natural; **la cuv`nt st**[t[toriu — statornic în cuvântul dat, în angajamente, om de cuvânt; 2 stabil, sedentar;]**mpotriv** [**st**[t[toriu, *s.m.* — cel ce stă împotriva, dușmanul.

steclar, *s.m.* — sticlar, făuritor de sticle.

stelesc, *adj.* — de stele, stelar, ceresc; **stelescul Leu** — Leul ceresc, constelația Leului, expresie metaforică pentru Dumnezeu.

steli, *vb.* — a sclipi, a scânteia.

stem[, *s.f.* — stemă, herb, emblema; 2 cunună, coroană, podoabă imperială.

stepen[, *s.f.* — treaptă socială, rang de boierie; 2 loc pe scara valorilor (sociale, culturale etc.); 3 grad (în genere).

stepen[de cinste — treaptă, rang de boierie; 2 rang de mare boier, care asigură participarea la conducerea și administrația de stat.

stidi, a s[~, vb. — a se rușina.

stidire, s.f. — rușine, sfială; 2 teamă.

stih, s.n. — vers.

stihie, s.f. — element, principiu constitutiv al lucrurilor, substanță primară în structura lucrurilor, după concepția materialiştilor primitivi; **stihiele** — cele patru elemente constitutive ale lucrurilor, după materialişti greci antici: apa, aerul, focul și pământul (la care Aristotel a adăugat pe al cincilea: eterul); **stihia focului** — focul în ipostaza de element constitutiv al lucrurilor; 2 focul în ipostaza de forță primară a naturii; **stihia hiri=**[— elementul propriu cuiva, natura proprie cuiva.

stihotvor\, *s.m.* — poet, versificator.

stihurile de aur — versurile de aur (atribuite lui Pithagora).

stirpie, s.f. — sterilitate.

st`bl[, *s.f.* — mănunchi, buchet, smoc; 2 ramură.

st`lcu, s.m. — buștean, trunchi

(„stâlcu stărp și fără roadă a fi l-au arătat“).

st`lp, ~uri, s.n. — stâlp, piatră, cruce de mormânt; 2 cap, început („stâlpul voroavii“).

st`lpit, adj. — încremenit, țeapăn, împietrit, ca un stâlp („la inima stâlpită și împietrită...“).

st`mp[rare, s.f. — potolire, înmuiere, diluare, diminuare; **f[r[st`mp[rare, adv.** — nepotolit; 2 nesatisfăcut.

st`njen, s.m. — unitate tradițională de măsură la lungime de circa 2 metri — 2,25 metri.

st`rni, a s[~, vb. — a se porni, a se dezlănțui.

st`rv, s.n. — hoit, mortăciune.

straje, s.f. — pază, veghe.

stram[, *s.f.* — fâșie, crâmpci, bucăciică, fire dintr-o țesătură veche; 2 zdreanță.

stra=nic, adj. — cumplit, teribil, înfricoșător.

strat, s.n. — pat, așternut.

stratagem[, **stratagemat** [*(el.)*, *s.f.* — stratagemă, cursă, tactică, vicleșug în luptă („cu mihanii și stratagemate să slujăsc“).

str[jeriu, s.m. — paznic, veghetor.

str[juitoriu, s.m. — paznic, veghetor, străjer; 2 apărător; *adj.* — treaz, atent.

str[lumina, vb. — a străluci intens, a lumina puternic (pe cineva) — a-i revela, a-i descoperi, a-l face să înțeleagă.

str[uminare, s.f. — strălucire mare; 2 transparentă.

str[uminat, adj. — strălucitor, foarte luminos; 2 distins; 3 foarte pur, curat, neîntinat.

str[uminos, adj. — foarte strălucitor; 2 transparent; 3 translucid.

str[murare, s.f. — țeapă, frigare; 2 împunsătură, străpungere, omorâre; 3 imbold, ațâțare.

str[muta, a s[~, vb. — a se schimba cu totul, a-și pierde individualitatea, a se preface, a se metamorfoza; 2 a pleca, a-și părăsi locul de baștină.

str[mutare, s.f. — plecare, schimbarea locului; 2 izgonire, izgonire.

strein, adj. — străin, necunoscut; 2 ciudat, straniu, nemaiîntâlnit, nefiresc, nenatural; **strein lucru** — faptă ciudată, nemaiîntâlnită; 3 lipsit, neajutat, neasistat.

strele\, s.m. — arcaș, săgetător; 2 vânător.

strica, vb. — a distruge, a nimici.

stricare, s.f. — distrugere, sfărâmare; 2 pagubă, prejudiciu; 3 schimbare în rău; **stricarea legii** — distrugerea religiei, a dogmei; 2 încălcarea, nesocotirea tradițiilor, obiceiurilor și legilor pământului.

str`mb, adj. — strâmb, incorect, necinstit; 2 care încălcă devotamentul (față de stăpân, în iubire);

3 nelegitim, ilegal; **str`mba asupreal[** — constrângere nedreaptă, samavolnicie.

str`mb[tate, s.f. — incorectitudine, nesinceritate, falsitate; 2 nedreptate, inechitate, silnicie, împi-lare.

str`mptoare, s.f. — strâmtoare, ananghie, criză, nevoie, moment neprielnic, nenorocire, dificultate; **str`mptoarea vremii** — perioadă critică, împrejurare nefavorabilă.

str`m\os, adj. — strâmt.

str`ncenos, adj. — aducător de tulburări, vrăjmaș, dușmanos.

str`nciuna, vb. — a izbi cu putere, a zdruncina.

strunciunare, s.f. — zdruncinare, tulburare, mișcare violentă; 2 zbucium, zbuciumare.

str`nciunat, adj. — tulburător; **vorov[str`nciunat[** — discuție care tulbură; 2 zdruncinat.

str`ns, adj. — adunat, comprimat.

str`nsoare, s.f. — constrângere, siluire.

strof, ~i, (el.), s.m. — repetiție în silogistica retorică, procedeu constând în reluarea, sub altă formă, a unei demonstrații silogistice (cu scopul de a sofistica adevărul), raționament înșelător, sofism; 2 vorbire iscusită și nesinceră.

strop=i, vb. — a terciui, a zdrobi, a distruge, a strivi (călcând în picioare).

strop=itur, *s.f.* — zdrobire, strivire, sfărâmare (prin presiune sau călcare).

strun, *s.f.* — coardă (de instrument muzical).

stru\oc[mil] (*el.*), *s.f.* — girafă.

subp[m`ntul], *s.n.* — subsol, regiunea de sub fața pământului.

substare, *s.f.* — substrat al lucrurilor, substanță.

sub\iiere, *s.f.* — subțiere, ascuțire; 2 șlefuire.

sucman, ~**e**, *s.n.* — haină, îmbrăcăminte.

sudoare, *s.f.* — transpirație; 2 muncă grea, efort considerabil; **sudori=i durori** — efort chinuitor, muncă grea.

sudoros, *adj.* — care produce sudoare, greu, silnic („sudoroase ostenituri“).

sufereal, *s.f.* — suferire, îndurare; 2 răbdare, suportare („atâta nevoie nu face nenorocirea cea cu sufereală purtată“).

suferi, *vb.* — a îndura; 2 a suporta, a tolera, a trece cu vederea.

suferire, *s.f.* — îngăduire, toleranță.

suferitor, *adj.* — care suferă, care îndură; 2 rezistent.

suflare, **r[suflare**, *s.f.* — respirație.

suflet, *s.n.* — suflet, inimă, sensibilitate sufletească; 2 idei, gânduri;

suflet [n\eleg[toriu — „înțelegere“, rațiune intelectuală, puterea

de a pătrunde cu judecata, suflet intelectual (anima intellectualis) „duh sămăluitoriu“ (spiritus rationalis), intelect activ; **suflet neprietin** — dușman, natură dușmănoasă; **ochii sufletului** — ochii minții, judecata, conștiința morală; 2 imaginația, puterea de reprezentare; **puterea sufletului** — forța sufletească; 2 sufletul activ.

sugh\os, *adj.* — cu sughițuri.

suire, *s.f.* — urcare, înălțare.

sui=, *s.f.* — suiș, urcuș, potecă de munte; fără suiș — fără potecă de urcat.

suleget, **s[leget**, **suleged**, ~**edzi**, *adj.* — subțire, suplu, delicat, fragil, zvelt, elegant, mlădios,

sulimendri, *s.f.* — salamandră.

sumete, *vb.* — a sufleca (mânele), a înfășura poalele.

sunare, *s.f.* — sunet; 2 accent (în fonetică).

sunet, *s.n.* — zgomot; 2 foșnet; 3 strigăt; 4 răsunet, ecou; 5 veste, faimă, vâlvă; 6 timbru vocal.

sup[r, *s.n.* — supărare.

sup[rare, *s.f.* — scandal; 2 nedreptățire.

sup\iia, **a s[~**, *vb.* — a se subția, a deveni fin, delicat, a se spiritualiza.

sup\iiere, *s.f.* — rafinare.

sup\ire, *adj.* — subțire, fin, delicat; 2 rafinat, șiret, viclean.

supvire, *adv.* — fin, cu finețe.

supune, *vb.* — a pune dedesubt, a pune la bază, a pune sub ochii sau în atenția cuiva; 2 a supune, a învinge; 3 a ascunde, a tăinui; 4 a pune sau a prezenta ceva spre cunoștință, spre apreciere sau judecare („scara aci am supus“).

supune, **a s** [~, *vb.* — a sta sub, a constitui substratul unui lucru; 2 a se ascunde, a se piti.

supunere, *s.f.* — ascundere, tupilare, culcare la pământ ca modalitate strategică); 2 structurare, condiția de substanță.

supus, *s.m.* — supus, din cei de jos, om de rând; 2 substanță, substrat al lucrurilor (ontologie).

supus, *adj.* — umil; 2 culcat la pământ, ascuns; 2 pus, adus în discuție.

surpa, *vb.* — a prăvăli.

susior, ~**ori**, *s.m.* — subțioară.

suvac, *s.n.* — sulă pentru opinci.
στρουθο[]λο[]ς — struț-cămilă, girafă.

+

=**ag** [, *s.f.* — glumă.

=**ar**, *s.n.* — culoare, vopsea.

=**epeliv**, *adj.* — peltic.

=**erbet** (*turc.*), *s.n.* — băutură răcoritoare preparată din zahăr și apă de trandafir.

=**icui**, *vb.* — a alinia, a înșira; 2 a pune în linie de bătaie, a organi-

za în rânduri (o armată); **al-iurile a =icui** — a pune trupele în linie de bătaie; **a s** [~ — a se așeza în ordine, a se alinia, a se organiza în linie de bătaie.

=**icuirea o=tii** — front, paradă.

=**icuire**, *s.f.* — ordine, înșirare, ordonare, aliniere, șirag; 2 front, paradă.

=**icuit**, *adj.* — poleit, ascuns, fals, prefăcut; **cuvinte =icuite** — cuvinte prefăcute, anume făcute pentru a înșela, a induce în eroare.

=**ifariu**, *s.m.* — amăgitor, înșelător, escroc; la origine: geambaș, negustor de cai și mijlocitor în vânzări de cai.

=**ipot**, *s.n.* — izvor silit să curgă pe jgheab de lemn.

=**ipuri**, *vb.* — a merge furișându-se, a se strecura, a se introduce pe nesimțite, a se furișa.

=**irlo**, ~**o**, *s.n.* — șiroi, dungă, de lichid, care se scurge.

=**irui**, *vb.* — a înșira, a construi unul după altul, a construi în număr mare; 2 a descrie cu amănuntul, a înșira; **a s** [~, *vb.* — a se înșira, a se așeza în flanc.

=**oarece mare**, *s.m.* — șobolan, guzgan.

=**opron**, *s.n.* — adăpost pentru vite.

=**oreca**, =**orec** [**i**, *vb.* — a adulmea, a vâna șoareci.

=**p`rcui**, *vb.* — a spârcui, a terciui, a zdrobi; 2 a împrăștia, a risipi

(„mreșile în toate părțile le spâr-cui“).

=tergere, *s.f.* — anulare, suprimare; **de tot =tergere** — anihilare, nimicire.

=tiin, *s.f.* — știință, cunoaștere, totalitatea cunoștințelor, filozofie; 2 încunoștințare, avertizare, anunțare; **a lucrurilor =tiin** — cunoașterea lucrurilor, a fenomenelor sensibile, știința întemeiată pe cunoașterea lumii palpabile; **=tiin\ a celor preste fire** — metafizica (în sens aristotelic); **=tiin\ a firii** — științele naturii, filozofia naturii; **=tiin\ a fiziogno-masc** — fiziognomia, știința ce pretinde cunoașterea omului după trăsăturile fizicului său; **=tiin\ a g`ndului** — logica; **=tiin\ a lucrurilor fiin\ =ti** — „filozofia fizi-cească“, filozofia naturii; **=tiin\ a rea** — conștiința propriilor fă-rădelegi, mai denainte știință — precunoaștere, preștiință, prevedere; **proast\ =tiin** — cunoaș-tere superficială; **de toat\ =tiin\ a gol**, *loc. adv.* — care nu-și poate explica, care nu poate da nici o explicație sau soluție la o proble-mă; **preste =tiin**, *loc. adv.* — din necunoaștere, din neștiință; **pres-te toata =tiin\ a** — pe negândite, pe neașteptate.

=tiubeiu, ~*ie*, *s.n.* — stup.

=tiupire, **=tiupitur**, *s.f.* — scuipare, scuipătură.

=ugui, *vb.* — a glumi, a se distra.

=uier, *s.n.* — fluier, caval.

=ur, *s.f.* — staul, saivan; 2 cocină de porci.

=uv[ial, *s.f.* — șovăială, temere, frică; 2 cotitură, șerpuire; 3 viclenie; **g`nduri de =uv[ial** — gânduri viclene.

=uv[i, *vb.* — a se strecura de urmăritori, a merge sinuos, întor-tocheat, a merge în cotituri.

=uv[it, *adj.* — întortocheat, sinuos, șerpuitor.

=uv[itor, *adj.* — șovăitor, șo-văielnic (din calcul); 2 viclean, șiret, posesor al artei de a înșela, de a duce în eroare.

=uv[itur, *s.f.* — cotitură, întor-tochere, mers sinuos; 2 discuție sofistică, nesinceră, vicleană, cu scopul de a înșela.

=uv[ivi, *s.n.* — întortochieri, si-nuozitate, șerpui.

T

tabl, *s.f.* — listă, catalog („din ta-bla neamului... am ras-o“); 2 su-prafață, întindere („tot o tablă de zmaragd mereie a fi să părea“).

tagm, *s.f.* — treaptă socială, cate-gorie socială.

tain, *s.f.* — taină, secret; **de tai-n**, *adj.* — tainic, secret; **pre tai-n**, *adv.* — în secret, în particular, confidențial.

tainic, *adj.* — tainic, ascuns, secret;

- 2 care tănuiește, care acoperă, tănuitor, care deține un secret.
- taini**[, *s.f.* — ascunziș, ascunzătoare, loc secret.
- tair**, (*arab.*) — zburătoare.
- talant**, *s.m.* — monedă antică greacă de o sută de drahme.
- talh`sciu** (*turc.*) — referendar, slujbaș, care avea în sarcină corespondența de stat în Imperiul Otoman.
- talp**[, *s.f.* — fundația la casele din bârne (sinonim cu „temelie“ la clădirile de zid).
- tartar** (*el.*), *s.n.* — iad, loc de pedepsire pentru păcătoși, în concepția creștină.
- t[c]tor**, *adj.* — tăcut, care tace.
- t[cea**, *vb.* — a tăcea; 2 a lăsa nedescoperit, a lăsa nevestit, a lăsa nepopularizat.
- t[ciune**, *s.m.* — bucată de lemn carbonizată de foc.
- t[g]dui**, *vb.* — a refuza.
- t[m]duire**, *s.f.* — vindecare.
- t[riie**, *s.f.* — putere; 2 constrângere, arbitrar, samavolnicie.
- t[rime**, *s.f.* — putere, tărie, soliditate („tărirea argumenturilor îl spăria“).
- t[un**, *s.m.* — tăun, insectă dipteră care se hrănește cu sângele viteilor mari.
- t`lc**, ~**uri**, *s.n.* — tâlc; 2 interpretare, exegeză.
- t`lcui**, *vb.* — a tâlcui, a tâlmăci, a traduce; 2 a interpreta, a descifra.
- t`lcuire**, *s.f.* — traducere, transpunere; 2 descifrare, clarificare, lămurire; 3 interpretare.
- t`lcuitoriu**, *adj.* — tălmăcitor, traducător, exeget; 2 dezlegător de taine, de înțelesuri sau adevăruri ascunse; 3 gânditor, filosof, cercetător;
- a firii t`lcuitor**, **t`lcuitor al firii** — cercetător, filozof al naturii, filozof fizic; 2 filozof pitagoreic (în ipostaza de dezlegător al tainelor existenței).
- t`mp**, *adj.* — neascuțit, bont; 2 prost, tâmpit, neînvățat.
- t`mpi**, *vb.* — a toci; **a s[** ~ — a se toci, a se bonti; 2 a se micșora, a se slăbi, a pierde din acuitate (un simț); 3 a orbi.
- t`mpen**[, *s.f.* — tâmpină, timpan, tobă.
- t`mpina**, *vb.* — a întâmpina, a ieși înaintea, în calea cuiva.
- t`mpla**, **a s[** ~, *vb.* — a se întâmpla, a avea loc, a se petrece.
- t`mplare**, *s.f.* — întâmplare; 2 circumstanță, împrejurare; 3 ocazie, prilej; 4 accident, însușire întâmplătoare, neesențială a unui lucru, nedefinitorie (logică);
- t`mpl[ri de n[prasn[** — întâmplări, situații neașteptate, neprevăzute (de obicei nenorocite, critice); **cu t`mplare**, *adv.* — din întâmplare, pe neașteptate.
- t`mpl**[, *s.f.* — osul temporal, tâmpla.

t`mpl[tor, *adj.* — întâmplător, accidental.

t`mpl[toresc, *adj.* — întâmplător.

t`nd... t`nd, *adv.* — când... când.

t`ngui, *vb.* — a jelui, a văicăra; a căina.

t`nguios, *adj.* — tânguitor, jeluitor; **harmonie t`nguioas[** — armonie elegiacă.

t`rg, *s.n.* — târg, cetate.

t`r`i, a s[~, vb. — a se prelungi (în timp), a trena; **boala a s[t`r`i** — a trena boala.

t`r`ietoare, *s.f.* — târâtoare (nume impropriu dat de Cantemir patruipedelor).

t`rvele=te, *s.f.* — loc călcat în picioare, cu vegetația strivită, făcută una cu pământul.

tefterdar, defterdar, (*turc.*), *s.m.* — birar, strângător de biruri în Imperiul Otoman.

temeiu, *s.n.* — bază, fundament; 2 hotărâre, statornicie; 3 încredere; 4 țel, scop; **de temeiu**, *adj.* — real, adevărat; pe care te poți baza, pe care-l poți lua în considerare.

temelie, *s.f.* — bază, fundament; 2 rădăcini.

temere, *s.f.* — teamă, temere, suspiciune, gelozie.

temperament, *s.n.* — fire, temperament.

tersana (*turc.*), *s.f.* — arsenal de marină, loc folosit și ca închisoare

portuară, destinată muncii forțate pentru sclavi și condamnați.

tesl[, *s.f.* — cioplitoare (unealtă de tâmplărie).

‡ **rroz** — îndrăzneală, bravadă; 2 încredere.

teatru, *s.n.* — teatru; 2 adunare, asistență, mulțime strânsă, lume (în genere).

theofovie (*el.*), *s.f.* — teamă de Dumnezeu.

theologicesc, *adj.* — teologic, ce ține de teologie.

theologie, *s.f.* — teologie.

teorie, *s.f.* — teorie, adevăr teoretic, sursă de adevăruri; 2 ideologie.

therapevtis (*el.*), — cel ce împacă, cel ce aduce odihnă; 2 tămăduitor, vraci.

therinos (*el.*), *adj.* — de vară, vărat.

thron (*el.*), *s.n.* — tron, scaun domnesc.

tic[ial[, *s.f.* — neliniște, tensiune sufletească.

tic[it, *adj.* — nenorocit, necăjit, suferat; 2 sărman, vrednic de plâns.

tic[los, *adj.* — ticălos, mârșav; 2 sărac, sărman, biet, umil; 3 nenorocit, peste care a căzut o nenorocire, o năpastă, ajuns într-o situație grea, năpăstuit de soartă; 4 nefericit; 5 demn de plâns, demn de milă.

tic[lo=iie, *s.f.* — nenorocire, năpastă, suferință, chinuri; 2 stare

deplorabilă, de plâns, sărăcie, nevoie, situație grea.

ticneal[, *s.f.* — liniște, pace, tihnă.

tidv[, *s.f.* — craniu, țeastă.

timpina, *vb.* — a întâmpina, a ieși în cale.

tin[, *s.f.* — mocirlă, noroi.

tindî[, *s.f.* — mic antreu la casele țărănești.

tipar, *s.n.* — formă.

tip[ri, *vb.* — a imprima, a transpune, a turna; 2 a întipări, a înregistra, a fixa („gândul a ascunsului inimii nici chip, nici floare are... fără numai când icoana în cuvinte sau în lucruri își tipărește“).

tip[rit, *adj.* — scris, desenat, zugrăvit, pictat; 2 aplicat, întipărit, imprimat, turnat.

tip[ritoriu, *s.m.* — turnător (de metal în tipare, în forme), metalurgist.

tiran, *s.m.* — asupritor; 2 criminal, ucigaș.

tiranie, *s.f.* — stăpânire abuzivă, nedreaptă; 2 cruzime, ferocitate.

tîr[nesc, *adj.* — tiranic.

tîr[ne-te, *adv.* — cu tiranie, nedrept, silnic, samavolnic; 2 cu cruzime, fără milă.

tîr[ni, *vb.* — a domni tiranic.

titul, *s.n.* — titlu; 2 nume.

titulu=, *s.n.* — titlu, titulatură.

tiz, *s.m.* — persoană care poartă același nume cu alta; 2 semen.

toaps[c, *s.m.* — otravă, venin, toxină.

toci, *vb.* — a ascuți.

(tocma) de-a tocma, *adj.* — egal, de aceeași calitate sau mărime; *adv.* — de aceeași înălțime, până la același nivel.

tocmal[, *s.f.* — întocmire, alcătuire, organizare, ordonare; 2 obligație, stipulație, condiție într-o convenție; 3 paradă, ordine de paradă, pompă; 4 calcul, plan, planificare; 5 înțelegere, convenție.

tocmal[de oaste — organizarea oștirii; **tocmal[de pace** — condiții de pace; **tocmal[înaintem[rg[toare** — plan, schemă călăuzitoare, principiu director.

tocmi, *vb.* — a întocmi, a orândui, a ordona, a organiza, a disciplina; 2 a statornici; 3 a da o formă, a configura; 4 a alcătui, a constitui; 5 a potrivi, a alcătui ceva după anumite reguli; **a s[~** — a plănui, a pune la cale, a aranja lucrurile, a proiecta; 2 a se potrivi, a se asemena.

tocmit, *adj.* — organizat, ordonat, clar, creat după reguli; 2 potrivit, meșteșugit, ticluit („voroavă tocmită“).

tocmire, *s.f.* — potrivire, armonizare; 2 ordine, echilibru.

tocmitor, *adj.* — alcătuitor.

topi, *vb.* — a înmuia; **a s[~**, — a suferi de sete.

topicesc, *adj.* — de loc, localnic; 2 autohton, local.

tops[**cos**, *adj.* — sufocant, greu mirositor, otrăvitor.

topsica, *vb.* — a otrăvi.

topscat, *adj.* — otrăvit.

tot, *adj.* — întreg; *pron.* — orice, fiecare, același; **tot într-un p`n-tece** — în același pân-tece; **nu tot stomahul** — nu orice stomac.

totdeodat[, *adv.* — dintr-o dată, într-o clipă, pe neașteptate; 2 în același timp, concomitent; 3 prompt, imediat.

tractate, *s.n.* — tratative; **tractatele de pace** — tratativele de pace.

trage, *vb.* — a scoate, a trage; 2 a sili; 3 a târi; 4 a implica (într-un proces); 5 a inspira, a trage aer în piept; 6 a cântări, a avea greutate; 7 a trage, a îndura, a lua asupra-și, a păți, a pătimi, a suferi (adesea cu sensul de a suferi o pedeapsă); 8 a trasa, a asigura linia dreaptă pe verticala zidului; **a s** [~ — a se trage, a se îndrepta către.

tragere, *s.f.* — îndemn, impuls; 2 pățanie, pericol, viață grea; 3 cântărire, greutate; 4 executarea cu ardoare a unei activități;

tragerea cuvintelor — discuții, tratative.

traghelaf — capră-cerb, antilopă; 2 ființă imaginară alcătuită din țap și elefant; 3 nonsens, absurditate; **traghelaful chitelii**, ar însemna traghelaful judecății, absurditate logică. Numele a fost inventat de

Aristotel pentru a demonstra că despre un nume fictiv nu se poate da o definiție de esență, ci numai una nominală (Aristotel, **Analitica secund**[, II, 7,92 b); **traghelaful firii** — îmbinarea dintre un țap și elefant pe care Cantemir o vedea întrupată în Struțocămilă, vrând să insinueze absurditatea și ficționalitatea unei asemenea îmbinări.

traghicesc, tragodicesc, *adj.* — tragic, care inspiră milă, compasiune.

tragodic, *s.m.* — cântec trist, sfâșietor, cântec de jale.

tr[**ctui**, *vb.* — a trata, a duce tratative, a negocia; 2 discuta, a se consfătui, a se consulta.

tr[**g**[**na**, *vb.* — a dura, a se menține, a continua; 2 a tăragăna, a întârzia.

treab[, *s.f.* — lucrare necesară, activitate utilă; 2 necesitate; **de treab**[, *adj.* — folositor, util.

trece, a s [~, *vb.* — a se vesteji, a îmbătrâni.

trece, *vb.* — a trece; 2 a deveni, a se transforma; 3 a trece cu vederea, a nu avea în vedere, a uita; **izb`nda nu vor trece** — nu vor lăsa nepedepsit; 4 a depăși, a trece peste, a întrece măsura; **a firii sale hotar** [**a=-i trece** — a-și depăși limitele impuse de natura sa proprie, a-și îngădui mai mult de-

cât îi îngăduie cerințele naturale;
a s [~ — a se termina.

treci, *s.n.* — anus („puii ohendrii prin treci îm ies“).

trebuin \[, *s.f.* — nevoie, necesitate.

trebuitor, *adj.* — necesar.

trec [tor, *adj.* — trecător, muritor, perisabil, coruptibil.

trecere, *s.f.* — umblare; 2 favor.

tremur, *s.n.* — cutremur; 2 spasm, convulsie.

tremura, *vb.* — a se cutremura.

tremur [tor, *adj.* — tremurător, vibrant, emoționat.

tremuros, *adj.* — tremurător, fără stabilitate, nesigur.

trezvie, *s.f.* — trezie, stare de trezie, deșteptare din somn.

trigon (*el.*), *s.n.* — triunghi.

tripod, **tripos** (*el.*), *s.n.* — trepied.

tr`ntor, *s.m.* — masculul albinelor (în caracterologia producțiilor populare trece ca un simbol al lenei și parazitismului).

troahnă, **troajn** [, *s.f.* — troahnă, guturai; 2 flegmă; 3 epidemie (de gripă).

trop, ~uri (*el.*), *s.n.* — figură de stil, stil figurat, constând în întrebuintarea unui cuvânt într-un sens diferit de cel obișnuit. Principalii tropi: metafora, metonimia, sinecdoca; **tropuri rito-
rice=ti** — figuri de stil, procedee retorice.

tropic, *s.n.* — tropic; **tropicul hi-
merinos** — tropicul de iarnă, tropicul Capricornului; **tropicul
therinos** — tropicul de vară, **tropicul
Racului**; *adj.* — tropic, ce ține de tropice.

tropicesc, *adj.* — tropic, stilistic, ce ține de tropuri, de figuri de stil, de ornamente oratorice.

trop=i, *vb.* — a călca, a călca cu zgomot, a zdrobi, a strivi, a terciui, a face să pârâie prin călcare.

trud [, *s.f.* — trudă, muncă grea, efort.

trul [, *s.f.* — turlă, turn.

trunchi de meserni \ — buștean de măcelărie.

trup, *s.n.* — trup, corp; 2 materie; 3 conținut; 4 corp, în înțeles de element, stihie (ontologie); **tru-
pul firesc** (τὸ φυσικὸν σῶμα) — corpul fizic; **trupul istoriei** — conținutul istoriei; **trupuri
cere=ti** — corpuri cerești, astre; **trupuri de stihii** — materie stihială, materia ca substrat al lucrurilor, elemente ultime.

tufos, *adj.* — stufos, des.

tulburare, *s.f.* — agitație, neorânduială, dezordine; 2 învrăj-
bire; **duh de tulburare** — dia-
volul (în ipostaza de învrăjbitor al oamenilor).

tulburat, *adj.* — tulburat; 2 care tulbură, care sperie („tulburat vis“).

tumpina, a s [~, *vb.* — a se întâlni (din întâmplare).

tun, s.n. — tunet, trăsnet.

tupila, a s [~, *vb.* — a se ascunde, a se piti.

turm [, *s.f.* — roi (de albine).

tus [**ros**, *adj.* — cu tuse, din tușit.

|

\ar [, *s.f.* — țară, moșie strămoșească; 2 poporul, cei mulți.

\arin [, *s.f.* — ogor.

\[pini, vb. — a deveni tare, vârtos, viguros, voinic, robust, puternic („lângedul să țâpinește“).

\[r [**monie, veremonie, s.f.** — ceremonie, ceremonial, practică uzuală, ritual; 2 formulă de politețe; **\[r** [**monii politice=ți** — formule, purtări politicoase („cu chipuri filosofești și țărămonii politicești înainte adulmecând purceasă“).

\[rm, ~uri, s.n. — mal, margine de râpă; **\[rmurile malului** — marginile râpei.

\[rmuros, adj. — râpos.

\[rn [, *s.f.* — țărână, pământ; 2 praf, pulbere; 3 trup, materie biologică (în înțeles biblic).

\nc, s.m. — pui (de animal, de sălbăticiune).

\enchiu, s.n. — țanc, limită, hotar, capăt, punct terminus; 2 sfârșit, fine; 3 țel, țintă, scop; **la** ~, — la momentul potrivit („cuvinte toc-

ma la țenchiul adevărului dusă și nemerite“); **\enchiul sf`r=itului** — punctul terminus în existență, vremea sfârșitului în existență.

\idel [, *s.f.* — săgeată („din smicelele țidelelor... scăpau“); 2 pamflet.

\ievie, s.f. — țeavă.

\iitoriu, s.m. — domn, conducător, **singur de sine iitoriu** — autocrat, monarh absolut.

\ine, vb. — a ține, a ocupa, a avea; 2 a cuprinde, a se întinde; 3 a simpatiza, a iubi; **a s** [~ — a se considera, a se socoti, a se da drept; 2 a se alătura, a sta în jurul cuiva, a evolua în jurul cuiva; **a=i** ~ — a se menține, a-și menține, a rămâne la fel, neschimbat.

\inere [**n** **nemic** [— desconsiderare, dispreț.

\int [, *s.f.* — țintă, centru, punct central, 2 obiectiv.

\irc [**lam, s.n.** — cerc, circumferință (geometrie); 2 îngrădire, îngrăditură, încercuire; 3 lăuntru, interior; 4 ciclu, perioadă; **\irc** [**-lam ceresc** — circumferința cerească; 2 orbită (astronomie), drum planetar; **\irc** [**lamul hotarelor** — perimetrul granițelor; **\irc** [**lamul lunii** — orbita lunii (Cantemir vorbește în termenii astronomiei tradiționale ptolemeice, orbită însemnând și „cerul“ cutărei sau cutărei planete); **\irc** [**lamul min`ii** — cercul conștiinței, conștiința, cercul cunoașterii; 2 lucidi-

tate, stăpânire de sine; **din \ir-c[lamul min\ii Ji izgoniia** — îi scotea din sărite, îi făcea să-și piardă cumpătul.

\ircumstan\[, ~ii, s.f. — împrejurare, circumstanță; 2 condiție.

\irulic, s.m. — vraci, chirurg empiric, medic de campanie.

\istui, vb. — a striga cuiva „țist“ pentru a tăcea, pentru a cere liniște („cine țistuieste, nu șie, ce altuia... a tăcea îi poruncește“).

\ii, vb. — a cânta (un greiere).

U

ucinic, s.m. — ucenic, învățăcel, școlar; 2 student, audient (la Academie).

uleu, s.m. — uliu.

ului, vb. — a uimi, a zăpăci, a buimăci, a năuci; **a s[~** — a se uimi, a se mira, a rămâne perplex; 2 a-și pierde controlul, luciditatea, cumpătul; 3 a-și pierde mințile, a-și pierde rațiunea; **min\ile a s[ului** — a-și pierde controlul, a-și pierde cumpătul, a nu mai ști ce este de făcut.

uluire, s.f. — uimire, confuzie.

umedzal[, s.f. — umezeală; 2 lichid.

umilin\[, s.f. — smerenie, atitudine umila, plină de respect și de sentimentul supunerii.

(una) a s[face una (cu ceva), loc. vb. — a deveni asemănător, identic; 2 a se unifica, a se integra.

und[, s.f. — apă în clocot; la *pl.* — valuri.

undelemnos, adj. — unsuros, luncător; 2 care se strecoară, insidios, perfid, șiret.

unghi, ~uri, s.n. — colț.

ura din fire, ur[ciunea din fire — contradicția din natură, antagonismul din lucruri (ontologie).

(urca) a s[urca]n capul cuiva, expr. vb. — a se obrăznicii, a specula, a profita de bunătatea cuiva;

]n capul altora a s[urca — a se așeza în fruntea vieții sociale;

]n spatele cuiva a s[urca — a profita de munca cuiva, a se lăsa hrănit și îngrijit de cineva, a parazita pe cineva.

urduros, adj. — puchinos, nepălat la ochi, murdar, plin de urdori.

urdzal[, s.f. — urzeală; 2 urzire, proiect, începutul unei lucrări; 3 scheletul unei construcții („urdzala casii“).

urdzitur[, s.f. — lumea ca produs al creației divine; 2 proiect, plan, schiță, schemă; 3 construcție, structură (de obicei arhitectonică).

(urechi)]n urechi a s[suna, loc. vb. — a-i veni la ureche, a auzi.

(audzitoriu) urechi drept audzitoare — urechi cărora le place să audă numai adevărul și dreptatea.

urgie, *s.f.* — pedeapsă divină; 2 nenorocire, calamitate; 3 mânie, furie, răzbuinare; **cu urgie**, *adv.* — cu ură, cu furie oarbă (alimentată de ură).

urgisi, *vb.* — a înlătura, a îndeparta, a alunga, a izgoni, a lipsi pe cineva de considerație sau de drepturi, a ține pe cineva departe de tot binele; 2 a se răzbuina, a persecuta.

urgisit, *adj.* — pedepsit, înlăturat de la fericire, izgonit din drepturi.

uric, *~e, s.n.* — document de privilegii emis de cancelariile domnești din Moldova.

uricariu, *s.m.* — uricar, scriitor de urice, scrib, secretar de cancelarie domnească.

ur`cios, *adj.* — morocănos, tăcut; 2 urât; 3 necuviincios, de nesuferit, insuportabil, intolerabil.

ur[ciune, *s.f.* — ură, ceartă, vrăjbă; 2 faptă urâtă, imoralitate; 3 opoziție, antagonism (ontologie).

urmare, *s.f.* — consecință, rezultat; 2 evoluție, desfășurare, dezvoltare, curgere („a firii urmare“).

urm[, *s.f.* — urmă; 2 imprimare, pecetie; 3 semn; **de pre urm[**, *adj.* — următor, care urmează; 2 ultim.

urm[tor, *adj.* — care ascultă sau urmează o poruncă, îndeplinitor

al unei porunci; 2 discipol, partizan, sectator; 3 urmaș, moștenitor, („pre acela următoriu și moștenitoriu episcopii... să-l priimim“).

urni, *vb.* — a mișca din loc.

uscat, *s.n.* — pământ.

u=eriu, *s.m.* — ușier, demnitar de încredere la curtea domnească.

u=tiumurg (*arab.*) — cămilă-pasăre.

V

va, *vb.* pers. III, sg. — vrea, voiește.

(valoma) de-a valoma, *loc. adv.* — împreună, de-a valma, în comun, la un loc.

varg[, *s.f.* — nuia, creangă tânără, mlădiță.

varia (*el.*), *s.f.* — accent grav.

vart[, (*pol.*), *s.f.* — casă de pază, arest; 2 strajă, pază.

varvar, *adj.* — străin, barbar, de alt neam; 2 necioplit.

varvarismos (*el.*) — barbarism (în limbă.)

varvarizmi, *vb.* — a vorbi o limbă barbară, străină, neînțeleasă.

vas, *~e, (~uri)*, *s.n.* — vas, recipient; 2 artere; 3 organe ale aparatului digestiv; 4 corabie; **vase**

priimitoare — aparatul digestiv.

vatologie (*el.*), *s.f.* — specie de poezie în care versurile se repetă învers și simetric, glosă.

v[di, *vb.* — a descoperi, a demasca; 2 a evidenția, a reliefa; 3 a arăta, a demonstra, a dovedi; 4 a

- scoate la lumină, a face să fie cunoscut, a populariza; **a s[** ~ — a se arăta, a se dovedi, a se descoperi.
- v[era, a sa** ~, *vb.* — a se văita, a se văicări, a se plânge, a se plânge cu glas tare.
- v[paie**, *s.f.* — flacăra mare și dorogitoare; **infocat[v[paie** — foc intens.
- v[psa, v[psal[**, *s.f.* — vopsea, culoare.
- v[rsa**, *vb.* — a turna, a umple o formă cu metal fluid („chip de bodz... în metal vărsat.“).
- v[rsare**, *s.f.* — turnare (în forme); **v[rsare de tot** — revărsare, năboire.
- v[rsat**, *s.n.* — operație de turnare, turnat; *adj.* — turnat (în forme); **icoane de argint =i de aur pline v[rsate** — portrete turnate din argint, și din aur masiv.
- v[rs[toriu**, *s.m.* — turnător, metalurgist, artist care cunoaște tehnica turnătoriei.
- v[rs[tur[**, *s.f.* — vărsare, confluență, unirea apelor; 2 calomnie, insultă.
- v[zduh**, *s.n.* — aer.
- veac**, ~**uri** (~**eci**), *s.n.* — epocă, etapă întinsă în istoria omenirii; 2 epoca actuală a istoriei omenirii în relație cu cea după sfârșitul lumii (în concepția creștină).
- v`lf[**, *s.f.* — vâlvă, veste, renume, celebritate, glorie; **v`lfa st[p`nirii** — gloria de a fi domn.
- v`na**, *vb.* — a vâna; 2 a dobândi, a obține.
- (v`nat) v`natul a dob`ndi** — a prinde, a captura vânatul.
- v`n[**, *s.f.* — mușchi, tendon; **lipsa vinelor** — lipsa puterii fizice.
- v`n[toare**, *s.f.* — vânătoare; 2 vânat, pradă,
- v`ndz[toriu**, *adj.* — trădător, 2 vânzător, denunțator, delator; **prietin v`ndz[toriu** — om care folosește prietenia cu scopul de a denunța.
- v`ndz[tur[**, *s.f.* — mărturisire, demascare, denunț; 2 descoperire, destăinuire.
- v`nsl[**, *s.f.* — vâslă, ramă.
- v`nsl[**, *vb.* — a vâsli,
- v`nturi**, *s.n. pl.* — puncte cardinale.
- v`nturos**, *adj.* — care vântură; 2 care amestecă lucrurile.
- (v`r) una sub alta v`r`te** — împletite.
- v`rsta, vr`sta**, *vb.* — a colora, a păta, a împetrișta cu diferite culori, a învârșta, a vârga, a dunga.
- v`rtej**, *s.n.* — vârtej, mișcare circulară sau spiralată, ciclu; 2 hârzob.
- v`rtejiie**, *s.f.* — învârtire, rotație, mers circular, mișcare de rotație (astronomie).
- v`rtejirea \irc[lamurilor cere=ti** — mișcare orbitală (astronomie).
- v`rtoap[**, **v`rtop**, ~**oape**, *s.n.* — crăpătură, eroziune adâncă,

groapă mare săpată de apă, râpă, vâgăună, adâncitură; **de v`r-toap** [*adj.* — râpos, cu vâgăuni.

v`rtos, [*adj.* — tare, solid, dur, puternic, rezistent; *adv.* — cu putere; 2 fără greș, radical; **mai v`rtos**, [*adv.* — mai ales, mai cu seamă, cu deosebire.

v`rtute, [*s.f.* — tărie, vigoare, putere, forță; 2 capacitate, forță combativă, energie; 3 viață, forță vitală; 4 calitate, înzestrare; **v`rtutea fireasc** [— puterea, forța fizică, forța trupezască, naturală (în opoziție cu forța minții, capabilă de forța artificului, a vicleniei).

v`z`i, [*vb.* — a bâzâi, a scoate zgomot din aripi.

v`z`ial [, [*s.f.* — bâzâială, zgomot produs de aripile insectelor.

vl[gos, [*adj.* — puternic, plin de vlagă.

vechi, a s [~, [*vb.* — a se învechi, a se trece, a se îmbătrâni.

vechii, [*s.m.* — cei vechi, anticii; **vechiu la minte** — experimentat, cu experiență.

vecinic, [*adj.* — permanent, fără sfârșit.

vecinie, [*s.f.* — starea de vecin, de rumân, iobăgie („a muștelor prieteșugul și frățiia, iară nu vrăjmășia și vecinia să poftim“).

veninat, [*adj.* — înveninat, veninos, otrăvitor.

veri... veri, [*conj.* — ori... ori.

vers, **ver=**, ~**uri**, [*s.n.* — vers, stih; 2 (la *pl.*) cântare în versuri.

veseli, a s [~, [*vb.* — a se bucura.

veselie, [*s.f.* — bucurie; **deplina veselie** — vestea cea bună, îmbrucătoarea veste.

veste, [*s.f.* — știre, anunț, înștiințare, prevenire; **f[r] veste**, [*adv.* — pe negândite, pe neașteptate; 2 în grabă; *adj.* — nebănuț, neașteptat; **nevoie f[r] veste** — nenorocire neașteptată, neprevăzută.

vestit, [*adj.* — celebru.

ve=c [, [*s.f.* — sită; 2 partea de lemn a unui ciur, văcălie.

vetrel [, **vetril** [, ~**ele**, [*s.f.* — pânză de corabie; 2 (la *pl.*) — velatură.

(via\) **proast** [**via** — viață dusă în lipsuri, cu venituri materiale la limită; **via\ a a=i pune**, [*loc. vb.* — a-și risca viața, a se expune primejdiei de moarte; **viata a=i trage**, [*loc. vb.* — a-și duce (din greu) viața, a-și duce zilele.

vicleni, [*vb.* — (în accepție feudală) a trăda; 2 a înșela.

viclenitoriu, [*adj.* — înșelător, mincinos; **prietin viclenitoriu** — prieten fals.

vicle=ug, [*s.n.* — (în accepție feudală) infidelitate, trădare; 2 amăgire, capcană; 3 faptă sau intenție necinstită, necinste; 4 înșelătorie, demers incorect; 5 (la *pl.*) mășinatii, combinații; **vicle=uguri a**

pune — a întinde curse, a organiza capcane.

videniie, *s.f.* — vis, viziune.

viderat, *adj.* — luminos, strălucitor, limpede; 2 vădit, neîndoios („Corbul ale Lupului, decât soarele mai viderate... cuvinte audzind“).

videre, *s.f.* — vedere, privire de ansamblu.

viers, *s.n.* — muzică, melodie; 2 glas, cântec.

viieriu, *s.m.* — vier, paznic de vie.

viеспе, *s.f.* — insectă himenopteră înrudită cu albină; în *Istoria ieroglific[* semnifică pe soldații mercenari.

vinars, *s.n.* — rachiu, spirt, alcool, tărie.

vinde, *vb.* — a da pe cineva pe mâna cuiva; **a s[~**, — a se da, a se da pe mâna cuiva.

vinî, *vb.* — a veni, a sosi; 2 a se întâmpla.

vinît, *s.n.* — venituri, câștiguri, bani rezultați din dări, impozite sau din afaceri personale.

vintri, *s.f.* — vintre, partea de jos a abdomenului.

vinui, *vb.* — a învinui, a acuza, a cere socoteală.

vios, *adj.* — viu, cu multă viață, rezistent, puternic.

vipt, *s.n.* — fruct, rod; 2 produs, rezultat, consecință.

vit[, *s.f.* — animal de povară.

vitioan, ~**oan[**, *adj.* — (despre vite) slab, costeliv, puțintel, ușor în greutate; **de vitioan** — din cauza slăbirii („de n-ași fi fost de vitioan așe de iușor“).

vitiona, **vitioni**, **a s[~**, *vb.* — a slăbi, a pierde din greutate.

vitinime, *s.f.* — slăbiciune, slăbire, pierdere în greutate.

vitinire, *s.f.* — slăbire.

vivor, *s.n.* — vifor, furtună de zăpadă; 2 tulburare, răzmeriță.

voia inimii — entuziasm, ardoare.

voie, *s.f.* — dispoziție sufletească; 2 voie, plac; 3 dorință, vrere; *adv.* — **dup[voie** — după plac, în mod arbitrar; **preste voie** — fără voie, împotriva voinței, împotriva așteptărilor; **voie desfr`nat[** — silnicie, nedreptate; **voie rea** — indispoziție, tristețe, amărăciune; **voie slobod[** — libertate; **voie vegheat[** — proprie inițiativă, proprie voință; 2 favoare, protecție.

voinic, *adj.* — viguros, puternic.

volatilis (*lat.*) — zburătoare.

volbur[, **vorbur[**, **holbur[**, *s.f.* — furtună, furtună cu vârtejuri, uragan.

volnic, *adj.* — liber, independent.

vorov[, *s.f.* — cuvânt, vorbă; 2 cuvântare, discurs; 3 discuție, conversație; 4 sfat, maximă; **Intreag[vorov[** — vorbă plină de înțelepciune; **vorov[poeticeas-**

c — expresie poetică, metaforă, figură de stil; **vorovav** [**a face**, *loc. vb.* — a discuta, a conversa; **in vorovav** [**a c**[**dea**, *loc. vb.* — a intra în vorbă, a se angaja în discuție.

vorovaci, *s.m.* și *adj.* — vorbăreț; 2 vorbitor, orator.

vorovi, *vb.* — a vorbi, a discuta; 2 a judeca, a-și da părerea.

vorovitoriu, *adj.* — vorbitor, vorbăreț.

vraci, *s.m.* — medic empiric.

vraj [, *s.f.* — vrajă, descântec; 2 ghicire, oracol.

vrajb [, *s.f.* — ceartă, conflict.

vr[**jitur** [, *s.f.* — minciună, înșelare, amăgeală.

vr[**jma**=, *s.m.* — dușman; 2 criminal; *adj.* — dușmănos, cu ură; 2 sălbatic, cumplit, sângheros, necruțător, neîndurat; **vr**[**jma**= **la inim** — crud, feroce.

vr[**jm**[=**e**=**te**, *adv.* — dușmănos, cu ură; 2 cu cruzime, cu ferocitate; 3 bărbătește, crâncen.

vr[**jm**[=**ie**, *s.f.* — dușmănie, conflict; 2 ferocitate, cruzime; 3 asuprire, tiranie.

vrednic, *adj.* — demn, potrivit; 2 harnic, capabil; 3 de nădejde, folositor; 4 valoros, merituos, demn de a fi remarcat; 5 demn, căruia i se cuvine; 6 pasibil, susceptibil de a i se aplica o măsură; 7 hotărât, intransigent; **vrednic neprietin** — dușman hotărât.

vredniciie, *s.f.* — calitate, înzestrare, talent, posibilitate; 2 capacitate, ansamblu de însușiri superioare; 3 demnitate, superioritate (în opoziție cu **nevrednicie** — inferioritate); 4 vrednicie, hărnicie, putere de muncă; 5 demnitate socială; 6 faptă măreață, deosebită; 7 calitate, virtute; 8 virtute morală; 9 merit („nu puțină vredniciie ieste și pentru neprietin adevărul a mărturisi”).

vre, *s.f.* — timp (în genere); 2 an; 3 anotimp; 4 timp prielnic, oportunitate; **vre** **de** **treab** — moment prielnic, timp potrivit; **vre** **me** **a** **af** **la** — a avea prilejul, a găsi momentul, a i se ivi momentul propice; **vre** **me** **a** **i** **slu** **ji** — a-i ajuta împrejurările; a-i merge lucrurile; **vre** **me** **a** **v** **na** — a urmări momentul prielnic; **du** **p** [**vre** **me** **a** [**mb** **la** — a se conforma, a se manifesta în funcție de succesiunea anotimpurilor; **f** [**r** [**vre** **me** *adv.* — inoportun, netrebuitor; **in** **toat** [**vre** **me** *adv.* — oricând, permanent; **nu** **pres** **te** **toat** [**vre** **me** *adv.* — nu tot timpul; **prin** **mult** [**vre** **me** *adv.* — mult timp.

vreod **n** [**oar** [, *adv.* — vreodată, cândva.

vrere, *s.f.* — vrere, voință, dorință vie.

vulturi, *vb.* — a se comporta ca un vultur.

Z

zaceal[, *s.f.* — capitol, paragraf, început de perioadă; 2 verset; 3 punct (într-o convenție).

zahara (*turc.*), *s.f.* — provizii alimentare, hrană pentru oameni și vite (în situație de război).

zapis, *s.n.* — înscris, legământ în scris, act.

zare, *s.f.* — orizont, linia de orizont; **zarea soarelui** — zorile; **zare de foc** — lumină slabă de foc în depărtare.

zarv[, *s.f.* — ceartă, vociferare; 2 dezordine, răzvrătire.

zavistiie, *s.f.* — invidie, pizmă; 2 ură, (din invidie); **prin zavistie veche** — din ură veche; 3 intrigă; 4 ponegrire.

zavistnic, *s.m.* — invidios, pizmuitor; 2 bârfitor, calomniator.

zavistui, *vb.* — a invidia; 2 a pizmui, a gelozi, a nu lăsa în pace; 3 a intriga, a ponegri; 4 a provoca ceartă, neînțelegere.

z[bav[, *s.f.* — întârziere; 2 odihnă.

z[bvi, *vb.* — a întârzia; **a s** [~ a-și petrece timpul, a se delecta, a se odihni.

z[lud, *adj.* — năuc, nebun.

z`minti, *vb.* — a vântura, a tulbura, 2 a amesteca (cu lingura).

z[misli, *vb.* — (despre plante) a încolți; 2 a rămâne însărcinată; 3 a produce, a provoca.

z[mislire, *s.f.* — rodire, însărcinare.

z[stalni[, *s.f.* — stavilă la moară.

z[ticneal[, *s.f.* — stinghereală; 2 oprire, barare, împiedicare.

z[ticni, *vb.* — a împiedica, a stingheri, a face greutate, a deranja.

z[vor; ~**oar**[, *s.n.* — zăvor, lacăt; 2 piedici, plase; 3 par, răzlog, despicătură dintr-un trunchi.

zbate, *vb.* — a dezbate, a discuta; 2 a cerne.

zbatere, *s.f.* — convulsie; 2 mișcare violentă; 3 cernere.

zbici, *vb.* — a usca, a seca.

zb`n[i, *vb.* — a zumzâi, a scoate zgomot din aripi.

zdrumica, *vb.* — a zdrobi, a terciui, a sfărâma.

zdvor], *vb.* — a ține pe cineva la ușă, a lăsa să facă anticameră; 3 a sluji, a servi la curtea domnească.

zelotip, *adj.* — gelos, invidios.

zelotipiie, **zilotipie**, *s.f.* — ardoare, dragoste înfocată, pătimașă; 2 gelozie, invidie; 3 suspectare, suspiciune, presupunere, bănuială (din gelozie).

zemberec, *s.n.* — coardă, vârtej, sistem de încordare a palestrelor.

zephir, *s.m.* — zefir, vântul dinspre apus.

zg`rci, **a s** [~, *vb.* — a se strânge, a se contracta.

zgr[bun, **-i**, *s.m.* — grăuncior; 2 (la *pl.*) — asperităț, zgrunțuri.

zidire, *s.f.* — creație, lume, natură (în înțelesul de produs al creației divine).

ziditur[, *s.f.* — construcție, clădire.

zim\i, *s.m.* — creneluri; 2 raze (ale soarelui).

zizanie, *s.f.* — neghină; 2 zâzanie, vrajbă, ceartă.

zm[u, zmeu, *s.m.* — balaur, dragon.

zmicea, ~ele, *s.f.* — mlădiță, rămurică, nuiă; 2 vârful cozii.

zmult, *adj.* — smuls, jumulit („pașire zmultă“).

zugrav, *s.m.* — pictor.

zugr[val[, *s.f.* — colorare, zugrăveală; 2 fățarnicie, falsitate; 3 acoperire, tănuire, inducere în eroare.

zugr[vi, vb. — a vopsi, a acoperi ceva cu un strat de vopsea; 2 a picta, a reprezenta, a configura; 3 a da o înfățișare falsă lucrurilor, a nu lăsa să se vadă adevăratele intenții din spatele cuvintelor, pentru a induce în eroare; **a s**[~ — a se remarca, a se contura, a se distinge.

zugr[vit, adj. — pictat; 2 configurat, reprezentat, conturat.

zugr[vitor, adj. — nesincer, fals.

zugruma, a s[~, *vb.* — a se spânzura.

zv`n[n[i, vb. — a suna, a face zgomot, a răsună („de foame deșert coșul Lupului cu sunet au zvânănăit“).

APRECIERI

Cel întâi istoric... a fost Cantemir, un cap genial, căruia niciodată nu i-a lipsit puterea de a străbate prin problemele cele întunecoase ale trecutului.

În *Etymologicum Magnum Romaniae*, tom IV, B., 1898, p. VIII.

În privirea literară, dacă nu și în cea politică, Dimitrie Cantemir va trăi cât însăși limba.

Bogdan PETRICEICU-HASDEU, D. Cantemir, *Descrierea Moldovei*, București, 1965, p. 318.

Adevărata și cea mai nobilă curiozitate este aceea care se unește cu o caldă iubire pentru scopul cercetărilor întreprinse. Așa a fost setea de știință, revărsată asupra atâtor tărâmurii, a lui Dimitrie Cantemir, cel care a murit la cincizeci de ani cu aceeași ochi lacomi de a pătrunde tot ceea ce se găsea în raza lor de privire și gata de a pune în cărți noi toate alte gânduri.

El a fost în această nesfârșită tinerețe a lui, desigur, un entuziast în cel mai curat înțeles al cuvântului.

Nu i-a plăcut numai de ce vădesc și descopăr cărțile, în multe limbi, pe care le-a răscolit cu degetele nerăbdătoare ale frumoasei mâini de stăpânire. Ci asupra ființei omenești înseși s-a întins această patimă nebiruită, de care s-a zbuțuit din anii celor dintâi încercări până în clipa când moartea singură l-a împiedicat de a merge mai departe.

N-are deloc aerul unui savant veștejit din pragul însuși al vieții publice acel frumos tânăr cu profil curat, cu buzele subțiri umbrite de o fină mustață, cu nasul sau, mai curând, peruca de modă apuseană cu buclele curgând pe umeri, pe care-l înfățișează portretul lui, de un necunoscut pictor apusean. Jucăria cu prefacerea în dobitoace și păsări ale fabulei a cunoscuților, prieteni și dușmani, din jurul său, din *Istoria ieroglifică* arată că-i plăcea pe

vremea aceea a băsnui asupra istoriei, în care era însuși atât de intim amestecat, a vremii sale.

Cronicile vremii și un grec ocrotit la curtea domnilor Moldovei ne arată pe un om care vădit cauta să-și câștige prietenii bune pentru un scop mare, pentru una din acele încercări ce hotărăsc asupra vieții și asupra unei țări întregi. Ca un fiu pentru cei bătrâni, ca un frate pentru cei de-o seamă cu dânsul, ca un părinte pentru cei tineri. Iubirea lui se îndreaptă mai ales către acest tineret, care el însuși, și de mult, alergând sub toate steagurile creștine, se luptă, se cere la lucruri noi și râvnește neconținut la isprăvi extraordinare, la mari vitejii, la lovituri de aventură.

Nicolae IORGA, *Sfaturi pe Jntuneric*. Conferințe la radio, Editura Militară, București, 1976, p. 73-76.

Pentru a înțelege *Istoria ieroglific*], întrebarea principală este motivul pentru care a alcătuit Dimitrie Cantemir această scriere și cărui scop era hărăzită.

În această carte care aruncă un vâl poetic și filozofic asupra realității urâte și triste, autorul a scris în ascuns ceea ce nu putea striga în gura mare, a notat pentru posteritate ceea ce nu putea spune pentru vremea lui, cel puțin, pentru cei mai mulți din vremea lui. *Istoria ieroglific*] este o operă semnificativă, se citește greu, dar cu folos pentru înțelegerea vremilor, a gândirii autorului și a gradului la care ajunseseră literatura și gândirea românească.

Autorul a adoptat această formă literară pentru scrierea lui, deoarece dezvăluia secrete politice și personale, fapte care ar fi putut fi primejdioase pentru autor dacă le-ar fi dat în vileag în chip public. Mai ales că aceste fapte ating onoarea unor familii boierești și domnești.

Este evident că *Istoria ieroglific*] a fost o *istorie secret*], citită sub manta, destinată unor oameni de încredere și... posterității. Se poate ca unele copii să fi circulat fără cheie, lăsând pe cititor să bănuiască numai.

În literatura bizantină există un caz celebru de asemenea scriere istorică secretă. Procopios din Cesarea, după ce scrisese istoria oficială a lui Iustinian, a scris și *Istoria secret*], dând pe față scandalurile și imoralitatea care se ascundea sub strălucirea de suprafață a acelei domnii. Este sigur că Dimitrie Cantemir a cunoscut operele lui Procopios, pe care-l folosește în *Hronicul vechimii a romano-moldo-vlahilor*. Pe de altă parte, se știe că în Apus, în secolul al XVII-lea pamfletul politic ajunsese la forme literare superioare. Dimi-

trie Cantemir l-a combinat cu o imaginație aproape orientală de basme, creând un gen literar cu totul inedit.

P. P. PANAITESCU, *Dimitrie Cantemir. Viața și opera*, Editura Academiei Române, București, 1958, p. 75-90.

Opera literară viabilă a lui Dimitrie Cantemir este *Istoria ieroglific[*, adevărat *Roman de Renard* românesc, însă cu scopuri polemice. Metoda de a travesti observația asupra oamenilor în figurație zoologică e de o tradiție străveche și durabilă și lăsând la o parte genul fabulistic, ilustrat de Firenzuola, de La Fontaine, în 1802, abatele Casti relua, aproape cantemirian, tema în *Gli animali parlanti*. Fraza scriitorului s-a limpezit acum și dacă mai păstrează sintaxa amploasă latină, cadența de imperfecte în care intenția rimei persiflatoare e adesea vădită, invenția verbală extraordinară, portretistica grotească dau istoriei o savoare rară. Scolasticismul din *Divan* este aici cultivat cu conștiință în scopuri caricaturale, după procedeul lui Voltaire. Pe Eliodor, scriitorul l-a urmat în punerea începutului la mijloc și a mijlocului la început. Toți cei care au răsfoit *Istoria ieroglific[* s-au interesat numai de substratul istoric, luând în serios ca document fiecă punct. Totuși chiar fără cifru, și oricine vede că, fără a destăinui mult peste ceea ce știe, romanțierul s-a complăcut în ficțiune.

* * *

Cantemir are talent, evident în *muzica* frazei, în ideea de a percepe concret figurile simbolice ale constelațiilor. Cronicarii au farmec lingvistic și dar de povestire, Cantemir e scriitor, creator, aducând idei și combinații. Figura lui, umbrită până azi, e a unui om superior. Voievod luminat, ambițios și blazat, om de lume și ascet de bibliotecă, intrigant și solitar, mânduitor de oameni și mizantrop, iubitor de Moldova lui după care tânjește și aventurier, cântăreț în tambură, țarigrădean, academician berlinez, prinț rus, cronicar român, cunoscător a tuturor plăcerilor pe care le poate da lumea, Dimitrie Cantemir este Lorenzo de' Medici al nostru.

G. CĂLINESCU, *Istoria literaturii române de la origini până în prezent*, Fundația Regală pentru Literatură și Artă, București, 1941, p. 44, 47.

Dacă nu s-ar cere să caracterizez prin anticipație și în chip fabulos figura lui Dimitrie Cantemir, nu aș alege ca simbol nici îngerul din alte tărâmurii,

nici leul, nici vulturul din lumea noastră, ci o ființă pe jumătate reală, pe jumătate de poveste și legendă: unicornul. Simbolul ar fi desigur cel mai potrivit să lege la un loc contururile pământești și cele nepământești ale apariției ce ne preocupă. Interasant e că în *Istoria ieroglifică*, operă în care Cantemir povestește în formă alegorică întâmplările printre care viața până la o anumită vârstă, cu atâtea fundături și ieșiri, l-a amestecat sau l-a încurcat, boierii moldoveni și munteni figurează sub numiri, unii de dobitoace, alții de păsări, și iarăși alții sub numiri de corcitură mitologice. Ni se vorbește aici despre corb și vidră, despre struțocămilă, leopard și elefant. Sub aceste numiri se ascund personaje istorice precum Constantin Brâncoveanu, cutare Duca, cutare Racoviță... În fabulos deghizata *Istorie ieroglifică*, Dimitrie Cantemir însuși își joacă rolul sub înfățișarea Inorogului, numele slav, adoptat de cronicarii noștri, al Unicornului. Inorogul, animal cu copite nedespicate, având un fantastic corn lung, ce izbucnește drept înainte din mijlocul frunții, reprezintă una din plâsmuirile cele mai sugestive ale imaginației mitologice. Inorogul, animal de o sălbăticie de nedomesticit, dar sublimat totodată, unealtă a miraculosului adesea, era în literatura medievală un simbol al castității, și prin derivație apoi și un animal al puterii spirituale.

Viața lui D. Cantemir e o viață la răscruce de vremuri și rezumă, prin profilul ei abrupt, prin peripețiile ce o înalță și o sfâșie, un ansamblu de situații dintre cele mai dramatice ale istoriei noastre.

Lucian BLAGA, *Izvoare*, Editura Minerva, București, p. 141-147.

Istoria ieroglifică poate fi asemuită unui roman social prin toată acea substructură, pe care se întemeiază fabulația și care nu e alta decât însăși viața principatelor, moldovenesc și muntenesc, în decurs de șaptesprezece ani, între 1688 și 1705 – cu alte cuvinte între începutul domniei lui Brâncoveanu și cea de a doua domnie a lui Antioh Cantemir, Elefantul sau Filul pe ieroglicește, și pe care mezinul nu-l cruță defel de săgeți din cele mai bune —, viața politică în primul rând, ale cărei ițe răsucite și încurcate de continue rivalități pentru domnie sunt trase cu brutalitate de la Poartă, din Cetatea Epithimii sau a Poftei, cum îi spune Cantemir în romanul său...

Și toată această desfășurare de întâmplări, toată această încrucișare de drumuri, tot acest război al râvnelor și dezamăgirilor, toată această gâlceavă a patimilor, tot acest machiavelism de Fanar, se desfășoară într-un ritm atât de viu și de susținut, încât impresia că deschizi, în mână cu singurul fir ari-

adnic al scărilor tâlcuitoare, în labirintul geometric al unui pasionant roman de aventuri, stăruie tot timpul. Negreșit: roman social, memorii și roman de aventuri — *Istoria ieroglific[* este toate acestea la un loc, cu precizarea numai că în modul care toate acestea se realizează e unul perpetuu alegoric, că drumul nu e din cele mai lesnicioase și că multe din părțile străjuite ale acestui castel din basme pot și trebuie să fie forțate, fără ca după canaturile dense și enigmatice să pândească amenințatori ochi de balauri. Și cu aceasta ne întorcem la arta literară a lui Dimitrie Cantemir, la expresia romanului său, la timbrul său particular, la stilul socotit obscur când nu și greoi, la toate acele note specifice ce țin de însăși natura *Istoriei ieroglifice*.

În ce măsură însă toată această construcție, inaccesibilă la prima vedere, este, totuși, în ciuda ornamentației prea încărcate, mai puțin opera unui alexandrinism steril și, dimpotrivă, rodul viabil al unui artist hrănit nu numai la izvoarele celor mai iscusiți dascăli ritoricești, dar și la acelea autentice populare, nimic n-ar putea-o mai bine arăta decât un popas la câteva din paginile acestei complexe ficțiuni.

PERPESSICIUS, *Mențiuni de istoriografie literar[=i folclor*, 1948-1956, ES-PLA, București, 1957, p. 286-304.

Desigur, cronicarii moldoveni Grigore Ureche și Miron Costin, sau urmașul său de o generație cu dânsul, Ioan Neculce, au scris mai limpede ca el și s-au făcut mai accesibili, lectura lor necerând din partea cititorului mijlociu un efort oarecare. Ca Dimitrie Cantemir, cei doi sus-numiți înaintași au beneficiat de aproximativ aceeași școală latinească, dar nici ei, nici Neculce nu și-au împletit învățăturile acesteia cu lecturile baroce ale stilisticii Orientului Apropiat, care și-a pus pecetea pe fraza și pe imaginația mai învățatului lor emul. De ce am ascunde-o. Dacă socotim *Istoria ieroglific[*, fără exagerare, capodopera scriitorului, în plenitudinea talentului său la data compunerii ei, trebuie să recunoaștem însă că această operă capitală, monument al imaginației și al expresiei poetice, a primit altoiul unei culturi răsăritene, turco-arabo-persane și că peste arborele înfipt în huma generoasă a Țării Moldovei a crescut, înfășurându-l din toate părțile, vița de vie sălbatică a cărei rămânță a fost adusă de vânturile meleagurilor îndepărtate. Fraza însăși cu rime interioare, cu verbele la același timp, cadențate monotone, într-o arborescență totuși impresionantă, este străină de geniul limbii noastre, dar lexicul și sucul acestuia stăruie cu vitalitate, păstrându-i farmecul.

Șerban CIOCULESCU, *Itinerar critic*, vol. II, Editura Eminescu, București 1976, p. 81-87.

Istoria ieroglifică ne înfățișează efortul unui mare scriitor, care este și un mare învățat, de a da limbii române o formă literară.

Prin cultura lui poliglotă și cunoașterea aprofundată a limbii române vorbite, Dimitrie Cantemir a fost pus în situația de a cunoaște și a mânui expresii și cuvinte rare. Dar Cantemir nu este numai un meșter al cuvântului. În munca sa de scriitor, el a făcut apel la literaturile occidentale și orientale, pe care le cunoștea deopotrivă.

Istoria ieroglifică trebuie deci considerată ca o încercare făcută de un om de talent de a crea o limbă literară românească cu un moment mai devreme. A trebuit să treacă mai bine de un veac pentru ca, în împrejurări favorabile, să se ivească o pleiadă de scriitori care, independent de Cantemir, vor relua munca sa și vor reuși în această întreprindere. Opera lui Dimitrie Cantemir, cunoscută prea târziu pentru a fi contribuit în mod util la formarea limbii noastre literare, apare, în izolarea ei, ca un monument de preț al culturii românești din secolul al XVIII-lea.

Al. ROSETTI, *Buletin =tiințific*, Secțiunea de știința limbii, literatură și artă, tom I, nr. 1-2, 1951, p. 15-23.

Simți, parcurgând scrierile sale — care depășesc în număr și varietate orice altă operă anterioară a vreunui creator român — succesiunea anotimpurilor vieții, de la contemplarea lăcomă a lumii, cu orgia de imagini în culori pe care o proiectează în operă, la experiența oamenilor și a vieții, născând satira și melancolia, apoi împlinirea în edificii monumentale de vastă exploatare documentară, de profundă gândire și de incisivă ironie.

Istoria ieroglifică este o poezie eroi-comică în proză, inspirată din adevărul societății contemporane, un roman cu tâlc, menit a fi gustat de contemporani în felul — să zicem — al *Bietului Ioanide*, dar pe care astăzi îl citim pentru pura literatură dintr-însul, detașați de *modelele* posibile sau inventate. Scriindu-l, Cantemir, care avea geniul satiric al lui Budai-Deleanu, a dat curs vocației sale scriitoricești. Opera este fără îndoială și un catarsis al amărăciunilor și al veninului acumulat de omul politic contrariat în aspirațiile sale, dar adevărata valoare stă în faptul că autorul uită de caracterul critic al personajelor, animale, păsări și pești, lăsându-se furat de lumea fabuloasă căreia i-a dat naștere.

George IVĂȘCU. În *Istoria literaturii române*, Vol. I, Editura Științifică, București, 1969, p. 243-249.

Istoria ieroglific[, scrisă la Constantinopol în 1705, este opera literară cea mai însemnată a lui D. Cantemir, roman alegoric cu personaje din lumea animală ca *Le roman de Renard*, și pamflet politic asemenea *Istoriei secrete* despre domnia împăratului Justinian de Procopios din Cesarea. Autorul a împrumutat numai un procedeu tehnic din *Etiopica* lui Eliodor (punerea mijlocului la început și a începutului la mijloc), în rest servindu-se de decori din *Halima*, de măști din *Bestiarii*, de parabole populare și de cugetări din Homer, Horațiu, Hesiod, Sf. Augustin și Miron Costin.

Construcția latină a frazei, ascunderea eroilor sub nume de animale adesea himerice, încifrarea întâmplărilor în ieroglife, proporțiile neobișnuite ale scrierii (ediția Academiei trece de peste 400 de pagini) sperie pe cititorul dornic de a pătrunde arcanele fabulei; adevărul este că romanul, complicat din punct de vedere stilistic până la baroc și bombasticism, nu dezvăluie prea multe lucruri inedite din viața autorului și a contemporanilor săi. Imaginația epică e săracă, în schimb darul de a vedea aspectul grotesc, caricatural, al lucrurilor și ființelor, gustul ficțiunii fantastice sunt, tot atâtea laturi ale talentului lui Dimitrie Cantemir.

Tendința principală a scrierii rămâne cea satirică, și în această direcție scriitorul a îndreptat toate mijloacele artistice de care dispunea. Mai mult decât un roman cu subiect epic și caractere, Cantemir a vrut să facă un pamflet politic pornind de la fapte și eroi reali, cărora ochiul său le-a dat aparențe bufone comice. Scriitorul a fost nevoit să recurgă inițial la forma alegorică pentru a se pune la adăpost de urmări și a oferi o carte cu sensuri, de citit sub manta, numai mai târziu dezvăluite prin scară.

Istoria ieroglific[, scrisă la vârsta de 32 de ani, este opera literară cea mai importantă a lui Dimitrie Cantemir și întâia creație adevărată din literatura noastră.

Alexandru PIRU, *Istoria literaturii rom`ne — Perioada veche*, vol I, Editura Didactică și Pedagogică, București, 1970, p. 336-365.

Pamflet și carte de înțelepciune, povestire cu prefigurații de roman și reactualizare a scrierilor din genul *Fiziologului*, *Istoria ieroglific[* îl interesează pe cititorul de azi pentru bogăția ei uimitoare, chemându-l să dezlege tainele, pecetluite de un ermetism surâzător, să-i cuprindă frumusețile, mângâiate de inteligența ce nu se lasă amăgită, și să-i cuprindă *versul uman*, asemănător celui din epopeile homerice. Lectura nu e ușoară, așa cum autorul și-a aver-

tizat cititorul contemporan cu el; a devenit mai grea pentru noi, mai ales datorită faptului că nu mai practicăm același gen de lectură ca cititorii din vremea Inorogului: în locul lecturii intensive, care nu părăsea o pagină până nu-i descoperea toate straturile înțeleșurilor și felurimea frumuseților, noi practicăm lectura extensivă, care acumulează cât mai multe cărți. În numele acestei practici s-a vorbit despre faptul că scrierea principelui s-ar preta la selecția soldată cu mutilarea în *cele mai frumoase pagini*. Ca și *Divina Comedie*, istoria lui Cantemir nu cuprinde pagini frumoase și pagini îngropate de timp; ea formează un tot. Și de aceea trebuie citită în clipele de răgaz, eventual în paralel cu cine știe ce povestire mai diluată.

Dacă ar fi fost tipărită în timpul vieții scriitorului, cu siguranță că mulți ar fi citit-o pentru a râde pe seama lui Racoviță, a lui Țifescu, a Rusetștilor; dar, nu este mai puțin sigur, că mulți ar fi parcurs-o pe îndelete, reluând poveștile și învățând pe dinafară sentințele.

Alexandru DUȚU, *Prefa* la *Istoria ieroglific*, ediția a II-a B. P. T., Editura Minerva, București, 1983, p. XIX.

Operă de ură și răzbunare *Istoria ieroglific* își sacrifică acest caracter pentru a putea vorbi despre om și neliniștile lui de todeauna. De la un nivel al său, cartea încetează să fie numai o *istorie ieroglific*; ea devine o istorie a situațiilor fundamentale. Prin aceasta tocmai *Istoria ieroglific* — departe de a fi o *aparivie surprinzătoare, aproape improbabil* — poate fi înscrisă într-o tradiție a literelor românești, cu strălucire ilustrată de câteva cărți scrise până la 1705. Ne gândim la acele opere având caracter de interogație asupra rosturilor și șanselor omului, situate pe un segment evolutiv mărginit, la celălalt capăt, de *învăturile lui Neagoe Basarab*. Fiecare dintre ele rezumă o experiență și o prezență în așa fel încât să câștige adeziunea la valorile supreme pe care le proclamă și care sunt, întotdeauna, acelea ale vieții.

Doina CURTICĂPEANU, *Melanholia neasemuitului Inorog*, Editura Dacia, 1973, p. 16.

Dimitrie Cantemir se prezintă în închipuirea noastră ca o imagine superioară a erudiției. Dorința lui de a cunoaște legile universului și mecanismul vieții sociale e uriașă, asociindu-se în conștiința noastră cu eforturile eroilor de legendă. Așa apare el în scrisul său, care poartă semnul îndrăzelii. Dar, înainte de a fi om erudit, D. Cantemir un om de acțiune. Fiecare din scrie-

rile sale se naște dintr-o confruntare cu realitatea istorică a concepțiilor sale despre om și societate, despre popor și drepturile lui la libertate.

* * *

Istoria ieroglific[e o capodoperă a literaturii românești. Ea îmbină perfect cugetarea sentențioasă filosofică cu expresia literară, limbajul logic cu imaginea poetică, rămânând o creație aproape irepetabilă în istoria spirituală a poporului nostru.

* * *

Este *Istoria ieroglific[*, cum se susține, un pamflet?... Părerea aceasta nu poate fi acceptată, nici sub titlu de tendință. Dacă ne-am orienta la sentințele romanului, am putea clasa opera lui Cantemir la genul *caracterelor*, de felul acelor ale lui Teofrast sau La Bruier. Fragmentele cele mai mari și mai numeroase ale cărții se încadrează perfect în genul dialogurilor. În sfârșit, satira, deseori violentă, nu dă dreptul de a trece această scriere la pamflete. Termenul cel mai adecvat pentru *Istoria ieroglific[* rămâne, totuși, acela vechi de roman satiric, acțiunea bazându-se pe narațiune, descriere, dar nu pe discurs.

Vasile COROBAN, *Dimitrie Cantemir — scriitor umanist*, Editura Cartea moldovenească, Chișinău, 1973, p. 157, 183, 281.